

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

احسن التذوي

فارسی ترجمہ

والف

فقہہ الحنفیہ مفتی اعظم
حضرت مفتی رشید احمد صاحب دہلی

مؤلف

مولوی نصر الدین صاحب دہلی

مکاتیب النبی

جلد اول

تمام فنون کے کتب ہمارے ویب سائٹ اور پلے سٹور سے فری ڈاؤن لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید نئے کتب شامل کر رہے ہیں نئے شامل شدہ کتب لیے روزانہ ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو باقاعدگی سے چیک کیا کریں۔

اپنی کتاب کو ہمارے ویب سائٹ پر شائع کرنے کے لیے رابطہ کریں

منطق	خطبات	تفاسیر
معانی	سیرت	احادیث
تصوف	تاریخ	فقہ
تقابل ادیان	صرف	سوانح حیات
تجوید	نحو	درس نظامی
نعت	فلسفہ	لغت
تراجم	حکمت	فتاویٰ
تبلیغ و دعوت	بلاغت	اصلاحی
تمام فنون	مناظرے	آڈیو دروس

قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿فَسَلُّوا أَعْدَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

إِنَّمَا شِقَاءُ الْعَمَلِ الشُّوَالُ الْعَدِيدُ،

احسن الفتاوى

جلد دوم

(بعذاذ، مكررات و تغريجات فرائض و مسائل غير مهمه)

تأليف : فقيه العصر مفتى اعظم حضرت مفتى رشيد احمد صاحب

مترجم : مولوى نصر الله "منصور" (تخارى)

ناشرین

مولوى محمد ظفر «حفانى» مولوى امير الله «شيرانى»

آدرس : مكتبه فريديه محله جنگى، قصه خوانى، پشاور

جملہ حقوق طبع بحق ناشر محفوظ است

مشخصات کتاب

نام کتاب : احسن الفتاویٰ «فارسی» (جلد دوم)
 تالیف : فقیہ العصر مفتی اعظم حضرت مفتی رشید احمد صاحب /
 مترجم : مولوی نصر اللہ "منصور" (تخاری)
 سال طبع :

کمپوز : مجمع علمی و فرهنگی امام قتیبہ /
 کمپوزر : عبدالرحمن "عابد"

E-mail: Majmailmi@yahoo.com

ناشرین : مولوی محمد ظفر (حقانی) مولوی امیر اللہ (شیرانی)
 آدرس : مکتبہ فریدیہ محلہ جنگی قصہ خوانی پشاور
 مسؤول مکتبہ : مولوی محمد ظفر (حقانی) صاحب

کتاب الطهارة

بزبان نیت وضو کردن مستحب است

سوال : هنگام وضو نمودن نیت میکنند، بزبان کردن این نیت ثابت است یا نه؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : مستحب است، قال فی التدویر ومن آدابه الجمع بین نیتة القلب و فعل اللسان و فی الشرح هذه رتبة وسطی بین من سن التلظظ بالعیق و بین من کرهه لعدم نقله عن السلف. (ردالمحتار ج ۱، ص ۱۱۸) . فقط والله تعالی اعلم

۸ رمضان سنه ۱۴۰۳ هـ

به غسل کردن بدون نیت وضو میشود

سوال : بغیر نیت غسل کرده شود، یا در بحر شتاب زده شود، پس آیا وضو خود بخود میشود؟ اگر میشود پس آیا مسح سر نیز میشود؟ بینوا توجروا.
الجواب باسم ملهم الصواب : وضو مسح میشود، البته بدون نیت ثواب نمی رسد.
 قال فی العلائق و مصرحوا بانها ینوونها لیس بعبادق و فی الشامیة ای الوضوء بدون العیة لیس عبادق و ذلك كان دخل الماء مدفوعاً و مختار القصد التبردا و لمجرد ازالة الوسخ کہا فی الفتح. (ردالمحتار ج ۱، ص ۹۹).
 فقط والله تعالی اعلم. ۲۱ جمادی الآخر سنه ۱۴۰۳ هـ

قبل از وضو اعوذ بالله خواندن

سوال : قبل از وضو خواندن اعوذ بالله مستحب و جائز است یا نه؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : قبل از وضو بسم الله خواندن سنت است، در خواندن اعوذ بالله قبل از بسم الله نیز یک قول ضعیف است، راجح اینست که خوانده نشود.
 قال فی الشامیة: و قیل الا فضل بسم الله الرحمن الرحیم بعد التعوذ فی المجتبی جمع بینهما
 (ردالمحتار ج ۱، ص ۱۰۰) فقط والله تعالی اعلم ۲۵ جمادی الاولی سنه ۱۴۰۳ هـ

در وضوء بر هر عضو بسم الله خواندن

سوال : در وضوء بر هر عضو بسم الله خواندن مستحب است، یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در وضوء از حدیث صحیح تنها این دعا ثابت است:

اللهم اغفر لی ذنبی ووسع لی ذاری وبارک لی فی رزقی

در وضوء این ادعیه نیز ثابت اند:

۱ - هنگام شستن هر عضو. بسم الله العظیم و الحمد لله علی دین الاسلام.

۲ - بر هر عضو کلمه شهادت.

۳ - بر هر عضو درود شریف.

۴ - هنگام غرغره نمودن. اللهم اعنی علی تلاوة القرآن و ذکرک و شکرک و حسن عبادتک.

۵ - هنگام آب گرفتن در بینی. اللهم ارحنی رائحة الجنة و لا ترحنی رائحة النار.

۶ - هنگام شستن روی. اللهم بیض وجهی يوم یبيض وجوهک و تسود وجوه.

۷ - هنگام شستن دست راست. اللهم اعطنی کتابی یمینی و حاسبی حساباً یسیراً.

۸ - هنگام شستن دست چپ. اللهم لا تعطنی کتابی یشمالی و لا من وراء ظهری.

۹ - هنگام مسح سر. اللهم اظنی تحت عرشک يوم لا ظل الا ظل عرشک.

۱۰ - هنگام مسح گوشها. اللهم اجعل لی من اللحن یستمعون القول فیتبعون احسنه.

۱۱ - هنگام مسح گردن. اللهم اعق رقبعی من النار.

۱۲ - هنگام شستن پای راست. اللهم ثبت قدمی علی الصراط يوم تزل الاقدام.

۱۳ - هنگام شستن پای چپ. اللهم اجعل ذنبی مغفوراً و سعی مشکوراً و تجارتی لمن تبور.

هیچ یکی ازین ادعیه فوق به روایت صحیح ثابت نیست، و یک شرط از شرائط سه گانه جواز عمل نمودن بر حدیث ضعیف این هم است که این آن راست نه پندارد. (رد المحتار ص ۱۱۹ ج ۲)

درین زمانه جهت غلب جهالت عوام بلکه اکثر خواص نیز سنت می پندارند، لهذا ازین باید احتراز کرد.

علاوه ازین مشغولیت درین ادعیه ترک بلکه مستلزم اعراض از دعای ثابت به حدیث صحیح اللهم اغفر لی ذنبی الخ " است. والله سبحانه و تعالی اعلم.

در خانه وضو کرده به مسجد آمدن افضل است

سوال: زید میگوید که بجای در مسجد آمده وضو کردن در خانه وضو کرده آمدن زیاد ثواب دارد. آیا این قول زید درست است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : قول زید درست است، است فضیلت در خانه وضو کرده بسوی مسجد آمدن در احادیث آمده است. عن ابی هريرة رضی الله عنه قال قال رسول الله ﷺ **صلوة الرجل في الجماعة تطفئ على صلواته في بيته وسوقه خمساً وعشرين قطعاً وذلك انه اذا توضأ فاحسن الوضوء ثم خرج الى المسجد لا يخرجه الا الصلوة لم يخط خطوة الا رفع يده بها درجة وحط عنه بها عطية فاذا صلى لم تزل الملائكة تصلي عليه ما دام في مصلاة اللهم صل عليه اللهم ارحمه ولا يزال احدكم في صلوة ما انتظر الصلوة (متفق عليه)**

و عن ابی امامة رضی الله عنه قال قال رسول الله ﷺ من خرج من بيته متطهر الى صلوة مكتوبة فاجرة كاجر الحاج المحرم ومن خرج الى تسبيح الضحى لا يصبه الا اياه فاجرة كاجر المعتمر و صلوة على اثر صلوة لا لغوبيهما كتاب في عليين. (رواه احمد وابو داود)

و عن عبد الله بن مسعود رضی الله عنه (في حديث طويل) وما من رجل يتطهر فيحسن الطهور ثم يعبد الى مسجد من هذه المساجد الا كتب الله له بكل خطوة يخطوها حسنة و رفعه بها درجة وحط عنه بها سيئة. (رواه مسلم)

و عن سهل بن حنيف رضی الله عنه مرفوعاً من تطهر في بيته ثم اتى مسجد قبله فصل في صلوة كان له كاجر عرة (ابن ماجه)

عقلاً نیز فضیلت در خانه وضو کرده بسوی مسجد رفتن آشکار است زیرا درین احترام مسجد است. کسی میخواست بدر بار کسی حاضر شود پس تقاضای عظمت او اینست که از خانه صاف و پاک بر آید. نه اینکه بدر بار رسیده آب سراغ کند، این خلاف عظمت دربار است. چنانکه برای داخل شونده در حرم بحکم احرام بندیدن از مواقیت نیز اظهار عظمت بیت الله مقصود است.

ازین ثابت شد که درین عصر در مساجد رفته وضو کردن عام دستور قرار گرفته است. این درست نیست البته برای مسافریامعذورو غیره هیچ مضائقه نیست. فقط والله اعلم

تحقیق مسح گردن

سوال: از روایات معلوم میشود که مسح گردن را پیش از گوشها با سر کرده شود الفاظ حتی بلغ القفاعم ودر روایات است، ودر کتب فقه مسح گردن مسح گردن بعد از گوشها تحریر است. پس صورت تطبیق چیست؟ بینوا، توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب :

از الفاظ حتی بلغ القفا مسح رقبه ثابت نمی شود، در قفا و رقبه فرق است. قفا جزء سراسر و رقبه عضو مستقل است. بالفرض قفا را بمعنی رقبه گرفته شود باز هم بر آن قصداً مسح کردن ثابت نمی شود، بلکه بغرض استیعاب رأس است. بر اثبات رقبه رساله حضرت مولانا عبدالحی لکهنوی صاحب قدس سره بنام تحفة الطلبة فی تحقیق مسح الرقبه قابل قدر است. دران روایات قرار ذیل نیز است.

۱- ذکر این السکن فی کتاب الحروف حدیث مصرف بن عمرو یبلغ به عمرو کعب رضی الله عنه قال رأیت رسول الله صلی الله علیه و آله توضأ فمسح بحیته و قفاه

۲- روی ابو نعیم فی تاریخ اصبهان من حدیث ابن عمر رضی الله عنهما ان النبی صلی الله علیه و آله قال من توضأ و مسح عنقه و فی الغل یوم القيامة.

۳- روی الدیلمی فی مسند الفردوس من حدیث ابن عمر رضی الله تعالی عنهما مسح الرقبه امان من الغل یوم القيامة.

۴ - روی ابو عبید فی کتاب الطهور عن عبد الرحمن بن مهدی یبلغ به موسی بن طلحة رضی الله عنه انه قال من مسح قفاه مع رأسه و فی الغل یوم القيامة قال العینی فی شرح الیهدایة هذا وان کان موقوفاً لکن له حکم الرقبه لانه لا جمال للرأی طیه ان علی.

۵ - حک این همام من حدیث وائل فی صفة وضوء رسول الله صلی الله علیه و آله ثم مسح علی رأسه ثلاثاً و ظاهر ان ذیه ثلاثاً و ظاهر رقبته الخ رواه الترمذی.

و قال قدس سره فی حاشیه رسالته المذكورة (قوله رواه الترمذی) اهکذا ذکر فی الفتح و تبعة الشیخ لدهلوی فی شرح سفر السعادة لکنی لم اجد فی النسخ المتداولة من جامع الترمذی و ذکر العینی فی البدایة و الجمال الزیلعی فی تخریج احادیث الیهدایة المسنی بنصب الراية و ابن حجر العسقلانی فی ملفص تخریج الزیلعی المسنی بالندایة هذه الروایة مسندة الی الیزاره.

درستند این روایات اگرچه کلام است مگر در فضائل بر روایت ضعیف نیز عمل جائز است. نیز جهت تعدد طرق در روایت قوت می آید اگرچه هر سند ضعیف باشد.

در رساله مذکوره روایت حتی بلغ الففا حتی بلغ الفذال نیز است. مگر استدلال بدان هاتام نیست کما سر در روایت اولی و رابعه مذکوره اگرچه ذکر ففا است مگر از مستقلاً ذکر کردن آن ظاهر می شود که مراد ازان مسح رقبه است. فقط والله اعلم

سلخ جمادی الآخره سنه ۷۹ هـ

خلال انگشتان در وضو سنت مؤکده است

سوال: خلال انگشتان در وضو سنت مؤکده است یا نه؟ و ترک سنت مؤکده گناه صغیره

است یا کبیره؟ ترک خلال در وضو مکروه تحریمی است یا تنزیهی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : سنت مؤکده است و بلا عذر مع الاصرار ترک کردن جهت

مکروه تحریمی بودنش گناه کبیره است. قال فی شرح العنوی و تحلیل (الاصابع) المیدنی یا

لتشبيك و الرجلین یختصر یدة اليسرى بأدنى يختصر رجله اليمى و هذا بعد دخول الماء خلالها فلو

منظمة فرض قال فی الشامیة (قوله و تحلیل الاصابع) هو سنة مؤکدة اتفاقاً سراج (رد المحتار ج ۳،

ص ۱۰۹) و فی موضع آخر منه فی الحدیث من ترك سبئي لم يدل شفاعتي فترك السنة المؤکدة قریب من

الحرام قال ابن عابدین تحت (قوله و فی الزیلعی) و مقتضاه ان ترك السنة المؤکدة مکروه محرماً لمجعله

قريباً من الحرام و المراد بها سنن الهدی کالجهاعة و الاذان و الإقامة فان تاركها مظلّم ملوم و المراد

الترك علی وجه الاصرار بلا عذر (رد المحتار ج ۳، ص ۲۲۴) و فی واجبات الصلوة و لها واجبات لا تفسد

بتركها و تعاد وجوباً فی العمد و السهو و ان لم يعد لها يكون فاسقاً اثنماً قال الشافعی (قوله يكون فاسقاً)

القول صرح العلامة ابن نجيم فی رسالته المؤلفة فی بیان المعاصی بأن كل مكروه محرماً من الصغائر و

صرح ايضاً بانهم شرطوا الاسقاط العدالة بالصغيرة الا حمان عليها. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۲۵). فقط والله

تعالى اعلم . هـ جمادی الآخره سنه ۸۴ هـ

ولاء و دعاء بر هر عضو وضوء

سوال: در وضوء شتابیدن مستحب است یا نه؟ اگر مستحب است پس هنگام شستن هر

عضو بسم الله، کلمه شهادت و برای هر عضو مستقل دعای ماثوره، بعد از شستن هر عضو درود

شریف، علاوه از این دعاء رب اغفر لی الخ، را چگونه خوانده میتوانیم؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : ولاء دروضه و غسل سنت است، یعنی آنقدر تاخیر نکند که جهت هوای معتدل عضو دیگری پیش از شستن خشک شود، همچنان بعد از مسح و در تیمم آنقدر تاخیر کردن که در آن وقت اگر عضوی شسته شده می بود پس آن خشک می شد، خلاف سنت است.

کذا حرر العلامة ابن عابدین رحمه الله وقال فاغتنم هذا التصريح. (ردالمحتار ج ۲، ص ۱۱۳)

تحت تعریف مذکور ولاء درین قدر مدت بسیار چیز خوانده میتوانیم، علاوه ازین در کتب فقه خواندن یکی ازین ادعیه مذکور است، و حقیقت اینست که بجز اللهم اغفر لی ذنبی الخ هیچ دعائی از کدام حدیث صحیح ثابت نیست، در فضائل یک شرط از شرائط عمل کردن بر حدیث ضعیف این هم است که آن را سنت پنداشته نشود، درین زمانه جهت غلبه جهالت مردم سنت می پندارند، لهذا از چنین امور احتراز باید کرد.

قال فی الشامیه تحت (قوله و التسمية كما من) فصار مجموع ما يذكر عند كل عضو التسمية و الشهادة و الدعاء و الصلوة على النبي صلى الله عليه و آله و سلم لكن قال صاحب الهداية في مختارات العوازل و يسمى عند غسل كل عضو و يدعوا بالدعاء المأثور فيه او يذكر كلمة الشهادة او يصل على النبي صلى الله عليه و آله و سلم في كل المجموع بأول لكن رأيت في الحلية عن المختارات و يدعوا بالواو و بأول البواقي فليراجع. (ردالمحتار ج ۲، ص ۱۱۸) و قال العلامة الرافعي رحمه الله راجعت العوازل فرأيت عبرة بأول جميع المعاطيف. (التعريض المختار ج ۲، ص ۱۸) و في هذا البحث من العلانية قال محقق الشافعية الرملي فيعمل به في فضائل الاعمال و ان انكره الدوي (فائدة) شرط العمل بالحديث الضعيف عدم شدة ضعفه و ان يدخل تحت اصل عام و ان لا يعتد بسنية ذلك الحديث (ردالمحتار ج ۲، ص ۱۱۹) فقط والله تعالى اعلم. ۲۸ شعبان سنه ۱۴۰۸ هـ

یک وجب بودن مسواک مستحب است

سوال : آیا استعمال کردن مسواک کم از یک وجب در شروع خلاف استحباب است یا نه؟
بیتوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر بعد از استعمال کم شود، باکی ندارد.

لما فی العلانية و قدب امسا که میمدا هو کونه لیما مستویا بلا عقد فی غلط الخصر و طول شبر و فی الشامیه (قوله و طول شبر) الظاهر انه فی ابتداء استعماله فلا یهر نقصه بعد ذلك بالقطع منه لتسویته تأمل و هل المراد شبر المستعمای به المختار ج ۲، ص ۱۱۹ فقط والله تعالى اعلم.

چنین مستحبات عموماً بر سهولت و غیره مبنی میباشد آنها را حکم شرعی پنداشته نشود.
لفظ والله تعالی اعلم. «ارجع ص ۸۸»

حکم شستن اعضاء وضوء زائد از سه بار

سوال: برخی مردم در وضوء سه بار دست های خود را تا آرنجها می شویند سپس سه بار بر آنها آب می ریزند، پس این شش بار شد، این فعل در وضوء درست است یا مکروه یا ناجائز و اینچنین کردن را سه بار پنداشته میشود یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: اگر زائد از سه بار را باعتقاد می شست که این ثواب یاست است پس مکروه تحریمی است. و اگر این اعتقاد نیست مگر بدون کدام داعیه میکرد پس جهت عیب بودنش مکروه تنزیهی است، و اگر گاهی جهت ازاله شک و طمانینت قلب زائد از سه بار شست پس هیچ کراهتی نیست، البته به آب وقف مسجد و مدرسه زائد از سه بار شستن حرام است.

قال فی شرح التدویر و الاسراف و منه الزیادة علی الخلف فیہ تحریراً لوماء النهر و المملوک له اما الموقوف علی من یطهر به و منه ماء المدارس فخرامو قال فی الشامیة (قوله و الاسراف) ای بان یتستعمل منه فوق الحاجة الشرعیة لما اخرج ابن ماجة و غیره عن عبد الله بن مروان العاص ان رسول الله ﷺ مر به بعد و هو یتوضأ فقال ما هذا السرف فقال فی الوضوء اسراف فقال نعم و ان کنت علی نهر جار حلیه (قوله و منه) ای من الاسراف الزیادة علی الفلانی ای فی الغسلات مع اعتقاد ان ذلك هو السنة لم اقدمنا من ان الصحيح ان البهی محمول علی ذلك فاما لم یعتقد ذلك و قصد الطهارة عند الشک او قصد الوضوء علی الوضوء بعد الفراغ فلا کراهة كما مر تقریراً آه و اما الکراهة التلخیصیة فذلک کرها تحت قوله تحریراً.
(رد المحتار ج ۱، ص ۱۲۴). لفظ والله تعالی اعلم. ۱۲ ربيع الاول سنة ۹۰ هـ

تو کردن موی های ریش در وضوء

سوال: در میان وضو اگر چیزی از مویهای ریش خشک باند پس وضوء میشود یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: اگر ریش آنقدر ضعیف باشد که ازان پوست روی در نظر آید پس به پوست آب رساندن ضروری است، و گرنه نیست. آن مویهاییکه داخل حد چهره اند شستن آنها فرض است و آنکه اندکی پایان آویزان است شستن آنها ضروری نیست اولی است.

لانہ فرض عدد الشافع رحمہ اللہ قال فی شرح العنوی لا خلاف ان المسترسل لا یجب غسله ولا مسحہ بل یسن وان الخفیفة الی تری بشرها یجب غسل ما تمحبا کذا فی النہر. و فی الشامیة (قوله ان المسترسل) ای الخارج عن دائرة الوجه و سفسرہ ابن حجر فی شرح المنہاج بما لو تم من جهة نزوله لم یخرج عن دائرة الوجه و علی هذا فالنابت علی اسفل الذقن لا یجب غسل شئ منه لانه مجرد ظهورہ لا یمخرج عن حد الوجه لان خلک جهة نزوله وان کان لومنا الی فوق لا یمخرج عن حد الجبهة و کذا النابت علی اطراف الحنک من اللحیة و اما النابت علی الخدین فیجب غسل ما دخل منه فی دائرة الوجه دون الزائد علیها (قوله بل یسن) ای المسح لکونه الاقرب لمرجع الضمیر و عبارة المنیة صریحة فی ذلك فی ح (رد المحتار ج ۳، ص ۳) فقط والله تعالی اعلم .

۲۰ جمادی الاولی سنہ ۱۲۳ھ

بعد از وضو بسوی آسمان نظر کردن

سوال: حکم نظر کردن بسوی آسمان بعد از وضو چیست؟ بینوا و توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب: بعد از وضو هنگام خواندن کلمہ شہادت از حضور ﷺ ثابت است، کافی روایت ابی داود.

وقال العلامة ابن عابدی رحمہ اللہ تحت (قوله وان یقول بعدة) و زاد فی المنیة ایضاً وان یقول بعد فراغه سبحانک اللہم و بحمدک اشہدان لا اله الا انت استغفرک و اتوب الیک و اشہدان محمداً عبدک و رسولک ناظر الی السماء. (رد المحتار ج ۳، ص ۳) فقط والله تعالی اعلم ۵ صفر سنہ ۱۳۸ھ
 (تفصیل رجوع در تہمتہ است)

در حالت وضو بطرف قبلہ تف کردن

سوال: روبسوی قبلہ نشسته وضو میکند پس درین صورت تف نیز میکند، چنین بطرف قبلہ از تف کردن مردم منع میکنند حیثیت این چیست؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب: بطرف قبلہ تف کردن مکروه است، اگر روبسوی قبلہ باشد مگر بسوی زمین تف کند پس درین هیچ کراہتی نیست، چنانچہ در حدیث آمده است کہ در نماز ضرورت تف کردن پیش آید پس زیر پای ہا تف کند حالانکہ درینوقت نماز گزار روبسوی قبلہ است باوجود این اجازہ تف کردن بطرف پائین داده شدہ است. فقط والله تعالی اعلم .
 ۵ / رجب سنہ ۹۲ ہجری

کسیکه دستش قطع شده باشد چگونه وضو کند؟

سوال : اگر دست کسی قطع شده باشد وی برای نماز چگونه وضو کند؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : بر اعضا آب بیندازد، اگر برین قدرت نداشت پس تیمم کند. اگر بر دستش زخم باشد یا از باضو قطع شده باشد و هیچگونه قدرت آب انداختن بر چهره را نداشت پس چهره را بر زمین یا دیوار و غیره به نیت تیمم متصل نماید اگر جهت زخم و غیره برین هم قادر نباشد پس بدون طهارت نماز بگذارد. قال فی التتویر مقطوع الیدین والرجلین اذا کان بوجهه جراحة یصلی بغير طهارة ولا یعید علی الاصح. وفي الشامیة (قوله وبوجهه جراحة) والامسحه علی العراب ان لم یکنه غسله. (رد المحتار ج ۲، ص ۲۳) فقط والله تعالی اعلم . ۲۲ ربیع الآخر سنه ۱۴۰۵

وضو کردن با آوند جرمانه

سوال : چه میفرمایند علماء دین و مفتیان شرع متین در مسئله ذیل که جمله پنج صاحبان بنابر کدام قصور دنیوی یا دینی برزید جرمانه گذاشتند که در مسجد بیست آوند وضو خریده برای وضو مردم بگذارد. اکنون سوال اینست که جرمانه نزد حنفیه ناجائز است مگر اکنون جرمانه که برزید گذاشته شد و او آوند خریده گذاشت پس با این آوندها وضو کردن جائز است یا نه؟ و کسیکه با این وضو نماز بگذارد نماز وی بلاکراهت میشود یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر زید برخردن آوند به شرح قلب راضی گردد پس استعمال این آوندها جائز است و گرنه جائز نیست، بدون رضای زید با این آوندها وضو کردن اگر چه گناه است مگر وضو میشود، و نماز بلاکراهت صحیح میشود، صرف استعمال آوندها گناه میباشد. فقط والله تعالی اعلم - ۴ / ذی قعدة سنه ۸۶ هجری

برای نماز جنازه یا سجده تلاوت وضو کرد

پس با آن وضو نماز گزاریده میتواند؟

سوال : برای نماز جنازه یا سجده تلاوت وضو کرد پس با آن نماز گزاریدن جائز است یا نه؟

بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : جائز است بلکه از جهت میسر نشدن آب یا از جهت مرض برای جنازه تیمم کرده باشد پس با این تیمم نیز دیگر نماز گزاردن جائز است.

قال ابن عابدین / (قوله بخلاف صلوة جنازة) ای فان تیممها تجوز به سائر الصلوات لكن عند القاء الماء وما عند وجوده اذا عاف طوعها فانما تجوز به الصلوة على جنازة اخرى اذا لم يكن بينهما فاصل كما مروا لا تجوز به غيرها من الصلوات الفادة ح. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۱۶) فقط والله تعالى اعلم

۲۳ صفر سنه ۹۰ هـ

آیات قرآنی نوشته شده در اخبار را لمس کردن

سوال : در آن صفحه اخبار که آیت قرآنی نوشته شده باشد آنرا بی وضو دست زدن چگونه است؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : در جای که آیت قرآن نوشته باشد صرف صرف در همانجا بی وضو دست زدن منع است. دیگر مواضع را دست زدن جائز است البته اگر آیت کوچکتری از شش حروف هم کم باشد پس مطابق یک قول بر آن نیز گنجانش دست زدن است.

قال فی شرح التنویر و یحرم به ای بالاکبر و بالاصغر من مصحف ای مافیة آية کدرهم و جدار و فی الحاشية تحت (قوله ای مافیة آية الخ) لكن لا یحرم فی غیر المصحف الا المکتوب ای موضع الكتابة کذا فی باب المحیض من البحر و قید بالآية لانه لو کتب ما دونها لا یکره مسه کما فی حیض القهستانی و ینهی ان یجری هذا ما جرى فی قراءة ما دون آية من الخلاف و التفصیل المارین هناك بالاولی لان المس یحرم بما تحدث و لو اصغر بخلاف القراءة فلکانت حوله تأمل. (رد المحتار ج ۳، ص ۱۶۰) فقط والله تعالى اعلم

۲۷ رجب سنه ۹۲ هـ

تیب «رادیو» یا نوار قرآن را بی وضو دست زدن

سوال : در فونوگرام یا رادیو تلاوت قرآن کریم کرده میشود و در آن نوار یا تیب که قرآن شریف است آنرا بی وضو یا در حالت جنابت سوزن و در سجده تلاوت و غیره مانند قرآن کریم حکم دارد یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در رادیو اگر آیت سجده خوانده شد پس بر سامع سجده واجب میگردد، در نوار یا ضبط نه کتابت قرآن کریم است و نه آواز آن آواز قرآن است بلکه مانند صدای بازگشت نقل آواز است لهذا احکام این مانند قرآن کریم نیست. این را بی وضو سوزن جائز است و به شنیدن آیت سجده سجده واجب نمیشود. فقط والله تعالى .

۹ / صفر سنه ۹۴ هـ

بی وضو صفحہ خالی قرآن را دست زدن جائز نیست

سوال : بلا وضو آن صفحہ قرآن کریم را دست زدن کہ در آن آیت قرآن کریم نوشته نباشد چنانکہ در صفحہ اول قرآن کریم حروف آیات قرآنی نمیباشد، شرعاً حکم این چیست؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: صفحہ خالی قرآن را نیز بی وضو سودن جائز نیست، بلکہ بر جلد نیز دست زدن منع است.

قال فی التنبیہ ویمر بہ ای ہالا کہ رو بہ الاصفہر مس مصحف الا بغلاف متجاف. (رد المحتار ج ۳، ص ۱۶۰)
و فی الحیض منه ومسہ الا بغلافه و فی الشرح المنفصل عنه و فی الحاشیة (قوله ومسہ) ای القرآن ولو فی لوح او در ہم او حائط لکن لا یمنع الا من مس المکتوب بخلاف المصحف فلا یجوز مس الجلد وموضع البیاض منه. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۶۰) فقط واللہ تعالی اعلم . ۲۸ رجب المرجب ۱۴۰۶ ھ

بغیر دور کردن روغن وضو نمیشود

سوال : کسانی کہ کار رنگ ریزی را میکنند یا کاروبار تارکول را میکنند در متعلق ایشان این امر دریافت طلب است کہ رنگ یا تارکول کہ در دست، پای وغیرہ ایشان میرسد آنها بہ شستن صاف نمیشود وبہ وضو کردن زیر آنها آب نمیرسد پس آیا در صورت رسیدن اینها بر دست وضو میشود یا نہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : کسانی کہ کار رنگ ریزی لباس را میکنند کدام رنگ کہ بر دست ایشان میرسد ضرورت بہ دور کردن آن نیست البتہ رنگ ریز چوب وآهن وغیرہ روغن کہ بر آنها می چسند اگر چسبید پس بغیر دور کردن آن وضو نمیشود. آری اگر تہ چنین روغن نجس نہ صرف رنگ بنظر آید پس وضو میشود زیرا کہ در اینجا از رسیدن آب هیچ مانع نیست.

قال فی شرح التنبیہ ولا یمنع مائل ظفر صباغ ولا طعام بین اسنانہ اوسلہ المجوف بہ یفقی وقیل ان صلحا منع وهو الاصح و فی الشامیة. (قوله وهو الاصح) صرح بہ فی شرح المنیة وقال لا یمنع لغوذ الماء مع عدم الضرر وقوا لخرج آمہ (رد المحتار ج ۳، ص ۱۳۲) فقط واللہ تعالی اعلم . ۲ شعبان ۱۴۰۵ ھ

در شرمگاہ بہ انگشت داخل کردہ کشیدن وضو میشوند

سوال : زید در شرمگاہ زوجہ خود مع لباس یا بغیر لباس انگشت داخل کرد پس وضو

زوجه شکست یانه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : وضو شکست خواه بر انگشت جامه باشد یانه زیرا که چون انگشت بر آید پس بر آن ضرور نجاست رسیده است و خروج نجاست ناقض وضو است البته اگر انگشت در فرج داخل یعنی داخل فرج گرد نشده باشد پس وضو نمیشکند. فقط والله تعالی اعلم . ۵ / ذی الحجه سنه ۶۸ هجری

حکم آب زکام و رمد

سوال : در حالت زکام از بینی آب جاری میشود آیا با این وضو میکنند؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : فی البداهة المختار فی مباحث المعلوم و صاحب علم من به سلسل بول (الی ان قال) او بینه رمد او عشم او غرب و کذا کل ما یمخرج بوجه و لو من اذن و لیدی و ستره و قال فی الشامیه (قوله و کذا کل ما یمخرج بوجه الخ) ظاهره أنهم الاثنا عشر ط (رد المحتار ج ۱ ص ۲۲۲) از عبارات مذکور معلوم شد که آبی که از جهت زکام از بینی جاری میشود ناقض وضو است و کسی که چنین زکام باشد معذور است. بروی احکام معذور جاری میگردد.

علامه شامی از (لکن صرحوا بان ماء لم الدائم طاهر ولو مستقلاً فتأمل) اشکال وارد کرده است. جواب آن اینست که ماء الفم بسبب علت نمیشود ماء الزکام للعلت میباشد. این فرق ظاهر نیز است و علامه رافعی در التحریر المختار تصریح این را نیز کرده است. و نصه (قوله لکن صرحوا بان ماء لم الدائم الخ) ای مقتضی ما صرحوا ان لا يكون الزکام ناقضاً بالاولی لانبعائه من الرأس الذی لیس محل النجاسة و النجاسة الاول من الجوف الذی محلها لکن یفرق بينهما بان الزکام خارج بعلته بخلاف ماء لم الدائم ولو مستقلاً (التحریر المختار ج ۱ ص ۲۱)

وجع ضروری نیست، به سبب علت خروج ماء نجس است و ناقض وضو کما فی الشامیه کما فی الشامیه تحت القول المذكور. فقط والله تعالی اعلم . ۱۳ / ذی قعدة سنه ۸۳ هجری

اصلاح مسئله بالا

با نظر غائر معلوم میشود که ماء رمد و ماء زکام ناقض نیست زیرا که مانند دهن بینی و چشم نیز محل رطوبت اصلی اند. در صورت وجود زخم در دهن تا وقتی که یقین ریم یا خون بنظر نیاید تا آن وقت لعاب ناقض نیست اگر چه از جهت عارض لعاب بکثرت جاری شود.

همین حکم بینی، گوش، چشم باید باشند، بعد از تحقیق داکتران ماهرین فن معلوم شد که آب زکام و رمدم بازخم هیچ تعلق ندارد. فقط والله تعالی اعلم. ۱۶/ شوال سنه ۹۳ هجری

برآمدن کرم از مقام براز ناقض وضو است

سوال : اگر بدوران نماز از راه پشت کرم برآید پس نماز یا وضو می شکند یا نه؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : وضو می شکند لهذا نماز نمی شود.
 کمالی نواقض التنویر و روح او حودقه او حصاة من حبر. (رد المحتار ج ۳، ص ۱۲۶) فقط والله تعالی اعلم.
 ۲ ذی القعدة ۱۳۹۱ هـ

صورتهای ناقض وضو بودن نوم قاعد

سوال : کدام صورتهای نشسته خوابیدن ناقض وضو نیستند، تفصیل آنها مطلوب است؟
 بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : قال فی الدر (نوم یزیل مسکته) ای قوته الماسکة بحیث تزول مقعد من الارض وهو النوم علی احد جنبیه او رکیه او قفاه او وجهه و (لا یزل مسکته) (لا ینقض وان تعبد فی الصلاة او غیرها علی المبتدأ کالنوم قاعداً ولو مستتبداً الی ما لو ازل ل سقط ولی المذهب و ساجداً علی هیئته المسنونة ولو فی غیر الصلاة علی المبتدأ ذکره الحلی او متورکاً او محتبياً و رأسه علی رکتیه او شبه المکتب (الی قوله) و لو نام قاعداً یمایل فقط ان انتبه حین سقط فلا نقض به یفیی و قال ابن عابدین (قوله علی المذهب) ای علی ظاهر المذهب عن ابی حنیفة و به اخذ عامة المشائخ و هو الاصح کما فی البدائع و اختار الطحاوی و القدوری و صاحب الهدایة النقض و مشی علیه بعض اصحاب المتون و هذا اذا لم تکن مقعدته زائلة عن الارض و الا لنقض اتفاقاً کما فی البحر و غیره (قوله او شبه المکتب) ای علی وجهه و هو کما فی شروح الهدایة ان ینام و اضعا الیته علی عقبیه و بطنه علی لحدیه و نقل عدم النقص به فی الفتح عن الذخیرة ایضاً ثم نقل عن غیرها لو نام متربعاً و رأسه علی لحدیه نقض قال و هذا یخالف ما فی الذخیرة و اختار فی المنیة النقض فمسألة الذخیرة لا ارتفاع المقدرة و زوال التکیف و اذا نقض فی التربع مع انه اشد تمکناً فالوجه الصحیح النقض هذائم ایدة عما فی الکفاة عن المهبسوطین من انه لو نام قاعداً و وضع الیته علی عقبیه و صار شبه المکتب علی وجهه قال ابو یوسف علیه الوضوء. (رد المحتار ج ۳، ص ۱۲۲)

از تفصیل بالا امور ذیل ثابت شد :

(۱) اگر بیغیرتکبہ زدن به چیزی خوابید و نیفتاد یا بمجرد افتادن فوراً بیدار شد پس وضو نمیشکند.

(۲) برہینت مسنونہ سجدہ خوابیدن ناقض وضو نیست اگرچہ در غیر نماز باشد.

(۳) اگر تمام مقد بر زمین قایم نیست و تکبہ زدہ خوابید، خواہ بران و غیرہ خود باشد پس وضو میشکند. لہذا دوزانوشستہ بران و غیرہ تکبہ زدہ خوابیدہ شود وضو میشکند، همچنان چہار زانوشستہ بران تکبہ زند و آنقدر خم شد کہ تمام مقعد بر زمین قایم نماند باز ہم وضو میشکند البتہ اگر تمام مقعد بر زمین قایم ماند مثلاً زانوہارا ایستاد کردہ بادستہایش بگیرد یا توسط جامہ و غیرہ باکمربندد و بر زانوہایش سر گذاشتہ بخوابد یا چہار زانوشستہ با آرنجہا بر رانہاتکبہ زند صرف آنقدر خم شود کہ تمام مقعد بر زمین قایم ماند پس وضو نمیشکند.

(۴) اگر تمام مقعد بر زمین قایم است و تکبہ زدہ آنقدر خواب عمیق رفت کہ اگر آن چیز را دور کردہ شود پس می افتد. درین صورت اختلاف است، عدم نقص مفتی بہ است. فقط واللہ تعالی اعلم . ۲۰ / ذی الحجہ سنہ ۹۶ ھ

پیچکاری و ریدی ناقض وضو است

سوال : جناب حضرت بیان فرمودہ بود کہ در پیچکاری و ریدی جہت برآمدن خود وضو میشکند پس آیا برہر پیچکاری برآمدن خون ضروری است. نیز اگر خون برآمد پس در پیچکاری بادوا یکجاشدہ دوبارہ در بدن داخل میشود، اگر این خون را خارج تسلیم کردہ شود آیا درین صورت تداوی بالمحرم نمیشد؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : در پیچکاری و ریدی رگ ذریعہ یقین حاصل کردن رسیدن پیچکاری در ورید تنها اینست کہ در پیچکاری خون آید، تا وقتیکہ در پیچکاری خون بنظر نیاید تا آن وقت دوا را در بدن داخل کردہ نمیشود، در پیچکاری عضلاتی و جلدی خون نمی بر آید لذا تنها پیچکاری و ریدی ناقض وضو بودہ و عضلاتی و جلدی نیستند.

باقی مانند مسئلہ تداوی بالمحرم پس اگرچہ در پیچکاری خون برآمدہ بادوا شامل میگردد بنا بر آن دوا نجس میشود لیکن پیچکاری در استعمال خارجی داخل است ہمین وجہ است کہ با پیچکاری روزہ نمیشکند و استعمال خارجی مایع متنجس مغلوب النجاست

جائز است. فقط واللہ تعالیٰ اعلم

۲۴/ جمادی الاولیٰ سنہ ۹۶ھ

بدوران وضو منکشف شدن زانو

سوال : اگر بدوران وضو زانوی کسی برهنہ شود پس آیا در وضو کدام نقص نمی آید؟
بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در وضو نقص نمی آید البتہ در جلود دیگران برهنہ کردن زانوہا سخت گناہ میشود. فقط واللہ تعالیٰ اعلم. ۱۱/ صفر سنہ ۹۷ ہجری

بہ دیدن ستر کسی وضو نمی شکند

سوال : اگر بحالت وضو یا هنگام وضو کردن بر ستر کسی نظر افتد پس آیا در وضو کدام حرج می آید؟ مزید درین محرم و غیر محرم کدام فرق دارد؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : در وضو هیچ حرج نیست. فقط واللہ تعالیٰ اعلم.

۱۱/ صفر سنہ ۹۷ ہجری

در نماز با آواز بلند خندہ وضو می شکند

سوال : بندہ روزی با جماعت نماز می گزاریدم. در مسجد ناگهان در میان صفہا گریہ درآمد بنابر آن بر من خندہ عارض شد پس من بسیار کوشش بازداشتن خندہ را نمودم مگر دهن را فشار دادم مگر از بینی بزور آواز خندہ برآمد. باین در وضو و نماز کدام فساد آمد یا نہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر آنقدر آواز برآید کہ تنها شخص پہلوفیلی بشنود پس صرف نماز فاسد میشود. وضو نمی شکند و اگر آواز خندہ آنقدر بلند باشد کہ علاوہ از شخص مجبور دیگر مردمان گرد و نواہی نیز بشنوند پس وضو نیز می شکند. این حکم برای بالغ است. وضو نابالغ بہ خندہ کردن در نماز نمی شکند. درین اختلاف است کہ وضو بالغ مطلقاً فاسد شد یا تنها در حق نماز اورایی وضو قرار دادہ شدہ است و برای اومس مصحف و غیرہ جائز است. قول ثانی راجح است. فی نوافل الوضوء من شرح العنود (و قہقہ) فی ما یسمع چیزانہ (بالغ) ولو امر الاسہوا (یقظان) فلا یطل وضوءہ صی و تکمیل صلاہہا.

و فی الشامیہ قیل انہا من الاحادیث و قیل لا و اما وجوب الوضوء بہا عقوبۃ و زجر او فائدۃ الاعتلاف فی مس المصحف یجوز علی الغالی لا الاول کما فی المعراج قال فی الصبر و ینہی ان یتطہر ایضاً فی کتابہ

القرآن واما حل الطواف بهذا الوضوء ففيه تردد واما حل الطواف بالصلوة فيؤذن بأنه لا يجوز فعدبه وخرج على
المهر القبول العالي وابتدئ في النهر. (رد المحتار ج ۳، ص ۱۳۳) فقط والله تعالى اعلم.

۵ ربیع الاول ۱۲۹۷ھ

بعد از وضو توسط روی پاک خشک کردن

سوال : بعد از وضو کردن اعضاء وضو را با جامه خشک کرده شود یا همچنان گذاشته شود؟

بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بعد از وضو توسط رومال وغیره صاف کرده شود درین باکی نیست، مگر بهتر اینست که زیاد نمالد تا که چیزی اثری از وضو باقی ماند.

قال في الشامية ص ۱ (قوله والتمسح بمعدن) في الخاتمة ولا بأس به للتموضي والمغتسل روى عن رسول الله أنه كان يفعلهم من كراهة ذلك منهم من كرهه للتموضي دون المغتسل والصحيح ما قلنا إلا أنه ينبغي أن لا يبالغ ولا يستقص فيبقى أثر الوضوء على اعضائه. (رد المحتار ج ۳، ص ۱۲۷) فقط والله تعالى اعلم.

۱۱ رمضان ۱۲۹۷ھ

درفرج خارج انگشت زدن ناقض وضو نیست

سوال : آیا این شده میتواند که یک زن مریضه سیلان بدوران نماز یا تلاوت با اندکی وقفه داخل پوست انگشت را انداخته به بیند که آیا آب برآمده است یا نه اگر وی باین طریق دید مگر آن مقام بالکل پاک بود پس درین صورت بایدین یا لمس شدن شرمگاه او وضو میشکند یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : با این وضو نمی شکند، البته پیش بداخل کردن در فرج داخل وضو میشکند زیرا که با انگشت نجاست داخلی نیز می برآید. فقط والله تعالى اعلم

۱۰ / شوال سنه ۹۷ هجری

آب و خاک هر دو نباشند پس چه باید کرد؟

سوال : زید در موتر سفر میکند وی وضو است وقت نماز فرا رسیده است و آب نیز معدوم است و در موتر برای نماز گزاردن جای هم موجود نیست پس آیا بلا وضو یا اشاره نماز ادا کرده میتواند یا نه؟ صورت دوم اگر وضو داشت لیکن جای موجود نیست پس جهت عدم موضع

نماز بالاشارہ گزاریدہ میتواندیانہ؟ درہر دو صورت مذکورہ خوف فوت شدن نماز نیز است۔
بینوا توجروا۔

الجواب باسم ملہم الصواب : درہر دو صورت ہر نوعی ممکن باشد نماز بگذارد مگر بعداً
قضاء آورد۔ فقط واللہ تعالیٰ اعلم۔ ۶/ ربیع الاول سنہ ۹۸ ہجری

رنگ ناخن مانع وضو و غسل است

سوال : چہ میفرمایند علماء کرام و مفتیان شرع متین درین مسئلہ کہ درین دور زنان کہ رنگ
ناخن استعمال میکنند، چون بہ ایشان گفتہ شود کہ استعمال کردن رنگ ناخن ناجائز است با
وجود این وضو نمیشود کہ برای نماز شرط است و نماز ازارکان اسلام است چون وضو نشد
پس نماز کہ برین مرتب میشود این چگونه صحیح میشود، پس جواباً میگوئیم کہ این را
برای تزیین استعمال کردہ میشود کہ برای زن ضروری است۔ فقہاء کرام نیز میفرمایند کہ زن
باید ہر وقت برای شوہر تیار و مزین باشد پس چرا استعمال کردہ نشود آیا استعمال این
جائز است یا ناجائز؟ بینوا توجروا۔

الجواب باسم ملہم الصواب : چنین تزیین حرام است کہ مانع صحت فرائض شرعی
باشد، چیزیکہ مانع رسیدن آب آب بہ بدن مانع باشد در وجود آن وضو و غسل صحیح
نمیشود اگر مقدار یک موی ہم جای خشک باند پس وضو و غسل نمیشود۔ حضرات فقہاء
رحمہم اللہ تعالیٰ خمیر خشک شدہ را مانع صحت وضو قرار دادہ اند حالآنکہ این مانند رنگ
ناخن سخت نمیباشد و بہ این ضرورت نیز است پس اجازہ رنگ ناخن چگونه شدہ میتواند؟
ہر قدر نماز کہ رنگ ناخن استعمال کردہ میخواند ہمہ آنها واجب الاعادہ اند و در پہلوی آن
توبہ و استغفار نیز کند۔

قال فی الشامیۃ (قوله بخلاف نحو عجمی) ای کعلک و مع و قشر معک و غیر مضوع متعلد جوہر لکن
فی النہر و لولی اظفارہ طین او عجمی فالفتاویٰ علی انہ مفتقر لروای کان او مدنیاً آنہم ذکر الخلاف فی
شرح المنیۃ فی العجمی و استظهر المنع لان طین لرواجہ و صلابہ تمنع نفوذ الماء۔ (ردالمحتار ج ۱، ص ۱۲)

کتاب تفسیر وحديث را بلاوضو سودن

سوال : تفسیر قرآن پاک و کتب احادیث یعنی بخاری، مشکات وغیره را بغیر وضو سوده میشود یا نه؟ جواب این را عنایت فرمائید؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در تفسیر غیر قرآن زیاد تر باشد پس این را بلا وضو دست زدن جائز است مگر در جایکه قرآن نوشته باشد آنجا دست نزنند، کتب احادیث را بلا وضو لمس کردن جائز است. فقط والله تعالی اعلم . ۲/ جمادی الآخره سنه ۹۸ هجری

خون کشیدن ناقض وضو است

سوال : آیا خون کشیدن (که در شفاخانه ها مروج است) ناقض وضو است یا نه زیرا که خون خارج نیست بلکه مستخرج است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : برای نقض وضو خروج و استخراج خون هر دو برابر اند لهذا طوری که کشیدن خون ناقض است همچنان به کشیدن خون نیز وضو می شکند لذا بیچکاری و ریختن نیز ناقض وضو است زیرا که درین خون در بیچکاری می آید.

قال في العلائقية والمخرج والخارج بنفسه شأن في حكم النقص على البعاز، كذا في البرازية قال لان في الاعراج عروجا فصار كالفصلة وفي الفح عن الكافي انه الاصح واعتبه القهستاني وفي القنية و جامع الفتاوى انه الاشبه ومعناه انه الاشبه بالنصوص رواية والرايح دراية فيكون الفتوى عليه. (رد المحتار ج ۳، ص ۱۲۷) فقط والله تعالی اعلم. ۲/ جمادی الآخره ۹۸ هـ

تفصیل ناقض وضو بودن خون تراونده

سوال : از یک زخم خون می تراود و به جامه اصابت میکند مگر جاری نمیگردد، آیا این ناقض وضو است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : خون اصابت کننده بر جامه در یک مجلس به دفعات مختلف را اندازه کرده شود، اگر این مجموعه آنقدر در نظر آید که اگر جامه آنرا جذب نمیگردد پس خون جاری میگردد پس وضو می شکند و اگر در یک مجلس آنقدر خون بر جامه نرسید مگر مجموعه مختلف مجالس آنقدر شد پس ناقض وضو نیست.

قال ابن عابدین (قوله لم يمسح الدم كلما خرج الخ) وكذا اذا وقع عليه قطعا أو شيئا أخر حتى يذهب

نہ وضعہ ثانیاً و ثلثاً فانہ جمع جمیع ما نشف فان کان یحییٰ لو ترکہ سال نقض و اما یعرف لهذا با
لاجماع و غالب الظن و کذا لوالقی علیہ ما اذا وتر اباہم ظہر ثانیاً فترتہ نہ و نہ فانہ جمع قالوا و اما
جمع اذا کان فی مجلس واحد مرقا بعد اعزى فلولی مجلس فلا تأثر عانیہ و مقلہ فی البحر القول و علیہ فی
یخرج من المرح الذى یلذ دائما و لیس فیہ قوۃ السہلان و لکنہ اذا ترک یقوی باجماعہ و یسئل عن محله
فاذا نشفہ او ربطہ بمرقۃ و صار کلما خرج منہ شیء تہربتہ الخرقۃ یظن ان کان ما تہربتہ الخرقۃ فی ذلک
المجلس شیئاً فشیئاً یحییٰ لو ترک و اجتمع لسال بنفسہ نفیج والا لا ولا یجمع ما فی المجلس الی ما فی
مجلس آخر و فی ذلک توسعۃ عظیمة لاصحاب القروح و لصاحب کى الحمصۃ فاغتنم هذه الفائدة و کانہم
قاسوها علی القیء و لما لم یکن هذا اختلاف سبب تعین اعتبار المجلس فتلذتہ (رد المحتار ج ۱،
ص ۱۲۴). فقط واللہ تعالیٰ اعلم . ۹ رجب المرجب ۱۳۹۸ھ

حکم آب گرمی دانه

سوال : در موسم گرما و باران اکثر گرمی دانه می بر آید و چون کفاندہ شود از آن خون می
بر آید، باین وضو میشکند یا نہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر بہ شکستن دانه آب خود جاری نشد بلکہ بہ رسیدن
دست یا جامہ منتشر گردد پدیس وضوئی شکند و اگر آب از زخم جوش زدہ بیرون بر آمد و در
جای زائد از سوراخ دانه منتشر شد مگر بعد از جوش زدن پائین نرفت پس در ناقض بودن این
اختلاف است، راجح اینست کہ ناقض نیست.

قال فی العلائقہ لو مسح الدم کلما خرج ولو ترکہ لسال نقض والا لا و قال ابن عابدین (قوله عن
السہلان) اختلف فی تفسیرہ فی المحيط عن ابی یوسف النعلو و یعندہ عن محمد اذا انقطع علی رأس
المرح و صار اکثر من رأسہ نقض و الصحیح لا ینقض آد قال فی الفتح بعد نقلہ ذلک و فی الدرایۃ جعل
قول محمد اصح و مختار السر خسی الاول و هو او ای آد القول و کذا مضحہ قاضی خان و غیرہ و فی البحر تحریف
تبعہ علیہ فاجتنبہ (رد المحتار ج ۱، ص ۱۲۴) فقط واللہ تعالیٰ اعلم . ۱۹ / رجب ۱۳۹۸ھ

شک بعد از وضو غیر معتبر است

سوال : بعد از وضو کردن شبہ آمد کہ وضو صحیح شد یا نہ؟ اکنون حکم این چیست؟ اعادہ
وضو ضروری است یا نہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اعاده ضروری نیست. قال العلامة/ شك في بعض وضوئه اعادها شك فيه لو في غلale ولم يكن الشك عادلة والا لا. وقال ابن عابدین/ (قوله الا لا) ای وان لم يكن في غلale بل كان بعد الفراغ مع موان كان اول ما عرض له الشك او كان الشك عادلة وان كان في غلale فلا يعيد شيئاً قطعاً لئلا سوسة عنه كما في العاتر غائبة وغيرها. فقط والله اعلم.

۲۱/ جمادی الآخر ۹۹ هـ

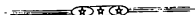
حکم شک در شدن وضو

سوال : صورت مسئله اینست که بر یک شخص یقین طهارت است بعداً شک حدث آمد یا برعکس این بر کسی یقین حدث است لیکن در وضو کردن شک است یعنی یقین نیست که وی وضو کرده است یا نه؟ حکم این هر دو صورت چیست؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در صورت اول وضوی باقی است، در صورت دوم بی وضو بشمار میرود.

قال شارح التنوير/ ولو ايقن بالطهارة وشك بالحدث او بالعكس اغتسل باليقين. (رد المحتار ج. ۱ ص ۱۴۰) فقط والله تعالى اعلم.

۲۶/ جمادی الآخر ۹۸ هـ

باب الفسل

بغیر غرغره آب نوشیدن جنب مکروه است

سوال : برای شخص جنب پیش از غسل کردن چیزی نوشیدن جائز است یا نه؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : بغیر غرغره کردن نوشیدن آب مکروه تنزیهی است و در
 نوشیدن و خوردن چیزی هیچ کراهت نیست. آب نیز تنها جرعه اول مکروه است زیرا که این
 آب در زائل کردن جنابت دهن استعمال گردیده است همچنان قبل از شستن دست چیزی
 خوردن و نوشیدن مکروه تنزیهی است.

قال العلامة ويكفي الشرب بما لان الميع ليس بشرط في الاصح وفي الشامية (قوله لان الميع الخ) اي طرح
 الماء ليس بشرط للمضضة خلافا لما ذكره في الخلاصة لعدم هو الاحوط من حيث الخروج عن الخلاف و
 بلعه اياه مكروه كما في المحلية (رد المحتار ج ۳، ص ۱۳۰) وقال العلامة ولا اكله وشربه بعد غسل يده و في
 الشامية (قوله بعد غسل يده و في) اما قبله فلا يلبي لانه يصير شارب الماء المستعمل وهو مكروه تلذضا و
 يدلا فخلع عن العجاسة فينبغي غسلها ثم يأكل بدائع. (رد المحتار ج ۳، ص ۱۳۲) فقط والله تعالى اعلم

۱ ذی الحجة ۸۵ هـ

در غسل غرغره ضروري نیست

سوال : در فرض غسل اگر صرف به دهن آب گرفت، غرغره نکرد از جهت روزه پس
 غسل صحیح میشود یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در غسل غرغره ضروري نیست. به پری دهن آب گرفتن
 ضروري است. اگر بدهن آب گرفت پس غسل شد. در حالت روزه غرغره نباید کرد.

قال ابن عابدین (قوله غسل كل له الخ) عبر عن المضضة والاستنشاق بالغسل لا فائدة
 الاستيعاب (رد المحتار ج ۳، ص ۱۳۰). والله تعالى اعلم. ۲۵ جمادی الاولى ۹۶ هـ

به پری دهن آب نوشید پس فرض آب گرفتن به دهن ادا شد؟

سوال : اگر شخص جنب بغیر مضمضه آب نوشید پس ضرورت مضمضه باقی است یا نه؟
 اگر اکنون غسل کرد و مضمضه نکرد پس غسل صحیح شد یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : برای جنب پیش از مضمضه کردن آب نوشیدن مکروه تنزیهی است. اگر آب نوشید و به پری دهن نوشید پس این قایمقام مضمضه میباشد لذا اکنون حاجت به مضمضه مستقل نیست مگر باز هم مضمضه کردن بهتر است.

قال في العلائمة ويكفي الغرغرة عني لان المجر ليس بشرط في الاصح قال في الشامية (قوله ويكفي الغرغرة عني) اي لا مضغ الفتح وهو بالعين المهملة والمراد به هنا الغرغرة بجميع الفم وطحا هو المراد عني الخلاصة ان غرغرة على غيرة وجه السنة يخرج عن الجذابة والا فلا وما قيل ان كان جاهلا جازوا ان كان عالما فلا اي لان الجاهل يجب والعالم يغرب مضحا كما هو السنة. (قوله لان المجر) اي طرح الماء من الفم ليس بشرط للمضمضة خلافا لما ذكره في الخلاصة نعم هو الاحوط من حيث الخروى عن الخلاف وبلعه التكملة كما في الحلية. (رد المحتار ج ۳، ص ۱۷). فقط والله تعالى اعلم ۲۲ ذى الحجة ۱۴۹۶ هـ

در خلوت برهنه غسل کردن جائز است

سوال : شنیدم که غسلخانه سطح نداشته باشد پس داخل آن برهنه غسل کردن جائز نیست و بر فرشتگان حیا می آید آیا این صحیح است یا نه و آیا این چنین غسل کردن جائز است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در غسل خانه غیر مسقف بلکه تنها باشد در بیابان در فضای آشکاره نیز برهنه غسل کردن جائز است البته پرده چهار دیواری افضل است و به پرده طرف سطح حاجت نیست.

روى البخارى عن امره ان رضى الله تعالى عنها بنت ابى طالب انها ذهبت الى رسول الله عام الفتح فوجدته يغتسل و فاطمة تسعة الحديث وعن ميمونة رضى الله تعالى عنها قالت سترت العبيبة وهو يغتسل من الجنابة ففصل يديه بالحديث.

وعن ابى هريرة عن النبي قال قالت بنو اسرائيل يغتسلون عراة ينظر بعضهم الى عض و كان موسى يغتسل وحده فقالوا والله ما منع موسى ان يغتسل معنا الا انه ادر فذهب مرة يغتسل فوضع ثوبه على الحجر ففر الحجر بثوبه الحديث وعنه عن العبيبة قال بيها اتوب يغتسل عراة. الحديث

آنحضرت ﷺ بجای بندیدن جامه را بر بدن پرده نموده پشت آن غسل نمود ازین ثابت شد که بجای لنگ و غیره پرده کرده غسل کردن افضل است. فقط والله تعالى اعلم.

۵/ جمادی الاولی سنه ۸۸ هجری

در حالت نفاس احتلام شود پس غسل فرض است

سوال : زن دارای نفاس احتلام شود پس غسل واجب است یا نه یا اینکه بعد از پاک شدن یک غسل کافی است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بعد از پاک شدن یک غسل فرض میباشد.

قال فی الخاتمة البراءة اذا اجنبی ثم حاض بعد ان حاض معاً اغتسل معاً وان شاءت اخرت الغسل لانه لا فائدة فی التعجيل فانها ان كانت تخرج من الجنابة لا تخرج من الحيض وحكمهما واحد (خاتمة ج، ص ۲۲). فقط والله تعالى اعلم

۱۷/ صفر ۸۸۰ هـ

حکم دندان مصنوعی در غسل

سوال : دندان بعضی مردم می جنبند و از بعضی بالکل می افتد بعد از آن این مردم پوش طلائی مزینند اکنون در حالیکه حاجت غسل پیش می آید پس آیا هنگام غسل این پوش را کشیدن ضروری است یا نه؟ و اکثر این پوش بسیار مضبوط میباشد بغیر از کشیدن داکتر نمی برآید و بسیار مشکل میشود پس این را بردن و عجین قیاس کرده میتوانیم یا نه؟ دور کردن عجین بسیار آسان است لیکن این از قبیل تکلیف مالا یطاق است. بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : چنین پوش در ضرورت داخل است و در کشیدن آن حرج است. وهو مدفوع شرعاً لهذا بدون کشیدن غسل صحیح میشود. ونظائرهما مشهوره و فی کتب القوم مسطوره قبل نصوصی جواز اتخاذ الاسنان من الذهب و شدها به ولو کان مانعاً عن حصة الفسل لها التعاوه. فقط والله تعالى اعلم.

۲۶/ رمضان المبارک ۸۸۰ هـ

در غسل آب گرفتن به دهن فراموش شد

سوال : به دهن آب گرفتن فراموش شد بعداً بیاد آمد پس از سر نو غسل کند یا اینکه تنها مضمضه کند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : هر وقتیکه بیاد آمد مضمضه کند، دوباره به غسل کردن ضرورت نیست. ولو ترکها (ای المضمضة) ناسیاً فصل ثم تذکریم مضمض و یعید ما صلی. (مدیه ص ۱۷) فقط والله تعالى اعلم. ۳۰ محرم ۸۸۹ هـ

در حالت جنابت سلام گفتن جائز است

سوال : در حالت جنابت و حیض پاکسی سلام و مصافحه کردن، خوردن و نوشیدن در خانه مواشی و غیره داخل شدن شرعاً منع است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بحالت جنابت نماز خواندن، تلاوت کلام پاک کردن یا بغلاف مسح کردن و در مسجد داخل شدن منع است، بجز اینها دیگر همه امور جائز اند. در حالت حیض نیز امور مذکوره و بجز روزه و اجماع دیگر همه جائز اند. فقط والله تعالی اعلم .

۱۴/ رجب سنه ۹۱ هجری

منی را بدست بازداشت و بعد از ختم شدن شهوت برآمد

سوال : در احتلام چنین محسوس شد که منی برآینده است مگر بیدار شد و آله تناسل را بادت مضبوط گرفته منی را بازداشت حتی که شهوت بالکل ختم شد پس بعد از رها کردن بمقدار کافی منی خارج شد پس غسل فرض است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر هنگام خروج شهوت نبود پس نزد امام ابو یوسف رحمه الله غسل فرض نیست، در موقع ضرورت مانند سفر و غیره گنجانش عمل کردن مطابق این است.

قال في التنوير وفرض عن مني منفصل عن مقرة بهوالة وان لم يخرج بها. وفي الشرح وهو طه ابو يوسف وبقوله يفتي في ضيف عاف رية او استحي كما في المستصفي وفي القهستاني والعائذ عافية معزيا للدوال وبقول ابى يوسف تأخذ لانه ايسر على المسلمين قلت ولا سيما في الشتاء والسفر. وفي الحاشية (قوله وهو طه ابو يوسف) اي شرط الدفق والثر الخلاف يظهر فيها لو احتلم او نظر بهوالة فامسك ذكره حتى سكنت شهوته ثم ارسله فانزل وجب عندها لا عنده (قوله قلت الخ) ظاهر الميل الى اختيار ما في الدوال ولكن اكثر الكتب على خلافه حتى المعرو والهر ولا سيما قد ذكر وان قوله قياس و قولهما استحسان وانه الاحوط فيمنع الالقاء بقوله في مواضع الضرورة فقط تأمل وفي شرح الشيخ اسفيل عن المنصورية قال الامام قاضيخان يؤخذ بقول ابى يوسف في صلوات ماضية فلا تعاد وفي مستقلة لا يصلح ما لم يفتسل. آله (ردالمحتار ج ۱، ص ۳۹). فقط والله تعالی اعلم

بلاشہوت منی برآید پس غسل فرض نیست

سوال : یک شخص پیشاب میکند وبعد از پیشاب به زور ردن بمقدار کافی ماده سفید رنگ خارج میشود درین مورد معلوم نیست کہ این منی است یاودی پس برچنین شخص غسل واجب است یا نہ، یا ماده بغیرشہوت می برآید؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بعد از پیشاب منی برآیند اگرچہ منی باشد مگر بدون شہوت خارج شود پس غسل فرض نیست.

قال فی العلائق مخرج منی بعد البول و ذکرہ منتشر لزمہ الفسل قال فی البحر و محملہ ان وجود الشہوة ولی الشامیة ان عدم وجوب الفسل بخروجه بعد البول اتفاقاً اذا لم یکن ذکرہ منتشراً الخ (رد المحتار ج ۳ ص ۱۳۶) فقط واللہ تعالی اعلم ۲۰ جمادی الآخر ۹۲ھ

در حالت جنابت از وضو چہ فایده؟

سوال : در غسل جنابت دراول وضو کردن چہ فایده؟ آیا بغیر دور کردن ناپاکی وضو میشود؟ همچنان این را نیز در کتب پایبده میشود کہ رسول اللہ ﷺ نصیحت کرد وعمل صحابہ چنین بود کہ بعد از مباشرت وضو کرده خوابیده شود، پس این وضو در حالت ناپاکی چگونه است؟ در خاطر نمی آید. بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بہ وضو کردن در حالت جنابت طہارت حاصل نمیشود مگر در حدت چیزی تخفیف می آید اگر حکمت کدام حکم شرعی در خاطر نیاید پس چہ باک است. فقط واللہ تعالی اعلم . ۲۱ جمادی الآخرہ سنہ ۹۳ ہجری

نشستہ غسل کردن اولی است

سوال : نشستہ غسل کردن اولی است یا ایستادہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : نشستہ غسل کردن اولی است زیرا کہ درین پردہ زیاد تر است. از روایت مفہوم میشود کہ آنحضرت ﷺ نشستہ غسل می فرمودند. فقط واللہ تعالی اعلم ۲۱ ربیع الآخر سنہ ۹۴ ہجری

بغیر غسل باردوم جماع کردن

سوال : بعد از یک بار جماع کردن بغیر وضو یا غسل باردوم جماع کردن چگونه است؟

بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : جائز است مگر غسل یا وضو یا استنجاء کردن افضل و مستحب است.

قال فی شرح التنویر و یکره معاودة اہله قبل اغتساله الا اذا احتلم لم یأثم اہله قال المحلی ظاہر الاحادیث الثمینیة الدعیب لانی الجواز المفاد من کلامہ (رد المحتار ج ۳، ص ۱۱۲) فقط واللہ تعالیٰ اعلم
۳۰ جمادی الاولی ۱۴۰۵ھ

حکم موی های زن در غسل

سوال : در غسل فرض زن چیزی از موهای سرش خشک می ماند پس آیا فرض ادا میشود؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر موی کشاده باشد پس ترک کردن موی فرض است و تابیح موی ها آب رسانده شود و اگر موی زن بافته شده باشد پس رها کردن آنها ضروری نیست تنها ترک کردن بیخهای مو فرض است البته بدون باز کردن به بیخ آنها آب نرسد پس رها کرده تمام موی هارا شستن فرض است.

قال فی شرح التنویر (و کفی بل اصل ضغیرها) ای شعر المرأة المضفور للخرج اما المقنوض فی فرض غسل کله اتفاقاً و لو لم یحتل اصلها بمجب نقضها مطلقاً هو الصحیح (رد المحتار ج ۳، ص ۱۳۲) فقط واللہ تعالیٰ اعلم
۳۰ جمادی الاولی ۱۴۰۵ھ

در حالت جنابت کودک را شیردادن ، نان و غذا پختن جائز است

سوال : در حالت جنابت زن کودک را شیر داده میتواند غذا و غیره پخته میتواند؟ در حالیکه به سبب شدت گرمی مشکل باشد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : شیر داده میتواند غذا و غیره نیز پخته میتواند. فقط واللہ تعالیٰ اعلم .
۲ / ذی قعدة سنه ۹۴ هجری

دست زدن جنب در کتب تفسیر و حدیث و ترجمه قرآن

سوال : برای جنب لمس کردن کتب حدیث یا تفسیر یا خواندن اینها یا ترجمه حدیث و قرآن را نوشتن یا زبانی خواندن شرعاً جائز است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : برای جنب کتب حدیث و فقه را مسح کردن و خواندن درست است مگر خلاف اولی است و در کتب تفسیر اگر تفسیر غالب باشد پس مسح کردن درست است و مگر نه نیست.

در جواز نوشتن قرآن ، درین صورت اختلاف است در حالیکه کتابت باینطور باشد که به کاغذ دست نرسد ، عندالضرورت این گنجانش دارد لیکن کاغذ را دست زدن در هیچ صورت جائز نیست ، در مورد لمس کردن ترجمه قرآن را بی وضو نیز فقهاء رحمهم الله تعالی و بی وضو دست زدن ترجمه قرآن را نیز فقهاء رحمهم الله تعالی بحکم قرآن قرار داده اند .

قال في الدر المختار و قد جاز أصحابنا مسح كتب التفسير للمحدث ولم يقضوا بين كون الأكثر تفسيراً أو قرأاً ولو قيل به اعتبار الغالب لكان حسناً قلنا لكنه يخالف ما مر فتعذر . قال العلامة ابن عابدين (قوله فتعذر) لعله يهمل إلى أنه يمكن ادعاء تهذيب إطلاق المتن عما إذا لم يكن التفسير أكثر فلا ينادى دعوى التفصيل . (ردالمحتار ج ۳ ، ص ۱۱۴) وفي الدر ولا تكره كتابة قرآن والصحيفة أو اللوح على الأرض عند الغالي خلافاً لمحدثين ينبغي أن يقال إن وضع على الصحيفة ما يحول بينها وبين يده يؤخذ بقول الغالي والأقل قول الغالب قاله الحلبي . (ردالمحتار ج ۳ ، ص ۱۱۲) وفي باب المحيض منه وقراءة القرآن بقصد هو مشهور ولو مكتوباً بالفارسية في الأصح . (ردالمحتار ج ۳ ، ص ۲۴۰) فقط والله تعالى اعلم

۲۹ ذی قعدة ۸۷۷ھ

در غسل فرج خارج را شستن فرضی است

سوال : در فرض غسل زن شرمگاه را از داخل شستن نیز ضروری است یا که مطابق عام دستور استتجاء کافی است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : شرمگاه زن دارای دو بخش است یکی قسمت بیرونی که بشکل مستطیل است بعد از این چیزی پیشتر سوراخ مدور است قسمت بالای آنرا فرج خارج و داخلی آنرا فرج داخل گفته میشود ، در فرض غسل فرج خارج را شستن فرضی است یعنی تا سوراخ مدور آب رساندن ضروری است ، بدون این غسل صحیح نمیشود ، البته در داخل فرج داخل آب رساندن ضروری نیست . قال في التلويح ويجهب غسل سرة وشارب وجهب الوجهية و فرج خارج وفي المرح لانه كالعلم لا داخل لانه باطن . (ردالمحتار ج ۳ ، ص ۱۳۰) فقط والله تعالى اعلم .

۲۹ سوال ۹۸ھ

طریقه دخول و خروج و دعاء در غسل خانه

سوال : طریقه مسنون داخل شدن و برآمدن از غسل خانه چیست و درین وقت کدام دعاء مسنون است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در غسلخانه بالعموم صفائی نمیباشد لذا مانند بیت الخلاء هنگام داخل شدن در غسل خانه نیز نخست پای چپ را داخل گذارد و هنگام برآمدن نخست پای راست را بیرون گذارد. پیش از غسل بسم الله خواندن مسنون است مگر پیش از داخل شدن در غسلخانه بخواند و بعد از فارغ شدن از غسل خانه بیرون برآمده بعد از وضوء دعاء بخواند. اگر غسلخانه صاف و پاک باشد و داخل آن بیت الخلاء نباشد پس هنگام داخل شدن در آن و هنگام برآمدن هر پای را میخواهد نخست بگذارد و بسم الله را نیز داخل غسلخانه پیش از کشیدن جامه بخواند. اگر کسی لنگ و غیره بندیده غسل میکرد پس بعد از کشیدن جامه بسم الله بخواند و در حالت غسل دعای وضو را نیز بخواند میتواند.

قال فی العلائق و سلنه کستن الوضوء سوی الترتیب و آدابہ و قال ابن عابدین (قوله کستن الوضوء) ای من الهدایة بالذیة و التسمیة و السواک و التخلیل و الذلک و الولاء الخ و اخذ ذلک فی المهر من قوله ثم یعوضاً (قوله سوی الترتیب) ای العہود فی الوضوء و الا فافعل فی له ترتیب آخر بقیہ المصنف بقوله ہذا الخ ط عن ابی السعد و اقول و یتستفی الدعاء ایضاً فانه مکروه کما فی نور الایضاح (قوله و آدابہ کآدابہ) نقی علیہ فی الہدایع قال الشرع لای و یتستحب ان لا یحکمہ بکلام مطلقاً اما کلام الناس فلکراہتہ حال الکشف و اما الدعاء فلانہ فی مصب المستعمل و محل الاقلار و الا و حال آد اقول قد عدت التسمیة من سنن الفسل فیہ شکل علی ما ذکرہ تأمل (رد المحتار ج ۳ ص ۱۳۸) قلعب و یشکل علی التعلیل بکونه فی مصب الماء التسمیة و الدعاء فی الوضوء فقط و الله تعالی اعلم.

۲۲ ذی القعدة ۹۸ھ

قطع کردن موی و ناخن در حالت جنابت

سوال : در حالت جنابت قطع کردن موی و ناخن مکروه تحریمی است یا تنزیہی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : مطلق قول کراہت میسر میشود بالعموم کراہت تحریمیہ مراد میباشد مگر در اینجا از قرآن کراہت تنزیہیہ معلوم میشود. قال فی الہندیة حلق الشعر حالة

الجماع مکروه کذا فی الاطراف کذا فی الفرائض (عالمگیریہ ج ۳ ص ۲۵۸) فقط واللہ تعالیٰ اعلم

۳۰ سوال ۵۸۸ھ

حکم ذکر وتلاوت در حالت جنابت

سوال : در حالت جنابت کلمہ طیبہ، درود شریف و قرآن کریم خواندن جائز است؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملہم الصواب : کلمہ طیبہ، درود شریف و هر قسم ذکر جائز است مگر تلاوت قرآن کریم جائز نیست. فقط واللہ تعالیٰ اعلم . ۲۹ ربیع الآخر سنہ ۹۹ هجری

حد آب رسانیدن داخل بینی در غسل

سوال : یک فرض از فرائض سه گانہ غسل آب گرفتن در بینی است، یک دوست بندہ میگوید کہ رسانیدن آب تا نرمہ های بینی ضروری است کہ در کف دست آب گرفته توسط بینی بسوی دماغ کشیدہ شود یعنی بذریعہ تنفس آب را بہ بینی کشیدہ شود پس آیا این درست است یا چنانکہ در وضو در بینی آب انداختہ میشود این درست است؟ زیرا کہ هنگام بر آمدن آب در بینی تکلیف محسوس میشود، بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : داخل استخوان آب رساندن ضروری نیست بلکہ جایکہ استخوان شروع میشود تا آنجا آب رسانیدن فرض است کہ با اہتمام معمولی بہ سہولت ادا شدہ میتواند. فقط واللہ تعالیٰ اعلم . ۲۹ ربیع الآخر سنہ ۹۹ھ

باب المیاء

در چاه چیز ناپاک افتاد و کشیده نمیشد

سوال : در چاه کدام چیز پلید بیافتد و کشیده نشود پس آن چاه را چگونه پاک کرده شود؟
 بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در چاه چیز نجس بیافتد و کشیده نشود پس کشیدن آن ضروری نیست، تنهابه کشیدن آب چاه پاک میگردد، البته اگر عین نجاست بیافتد پس بغیر کشیدن آن چاه پاک نمیشود. اگر به هیچ صورت کشیدن آن ممکن نباشد پس تا آنقدر مدت چاه را استعمال کرده نشود تا وقتی که ظن غالب نیاید که نجاست افتاده خاک گردیده است، بعد از گذشتن اینقدر مدت آب چاه را کشیده چاه را پاک کرده شود. قول بعضی فقهاء است که تا شش ماه انتظار کرده شود، ظن غالب است که در مدت شش ماه چیز افتاده گل میگردد. قال فی شرح التنویر الاثنا عشر کعشبة او غرقه متنجسة فیلح الماء الی حد لا یملأ نصف الدلو یطهر کل تبعاً. ولی الشامیة تحذف (قوله متنجسة) و اشار بقوله متنجسة الی انه لابد من اخراج عین النجاسة کلهم میته و غزیرة قلبی فلو تعلو ایضاً فی القهستانی عن الجوهر لو وقع عصفور فیها فجهزوا عن اخراجها فاما فیها فنجسة فتترك مدة یعلم انه استحال و صار حماً و قیل مدقسته اشهر آله (رد المحتار ج ۳). فقط والله تعالی اعلم. غرقه محرم الحرام ۱۳۷۳ هـ

(در حالت جاری گردیدن از ماشین آب پاک میشود، تفصیل این در تمه است). غرة
 محرم الحرام سنه ۱۳۷۳ هـ

افتادن پس مانده در چاه

سوال : در چاه کفش افتاد، درین مورد علم طهارت و نجاست نیست پس چاه پاک است یا پلید؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر بر پلید بودن کفش یقین نیست پس چاه پاک است. قال فی الشامیة نقل عن البحر و قیدنا العلم لانهم قالوا الی البحر و نحوه مخرج حیالاً لا یجوز فی حیوان کان الظاهر احتمال بولها علی الخاكة لكن محتمل طهارتها بان سقطت عقب دخولها ماءً کثیراً مع ان

الاصل الطهارۃ الخ (رد المحتار ج) ومغله فی الفتح ایضاً. فقط والله تعالى اعلم.

۳۰ ذی الحجة ۱۴۳۰ هـ

حكم آب مستعمل

سوال : حكم آب مستعمل در وضو یا غسل چیست؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در وضو یا غسل آب مستعمل پاک است، لیکن استعمال داخلی این مکروه تنزیهی است وبا این وضو و غسل درست نیست البته برای نجاست حقیقیه مطهر است یعنی با این چیز نجس شسته شود پاک میگردد. قال فی العلائیه وهو طاهر ولو من جنب وهو الظاهر لکن بکراهیه والعین به تلایها للاستقلال و علی روایة لجماعة تحریماً وحکمه انه ليس بطهور لعدم بل الخبث علی الرايح المعتمد وفي الشامیة (قوله علی الرايح) (مرتبط بقوله بل الخبث) ای لجماعة حقیقیة فانه يجوز استعمالها بغیر الماء المطلق من المائعات علی المعبدة. (رد المحتار ج، ص ۱۸۸) فقط والله تعالى اعلم.

۲۹ ذی الحجة ۱۴۵۰ هـ

جنب در آب دست انداخت

سوال : جنب اگر در آوند دست انداخته آب گرفته غسل کرد پس آب پاک میماند یا نه؟

بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر در دست جنب نجاست ظاهری نرسیده باشد پس آب پاک است مگر به انداختن دست جهت مستعمل شدن آب با آن آب غسل درست نمیباشد، لهذا دست را شسته در آوند بیندازد البته اگر بدون دست انداختن صورت دیگری برای گرفتن آب نباشد پس درین صورت بنابر مجبوری این آب مستعمل بشمار نمیرود. مطابق بعضی فتوی اگر تنها انگشتان را در آب بیندازد، کف دست را غوطه نزنند آب مستعمل نمیشود مگر این وجه غیر معقول است.

اللهم الا ان یوجه بتعسر الضنون منه. قال فی شرح التعویذ بان یغسل بعض اعضائه او یدخل یدیه او رجله فی جب لغیر اغتراف و نحوه فانه یصیر مستعملاً وفي الشمیة تحت (قوله بان یغسل) فی الخلاصة و غیرها ان كان اصبعاً او اکثر دون الکف لا یضر قال فی الفتح ولا یغسل من حاجته الی تأمل وجهه. (رد المحتار ج، ص ۱۸۸). فقط والله تعالى اعلم.

غرة ذی القعدة ۱۴۹۳ هـ

(اشکال و جواب برین تحقیق در تمة است)

دست انداختن جنب در چنین آوندی که در آن آب نل ریخته جاری باشد

سوال : از نل در ظرف آب ریخته جاری گردد و جنب دست انداختن غسل کند پس آب پاک است یا ناپاک؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : این آب پاک است و غسل با آن درست است زیرا که این جاری است. قال فی الهدایة والماء الجاري اذا وقعت فيه نجاسة جار الوضوء به اذا لم ير لها اثر وقالو الجاري ما لا يتكرر استعماله. (هدایة ج، ص ۳۱). فقط والله تعالى اعلم. غرة ذی قعدة ۹۳ هـ

حکم قطره های آب غسل

سوال : هنگام غسل قطره های آب از پائین بلند شده در ظرف می افتد پس این پاک است یا ناپاک؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : پاک است و با آن غسل نیز درست است زیرا که آب مستعمل از دیگر آب کم باشد پس آن آب مطهر است البته اگر آب مستعمل زیاد باشد یا هر دو برابر باشند پس با آن غسل درست نیست. قال فی العلائقة فان المطلق اکثر من النصف جار التطهير بالکل والا لا. (رد المحتار ج، ص ۱۱۸). فقط والله تعالى اعلم. غرة ذی قعدة ۹۳ هـ

کودک در آب دست اندازد

سوال : اگر کودک در آب دست اندازد پس آب پاک است یا ناپاک؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : به دست انداختن بچه در آوند آب نجس نمیشود. البته اگر معلوم شود که در دست او نجاست رسیده بود پس آب ناپاک میشود. چونکه بر کودک آن کوچک اعتبار نیست لذا هنگام وجود دیگر آب با آن آب وضو کردن بهتر نیست.

ولو ادخل الکفار أو الصبیان ایدیهم لا یتنجس اذا لم یکن علی ایدیهم نجاسة حقیقیة فلو ادخل الصبی یدیه فی الاناء لا یتوضأ به استحسانا ولو توضأ به جار. (منیة) فقط والله تعالى اعلم

۴ صفر ۸۶ هـ

گوسفند را از پاه زنده کشیده شد

سوال : اگر گوسفندی در چاه بیفتد و زنده کشیده شود پس چاه پاک است یا ناپاک؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر بر جسم گوسفند کدام نجاست ظاهری نباشد پس چاه پاک است، مع هذا بیست دلو کشیدن بهتر است. قال فی العلائق لو اخرج حیاً ولیس ینجس العین ولا به حدث او غصب لم ینزع شیء الا ان یدخل فیہ الماء فیه یعتبر بسورة فان لم یسأل نوح الکمل والا لاهو الصحیح نعم یدب عشرة فی المشکوک لاجل الطهورة، کذا فی الخاتمة.

قال ابن عابدین (قوله ولیس ینجس العین) ای بخلاف الخنزیر و کذا الکلب علی القول الآخر فانه ینجس الماء مطلقاً و بخلاف المحدث فانه یدب فیہ نوح اربعین کما یدکره و بخلاف ما اذا کان علی الحيوان غصب ای نجاسة و علم بها فانه ینجس مطلقاً قال فی البحر و قیدنا بالعلم لانهم قالوا فی البحر و نحوه یمخرج حیاً لا یمح نوح شیء و ان کان الظاهر اشتمال بولها علی الخنازیر لکن یحتمل طهارتها بان سقطت عقب دخولها ماء کثیراً مع ان الاصل الطهارة آد و مثله فی الفتح (قوله لم ینزع شیء) ای وجوباً لها فی الخاتمة لو وقعت الشاة و خرجت حية ینزع عشرون طوا لتسکین القلب لا للتطهیر حتی لو لم ینزع و توطأ جاز و کذا الحمار و البغل لو خرج حیاً و لم یصب فیہ الماء و کذا ما یؤکل لحمه من الابل و البقر و الغنم و الطيور و الدجاجة المحبوسة. آه و مثله فی مختارات النوازل. (رد المحتار ج. ۱، ص ۱۱۳). فقط والله تعالی اعلم.

۱۵ صفر ۸۷۶

حکم افتادن سرگین در چاه

سوال : در چاه تمام تناله یا نصف تناله سرگین بیفتد و ریزه ریزه شود پس چاه پلید میشود بانه؟ و اگر پلید میشود پس چقدر آب کشیده شود؟ همچنان در چاه دو قطعه پاروی خر یا اسب بیفتد پس چاه پاک است یا ناپاک؟ و در صورت ناپاک بودن چقدر آب کشیده شود؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر چاه در جای واقع است که در آنجا بطور عام آمد و رفت جانوران میباشد حفاظت از آنها دشوار است پس نجاست قلیل جانوران مسئوله معاف است، خصوصاً وقتی که خشک هم باشند. و اگر چاه محفوظ است، شاذ و نادر گاه گاه آنجا به آمد و رفت جانوران سرگین و غیره در چاه بیفتد پس چاه ناپاک میشود و تمام آب ضروری

میگردد. قال فی الشامیة تحت (قوله ویرقی اهل وغیر) ولی التاثر بحالیه ولم یذکر محمد فی الاصل روث الحمار والخی و اختلفوا فیہ فقیل ینجس ولو قلیلاً او یأساً و قیل لو یأساً فلا و اکثرهم علی انه لو فیہ ضرورة و یلوی لا ینجس و الا نجس آه (فائدة) قال نوح أفندی الروث للفرس و البغل و الحمار و الخی بکسر فسكون للبقر و الغیل و المعر للابل و الغنم و الخمر للطیور و الدجول للکلب و العلدة للأنسان (رد المحتار ج ۳، ص ۲۰۴). فقط والله تعالی اعلم. ۹ رجب المرجد ۸۷۷

پس مانده مرغ باز مکروه است

سوال : پسمانده مرغ پاک است یا مکروه تنزیهی یا تحریمی در حالیکه نجاست بر منقار او نرسیده باشد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : پسمانده مرغ پاک است مگر در مرغهای نجاست خوار این تفصیل است که طهارت منقار آنها یقین است پس آب پاک است و اگر نجاست منقار آن یقین باشد پس ناپاک است. و اگر بر هیچ امری یقین نیست پس مکروه تنزیهی است. قال فی الشامیة تحت (قوله طاهر للضرورة) و اما المخللة فلعلها طاهر فسورها کلک لکن لما کانت تأکل العلدة کره سورها ولم یحکم بدجاسته للشک حتی لو علمت الدجاستة فی فیها تنجس ولو علمت الطهاره انتفت الکراهة و قال تحت (قوله فی الاصح) انها کراهة تنزیه الخ. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۰۴). فقط والله تعالی اعلم. ۲۵ رجب ۸۷۷

شرائط کراهت آب آفتاب

سوال : در حدیث از استعمال ماء شمس نهی وارد است. اکنون سوال اینست که تعریف ماء شمس چیست؟ آیا آن آبی که داخل ذخیره از جهت گرمی گرم شده باشد درین داخل است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : نزاحناف کراهت استعمال ماء شمس مختلف فیہ است. راجح اینست که مکروه تنزیهی است این کراهت هم زمانیست که در علاقه گرم و در وقت گرم باشد و بجز آوند طلا و نقره باشد و در حالت گرم شدن استعمال کند. قال فی العلائیه و عماء قصد تشمیس بلا کراهة و کراهته عند الشافعیة طبعیه و فی الشامیة و ذکر شروط کراهته عندهم (الشافعیة) و هی ان یکون بقطر حار و قبل الحر فی اناء منطبع غیر نقد و ان یتعبل و هو حار (الی قوله) ولی

الغية كره بالمشمس في قطر حار في اوان منطبعة (الى قوله) ان المعتمد الكراهة عند الصلحة الاثروان
عدمها رواية والظاهر انها تلاهيية عندنا ايضاً بدليل عدة في المندوبيات فلا فرق حينئذ بين مذهبنا و
مذهب الشافعي (رد المحتار ج ۳، ص ۱۶۸). فقط والله تعالى اعلم . ۲۲ رجب ۱۲۸۸ هـ

در آب بوي رنگ آمد پس با آن وضو درست است

سوال : جهت سفید کردن یا رنگ کردن ذخیره یا آوندی بزرگ که در آن آب جمع کرده
میشود چند روز آب بوی رنگ میدهد و در ذائقه نیز فرق می آید این آب را برای وضو و غسل
استعمال کرده شود جائز است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر این رنگ را توسط برس خنزیر کرده نشده باشد پس
وضو و غسل از آن آب جائز است اگر چه از آب بو یا ذائقه رنگ آید. فقط والله تعالى اعلم
یکم صفر سنه ۹۸ هجری

به افتادن بشکل در آوند آب پلید میشود

سوال : بشکل بز یا شتر خشک یا تر در آوند آب بیفتد، مثلاً در ذخیره، بشکه و غیره پس
آب پاک است یا پلید؟ در حالیکه درین ذخیره پنج من آب می گنجد یا کم ازین؟ بینوا
توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : آب این ذخیره یا بشکه نجس میشود، البته اگر ذخیره
زمین دوز باشد و در جای واقع باشد که احتراز از پشکل و غیره مشکل باشد و در آن آب
نیز زیادتر باشد پس یک یا دو پشکل معاف است. قال شارح التنویر فی فصل المئرو و بحرئ اهل و
غشم کما یعلی لو وقعت فی محلب وقت الحلب فرمیتا فوراً قبل تفتت و تلؤن و قال اب عابدین (قوله
وقت الحلب) فلو وقعت فی غیر زمان الحلب فهو کوقوعها فی سائر الاوانی فنجس فی الاصح لان الضرورة
المماهی فی زمان الحلب لان من عاده ان تبهر فلك الوقت والاحتراز عنه عسیر ولا كذلك غیره آه شارح
منية. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۰۴) فقط والله تعالى اعلم . ۲۳ ربیع الآخر ۱۲۸۸ هـ

پیمائش حوض ده در ده

سوال : یک حوض طول، عرض و عمق قرار ذیل را دارد :

درازی آن ۱۳ فٹ ۴ اینچ پهنائی آن یازده ونیم فٹ ودو فٹ و هشت اینچ عمق آن است آیا این حوض در حکم حوض شرعی ده درده است یا نه؟ در صورت در حکم حوض شرعی نبودن تاکنون کسانی که از آن حوض وضو کرده اند یا برای دیگر ضروریات استعمال کرده اند در مورد ایشان چه حکم است؟ آیا ایشان نماز و غیره را اعاده کنند؟ برای حوض ده درده بودن لازمی است یا که این یک صورت شناخت حوض شرعی است؟ و صحیح شناخت حوض شرعی چیست؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : تعریف حوض ده درده اینست که مجموعه رقبه آن یعنی حاصل ضرب طول و عرض آن صد ذراع = ۲۲۵ فٹ = ۲۰٫۹ متر باشد، طریقه معلوم کردن رقبه حوض گرد اینست: مربع $\frac{1}{2}$ قطر «پای» لذا قطر حوض گرد ۱۶٫۹۳ فٹ = ۵٫۱۶ متر باشد، پس این حوض ده درده میباشد، عمق را اعتبار نیست، رقبه حوض مذکورہ از صد ذراع کم است لهذا درین یقین افتادن نجاست باشد پس نجس میشود تا وقتی که یقین افتادن نجاست نباشد تا آن وقت برنجس گفتن آن هیچ وجه نیست. فقط والله تعالی اعلم.

۱۷ / جمادی الآخره سنه ۸۹ هـ

داخل شدن انسان پاک در حوض کوچک

سوال : یک حوض دو گز پهن و $\frac{1}{2}$ ۲ گزداز درین زید غسل کرد، برای حاصل نمودن سردی پس این حوض پلید شد یا خیر در حالیکه انسان پاک باشد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر زید با وضو بود و وی تنها برای حاصل نمودن سردی غسل کرد و نیت وضو تازه را نداشت پس این آب پاک است بلکه مستعمل هم نشده است لهذا وضو کردن از آن درست است البته اگر از قبل با وضو نبود یا با وجود وضو داشتن نیت وضو را کرده بود پس این آب مستعمل گردید که پاک است مگر وضو و غسل از آن صحیح نیست و نوشیدن آن مکروه تنزیهی است. قال فی التلویح و الاستعمال للقرية اورفع حدث و فی الشرح و لومع قرية كوضوء محدث و لو للتعبد فلو توطأ متوضئاً لتعبد او تعليم او لطنين يبيده لم يضر مستعملاً اتفاقاً و قال فی شرح قول الماتن او اسقاط فرض هو الاصل فی الاستعمال كما ثبت عليه الكمال بان يغسل بعض اعضائه او يدخل يده او رجله فی جب لغیر اغتراف و نحوه فانه يضر مستعملاً لسقوط الفرض اتفاقاً و فی الحاشية (قوله بان يغسل) ای المحدث و المحدث بعض اعضائه التي يجب غسلها احتراز

أعن غسل المحدث نحو الفخذ (رد المحتار ج ۱، ص ۱۸۳). فقط والله تعالى اعلم.

۳ جمادى الاولى ۱۲۹۳ هـ

از شیعه یا مرزائی آب گرفته وضو کردن

سوال : از خانه شیعه یا مرزائی یا کافر آب گرفته وضو کردن جائز است یا نه، نیز نماز میشود یا نه؟ و غذای خانه این مردم جائز است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : شیعه و قادیانی زندیق اند لذا اینان هیچگونه مالک مال خود نیستند همه مال ایشان در ملک بیت المال اند که برای مساکین حلال است. برای غنی هیچ چیز ایشان حلال نیست و ذبیحه بر مساکین نیز حرام است البته آب گرفتن از ایشان برای غنی و فقیر همه جائز است. لانه قبل قبض الزندق ان لم یکن مملو کلاً لا حد للاباحة الاصلية والا للملائک دلاله.

ذبیحه عام کفار حرام است. دیگر اموال برای غنی و فقیر همه حلال اند. فقط والله تعالى اعلم

۲۳ / صفر سنه ۹۰ هـ

حکم ماء المراحيض اذا تكرر وتحلل

من مدينة الرسول (صلی الله علیه وسلم)

سوال : ما یقول العلماء المحققون و ارباب الفتوى فی ماء المراحيض ای اذا تكرر و تحلل هل يجوز استعماله للوضوء و الغسل ما هو القول المصحح عندکم؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب :

قال فی الهندية: و الماء الجاري بعد ما تغیر احد اوصافه و حکم بنجاسته لا یحکم بطهارته ما لم یزل ذلك التغیر بان یرد علیه ماء طاهر حتی یزیل ذلك التغیر. (عالمگیریه ج ۱، ص ۱۰)

و فی التنویر و بحار و قعت فیہ نجاسة (الی قوله) ان لم یر اثره و هو طعمه اولون اوریح و قال العلامة ابن عابدین (الوسال دمر جلته مع العصیر لا ینجس خلافاً للمجد و فی الخزانة اناء ان ماء احدهما طاهر و الآخر نجس فصبا من مکان عال فاغتطای فی الهواء ثم نزل طهر کلاً و لو اجرى ماء الاناثین فی الارض صار بمنزلة ماء جار آه و نحوه فی الخلاصة و نظم المسئلة المصنف فی منظومته تحفة الاقران و فی الذخيرة لو اصابته الارض نجاسة فصب علیها الماء لجرى قد خراع طهرت الارض و الماء طاهر بمنزلة الماء الجاري

ولو اصابها المطر وجرى عليها طهرت ولو كان قليلاً لم يجر فلا. (ردالمحتار ج. ۳، ص ۱۴۲) وقال ايضاً اذا رسب الزبل في القساطل ولم يظهر اثره فالماء طاهر واذا وصل الى الحياض في الميوت متغيراً ونزل في حوض صغير او كبير فهو نجس وان زال تغيره بنفسه لان الماء النجس لا يظهر بتغير بنفسه الا اذا جرى بعد ذلك عاء صاف فانه حينئذ يظهر فاذا انقطع الجريان بعد ذلك فان كان الحوض صغيراً والزبل راسب في اسفله تنجس ما لم يصر الزبل حمأة وهي الطين الاسود فانه اذا جرى بعد ذلك عاء صاف ثم انقطع لا ينجس. (ردالمحتار ج. ۳، ص ۱۴۲)

لثبت من العبارات المذكورة ان الماء النجس الذي لم يتغير احد اوصافه بالنجاسة يظهر بمجرد جريانه بالماء الطاهر والماء المتغير لا يظهر الا ان يزول التغير ثم جرى بعد ذلك عاء طاهر واما الجريان بدون الاختلاط بالماء الطاهر فلا يظهر اصلاً. فقط والله تعالى اعلم. ۲۲ شعبان ۱۳۹۵ هـ

طريقه پاک کردن چاه چشمه دار

سوال : در چاه یک مسجد جامع جوجه سگ افتاده مرد ونياماسيده بود که کشيده شد. اين چاه چشمه داراست. به کشیدن آب آب اين خشک نمیشود. یک مولوی صاحب بر کشیدن سه صد دلو فتوی داده است که از آن چاه سه صد دلو آب کشيده شود بلاشک وشبه پاک میشود بنابراین فتوی سه صد دلو کشيده شد و آنرا پاک پنداشته شد. اکنون یک مولوی صاحب دیگر مصر است که به کشیدن سه صد دلو چاه هرگز پاک نمیشود بلکه بر کشیدن تمام آب اصرار میکند که عمق پهنائی اين چاه را پيمان نموده همانقدر چاه عمیق وعريض حفر نموده آنرا پر کرده شود سپس آب پاک میشود. نیز طريقه دوم اين را ميگويد که عمق آب را پيمان نموده کشیدن را شروع کرده شود. در یک ساعت آب چقدر پائين رود همانقدر وهمانقدر ساعت آب کشيده شود. مثلاً آب ده گز عمیق است وبه یک ساعت کشیدن آب یک گز کم شد پس ده ساعت آب کشيده شود. اگر در کشیدن انسانها دشوار باشد پس پمپ آب دور موجوده را طلبيده تمام آب را کشيده شود. مولوی صاحب مؤخر الذکر ميگويد که در کتاب بهشتی زيور وتعليم اسلام ذکر کشیدن دو صد دلو نيست ودر کتاب بهار الشريعت به مسلک بريلوی کشیدن تمام آب را ذکر کرده است. سه صد دلو درين هم ذکر نيست اکنون بر مسئله کدام مولوی صاحب عمل کرده شود؟ بينوا توجه روا

الجواب باسم ملهم الصواب : چون امکان ختم شدن آب نباشد پس اين سه صورت برای

پاک کردن چاه صحیح اند که در سوال مذکور اند. در بهشتی زیور ذکر کشیدن سه صد دلوموجود است. فقط والله تعالی اعلم . ۲۷/ ربیع الآخر سنه ۸۹ هـ

طریقه پاک کردن حوض کوچک

سوال : ذخیره آب ساخته شده در صحن خانه یا ذخیره بنا شده در بام ناپاک شود پس طریقه پاک کردن این چیست؟ اگر ذخیره زمین و ذخیره بام پایپ در میان این هردو سپس پایپ های که از ذخیره بام به غسلخانه ها و غیره آمده است کل رقبه طول و عرض مجموعه این همه صد گز شود پس آیا این در حکم ده درده میباشد که به افتادن نجاست پاک نشود؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : پایپ در میان هردو ذخیره و پایپ های که از ذخیره بالا به غسلخانه ها و غیره وصل شده است همه را درده درده شمار کردن صحیح نیست زیرا که آن طول و عرض معتبر است که با سطح بالاملق نباشد. لین پایپ چونکه از آب پر میباشد لذا مثال این چنین حوض مسقف میباشد که آب آن با سقف آن پیوسته باشد، نیز پایپ که از ذخیره پائین به ذخیره بالا وصل شده است جایکه به ذخیره بالا وصل یگردد آنجا اتصال آب آن با آب ذخیره بالائی باشد لذا رقبه هردو ذخیره را بالکل علیحدہ حساب کرده میشود.

طریقه تطهیر این ذخیره ها اینست که در ذخیره زمینی و قتیکه از بیرون آب می آمد درین وقت گوله آنرا رها کرده شود یا آن کدام وزن و غیره بندیده شود تا که گوله با آب بلند شده راه آب را که از بیرون می آید بندد سازد همچنان آب بیرونی ادامه یابد. چون ذخیره پر شده آب از بالای آن جاری گردد پس جهت جاری گردیدن آب ذخیره پاک میشود. ذخیره بالا را اینچنین پاک کرده میشود که بذریعہ ماشین این ذخیره را تاحدی پر کرده شود که از پایپ بالا آب جاری گردد. بظاہر درین صورت تطهیر این اشکال معلوم میشود که از ماشین کشنده آب گرفته تا کف ذخیره زمینی پایپ میباشد که از آب نجس پر میباشد، همچنان ذخیره آب بالا نجس شد پس ازین ذخیره در پایپ های که به غسلخانه و غیره وصل شده اند آب نجس میباشد. به جاری کردن آب از بالای این ذخیره ها برآبی که داخل این پایپها است هیچ اثر نمی افتد پس آب داخل آنها چگونه پاک شود؟ جواب آن اینست که مسئله تطهیر ما خارج از قیاس است. تقاضای قیاس اینست که چیزی بعد از یکبار پلید شدن در هیچ صورتی

پاک نشود زیرا که برای تطهیر آن هر آن آبی که به آن رسد آن آب خود پلید میشود مطابق قاعدة شرعی تطهیر به جاری کردن آب نجس آب متصل به آن نیز پاک میشود. چنانچه اگر حوض بسیار عمیق باشد که به جاری کردن آب از بالای آن در ته آن هیچ امکان رسیدن اثر نباشد پس بالاتفاق به جاری کردن آب از بالای آن تا کف آن تمام آب پاک میشود. همچنان همین مسئله در آب داخل پایپهاست. چونکه ذخیره با پایپ ها متصل است لذا به جاری کردن آب از ذخیره آب داخل پایپها نیز پاک بشمار میرود.

یک صورت دیگر تطهیر ذخیره این هم است که ذخیره زمینی نجس شود پس وقتی که درین از بیرون آب می آمد در آن وقت بذریعه ماشین کشیدن آب این ذخیره را شروع کرده شود پس این ماء جاری بشمار میرود و ذخیره بالا را اینچنین پاک کرده شود که بذریعه ماشین بالا کردن آب را در آن شروع کرده شود و پایپ های که ازین ذخیره به غسل خانه و غیره وصل شده است همه آنها را باز کرده شود درین صورت در ذخیره زمینی آب از بالا داخل میشود مگر ماشین از کف این ذخیره آب را می کشد. همچنان در ذخیره بالا بذریعه ماشین آب از بالا داخل میشود به رها کردن پایپ های که به پائین وصل شده اند از قسمت پائین ذخیره بالا آب خارج میگردد.

با این طریقه جاری گردیدن آب برای طهارت کافی است یا نه؟ درین حضرات فقهاء رحمهم الله تعالی تردد ظاهر فرموده اند.

قال فی الشامیة تحت (قوله و یخرج من آخر) ثم ان کلامهم ظاهر ان الخروج من اعلا فلو کان یخرج من ثقب فی اسفل الحوض لایعد جاریاً لأن العبرة بوجه الماء (الی قوله) ولما رار المسألة صریحاً نعم رأیت فی شرح سنن عبد الغنی فی مسألة خزانة الحمام التي أخبر ابو یوسف برؤیة فارة فحما قال فیہ اشارة قال ان امام الخزانة اذا کان یدخل من اعلاها و یخرج من الثوب فی اسفلها فلیس بجاراً آه و فی شرح المتعین یتطهر الحوض بمجرد ما یدخل الماء من الثوب و یتفیض من الحوض هو المختار لعدم تيقن بقاء الدجاسة فیہ و صیرورته جاریاً آه و ظاهر التعلیل الاکتفاء بالخروج من الاسفل لکنه خلاف قوله یتفیض فتأمل و راجع. (رد المحتار ج ۳، ص ۱۴۵)

علامه ابن عابدین در منہجیه رد المحتار الاحشیه اشباهه و نظائره قرار فیل بر انقل فرموده است. اقول رأیت بعد کتابی لهذا المحل فی حاشیة الاشباه و النظائر فی آخر الفن الاول للعلامة الکفیری الی

تلقاها عن شيخه الشيخ الطهيل الحائك مفعي دمشق ما نصه مسألة اذا كان في الكوز ماء متعصب فصبت عليه ماء طاهر حتى جرى الماء من الانبوب بحيث يبعد جرياناً ولم يتغير الماء فانه يحكم بطهارته آدمه (رد المحتار ج ۳، ص ۱۸۰)

ازین جزئیہ تا نیداین میشود کہ برای طہارت ذخیرہ جاری شدن آب از پائین کافی است زیرا کہ نالہ آوند در وسط آوند میباشد۔ فقط واللہ تعالی اعلم۔ ۱۸ / جمادی الآخرہ سنہ ۹۶ھ

تطہیر نال دستی

سوال : در پمپ دستی کہ از زمین آب کشیدہ میشود نجاست بیفتد پس آنرا چگونه پاک کردہ شود؟ آیا با کشیدن اندکی آب این بحکم آب جاری گردیدہ پاک میشود یا نہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بہ کشیدن آب توسط نال دستی این آب در حکم ماء جاری نمیگردد زیرا کہ کدام آبی کہ بیخ نل می آید آن از مسامات زمین تراویدہ می آید و این شرعاً در حکم دخول نیست، چنانچہ بنا بر همین فرق سوزن (پیچکاری را) مفسد صوم قراردادہ نشدہ است، همچنان در چاہ از مسامات زمین آب داخل میشود با وجود این بہ کشیدن چند دلو از چاہ یا بہ کشیدن آب با ماشین بالاتفاق چاہ پاک نمیشود، همچنان برای تطہیر پمپ دستی کشیدن اندک آب کافی نیست، بعضی حضرات پمپ دستی را در حکم چاہ قراردادہ فرمودہ اند کہ بہ کشیدن تمام آب داخل نال پمپ پاک میشود مگر در قیاس کردن پمپ را بہ چاہ این اشکال است کہ آب چاہ از مسامات زمین برآمده بہ جریان طبیعی خود محدود میماند و آب نل آب را کشیدہ از سطح زمین نیز بالا می آورد، با این لحاظ نل در حکم آوند معلوم میشود، علاوہ ازین مانند کف و دیوارهای چاہ تطہیر متعذر است و تطہیر پمپ متعذر کجا متعسر نیز نیست، لذا طریقہ تطہیر پمپ دستی اینست کہ چقدر آب کہ داخل آن است ہمہ آنرا کشیدہ شود بعد از کشیدن ہمہ آن مزید آنقدر آب کشیدہ شود کہ بدان تمام پیپ سہ را سہ بار شستہ شود، طریقہ معلوم کردن آب داخل پیپ اینست کہ مربع قطر × پائ × عمق، همچنان حجم آب را معلوم نمودہ مطابق این پیمایش آب کشیدہ شود، اگر عمق آب معلوم شدہ نمیتوانست پس بر ظن غالب عمل کردہ شود، طریقہ آسانتر اینست کہ از بالای پمپ آنقدر آب انداختہ شود کہ پیپ پر شدہ از بالای آن آب جاری گردد درین

صورت از جهت جاری گردیدن این آب پاک میشود.

قال العلامة ابن عابدین/ان طلوا تنجس فان غلبه رجل ماء حتى امتلأ وسال من جوانبه هل يظهر مجرد ذلك ام لا والذي يظهر لي الطهارة اخذ متاز كرناء هنا و متامز من انه لا يشترط ان يكون الجريان محدد (وقال في المدينة) اقول رأيي بعد كتابي لهذا المجل في حاشية الاشباة والنظائر في آخر الفن الاول للعلامة الكفيري التي تلقاها عن شيخه الشيخ اسطعيل الحائك مفي دمشق ما نصه مسألة اذا كان في الكوز ماء متنجس فصب عليه ماء طاهر حتى جرى الماء من الانبوب بحيث يعدم جرياناً ولم يتغير الماء فانه يحكم بطهارته آهمنه. (رد المحتار ج. ۳، ص ۱۸۰) فقط والله تعالى اعلم. ۱۸ جمادى الآخر ۹۶ هـ
(مزید تحقیق در تنمہ است) فقط والله تعالى اعلم

در آب ناپاک کوزه آب پاک انداخته ریزانده شود کوزه پاک میشود

سوال : مشهور است که در کوزه زاغ دهن اندازد پس در آن دیگر آنقدر آب انداخته شود که کوزه را پر کرده چیزی آب بیرون ریزد پس کوزه پاک میشود، این تا چه حد صحیح است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : درین صورت از جهت جاری گردیدن آب پاک میشود.
قال العلامة ابن عابدین/ان طلوا تنجس فان غلبه رجل ماء حتى امتلأ وسال من جوانبه هل يظهر مجرد ذلك ام لا والذي يظهر لي الطهارة اخذ متاز كرناء هنا و متامز من انه لا يشترط ان يكون الجريان محدد (وقال في المدينة) اقول رأيي بعد كتابي لهذا المجل في حاشية الاشباة والنظائر في آخر الفن الاول للعلامة الكفيري التي تلقاها عن شيخه الشيخ اسطعيل الحائك مفي دمشق ما نصه مسألة اذا كان في الكوز ماء متنجس فصب عليه ماء طاهر حتى جرى الماء من الانبوب بحيث يعدم جرياناً ولم يتغير الماء فانه يحكم بطهارته آهمنه. (رد المحتار ج. ۳، ص ۱۸۰) فقط والله تعالى اعلم

۱۸ ربيع الآخر ۹۷ هـ

قریب چاه کهنه چاه حفر نمودن

سوال : چه میفرمایند علماء دین درین واقعه که چاهی که در آن آب مستعمل وضو جمع میشد بعضی اوقات نجاست نیز انداخته میشد اکنون از چند ماه بدینسو آن چاه خشک شده است و در آن خاک پر کرده بند کرده شده است و تقریباً به فاصله هفت فتن قریب آن چاه بند کرده شده یک چاه جدید حفر کرده شد از آن آب شیرین برآمده است. یا آب آن وضو غسل

میکند و مینوشند. یک چاه سوم که از چاه دوم یازده گزی یعنی بفاصله شانزده فٹ از نخست موجود است. درین وقت آب وضو میریزد و گاهی گاهی در آن ناپاکی نیز می افتد اکنون حل طلب مسئله اینست که در طهارت این چاه دوم بعضی شک میکنند. و بعضی قائل مطلق طهارت اند قول فیصل چیست؟ خصوصاً وقتیکه درینجا بسیار قلت آب است. بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : درین اصل معیار اینست که در آب چاه اثر نجاست یعنی رنگ. یا مزه ظاهر نباشد آن حضراتیکه یک مقدار فاصله متعین نموده اند آنان بنا بر تجربه زمین خود این تحدید را بیان فرموده اند که در هر جا کار آمد نیست لذا زمین در رخاوت و صلابت مختلف می باشد.

قال فی البدیهی احکام السور (فرع) المحدثین البئر والمالوعة بقدر ما لا یظهر للنجس اثر. ولی الشامیة اختلف فی مقدار البعد المانع من وصول لجماسة المالوعة الى البئر فی رواية خمسة اذرع ولی رواية سبعة. وقال الحلوی المعتبر الطعم او اللون او الريح فان لم یتغیر جازوالالا ولو كان عشرة اذرع ولی الخلاصة والخاتمة والتعویل علیه وصحة فی المحيط بحر والمحصل انه یختلف بحسب رخاوة الارض و صلاحيتها ومن قدره اعتبر حال ارضه. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۰۴) فقط والله تعالی اعلم

۱۳ جمادی الآخر ۱۲۹۹ هـ

حکم پسمانده خر و اسپ

سوال : حکم پسمانده اسپ و خیر چیست. پاک است یا مکروه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : پسمانده اسپ طاهر و مطهر است و طهارت و طهوریت پسمانده خر مشکوک است لذا نوشیدن این جائز نیست و وضو با آن درست نیست اگر دیگر آب نباشد پس با آن آب وضو هم کرده شود و تیمم نیز و اگر در چاه بیفتد پس تمام آب را کشیده شود. قال فی شرح التنویر و ما کول لحم ومنه الفرس فی الاصح ومثله ما لا حمله طاهر اللحم فیندللک طاهر طهور بلا کراهة ولی التنویر و سور حار و بخل مشکوک فی طهوریته لالی طهارته آه ورشح ابن عابدین فی الشک فی الطهارة ونقل عن الفتح انه تظافر کلامهم علی انه یأخر منه جمیع ماء البئر. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۰۴) فقط والله تعالی اعلم .

۵ رمضان المبارک ۱۲۹۹ هـ

بَابُ التَّيْمُمِ

در صورت وجود آب بنا بر خوف فوت وقت تیمم جائز نیست

سوال : اگر آب موجود است مگر به وضو کردن اندیشه ختم شدن وقت است پس تیمم نموده نماز گزاریدن درست است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : به تیمم نماز نمیشود. البته صورت بهتر اینست که تیمم نموده نماز بگذارد و بعد از وقت، وضو نموده قضاء آورد. قال فی التنویر من عجز عن استعمال الماء لبعده میلا. (الی قوله) تیمم فی الشامیة (قوله لبعده) الضمیر یرجع الی من ط و قیداً لبعده لانه عند عدمه لا یتیمم وان خاف خروج الوقت فی صلوٰة لها خلف خلافاً للزفر وسید کر الشارح ان الاحوط ان یتیمم ویصل ثم یرعید ویفرغ علی هذا الاختلاف ما لو اذم جمع علی یأمر لا يمكن الاستقاء منها الا بالامانة او كانوا عارفاً لیس معهم الا ثوب یتنابوونه و علم ان النوبة لا تصل الا بعد الوقت فانه لا یتیمم ولا یصلی عاریاً بل یصبر عنداً و کذا لو اجتمعوا فی مکان ضیق لیس فیہ الاموضع یسع ان یصلی قائماً فقط یصبر ویصل قائماً بعد الوقت کما جاز عن القيام والوضوء فی الوقت ویغلب علی ظنه القدرة^۱ بعدة و کذا من معه ثوب نجس و ماء یلزمه غسل الثوب وان خرج الوقت بحر ملخصاً عن التوشیح (شامیة ج۳)، و ایضاً فی شرح التنویر لا یتیمم لغوات جمعة و وقت ولو وتر الفواصحا الی بدل و قیل یتیمم لغوات الوقت قال الحلبي فالاحوط ان یتیمم ویصل ثم یرعید و فی الشامیة تحت (قوله قال الحلبي) و نظیر هذا مسألة الضیف الذی خاف ربة فانهم قالوا یصلی ثم یرعید (شامیة ج۳) فقط والله تعالی اعلم

۲۶ ذی الحجة

در سردی اگر آب گرم کند پس وقت ختم میشود

سوال : موسم سردی است. در میان شب بر یک شخص غسل فرض میگردد پس وی با این فکرمی خوابد که پیش از نماز فجر بر خاسته غسل میکنم، لیکن وی از خواب بعد از صبح

۱- ای قبل خروج الوقت الثانی کمن عرض له العذر بعد دخول الوقت ثم انقطع فی أثناء الوقت الثانی فانه یرعید تلك الصلوة^۱ ارشید احمد

صادق یعنی پانزدہ دقیقہ پیش از طلوع آفتاب بیدار میشود، اکنون اگر فوراً برخاستہ با آب نل غسل کند پس پیش از طلوع آفتاب نماز گزاریدہ میتواند لیکن جهت غسل کردن با آب سرد نل یقیناً وی بیمار میشود، و اگر آب گرم کند پس در ۱۵ دقیقہ آب گرم کردہ غسل کردہ نمیتواند پس درین صورت نماز را چگونه وجہ وقت اداء کند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در صورت مسئلہ با آب سرد غسل کردہ فوراً در جامہ گرم بپیچد، اگر با وجود این ظن غالب مرض باشد پس آب گرم کردہ غسل کند و وقت ختم شد پس قضاء آورد البتہ بہترینست کہ درین وقت تیمم نمودہ نماز بگذارد بعداً با آب گرم غسل نمودہ قضاء آورد. کہ احررنا لی من یخاف طوت الوضوء لعلہ یغسل بالوضوء فقط ولله تعالی اعلم

۷ / صفر سنہ ۹۶ ہجری

در قطار «رہیل» تیمم جائز است یا نہ؟

سوال : در قطار یا موتر اندیشہ خوف قضاء شدن نماز باشد پس تیمم کردن جائز است یا نہ؟ بر تختہ قطار یا بر چادر آہن موتر تیمم جائز میباشد یا نہ در حالیکہ رانندہ بہ گفتن توقف نمیکنند. بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در ریل و موتر بہ تیمم برای صحت نماز شرائط قرار ذیل اند (۱) در هیچ یکی از ذخیرہ ہای قطار ہم آب نباشد.

(۲) در راہ داخل یک میل شرعی (۱،۸۳ کیلومتر) در هیچ جای علم وجود آب نباشد.

(۳) اگر بر تختہ قطار یا موتر آنقدر غبار باشد کہ بخوبی بدست برسد پس بر آن تیمم کند.

(۴) ایستادہ نماز بگذارد.

(۵) قبلہ رو بخواند، قبلہ معلوم نباشد پس بعد از غور بہر طرف دل شہادت دہد بہمان طرف

رخ نماید. بر یکی ازین شروط قدرت نداشت پس ہر طوری ممکن باشد بگذارد مگر بعداً

قضاء آورد. قال فی البدایہ المختار (و خوف عدو) کحیۃ او مار علی نفسہ ولو من فاسق او حیس غریم او

مالہ ولو امانۃ ثم ان نشأ الخوف بسبب وعید عبد اعاد الصلاۃ والالانہ سماوی، وقال فی رد المحتار

تحت (قوله ثم ان نشأ الخوف الخ) اعلم ان البائع من الوضوء ان کان من قبل العباد کاسیر مدعہ الکفار

من الوضوء و محبوس فی السجن و من قیل لہ ان توطأت فتلک جاز لہ التیمم و یعید الصلاۃ اذا زال

البائع کذا فی الدرر والوقایہ. (رد المحتار ج: ۱، ص: ۲۱۷) فقط ولله تعالی اعلم. غزوة ذی الحجۃ ۸۶ھ

تیمم غسل برای وضو نیز کافی است

سوال : شخص جنب مریض است، وضو برای وی مضر نیست مگر غسل بروی مضر است در چنین صورت بنیت غسل وضو کند یا نخست بنیت غسل تیمم کند سپس وضو کند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : برای غسل وضو هر دو یک تیمم کافی است بعد از آن وضو بشکند پس دورابه وضو کند.

قال فی الشامیة وفي القهستالی اذا كان للجنب ماء يكفي لبعض اعضائه اولو وضوء تیمم ولم یجب علیه صرف الیه الا اذا تیمم للجنبه ثم احس فانه یجب علیه الوضوء لانه قد وصل علی ماء كاف الخ (رد المحتار ج ۳، ص ۲۱۳). فقط والله تعالی اعلم . ۱۲ محرم ۱۳۹۵ هـ

برجنب اندیشه مرض از سردی باشد پس تیمم جائز است

سوال : زید احتلام شد مگر از جهت سردی سخت خطر نقصان است پس تیمم کرده میتواند یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر آب گرم میسر نشود یا با این هم ظن غالب ضرر باشد پس تیمم جائز است.

قال فی التذویر من عجز من استعمال الماء لمعدّه میلاً او لمرض او برود فی الشرع یهلك التیمم او یمرضه لو فی البصر اذا لم تکن له اجرة حمام ولا ما یدفنه. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۱۳) فقط والله تعالی اعلم

۱۶ رمضان المبارک ۱۳۸۷ هـ

بر دست ها زخم باشد پس تیمم کند

سوال : بردستهای یک شخص دانه برآمده است پس آیا این شخص تیمم کرده میتواند یا که توسط کسی دیگری وضو کند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر بر هر دو دستانش زخم باشد و بر آنها آب نقصانده باشد پس تیمم درست است، البته اگر کدام شخص دیگری وضو کنند نه باشد پس در جواز تیمم اختلاف است. ارجم واحوط عدم جواز است. قال فی شرح التذویر ولو یبده (ای شقاق) ولا یقدر علی الماء یتیمم و قال ابن عابدین رحمه زادی الخزان و صلاته جائزة عند غلافا لهما. (رد المحتار ج ۳، ص ۱۴۰) ولی تیمم شرح التذویر تیمم لواء الجرح یدیه و ان وجد من یوضئه غلافاً لهما. و قال ابن

عابدین رحمہم اللہ، لیکن عبرت منہا فی القدیۃ والمبتلیٰ بقیل جازماً بالتفصیل وہو الموافق لما مر فی المرضی
العاجز من انہ لو وجد من یحیدہ لا یتیمم فی ظاہر الروایۃ فعلیہ لذلك (رد المحتار ج ۳، ص ۲۲۸) فقط و
لہ تعالیٰ اعلم۔ ۲۰ ربیع الآخر ۱۲۹۷ھ

بر کد ام چیزها تیمم جائز است؟

سوال : آیا با این چیزها تیمم کردہ میشود؟

- (۱) صراحی، کوزه، خم وغیرہ خواہ در اینها آب پر باشد یا نہ بلکہ خشک باشد و بر آنها گرد نہ باشد.
- (۲) دیواری کہ بر آن سفیدی شدہ باشد خواہ بہ چونہ خالص یا در چونہ نیل یا کد ام رنگ دیگر آمیختہ شدہ باشد.
- (۳) زنان عموماً خاک را ترک نمودہ جمع میکنند و بعد از خشک شدن آن با آن تیمم میکنند
- (۴) با خاکستر دیکدان خواہ این خاکستر از چوب وغیرہ کد ام چیز پاک باشد یا از سرگین وغیرہ کہ بعد از خشک شدن آتش نمودہ خاکستر شدہ باشد.
- (۵) برسیت قطار یا اتوبوس و موتور وغیرہ خواہ بر آن گرد و غبار باشد یا نہ یا معمولی گرد باشد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در سہ شمارہ اول بہ اشیاء مذکورہ تیمم جائز است،
باشمارہ چہارم جائز نیست و در شمارہ پنجم گرد باشد جائز است و گرنہ جائز نیست. قاعدہ
اینست کہ چیزیکہ بہ نسوزانیدن بسوزد، بہ آب نکردن آب شود بر آن تیمم جائز است
مگر بر خاکستر جائز نیست و چیزیکہ بسوید یا آب شود بر آن تیمم جائز نیست مگر بر چونہ
جائز است. قال فی التذویر عطہ من جن الارض وان لم یکن علیہ نفع فلا یجوز عن طبع و متر مدی فی الشرح
الارماد الحجر فیہ جواز کحجر مذقوق او مفصول وحائط مطین او محصص واوان من طین آہ و قال فی الشامیۃ
(قولہ من جنس الارض الخ) الفارق بین جنس الارض وغیرہ ان کل ما یحترق بالنار فیصیر رماداً کالشجر
والخشب او یطبع ویلین کالحديد والصفر والذهب والزجاج ونحوها فلیس من جنس الارض این کمال
عن النقطۃ آہ (رد المحتار ج ۳، ص ۲۲۰). فقط و لہ تعالیٰ اعلم۔ ۳۰ ربیع الثانی ۱۲۹۹ھ

در تیمم خلال ریش سنت است

سوال : در تیمم خلال ریش مستحب است یا سنت یا واجب؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در تیمم خلال ریش سنت است.

قال فی الشامیة و فی الفیض و یخلل لجمیته و اصابعه و یحرك الخاتم و القرط كالو ظوم و الغسل آة قلنا لكن فی الخاتمة ان تحلیل الاصابع ل یدم منه لیتم الاستیعاب و قال فی البحر و كذلك الخاتم او تحریكه آة فبقی تحلیل اللحیة من السن. (رد المحتار ج ۳ ص ۲۱۴). فقط والله تعالی اعلم ۱۰ اذی القعدة ۸۹ھ

براكثر اعضاء وضوء زخم باشد پس تیمم کند

سوال : بردست و پا و چهره کسی دانه های خارش باشد و آب نقصانده باشد پس آیا این شخص برای غسل و وضوء تیمم کرده میتواند یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر براكثر اعضاء وضوء (چهره، هردو دست، هردو پا) زخم باشد پس تیمم کند و گرنه اعضاء صحیح را بشوید و بر زخمی مسح کند. حکم غسل نیز همین است مگر درین بجای عدد اعضاء پیمایش تمام بدن را دیده میشود، اگر بریدن زاندا از نصف زخم باشد پس تیمم کند و اگر بر نصف بدن یا بکم از آن باشد پس مسح کند، اگر به انداختن آب بر بدن درست قسمت زخمی را از آب نگاهداشتن مشکل باشد پس آنقدر قسمت درست نیز در حکم زخم بشمار میرود. قال فی شرح العدوی تیمم لو کان اکثره ای اکثر اعضاء الوضوء عدداً و فی الغسل مساحةً مهروحاً او به جندی اعتباراً لئلا کثر و بعکسه یغسل الصحیح و یمسح المهرج و کذا ان استویا غسل الصحیح من اعضاء الوضوء و لا رواية فی الغسل و مسح الماتی منها و هو الاصح لانه احوط فکان اولی و فی الشامیة (قوله و بعکسه) و هو لو کان اکثر الاعضاء صحیحاً یغسل الخ. لكن اذا کان ممکنه غسل الصحیح بدون اصابة المهرج و الا تیمم حلیة فلو كانت المهرجة بظهوره مثلاً و اذا صبت الماء سال علیها یکون ما فوقها فی حکمها فیضم الجها كما یحتمل الشر لبلالی فی الامداد و قال تحت (قوله و لا رواية فی الغسل) و ربح فی البحر تصحیح الثانی (ای الغسل و المسح) بانه احوط و تبعه فی المتن. (رد المحتار ج ۳ ص ۲۲۴). فقط والله تعالی اعلم ۲۳ ربيع الثانی ۹۷ھ

تیمم برای نماز جنازه و سنت مؤکده

سوال : اگر نماز جنازه تیار باشد و به وضوء مصرف شود پس اندیشه ختم شدن نماز است پس درین صورت تیمم نموده در جنازه شریک شدن جائز است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : قاعده ایست که اگر اندیشه فوت شدن کدام عبادت باشد و آنرا قضاء هم آورده نشود پس با وجود موجود بودن آب برای وی تیمم جائز است. لذا

اگر قبل از تکبیر آخری نماز جنازه امید شرکت تیمم جائز نیست و گرنه تیمم نموده شریک شده میتواند. حکم نماز عید نیز همین است که خوف امام فراغ باشد پس تیمم نموده شرکت کند، همچنان چونکه سنن مؤکده قضاء ندارد لهذا اندیشه فوت شدن اینها باشد پس باز هم باوجود موجود بودن آب تیمم نموده سنت را بخواند. **قال فی شرح التتویر و جاز الخوف فوت جنازاتی کل تکبیراها و فوت عید فراغ امام او روال خمس (فی قوله) لان المياط خوف الفوت لا لال بدل لها لکسوف سنن روا تبه (رد المحتار ج ۳ ص ۲۲۲) فقط والله تعالی اعلم.** ۲۵ ربیع الثانی ۱۳۹۷ھ

برای تلاوت تیمم کرد پس با آن نماز گزاردن درست نیست

سوال : برای یک مریض آب مضراست، پس وی برای تلاوت قرآن مجید تیمم کرد پس با این تیمم نماز خوانده میتواند یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : قاعده اینست که اگر برای چنین عبادت تیمم کرد که خود مقصود بالذات باشد و برای آن طهارت نیز ضروری باشد پس با این تیمم نماز درست است و گرنه درست نیست. هردو شرائط مذکوره را یابیده شود پس با این نماز میشود، و اگر هردو شرائط یا یکی از آنها مفقود باشد پس با این تیمم نماز گزاریده نمیشود، پس اگر شخص بی وضو برای تلاوت زبانی تیمم کرد پس درین شرط دوم مفقود است یعنی طهارت ضروری نیست و اگر برای دست زدن قرآن کریم تیمم کرد پس شرط اول مفقود است یعنی این عبادت مقصوده نیست لذا درین هردو صورت با این تیمم نماز گزاریده نمیتواند، البته اگر بوقت تیمم تنها بجای نیت تلاوت نیت طهارت کامله را کند پس با این نماز نیز درست است و اگر جنب به نیت تلاوت تیمم کرد پس وی با این تیمم نماز گزاریده میتواند زیرا که تلاوت عبادت مقصوده است و برای وی طهارت از جنابت نیز شرط است. **قال العلامة ابن عابدین رحمه الله (قوله لم تجز الصلوة) ای لفقد الشرط وهو امران کون المنيق عبادة مقصودة و كونها لا تحمل الا بالطهارة اما في دخول المسجد ففي المحدث فقد الامران وفي المحدث فقد الاول و اما في القرائت للمحدث فقد الثاني ولا يرد المحدث هذا لما تقدم قريبا من قوله او جنبا فكل الثاني ای فتجوز الصلاة و اما المس مطلقا فقد الاول.** (رد المحتار ج ۳ ص ۲۲۶). فقط والله تعالی اعلم

باب المسح علی الخفین والجبيرة

شرائط صحت مسح بر موزه ها

سوال : شرائط مسح کردن بر موزه ها چیست؟ و بر چگونه جرابها مسح کردن صحیح است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : فی شرح التنویر الخفین بحیث یحیی فرسفا و یثبت علی الساق بنفسه ولا یزی ما تحته ولا یشف.

ازین روایت معلوم شد که موزه خواه پشمی باشد یا تاری. در آنها شرائط ذیل موجود باشد پس بر آنها مسح کردن جائز است و گرنه نیست.

(۱) آنقدر دبل و فربه باشد که اگر بغیر کفش آنها را پوشیده سه میل شرعی سفر کرده شود پاره نشود. میل شرعی علی الراجح چهار هزار ذراع است. و فقهاء رحمهم الله تعالی در یک قدم $\frac{1}{2}$ ذراع حساب کرده اند باین حساب سه میل شرعی = ۸ هزار قدم میشود.

(۲) آنها را پوشیده بر ساق بندیده نشود پس پانین نیفتند. و این نیفتادن از جهت ضخیم بودن آنها باشد اگر از جهت تنگ بودن باشد یا از جهت داشتن تارهای پلاستیکی باشد پس مر آنرا اعتباری نیست.

(۳) از آنها آب داخل نشود.

(۴) از آنها پاها بنظر نیاید (رد المحتار ص ۴۸ ج ۱) فقط والله تعالی اعلم

۲ / ذی الحجه سنه ۸۵ هجری

احکام مسح بر موزه ها

سوال : عبارت قرار ذیل را از کتاب یک محقق تحریر مینمایم اندکی بخوانید و چیزیکه فهم من است درست فرمایید. قراءت نافع. عبدالله بن عامر. حفص. کسانی و یعقوب **أَرْجُلُکُمْ** (بافتح) ازین حکم شستن پای ها ثابت میشود و قراءت عبدالله بن کثیر: حمزه بن حبيب. ابو عمرو بن العلاء و عاصم **أَرْجُلُکُمْ** (بالکسر) است ازین حکم مسح کردن بر پای ها ثابت میشود. از عمل آنحضرت ﷺ ظاهر است که در اصل در اینها تضاد نیست بلکه این برای

دو حالات مختلف بسوی دوا حکام جدا گانه اشاره میکند. انسان بی وضو میخواست وضو کند پس بایدوی پاهای خود را بشوید یا با وضو بوت اگر تجدید وضو میکرد پس صرف بر مسح اکتفاء کرده میتوانند، وضو نموده اگر انسان بعد از شستن پاهای موزه را پوشیده باشد پس بحالت قیام نایک شب و روز و بحالت سفر تا سه شب و روز وی تنها بر موزه ها مسح کرده میتواند در آن این سوالات اند.

- (۱) در حالت قیام آیا تا ۲۴ ساعت مسلسل بغیر کشیدن موزه کرد، مانند پهره دار و غیره.
- (۲) معنی سه شب و روز چیست؟ آیا سه شب و سه روز؟ آیا بغیر کشیدن موزه؟
- (۳) موزه را بکشد پس آیا مسح ساقط میشود؟
- (۴) با کیفیت های این مسح آیا من صبح بعد از غسل (بغیر وضو با ترتیب) کفش را پوشیده دفتر بروم و در اوقات فرصت برای خواندن قرآن برواش بیسن های بلند بلندتها دست و روی را بشویم و بر سروپایها مسح کنم پس آیا با وضو کامل مشرف شده میتوانم؟
- (۵) مراد از موزه ها چیست آیا کفش و دمپائی بند هر دو شامل اند؟
- (۶) آیا در مسح نیز شرط باقی نماندن برابریک موی است خواه تیمم باشد یا مسح بر موزه ها؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب :

- (۱) آری جناب از وقت شکستن وضو تا ۲۴ ساعت.
- (۲) آری تا سه شب و سه روز از وقت شکستن وضو گرفته.
- (۳) آری به کشیدن موزه مسح ساقط میشود، و شستن فرض میگردد.
- (۴) آری اگر شما موزه شرعی پوشیده باشید که بر آن مسح جائز باشد و بطهارت کامله پوشیده باشید پس به مسح کردن بر موزه ها ثواب وضو کامل میسر میشود.
- (۵) مراد از موزه جراب چرمی یا کفش است که تابالای شتالنگها بالکل بند باشد، از هیچ جای باز نباشد.
- (۶) در مسح این شرط نیست، در تیمم شرط است.

برای تفصیل مسائل مطالعه بهشتی زیور ضروری است. فقط والله تعالی اعلم

بر پلستر مسح جائز است

سوال : بردانه یا زخم کسی پلستر شده بود اگر هنگام غسل یا وضو آنرا کشاده بشوید پس کدام نقصان نمیرسد؟ البتہ کدام دوائی کہ زده بود از جهت دور کردن پلستر آن باقی نمی ماند لهذا این دوا برای مرض مفید ثابت نشد یا اینکه باز دوبارہ پلستر میسر نمیشود یا زیاد قیمت میسر میشود پس آیا پلستر را دور نموده این عضو راشستن ضروری است یا نہ؟ نیز تحدید دور کردن دواء چیست؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : قال فی الدر المختار اولہ بعد من یضئہ فان وجد ولو باجر مغل و لہ فذلک لا یتیمم (رد المحتار ج ۱ ص ۲۱۵) وقال ابن عابدین رحمہ (رفع) فی جامع الجوامع رجل بہ رمد فداواہ وامر ان لا یغسل فہو کالجہرۃ (رد المحتار ج ۱ ص ۲۱۶)

از عبارت مذکور معلوم شد کہ اگر کشادن پلستر برای زخم مضربا شد پس پلستر را کشادہ آن عضورا شستن ضروری نیست بلکہ بر پلستر مسح کافی است و آن پلستر در حکم جبیرہ است و اگر کشادن ضروری نیست مگر پلستر از قیمت عام مروج زیاد قیمت میسر میشود یا قیمت زیاد نیست مگر از جهت تنگدستی برخردن قدرت نیست باز ہم مسح جائز است۔ فقط واللہ تعالی اعلم - ۲۰ / ربیع الآخر سنہ ۸۶ھ

بعد از مسح بر عصابہ، عصابہ افتاد

سوال : بر عصابہ زخم مسح کردہ شد پس آن افتاد دیگر عصابہ تبدیل کردن پس دوبارہ مسح کند یا نہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : قال فی التوہید والمسح یبطلہ سقوطها عن ہرہ والالا (رد المحتار ج ۱ ص ۲۵۹) ازین عبارت معلوم شد کہ افتادن عصابہ مسح سابق ختم نمیشود، البتہ بعد از درست شدن زخم عصابہ بیفتد پس مسح میشکند و شستن آن جای ضروری می گردد۔ فقط واللہ تعالی اعلم . ۲۳ / صفر سنہ ۸۷ھ

پاسمان بالا بیفتد پس بر پائین آن اعادہ مسح واجب نیست

سوال : پاسمان بیفتد پس بر پاسمان پائین اعادہ مسح است یا نہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : درین صورت بر پاسمان پائین مسح کردن ضروری نیست۔

مندوب است. قال العلامة ولو بدلها بأخرى أو سقطت العليا لم يجب إعادة المسح بل يدب وفي الشامية (قوله لم يجب) وعن الثانی انه يجب المسح علی العصاة الباقية من. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۸۸) فقط والله تعالى اعلم. ۲۳ صفر ۱۳۷۷

حکم مسح بر پهایه

سوال : بر چهره زید دانه یعنی زخم است بر آن پهایه مرهم انگریزی زده شده است. اکنون آنرا دور نموده وضو کند یا از بالای پهایه آب بریزاند؟ در دور کردن پهایه تکلیف میباشد یعنی این به سختی چسبیده است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر زخم را آب نقصان میداد یا در دور کردن پهایه تکلیف بود پس بغیر دور کردن پهایه بر آن مسح کند. قال فی التنویر وحکم مسح جبيرة وغرقة قرحة و موضع فصد و نحو ذلك كفعل لما جمعها. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۸۷) فقط والله تعالى اعلم

۸ ربيع الاول ۱۳۹۱

برای زخم آب مضر باشد پس مسح کند

سوال : بردست و پای کسی زخم باشد و آب نقصان میداد پس وی چگونه وضو کند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بر مقام زخم مسح کند. اگر مسح هم نقصان میداد پس مسح هم معاف است، مسح هم نکند. قال فی العلائق فی اعضائه شقائق غسله ان قدره والامسحه والاطرکه لو بیده ولا یقدر علی الماء یتیمم. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۸۷) فقط والله تعالى اعلم. ۵ ذی القعدة ۱۳۷۷

مسح بر جرا بهای منعل

سوال : حد جراب منعل چیست؟ عام مانند کفش برپائین و گردنواهی آن چرم دوختن مراد است یا چیز دیگر؟ نیز در جراب منعل بر آن قسمت که چرم نیست برای این کدام شرط مضبوطی و فربهی و غیره است یا هر قسم مسح جائز است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : تنها در پائین کفش چرم باشد پس آنرا منعل گفته میشود اگر بر قسمت زائد آن چرم باشد مگر بر تمام جراب تا بالای شتالنگها نباشد پس این هم در حکم منعل است. قال فی المغرب مُنْعَلٌ وَ مُتَقَلٌّ وَهُوَ الَّذِي وَضِعَ عَلَى اسْفَلِهِ جِلْدَةٌ كَالْعِلْعَالِ لِلْقَدَمِ وَ فِي صَرْحِ الْمَنِيَةِ مَنْعَلَيْنِ أَيْ جَعَلَ الْجِلْدَ عَلَى مَا يَلِي الْأَرْضَ مِنْهَا خَاصَّةً كَالْعِلْعَالِ لِلرَّجُلِ

در عرب نعل تنها تحت القدم مروج بود بالای آن تنها تسمه میبود مانند دمبانی.
وقال العلامة الطحطاوى رحمه الله تحت قول الدرر والمعتلین ما جعل علی اسفله جلدة ای الی قدم دون
الکعبین. (طحطاوی ج ۳، ص ۱۴۰)

جراب منعل جامه خالی از چرم اگر چنین نخین باشد که در آن شرائط جواز مسح باشد پس
بر آن بالاتفاق مسح جائز است و عام جامه تاری باشد پس بالاتفاق مسح جائز نیستن و اگر
پشمی باشد و بیز باشد مگر در آن شرائط جواز مسح موجود نباشد پس در جواز مسح بر آنها
متأخرین اختلاف دارند، علاوه از اینکه عدم جواز قول الاکثر است. احوط نیز است. والتفصیل
فی رسالة نیل المأرب فی المسح علی الجوارب للمشیخ البغوی محمد شفیع رحمه الله. فقط والله تعالی اعلم

۲۳ رمضان ۹۸ هـ

زیرموزه چرمی جراب باشد پس مسح جائز است

سوال : زیرموزه چرمی اگر جراب تاری یا پشمی پوشیده شود پس بر موزه هامسح جائز
است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بلی ! جائز است . قال فی البحر بعد ذکر الاختلاف ومنهم من
افقی بالجواز وهو الحق لما قد عناه عن غاية البیان واثبه العلامة ابن عابدین رحمه الله فی منحة الخالق بقوله
شأرح المنية يعلم منه جواز المسح على خف لبس فوق مخيط من كرباس او جوخ ونحوهما مما لا يجوز
عليه المسح. (البحر الرائق ج ۳، ص ۱۱۴) . فقط والله تعالی اعلم . ۲۳ رمضان ۹۸ هـ

بر موزه پلاستیکی جراب باشد پس مسح جائز است

سوال : اگر موزه پلاستیکی ساخته شود بالای آن جراب تاری پوشیده شود پس برین
مسح جائز است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر پلاستیک را با جراب پوشیده شود پس بر آن مسح جائز
است این را مبطن گفته میشود . ان ما كان رقيقاً مبطناً (ای من المجلد الرقيق) لا يجوز المسح عليه
اتفاقاً الا ان يكون مغطى او معقلاً او مبطناً. (شرح المنية ص ۱۱۴)

بر جراب بدون دوخته شده مسح جائز نیست زیرا که مسح بر موزه چرمی مشروع است و در
مسح کردن بر جراب مسح بر موزه متحقق نشد. بخلاف مبطن که درین جامه و چرم بذریعه
دوختن یکی میشود لذا بین مسح جائز است. فقط والله تعالی اعلم ۲۴ / رمضان سنه ۹۸ هـ

باب الحيض

ذکر در حالت حیض جائز است

سوال : زن در حالت حیض ذکر، تسبیح و غیره کرده میتواند یا نه؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : در حالت حیض بجز تلاوت قرآن هر قسم ذکر جائز است،
 آیت قرآن را نیز بنیت دعاء خواندن جائز است. فقط والله تعالی اعلم.

۲/ ذی الحجه سنه ۹۸ هـ

حکم تعلیم قرآن برای حائضه

سوال : چه میفرمایند علماء دین درین مسئله که زن حائضه که کودکان را تعلیم میدهد
 آیا وی درین ایام تعلیم را ترک کند؟ نیز ورود دیگر ادعیه و درود شریف جائز است یا نه؟
 بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : قال فی شرح التنویر و جمع قراءه القرآن بقصد و مشه (الی ان
 قال) ولا بأس بحائض و جنب بقراءة ادعية مسها و حملها و ذکر الله تعالی و تسبیح و فی الشامیه (قوله)
 قراءة قرآن) ای و لودون آیه من الم رکبات لا المفردات لانه جوز للحائض المعلقة تعلیمه کلمة کلمة
 (قوله بقصد) فلو قرأت الفاتحة علی وجه الدعاء او شیئاً من الآیات الی فیها معنی الدعاء و لم ترد
 القراءة لا بأس به (رد المحتار ج ۳، ص ۲۴۰) و فی غسل شرح التنویر و یحرم به تلاوة القرآن و لودون آیه صلی
 المختار بقصد و فی الشامیه (قوله علی المختار ای من قولین مصححین ثانيهما انه لا یحرم ما دون آیه
 الی قوله) اقول و محله اذا لم تکن طويلة فلو كانت طويلة کان بعضها کأیه لاهما تعدل ثلاث آیات ذکره فی
 الحلیة عن شرح الجامع لفقر الاسلام. (رد المحتار ج ۳، ص ۱۵۹)

ازین عبارات امور ذیل مستفاد شدند.

- (۱) خواندن حائضه یک آیت یا زائد از آن را بنیت تلاوت بالاتفاق ناجائز است.
- (۲) در جواز خواندن قطعه آیت را بشرطیکه آیت کوچکترین آیات یعنی برابرش
 حروف نباشد اختلاف است و عدم جواز راجع است.
- (۳) از مفردات یک یک کلمه خواندن بالاتفاق جائز است.
- (۴) بقصد دعاء خواندن آن آیات قرآنیه جائز است که در آنها مضمون دعاء باشد.

(۵) خواندن ادعیه مأثورہ و دست زدن بہ آنها وورد ذکر و تسبیح و غیرہ جائز است. فقط
واللہ تعالیٰ اعلم . ۱۳ / شعبان سنہ ۹۵ ھ

دم کردن بر حائضہ

سوال : بر زن حائضہ و نفاسہ قرآن خواندہ دم کردن جائز است یا نہ؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : جائز است . فقط واللہ تعالیٰ اعلم .

۱۱ / ربیع الاول سنہ ۹۵ ھجری

آمدن خون بعد از ایام عادت

سوال : عادت مستمرہ یک زن اینست کہ در ہر ماہ پنج روز حیض می آید. گاہ گاہ روز
ششم نیز می آید گاہی نوبت بہ این میرسد کہ غسل نمودہ دویاسہ نماز را می خواند سپس باز
خون می آید حکم این چیست؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بعد از گذشتن پنج روز چون خون بند شود پس در آخری
وقت نماز غسل نمودہ نماز بگذارد اگر دوبارہ خون آمد پس نماز را ترک کند. فقط واللہ تعالیٰ
اعلم . ۳ / ربیع الآخر سنہ ۹۶ ھجری

قبل از ایام عادت خون بند شد

سوال : از یک زن ہمیشہ تا پنج روز خون می آید اکنون در روز چہارم بند شد پس برای
وی حکم نماز چیست؟ و ہمبستری جائز است یا نہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : درین صورت نماز و روزہ فرض است مگر پیش از مکمل
شدن پنج روز ہمبستری جائز نیست و نماز را تا آخر وقت مستحب مؤخر کردن واجب است.
قال العلامة فان لدون عاده لم یحل وتغتسل وتصلی وتصوم احتیاطاً، وفي الشامیة (قوله لم یحل) ای
الوطی وان اغتسل لان العود فی العادة غالب بحر (قوله تغتسل وتصلی) ای فی آخر الوقت المستحب و
تأخیرہ الیہ واجب هذا اما فی صورة الانقطاع لعامة العادة فانه مستحب کما فی النہایة والفتح وغیرہا.
(رد المحتار ج ۳، ص ۲۷۱) . فقط واللہ تعالیٰ اعلم . ۲۷ جمادی الآخر ۹۲ ھ

چقدر بعد از بند شدن حیض همبستری جائز است؟

سوال : زن چون از حیض پاک شد پس پیش از غسل همبستری با وی جائز است یا که بعد از غسل حلال است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر بعد از تکمیل ده روز خون بند شده است پس همان وقت همبستری جائز است مگر مستحب اینست که بعد از غسل همبستری کند و اگر قبل از ده روز پاک گردید پس برای حلت وطی وجود یکی ازدو شرط ضروری است. یعنی زن غسل کند. یا بعد از بند شدن خون آنقدر وقت بگذرد که بر ذمه اوقضای نماز فرض گردد. تا وقتی که یکی ازین دو شرط را یابیده نشود همبستری حلال نمیشود. قضای نماز وقتی فرض میشود که بعد از بند شدن خون پیش از ختم شدن وقت نماز غسل نموده تکبیر تحریمه گفته بتواند، پس اگر چیزی قبل از عصر خون بند شد مگر برابر غسل نموده تکبیر تحریمه گفتن وقت نبود پس پیش از غروب وطی حلال نیست زیرا که پیش ازین بر ذمه او هیچ نماز فرض نیست. قال شارح التنویر و محل و طوها اذا انقطع حیضها لا کثرة بلا غسل وجوباً بل ندباً و قال ابن عابدین رحمه الله اعلم انه اذا انقطع دم المائض لا قل من عشرة وکان تمام عادتها فانه لا یعمل و طوها الا بعد الاغتسال او التیمم بشرطه کما من لانها صارت طاهرة حقيقة او بعد ان تصیر الصلوة دیناً فی ذمها و فذلک بان ینقطع و بعضی علیها ادنی وقت صلوة من اخره و هو قدر ما یسع الغسل و اللبس و الصرمة سواء کان الانقطاع قبل الوقت او فی اوله او قبل اخره بهذا القدر فاذا انقطع قبل الظهر مثلاً او فی اول وقت لا یعمل و طأها همی یدخل وقت العصر لانها لم یضی علیها من آخر الوقت فذلک القدر صارت الصلوة دیناً فی ذمها لان المعتبر فی الوجوب آخر الوقت و اذا صارت الصلوة دیناً فی ذمها صارت طاهرة حکماً لانها لا تجب فی اللعة الا بعد المحکم علیها بالطهارة و کذا لو انقطع فی اخره و کان بین الانقطاع و بین وقت العصر فذلک القدر فله و طؤها بعد دخول وقت العصر لم یقلنا اما اذا کان بینهما دون فذلک فلا یعمل الا بعد الغروب لصیورقة صلوة العصر دیناً فی ذمها دون صلوة الظهر لانها لم تدرك من وقتها ما یحکمها الشرع فیه الخ (رد المحتار ج ۳، ص ۲۴۲). فقط والله تعالی اعلم. ۲۵ ربیع الآخر ۱۲۹۷ هـ

تفصیل فرض گردیدن نماز و روزه بر بند شدن خون

سوال: خون ماهواری زن در آخری وقت نماز بند شد، پس شرط فرض شدن نماز بر او چیست؟ نیز در رمضان بالکل شب آخری خون بند شد پس روزه این روز فرض است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر عادت کم از ده روز است پس برای فرض گردیدن نمازین شرط است که بعد از بند شدن خون قبل از ختم شدن وقت به شتایی فریضه غسل را ادا نموده تکبیر تحریمه گفته بتواند. اگر چه وقت ادا نمودن سنت های غسل نباشد و ده روز مکمل خون می آمد پس اگر تنها آنقدر بعد از ختم شدن وقت پیش ده روز مکمل شد که در آن بدون غسل صرف تکبیر تحریمه گفته میتواند پس این نماز فرض شد این را قضاء آورد. حکم روزه نیز همین است که در صورت اول قبل از صبح صادق بعد از فرض غسل تکبیر تحریمه و در صورت دوم صرف وقت تکبیر تحریمه را دریابید پس در آن روز روزه آن روز صحیح میشود و گرنه نمی شود. قال فی شرح التنویر و بعضی علیها از من یسح الغسل و لیس الثیاب و التحرمة یعنی آن آخر وقت الصلوة لتعلیلهم بوجودها فی قطعها (الی قوله) و هل تعدیر التحرمة فی الصوم الاصح لا و هی من الظهر مطلقاً و کذا الغسل لو لا کثرة و الا لمن حیض فتعلق ان یبقی قدر الغسل و التحرمة ولو لعشرة فقد التحرمة فقط لئلا تزيد ایامه علی عشرة فلیحفظ. و فی الشامية (قوله یسح الغسل) ای مع مقدماته کالاستقاء و خلج الثوب و التستر عن الاعین و فی شرح الازدوی و لم ید کروا ان المراد به الغسل المسنون او الفرض و الظاهر الفرض لانه یثبت به رجحان جانب الطهارة آه کذا فی شرح التحذیر لابن امیر حاج (قوله و التحرمة) و هی لله عند ابن حنیفة و لله اکبر عند ابن یوسف و الفتوی علی الاول کما فی المضمرات قهستانی و قال تحت (قوله الاصح) هذا ما صححه فی المجتبى و نقل بعده فی البحر عن التوشیح و السراج انه لا یجزئها صوم فلك اليوم اذا لم یبق من الوقت قدر الاغتسال و التحرمة (الی قوله) و نحوه فی الزیلعی و قال فی البحر و هذا هو الحق فیما یظهر آه قال فی البهر و فیہ نظر و لم یدین وجهه (الی قوله) فالذی یظهر ما قال فی البحر انه الحق. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۷۲) فقط والله تعالی اعلم

۲۶ ربیع الثانی ۱۲۹۷

دیدن کتابهای دینی در حالت حیض

سوال : در تبلیغ هر هفته نصاب تبلیغی خوانده میشود درین مورد گفته میشود که زنان بدوران حیض نیز این کتاب را سوده میتوانند لیکن چونکه این کتاب کاملاً از آیات قرآنی و احادیث مملو است چیزی در دلم خدشه میباشد که این را گرفتن و مسح کردن جائز است یا نه؟ اگر این را گرفتن جائز است پس در دیگر بسیاری از کتب دینی که در مورد آنها و بهشتی زیور چه حکم است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در حالت حیض کتب دینی را دست زدن جائز است مگر در جاییکه آیت قرآنی نوشته شده باشد بر آن دست نزنند. فقط والله تعالی اعلم.

۲۰ / شعبان سنه ۹۷ هـ

خواندن آیه الکرسی در حالت حیض

سوال : اگر کسی شب هنگام خواب عادی خواندن پنج کلمه، آیه الکرسی و چهار قل والحد شریف باشد پس در ایام حیض چه باید کرد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : به نیت دعاء بخواند. نیت تلاوت را نکند. فقط والله تعالی اعلم.

۲۰ / شعبان سنه ۹۷ هجری

حکم خون آینده بعد از اسقاط

سوال : جنین بجهت اسقاط شد که تنها پرچه خون بود. اعضایش ظاهر نشده بود پس بعد از اسقاط حکم نفاس میباشد یا حیض؟ اگر حکم حیض باشد پس نمازهای راکه نفاس پنداشته جهت عدم واقفیت از مسئله بعد از ده روز ترک کرده اند قضای آنها واجب است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر حمل چهار ماه یا مدت زائد ازین باشد پس خون آینده بعد از ولادت نفاس میباشد. اگر بر حمل چهار ماه نگذشته باشد پس این خون حیض است بشرطیکه سه روز یا زائد از آن آید، اگر کم از سه روز آید پس این استحاضه است. اگر چهار ماه نگذشته بود با وجود این خون را نفاس پنداشته نمازها را ترک کرد پس قضای آنها فرض است. قال فی شرح التنویر و سقط ظهر بعض خلقة کید او برجل او اصبع او ظهر او شعر ولا یستبین خلقة الا بعد مائة عشرين یوما ولد حکما فتصیر المرأه نفاسا (الی قوله) فان لم یظهر له شیء فلیس بشیء والمرئی حیض ان دام ثلاثا و تقدمه طهر ثلث والا استحاضة الخ. (رد المحتار ج. ۳، ص ۲۷۹) فقط والله تعالی اعلم.

۵ صفر ۹۸ هـ

حکم مستحاضه

سوال : میخواهم رابطه به حیض این مسئله را معلوم کنم. از آغاز عادت من پانزده روز پاک ماندن است گاهی گاهی ۲۲ روز نیز میماند لیکن اینچنین بسیار کم میشود و روز

یازدهم غسل میکنم. از سه و چهار سال بدینسو گاهی گاهی چنین هم شده که بعد از هشت یانه روز غسل میکنم لیکن این کم میباشد درین پار بنده ۱۵ دسمبر نماز را شروع کردم. ۲۳ دسمبر باز خون آمد. درین ایام تا ۳۰ دسمبر نماز را ادامه دادم باز هم خون خاکی رنگ و زرد رنگ ادامه داشت. یازده روز را تکمیل نموده از ۲ جنوری بنده باز نماز را شروع کردم. درین دوران یک روز یا نیم روز صاف ماندم. و خون خاکی رنگ ضعیف ادامه داشت. دو سه روز درست بودم لیکن ۱۱ جنوری هنگام عشاء باز خون شروع شد و تا ۲ روز رنگ خون باقی بود و اکنون گاهی خاکی رنگ و گاهی گلایی رنگ میشود. امروز تاریخ ۱۵ بهمان رنگ است و از ۱۱ جنوری من نماز را ادامه دادم. پس اکنون نماز را از چه وقت شروع کنم و آن نمازهای که نگزاریده ام قضاء آورم یانه؟ اگر در میان باز حیض آید پس درین ایام نماز بگذارم یانه؟ بحساب روز چگونه گذاشته میشود؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : قبل از ۱۵ دسمبر چون خون شروع شده بود آن تاریخ را در نظر گیرید. فقط ده روز بعد از آن زمانه پاکی آغاز میگردد. سپس پانزده روز بعد از آن زمانه حیض دوم آغاز میگردد. در میان خون آید یا نیاید بهر حال همین حساب را در نظر گیرید. مطابق این حساب آن زمانه که پاکی بود نمازهای آن زمان را قضاء آورید. فقط والله تعالی اعلم.

۱۳ / صفر سنه ۹۸ هجری

احکام المعذور

قسمت داخلی پنبه گذاشته شده در سوراخ پیشاب ترشد پس وضو نشکست

سوال : اگر شخصی در مخرج بول پنبه گذاشت و قسمت داخلی پنبه ترشد و قسمت ظاهری آن تر نشد آیا وضو وی می شکند یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : تا وقتی که قسمت ظاهری پنبه تر نشود وضو نمی شکند. قال فی التعویز کما ینقض لو حشی احمليه بقطنة وابتل الطرف الظاهر وان ابتل الطرف الداخل لا ینقض. (رد المحتار ج ۱، ص ۱۳۸). فقط والله تعالى اعلم. ۲۳ ذی الحجة ۱۴۷۷ هـ

طریقه آسان گزاردن نماز برای مریض قطره

سوال : اگر بعد از گرفتن چهل قدم و پائین آمدن از بالا قطره پیشاب بند نمی شد پس چه باید کرد؟ درین صورت در نماز کدام خلل می آید یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : چهل قدمی و غیره کدام قید ندارد. اکثراً این استبراء حاصل میشود، در اصل مقصود اینست که به تراویدن قطره اطمینان حاصل شود، تا وقتی که اطمینان حاصل نشود شروع کردن وضو صحیح نیست، از کسی که تا بسیار دیر قطره می آمد باید که وی پیش از وقت پیشاب کند یا داخل سوراخ پیشاب چیزی پنبه و غیره باینطور داخل کند که قسمت داخلی آن قطره پیشاب را جذب کند و تری میدان نبر آید. قال فی شرح التعویز يجب الاستبراء بحشی او تمنح او نوم علی شقه الایسر و یختلف بطباع الناس و قال فی الشامیه اما نفس الاستبراء حتی یطمئن قلبه بزوال الرشح فهو فرض و هو المراد بالوجوب و لما قال الشرع لعل یلزم الرجل الاستبراء حتی یزول اثر البول و یطمئن قلبه و قال عبرت بالزوم لکونه القوی من الواجب لان هذا یفوت الجواز بفوته فلا یصح له الشروع فی الوضوء حتی یطمئن بزوال الرشح آه قلبه و من کان به من الاستبراء فلیفتل نحو ورقة مثل الشعیرة و یحشی بها فی الاحلیل فانها تتعرب ما بقی من اثر الرطوبة التي یخاف خروجها و ینبغی ان یغیدها فی المحل لئلا تلعب الرطوبة الی طرفها الخارج آه (رد المحتار ج ۱، ص ۲۱۹). فقط والله تعالى اعلم. ۲۸ صفر ۱۴۹۱ هـ

حکم وضو معذور و طهارت جامه

سوال : برای صاحب عذر در هر وقت نماز وضو کردن و شستن جامه ضروری است یا نه؟
نیز برای صاحب عذر شدن چه شرائط است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : فی العلل ان استوعب عذره تمام وقت صلوة مفروضة بان لا یجد فی جمیع وقتها زمناً یتوضأ ویصل فیہ غالباً عن الحدث ولو حکماً لان الانقطاع الیسیر ملحق با لعدم هذا شرط العذر فی حق الابتداء و فی حق البقاء کلی وجوده فی جزء من الوقت ولو مرة و فی حق الزوال یشترط استیعاب الانقطاع تمام الوقت حقيقة لانه الانقطاع الکامل و حکمه الوضوء لا غسل ثوبه و نحوه لکل فرض اللام للوقت کما فی لدلوك الشمس ثم یصل به فیہ فرضاً و ثلاً لدخول الواجب بالاولی فاذا خرج الوقت بطل ای ظهر حدته السابق حتی لو توضأ علی الانقطاع و دام الی غروجه لم یبطل بالخروج ما لم یطرأ حدث اخر او یسل کسألة مسح غفہ و افساد انه لو توضأ بعد الطلوع و لو لعید او ضی لم یبطل الا بخروج وقت الظهر و ان سال علی ثوبه فوق الدرهم جاز له ان لا یغسله ان کان لو غسله تنجس قبل الفراغ منها ای الصلوة و الا یتنجس قبل فراغه فلا یجوز ترک غسله هو المختار للفتوی و کذا مر یضی لا یبسط ثوباً الا تنجس فوراً له ترکہ.

و فی الشامیه (قله هو المختار للفتوی) و قیل لا یجب غسله اصلاً و قیل ان کان مقیماً بان لا یصیبه مرة اخرى یجب و ان کان تصیبه المرة بعد الاخری فلا و اختارة السر عسی بحر. قلت فی البدائع انه احتیار مشافحنا و هو الصحیح آفاقاً لم یکن التوفیق یحمله علی ما فی المتن فهو اوسع علی المعذورین و یؤید التوفیق ما فی الحلیة عن الزاهدی عن البقال لوعلمت المستحاضة انها لو غسلته یبطل طاهر االی ان تصلی یجب بالاجماع و ان علمت انه یعود لجهماً غسلته عند الی یوسف حون محمد و لکن فیها عن الزاهدی ایضاً عن قاضی صدر انه لو یبطل طاهر االی ان تفرغ من الصلوة و لا یبطل الی ان یمخرج الوقت فعندئذ تصلی بدون غسله. (رد المختار ج ۱ ص ۲۸۹)

از عبارات بالا مورد ذیل مستفاد شدند :

- (۱) برای صاحب عذر شدن ضروری است که در تمام وقت نماز آنقدر وقت میسر نشود که در آن وضو نموده با طهارت نماز را ادا کرده بتواند.
- (۲) شرعاً بعد از معذور قرار گرفتن آینده در تمام وقت یک بار موجود شدن عذر کافی است.

(۳) برای زوال عذر ضروری است که تمام وقت از عذر کلیتاً خالی برآید.

(۴) برای صاحب عذر برای هروقت فرض وضو کردن ضروری است و باین وقت فرض واجب، نفل هر چه بخواهد داخل وقت خوانده میتواند.

(۵) حکم طهارت جامه اینست که اگر وی یقین داشت که بعد از شستن جامه پیش از فارغ شدن از نماز دوباره ناپاک نمیشود پس بالاجماع شستن ضروری است، و اگر اندیشه دوباره ناپاک شدن بود پس شستن ضروری نیست. فقط والله تعالی اعلم

یکم رجب سنه ۸۸ عجری

حکم جامه معذور

سوال : از زخم یک شخص خون می تراود، وی جامه تبدیل میکند پس آن نیز ناپاک میشود. این شخص چگونه نماز بگذارد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر بعد از شستن یا تبدیل کردن جامه پیش از ختم کردن نماز باز تر شود پس تبدیل کردن آن واجب نیست و گرنه واجب است. قال فی العلائق وان سال علی ثوبه فوق الدرهم جاز له ان لا یغسله ان کان لو غسله تنجس قبل الفراغ منها ای الصلوة والا یتنجس قبل فراغه فلا یجوز ترک غسله وهو المختار للفتوی. (رد المحتار ج ۱، ص ۲۸۲) فقط والله تعالی اعلم ۲۶ ربیع الاول ۱۳۹۳ هـ

برای مریض تبدیل نمودن جامه ناپاک مشکل باشد پس همچنان نماز بگذارد

سوال : در شفاخانه طهارت بدن و جامه گاهی بطور یقینی نمیباشد و گاهی نامکمل و مشتبه میباشد پس بهر حال در چنین صورت نماز خوانده شود یا قضاء آورده شود؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : چنین مریض در همان حالت باید نماز بگذارد. مریض تحتہ ثیاب نجسه و کلبا بسط شهتاً تنجس من ساعته صلی علی حاله و کذا لولم ینجس الا انه یلحقه مشقة بصریکه. (رد المحتار ج ۱، ص ۵۶۴). فقط والله تعالی اعلم. ۲۳ محرم ۱۳۹۵ هـ

طریقه آسان معلوم نمودن دخول در حکم معذور

سوال : چه میفرمایند مفتیان شرع متین درین مسئله که یک شخص مرض اسهال است، درین مرض ریاخ نیز بکثرت خارج میشود پس این شخص برای نماز تنها یکبار وضو کند یا

هر بار بنابر خارج شدن ریا و وضو کند. من ازارالعلوم لاندھی جواب طلبیدم آنها نوشتند که یک وقت نماز مکمل در حالت عذر بگذرد و او بر بازداشتن ریا قدرت نداشته باشد و آن حالت عذر بعد از آن وقت نیز برقرار ماند پس چنین شخص شرعاً معذور است. اکنون برای دیگر نمازها وی برای نماز تازه وضو کند مگر برای من چنین وقتی میسر نمیشود که شرعاً مطابق جواب معذور مندرج بالا باشم پس آیا مرض اسهال شرعاً برای معذوری کافی نیست؟ من پنج یا شش بار وضو میکنم باز هم جای رفته نماز ادا میکنم. نماز جماعت نیز در وضو میگذرد. نزد من بعضی اوقات آنقدر وقت هم نمیباشد که وضو کرده بتوانم. اگر در نماز عشاء این حالت پیش آید پس من درین انتظار ناچه وقت بمانم که بایک وضو تمام نماز را ادا کنم. اگر تمام شب بیدار باشم پس صبح به کار رفتن میخواهد. در اینقدر بار وضو کردن متحمل شرم بسیار میخواهد مردم می خندند. بامن تقریباً در هر نماز این حالت پیش می آید؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : شما یکبار وقت چنین نمازی را منتخب کنید که کم از کم باشد و در آن وقت شافریست نیز داشته باشید. وقت مغرب از تمام اوقات کم میباشد. در نقشه مرتبه من وقت غروب شفق احمر را داده شده است آنرا انتها و وقت مغرب قرار داده میتوانیم. پس شما روزی بوقت مغرب با اهتمام کامل کوشش این را کنید که در تمام وقت چنین موقع میسر شود که در آن شما وضو و سنت های نماز را ترک نموده فرض خوانده بتوانید. اگر اینقدر وقت میسر نشد پس شما تعریف معذور داخل میگردید برای آینده این ضروری نیست که تمام وقت منتظر باشید بلکه صرف در تمام وقت یکبار خروج ریا ضروری است. تا وقتی که این حالت باقی باشد شما معذور هستید. برای هر وقت وضو جدید ضروری میباشد. داخل این وقت با وضو هر چه میخواهید بخوانید. داخل وقت به عارض گردیدن عذر وضو نمیشکند. البته کدام چیز دیگری شکند و وضو صادر شود پس با آن وضو میشکند به خروج وقت وضو ختم میشود البته اگر در حالت انقطاع عذر وضو کرد سپس تا خروج وقت عذر پیش نیامد پس بخروج وقت وضو ختم نمیشود بلکه بعد از آن باز چون عذر پیش آید آنوقت وضو میشکند. غرض اینکه صرف در یک وقت و یکبار شما متحمل تکلیف میشوید. اگر درین عذر ثابت شد پس برای آینده هیچ تکلیف نیست تنها این را در نظر گیرید که در تمام وقت هر نماز یکبار عذر عارض میشود یا نه؟ اگر در تمام وقت یکبار هم عذر

پیش نیامد پس حکم معذور ختم میشود. در صورت ختم شدن حکم معذور مزید این امر را در نظر گرفتن ضروری است که کدام وقت نماز کامل که از عذر خالی گذشته است در وقت پیش از آن اگر بحالت عذر وضو کرد مگر قبل از تکمیل نماز عذر منقطع گردید سپس وقت نماز دیگری نیز بدون عذر گذشت پس قضای آن نماز وقت اول فرض است مثلاً وضو ظهر بحالت عذر گذشت مگر قبل از شروع کردن فرض ظهر یا بدوران نماز قبل از سلام دادن عذر ختم شد. سپس وقت کامل عصر نیز بلا عذر گذشت پس نماز ظهر را قضاء آورد، آری اگر بعد از سلام دادن فرض ظهر عذر منقطع شد پس قضاء فرض نیست. در صورت قضای ظهر نماز عصر صاحب ترتیب نیز میشود زیرا که علم صحیح نشدن نماز ظهر بعد از نماز عصر حاصل شده است. اگر برای شما موقع گزاریدن نماز مغرب با وضو میسر شد پس کدام وقت دیگری را تجربه کنید. وقت عشاء از جهت زیاد وسیع بودنش در تجربه این اگر مشقت زیاد میباشد مگر ازین لحاظ درین فایده است که نماز عشاء از تمام نمازها زیاد طویل است زیرا که درین وتر نیز شامل است. چهار فرض وسه وتر تا خواندن این هفت اگر وضو ایستاد نشد پس شما در حکم معذورین داخل میگردید. از غروب شفق سفید گرفته تا صبح صادق وقت عشاء است. اوقات غروب شفق سفید در نقشه مرتبه من تحت عشاء داده شده است. در تمام وقت عشاء این کوشش را کنید که بشتابی طوری وضو کنید که صرف آن چهار عضو را بشویند که شستن آنها فرض است، سنتهای وضو را ترک کنید سپس چهار رکعت فرض وسه رکعت وتر را طوری بگذارید که در آنها تنها فرائض و واجبات را اداء کنید. سنتها را ترک کنید. تفصیل آن اینست که در آغاز ثناء، اعوذ بالله و بسم الله را ترک کنید. بعد از سوره فاتحه آمین نگویند، سپس از جای آنقدر قرآن بخوانید که مجموعه سی حروف شود، در رکوع و سجده تنها یک تسبیح بگویند. در قومه ربنا لک الحمد را ترک کنید. در دو رکعت آخری فرض سوره فاتحه را نخوانید بلکه بمقدار گفتن سبحان ربی الاعلی قیام نموده رکوع کنید. در آخر صرف تشهد خوانده سلام بگردانید. درود شریف و دعاء نخوانید. و در وتر بجای دعای قنوت مسنون کدام دعای مختصر مثلاً ربنا آتنا یا رب اغفر لی و غیره را بخوانید.

اگر بر شما حکم معذور ثابت نشد پس وضو نموده نماز را شروع کنید. اگر در وسط بلا اختیار وضو شکست پس دوباره وضو نموده بر نماز گزاریده شده بناء کنید مگر لحاظ صحت شرائط

بناء ضروری است. (تفصیل این شرائط در احسن الفتاوی باب مفسدة الصلوة درج است) .

۲۵/ شعبان سنه ۸۹۱

فقط والله تعالى اعلم

معذوره وضو اشراق نماز ظهر را خوانده میتواند

سوال : کسی معذور است. وی وضو نموده فجر را خواند. سپس بعد از طلوع آفتاب وضو نموده اشراق را خواند. اندکی بعد با آن وضو چاشت را بخواند آیا میشود؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : چاشت میشود، بلکه با این وضو ظهر را نیز خوانده میتواند. زیرا که وضو معذوره خروج وقت می شکند. لذا تاختم شدن وقت ظهر هر چه خواهد از فرائض و نوافل خوانده میتواند. قال فی التنبیہ لم یصل فیہ فرضاً و نفلاً فاذا خرج الوقت بطل و فی الشرح و افاذانه لو توضأ بعد الطلوع و لو تعید و وضی لم یبطل الا بخروج وقت الظهر. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۸۲) فقط والله تعالى اعلم. ۲۰ ربیع الآخر ۱۳۹۳ هـ

به خوابیدن مریض انفلات ریح وضو نمیشکند

سوال : اگر مریض ریاحی نماز عشاء را خوانده خوابید پس وی با وضو عشاء نماز تهجد و نماز صبح را ادا کرده میتواند یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : فی رد المحتار و الاحسن مآلی فتاوی ابن السبکی حیث قال سئل عن شخص به انفلات ریح هل یبطل وضوئہ بالنوم فاجبت بعدم النقص بناء علی ما هو الصحیح من ان النوم نفسه لیس بناقض و انما العاقض ما یمخرج من نهب الی ان النوم نفسه ناقض لزمه العقب. (رد المحتار ج ۳، ص ۱۳۱)

ازین معلوم شد که بر کسی که مرض انفلات ریح باشد و او شرعاً معذور است خواب او ناقض وضو نیست زیرا که سبب نقض خروج ریح است که برای او در داخل وقت ناقض وضو نیست لهذا این شخص با وضو عشاء تهجد خوانده میتواند، نماز فجر را خوانده نمیتواند. فقط والله تعالى اعلم. ۲۲/ ذی الحجه سنه ۸۸۵

حکم لحوق عذر بعد از دخول وقت

سوال : اگر بعد از داخل شدن وقت نماز کسی زخمی شد که خون آن بند نمی شد و خطر فوت نماز است پس چه باید کرد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : تا آخر وقت انتظار کنند، اگر خون بند نشد پس وضو نموده نماز بگذارد، باز اگر در دیگر نماز نیز در تمام وقت خون جاری ماند پس اعاده نماز اول نیست، و اگر پیش از ختم شدن وقت دیگر نماز خون ایستاد پس اعاده نماز اول واجب است. قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ، ولو عرض بعد دخول وقت فرض انتظار الى اخره فان لم يقطع يحوطاً ويصلي ثم ان انقطع في اثناء الوقت الثاني يعيد تلك الصلوة وان استوعب الوقت الثاني لا يعيد للصلاة العذر حينئذ من وقت العروض آتھر کویہ و نحوہ فی الزیلعی والظہیریہ. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۸۱)

البته اگر قبل از ختم شدن وقت ثانی ظن غالب زوال عذر باشد پس در آخر وقت نماز خواندن فرض نیست، مع هذا بہتر است کہ بخواند و بعداً قضاء آورد. کہا قالوا فی العاجز عن القيام ویغلب علی ظنہ العذر بعدہ فقط والله تعالی اعلم.

۳ / ربيع الاول سنہ ۹۷ ہجری

تدبیر مفید حفاظت وضو در مرض سیلان

سوال : چه میفرمایند علماء دین و مفتیان کرام در سوالات مندرج ذیل:

از زنی آب خارج میشود لیکن برای او این هرگز معلوم نمیشود کہ آب چه وقت می آید تا وقتی کہ او آنرا ندیدہ است گاهی کم میرود و گاهی زیاد، پیش از شروع کردن نماز وی دید پس هیچ ناپاکی در نظر نیامد لیکن ده دقیقه بعد از نماز دید کہ آب برآمده بود کہ داخل پوست بود و با آن ایزار تر نشدہ بود، نماز تقریباً پانزدہ دقیقه جاری ماند، ۲۵ دقیقه بعد دید آب برآمده بود آیا درین صورت نماز میشود یا نہ؟ در حالی کہ وی ازین هرگز خبر نیست کہ این آب بدوران نماز خارج شدہ بود یا بعد از فراغت نماز، اگر با این نماز شکستہ است پس آیا تمام نماز را کہ در آن وقت گزاریدہ بود اعادہ کند یا صرف نماز فرض را؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : وقتی کہ در داخل نماز یقین شکستن وضو نباشد پس نماز میشود، چنین مریض داخل شرمگاہ اسفنج بگذارد این آب را جذب میکند، تا وقتی کہ بر آن قسمت اسفنج رطوبت نیاید کہ از سوراخ داخلی شرمگاہ بیرون است تا آن وقت وضو نمیشکند. فقط والله تعالی اعلم.

۱۰ / شوال سنہ ۹۷ ہجری

به قعده وسجده وضو میشکست پس ایستاده به اشاره نماز بگذارد

سوال : بربیک شخص شکایت بواسیر است وی چون نماز میگذارد پس در حالت رکوع وسجده ورد صورت نشستن نیز همیشه فضله خارج میشود. آری تا وقتی که او ایستاد میباشد تا آن وقت این صورت نمیباشد در چنین حالت نماز را چگونه اداء کند تنها ایستاده ایستاده نماز گزاریده میتواند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر برای نشستن چنین هیتی ممکن باشد که در آن فضله خارج نشود پس نشسته نماز بگذارد و رکوع وسجده را به اشاره ادا کند. اگر چنین ممکن نباشد پس در حالت قیام نماز بگذارد و برای رکوع وسجده اشاره کند. اگر به زدن کدام جامه در مقام فضله خارج نشود تا جانب بیرونی جامه نجاست نرسد پس همچنان نماز ادا کند. فقط والله تعالی اعلم . ۲۹ / جمادی الاولی سنه ۹۸ هـ

سوال مثل بالا

سوال : چه میفرمایند علماء دین و مفتیان شرع متین درین مسئله که به نشستن وسجده یک شخص وضو وی میشکند و از رکوع وسجود نیز عاجز است پس حکم این چیست؟ در حالت قیام به اشاره نماز ادا کند یا در حالت استلقاء یا معذور شمرده میشود؟ بینوا بالدلیل توجروا عند الجلیل .

الجواب باسم ملهم الصواب : چنین مریض ایستاده به اشاره نماز بگذارد. استلقاء جائز نیست. در حالت قیام برای رکوع وسجود اشاره صحیح است. قال ابن عابدین رحمه الله لو لم یقدر علی الایماء قاعداً کما لو کان بحال لو صلی قاعداً یسهل بوله او جرحه ولو مستلقیا لا صلی قائماً برکوع وسجود لان الاستلقاء لا یجوز بلا عذر کالصلوة مع الحدیث فیرتج مافیہ الاتیان بالارکان کما فی المذنبه وهرحاً . (رد المحتار ج ۱ ص ۴۰۰) وقال ابن قیم رحمه الله (قوله وغير ان طهر اقل من ربعة) یعنی بین ان یصل فیہ وهو الافضل لهما فیہ من الاتیان بالرکوع والسجود وستر العورة الغلیظة و بین ان یصل عریاناً قاعداً یومی بالرکوع والسجود وهو یلی الاول فی الفضل لهما فیہ من ستر العورة الغلیظة و بین ان یصل قائماً عریاناً برکوع وسجود وهو دونهما فی الفضل ولی ملتقى المحار ان شاء صلی عریاناً بالرکوع والسجود او مؤمیا بهما اما قاعداً واما قائماً فهذا نص علی جواز الایماء قائماً . (معراج ص ۲۴۳) فقط والله تعالی اعلم

باب الانجاس

نماز گزاردن در لباس کهنه انگریزان

سوال : چه میفرمایند علماء دین درین مورد که کفشن های کهنه انگریزان در بازار فروخته میشود آنها را اکثر مردمان غریب می خرند وبدون شستن آنها را پوشیدن ونماز گزاردن جائز است یانه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : جائز است . لہا فی شرح التدویر ثیاب الفسقة و اهل اللعنة طاهرة . فقط واللہ تعالی اعلم . ۵ ربیع الآخر ۱۳۷۷ھ

نمک ساخته شده از آب پلید حلال است

سوال : یک اب پلید است، از آن نمک ساخته میشود. آیا آن نمک پاک میباشد یا ناپاک؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : نمک ساخته شده از آب پلید حلال است. قال ابن عابدین رحمۃ اللہ علیہ وقد ذکر العلامة ابن حجر فی باب الانجاس فی التحفة انه اختلف فی انقلاب الشئ عن حقیقته کالنحاس الی الذهب هل هو ثابت فقلیل نعم لانقلاب العصارۃ ثباتاً حقیقۃ والا بطل الاعجاز وقلیل لا لان قلب الحقائق محال والحق الاول الخ وقال بعد اسطر وحاصله انه اذا قلنا بانکبات قلب الحقائق وهو الحق جاز العمل به وتعلمه لانه لیس بغش لان النحاس یدقلب ذهباً او فضۃ حقیقۃ وان قلنا انه غیر ثابت لایجوز لانه غش کما لایجوز لمن لا تعلمه حقیقۃ لہا فیہ اتلاف المال او غش المسلمین والظاهر ان ملہبنا ثبوت انقلاب الحقائق بدلیل ما ذکرہ فی انقلاب عین النجاسة کانقلاب الخمر خلأ و الدم مسکوا نحو ذلک واللہ اعلم . (رد المحتار ج ۱، ص ۳۴) . فقط واللہ تعالی اعلم . ۳ صفر ۱۳۷۷ھ

برای تلاوت طهارت لباس ضروری نیست

سوال : بریدن یا جامه از مقدار پهنائی یک رویه زیادتربنجاست رسیده باشد پس وضو نموده تلاوت قرآن کردن جائز است یانه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : جائز است ، البتہ خلاف ادب است لہذا بطور کامل پاک گردیده تلاوت کلام پاک کند . فقط واللہ تعالی اعلم . ۲۵ / ذی الحجہ سنہ ۱۴۱۶ھ

حکم شستشوی رخت شو (گازو)

سوال : در قرآن و سنت در مورد چنین جامه چه حکم است که ناپاک باشد و آنرا نزد چنین رخت شوی فرستاده شود که در مورد آبی که آنرا شسته میشود علم پاکی یا ناپاکی نباشد. بعد از شسته شدن آن جامه نزد رخت شو آنرا پاک پنداشته میشود یا ناپاک؟ چنین جامه را پوشیده نماز ادا کرده شود نماز میشود یا نه؟ اگر نماز نمیشود پس نمازهای که در چنین جامه ها خوانده شده اند حکم آنها چیست؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : آن جامه را که به رخت شو پاک داده شده است آن جامه نیز بعد از شستن پاک میماند، و آن جامه را که ناپاک داده شده است آن ناپاک میماند زیرا که اصول شریعت است «الیقین لایزال الا بالیقین» لهذا تا وقتی که بر پاکی جامه پاک و ناپاکی جامه ناپاک یقین طهارت نباید آن بر اصل حالت خود برقرار میماند، در جامه ناپاک اگر نماز بگذارد پس ادا نمیشود و اعاده نمازهای گزارده شده ضروری است، به ضرورت ابتلاء قلتین گنجانش عمل کردن بر (۲۱۷، ۲۲۸ کلو) است. فقط والله تعالی اعلم (مزید تحقیق در تتمه است). ۲۴ / جمادی الآخره سنه ۹۴ هـ

درائی کلین

سوال : در مورد درائی کلین (Dry Claening) خشک شونی جامه ها شما چه حکم میفرمائید؟ از طریق کار این من واقف نیستم. عموماً گمان برده میشود که در پترول میشود مگر جامه های پاک و ناپاک را یکجا میشوید، چنانچه ترکیبی را بگوئید که جامه را هم شسته بشوید و هم پاک کند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : حکم این بعینه همانست که حکم شستن نزد رخت شو است، یعنی اگر جامه پاک را به دھویی داد پس آن بعد از شستن هم پاک میماند و آن جامه را که ناپاک داده شد آن ناپاک میماند، زیرا که اصول شریعت است «الیقین لایزال الا بالیقین» لهذا تا وقتی که بر ناپاکی جامه پاک و بر پاکی جامه پاک یقین نباید آن بر اصل خود برقرار میماند، البته اگر دھویی در آب جاری یا در آنقدر حوض بزرگ بشوید که رقبه آن صد گز یا از آن بزرگ باشد پس جامه ناپاک نیز پاک میگردد. به ضرورت قلتین عمل بر (۲۱۷، ۲۲۸ کیلو) گنجانش است. فقط والله تعالی اعلم. ۱۰ / ربیع الاول سنه ۹۵ هـ

حکم فضلہ پرندگان

سوال : چه میفرمایند بزرگان دین در مسئلہ ذیل کہ فضلہ پرندگان پروازکنندہ در فضاء پاک است یا نجس؟ و خوردن ملخ بغیر صاف کردن چگونه است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : فضلہ پرندگان حلال پروازکنندہ در هوا پاک است، و نجاست پرندگان حرام خفیفہ است مگر در چاه بیفتند پس معاف است، ضرورت بہ کشیدن آب نیست. قال العلامة فی بیان النجاسة الغلیظة وحرمة کل طیر لا یدوق فی الهواء کب طاهراً و دجاجاً اما ما یدرق فیہ فان کان ما کولاً فطاهر و الا فمغلف، و فی بیان النجاسة الخفیفة و حرمة طیر من السباع او غیرها غیر ما کول و فی الشامیة تحت (قوله ثم الخفة) اما تطهر فی غیر الماء) و استثلی حرمة طیر لا یؤکلها للنسبة الی البئر فانه لا ینجسها لتعلو صوتها عنه کما تقدم فی البئر. (رد المحتار ج ۱، ص ۲۷۷)

فضلہ ملخ پاک است، حلال نیست زیرا بغیر صاف کردن اگر این را در آب جوش داده شد پس جهت جذب شدن فضلہ آن در گوشت، گوشت حرام میشود. فقط واللہ تعالی اعلم

۳ / محرم سنہ ۱۳۸۶ھ

تخم از بیرون پلید است

سوال : رابطہ بہ طہارت و نجاست قسمت بیرونی تخم کہ میان امام صاحب و صاحبین اختلاف است درین قول راجح چیست؟ مدلل بیان فرمودہ ممنون فرمائید، بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : رابطہ بہ طہارت تخم از حضرات ائمہ رحمہم اللہ تعالیٰ هیچ صراحت از نظر نگذشت البتہ اختلاف رابطہ بہ رطوبة الفرج در کتب فقہ منقوص است، رطوبت فرج خارج بالاتفاق طاهر و رطوبت رحم بالاتفاق نجس است، رطوبت فرج داخل فرج داخل عند الامام طاهر و عند صاحبین نجس است، صراحت ترجیح هیچ قول میسر نشد، فہستانی در نظم و مجتبیٰ قول نجاست اختیار کردہ شدہ است، بہ تحریر در مختار طہارت را وبہ تحریر تاتارخانیہ نجاست را ترجیح معلوم میشود. قال فی العلائق ولا یجیب الغسل عند وطن جبیبۃ او میتۃ او صغیرۃ غیر مشعاً قبل ان تصویر مفضلاً لوطی وان غابت الحشفة ولا ینتقض الوضوء فلا یلزم الا غسل الذکر فہستانی عن النظم (رد المحتار ج ۱، ص ۱۵۲) و فیها ایضاً و فی المجتبیٰ اوج الفزع فانزل امر یطهر الا بغسلہ لتعلوہم بالنجس آء ای رطوبة الفرج فیكون مفرعاً صلی قولہما بنجاسہا اما عندہ فی طہارة کسائر رطوبات البدن جوہراً و فی الشامیة (قوله برطوبة الفرج) ای الداخل بدلیل

قوله اوج و اما رطوبة الفرج الخارج فهي طاهرة اتفاقاً قدح و لی منهاج الامام النووي رطوبة الفرج ليست بدجسة فی الاصح قال ابن حجر فی شرحه و هی ماء ابيض متردد بین المذی و العرق يخرج من باطن الفرج الذی لا یجب غسله بخلاف ما یمخرج مما یجب غسله فانه طاهر قطعاً و من وراء باطن الفرج فانه نجس قطعاً ککل خارج من الباطن کالماء الخارج مع الولد و قبيلة آله (قوله اما عندہ) ای عند الامام و ظاهر کلامه فی آخر الفصل الا ان الله المعتمد (ردالمحتار ج ۳، ص ۲۸۸)

و فی الشامية (قوله رطوبة الفرج طاهرة) ولذا نقل فی العاتار غائبة ان رطوبة الولد عند الولادة طاهرة و کذا السغلة اذا خرجت من امها و کذا المیضة فلا یتنجس بها الشوب و الماء اذا وقعت فيه لکن یکره التعوضی به للاختلاف و کذا الانفة و هو المختار و عندهما یتنجس و هو الاحتیاط آله قلت و هذا اذا لم یکن معفوم و لم یخالط رطوبة الفرج مذی او مبی من الرج و المرأة (ردالمحتار ج ۳، ص ۲۱۲)

رطوبة الولد و السلقه البیضة را مشائخ رحمهم الله بر رطوبة الفرج الداخل قیاس کرده اند. بنده برین بارها غور کرد مگر وجه قیاس در خاطر نیامد زیرا که رطوبة الولد رطوبت رحم است که بالاتفاق نجس است. بالخصوص و قتی که خروج قبل الولادة و رطوبة مع الولد متیقن است و نجاست این متفق علیه است. کما مر من الشامية قال الرافعی رحمه الله (قوله و لذلک نقل فی العاتار غائبة ان رطوبة الولد عند الولادة طاهرة) عبارة السندی و کذلک رطوبة الولد عند الولادة الخ و لعلها اولى فان التعلیل الذی ذکره غیر ظاهر تأمل (التحریر المختار ج ۳، ص ۲۲)

حضرت تہانوی قدس سرہ در امداد الفتاوی اینا شکل را اینچنین رفع فرموده است. و ما قالوا من طهارة رطوبة الولد الخارج من الرحم فالمراد ما على يده وهو كالدّم الذي على اللحم مع ان الدم السائل نجس فکذلک رطوبة الرحم نجسة و رطوبة الولد طاهرة قالهم.

با این جواب تشفی حاصل نمیشود زیرا که دم سائر ملصق بالبح قبل الخروج در معدن خود است لذا حکم این ظاهر نمیشود. و چون این لحم ظاهر میشود پس دم ملصق به آن سائل نیست بخلاف رطوبة الولد که این در حالت خروج نیز رطوبت رحم است که بالاتفاق نجس است. اگر این فرق را تسلیم هم کرده نشود پس چنین گفته میشود که طهارة اللحم منصوص خلاف قیاس است لذا برین رطوبة الولد را قیاس کردن صحیح نیست. پس اگر طهارت رطوبة الولد از امام رحمه الله منقول میبود باز هم در توجیه آن چیزی تکلف کرده میشد بلکه به تکلف هم اگر کدام توجیه در خاطر نمی آمد باز هم قول امام بر مقلد حجت میبود مگر پیش

بیان کرده شد که حکم رطوبة الولد و غیره از امام علیه السلام منقول نیست.

بعضی حضرات در رطوبة الولد و رطوبة البیضة این فرق را میکنند که در پرهنده یقین بودن رحم نیست و اگر باشد هم نجاست رطوبت آن منقول نیست. بخاطر این درست نیست که بخلاف عام حیوانات در پرهنده نبودن رحم یا طاهر بودن رطوبت رحم آن محتاج دلیل است. غرض اینکه با در نظر داشت دلائل نجاست رطوبة الولد و البیضة راجح معلوم میشود و این قول با وجود ارجح بودنش احوط نیز است و قول طهارت اوسع است. فقط والله تعالی اعلم
غرة رجب المرجب سنة ۹۶هـ

رشاشه های بدن سگ پاک است

سوال : آب پاک را کسی بر سگ انداخت. و آن سگ خود را تکاند، قطره های آب پریده بر جامه کسی اصابت کرد پس جامه پاک است یا ناپاک؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : جامه پلید نشده است.
قال العلامة ولو اخرج حياً ولم یصب منه الماء لا یفسد ماء المار ولا الثوب به انتفاؤه. (رد المحتار ج ۱، ص ۱۹۲). فقط والله تعالی اعلم. ۳ ذی القعدة ۸۶۷هـ

حکم پیشاب جانوران حلال

سوال : پیشاب جانوران حلال در جامه اصابت کرد پس جامه تاجه مقدار پلید میشود؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : پیشاب جانوران حلال در عضو بدن یا جامه مثلاً کم از چهارم حصه آستین و غیره برسد پس ناز میشود یا بر چهارم یا زائد از آن رسید پس نماز نمیشود. قال فی البدن المغتار (و علی دون ربع) جمیع بدن و (ثوب) ولو کثیراً هو المختار ذکره الحلی و رحمه فی البهر علی التقدیر بر ربع المصاب کیدو کم و ان قال فی الحقائق و علیه الفتوی (من) نجاسة محففة کبول مأکول و (رد المحتار) (قوله ولو کثیراً الخ) اعلم انهم اختلفوا فی کفیه اعتبار الربع علی ثلاثة اقوال فقلیل ربع طرف اصابتة النجاسة کالذیل و الکمر و الذخر یص ان کان المصاب ثوباً و ربع العضو المصاب کالید و الرجل ان کان یداً و صحه فی التحفة و المحيط و المجتبی و السراج و فی الحقائق و علیه الفتوی (الی قوله) لکن ترجح الاول بان الفتوی علیه. (رد المحتار ج ۱، ص ۲۱۹) فقط والله تعالی اعلم. ۲۲ ذی القعدة ۸۶۷هـ

طریقہ پاک کردن شیر

سوال : اگر هنگام کشیدن شیر گاودر داخل شیردو یا یک قطره خون بیفتد پس شیر پلید میشود یا نه؟ درحالیکه برپستان زخم باشد شرعاً چه حکم است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : به افتادن یک قطره خون هم درشیر، شیر پلید میشود البتہ صورت پاک کردن شیراین شدہ میتواند کہ چقدر کہ شیر باشد همانقدر آب در آن انداختہ جوش دادہ شود تا آنکہ آب ختم گردیدہ تنها شیر بماند۔ این عمل را سه بار کردہ شود پس شیر پاک میشود۔ قال فی الدر المختار ویطہر لبن وعسل ودہن ودهن بغل ثلاثاً و فی الشامیۃ وقال فی الدر ولو تنجس العسل فتطہرہ ان یصب فیہ ماء بقدرہ فیغسل حتی یعود الی مکانہ والذہن یصب علیہ الماء فیغسل فیعلو الذہن الماء فیرفع بشیء کثکثاً ثلاث مرات وهذا عند ابی یوسف خلافاً لمحمد وهو اوسع وعلیہ الفتوی (الی ان قال) ثم قال ان لفظة فیغسل ذکرک فی بعض الكتب والظاهر انها من زیادۃ الماسخ فان المرن من شرط التطہیر الذہن الغلیان الخ (ردالمحتار ج ۳، ص ۲۰۶) فقط والله تعالی اعلم

۱۳ محرم ۸۸ھ

نشخوار نجس است

سوال : گاومیش نشخوار کند پس آن کفی کہ از دهن آن می آید پاک است یا ناپاک؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : قال فی الشامیۃ (قوله وجرتہ کزبلہ) لکن قال بعد فی الصبی ارتضع ثم قام فاصاب ثياب الامن از ادخل الدرهم منع وروی الحسن عن ابی حنیفۃ انه لا یجمع ما لم یغسل لانه لم یتغیر من کل وجه فکل نجاسته دون نجاسة البول لانها متغیرة من کل وجه وهو الصحيح آه کذا فی فتح القدیر وظاهر المیل الی اعطاء الحجر حکم هذا القی الخ (ردالمحتار ج ۳، ص ۲۲۲)

از عبارت مذکورہ بظاہر رجحان نجاست خفیفہ بودن آن معلوم میشود مگر شامیہ در نواقض الوضوء رابطہ بہ چیزیکہ در معدہ میرود بذریعہ قی خارج شود، در معدہ استقرار نشدہ باشد سه قول نقل کردہ است۔

طہارت، نجاست خفیفہ، نجاست غلیظہ وقول نجاست غلیظہ را ترجیح دادہ است، چون چیز خارج شونده از معدہ بلا استقرار بنا بر قول راجح نجس غلیظہ است پس نشخوار کہ تا وقتی در معدہ بعد از استقرار بر گردد بطریق اولی نجس غلیظ میباشد۔ فقط والله تعالی اعلم

۱۰ شعبان سنہ ۸۷ ہجری

فروش خشک شود پاک میشود

سوال : در صحن پخته اگر کودکان پیشاب کنند بعد از خشک شدن اگر بر آن صحن نماز بگذارند پس نماز میشود یا نه؟ در حالیکه نشان پیشاب در نظر نیاید؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : چون فرش خشک شود و در آن اثر نجاست و بد بونماند پس نماز بر آن درست است مگر تیمم صحیح نیست. قال فی التذویر و تطہار ارض بیہسہا و فہاب الرہا لصلوۃ لا لتیمم و احر مفروش و حص و ہمو و کل قائمین فی ارض کذلک و فی الشرح و کلا کل ما کان ثابتاً فیہا لا غلۃ حکمہا باتصالہا بہا فالمنفصل یغسل لا غیر الا عجزاً عسناً کرحی فکارضہ (رد المحتار ج ۲، ص ۲۸۶). فقط واللہ تعالیٰ اعلم۔ ۱۸ شعبان ۱۴۰۷ھ

تحقیق قدر عفو نجاست غلیظہ

سوال : در آستین کمرته چهار پنج قطره از آب پلید یا از پیشاب یا از کدام نجاست دیگر برسد و به فراموشی با همان قمیص نماز بگذارد پس نماز میشود یا اعاده واجب است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر نجاست دلداری باشد مانند سرگین و غیره پس وزن مجموعه قطره ها بقدر یک مثقال = ۵ ماشہ = $\frac{۴}{۸۶}$ گرام باشد یا کم ازین پس نماز میشود، در انتشار و پهنائی خواه هر قدری زیاد باشد و اگر نجاست باریک باشد مثلاً آب نجس یا پیشاب و غیره پس در پهنائی برابر کف دست معاف است.

حضرات فقہاء رحمہم اللہ برای معلوم کردن وسعت کف دست این طریقہ را نوشتہ اند کہ در مشت آب پر کردہ دست را کشادہ گرفته شود، در چقدر مقداری کہ آب ایستاد شد همان قدر وسعت مراد است، اکابر مقدار این را برابر یک روپیہ تحریر فرمودہ اند، مگر درین عصر روپیہ دیہات بالکل غائب شدہ است و پیمانہ کف دست آسان نیست لذا بہ ضبط نمودن پیمایش آن ضرورت محسوس نمودہ بندہ بطریق مذکور متعدد بار بہ احتیاط پیمانہ نمود۔ پس قطر = ۱،۱ انچ = ۲،۷۵ سانتی متر شد، بعد از آن اتفاقاً یک روپیہ دہات بدست آمد پس قطر آن را نیز مطابق این یابیدم لہذا مجموعہ پیمانہ آن مربع $\frac{۱}{۲}$ طر × پائی = ۰،۹۵ انچ = ۵،۹۴ سانتی متر شد۔ فقط واللہ تعالیٰ اعلم

۲۳ / رجب سنہ ۱۴۱۱ھ

حکم نوشانیدن شیر نجس را به جانوران

سوال : هنگام کشیدن شیر از پستان خون برآید پس تمام شیر گاو میش پلید میشود یا نه؟ اگر پلید میشود نوشانیدن آن به جانوران نیز جائز است یا نه؟ یک مولوی صاحب میگوید که به جانوران حلال هم نوشانیدن جائز نیست؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : پاک است، به جانوران حلال نیز نوشاندن جائز است و اگر نجاست انقدر غالب باشد که رنگ شیر یا بوی یا مزه آن تبدیل شده باشد پس به جانوران حرام نوشانیدن نیز جائز نیست.

قال في الشامية في محف الماء المستعمل (فرع) الماء اذا وقعت فيه نجاسة فان تغیر وصفه لم يهرز الانتفاع به بحال والا جاز كهل الطين وسقى الدواب بحر عن الخلاصة. (رد المحتار ج ۳، ص ۱۸۹)

وقال العلامة في فصل البئر وما عجن به فيطعم للكلاب وقال ابن عابدین رحمه الله لان ما تنجس باختلاط النجاسة به والنجاسة مغلوبة لا يباح اكله ويباح الانتفاع به فيها وراه الاكل ونقل عن الدخيرة تحت (قوله وقيل يباح من شافعي) وعن أبي يوسف لا يطعم بهي ادم. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۰۱)

ازین عبارات معلوم شد که در درمختار قید "کلاب" احترازی نیست. فقط والله تعالی اعلم

۱۴/ شوال سنه ۸۷ هجری

سوال مثل بالا

سوال : شمانحریر فرموده اید که اگر به افتادن نجاست رنگ یا بو یا مزه شیر بدل شد پس نوشانیدن آن به جانوران نیز جائز نیست، و در بهشتی زیور نوشته است که سه صفات آب بدل شود پس نوشاندن آن به جانوران جائز نیست، درین هردو قول درست کدام است؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : در حاشیه بهشتی زیور این عبارت علامگیریه تحریر است.

اذا تنجس الماء القليل بوقوع النجاسة فيه ان تغیرت اوصافه لا يلتفع به من كل وجه كالبول والا جاز سقى الدواب بويل الطين ولا يطين به المسجد كلها في التاثر خالية. (عالمگیریه قبیل باب التیمم)

درین متبادر اوصاف ثلاثه است مگر احتمال احدا لاوصاف نیز است و در احسن الفتاوی کدام عبارت که از شامیه بحر عن الخلاصه نقل کرده شده است در آن "وصفه" است اصل عبارت بحر زیاد واضح است. ونصه واما الماء اذا وقعت فيه نجاسة فان تغیر وصف الماء لم يهرز الانتفاع به

بمالوان لم یغیر الماء جازاً الانتفاع به کهل الطین و سقی الدواب (المحر الرائق ج ۳، ص ۱۱)
 درین علاوه از افراد وصف از "وان لم یغیر الماء" نیز ثابت میشود که احداً الاوصاف مراد است
 نیز در احسن الفتاوی شامیه از فصل البرکدام عبارت است در آن از "والنجاسة
 مغلوبة" نیز همین مفهوم میشود. لان الغلبة تحقق بتغیر احد الاوصاف. فی نواقح الوضوء من الشامیة
 و علامة کون الدم غالباً أو مساوياً أن یکون البزاق احمر و علامة کونه مغلوباً أن یکون اصفر بحر. (رد
 المحتار ج ۳، ص ۱۲۹). و فی مفسدات الصوم من العلائیة فان غلب الدم أو تساوياً فسدوا لا الا اذا وجد
 طعمه. (رد المحتار ج ۲، ص ۱۰۰) و فی رهاغ العداية فسر محمد الغلبه قال ان لم یغیر الدواء اللین بالاجزاء
 فی الجنس و فی غیره بتغیر طعم اولون اوریخ (الی قوله) یوافقه ما فی الهدیة من اعتبار احد الاوصاف. (رد
 المحتار ج ۲، ص ۳۳)

پس راجح این معلوم میشود که احداً الاوصاف بدل شود پس نشانیدن به جانوران جائز
 نیست. احتیاط نیز در همین است. فقط والله تعالی اعلم. ۲۴ / صفر سنه ۹۷ هـ

صابون بنا شده از جربوی مردار پاک است

سوال : مردم میگویند که از جربوی مردار صابون تیار میشود پس آیا اینچنین صابون پاک
 است؟ و استعمال آن جائز است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : صابون بنا شده از جربوی مردار پاک است زیرا که درین
 دیگر چیزها را آمیخته پخته شود حقیقت آن بدل میشود و به انقلاب حقیقت حکم شی بدل
 میشود. قال فی الدر و یطهر زیت تنجس بمحله صابوناً به یغی للهلوی کتدور رش بماء نجس لا بأس بها
 لغيره الخ و فی الشامیة تحت قوله (و یطهر زیت) ثم خلة المسئلة قد فرعوا علی قول محمد بالطهارة
 بالانقلاب العین الذی علیه الفتوی و اختاره اکثر المشائخ خلافاً لابی یوسف کما فی شرح المبدیة و الفتح و
 غیرهما و عبارته المجتبی جعل الدهن النجس فی صابون یغی بطهارة لانه تغیر و التغیر یطهر عند محمد و
 یغی به للهلوی و ظاهر ان دهن المیتة كذلك لتعبیرة بالنجس دون المتنجس الا ان یقال هو خاص بها
 للنجس لان العادة فی الصابون وضع الزیت دون بقیة الاحیان ثم رأیت فی شرح المبدیة ما یؤید الاول
 حیث قال و علیه یفرع ما لو وقع النسان او کلب فی قدر الصابون فصار صابوناً یکون طاهرراً لتبدل
 الحقیقة و انه یغی به للهلوی کما علم من امر و مقتضاه عدم اختصاص فلك المحکم بالصابون فیدخل
 فی کل ما کان فی تغیر و انقلاب حقیقة و کان فی هلوی عامة الخ (رد المحتار ج ۳، ص ۲۱۱) فقط لله

طریقہ پاک کردن فرش و قالین

سوال: بر فرش مسجد کودکی پیشاب کرد یا بکدام طریق دیگر فرش مسجد پلید شود پس آنرا چگونه پاک کرده شود؟ همچنان در مسجد یا خارج از مسجد کدام گلیم بزرگ یا قالین پلید شود پس آنرا چگونه پاک کرده شود؟ بینوا توجروا

الجواب باسم علیہم الصواب: فرش خشک گردیده پاک میشود مگر مسجد را فوری باید پاک کرده شود. آب انداخته توسط جامه وغیره خشک کرده شود سه بار اینچنین کرده شود یا یکبار زیاد آب انداخته شود قالین به سه بار شستن پاک میشود اینچنین که در هر بار تقاطر موقوف شود اگر فشردن دشوار باشد واگر، واگرفشردن دشوار نباشد پس سه بار فشردن نیز ضروری است. این تفصیل در آن وقت است که چون در آوندی یا حوض کوچک انداخته شسته شود. اگر از بالا آب انداخت یا در آب جاری انداخت پس نه تثلیث شرط است و نه عصر بلکه اینچنین اندازه کرده شود که اگر در آوند آب پر کرده در آن جامه را انداخته شود پس در چقد رآیی که جامه غوطه خورد سه گونه آن آب انداخته شود جامه پاک میشود. قال فی التنبیہ و القدر بفسل و عصر ثلاثاً یا بدعصر و بتثلیث جفاف ای انقطاع تقاطر فی غیره و قال فی الدو المختار و هذا کله اذا غسل فی اجانۃ اما لو غسل فی غدر او صب علیہ ماء کثیر او جری علیہ الماء طهر مطلقاً بلا شرط عصر و تمطیظ و تکرار غس هو المختار و فی الشامیۃ (قوله او صب علیہ ماء کثیر) ی یحییٰ مخرج الماء و یخلفه غیره ثلاثاً لان الجر یان عازلة التکرار و العصر هو الصحیح. سراج . (رد المحتار ج ۳، ص ۲۰۸). فقط والله تعالیٰ اعلم. ۲۹ ذی القعدة ۸۸۸ھ

در شیر پشگل بیفتد

سوال: هنگام کشیدن شیر سرگین گاوبرابر پشگل شتر بیفتد پس شیر پاک است یا ناپاک؟ اگر به مجرد افتادن کشیده شود پس چه حکم دارد؟ یا اگر در کشیدن شیریز پشگل آن بیفتد پس چه حکم است؟ واگر برابر پشگل بزرگین بیفتد پس چه حکم است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم علیہم الصواب: اگر سرگین گاومیش در شیر حل شد پس شیر ناپاک گردید البته اگر آنقدر خشک بود که در شیر حل نشد پس درین صورت شیر پاک است همچنان حکم پشگل بزرگ است لیکن صرف با وقت کشیدن شیر مخصوص است. قال فی العلائق و بهرق اهل و غمہ کما یحییٰ لو وقع فی محلب وقت الحلب فرمیتا فوراً قبل تلقت و تلون و التعویذ بالمرکبین اتفاقاً

لان ما فوق ذلك كذلك ذكره في الفيض وغيره ولذا قال قيل القليل المحطوعه ما يستقله الدأطرو
الكثير بعكسه وعليه الاتحاد كما في الهداية وغيرها. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۰۴) فقط والله تعالى اعلم.

۲ ذی الحجۃ ۱۲۸۸ھ

کلوخ استنجاہ بہ خشک شدن پاک نمیشود

سوال : بعد از خشک شدن کلوخ مستعمله استنجاہ پاک است یا ناپاک؟ در صورت پاک بودن باردوم استعمال کردن کراحت است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : زمین با خشک شدن پاک میشود، کلوخ پاک نمیشود لهذا با آن استنجاہ مکروه است.

قال في العلائقية وحكم أجزائها وكيفية مفروشه وعص وهر وکل قائمین فی ارض كذلك ای کراض
فیطهر بجهاف و کذا کل ما کان ثلثاً فیها لا غلظ حکمها باتصاله بها فالمدفصل یغسل لا غیر الا حرم
احضنا کرحی بکراض. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۸۴). فقط والله تعالى اعلم. ۱۰ محرم ۱۲۸۹ھ

فضله طاؤس پلید است

سوال : فضله طاؤس پاک است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : آن پرندگان که مانند کبوتر و زاغ و غیره در هوا پرواز نمیکنند مانند ماکی، مرغابی و غیره فضله آنها پلید و نجاست غلیظه است چونکه طاؤس نیز بطور عام مانند پرندگان پرواز نمیکنند لذا فضله این نیز نجاست غلیظه است. فقط والله تعالى اعلم.

یکم صفر سنه ۸۹ هجری

اگر به شستن اثر نجاست از جامه نرود

سوال : چه میفرمایند علماء دین در مسئله قرار ذیل که اگر جامه دارای احتلام را بسته شسته شود و بر آن بطور صحیح آب انداخته شود یا این جامه راسه بار شسته فشرده شود پس درین صورت اگر بعد از خشک شدن بر آن مقام چیزی آثار منی رادیده شد پس آیا جامه پاک میباشد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر ظن غالب باشد که این اثر نجاست بدون صابون و غیره زائل نمیشود پس در هر دو صورت مذکوره در سوال جامه پاک میشود. لہائی الہامیۃ عن ہر

المیعة ان المذهب اذا اتر في الحمام وصب الماء على جسده ثم على الارار بمحکم بطهارة الارار وان لم یحصرا الخ (ردالمحتار ج ۳، ص ۲۰۸) . وفي العلانية ولا یبغها اثر کلون وریح لازم فلا یكلف فی ازالته الى ماء حار او صابون و نحوہ (ردالمحتار ج ۳، ص ۲۰۸) . فقط والله تعالی اعلم

۲ ذی الحجۃ ۱۲۸۹ھ

چوب رنگ کرده شدہ با روغن پلید

سوال : اگر روغن ناپاک را بردروا زده شود پس از روی آن شسته شود پاک میشود یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : قسمت بالانی آن پاک میشود . قال ابن عابدین رحمہ اللہ ولو مؤذ الحیدل الدجس بموہا بالظاہر ثلاثا فیظہر خلاف الحیدل عندہ لا یظہر ابداً وهذا فی الحمل فی الصلوۃ واما لو غسل ثلاثا ثم قطع به نحو بطیخ او وقع فی ماء قليل لا ینجسه فالغسل یظہر ظاہرہ اجماعاً . (ردالمحتار ج ۳، ص ۲۰۸) فقط والله تعالی اعلم . ۲۳ صفر ۱۲۹۰ھ

تیل خاک پاک است

سوال : تیل خاک پاک است یا پلید اگر بدست یا پای یا جامہ برسد پس بغیر شستن نماز میشود یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : تیل خاک پاک است لیکن باید بونی آن بہ مسجد رفتن یا نماز خواندن حرام است . دوم بر مردم لازم است کہ اورا از مسجد بازدارند . قال فی شرح التعویز و یحرم فیہ السؤال (الی قولہ) واکل لحوثوم و منع منه و کذا کل مؤذ (ردالمحتار ج ۳، ص ۲۱۱) فقط والله تعالی اعلم . ۱۶ رجب ۱۲۹۰ھ

حکم اسپرت

سوال : اسپرت را در فتاویٰ در العلوم ناپاک نوشته است اکنون حقیقت آن چیست؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اسپرت را اگر از انگور، کشمش یا خرما حاصل کرده شدہ بود پس بالاتفاق نجس است و بجز آنها از چیز دیگری ساخته شدہ بود پس نزد شیخین رحمہم اللہ تعالی پاک و نزد امام محمد علیہ السلام نجس است . از تحقیق معلوم شد کہ درین عصر برای

اسہرت والکحل استعمال کردہ نمیشود لہذا مطابق قول شیخین رحمہم اللہ پاک است، حضرات فقہاء رحمہم اللہ تعالیٰ اگرچہ بنا بر حکمت فساد زمان قول امام محمد رحمہم اللہ را مفتی بہ قرار دادہ اند مگر درین عصر بادر نظر داشت ضرورت تداوی و عموم بلوی بر قول شیخین رحمہم اللہ تعالیٰ فتویٰ طہارت را دادہ میشود، چنین ہم از لحاظ اصول فتویٰ قول شیخین رحمہم اللہ را ترجیح مینماید. العارض . فقط واللہ تعالیٰ اعلم

۲۵/ محرم سنہ ۱۴۲۲ھ

نجاست غلیظہ بقدر در ہم را شستن واجب نیست

سوال : آن جناب کہ در کتاب نماز بنده نظر اصلاحی فرمود از آن بر بنده فایده زیاد حاصل شد و بنده بسیار ترامیم کردم مگر یک مسئلہ نجاست غلیظہ بمقدار یک مثقال بر جامہ یا بدن برسد پس آیا از روی طحطاوی و مراقی شستن آن واجب نیست؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : قول مفتی بہ عدم وجوب است. قال العلامة ابن عابدین رحمہم اللہ تحت (قوله وان کرہ تجزئاً) والاقرب ان غسل الدرہم وما دونه مستحب مع العلم به والقدرة على غسله فترکہ حیثی خلاف الاول (رد المحتار ج ۳، ص ۲۱۲) فقط واللہ تعالیٰ اعلم. ۷ محرم ۱۴۲۳ھ

انداختن مرغ را در آب گرم برای کشیدن پوست

سوال : چہ میفرمایند علماء دین و مفتیان کرام درین مسئلہ کہ کسانی کہ گوشت مرغ میفروشند اکثر و بیشتر تاجر و بالخصوص مالکان ہوتلہا مرغ را بعد از ذبح نمودن انرا مع پر و بال شان در حالت سالم بغیر بارہ کردن پیش آن در آب گرم می اندازند تاکہ پر آنہارا بہ آسانی کشیدہ شود و گوشت مع پوست جدا شود همچنان تمام آلائش داخل شکم آن حل گردیدہ در گوشت شامل میشود چنین گوشت پختہ شدہ راعوام الناس استعمال میکنند. درین سلسلہ در اذہان کثیر التعداد مردم پیدا شدن تخمین وظن امر لازمی است و عوام الناس نیز رابطہ برین مسئلہ در روشنی شریعت وضاحت میخوانند و نہایت خواہان عمل نمودن برین اند لہذا از شما التماس است کہ از روی شریعت در پرتو سوالات قرار ذیل بالتفصیل فتویٰ صادر فرمائید :

(۱) خوردن گوشت مذکورہ جائز است یا نہ؟

(۲) اگر خوردن چنین گوشت جائز نیست پس بر اینگونه تاجران بنا بر واقعیت یا عدم واقعیت از مسئله کدام گناه لازم میآید؟

(۳) با وجود معلوم بودن مسئله اگر کسی مرتکب این حرکت شود پس در شریعت برای او چه تعزیر است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : (۱) اگر در آب جوش مرغ را انداخته شود و آنقدر مدت در آن گذاشته شود که نجاست داخلی ظن غالب سرایت کردن آن در گوشت آن پیدا شود پس نجس میشود و برای پاک کردن آن نیز هیچ طریقه نیست البته اگر آب گرم باشد مگر جوش نمی زد و مرغ را در آن به مدت زیاد گذاشته نشود. یا در آب جوش انداخته فوراً بکشد پس گوشت آن پلید نمیشود.

قال فی شرح التنویر و يطهر لحم طبع بغير غلي و تبريد ثلاثا و كذا حاجة ملهاة حالة غلي الماء للثلاث قبل شلقها فتح و فی التجنيس حنطة سهكت فی بحر لا تطهر ابدا به يغني. و قال العلامة ابن عابدین رحمه الله (قوله و كذا حاجة الملح) قال فی الفتح انما لا تطهر ابدا لكن علی قول ابن يوسف تطهر و العلة و الله اعلم ثم رجا النجاسة بواسطة الغليان و عليه اشهر ان اللحم السميٹ عصر نجس لكن العلة المذكورة لا تنهت جالها بمكف اللحم بعد الغليان زمانا يقع فی مقله التشرّب و الدخول فی باطن اللحم و كل منهما غير متعلق فی السميٹ حيث لا يصل الى حد الغليان و لا يترك فيه الا مقدار ما تصل الحرارة الى ظاهر الجلد لتعمل مسام الصوف بل لو ترك مع انقلاع الفعر فالاولی فی السميٹ ان يطهر بالغسل ثلاثا فانه لا يصحسون فيه عن المنجس و قد قال شرف الائمة بهذا فی الحاجة و الكرش و السميٹ آهو اقره فی البحر. (رد المحتار ج ۱، ص ۳۰۹)

(۲) ناواقفیت از مسئله عذر نیست، لهذا اگر مالکان هوشیار مرغها را در آب جوش به مدت زیاد میگذارد پس ایشان مرتکب گناه کبیره اند.

(۳) بر حاکم مسلمان فرض است که چنین مردم را طوری سزا دهد که برای ایشان و برای اینگونه دیگر مجرمان عبرت ثابت شود. فقط والله تعالی اعلم ۸ / ذی قعدة سنه ۹۳ هـ

با نوله آب انداخته شود پس برای طهارت عصر و ثلث شرط نیست

سوال : شما فرموده بودید که چون با نوله آب انداخته شود پس برای تطهیر عصر و ثلث شرط نیست. یک مولوی صاحب درین اشکال دارد لهذا با تفصیل تحریر فرمائید؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : درین صورت عسرو تثلیث شرط نیست بلکه برین آنقدر آب انداختن کافی است چقدر که سه بار به شستن درآوند خرج میشود. قال فی شرح التعویذ اما لو غسل فی غدیر او صب علیہ ماء کثیر او جرى علیہ الماء طهر مطلقاً بلا شرط عصر و تحفیف و تکرار غس. و فی رد المحتار و ان المعتبر فی تطهیر النجاسة المریة زوال عینها ولو بفسلة واحدة ولو فی اجانة کما مر فلا یشتراط فیها تغلیف غسل ولا عصر و ان المعتبر غلبة الظن فی تطهیر غیر المریة بلا عدد علی المبقی به او مع شرط التغلیف علی ما مر و لا شک ان الغسل بالماء الحار و ما فی حکمہ من الغدیر او الصب الکثیر الذی ینذهب بالنجاسة اصلاً و یغلبه غیره مراراً بالجریمات اقوی من الغسل فی الاجانة النعی علی خلاف القیاس لان النجاسة فیها ثلاثی الماء و تسری معه فی جمیع اجزاء الثوب فیبعد کل المبعد التسوية بیهما فی اشتراط التغلیف و لیس اشتراط حکماً تعبدیاً حتی یتلزم و ان لم یعقل معناه و لهذا قال الامام الخوئی علی قیاس قول ابی یوسف فی ازار الحماة انه لو كانت النجاسة دعماً او یولاً و صب علیہ الماء کفاً (قوله او صب علیہ ماء کثیر) ای یخفف یخرج الماء و یغلبه غیره ثلاثاً لان الجریمان بمنزلة التکرار و العصر هو الصحیح سراج. (رد المحتار ج ۱، ص ۳۰۸). فقط و الله تعالی اعلم

۳ ذی الحجۃ ۱۳۹۵ھ

فہ جامعہ پلید برجامہ پاک رسید

سوال : یک جامہ پلید کہ ترباشد با آن جامہ پاک رسد و بران ازجامہ پلید چیزی نم رسید پس این جامہ پلید میشود یا نه؟ همچنان اگر جامہ پاک تراست و این باجامہ خشک پلید برسد پس پلید میشود یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر جامہ پلید با عین نجاست مثلاً پیشاب و غیره تراست پس به ظاهر شدن اثر نجاست در جامہ پاک آن نیز پلید میشود و اگر با عین نجاست تر نیست بلکه با آب نجاست تر شده است پس درین دو قول است یکی اینکه برجامہ خشک آنقدر رطوبت آید کہ به فشردن آن قطره بیفتد پس نجس میشود و گرنه نمیشود. قول دوم اینست کہ اگر جامہ نجس آنقدر تر شده بود کہ به فشردن قطره بیفتد پس به رطوبت آن جامہ خشک پلید میشود. اگر چه با از آن جامہ خشک قطره نیفتد. قول اول اگر چه اوسع است مگر قول ثانی ارجح و احوط است.

و اگر جامہ پاک تر با جامہ خشک پلید برسد پس این پلید نمیشود البتہ اگر آنقدر تر

باشد که آب آن جامه خشک رانیز آنقدر تر کند که رطوبت هر دو برابر معلوم شود پس جامه پاک نیز پلید میشود. قال فی التوضیء لف ثوب نجس رطب فی ثوب طاهر یا نجس فظہر رطبہ علی ثوب طاهر لکن لا یسہل لو عصر لا یتنجس کما لو نثر الثوب المبلول علی حمل نجس یا نجس. ولی الغامیة (قوله لف ثوب نجس رطب) ای مبتل بماء ولم یظهر فی الثوب الطاهر اثر الدجاسة بخلاف المبلول بدحو البول لان الدواوة حیث تلحق الدجاسة وبخلاف ما اذا ظهر فی الثوب الطاهر اثر الدجاسة من لون او طعم او ريح انه یتنجس کما حلقه شارح المبدیة وجرى علیه الشارح اؤل الکتاب (قوله لا یتنجس) لانه اذا لم یقطر منه بالعصر لا یفصل منه شیء واما یبتل ما مجاورة بالدواوة وبذلك لا یتنجس به و ذکر المرغینانی ان کان الیابس هو الطاهر یتنجس لانه یاخذ بللأ من النجس الرطب وان کان الیابس هو النجس والطاهر الرطب لا یتنجس لان الیابس النجس یاخذ بللأ من الطاهر ولا یاخذ الرطب من الیابس شیئاً. زیلی. وظاهر التعلیل ان الضمیر فی یسہل وعصر للنجس وبه صرح صاحب مواهب الرحمن ومضى علیه الشر لبلالی والمتبادر من عبارة المصنف کالکثر و غیره انه للطاهر وهو صریح عبارة الخلاصة والخاتمة ومدة المصلی و کثیر من الكتب کالقهستانی وابن الکمال والذیالیة والبحر والاول احوط ووجهه اظهر والغالی اوسع واسهل فتبصر. (رد المحتار ج ۴ ص ۵۱۰). فقط والله تعالی اعلم.

۲۹ ربیع الآخر ۹۷ هـ

جامه را شسته بر ریسمان پلید انداخت پس پلید نمیشود

سوال : جامه را شسته برای خشک کردن بر ریسمان پلید انداخت پس این جامه پلید میشود یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : پلید نمیشود البته اگر جامه بسیار تر باشد که بدان ریسمان نیز طوری تر شد که آب اصابت کرده بر ریسمان باز بر جامه اصابت کرده باشد پس پلید میشود. بجای ریسمان اگر تار آهن و غیره باشد پس درین زیاد تر اندیشه این است زیرا که آن آب را جذب نمیکند. والدلیل مرئی المسئلة المقدمة. فقط والله تعالی اعلم.

۲۴ / ربیع الآخر سنه ۹۷ هجری

بستر پلید از عرق قو شد

سوال : بستر پلید بود بر آن کسی خوابید و از عرق او بستر نیز تر شد پس بدن و جامه او پلید میشود یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر بستر آنقدر تر شد که رطوبت آن باز بر بدن و جامه رسید پس پلید میشود و گرنه نمیشود. قال فی شرح التعویذ نامہ علی فراش نجس لعرق ولہ ینظر اثرہ لا ینجس عانیہ. (رد المحتار ج ۸ ص ۱۸). فقط واللہ تعالیٰ اعلم. ۲۴ ربیع الآخر ۹۷۷ھ

نجاست بعد از اصابت منتشر شد

سوال : اگر در جای کم از یک درم پلیدی رسید و بعداً جهت رسیدن آب بر آن از یک درم افزایش یابد پس آیا با آن نماز ادا کرده میشود یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بعداً به رسیدن آب نجاست منتشر شد پس نماز نمیشود. و اگر از خود بجای زیاد سرایت کرد مثلاً تیل نجس پس درین اختلاف است. بر قول راجح نماز نمیشود مگر قول عدم جواز احوط است. قال فی العلائق والعبرة لوقت الصلوة لا الاصابة علی الاکثر نہر. و قال ابن عابدین رحمہ اللہ اولو اصابہ ثوبہ دن نجس اقل من قدر الدرہم ثم انہیست وقت الصلوة لفراد علی الدرہم قیل یجمع وبہ اخذ الاکثرون کما فی المہر عن السراج و فی المئیة وبہ یؤخذ و قال شارحہا و تحقیقہ ان المعتبر فی البقار من النجاسة الرقیقة لیس جوہر النجاسة بل جوہر المتنجس عکس الکثیفۃ فلیتأمل و قیل لا یجمع اعتبار الوقت الاصابة. قال القہستانی و هو المختار و بہ یفتی و ظاہر الفتح اختیارہ ایضاً و فی الحلیة و هو الاشبہ عندی و الیہ مال سیدی عبد الغنی و قال فلو کانت الید من الدرہم وقت الاصابة ثم جفت لم یفقد فصارت اقل منعت فلہا. (رد المحتار ج ۳ ص ۲۱۲) فقط واللہ تعالیٰ اعلم. ۲۸ رمضان ۹۷۷ھ

نجاست خشک گردیده سبک شد

سوال : نجاست غلیظہ دلدار زیاد از وزن یک درم بود و بعد از خشک شدن کم شد این مانع نماز نمیشود یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : درین صورت نماز نمی شود. نقل ابن عابدین رحمہ اللہ عن العلامة عبد الغنی رحمہ اللہ لو کانت الید من الدرہم وقت الاصابة ثم جفت لم یفقد فصارت اقل منعت (رد المحتار ج ۳ ص ۲۱۲) فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۶ جمادی الآخر ۹۹۹ھ

طریقه پاک کردن آوند پسخورده سگ

سوال : بگ آوندی را لقم زد پس بغیر اینکه با خاک زده شود صرف اگر آنرا آب شسته

الجواب باسم ملهم الصواب : به سه بارشستن آوند پاک میشود مگر هفت بارشستن و با خاک مالیدن مستحب است و علاج زهرسگ است. فقط والله تعالی اعلم .

۲۸ / رمضان المبارک سنه ۹۷ھ

بنگ پاک است

سوال : چیز نشه آور مثلاً بنگ و غیره را میدہ نموده بردانہ های بواسیر انداخته شود پس بغیر شستن آن نماز خواندن درست است یا نہ؟ و بنگ پاک است یا پلید؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بنگ اگر چه حرام است مگر پاک است، بدون شستن نماز میشود. فقط والله تعالی اعلم . ۲۳ / شوال سنه ۹۸ھ

برقالین نجس پای تو رسید

سوال : اگر برقالین کدام نجاست پیشاب و غیره رسیده خشک شد و بعداً بر آن جای پای تو را گذاشته شد پس آیا بغیر پاک کردن پای نماز میشود و بر آن جای نماز و غیره که چنین پای تو را گذاشته است آن پاک است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر پای ها آنقدر تر باشد که با آن قالین خوب تر شود و برین آنقدر تری آید که بر آن چیز دیگری را گذاشته شود پس به آن نیز اصابت کند پس پای ها پلید میشود سپس این پایهارا بر جای نماز گذاشت و بر آن نیز اثر تری را دیدہ شد پس جای نماز نیز پلید میشود. و اگر قالین آنقدر زیاد تر نشد پس پای ها پلید نشده است. فقط والله تعالی اعلم .

۲۸ / ذی قعدہ سنه ۹۸ هجری

حکم بدن رخت شو و جامه ها

سوال : رخت شو جامه هارا میشوید نزد او جامه های پاک و پلید هر نوع جامه می آید. هنگام شستن جامه ها قطره های آنها بر بدن اومی افتد پس با آنها بدن و جامه او پلید میشود یا نہ؟ و بغیر غسل کردن پاپوشیدن دیگر جامه نماز بگذارد نماز وی صحیح میشود یا نہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : تا وقتی که برناپاکی جامه یقین نباشد تا آن وقت حکم پلیدی را داده نمیشود. لذا رخت شو بغیر غسل در همان جامه خود نماز گزارده میتواند. فقط والله تعالی اعلم .

۷ / ربیع الآخر سنه ۹۲ هجری

تفصیل نجاست مانع صلوٰۃ

سوال : اگر بوتل شراب در جیب باشد پس نماز درست میشود یا نه؟ نیز مکمل تفصیل نجاست مانع نماز را تحریر فرموده اجر حاصل فرمائید؟

الجواب باسم ملہم الصواب : در صورت مسئلہ نماز نمیشود، تفصیل آن اینست کہ در محل نجاست سه احتمال اند، مبسوط، ملیوس، محمول. در مبسوط تنها طہارت موضع رجليں ویدین و رکبتین وجہ ضروری است. بجز این جای دیگری اگر نجاست باشد پس آن مانع نیست، اگرچہ بساط صغیر باشد. تفصیل ملیوس اینست کہ اگر بہ حرکات صلوٰۃ جانب نجس آن حرکت میکند پس مانع صلوٰۃ است والا فلا. محمول اگر متمسک بنفسہ است پس نجاست آن مانع نیست و اگر متمسک بنفسہ نیست پس نجاست آن اگر در معدن اصلی است پس مانع نیست و اگر در معدن اصلی است پس مانع است. بوتل شراب از ہمین نوع است. قال فی ہلب شروط الصلوٰۃ من شرح التتویر و طہارۃ ثوبہ و کلاما یتصرک بہ حرکتہ او یعدّ حاملًا لہ کصبی علیہ نجس اثم یتمسک بنفسہ منع والا لا کجنب و کلب ان شدّ فیہ فی الاصحّ و مکالہ ای موضع قدیمیہ او احدہما ان رفع الاخری و موضع صلوٰۃ اتفاقا فی الاصحّ لا موضع بدو رکبتیہ علی الظاہر الا اذا صعد علی کفہ کما سیجی و فی الشامیہ (قولہ و کلاما) ای شیء متصل بہ یتصرک بہ حرکتہ کمنہیل طرفہ علی عنقہ و فی الآخر نجاسة مانعة ان تحرك موضع النجاسة بمرکات الصلوٰۃ منع والا بخلاف مالہ یتصل کبساط طرفہ نجس و موضع الوقوف و الجهة طاهر فلا يمنع مطلقا (قولہ کصبی) ای و کسقف وظلّہ و غیمہ نجسة تصیب رأسہ اذا وقف (قولہ والا لا) ای وان کان یتمسک بنفسہ لا يمنع لان حمل النجاسة حیثئذ ینسب الیہ لا الی المصلی (قولہ کجنب) تنظیر لا تمیل ای فان الجنبۃ ایضا تنسب الی المعبول لا الی المصلی و لو کان تمہیلا للزم اشتراط ان یکون الجنب متمسکا بنفسہ ہاں لا یکون زمعا مع انہ غیر نجس حقیقۃ فلو حمل المصلی جنبا لا يمنع صلوٰۃ مطلقا لان نجاستہ حکمیۃ فافہم. (قولہ و کلب ان شدّ فیہ) لو قال و کلب ان لم یسل منه ما يمنع الصلوٰۃ لکن اولی لانه لو علم عدم السیلان او سال منه دون القدر المانع لا یبطل الصلوٰۃ وان لم یشدّ فیہ (الی قول) لو جلس علی المصلی صبی ثوبہ نجس و هو یتمسک بنفسہ او حمام نجس جازت صلوٰۃ (الی قولہ) و نجاسة اطنہ (ای الکلب) فی معدنہا فلا یتظهر حکمہا کنجاسة باطن المسلمی کما لو صلی حاملا بپیضہ مذکورہ صارا علیہا ما جاز لانہ فی معدنہ و الشیء ما دام فی معدنہ لا یعطى لہ حکم النجاسة بخلاف ما لو حمل قارورۃ مضمومۃ فیہا بول فلا تجوز صلوٰۃ لانہ فی غیر معدنہ و ایضا فیہا

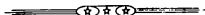
هبت (قوله اتفاقاً فی الاصح) فلا يشترط تطهارة موضع الانف لانه اقل من الدرهم كما فی شرح المنية.
 (قوله على الظاهر) ای ظاهر الرواية كما فی البحر لکن قال فی منية المصلی قال فی العیون هذه رواية شاذة
 ولی البحر واعتار ابو الیهف ان صلواته تفسد وصحة فی العیون آده ولی النهر وهو المناسب لاطلاق عامة
 المتون واتده بكلام الخانية قلنا وصحة فی متن المواهب ونور الايضاح والمنية وغيرها فكان علیه
 المعول وقال فی شرح المنية وهو الصحيح لان اتصال العضو بالنجاسة منزلة حملها وان كان وضع لذلك
 العضو ليس بفرض (رد المحتار ج ۱، ص ۴۷۴) فقط والله تعالى اعلم

۱۹ صفر ۱۰۷۶ هـ

لعاب شخص خوابیده پاک است

سوال : هنگام خواب از دهن بعضی مردم، لعاب جاری میشود زید میگوید که با این لعاب
 جامه پلید میشود یا قول زید درست است یا نه؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : این لعاب پاک است، جامه پلید نمی شود. لعاب الدائم
 طاهر سواء كان من الفم او متبعثاً من الجوف عندانی حنیفة ومحمد رحمهما لله تعالى وعلیه الفتوى.
 (عالمگیری ج ۱، ص ۳۶) فقط والله تعالى اعلم .

۳ رجب المرجب ۱۲۹۹ هـ

فصل فی الاستنجاء

طریقه معهود استبراء

سوال : طریقه معهود خشک کردن قطرات پیشاب به کلوخ که درین عصر مروج است آیا این ضروری است؟ اگر با این طریقه قطرات را خشک کرده نشد پس آیا نماز صحیح میشود یا نه؟ اگر این طریقه شرط است پس حضور اکرم ﷺ و صحابه کرام رضی اللہ عنہم این را چرا تعلیم ندادند؟ و صحابه کرام رضی اللہ عنہم این طریقه را چرا اختیار نفرمودند؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : حضرات فقهاء رحمهم الله تعالى برای خشک نمودن پیشاب این طریقه معهود را بیان فرموده اند بنا بر آن برخی علماء این را بیان میفرمایند که در زمانه سابق مثانه ها قوی بود لذا احتمال آمدن قطرات نبود، در مثانه های این دوران قوت نمانده است لذا ضرورت صفائی قطرات با این طریقه پیش آمد، لهذا این طریقه بیان کرده فقهاء رحمهم الله تعالى بر قول حضور اکرم ﷺ و صحابه کرام رضی اللہ عنہم زیادتى نیست که این را بدعت گفته شود بلکه بنا بر تغییر زمان از لحاظ ضرورت زمانه موجوده جهت اینکه یک طریقه تطهیر و تنظیف است این از عمل بالحديث بشمار میرود.

بروجه مذکوره اشکال است که آمدن قطرات بعد از پیشاب بنا بر ضعف مثانه نمی باشد آن عارضه که از جهت ضعف مثانه لاحق میشود آنرا طریقه معهود استبراء نیز هیچ سودی نمیدهد. باعث بنظر آمدن رطوبت بعد از پیشاب ضعف مثانه نیست بلکه طول نل پیشاب و کجی و خمی در آن باعث این قرار میگیرد. از نقطه نگاه طبی این امر با وجودیکه مسلم است برین نیز دلیل است که حضرات فقهاء رحمهم الله تعالى برای زنان این طریقه استبراء را تحریر نفرموده اند بلکه این را با مردان مخصوص گذاشتند. قال ابن عابدین رحمه الله (قوله يجب الاستبراء الخ) وفيها ان المرأة كالرجل الا في الاستبراء فانها لا استبراء عليها بل كما فرغت تصبر ساعة لطيفة ثم تستنحي ومثله في الامداد (الشامية ج ۳، ص ۳۱۹)

ازین ثابت شد که علت این طریقه معهود استبراء ضعف مثانه نیست زیرا که اگر این علت میبود پس این حکم برای زنان نیز میبود. در زنان چونکه نل پیشاب طول و خمدار نیست لذا ایشان را مستثنی کرده شد. چون علت استبراء این قرار گرفت پس بجای طریقه معهود یک

طریقه آسان و مختصر دیگر را اختیار کرده میشود آن اینست که بعد از فراغت از پیشاب نخست از مقام فضله بطرف خصلتین رگهارا فشرده شود بعد از آن نل پیشاب را فشرده شود پس کدام رطوبت که در راه باشد آن خارج میشود، بعد ازین هیچ احتمال آمدن قطره نمی ماند، بنده متعدد بار این را تجربه نمودم بعد از استبراء باین طریقه صد قدم به تیزی روشم نمودم، سرفه کردم، جهیدم، دویدم، باوجود این هیچ رطوبتی در نظر نیامد.

بعد ازین تحقیق بر اصل اشکال عود میکنم که در زمان آنحضرت علیه السلام نیز این علت موجود بود پس آنحضرت علیه السلام حکم اینگونه استبراء را چرانداد و صحابه کرام رضی الله عنہم اهتمام این را چرا نکردند؟ بعد از غور نمودن جواب آن اینگونه در خاطر می آید که شریعت در مواقع ابتلاء عام نجاست قلیله را معاف قرار داده است. مانند رشاش البول کرؤس الابرۃ و بعد از نشستن در بیت الخلاء بر غلاظت تمگسان و غیره نشستن بر جسم و جامه ها طین شارع و غیره تقاضای این قانون اینست که استعمال هیچ طریقه استبراء ضروری نیست بلکه بروقت نجاست مرئیہ را به کلوخ یا آب کافی است بعد ازین اگر بطور غیر محسوس چیزی رطوبت می تراود پس آن شرعاً معاف است. مع هذا چونکه در احادیث بر تأکید زیاد استبراء و وعید شدید بر اجتناب من البول وارد گردیده است لذا تقاضای احتیاط اینست که بطریق بالاستبراء اهتمام کرده شود، یعنی نل پیشاب را فشرده رطوبت را خارج کرده شود بعد از آن به کلوخ یا آب استنجاء کرده شود، افضل اینست که نخست به کلوخ نجاست را رفع کرده شود و بعد از آن آب استعمال کرده شود، درین عصر در شهرها از جهت گتر سیستم استعمال کلوخ بسیار تکلیف ده ثابت میشود، به انداختن کلوخ راه آب بند میشود که باعث بسیار سخت تعفن و ایذاء میگردد سپس در صفائی آنها نیز دقت پیش می آید لهذا در چنین مواقع هرگز نباید کلوخ استعمال کرد، بلکه استعمال کلوخ مستحب است و نفس خود و دیگران را در مصیبت انداختن حرام است، جهت یک کار مستحب ارتکاب حرام جائز نیست، البته کدام کاغذ جاذب که جهت صفائی در بازار دستیاب میشود استعمال آن جائز است.

اهتمام احتراز از پیشاب را نمودن بلا شبه مؤکد است مگر درین زیاد تر غلو کردن شرعاً درست نیست، در صحیح بخاری آمده است که حضرت ابو موسی اشعری رضی الله عنہ در مورد پیشاب از بسیار شدت کار می گرفت، حافظ بدرالدین عینی رحمۃ الله علیہ در شرح این نقل میفرماید که

ابوموسی اشعری رحمۃ اللہ علیہ جهت حفاظت از قطرات پیشاب در بوتل پیشاب میکرد.

مگر این شدت ایشان بر دیگر صحابه رضی اللہ عنہم پسندیده نبود چنانکه در صحیح بخاری برین اعتراض حضرت حذیفه رضی اللہ عنہ منقول است.

کلن ابوموسی الاشعری رضی اللہ عنہ یُشدُّ فی البول ویقول ان بی اسرائیل کلن اذا اصاب ثوب احدھم قرطۃ فقال حذیفۃ رضی اللہ عنہ لیته امسک الی رسول للہ ﷺ سباطۃ قور فمال قائماً بخاری شریف ج ۳، ص ۳۱. وقال الحافظ العینی رحمۃ اللہ علیہ (قوله یُشدُّ) جملة فی عمل النصب علی انه غیر کلن ومعهذا کلن یحاط علیہا بالاحتراز عن رشاشه حتی یبول فی القارورة خوفاً ان یصیبہ من رشاشاته شیء. (عمدة القاری ج ۳، ص ۳۸)

فتویٰ حضرت شاه عبدالعزیز رحمۃ اللہ علیہ

تارک استبراء طریقه مروجہ را کسانیکہ بدعت میگویند پس این تنها از مبالغات آن فرقه ظاہرین است این قابل اعتبار نیست. در بخاری و شروح آن مذکور است کہ ابوموسی اشعری رضی اللہ عنہ حدیث عذاب قبر را شنید پس ازین جهت ایشان از پیشاب نہایت احتیاط میکردند. حتی کہ چون حاجت پیشاب میبود پس مقام پیشاب را داخل شیشه نموده و داخل آن پیشاب میکرد بنا برین خوف کہ مبادا بر بدن یا جامہ قطرات پیشاب اصابت کند. پس حضرت حذیفه بطور انکاریہ وی گفت: من دیدم کہ پیغمبر خدا ﷺ بر سباطہ یک قوم یعنی بر خاک انداز قومی رفت و پیشاب کرد و درین شبہ نیست کہ در ایستادہ پیشاب کردن گمان افتادن قطرات است و از تجربہ معلوم میشود کہ چون در استبراء مبالغہ کردہ شود پس از مثانہ پیشاب می تراود و مثال آن اینست کہ وقتیکہ شیر را دوشیدہ میشود پس شیر در پستان جانور می آید و چون دوشیدن را موقوف کردہ شود پس شیر موقوف میشود. (فتاویٰ عزیزہ ص ۱۴۰ ج ۲)

ملفوظ حکیم الامت حضرت تہانوی قدس سرہ

حضرت خواجہ صاحب عرض کرد کہ بر من در استنجاء بسیار وسوسہ می آید. بہ مالیدن چیزی نجیزی می آید فرمود: چنین ہرگز نکنید. بطور معمولی استنجاء نمودہ شستہ شود. در عوارف المعارف نوشتہ است کہ حال این مانند پستان است کہ تا وقتیکہ مالیدہ شود چیزی

نه چیزی شیر می برآید و اگر همچنان گذاشته شود پس چیزی نمی آید، حضرت خواجه صاحب عرض کرد که بعداً قطره می برآید. فرمود که هرگز نباید فکر کرد نماز بعدی را اعاده کنید لیکن تا وقتی که به تکلف جبرنموده بخلاف وسوسه نکند این مرض ختم نمیشود، ازین جهت شما در تکلیف زیاده هستید. خواجه صاحب عرض کرد که از جهت رطوبت در وضو یک وقت تا وضو وقت دیگر شک می افتد، و ازین جهت رومال را نیز شستن می خواهد. فرمود: نه وضو کنید و نه رومال را بشویند. چند روز بی تکلف بی التفاتی کرده شود وسوسه ختم میشود. (ملفوظات کمالات اشرفیه ص ۱۹۸ ملفوظ ع ۸۰۷)

ازین ثابت گردید که زیاد غلو و شدت در استبراء شرعاً مذموم است، و علاوه ازین برای صحت نیز مضراست و باعث انتشار ذهنی و پربیشانی دماغی است. فقط سبحانه و تعالی اعلم.

۲۹/ جمادی الاولی سنه ۱۲۹۶ هـ

در استنجاء صرف به کلوخ اکتفاء نمودن

سوال : بعد از بول یا براز و بعد از صاف نمودن به کلوخ به آب شسته نشود و بغیر شستن وضو نموده نماز بگذارد پس نماز میشود یا نه و اینچنین بعضی مردم دست را شسته در طعام مشغول میشوند حال آنکه آب نیز موجود میباشد پس شرعاً چه حکم است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر پیشاب از مخرج تجاوز کرد و مقدار زائد از یک درهم (قطر = ۱،۱ انج = ۳،۷۵ سانتی متر و مجموعه پیمانه = ۱۰،۹۵ انج = ۵،۹۴ سانتی متر) زائد نشد پس بغیر شستن تنهابه استعمال کردن کلوخ نماز میشود. و حکم فضله اینست که بعد از استنجاء کردن با سنگ اگر وزن نجاست متجاوز از مخرج یک مثقال (۵ ماشه = ۴،۸۶ گرام) یا کم ازین باشد پس نماز میشود اگر چه در پهنائی از یک درهم هم زیاد تر باشد. قال فی العلائیه (و محجب) ای یفرض غسله (انجاوز المخرج) (مخس) مانع و يعتبر القدر المانع للصلاة فيها و راء موضع الاستنجاء لان ما علی المخرج ساقط شرعاً و لهذا لا تکره الصلوة معه و فی رد المحتار (قوله و لهذا الخ) استدلال علی سقوط اعتبار ما علی المخرج و فيه ان ترک غسل ما علی المخرج انما لا یکره بعد الاستجمار کما عرفته لا مطلقاً. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۱۳) و فی المحاسن العنبر و علی عن قدر درهم و هو مثقال فی کیفیت و فی الغامیه ان قدر الدرهم من الکفیفه لو کان منبسطاً فی الثوب اکثر من عرض الکف لا یمنع کما ذکره سیدی عبد الغنی. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۱۳).

تنہا دست راستہ غذا تناول کردن جائز است مگر نجاست متجاوز از مخرج از قدر درهم زائد باشد پس بلا عذر آنرا نشستن مکروه تحریمی است و بقدر درهم یا کم از آن باشد پس مکروه تنزیہی است. فقط واللہ تعالیٰ اعلم . ۲۳/ جمادی الاولیٰ سنہ ۹۳ھ

بعد از وضو استنجاء کردن

سوال : قبل از استنجاء نمودن اگر وضو کرده شود بعداً بیاد آید استنجاء کنند این وضو درست است یا نہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : بلا وضو درست است ضرورت دوبارہ کردن نیست. فقط واللہ تعالیٰ اعلم . (تفصیل در تتمہ احسن الفتاویٰ خواہد آمد انشاء اللہ تعالیٰ) .

۵/ ربیع الآخر سنہ ۹۲ھ

استنجاء کردن با کاغذ

سوال : با کاغذات ردی یا با اخبار اردو، انگریزی، نجاست کودکان را پاک کردن و کار خوان را گرفتن جائز است یا نہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : کاغذ چونکہ یک آلہ تحصیل علم است خواہ آن سفید باشد یا چیزی نوشتہ شدہ باشد لذا احترام این را کردن لازم است بالاین نجاست صاف کردن یا کار خوان را گرفتن بہت ہی حرمتی و مکروه تحریمی است. البتہ آن کاغذ جاذب کہ تنہا بغرض استنجاء ساختہ میشود برای نوشتہ کار گرفته نمیشود و گرانہاء ہم نیست با آن استنجاء کردن جائز است. قال فی التنبیہ و کرۃ بعظم (الی قولہ) و شعی محترم. و قال ابن عابدین رحمہ اللہ تحت (قولہ و شعی محترم) و کذا ورق الکتابۃ لصقالۃ و تقوۃ ولہ احترام ایضاً لکونہ آلۃ العلم ولذا عللہ فی الخانیۃ بأن تعظیہ من ادب الدین (الی قولہ) و مفادۃ الحرمة بالمکتوب مطلقاً و اذا کانۃ العلة فی الایض کونہ آلۃ للکتابۃ کما ذکرنا یؤخذ منها عدم الکراهۃ فیہا لا یصلح لہا اذا کان قاعلاً للنجاسة غیر متقوم. (رد المحتار ج ۱، ص ۳۱۵). فقط واللہ تعالیٰ اعلم. ۱۳/ جمادی الاولیٰ سنہ ۹۲ھ

حکم شخص عاجز از استنجاء

سوال : یک مریضہ است کہ پای او شکستہ است، هنگام وضو نمودن توسط کسی دیگری آب می اندازد البتہ اعضای وضو را با دست خود شستہ میتواند مگر هنگام استنجاء

نمودن تکلیف زیادی را متحمل میشود باقاعده انسان دیگری اورا از جای خود برداشته میبرد سپس با تکلیف مریضه خود استنجا میکند وزیر چهارپائی آوندی را گذاشته استنجا میکند. اکنون دریافت طلب امر اینست که آیا برای چنین مریضه استنجا معاف شده میتواند یا نه؟ اگرچه از عبارات قرار ذیل جواز معلوم میشود مگر باز هم فهم و فراست شما حضرات چیز دیگری است. فی الشامیة (کمریض الخ) فی العاتار خانیة والرجل المریض اذا لم تکن له امرأة ولا امة وله ابن او اخ وهو لا یقدر علی الوضوء قال یوضئه اینه او اخوة غیر الاستنجا فانه لا یمس فرجه ویسقط عنه والمرأة المریضة اذا لم یکن لها زوج وی لا تقدر علی الوضوء ولها یلت او اکت توضعها ویسقط عنها الاستنجا آه ولا یخفی ان هذا التفصیل بحری فیمین شلت یدها لانه فی حکم المریض (شامیة فصل فی الاستنجا ج. ۳، ص ۲۵۰) ولی العالمگیریة لو شلت یدها الیسری ولا یقدر ان یستنجی بها ان لم یجد من یصب الماء لا یستنجی وان قدر علی الماء جاری یستنجی بیمیته کذا فی الخلاصة. (عالمگیریة ج. ۳، ص ۲۴، باب الاستنجا)

گزارش اینست که از عبارت مذکوره معاف بودن استنجا در وقتی معلوم میشود که قدرت علی الاستنجا نباشد و دست شل باشد، نیز کدام غیر هم نباشد که توسط او آب بیندازد، مگر فهم ما چیست؟ لذا از رأی گرامی خود بطور واضح مطلع فرموده حکم صحیح مسئله را تحریر فرمائید؟

الجواب باسم ملهم الصواب : خیال شما صحیح است، درین صورت استنجا معاف نیست البته اگر هر دو دستش شل باشد یا یک دست شل باشد مگر کسی آب اندازنده نباشد و آب جاری نیز نباشد که در آن نشسته با دست صحیح استنجا کند و شوهر زنیا زنی هم نیست که استنجا بکناند پس استنجا معاف است. فقط والله تعالی اعلم . ۵ / صفر سنه ۹۸ هـ

کتاب الصلوة

تحقیق وقت مستحب عصر

سوال : درینجا یک مولوی صاحب نماز عصر را بسیار به تأخیر میخواند و میفرماید که هدف الاحناف تأخیر مآلہ تغیر الشمس ہن لا تحارفہا الاعین مستحب است. در حوالہ میفرمایند کہ در ہدایہ اینگونه حدیث است. آیا این خیال مولوی صاحب درست است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در ہدایہ رابطہ بہ وقت ظہر حدیث است. در مورد عصر هیچ حدیث نیست بلکہ عبارت خود ہدایہ است. در وقت عصر امام حفظہ خلاف جمهور است. نزدانہ ثلاثہ رحمہم اللہ تعالیٰ بلکہ نزد خود صاحبین رحمہم اللہ تعالیٰ نیز بعد از مثل اول وقت عصر شروع میشود و از امام صاحب نیز در یک روایت همچنان منقول است مگر بنا بر قول مشہور امام صاحب بعد از مثل ثانی وقت عصر شروع میشود. پس در قول تأخیر عصر احتمال چند وجوہ است.

قال الحافظ العینی حفظہ و عبدانی یوسف و محمد اذا صار ظل کل شیء مغلہ یخرج وقت الظہر و یدخل وقت العصر و فی رواية الحسن بن زید عنه وہ قال مالک و الشافعی و احمد و الثوری و اسحق رحمہم اللہ تعالیٰ (الان قال) قال القرطبی خالف الناس کلہم ابو حنیفۃ لما قالہ حق اصحابہ الخ (عند القاری ج ۲)

(۱) در کتب فقہ مقصد از بیان تأخیر عصر اینست کہ بعد از مثل ثانی خواندہ شود. مقصد از آن ترجیح دادن قول امام صاحب بخلاف صاحبین وائمہ ثلاثہ است. غرض اینکہ مراد از تعجیل عصر بعد از مثل اول و مراد از تأخیر بعد از مثل ثانی خواندن است.

قال العلامة العینی حفظہ و یقید ما قالہ ابو حنیفۃ حدیث صلح بن شہبان حفظہ قال قدمنا علی رسول اللہ ﷺ المدينۃ فکان یؤخر العصر ما دامت الشمس یضاء نقیۃ رواہ ابو داؤد و ابن ماجہ و طحا بل علی انہ کان یصلی العصر عند صیور قائل کل شیء مغلہ و هو حجة علی عصیہ و حدیث جابر حفظہ صل علی رسول اللہ ﷺ العصر حیث صار ظل کل شیء مغلہ قدم ما یسیر الراکب الی ذی الحلیفۃ العقی. رواہ ابن ابی شیبۃ بسند لا بأس بہ. (عند القاری ج ۲)

مقصد ازین بیان علامہ بدرالدین اینست کہ در مذهب امام صاحب تا اختتام مثل ثانی باید تأخیر کردہ شود.

(۲) در کتب فقه جایکه ذکر تأخیر عصر است آنجا علت آن نیز مذکور است. قال فی الهدایة لها فيه من تكفير العوائل لكرامتها بعدد وفي العناية وتكفير العوائل الفضل من المباحرة الى الاداء اول الوقف وفي شرح التوضيح توسعة للعوائل وفي الشامية اي لكرامتها بعد صلوة العصر.

پس چون مردمان نفل گذار پیش از عصر موجود نباشند پس در عصر تأخیر کردن نیز افضل میباشد. (۳) بفرض تکثیر نوافل نیز آنقدر تأخیر کرده شود که بعد از نماز عصر شخص پیاده روند پیش از غروب آفتاب مسافت شش میل را طی کرده بتواند، مراد از اختلاف عرض البلد و میل الشمس این مقدار مختلف میباشد. روی الامام الطحاوی رحمه الله فی شرح معانی الآثار عن ابی اروی قال کتبت اصلي مع النبي ﷺ العصر بالمدينة ثم أتى الشجر فإذا الحليفة قبل ان تغرب الشمس وهي على رأس فرسخين ففي هذا الحديث انه كان يسير بعد العصر فرسخين قبل ان تغيب الشمس فقد يجوز ان يكون سيرا على الاقدام وقد يجوز ان يكون سيرا على الابل والدواب فنظرنا في ذلك (الى قوله) قال كتبت اصلي العصر مع النبي ﷺ ثم امشي الى ذي الحليفة فأتجهم قبل ان تغيب الشمس ففي هذا الحديث انه كان يأتيها ماشيا. وايضا فيه عن ابی مسعود رضی الله عنه قال كان رسول الله ﷺ يصل صلوة العصر والشمس بيضاء مرتفعة يسير الرجل حين يصرف منها الى ذي الحليفة ستة اميال قبل غروب الشمس وايضا فيه عن ابی الابيض عن انس رضی الله عنه قال كان رسول الله ﷺ يصل صلوة العصر والشمس بيضاء محلاة (الى قوله) فذلك دليل على انه قد كان يؤخرها ثم يكون بين الوقت الذي كان يصلها فيه وبين غروبها مقدار ما كان يسير الرجل الى ذي الحليفة الخ وايضا فيه والاولى بها في هذه الآثار لما جاء في هذا المعنى ان يحملها وتخرج وجوها على الاتفاق لا على الخلاف والتضاد فتجعل التأخير المكروه فيها هو ما يهتبه العلماء ان انس رضی الله عنه يجعل الوقت المستحب من وقتها ان يصل فيه هو ما يهتبه ابو الابيض عن انس رضی الله عنه ووالله على ذلك ابو مسعود رضی الله عنه. (شرح معانی الآثار ج ۳)

امام طحاوی رحمه الله امام بلند پایه فقه حنفی واعلم بمذهب ابی حنيفة رحمه الله اند. فقيه ومحدث بزرگی اند. تحقیق مندرج بالای ایشان وضاحت میکند که در مذهب امام ابو حنيفة رحمه الله تأخیر عصر تا آن وقتی مستحب است که بعد از زمان سفرش میل را پیش از غروب پیاده کرده شود مطابق این تحقیق علامه عینی رحمه الله نیز پیش گذشته است. رد المحتار که آنرا در مذهب حنفی از جمله کتب فتاوی فائق پنداشته میشود بلکه معیار و مدار فتاوی است در آن نیز رابطه به تأخیر عصر تحقیق امام طحاوی رحمه الله را اختیار کرده است. قال الامام الطحاوی بعد ذکره ما

روی فی العاخر و التعجیل لم یجد فی هذه الاثر مما حصص الا ما يدل على تأخير العصر ولم یجد ما يدل معها على التعجیل الا ما عارضه غيره فاستحبنا العاخر ولو علينا النظر لكان تعجیل الصلوات كلها افضل ولكن اتباع ما روى عن رسول الله ﷺ مما تواتر به الاخبار اولى وقد روى عن اصحابه ما يدل عليه ثم سأل طلك وجماعه في الحلبة. (رد المحتار ج ۳)

در عبارت مذکوره امام طحاوی رحمه الله کدام تأخیری را که به الفاظ پرزور دعوی فرموده است این آن تأخیر است که بعد از آن شش میل پیاده سفر کرده شود. کما هو مفصل فی شرح معانی الآثار نیز از امام طحاوی رحمه الله ولو علينا النظر الخ معلوم شد که تأخیر عصر خلاف قیاس است لهذا بر مورد خود منحصر میماند. از تأخیر ثابت کرده طحاوی رحمه الله زیادتراً تأخیر از آنحضرت ﷺ هیچ جای ثابت نیست لهذا بمقتضای قیاس از آن زیادتراً تأخیر کردن خلاف استحباب میباشد.

در کتب فقه که نوشته شده است «ما لم تغیر الشمس بان لا تحارفها الاعین» مطلب آن این نیست که نماز را آنقدر بتأخیر بخواند که بمجرد فارغ شدن شمس متغیر شود و پیش از آن خواندن خلاف استحباب است، بلکه مطلب آن اینست که تا قبل از تغیر شمس اجازت است (اگرچه وقت مستحب آنست که امام طحاوی رحمه الله ذکر فرموده است) تا تغیر تأخیر مکروه است. پس مقصد ازین بیان ابتداء کراهت است نه که بیان تأخیر مستحب، کما بدل علیه ما نقلنا من عبارة الطحاوی فجعل التأخیر المکروه الخ.

مطابق طرز عمل حضور اکرم ﷺ و تعامل صحابه رضی الله عنهم و مسلک ائمه حنفیه رحمهم الله تعالی صرف اینقدر تأخیر مستحب است که بعد از آن قبل از غروب شش میل پیاده سفر کرده شود. جهت نافی عبارت کتاب انسان در ضلالت می افتد.

و کم من عائب قولا صحیحاً و آفة من الفهم السقیم

حاصل این تحریر امور ثلاثه اند :

(۱) در خود مذهب حنفی چونکه صاحبین رحمه الله قائل شدند که وقت عصر از مثل اول آغاز میشود، و از امام رحمه الله تعالی نیز در یک روایت مطابق اینست پس در مذهب حنفی بعد از مثل اول نماز عصر درست است. لذا فقهاء رحمهم الله تعالی میفرمایند که بعد از مثل ثانی نماز عصر را خواندن مستحب است یعنی مراد از استحباب تأخیر الی القضاء المثل الثانی است تا که رعایت قول امام صاحب شود، و از شبه اختلاف احتراز کرده شود.

(۲) بعد از ختم شدن مثل ثانی زیاد تر تا خیر بظاہر این مستحب است که نوافل زیاد تر خوانده شود. لائحکم یکون دائراً مع علته.

(۳) بفرض تاثیر نوافل عند الحنفیه آنقدر تاخیر کرده شود که بعد الصلوة پیش از غروب آفتاب شش میل پیاده سفر کرده شود. از اختلاف عرض البلد و میل الشمس این مقدار مختلف میباشد. فقط والله تعالی اعلم و علمه اتم واحکم. ۱۳ / ربیع الآخر سنه ۷۴هـ

اوقات نماز و روزه در مقامات طویل النهار

سوال : در بعضی مقامات اروپا در سال تاشش ماه تنها نیم ساعت روز و $23\frac{1}{2}$ ساعت شب میباشد و در باقی شش ماه برعکس آن. در چنین مقامات تعیین اوقات صبح صادق، نصف النهار، روزه و نماز چگونه میشود؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : با کوچک بودن روز در روزه هیچ اثر نمی افتد، در صورت دراز بودن روز اگر داخل ۲۴ ساعت بعد از غروب بقدر ضرورت وقتی برای خورد و نوش میسر میشد پس تا وقت غروب روزه گرفتن فرض است، البته تحمل این نباشد پس در روزهای کوتاه قضاء آورد. و اگر بعد از غروب بقدر ضرورت وقت خوردن نباشد یا در داخل ۲۴ ساعت غروب نمی شد پس درین اقوال مختلف اند، عمل کردن بر هر یکی از آنها گنجانش دارد.

(۱) مطابق قول شافعی $\frac{1}{2}$ در علاقه قریبتر که آنجا بعد از غروب آفتاب بقدر ضرورت وقت خوردن و نوشیدن میسر میشد پس مطابق آن عمل کرده شود.

(۲) قبل از تکمیل هر ۲۴ ساعت برای آنقدر وقتی روزه را ترک کرده شود که در آن بقدر ضرورت چیزی خورده شود، نتیجتاً درین هر دو اقوال هیچ فرق نیست.

(۳) در دیگر ایام معمولی روزه را قضاء آورد.

(۴) داخل ۲۴ ساعت در ایام دارای غروب در روزهای از همه آخری از ابتداء وقت عصر بقدر بعد غروب شده بود، از عصر بعد از همانقدر وقت افطار کنند. اقل قول علاوه از اینکه موافق استصحاب حال و حدیث دجال و جهت اقرب الی قول الشافعی است، اسهل نیز است.

قریب قطبین در تمام سال هرگز مطابق عام معمول در ۲۴ ساعت شب و روز پوره نمی شود، درین مقام بردو اقوال آخری عمل شده نمیتواند، لهذا در آنجا قول اول یا ثانی برای عمل متعین میباشد، اگر تحمل این نباشد پس بمقتضای قول الشافعی اقرب الی البلاد در روزهای کوچک مطابق مقدار آنها روزه گیرد.

حکم نمازها اینست که در جایکه شفق ابیض مستطیر غروب نمی شد یعنی آفتاب 15° زیر افق نمی رفت در آنجا بر غروب شدن شفق احمر نماز گزاریده شود، درین وقت آفتاب 12° زیر افق میشود و جایکه شفق احمر نیز غروب نمی شد آنجا نماز عشاء عند البیض معاف و نزد بعض فرض است قول ثانی ارجح و احوط است. قال ابن عابدین رحمہ اللہ بعد نصف طویل من النهار و الحاصل انهما قولان مصححان و يتأيد القول بالوجوب بأنه قال به امام محمد و هو الامام الهادي رحمہ اللہ كما نقله في المحلى عن المتولى عنه (رد المحتار ج ۳، ص ۳۲۸)

این حضرات این تصریح را فرموده اند که نماز عشاء را چه وقت خوانده شود، اصولاً این امر ظاهر است که شفق قبل از نصف شب در مغرب داخل است و بعد از آن در فجر، با در نظر داشت این اصول و حدیث دجال این ثابت میشود که درین علاقه در آن ایام که شفق احمر غائب میشد در آنها از همه روز آخری چقدر بعد از غروب آفتاب وقت عشاء شروع شده بود اکنون همانقدر دیر ابتداء وقت عشاء را فرض کرده میشود و انتہاء آن بر نصف شب میشود.

رابطه به منتہای سحر و ابتداء فجر این اصول را فهمیده شود که در آن علاقه که شفق ابیض معترض (15° زیر افق) غروب گردیده شفق ابیض مستطیل پیدا میشود اگر چه این بیاض مستطیل غروب نمی شد آنجا وقت دوباره ظاهر شدن بیاض معترض انتہای سحر و ابتداء فجر میشود و جایکه بیاض معترض غروب نمی شد آنجا از غروب آفتاب گرفته تا طلوع آفتاب تنصیف تمام وقت را کرده میشود، در نصف اول لیل داخل میشود و نصف ثانی در صبح صادق، جایکه شفق احمر غروب نمی شد حکم آن نیز همین است.

اگر داخل ۲۴ ساعت آفتاب غروب نکند پس عند البیض شب و روز خواه چقدر طویل باشد حتی که شش ماه روز و شش ماه شب باشد باز هم در تمام سال تنها پنج نماز دراصل اوقات آنها فرض اند مگر قول ارجح و احوط اینست که در هر ۲۴ ساعت به اندازه پنج نماز را ادا کند، در تنویر الابصار این را بتقدیر وقت تعبیر کرده است، علامه شامی رحمہ اللہ برای این دو مطلب بیان فرموده است یکی اینکه مطابق قول شوافع تقدیر اوقات این علاقه یعنی تعیین آن را به اوقات چنین علاقه قریبترین کرده شود که در آنجا در ۲۴ ساعت اوقات خمسہ را یابیده شود، علامه شامی این را به چند وجوه غیر صحیح قرار داده مطلب دوم این را بیان فرموده است که در اینجا تقدیر بمعنی فرض است یعنی وقت نماز اگر چه حقیقتاً موجود نیست مگر

این را حکماً موجود فرض کرده میشود، باز این هم دارای دو صورت شده میتواند یکی ایام معتدل فرض نموده بحساب آنها اوقات خسه متعین کرده شود یعنی در ایام معتدل در میان اوقات نماز قدر و قتیکه است آنرا ملحوظ گذاشته شود و صورت دوم اینست که درین علاقہ در آن ایام که اوقات خسه یابیده میشود در آنها از همه روز آخری را معیار قرارداد، شود و مطابق آن اوقات متعین کرده شود، در عبارات فقهاء رحمہم اللہ این تصریح بدست نیامد که درین هر دو صورت کدام یکی معتبر است، البتہ از عبارات بظاہر صورت دوم مفهوم میشود علاوه ازین این صورت قول شافعی از استصحاب حال وحدیث دجال نیز مؤید است، زیرا کہ در ایام دجال بظاہر با همین ایام حکم تقدیر است کہ قبل از یوم طویل بودنہ تقدیر بہ ایام معتدل، در جای کہ هرگز در ۲۴ ساعت شب و روز پیدا نمیشود آنجا مطابق قول شافعی حساب اقرب البلاد متعین میباشد. فقط واللہ تعالی اعلم . ۱۲ / ذی قعدہ سنہ ۸۱ھ

تخریج اوقات وقواعد سمت قبلہ و اوقات قریب قطبین ضابطہ تعین نماز

Department of Mathematical Sciences

بسم اللہ الرحمن الرحیم

۸ ذوالحجہ المکرم ۱۳۹۷ هجری

۲۲ ستمبر ۱۹۷۷ء

Mathematical Sciences Department
Rensselaer Polytechnic Institute, Troy, New York ۱۲۱۸۱, USA

بخدمت مولانا مفتی رشید احمد صاحب لدھیانوی

مہتمم دارالافتاء والارشاد ناظم آباد کراچی، پاکستان

السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ، تقریباً یک سال شد اینجا در آلبنی، (Albany, New York)

برای مرکز ومسجد اسلامی ساختار نقشہ مسئلہ تعین سمت قبلہ عارض میگردد. برہیج یکی از ما معلومات تحقیق علماء مسلم نبود، بندہ کہ چیزی از علم ہیئت آگاهی داشتم بنا بر آن کروی مثلث حل نموده سمت قبلہ را محسوب نمود کہ (کہ بعداً بنا بر مقابلہ بایک نقشہ شام

شده از طرف انجمن طلبہ مسلمین امریکا و کانادا و حساب نمودن بذریعہ قواعد داده شدہ شما بحمد اللہ صحیح ثابت شد) لیکن برمن درین وقت هیچ اطمینان نبود، بہر حال از همان موقع برمن شوق این پیدا شدہ بود کہ من درین مسئلہ و دیگر مسائل متعلقہ تخریج چنین اوقات نماز، رؤیت ہلال و رابطہ بہ تقویم ہای ہجری و عیسوی از روی احکامات شرعی و علم ریاضی و ہیئت برای آنان ضابطہ صحیح را معلوم کنم. تسکین این شوق بندہ تا یک حدی ہشتایی انجام یافت زیرا کہ درسردی ہای گذشتہ هنگام رفتن بہ پاکستان برمن اتفاقاً نزد والد صاحب خود (محمد عثمان ابدالی صاحب) کتاب ملک بشیر احمد بگوی صاحب "فن تخریج سمت قبلہ و اوقات اسلامی" میسر شد، سپس در آن اسم گرامی شمارا حوالہ دادہ کتابہای شما "صبح صادق" و "ارشاد العابد" را نیز خریدم. اینہا برای من بیحد معلومات افزا ثابت شد و بہ میسر شدن آنہا من آنقدر شاد گشتم کہ بیان آن را مبالغہ آمیز پنداشتہ میشود. بعد از برگشتن خواہش داشتم کہ چنین پروگرام کمپیوتر بنویسم کہ در آن برای یک قریہ نیز حسب طلب اوقات نماز و بذریعہ سایہ جدول متعین کردن سمت قبلہ فراہم گردد، خدا را شکر است کہ این پروگرام مکمل شدہ است و بظاہر صحیح کار میکنند. چند نتیجہ ہای آن پروگرامہا ارسال خدمت اند. این نتائج را بندہ با اوقات داده شدہ شما در کتاب خود "صبح صادق" مقابلہ نمودہ صحیح یا بیدم اندکی فرقی کہ است آنرا چیزی بر غلطی ہای تقریبی حساب کمپیوتر (Approximation errors) محمول کردہ میشود. و دوم برین سخن کہ در پروگرام میل شمسی و غیرہ برای ہر وقت محسوب کردہ میشود بجای اینکہ قیمت وقت جاشت را استعمال کردہ شود. در تفصیل این فرق پیش عرض میکنم.

درآمد این پروگرام چنین معلوم میشود: نام مقام، عرض بلد، طول بلد چیست؟ طول بلد وقت معیاری چیست؟ آیا حساب کدام سال مخصوص در کار است یا "دانی" (زیرا کہ فی الوقت سنہ ۱۹۷۸ استعمال میشود) آیا هنگام گرمی و سردی را ملحوظ گذاشتہ میشود؟ آیا تنها جدول اوقات نماز در کار است یا صرف جدول متعین نمودن قبلہ بہ سایہ یا ہردو؟ وقت عصر را از یک چند شدن سایہ گرفته شود یا دو چند؟ برآمد پروگرام چنین نقشہ است کہ نمونہ آن حاضر خدمت است.

در نوشتن این پروگرام یکی این خیال در خاطر من آمد کہ اگرچہ برای اوقات نماز جدول

دائمی مناسب است زیرا که بسا در سال در بعضی اوقات تنها یک یا دو دقیقه فرق می افتد و آن هم بعد از هر چهار سال، بسیار خفیف میماند مگر بذریعہ سایہ در تاریخهای مختلف در سمت قبلہ آنقدر وقت متعین کرده شده به نقشہ سال غلط مکمل یک درجہ یا زائد از آن احتمال غلطی است. لذا برای توجیہ مساجد خصوصی اگر هر سال به صحت کامل نقشہ بنا شود پس بهتر خواهد بود. خیال دوم اینست کہ کمپیوتر و ماشین حساب دستی آنقدر عام و دور فراہم شدہ اند کہ استعمال جدول ها غیر ضروری شدہ است. مثلاً اکنون در پروگرامهای کمپیوتری نسبت های مثلثی و لوکارتم و غیرہ جمع نمودہ گذاشتن کفایت و سهولت درین محسوس میشود کہ ہر گاہی برین چیز ہا ضرورت باشد آنها را از سرنو محسوب کردہ میشود لذا در پروگرام من جدول های میل شمسی و غیرہ استعمال نمیشوند، بلکہ ہر چیز صرف بر بنیاد چند مقدار مستقل معدودی محسوب کردہ میشود چنانچہ در ہر تاریخ مخصوص برای وقت نماز مخصوص در مدار اول طول آفتاب طول بلد محسوب کردہ شدہ است. ازین صعود مستقیم (Right Ascension) و میل شمسی و زانیہ ساعتی (Hour Angle) سپس وقت کوکی (Sidereal Time) و ازین وقت مقامی و معیاری. قیمتی تقریبی وقت نماز برای روز اول سال دودفعہ عمل نمودہ کشیدہ شدہ است، سپس وقت ہر روز گذشتہ را بحسور تقریب روز آیندہ استعمال کردہ شدہ است. برای ہر سال مقدارهای مستقل بحوالہ ۱۹۰۰ء چند مقدار های مقادیر ابتدائی محسوب کردہ شدہ است. همچنان اثر فرق سالها نیز ملحوظ میشود. و در جدول های دائمی نیز حساب انشاء اللہ زیاد قابل اعتبار و صحیح میباشد.

بدست یا ہمدہ ماشین حساب نیز برای یک سال کامل اینقدر حساب بسیار وقت طلب میباشد و مواقع غلطی ها نیز بسیار افزایش می یابند لیکن وقتیکہ از کمپیوتر کار گرفته می شد پس درین طوالت حساب هیچ نقصان نیست. ضابطہ استعمال کردہ خود را علیحدہ نوشتہ حاضر میکنم در آنها کدام اعداد مستقل کہ استعمال شدہ اند آنها ہر سال در تمہید (American Ephemeris) موجود میماند درین (New comb.s Table) نیز حوالہ را ادامہ میدہد، در آن این اعداد اخذ شدہ اند. در (Tables) بحساب حرکت آفتاب و دیگر بسیاری (Perturbations) و دیگر پیچیدگی ها نیز تفصیل است لیکن در پروگرام بندہ این ہمہ نظر انداز شدہ اند زیرا کہ بہ شامل کردن اینها در صحت درجہ یک دقیقه کامل مزید ترقی نمی آید

و حساب مشکل میشود. اگر در نتائج پرگرام یا در ضابطه های حسابی زیر استعمال برای شما کدام عیب در نظر آید یا برای بهتری آن کدام سخن در ذهن شما آید پس ضرور مطلع فرمائید.

این پروگرام برای بعضی شهرهای شمال کار نمیکنند زیرا که در آنها بمعنی عام اوقات فجر وعشاء نمیباشد. اصل هدف من از نوشتن خط به شما درین مسائل دریافت نمودن رأی شماست.

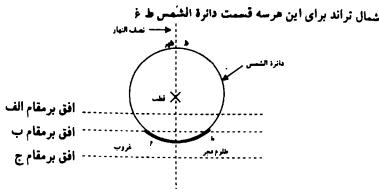
این سوال را از سر پرسیده میشود که بر قطبین جایکه شش ماه شب می باشد نماز را در کدام اوقات گزاریده شود؟ ارشیدین جواب تشفی بخش این تاکنون محروم. لیکن چونکه در قطبین و مناطق منجمد آبادی (مسلمانان) نیست لذا اهمیت این سوال فی الوقت زیاد تر عملی نیست مگر در امریکای شمالی و بسیاری از مناطق اروپا آنقدر مقامات بلند عرض بلد اند که آنجا مسلمانان موجود اند لیکن در جایکه در بعضی تواریخ اوقات فجر و عشاء از روی تعریف فاصله رأسی آفتاب (Zenith Distance) متعین نمیشود. (در کتاب شما در صبح صادق این خانه را خالی گذاشته شده است) سپس در قطبین و مقامات قریب تعین مغرب نیز با چنین تعریف ناممکن است چونکه آنجا درین تواریخ آفتاب تا افق پائین نمی افتد بلکه در آسمان دایره زده می باشد برای آن مقامات درینجا چندین حضرات این رأی را داده اند که در آنها اوقات مکه مکرمه را استعمال کرده شود. برخی دیگری حضرات با این فکر اند که درین مقامات اوقات دیگر آن مقامات قریبترین را اختیار کرده شوند که در آنها چنین اوقات ممکن اند. برای من این معلوم نیست که این رأی ها چقدر مستند اند. لیکن ازین هر دو تاکنون بر من تسلی نصیب نشده است. در اختیار کردن اوقات مکه مکرمه برای من این مشکل در نظر می آید (شاید در نظر دیگران قابل اعتناء نباشد) به خواندن اینگونه عرض بلد تغییر اوقات بطریقه غیر مسلسل واقع میشود. یعنی چنین بطرف شمال به افزایش هر چند میل در اوقات نماز صرف فرق چند دقائق (بتدریج) می افتد لیکن از آن نقطه که اوقات مکه مکرمه را اختیار کرده شوند در آنجا در اوقات نماز ناگهان فرق ساعت ها می افتد، همچنان این صورت پیش می آید که شمالاً جنوباً و معمولی فاصله واقع اند در آنها اوقات نماز بالکل مختلف می باشد حالانکه تمام مظاهر فلکی و باعتبار حرکت آفتاب در آنها فرق اوقات معمولی و بتدریج می باشد. طریقه دوم (یعنی در آن مقامی که تخریج اوقات شده نتواند در آنجا برای اوقات قریب ترین مقام گرفته شوند) چیزیکه حاصل بیان شده است در خاطر من نیامده است

زیرا که اگر برای مقامی کدام عرض بلد بلند تنها واقع بر همین طول بلد مقام کم عرض بلد را کرده شود پس چگونه است؟ از همه نخست چنین مقامی خواهد آمد که طلوع آفتاب بر غروب منطبق خواهد شد (در اینجا دائرة الشمس افق رامس میکند) اندکی دیگر هم پائین رود پس طلوع و غروب مختلف میشوند مگر فجر و عشاء یکی خواهد شد. سپس طوریکه عرض بلد کم شده می رود در فجر و عشاء فرق می آید، مگر این بالکل واضح نیست که در فجر و عشاء کم از کم چقدر عرصه باید باشد. دوم آیا برای اوقات طلوع و غروب از یک مقام اختیار کرده شود و فجر و عشاء جای دیگری را؟

در مورد عشاء و فجر این صورت حال نیز خاص پریشان کن است که بر مقامات عرض بلد بلند در بعضی شهرها اگر چه عشاء و فجر هر دو واقع میشوند زیرا که در آنجا در آفتاب مغرب و مشرق از رأس 105° پائین می رود لیکن عرصه در میان این هر دو اوقات بسیار مختصر میباشد بطور مثال 52° بر شمال 7° چون را (بحواله کتاب صبح صادق ص ۳۷) وقت عشاء ساعت ۳۳ : ۱۱ دقیقه شب شروع است. سپس در داخل 52 دقیقه آن بر ساعت 12 بجه و 26 دقیقه ابتداء وقت فجر میشود. چند دقیقه دیگر بجانب شمال رفته شود عرصه در میان عشاء و فجر دیگر هم کم میشود و آنقدر وقت باقی نمی ماند که انسان بطریقه صحیح نماز را ادا کرده بتواند.

لذا بر من درین سخن تذبذب است که همین فاصله آفتاب را بطور مطلق بنیاد وقت نماز قرار داده شود. این تعریف در مناطق معتدل استوایی و نشیبی کار میدهد لیکن در مناطق بالائی ازین هرگز اوقات نماز متعین شده نمیتواند و با وجود متعین شدن آن هم غیر معمول در نظر می آید. مثلاً اگر در عشاء و فجر صرف فرق پانزده دقیقه باشد پس بجای اینکه انسان عشاء را خوانده بخوابد سپس از خواب بیدار شده فجر را بخواند هر دو نماز را نصف شب برخاسته یکجا بخواند.

اکنون سوال اینست که آیا اینچنین جانزده میتواند که در مناطق بالائی بذریعہ زاویہ ساعتی (Hour Angle) آفتاب که آنرا غالباً تعدیل النهار تعریف اوقات نماز را کرده میشود. یعنی در دائرة الشمس یک حصه پائین را شب قرار داده شود و در همان حصه طور اوقات طلوع، فجر، عشاء و غروب را اختیار کرده شود. مثلاً در شکل مقامات ا، ب، ج، که بتدریج

را شب پنداشته شود و ط، ف، ع، غ، را وقت طلوع فجر، عشاء و غروب اختیار کرده شود حالآنکه از لحاظ مظهر فلکی تنها برمقام ب طلوع حقیقی و طلوع اختیاری هم وقت اند. برمقام الف طلوع اختیار بعد از طلوع حقیقی است و برای مقام ج طلوع حقیقی واقع نمیشود و طلوع اختیاری یک چیز مفروضه است. درین حل یک عیب بزرگ است که بعضی دفعه (چنانکه برمقام الف) قبل از حقیقتاً غروب شدن آفتاب مغرب پنداشته شود و تا بعد از طلوع شدن وقت فجر را باقی پنداشته شود مگر صورت حال پیش آمدن نزد قطبین ضروری است. اکنون اگر مردم نزد قطبین را رخصت میسر شود پس از آن رخصت میسر شده جهت بسیار مختصر بودن شب باشندگان انکی پانین از قطبین را جائز میباشد؟ در شهرهای اروپای شمالی جایکه فرق شب و روز بسیار زیاد است مشاغل روزمره زندگی اوقات دفتر و کار و بار و غیره همچنان ساعت را دیده طی میشود.

اگر اینچنین این اصول را برای متعین نمودن اوقات نماز قابل قبول پنداشته شود پس این مسئله حل طلب میماند که در فجر، طلوع، مغرب، عشاء زاویه ساعتی چقدر است؟ و بعد از چند درجه عرض بلد بجای زاویه رأسی آفتاب از زاویه ساعتی اوقات نماز مقرر کرده شود. من بخدمت شما تنها این سوال را پیش کردم. شما این را در احکام شرعی بر جسارت من محمول نفرمائید و اگر فرصت باشد جواب این را ضرور بدهید که در اروپای شمالی و کنیدا بخمدها مسلمانان کافی موجود اند و برای ایشان تعیین صحیح اوقات نماز یک مسئله اهم است. والسلام

ضابطہ کہ در اوقات نماز و در پروگرام جدول قبلہ مستعمل شدہ اند

۱۔ برای سال مطلوبہ اعداد مستقل یک بار محسوب کردہ شدہ:

علامات : و - ۱۲ بجہ روز از صفر جنوری سنہ ۱۹۰۰ صفر ساعت صفر جنوری سال مطلوبہ وقت در یکانیہای ۳۶۵۲۵ روزہا.

طش. بقی. کو : صفر ساعت صفر جنوری بر سال مطلوبہ اوسط آفتاب طول بلد. اوسط بی قاعدگی (Anomaly) و وقت کوکی (Siderael time)

فبق. فطش. فکو. مطق : یومیہ فرق بی قاعدگی، در اوسط شمسی طول بلد. در وقت کوکی و میلان طریق شمس (ہر چہار را بدوران مستقل فرض کردہ شدہ است)

ک ۱. ک ۲ : مساوات مرکز سر (Coefficients) (Equation of center) آن مساوات اینست. حقیقی طول بلد شمسی - اوسط طول بلد شمسی = حقیقی بی قاعدگی. اوسط بی قاعدگی = ک ۱ چون بقی + ک ۲ (بقی) + ارقام خفیف.

ضابطہ ہا :

$$\text{مطق} = ۲۳ \ ۲۷ \ ۲۶ \ ۸ - ۴۶ / ۸۴۵ \times \text{و} + \text{ارقام خفیف}$$

$$\text{طش} = ۲۷۹ \ ۴۱ \ ۰۴ \ ۴۸ - ۴۶ \ ۳۶۰۰۰ / ۱۳ \ ۸ \times \text{و} + \text{ارقام خفیف}$$

$$\text{بقی} = ۳۵۸ \ ۲۸ \ ۰۳۳ - ۳۵۹۹۹ \ ۲ \ ۵۹ / ۱ \times \text{و} + \text{ارقام خفیف}$$

$$\text{کو} = ۶ \ ۳۸ \ ۸۳۶ \ ۴۵ + ۲۴۰۰ \ ۳ \ ۵۴۲ \ ۴ / ۰۹۲۹ \times \text{و} + \text{ارقام خفیف}$$

$$\text{فبق} = ۳۵۹۹۹ \ ۲ \ ۵۹ / ۱ - \text{فطش} = ۴۶ \ ۳۶۰۰۰ / ۱۳ \ ۸$$

$$۳۶۵۲۵$$

$$۳۶۵۲۵.$$

$$\text{فکو} = ۲۴۰۰ \ ۳ \ ۵۴۲ \ ۴$$

$$۳۶۵۲۵$$

$$\text{ک ۱} = ۱ \ ۵۵ \ ۰۵۷ \ ۱۰ - ۱۷ / ۱۴۰ \times \text{و} - ۰ / ۰۵۲ \times \text{و} + ۰۰۰۰$$

$$\text{ک ۲} = ۱ \ ۱۲ / ۳۳۸ - ۰ / ۳۶۱ \times \text{و} + ۰۰۰۰$$

۲۔ حساب متعین نمودن وقت نماز یکدام تاریخ مطلوبہ

علامات : ع. ط. طع = عرض بلد مقام، طول بلد، طول بلد وقت معیاری.

ط. و. ی. = برای نماز، وقت تقریبی، صفر ساعت، از صفر جنوری درودہ ہا. قاعدہ - ۱۱.

بقش، طش، طعش = وقت نمازی قاعدگی آفتاب (Anomaly) اوسط طول بلد، حقیقی طول بلد (شمسی)

ص.م.س.ر = وقت نماز و صعود مستقیم آفتاب (Right Ascension)، میل، زاویه ساعتی (Hour angle)، فاصله رأسی (Zenith Distance)

کو، مو، معو = وقت کوکی (Sidereal Time)، وقت مقامی، وقت معیاری

$$\text{ضابطہ ہا : ی} = \text{ت} + \text{ط} + \frac{\text{و}}{۲۴}$$

بقش = بقش + ی × فبق طش = طش + ی × فطش

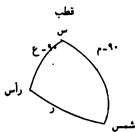
طعش = طش + ک × ۱ جب بقش + ک × ۲ جب (۲ × بقش) + خفیف رقمونہ

ص = مس - ۱ (جم مطلق × مس طعش) [ص درین ربع باشد کہ دران طعش است]

م = جب - ۱ (جب مطلق × جب طعش) [۹۰ - م در ۹۰ + م]

س = جم - ۱ جم ص - جب م × جب ع [صفر در ۲۴ مطابق شکل ذیل

جم م × جم ع مطابق شکل آیندہ قسمت چہارم اختیار شود .

کو = س + ص

این رقم بر صفر ساعت تاریخ مطلوبہ وقت کوکی است.

معو = مو + ط - طعش

الجواب باسم ملهم الصواب :

قولکم : برای این فی الوقت ۱۹۷۸ء استعمال میشود.

اقول : برای نقشه دائمی در گرفتن سال نتائج صحیح برآمد.

قولکم : وقت عصر بریک چندشدن سایه گرفته شود یا دوچندسایه؟

اقول : نزد احناف بعد از یک مثل گنجانش خواندن نماز عصر است، و در حالت مرض، سفر وغیره اعدا ضرورت این نیز پیش می آید لهذا ضرورت دادن هردو وقت است. همچنان غروب شفق احمر یعنی 12° زیرافق وقت (تائیکل توانیلانت) نیز ضروری است زیرا که علاوه از انسه ثلاثه رحمهم الله تعالی نزد احناف $\frac{1}{2}$ نیز قول شفق احمر راجح است.

قولکم : بذریعہ سایہ در تاریخهای مختلف در تعیین سمت قبلہ بہ اثر تغیر آنقدر وقت در سمت قبلہ متعین شدہ از نقشہ سال غلط یک درجہ نیز از آنہم زیاد تر احتمال غلطی است.

اقول : عام افادیت این نقشہ و برای هر کس و ناکس با در نظر داشت سہولت معمولی تفاوت یک درجہ هیچ اہمیت ندارد، بالخصوص و قتیکہ عملاً از اینقدر فرق معمولی احتراز متعسر است اگر سال لیپ استعمال کردہ شود پس ازین ہم کم تفاوت می آید.

قولکم : اگر نتائج پروگرام یا در ضابطہ های حساسی زیر استعمال برای شما کدام عیب در نظر آید یا برای بہتری این کدام سخن در خاطر شما آید ضرور مطلع فرمائید.

اقول : بر ضوابط محررہ کماحقہ غور نمودن و تجربتاً فرصت تخریج نیست، بنابراین ہر جائزہ سرسری ظن صحت این ضوابط غالب می باشد، بالخصوص و قتیکہ شمالین نتائج را در کتابهای بندہ ۳ ارشاد العابد و ۴ صحیح صادق با ضوابط و نتائج مندرجہ آنها مقابلہ نیز کردہ اید. شما برای کراچی زاویہ سمت قبلہ 92.1° گرفتہ اید در حالی کہ در ۳ ارشاد العابد مطابق قواعد مندرجہ صحیح تخریج 92.4° است لذا در اوقات آمدن سایہ بر سمت قبلہ نسبتاً زیاد تفاوت است.

قولکم : این سوال را اکثر پرسیدہ میشود کہ بر قبطین جایکہ تاشش ماہ روز و تاشش ماہ شب می باشد نماز را در کدام اوقات گزاردہ شود؟

اقول : درین مقامات طریقہ صحیح اوقات نماز همانست کہ شما تخریج فرمودہ اید یعنی چنانکہ اوقات روزمرہ مشاغل زندگی، دفتر و کاروبار، بہ تخمیه و ندازہ مقرر کردہ میشود

همچنان تعیین اوقات نمازها را نیز به ساعت ها کرده میشود.

اگر این تعیین را بادر نظر داشت ایام معتدل کرده شود پس حساب آن اینچنین میشود. در ایام معتدل از طلوع صبح صادق تا غروب شفق ایض چهارده ساعت میباشد و از غروب شفق ایض تا غروب تا طلوع صبح صادق ده ساعت. بادر نظر داشت این تعیین اوقات نماز چنان میباشد.

وقت فجر یک ساعت، سپس با گذشتن شش ساعت ظهر، سپس تقریباً بعد از چهارونیم ساعت عصر (مثلاً) از انتهای وقت فجر برگزشتن ۱۲ ساعت مغرب سپس بعد از یک ساعت عشاء سپس بعد از ده ساعت فجر، مگر راجع اینست که درین تعیین اوقات بجای حساب نمودن ایام معتدل درین علاقه در آن ایام که داخل ۲۴ ساعت اوقات خمسہ یابیده میشوند در آنها از همه روز آخری را معیار قرار داده مطابق آن تعیین تمام اوقات را کرده شود و اگر عرض البلد آنقدر زیاد باشد که آنجا هرگز داخل بیست و چهار ساعت اوقات خمسہ را یابیده نشود پس قریبتر از آن علاقه در علاقه داخل ۲۴ ساعت اوقات خمسہ یابیده میشد مطابق اوقات آن تعیین کرده شود.

این حکم وقتی است که در ۲۴ ساعت آفتاب غروب نشود، اگرچه اگر داخل ۲۴ ساعت آفتاب غروب میشود پس نماز ظهر و عصر را به هر کیف در اوقات معهود آن خوانده شود و در مغرب، عشاء، فجر تفصیل ذیل میباشد.

(۱) اگر شفق احمر (نانیکل توانیلانیت = 12° زیر افق) غروب میشود پس اوقات این سه نمازها نیز موجود اند، هر نماز را بوقت خود اداء کرده شود.

وقت شفق ایض معترض (15° زیر افق) را تنصیف کرده میشود، نصف اول در عشاء داخل میباشد و نصف ثانی در فجر. اگر در نصف اول آنقدر وقت باشد که در آن تکبیر تحریمه گفته شود پس نماز عشاء فرض است، درین وقت نماز را شروع کرده شود. اگرچه تکمیل آن بعد از خروج وقت باشد، اگر نصف اول شفق ایض معترض از قدر تکبیر تحریمه هم کم باشد پس وقت عشاء مفقود بشمار میرود حکم آن پیش می آید.

(۲) اگر شفق احمر غروب نمی شد پس این علاقه فاقد وقعت عشاء است. درین رابطه حضرات فقهاء رحمهم الله تعالی دو قول دارند. یکی اینکه برایشان نماز عشاء فرض نیست.

دوم اینکه برایشان نیز نماز عشاء فرض است و همین ارجح و احوط است.

در شماره اول مطابق تفصیل مذکورہ شفق احمر نیز تنصیف میشود، نصف اول در مغرب شمار میشود و نصف ثانی در فجر. اگر نصف اول بقدر تحریمه است پس نماز مغرب فرض است اگرچه برای ادای این بعد از خروج وقت میباشد اگر قبل از طلوع تکمیل ممکن نباشد پس بعد از طلوع قضاء آورد، اگر نصف اول بقدر تحریمه هم نیست پس حکم این مانند آن ایامی میباشد که در آنها داخل ۲۴ ساعت طلوع و غروب نمیشود.

(۳) اگر در نصف ثانی شفق احمر گنجائش تکبیر تحریمه است مگر تنها دو رکعت فرائض بالاختصار (بترک السنن والآداب) ادا شده نمیتواند پس نماز فجر فرض است مگر در آن وقت نخواند بلکه بعد از طلوع قضا آورد نخست عشاء سپس فجر، اگر مغرب را هم خوانده نتوانست پس نخست مغرب سپس عشاء سپس فجر را بخواند.

قولکم: برای این مقامات در اینجا چندین حضرات این رأی را داده اند که در اینها اوقات مکه مکرمه را استعمال کرده شود، خیال برخی دیگری حضرات اینست که درین مقامات اوقات آن مقامات قریبترین دیگر را اختیار کرده شود که در آنها چنین اوقات ممکن است.

اقول: قول اول بالکل غلط است، این نه بالکل در جای منقول است و نه هیچگونه معقول. قول ثانی صحیح است مگر راجع اینست که برین قنہا در آن علاقہ عمل کرده شود که آنجا هرگز داخل ۲۴ ساعت اوقات خمسہ رایبیده نشود، در دیگر مقامات ضابطہ تعیین اوقات پیش تحریر کرده شده است یعنی در آن ایام که داخل ۲۴ ساعت اوقات خمسہ یابیده میشود در آنها از همه روز آخری را معیار قرار داده میشود.

قولکم: اگر برای کدام مقام عرض بلد بلند تنها واقع بر همین طول بلد مقام کم عرض بلد راتلاش کرده شود هم پس چگونه؟

اقول: آن مقامی را گرفته میشود که در آن برای نماز عشاء بقدر تکبیر تحریمه وقت یابیده شود. قولکم: آیا اوقات طلوع و غروب یک مقام اختیار کرده شوند و فجر و عشاء وقت دیگری؟
اقول: وقت طلوع و غروب نیز همان مقامی را گرفته شود که در آنجا وقت نماز عشاء را بقدر حریمه یابیده شود، برای طلوع و غروب یک مقام برای فجر و عشاء در گرفتن وقت مقام دیگر این معذور است که وقت مغرب و عشاء یکی میشود، و وقت فجر بعد از طلوع متصور

میشود. البته برای افطار نمودن روزه غروب آن مقام را گرفته میشود که در آنجا بعد از غروب بقدر ضرورت تناول کرده شود. درین این اشکال ضرور است که نماز مغرب را مطابق یک مقام ادا کرده شود و افطار را کافی بعدتر از آن مطابق مقام دیگری مگر به نسبت محذور اول اهن است. جایکه آفتاب غروب میشد مگر وقت مغرب بسیار کم باشد آنجا کدام ضابطه که برای وقت عشاء بیان کرده شده است در آن نیز اتعا دوقت عشاء و مغرب لازم می آید مگر تحمل آن بخاطر این ناگزیر است درینجا غروب حقیقتاً موجود است بخلاف صورت زیر بحث که درین وقت مغرب و عشاء هر دو تقدیری اند لهذا تقدیر هر دو را بایک مقام کرده میشود. قولکم : قسمت درمیانی عشاء و فجر دیگر هم کم میشود و آنقدر باقی نمی ماند که انسان بطریقه صحیح نماز ادا کرده بتواند.

اقول : تفصیل این پیش نوشته شده است که اگر بقدر تکبیر تحریمه وقت میسر شد پس در آن نماز را شروع کرده شود. قبل از تکمیل نماز اگر وقت ختم شد پس چقدر نمازیکه داخل وقت میگذارد همانقدر اداء و باقی قضاء بشمار میرود.

قال ابن عابدین رحمه الله في مصنفه اذ يقول وقت العشاء تمت (قوله ولا يدوي القضاء الخ) المنقول عن المحيط وغيره ان الصلوة الواجب بعضها في الوقوع وبعضها غارجه يسمى ما وقع منها في الوقوع اداء وما وقع غارجه يسمى قضاء اعتبار الكل جزءاً من اداء فهمه. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۸)

قولکم : اگر در عشاء و فجر تنها فرق ۱۵ دقیقه باشد پس بجای اینکه انسان عشاء را خوانده بخوابد سپس از خواب بیدار شده فجر را بخواند هر دو نماز را در نصف شب برخاسته یکجا خوانده میشود.

اقول : درین شرعاً و عقلاً چه حرج یا چه قباح است؟ فقط والله تعالی اعلم
۲۴/ شوال سنه ۹۷ هـ

الحاق :

(۱) در مقاماتیکه تا ۲۴ ساعت آفتاب غروب نمیشود در آن مقامات برای تقدیر اوقات خمسۀ دائرة نصف النهار را معیار قرار دادن اگر چه در عبارات فقهاء رحمهم الله تعالی از نظر نگذشته است مگر مطابق اصول شریعت اعتبار این لازم معلوم میشود لهذا بعد از گذشتن آفتاب از دائرة نصف النهار ابتداء ظهر میشود. سپس در جانب مخالف چون آفتاب درین دائرة

برسد آن وقت نصف شب بشمار میرود، درین هر دو قسمت در یکی وقت فجر و در دوم اندازه باقی چهار اوقات را کرده میشود.

ازین ابطال نظریه آن حضراتی میشود که تا شش ماه در روز طویل نیز تنها قائل پنج نمازاند زیرا که در ۲۴ ساعت جهت یک بار گذشتن آفتاب از دایره نصف النهار سبب وجوب نماز ظهر یابیده میشود، و تکرار ظهر مقتضی تکرار نمازهای دیگر است.

(۲) از 66° عرض بلد شمالی چیزی کم در عرض بلد چون در میان غروب آفتاب و طلوع آن آنقدر وقت میباشد که در آن نماز مغرب و فجر را خوانده میشود. همچنان دسمبر در عرض بلد از 67° عرض بلد شمالی چیزی کم روز آنقدر کوچک میشود که در آن بعد از نصف النهار نماز ظهر و عصر را ادا کرده نمیشود. در عرض بلد جنوبی عکس این میباشد.

ازین ثابت شد که صرف بر بیان فقدان وقت عشاء حضرات فقهاء رحمهم الله تعالی اختصار بغاظر اینست که از لحاظ فقدان اوقات اینها علائق قریبترین اند و از زمانه قدیم آباد اند و گر نه حقیقت اینست که در اوقات نمازهای پنجگانه همین سوال پیدا میشود. در جواب مذکور در چنین مقامات حکم فجر و مغرب صراحتاً و ظهر و عصر دلالتاً گذشته است.

فقط والله تعالی اعلم

منتصف رمضان المبارک سنه ۱۳۹۹ هـ

اوقات صبح صادق و مغرب در شکاگوین

سوال : برای شکاگو (امریکه) در رمضان مبارک نقشه سحر و افطار را مرتب نموده ارسال فرمائید. جزاکم الله تعالی.

الجواب باسم ملهم الصواب :

نقشه اوقات برای شکاگو میسسی (امریکه) طول غربی ی 87° / 45 عرض شمالی 42° / 45

تاریخ	صبح صادق	طلوع	غروب	عشاء
	ساعت دقیقه	ساعت دقیقه	ساعت دقیقه	ساعت دقیقه
۲۲ / اکتوبر	۵۴	۷	۱۳	۵
	۵		۵۷	۷
				۱۶

۱/	نمبر	۵	۶	۶	۲۵	۴	۴۵	۶	۴
۱۱/	نمبر	۵	۱۷	۶	۳۷	۴	۳۳	۵	۵۳

تنبیه :

(۱) در آنجا از تاریخ آخری اپریل تا تاریخ آخری اکتوبر یک ساعت وقت زیاد کرده میشود. در نقشه رعایت این را در نظر گرفته شده است.

(۲) از وقت داده شده در صبح صادق ۱۶ دقیقه قبل صبح کاذب ظاهر میگردد که شرعاً غیر معتبر است.

(۳) از وقت مذکور سحری را هفت دقیقه قبل ختم کنید و افطار را پنج دقیقه بعد کنید.
فقط والله تعالی اعلم .
رمضان سنه ۱۴۱۱ھ

نقشه اوقات نماز هوستن

سوال : در شهر تیکساس (یو. ایس. ای) هوستن پسرمن زیر تعلیم است لهذا برای کرم برای معلوم نمودن اوقات نماز آنجا طریقه تحریر فرمائید؟
الجواب باسم ملهم الصواب : در یکم و تاریخ پانزدهم هرماه اوقات نوشته میشود. برای تاریخهای درمیانی حساب کرده شود.

اوقات صلوة برای شهر هوستن، ٹیکساس (متحدہ امریکا)

تاریخ	فجر		طلوع		نصف النہار		عصر		غروب		عشاء	
	ساعت	دقیقہ	ساعت	دقیقہ	ساعت	دقیقہ	ساعت	دقیقہ	ساعت	دقیقہ	ساعت	دقیقہ
۱ جنوری	۶	۶	۷	۱۶	۱۲	۲۴	۳	۵۴	۵	۳۲	۶	۴۲
۱۵ جنوری	۶	۸	۷	۱۷	۱۲	۳۰	۴	۵۶	۵	۴۳	۶	۵۲
۱ فروری	۶	۴	۷	۱۲	۱۲	۳۵	۴	۲۱	۵	۵۸	۷	۶
۱۵ فروری	۵	۵۵	۷	۲	۱۲	۳۵	۴	۳۱	۶	۸	۷	۱۵
۱ مارچ	۵	۴۱	۶	۴۶	۱۲	۳۳	۴	۴۰	۶	۲۰	۷	۲۵
۱۵ مارچ	۵	۲۵	۶	۳۱	۱۲	۳۰	۴	۴۸	۶	۲۹	۷	۳۵
۱ اپریل	۵	۳	۶	۱۰	۱۲	۲۵	۴	۵۴	۶	۴	۷	۴۷
۱۵ اپریل	۴	۴۵	۵	۵۴	۱۲	۲۱	۴	۵۸	۶	۴۸	۷	۵۷
۱ مئی	۵	۲۷	۶	۳۸	۱۱	۱۸	۶	۲	۷	۵۸	۹	۹
۱۵ مئی	۵	۱۳	۶	۲۷	۱۱	۱۷	۶	۵	۸	۷	۹	۲۱
۱ جون	۵	۴	۶	۲۰	۱۱	۱۹	۶	۱۰	۸	۱۸	۹	۳۴
۱۵ جون	۵	۱	۶	۱۹	۱۱	۲۱	۶	۱۴	۸	۲۳	۹	۴۱
۱ جولائی	۵	۶	۶	۲۴	۱۱	۲۵	۶	۱۸	۸	۲۶	۹	۴۴
۱۵ جولائی	۵	۱۴	۶	۳۰	۱۱	۲۷	۶	۱۸	۸	۲۴	۹	۴۰
۱ اگست	۵	۲۷	۶	۳۹	۱۱	۲۷	۶	۱۴	۸	۱۵	۹	۲۷
۱۵ اگست	۵	۳۷	۶	۴۸	۱۱	۲۵	۶	۷	۸	۲	۹	۱۳
۱ ستمبر	۵	۵۰	۶	۵۸	۱۱	۲۱	۵	۵۵	۷	۴	۸	۵۲
۱۵ ستمبر	۵	۵۹	۷	۵	۱۱	۱۶	۵	۴۲	۷	۲۷	۸	۳۳
۱ اکتوبر	۶۰	۹	۷	۱۵	۱۱	۱۱	۵	۲۶	۷	۷	۸	۱۳
۱۵ اکتوبر	۶	۱۷	۷	۲۴	۱۱	۷	۵	۱۱	۶	۵۰	۷	۵۷
۱ نومبر	۵	۲۸	۶	۳۶	۱۲	۵	۳	۵۸	۵	۳۴	۶	۴۲
۱۵ نومبر	۵	۳۸	۶	۴۷	۱۲	۶	۵	۴۸	۵	۲۵	۶	۳۴
۱ دسمبر	۵	۵۰	۶	۵۹	۱۲	۱۰	۵	۴	۵	۲۱	۶	۳۰
۱۵ دسمبر	۵	۵۸	۷	۹	۱۲	۱۶	۵	۴۶	۵	۲۳	۶	۳۴

از روز یکشنبہ اخیر اپریل تا روز یکشنبہ اخیر اکتوبر در آنجا یک ساعت وقت اضافہ میشود در این نقشہ روایت آن

وقت صبح صادق در لارکانہ و مکہ مکرمہ

سوال : وقت صبح صادق لارکانہ برج قدر وقت میشود؟ و مکہ مکرمہ نیز؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : لارکانہ (عرض البلد = 27° - 32°) ۸ می وقت صبح صادق مطابق کتاب بندہ (صبح صادق) اینچنین می برآید. عرض البلد در 20° وقت صبح = ۴ ساعت و ۲۶ دقیقه و عرض البلد 30° وقت صبح = ۴ ساعت و ۲ دقیقه. به کشیدن اوسط عرض در 27° - 32° ، ۴ ساعت و ۸ دقیقه فرق نصف النهار (۴ دقیقه) = ۴ ساعت و ۴ دقیقه + فرق طول البلد (۲۷ دقیقه) = ۴ ساعت و ۳۱ دقیقه.

مکہ مکرمہ (در عرض البلد = 21°) وقت صبح صادق یکم جون اینچنین میباشد عرض بلد در 20° وقت صبح = ۴ ساعت و ۱۵ دقیقه و عرض بلد در 30° وقت صبح = ۳ ساعت و ۵۵ دقیقه به کشیدن اوسط در عرض 21° - ۱۲° ، ۴ ساعت و ۱۱ دقیقه. فرق نصف النهار (۲ دقیقه) = ۴ ساعت و ۹ دقیقه + فرق طول البلد (۲۰ دقیقه) = ۴ ساعت و ۲۹ دقیقه. فقط واللہ تعالی اعلم
 ۲۰ / ربیع الاول سنہ ۹۲ھ

وقت صبح صادق در لاهور

سوال : در ۱۷ می در لاهور صبح صادق چند بجہ میشود؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : در لاهور در ۱۷ می صبح صادق ۳ بجہ و ۲۹ دقیقه میشود. عمل این قرار ذیل است :

ج = درجات بعد شمس از نصف النهار (105°) + عرض البلد (31° / 33°) = 160° / 163°
 میل موافق است (90° / ۲۴°) = 115° / ۹° + ۲ = 58° / ۳۵° ن. 58° / ۳۵° - 105° = ۹۴° / ۱° = ۷۹۱ / ۱ جم
 = 46° / ۲۵° لوک چون ن (۱° / ۹۳۱۱) = لوک چون ج - ن (۸۵۹۹ / ۱) = ۷۹۱ / ۱ جم
 میل (۹۷۴۶ / ۱) + جم عرض (۹۳۰۶ / ۱) = (۹۳۰۶ / ۱) = ۹۰۵۱ / ۱ = ۸۸۵۸ / ۱ + ۲ = ۹۴۲۹ / ۱ = ۶۱ - ۱۵ (ق) / ۲ × ۲ = ۳۰ / ۱۲۲ (ق) = ۸ ساعت و ۱۰ دقیقه. مقامی نصف النهار (۵۶ / ۱۱) = فرق طول (۰ / ۳) = ۵۹ / ۱۱ - ۱۰ / ۸ = ۴۹ / ۳ صبح صادق. فقط واللہ تعالی اعلم.
 ۱۳ ربیع الآخر سنہ ۹۲ھ

قول شفیق احمر مفتی بہ است

سوال : چه میفرمایند علماء کرام درین مسئله که نزد صاحبین رحمہم اللہ تعالیٰ مراد از شفیق حمر است و نزد امام صاحب رحمۃ اللہ علیہ شفیق ابیض، فتویٰ بر کدام قول است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : مطابق قول مفتی بہ بر غروب شفیق احمر وقت مغرب ختم گردیده وقت عشاء آغاز میشود، آخری قول حضرت امام رحمۃ اللہ علیہ نیز همین است و ائمہ ثلاثہ رحمہم اللہ تعالیٰ نیز بر همین قول اند. قال فی شرح القدوری و وقت المغرب منه الی غروب الشفیق و هو الحمر لعددها و بہ قالت الثلاثہ و الیہ رجع الامام کما فی شروح المجمع و غیرہا فکلن هو الملہب و قال ابن عابدین رحمۃ اللہ علیہ (قوله الیہ رجع الامام) ای الی قولہما الذی ہو روایۃ عنہ ایضاً و صرح فی المجمع بأن علیہا الفتویٰ و رفقہ المحقق فی الفتح بأنہ لا یساعده روایۃ و لا درایۃ الخ و قال تلمیذ العلامۃ قاسم فی تصحیح القدوری ان رجوعہ لم یثبت لما نقلہ الکفایۃ من لدن الائمۃ الثلاثہ الی الیوم من حکایۃ القولین و دعویٰ عمل عامۃ الصحابۃ بخلافہ خلاف منقول، قال فی الاختیار الشفیق البیاض (الی قولہ) لکن تعامل الناس الیوم فی عامۃ البلاد حل قولہما و قد ائید فی النہر تبعاً للندایۃ و الوقایۃ و الدردو الاصلاح و درر البحار و الامداد و المواہب و شرحہ البرہان و غیرہم مصرحین بأن علیہ الفتویٰ و لی المراجعت قولہما اوسع و قولہ احوط و لله تعالیٰ اعظم. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۳۲). فقط و لله تعالیٰ اعلم

۱۹ محرم ۱۲۸۶ھ

بوقت طلوع نماز فجر درست نیست

سوال : نماز فجر را وقت عین طلوع آفتاب گزاریده شد پس نماز واجب الاعادہ است یا نہ؟

الجواب باسم ملہم الصواب : بہ شروع کردن نماز در عین طلوع آفتاب نماز منعقد نمیگردد و اگر بیش از طلوع آفتاب شروع کرد و در میان طلوع کرد پس نماز باطل میشود لهذا این نماز درست نشد، قضاء فرض است. قال العلامۃ ابن عابدین رحمۃ اللہ علیہ و اعلم ان الاوقات المکروہۃ نوعان الاول الشروق والاستواء والغروب والغائی ما بین الفجر والشمس وما بین صلوة العصر الی الاصفرار فالنوع الاول لا یعتقد فیہ شی من الصلوات التي ذکرناها الا خارجہا فیہ و تبطل ان طرأ علیہا الاصلوۃ فجدار العصر علیہا - الخ. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۲۶). فقط و لله تعالیٰ اعلم

۱۰ ذی القعدہ ۱۲۸۷ھ

حکم طلوع وغروب در نماز فجر وعصر

سوال : اگر نماز صبح را خوانده آفتاب طلوع کند یا نماز عصر را خوانده آفتاب غروب کند پس آیا نماز فجر وعصر ادا میشود؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : نماز عصر میشود، فجر نمیشود.

قال في التنوير وكره الصلوة (الى قوله) الا عصر يومه وفي الفرح فلا يكره فعله لادائه كما وجب بخلاف الفجر وفي الشامية اي فانه لا يؤدى لمر يومه وقت الطلوع لان وقت الفجر كله كامل فوجهي كاملة فعطل بطرو الطلوع الذي هو وقت مساد (رد المحتار ج ۳ ص ۳۶) فقط والله تعالى اعلم

۲۷ ربيع الاول ۱۲۸۹ هـ

نماز فجر را تا ابتداء طلوع خوانده میشود

سوال : نماز فجر را اگر با جماعت نگزارده باشد و در وقتی به مسجد برسد که آفتاب طلوع کننده است پس باعتبار ساعت چقدر بعد از برآمدن آفتاب ترک کرده شود؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر نقشه را کدام شخص مستند تهیه کرده باشد پس در آن دو سه دقیقه قبل از وقت طلوع داده شده کوشش فارغ شدن از نماز فجر را کرده شود، اگر برابر تا آن وقت فارغ شد پس نماز صحیح میشود. فقط والله تعالى اعلم.

۱۳ / رمضان المبارک سنه ۹۴ هـ

سجده تلاوت بوقت طلوع

سوال : مکرم ومحترم جناب مولوی جمیل احمد صاحب سلمه الله تعالى السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

امید است که مزاد گرامی با عافیت باشد، شاید در خاطر جناب باشد که بدوران قیام کراچی دریافت کرده بودم که در اوقات ممنوعه نماز حکم سجده تلاوت چیست؟ و جناب فرموده بود که اگر سجده تلاوت تازه است پس هر وقت ادا کرده میشود. یعنی در اوقات ممنوعه صلوة اجازه اداء است.

در مسجد ما این سوال برپا شد و یک صاحب میفرماید که وی تحقیق کرده است که به دوران طلوع آفتاب سجده کرده نشود، این سوال اینچنین پیدا شد که بعد از نماز صبح در مسجد

درس قرآن میشد یک آیت سجده تلاوت گردید، درین وقت طلوع میشد یا وقت طلوع بالکل قریب بود، ازراه کرم مطلع فرمائید که دین صحیح چیست؟ آیا سجده تلاوت تازه را هر وقت اداء کرده میشود یا کدام قید دارد که در فلان وقت اداء کرده نشود؟

جواب از جامعه اشرفیه لاهور:

مُسَلِّمًا وَمُحَمَّدًا وَمُصَلِّيًا وَمُسَلِّمًا بِحَرْصٍ ۲۴۹ ج. ومنع عن الصلوة وسجدة التلاوة ووصلوة الجنازة عند الطلوع والاستواء والغروب الخ. وازد بسجدة التلاوة ووصلوة الجنازة لما وجهت قبل هذه الاوقات اما اذا تلاها فيها او حضرت الجنازة فله فاداه اذ فانه يصح من غير كراهة. اذا الوجوب بالصلوة والحضور ظاهر التسوية بين صلوة الجنازة وسجدة التلاوة انه لو حضرت الجنازة في غير مكروه فاعرها حتى صلاها في الوقت المكروه فاما لا تصح وتجب اعادتها كسجود التلاوة.

ازین عبارت معلوم میشود که سجده تلاوت اگر تازه باشد یعنی در وقت مکروه تلاوت شده باشد پس در وقت مکروه ادا کردن آن جائز است و اگر پیش از وقت مکروه واجب گردیده باشد پس در وقت مکروه ادا کردن جائز نیست. اگر اداء کرد پس اعاده آن واجب میباشد. فقط والله تعالی اعلم

عزیز الرحمن نائب مفتی جامعه اشرفیه، نیلا گنبد لاهور

۱۹/ جمادی الاولی سنه ۸۴ هجری

الجواب الصحيح - جمیل احمد عفی عنه

خط بنده رشید احمد بنام مفتی جمیل احمد صاحب:

بسم الله الرحمن الرحيم

مکرمی ومحترمی زیدت عنایتکم ا

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

امید است. که مزاج سامی بخیر باشد، یک افتاء آنجناب از نظرم گذشت در آن تحریر است که سجده تلاوت حاضره وقت شروع، غروب واستواء جائز است در استدلال این عبارت بحراست. اما اذا تلاها فيها او حضرت الجنازة فاداه اذ فانه يصح من غير كراهة. رأی ناقص بنده اینست که در فتاوی شما مراد از جواز جواز مع الكراهات التنزیهیه است و از جزئیة بحر من غیر كراهة نفی كراهة تحریمیة مقصود است. قال في العلائية فلو وجهت فيها لم يكره فعلها أي

تحرماً و فی الصلوة الافضل ان لا تخرج المنيارة و فی الهامة (قوله ای تحرماً) افاد ثبوت الکراهة العالیهة و ایضاً فیها تصح قوله (و فی الصلوة) فثبت کراهة التریه فی سجدة العلاءة دون صلوة المنيارة (ردالمحتار ج ۳، ص ۳۴)

ازین معلوم شد که آن حضراتی که نفی کراهت را فرموده اند مراد از آن نفی کراهت تحریمیه است نه که تنزیهیه، خود علامه شامی نیز قبل از بحث مذکور تحت "اعلی جنازة والا" کراهة سیدکره الشارح نفی کراهت تحریمیه را کرده است سپس تحت قول شارح علامه شامی کراهت تنزیهیه را ثابت کرده است. کما قدمنا، و در عالمگیری به از خلاصه نقل کرده است که تأخیر در سجده تلاوت افضل است.

بهر کیف درین مورد از رأی سامی مطلع فرموده ممنون فرمائید و در ساعات مبارک ماه مقدس از دعای خیر فراموش نفرمائید احسان خواهد بود. فقط السلام علیکم

رشید احمد عفا الله عنه

غرة رمضان المبارک سنه ۸۸۴ھ

جواب از مفتی جمیل احمد صاحب

محترم و علیکم السلام و رحمة الله وبرکاته

جزاک الله راجح و قوی تنزیهیه بودن است، میخواستم همین را در فتویٰ نوشته کنم احتیاط نیز همین است زیرا که چنانکه بعضی حضرات خلاف افضل گفته اند و بعضی مکروه تحریمی نیز گفته اند. خیر الامور اوسطها نیز بوده، عالمگیری غیر افضل گفته است. لکن الافضل التأخیر فیها.

خط اصل سائل بنام حضرت مفتی محمد شفیع صاحب رحمته

مکرم محترم جناب مفتی صاحب قبله زاد مجده

السلام علیکم و رحمة الله وبرکاته

امید است که مزاج گرمی با عافیت باشد، باعث تحریر اینست که سجده تلاوت را هر وقت ادا کرده میشود یا در وقت ممنوعه صلوة ادا کرده نشود، از مولوی جمیل احمد صاحب مفتی مدرسه اشرفیه لاهور دریافت نمودم ایشان فرمودند که اگر سجده تلاوت تازه است پس هر وقت ادا کرد همیشه من مطمئن شده بودم پس در قلب خود این فکر را نمودم که در صلوة

جنازه وسجده فرق نیست. دوم یک ارشاد حضرت نهانوی در خاطر آمد که چون من معمولات ایشان را نوشته بودم پس این را تحریر کرده بودم که علاوه از نماز صبح وعصر بعد از هر نماز فرض در سجده فلان آیات قرآنی رامیخوانم و دعاء می طلبم برین حضرت خط کشیده در حاشیه تحریر فرموده بود که سجده شکر بعد از صبح وعصر نیز جائز است. در مسجد ما بعد از نماز صبح درس قرآن میشد وقت طلوع بود که یک آیت سجده تلاوت کرده شد. یک صاحب میفرماید که وقت طلوع سجده تلاوت خواه تازه باشد نباید اداء کرده شود. از راه کرم مطلع فرمائید که دین صحیح چیست؟ سجده تلاوت تازه راه وقت ادا کرده میشود یا کدام قید است؟ پس چیست؟

جواب از دارالعلوم کراچی :

درفتنی عالمگیری آمده است که سه ساعت اند که در آنها نماز فرض، نماز جنازه وسجده تلاوت جائز نیستند. اول هنگام برآمدن آفتاب دوم برابروقت چاشت سوم هنگام غروب آفتاب. بیش از خلاصه نقل کرده است این حکم در آن وقتی است که چون نماز جنازه وسجده تلاوت در وقتی واجب شده باشند که در آن وقت کردن آنها مباح بود سپس تا آن وقتی آن را تأخیر کرد پس آن درین وقت قطعاً جائز نیست لیکن اگر در وقتی که واجب شد در همان وقت ادا کرد پس جائز است زیرا که چنانکه در وجوب اینها نقصان بود همچنان در ادای آنها نیز نقصان است. همین را در سراج الوهاج، کافی وتبیین نوشته است لیکن در سجده تلاوت تأخیر افضل است و در نماز جنازه تأخیر مکروه است. فرمان مولوی مفتی جمیل احمد صاحب بالکل صحیح است. فقط والله تعالی اعلم وعلمه اتم

احقر الانام محمد صابر عفی عنه نائب مفتی دارالعلوم کراچی نانک واره ۸۲/۵/۱۱ھ

الجواب صحیح . بنده محمد شفیع عفا الله عنه ۸۴ / ۲۳ / ۵۵ھ

خط بنده رشید احمد بد خدمت حضرت مفتی محمد شفیع صاحب

بسم الله الرحمن الرحيم

مشفی المکرم زیدت عنایاتکم:

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته! امید است که مزاج سامع مع الغیر باشد. یک فتوی مفتی محمد صابر صاحب که در آن دستخط آن حضرت نیز است ارسال خدمت است. درین چند اشکالات اند.

(۱) در وقت طلوع سجده تلاوت حاضره را جائز و تاخیر را افضل نوشته است. درین مناسب بود که در وقت طلوع تصریح کراهت تنزیهیه فرموده میشد. قال فی العلامه فلو وجباً فیها لم یکر فعلها ای تحرماً. و فی الشامیه (قوله ای تحرماً) الفاد ثبوت الکراهه العلامیه و ایضاً فیها تحس (قوله فی الصلوة) ففعلت کراهه العلامیه علی سجدۃ العلاء و لا دون صلوة الحمد الخ (رد المحتار ج ۳، ص ۳۳۷)

(۲) عبارت منقول در سوال «سجده شکر بعد از صبح و عصر نیز جائز است. ازین معلوم میشود که بعد از هر نماز سجده جائز است. حال آنکه درینجا دو مسئله جداگانه اند.

(۱) بعد از نماز در همان مقام سجده کردن. این بهر حال مکروه تحریمی است خواه بعد از هر نمازی که باشد.

(۲) بعد از فجر و عصر در وقت مکروه للنوافل سجده شکر کردن که بانماز متصل نباشد. این سجده صحیح میشود مگر با کراهت تحریمه. قال فی الشامیه تحس (قوله لا شکر) فتحصل من کلام البهر مع کلام القنیة انما تصح مع الکراهه ای لا بها فی حکم العافله. ثم قال فی البهر عن المعراج و اما ما یفعل عقب الصلوة من السجده فمکروه ایضاً لان العوام یعتقدون انما واجبه. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۳۷)

غرض اینکه در مسائل ذیل رأی بنده اینست.

(۱) در وقت طلوع، غروب و استواء سجده تلاوت حاضره مکروه تنزیهیه است.

(۲) بعد از نماز متصل سجده شکر مکروه تحریمی است خواه هر نمازی که باشد. البته اگر در خلوت احیاناً سجده کند عادت قرار نگرفته است و این را سنه ندانست پس مضائقه نیست.

(۳) بعد از عصر و بوقت فجر سجده شکر مکروه تحریمی است اگر چه بعد از نماز متصل نباشد. درین مورد از رأی سامی خود مطلع فرمائید.

در رمضان المبارک درخواست دعوات مخصوصه است، سخت محتاج ام.

فقط السلام علیکم

رشید احمد عفا الله عنه

غرة رمضان المبارک سنه ۱۴۰۴

جواب از حضرت مفتی محمد شفیع صاحب :

وعلیکم السلام ورحمة الله وبرکاته! جوابات صحیح اند، برای شما از ته دل دعا میکنم و برای خود نیز طالب دعا ام.

بندہ محمد شفیع عفا الله عنه

از دارالعلوم کراچی ۸۴ / ۱۲ / ۸۹

بعد از نماز عصر سجده تلاوت جائز است

سوال : یک شخص بعد از نماز عصر تلاوت میکرد درین اثناء سجده تلاوت آمد پس وی در میان عصر و مغرب سجده تلاوت کرده میتواند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : جائز است، البتہ تاریکی پراگنده شدہ بود پس مکروه تنزیہی است، این حکم تلاوت حاضرہ است، اگر در وقت غیر مکروه تلاوت کردہ باشد پس در اوقات مکروه (طلوع، غروب، نصف النہار) سجده تلاوت مکروه تحریمی است، حکم نماز جنازہ نیز همین است، البتہ جنازہ در وقت مکروه آمادہ شدہ باشد پس در همان وقت نماز گزاردہ شود. درین مانند سجده تلاوت حاضرہ کراہت تنزیہیہ نیست. قال فی التنبیہ بعد صلاۃ لہر و عصر لا یکرہ القضاء فائتہ وسجدۃ تلاوۃ و صلاۃ جنازۃ (رد المحتار ج ۱، ص ۳۳۸) و ایضاً فیہ و کرۃ صلاۃ ولو علی جنازۃ وسجدۃ تلاوۃ و سہو مع شروق و استواء و غروب الا عصر یومہ (الی قولہ) وسجدۃ تلاوۃ و صلاۃ جنازۃ تلبت فی کامل و حضرت قبل و فی المرح لوجوبہ کاملاً فلا یأدی ناقصاً فلو وجہتا فیہا لم یکرہ فعلہما ای تحرماً و فی الصلۃ الافضل ان لا توخر الجنازۃ و قال ابن عابدین علیہ السلام (قولہ تحرماً) انما اد ثبوت الکراہۃ التلخیصیہ و قال محض (قولہ و فی الصلۃ) فثبت کراہۃ التلخیصیہ فی سجدۃ العلاوۃ دون صلاۃ الجنازۃ. (رد المحتار ج ۱، ص ۳۳۸). فقط واللہ تعالی اعلم . ۲۰ ربیع الاول ۱۴۳۳ھ

نماز جنازہ در اوقات مکروه

سوال : نماز جنازہ در کدام کدام اوقات مکروه است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر جنازہ از قبل تیار بود پس در وقت طلوع، غروب و نصف النہار بر آن نماز مکروه تحریمی است و اگر در همان وقت آمادہ بود پس هیچ کراہت نیست، همان وقت نماز گزاردہ شود مؤخر کردہ نشود البتہ سجده تلاوت حاضرہ مکروه تنزیہی

است. قال فی التذویر و کره صلاۃ لو حل جنازۃ و صلاۃ تلاو و لو سهو مع شروق و استواء و غروب الا عصر یومہ (الی قولہ) و صلاۃ تلاو و صلاۃ جنازۃ تلین فی کمال و حصر فی قبل و فی الشرع لو جوبہ کمالاً فلا یجادی بالقصاً فلو وجبت فیها الحریکہ ففعلہا ای تحریماً و فی الصلۃ الا فضل ان لا توخر الجنازۃ و قال ابن عابدین **حکمہ** (قوله تحریماً) اذا ثبتت الکراهۃ التلیظیۃ و قال تحت (قوله و فی الصلۃ) لغبت کراهۃ التلیظیۃ فی صلاۃ العلاء و قدون صلاۃ الجنازۃ. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۴)

شروع نصف النهار شرعی و عرفی و احکام آنها

سوال : مراد از نصف النهار شرعی و نصف النهار عرفی چیست؟ و قاعده کشیدن آنها چیست، نیت روزه را تا چه وقت کرده شود و نماز را چقدر پیش از نصف النهار و چقدر بعد خوانده میشود؟

الجواب باسم ملهم الصواب : نصف النهار شرعی از صبح صادق گرفته تا غروب تمام وقت نصف است، و مراد از نصف النهار عرفی از طلوع آفتاب گرفته تا غروب آفتاب نصف مجموعه است. این طریقہ تقریبی معلوم نمودن وقت استواء است که تقریباً تا ۴۰ عرض بلد کار آمد است، بالکل قاعده تحقیقی معلوم نمودن نصف النهار که در هر جا کار می دهد در کتاب من «ارشاد العابد» ملاحظہ گردد، قاعده آسان معلوم نمودن نصف النهار شرعی اینست که از ابتداء صبح صادق تا طلوع آفتاب چقدر وقتی که باشد از آن از وقت نصف النهار عرفی کم کرده شود مثلاً مجموعه وقت صبح صادق ۱ ساعت باشد پس از نصف النهار عرفی نیم ساعت پیش نصف النهار شرعی میباشد، در کتاب های مسائل اردو نیم ساعت قبل از نصف النهار عرفی نصف النهار شرعی معرفی گردیده است. درین سه گونه تسامح شده است.

(۱) صبح کاذب راصبح صادق قراردادہ شدہ است، تمام تفصیل این اشتباه در کتاب بندہ «صبح صادق» است.

(۲) برای ہر موسم و ہر مقام یک معیار متعین کردہ است، حالانکہ در ہر مقام و ہر موسم این وقت مختلف میباشد.

(۳) از نصف النهار عرفی برابر مجموعه وقت صبح کاذب کم کردہ شدہ است حالانکہ نصف مجموعه وقت صبح صادق را باید کم کردہ شود.

نیت روزه را قبل از نصف النهار شرعی کردن ضروری است و در کراہت نصف النهار

عرفی معتبر است. علامہ برجندی رحمۃ اللہ علیہ در شرح نقایہ برین اشکال ظاهر فرموده است که وقت نصف النهار عرفی متدنست، لذا درین نماز متصور شده نمیتواند پس نهی ازین درست نیست، بنابراین بعضی حضرات از نصف النهار شرعی گرفته تانصف النهار حقیقی تمام وقت را برای نماز مکروه قرار داده اند مگر در خیال بنده تنها از جهت این اشکال گنجانش گرفتن نصف النهار شرعی نیست، در حالیکہ از هیچ حدیثی تائید این نمیشود بلکه جمیع احادیث بر نصف النهار عرفی دلالت میکنند، از اشکال مذکور جوابات متعدد شده میتوانند.

(۱) اگرچه درین وقت تمام نماز متصور شده نمیتواند مگر مقصد اینست کہ هیچ جزئیہ نماز هم درین وقت واقع نباشد، این جواب را خود علامہ برجندی نیز داده است. (رد المحتار ص ۳۴۴ ص ۱)

(۲) بجای مرکز شمس تمام جرم آن اعتبار دارد. کہانی حدیث عبد اللہ الصدامی رضی اللہ عنہ اگر افاستوت فارما فافا فارما فارما (موظا امام مالک ص ۲۰۰) از گذشتن یک کنارہ محیط شمس گرفته تا گذشتن دیگر کنارہ بروی حساب ۲ دقیقه و ۸ سیکنڈ صرف میشود، درین قدر وقت نماز متصور شده میتواند.

(۳) مدار احکام شرعیہ بر حسابات ریاضیہ نیست بلکه بر مشاہدہ است و در مشاہدہ از استواء قارن تا زوال فارق تقریباً ۵ دقیقه تخمین است لهذا اوقات داده شده در نقشہ ها پنج دقیقه قبل از وقت زوال و پنج دقیقه بعد نباید نماز گزارده شود. و یقیناً ما نقلہ این عابدین رحمۃ اللہ علیہم عن الطحاوی فی تفسیر قول شارح التعویذ (ووقت الظهر من زواله ای میل ذکاء عن کبد السماء) ای وسطها بحسب ما یظہر لنا. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۳۲)

از تعلیل کراہت نیز همین ثابت میشود، مانند نماز عبادت شمس نیز در آن واحد متصور شده نمیتواند، ظاہر است کہ عبادۃ الشمس استواء بحساب مشاہدہ را وقت عبادت قرار میدادند. فقط واللہ تعالی اعلم . ۲۷ / ربیع الاول سنہ ۸۹ھ

تأخیر کردن در نماز مغرب در رمضان

سوال : در ماه رمضان در نماز مغرب پنج دقیقه تأخیر کردن باین فکر کہ مردم افطار ننمودہ در جماعت شامل شوند پس اینچنین کردن شرعاً جائز است یا نہ؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملہم الصواب : اصل جواب اینست کہ در نماز مغرب آنقدر تأخیر کہ دن کہ

در آن دور کمت ادا کرده شود، بلاکراهت جائز است، در تأخیر زیاد تر ازین اختلاف است، عند البعض بلاکراهت جائز است و نزد بعض مکروه تنزیهی است، البته آنقدر تأخیر که ستاره ها بکثرت بدرخشند بالاتفاق مکروه تحریمی است، در رمضان اگر گرسنگی اصابت کرده باشد و غذا نیار باشد پس تا ۱۵ و ۲۰ دقیقه تأخیر کرده شود باکی ندارد زیرا که این تأخیر زیاد تر مکروه تنزیهی است و در حالت گرسنگی در صورت وجود غذا نماز گزاردن مکروه تحریمی است، لهذا از طعام فارغ گردیده با اطمینان فراغ قلب نماز باید گذاشته شود، فقط والله تعالی اعلم.

۱۶/ رجب سنه ۹۰هـ

بعد از نماز معلوم شد که وقت بر آمده است

سوال : بکر نماز فجر را بنیت اداء گزارد حال آنکه درین وقت آفتاب بر آمده بود لیکن از جهت ابر برای بکر معلوم نبود در چنین حالت نماز شد یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر قبل از ختم شدن وقت مکروه نماز را شروع کرده شد پس درست نیست و اگر بعد از آن شروع شد پس درین تفصیل است که اگر نیت فجر وقتی را کرده بود پس نماز نشد و اگر نیت فجر امروز را کرده بود پس درست شد. قال فی التنبیہ ولو نوی ظہر الوقت فلو مع بقائه جاز و لو مع عدمه و هو لا یعلمه لا، ولی الشرح فالاولی نية ظہر اليوم لحواله مطلقاً، ولی المحاشية (قوله و هو لا یعلمه) ای لا یعلم عروجه و مفهومه انه لو علمه یصح کما قد علمنا عن الهرث لالیة. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۱۲). فقط والله تعالی اعلم

۱۶ رجب سنه ۹۰هـ

تعیین اوقات نماز به ساعت ها ممکن نیست

سوال : محترم مولانا مفتی رشید احمد صاحب، السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته!

از دارالعلوم کراچی یک سوال نوشته دریافت کرده بودم آنان بسوی شما رجوع کردند هدایت فرمائید، نقل سوال مع جواب را روان خواهم کرد امید است که بنده را رهنمائی فرمائید، برای مزید وضاحت سوال خود عرض است که چنانکه تا یک ساعت و بیست دقیقه بعد از غروب آفتاب وقت مغرب باقی میباشد و بعد از آن وقت نماز عشاء شروع میشود، و این وقفه یک ساعت و بیست دقیقه در هر موسم یکسان میماند، همچنان وقت نماز عصر نیز دو ساعت قبل از غروب آفتاب آغاز میگردد یا همچنان وقفه صحیح معلوم شود پس وقت نماز

عصر را مقرر کردن آسان میگردد. مزید اگر این معلوم شود که قبل از طلوع آفتاب یک ساعت و سی دقیقه (یا بعد از تحقیق هر آن وقفه که معلوم شود) صبح صادق میباشد و این وقفه نیز در هر موسم یکسان میباشد پس از طلوع و غروب آفتاب اوقات صحیح فجر، عصر، مغرب و عشاء را معلوم کردن نهایت آسان میگردد و وقت نماز ظهر نیز از نصف النهار صحیح تعیین شده میتواند لهذا بعد از تحقیق شما بنده را مطلع فرمائید که اینچنین کدام قاعده کلیه ممکن است یانه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : از ابتداء صبح صادق تا طلوع آفتاب و از غروب آفتاب تا غروب شفق، همچنان از ابتداء عصر تا غروب آفتاب این اوقات رابه ساعتها متعین کردن ممکن نیست در موسم های مختلف از جهت اختلاف میل الشمس مقدار این اوقات مختلف میباشد. نیز از جهت اختلاف عرض البلد هم این مقدار متفاوت میباشد، بعضی مردم ناواقف از فن اینگونه قواعد نوشته اند که قطعاً غلط است. زیاد تر تأویل آنها را اینچنین کرده میشود که آنان (۱) در کدام علاقه خاص (۲) ایام خاص (۳) حساب تقریبی، نموده اند. و جهت ناواقفیت از فن این را قاعده کلیه هر مکان و هر زمان پنداشتند، رابطه به تخریج اوقات و سمت قبله دور ساله بنده^۳ ارشاد العابد و صبح صادق اند، ممکن است که شما از آنها استفاده ننمائید. فقط والله تعالی اعلم . غرة شعبان سنه ۹۲ھ

نقشه اوقات نماز

سوال : درین جایک نقشه مولانا مظهر الله شاه نقشبندی شاهی امام و مفتی مسجد فتح پوری دهلی تهیه نموده است رابطه به اوقات نماز، طلوع و غروب و غیره تمام سال و یک نقشه چنین مولوی محمد دین صاحب از طرف کتب خانه اشرفه راولپنڈی در مساجد آویزان دیده میشود باری از تحریر شما درین نقشه چیزی فرق ظاهر فرموده بود (در حالیکه درین دو نقشه نیز در برخی مقامات فرق دیده میشود یعنی تمام اوقات برابر یکدیگر نیستند) پس دریافت طلب امر اینست که جناب رابطه به کدام نقشه اظهار عدم اطمینان فرموده بود، برخی اوقات مطابق واقع طلوع و غروب اول الذکر ظاهر شده اند یا هر دو نقشه را بخدمت جناب عالی فرستاده تحقیق کرده شود.

الجواب باسم ملهم الصواب : تابه امروز چقدر نقشه ها که شایع شده اند در تمام آنها

اوقات صبح صادق وعشاء غلط اند. جهت یک غلطی بنیادی که تفصیلاً در رساله بنده "صبح صادق" است. رابطه به بقیه اوقات نقشه را دیده چیزی عرض خواهم کرد. از یک سال نقشه گرفته تا سال دوم نقشه چهار سال اند. در چهار سال اوقات طلوع وغروب وغیره تایک ودودقیقه متفاوت میباشد لهذا برای مرتب نمودن نقشه دائمی این تفاوت را نظر انداز کردن میخواهد. لذا نقشه ها در میان خود متفاوت میگردند با این هیچ ضرر نمی رسد البته نقشه سال را بنیاد نقشه قراردادده شود پس در اوقات پهلوی احتیاط می برآید. بهر کیف در هر نقشه تا سه و چهار دقیقه تنبیه احتیاط را نوشتن لازم است. فقط والله تعالی اعلم

۶ / ربیع الاول سنه ۹۳ هـ

وقت مستحب نماز فجر

سوال : فقهاء وقت مستحب نماز صبح آنرا گفته اند که چون روشن شود و آنقدر وقت باشد که موافق سنت بطور صحیح نماز ادا کرده شود و بعد از فراغت از نماز آنقدر وقت باقی ماند که اعاده نماز بطریقه سنت مُمکَرَجَلشد. اگر در کدام مسجد "وَالسَّمَاءَ ذَاتِ الْبُرُوجِ" فی الرکعة الاولى والطارق فی الرکعة الثانیة خواندن عادت باشد پس نماز صبح را در وقتی شروع کند که اعاده نماز بالسورتین المذكورتین ممکن باشد یا در وقتی نماز را شروع کند که اعاده نماز بطریق مسنون بطوال مفصل ممکن باشد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : این عادت خلاف سنت است. نماز را در وقتی شروع کرده شود که بعد از قرائت مسنونه در آن اگر صورت فساد پیش آید پس بطریقه مسنونه اعاده کرده بتواند. از تجربه ثابت شد که تقریباً نیم ساعت پیش از طلوع آفتاب مطابق قاعده مذکوره نماز ادا شده بتواند. فقط والله تعالی اعلم . ۹ / محرم سنه ۹۵ هـ

مقدار اوقات مکروهه بعد از طلوع و قبل از غروب -

سوال : چقدر بعد از طلوع آفتاب و چقدر پیش از غروب آفتاب نماز خواندن جائز است؟ آیا کدام مقدار وقت چنین مقرر است که در هر جا معتبر باشد. ضابطه را معرفی کرده شود که در تمام دنیا در هر جا کار آید مطابق آن میخواهم نقشه تورتور (کنیدا) را بسازم؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : درین مورد اصل ضابطه که برای تمام دنیا کار آمد است آن اینست که تا وقتی که بعد از طلوع آفتاب برین کیفیت بماند که در دیدن آن تا بسیار وقت

برچسبان دشواری و خیرگی نیاید تا آن وقت نماز گزاردن جائز نیست، همچنان در عصر چون این کیفیت آید نماز مکروه است، الا عصر یومه، مگر این عصر در آن وقت صحیح میشود که چون بر مطلع ابرو غبار و غیره نباشد و گرنه کیفیت مذکوره جهت عوارض تا بسیار وقت حتی که در بعضی ایام تا چاشت میماند، و در بعضی علائق در تمام روز در روشنی آفتاب تیزی نمی آید، یک معیار دیگر نیز فقهاء رحمهم الله تعالی تحریر فرموده اند آن اینست که چون آفتاب بعد از طلوع از افق بمقدار یک رمح (نیزه) بلند شود پس نماز خواندن درست است، همچنان بعد از عصر چون بلندی آفتاب از افق بمقدار یک رمح کم شده برود پس نماز درست نیست. (الا عصر یومه) مقدار رمح (۱۲) گز است. قال العلامة فی بیان وقف العصر ما لم یتغیر ذکله بأن لا تحار العین فیها فی الاصح وقال ابن عابدین رحمه الله صحه فی الهدایة و فی الظهیرة ان امکنه اطالة النظر فقد تغیرت و علیه الفتوی و فی النصاب و غیره و به تأخذ و هو قول المجتهد الغلابة و معانج بلخ و غیرهم کذا فی الفتاوی الصوفیة. (الی قوله) و قیل حد التغیر ان یمقی للغروب اقل من رمح و قیل ان یتغیر الشعاع علی المحيطان کما فی الجوهرۃ ابن عبد الرزاق. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۲۷) و قال ابن عابدین ایضاً (قوله مع شروق) و ما دام العین لا تحار فیها فهي فی حکم الشروق کما تقدم فی الغروب انه الاصح کما فی البحر اقول یمقی تصحیح ما نقلوه عن الاصل للامام محمد من انه ما لم ترتفع الشمس قدر رمح فهي فی حکم الطلوع لان اصحاب المتون معوا علیه فی صلوة العید حیث جعلوا اول وقتها من الارتفاع ولذا جزم به فی الفیض و نور الایضاح (رد المحتار ج ۳، ص ۳۳۲) و قال فیہ ایضاً (قوله قدر رمح) هو اثنا عشر شهراً.

(رد المحتار ج ۳، ص ۳۳۷)

بعد از غور کردن معلوم میشود که اصل اعتبار بر روشنی آفتاب راست و بقدر رمح تخمین آنرا کرده میشود. کما یظهر من قول ابن عابدین رحمه الله و قیل حد التغیر ان یمقی للغروب اقل من رمح. درایتاً نیز وجه تغیر شمس را معیار قراردادن معقول است و قدر رمح را مقصود قراردادن غیر معقول است. الا ان یوجه بانه قد یمقی للغرب الشمس حکم الشمس فقد دوا الغرب عما دون الرمح ولكن تقدیر الفاصل بین الغرب و المعید بالرمح ایضاً محتاج الی وجه اگر قول مستعمل بودن رمح را تسلیم کرده شود باز هم قول تغیر شمس راجح میباشد. لکنه موجهاً، بجای قدر رمح در آفتاب تغیر را معلوم نمودن سهل نیز است. غرض اینکه اصل اعتبار بر روشنی راست اگر گاهی از جهت اثر فضائی اندازه روشنی را کرده نشود پس بقدر رمح اندازه کرده شود، اصل معیار همین

هر دو اند که ذکر گردیدند زیرا که اینها برای تمام دنیا اند، در شناخت اینها نه ضرورت کدام آله است و نه حاجت ساعت، هر عام و خواص اینها را شناخته میتوانند. دین فطرت و عالمگیر بودن اسلام نیز مقتضی همین معیار است چنین مقدار وقت را متعین کرده نمیشود که در هر جای جاری گردد زیرا که در مقامات مختلف و موسم های مختلف مختلف بودن مقدار این وقت ضروری است. در شهرهای بزرگ چونکه وقت طلوع و غروب مشاهده آفتاب مشکل است لذا برای متعین نمودن یک مقدار آن ضرورت به متعین نمودن معیار آن است. چند سال پیشتر در $8^{\circ} 25$ عرض البلد بنده در معیت دیگر علماء مشاهده کردم پس ده دقیقه بعد از طلوع و 15 دقیقه پیش از غروب را فیصله کرده شد مگر این در خاطر نماند که این مشاهده را در کدام تاریخ کرده شده بود، لذا بدان هیچ معیاری مقرر کرده نمیشود. در رمضان گذشته برای ای مقصد بنده به مدرسه محمدیه نزد تندو آدم (طول $7^{\circ} 68$ عرض $8^{\circ} 25$) سفر کردم مگر از جهت ابر مشاهده نشد، بالآخر بدوش مولوی محمد صدیق صاحب مهتم مدرسه محمدیه گذاشته شد که اودر $23.22.21$ ستمبر با خود کم از کم دو افراد خردمند دیگر گرفته تا سه روز سلسل صبح و شام مشاهده نموده نتایج تحریر کنند، چنانچه از حسب هدایت مشاهدات ثابت شد که 9 دقیقه بعد از طلوع در آفتاب تمازت معهود آمد، و 13 دقیقه قبل از غروب وقت مکروه آغاز شد، این فیصله را بابسیار احتیاط کرده شد و گرنه حقیقت اینست که وقت مکروه در هر دو جانب ازین هم چیزی کم بود، بنده بحساب مثلث کروی در وقت مذکور زاویه ارتفاعی آفتاب را معلوم کرد پس 9 دقیقه - $4^{\circ} 1$ و 13 دقیقه $3^{\circ} 2$ شد، درین تخریب لحاظ این را گذاشته شده است که وقت طلوع و غروب آفتاب از افق $8^{\circ} 0$ باینن میباشد مگر زاویه ارتفاع را از افق حقیقی (90) گرفته شده است. بعد از تعیین زاویه ارتفاع در هر مقام و هر موسم نقشه دائمی وقت مکروه را تهیه کرده میشود، چنانچه مطابق زاویه ارتفاع $4^{\circ} 1$ در کراچی در ماه مارچ و ستمبر بعد از طلوع 9 دقیقه و در جون و دسمبر 11 دقیقه وقت مکروه ختم میشود و وقت مکروه عصر حد اکثر 16 دقیقه قبل از غروب آغاز میشود. فقط والله تعالی اعلم

(در کتاب "صبح صادق" بر اشراق مندرج وقت وقت مکروه ختم میشود)

تحقیق گراحت تا مثل ثانی در تاخیر ظهر

سوال : ملازمین نظامی مادر سردی ها ۲ بجه مرخص میشوند، در مثل اول برای جماعت رسیدن دشوار است، امام صاحب با نمازگزاران غیرموظف در مثل اول نماز میگذارند، امام صاحب میگوید که وقت ظهر اگرچه تا مثلین بروایت مشهوره میماند لیکن در مثل اول نماز گزاردن بوجوه قرار ذیل ضروری است.

(۱) در سردی ها تعجیل مستحب است که نصف اول مثل اول است.

(اشعة اللمعات ص ۱۵۱ و کفایه شرح هدایه ص ۴۵)

(۲) مثل ثانی وقت مختلف فیه است حتی که مطابق یک روایت امام ابوحنیفه رحمته این وقت عصر است، این روایت در هدایه، در مختار، شامی و غیرها موجود است و مطابق یک رواقث این وقت مهمل است (کبیری ص ۲۲۵، شامی ص ۲۵۱، کفایه ص ۴۵ و غیرها) نیز رجوع الی المثل ثابت است، چنانکه در مجموعه فتاوی عبدالحی ص ۲۳۹ جلد ۱ آمده است. نعم هولایت بتصریح جمع من الفقهاء الخ و در فیض الباری شرح بخاری ص ۹۴ ج ۲ است. رجوع الامام الی هذه الرواية الخ و در موطا امام محمد در بین السطور ص ۴۵ آمده است. لذكر جمع من الفقهاء رجوعه منها الی المثل.

(۳) در کتب ظاهر الروایة آمده است که روایت آخر وقت ظهر بدست نمی آید.

وفي المذائع ج ۳، ص ۱۱۲، ان آخر الوقت علمه في ظاهر الرواية فاذا علمت هذه الكتب الستة عن ذكر آخر الوقت علمه انه لم يعم في ظاهر الرواية الخ (بذائع الصنائع ج ۲، ص ۱۱۲)

(۴) در نور الابضاح آمده است: مع مراعاة الوقت المستحب الخ وفي حاشيته افاد انه لا يجوز التأخير عن الوقت المستحب الى المكروه مطلقاً وفي الطحطاوى ص ۱۱۴ وفي الدر المختار مراعياً لوقت العذب وفي كتاب الفقه على المذاهب الاربعه مع المحافظة على قدر المفضلة.

(۵) وفي طعن الحموي عن الخزانة الوقت المكروه في الظهر ان يدخل في حد الاختلاف واذا اخرج حتى صار كل شيء محله فقد حصل في حد الاختلاف (شامی ص ۲۵۴ و طحطاوی ص ۱۱۴ و غایة الاوطار ص ۱۴۶)

به وجوه مندرجه و غیرها علماء احناف این فیصله را فرموده اند که نماز ظهر را از مثل اول مؤخر کرده نشود و عصر را بعد از مثل ثانی خوانده شود. قال المشافخ یعنی آن لا یصلی العصر حتى یملغ المغلین ولا یؤخر الظهر الى ان یملغ المغل لیخرج من الخلاف فجاء. (کبیری ص ۲۲۵) و معنی آن در المعارج ج ۳، ص ۲۵۱، و مرآة الفلاح ص ۱۰۴، و التحقیق الضروری شرح القدوری ص ۲۰ و غیرها)

آیا مع مجبوری مذکوره الصدر و در مثل دوم بیان امام صاحب اهتمام جماعت را کرده میتوانیم؟ اگر کرده میتوانیم پس بالدلائل بیان فرمائید؟ نیز توثیق یا تردید هر شماره را به الفاظ واضح تحریر فرمائید؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در تحقیق مذکور وضاحت دو امور ضروری است.

(۱) رجوع حضرت امام صاحب رحمه الله الى قول المثل اگر چه منقول من البعض است مگر ظن غالب آن نیست اگر این امر بدرجه غلبه ظن ثابت میشد پس مشائخ درین اختلاف نمی فرمودند. حال آنکه تصحیح و ترجیح هر دو اقوال بطور مساوی از مشائخ منقول است. ان الا حلة تكلفات ولم يظهر ضعف دليل الامام بل ادلته قوية ايضاً كما يعلم من مراجعة المطولات و شرح الحنية وقد قال في البحر لا يعدل عن قول الامام الى قولهما او قول احدهما الا لضرورة من ضعف دليله او تعامل بخلافه كالمزارعة وان صرح المشايخ بان الفتوى على قولهما كما هنا، وقال ايضاً وانظر هل اذا لزم من تأخير العصر الى المثلين فوت الجماعة يكون الاولى التأخير ام لا، والظاهر الاول بل يلزم لمن اعتقد رجحان قول الامام تأمل - (رد المحتار ج ۳، ص ۳۳۳)

تحت بحث شفق احمر و ابيض در فتح الملهم آمده است.

وما في البدو المختاران الامام مرجع الى قول صاحبيه فقال العلامة قاسم في تصحيح القدوري ان رجوعه لم يثبت عليها نقله الكفاية من لدن الائمة الثلاثة الى اليوم من حكاية القولين ودعوى عمل عامة الصعابة بخلافه خلاف الموقوف. (فتح الملهم ج ۳، ص ۱۱۸)

(۲) در مثل ثانی در قول کراهت ظهر متبادر کراهت تنزیهیه است. اگر چه از مطلق کراهت، کراهت تحریمییه مراد میباشد مگر در اینجا قول مثل ثانی را چونکه بسیاری از مشائخ تصحیح فرموده اند لذا کراهت تنزیهیه متبادر است.

بهر کیف برای امام افضل اینست که قبل از آغاز گردیدن مثل ثانی نماز بگذارد، بر حکومت لازم است که ملازمین را داخل مثل اول اجازت گزاردن نماز را بدهد.

هدایت : در راولپندی در یکم جنوری مثل اول بر ۲ بجه و ۵۱ دقیقه ختم میشود و مثل ثانی بر ۲ بجه و ۳۱ دقیقه ختم میشود، در دیگر موسم ازین هم تا دیروقت میماند لهذا بعد از رخصتی ۲ بجه از دفاتر دولتی نیز در هر موسم نماز ظهر را در مثل اول باجماعت گزارده میشود.

۱۵ / محرم الحرام سنه ۹۸ هجری

فقط والله تعالی اعلم

جماعت عصر قبل از مثلین شود پس چه باید کرد؟

سوال : در حرمین شریفین جماعت نماز عصر قبل از مثلین میشود آیا جماعت را ترک نموده بعد از مثلین نماز را تنها گزارده شود یا با جماعت؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : قال فی الشامیة وانظر هل اذالزم من تأخیر العصر الی المثلین فوبع الجماعۃ یكون الاولی التأخیر ام لا. والظاهر الاول بل یلزم لمن اعتقد رجحان قول الامام تأمل (رد المحتار ج ۳، ص ۲۲۴)

ازین ثابت شد که بعد از مثلین نماز عصر را گزاردن افضل است اگر چه جماعت فوت شود. مگر این حکم برای عام مقامات است. بادر نظر داشت فضیلت حرمین شریفین در آنجا جماعت را ترک کرده نشود بلکه داخل مثل ثانی با جماعت نماز گزارده شود. فقط والله تعالی اعلم . ۱۵ / محرم الحرام سنه ۹۸ھ

علامت غروب

سوال : بطور عام مشهور است که چون بطرف مشرق بر افق سیاهی می آید پس آنرا علامت غروب آفتاب پنداشته میشود. حال آنکه از مشاهده ثابت شده است که چیزی قبل از غروب آفتاب بطرف مشرق سیاهی در نظر می آید، درین مورد چه تحقیق است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : این علامت غروب آفتاب در حدیث نیز مذکور است. افا قبل اللیل من ههنا - المحدثین - در شرح این حدیث حضرت گنگوهی صاحب قد سره میفرماید: والعبرۃ انما هو لارتفاع الظلام من المشرق الی حیف یوازی رأس الرائی (الامع الدواری ج ۳، ص ۲۸۱)

یعنی در جانب مشرق محض ظهور ظلمت کافی نیست بلکه این شرط است که از افق بلند گردیده با قامت رانی برابر شود.

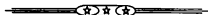
بنده یک عالم دیگر را نیز با خود گرفته این را مشاهده کردم . پس این را بالکل صحیح یابید. فقط والله تعالی اعلم . ۲۲ / رمضان سنه ۹۸ھ

در میان مغرب وعشاء هیچ تحدید وقت نیست

سوال : چه میفرمایند علماء دین و مفتیان شرع متین درین مسئله که میان مغرب وعشاء چقدر وقت باید باشد؟ در دیار ما بعضی علماء کرام میفرمایند که کم از کم بر یک ساعت

و هجده دقیقه وقت عشا آغاز میشود و حد اکثر بر یک ساعت و ۳۵ دقیقه وقت عشاء آغاز میشود. بعضی میگویند که بر یک ساعت و بیست دقیقه وقت عشاء شروع میشود برای کرم قول مفتی به را ذکر فرمائید؟ بینوا ترجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در میان مغرب و عشاء بر مقام خط استواء در ایام کم از کم وقت ۵۷ دقیقه است. درین وقت شفق سفید غروب میشود. شفق سرخ ازین هم ۱۲ دقیقه قبل غروب میشود. مطابق این ۴۵ دقیقه بعد از غروب آفتاب وقت عشاء شروع میشود. این قول ارجح است و قول اول احوط. در دیگر ایام و دیگر مقامات ازین هم وقت زیادتر میباشد و برای زیادتى کدام تحدید نیست حتی که در بلغار در موسم گرما وقت عشاء نمی آید. مقدار این وقت در هر شهر و هر موسم مختلف است. برای تفصیل کتاب بنده صبح صادق را ملاحظه کنید. فقط والله تعالی اعلم . ۴ / ربیع الآخر سنه ۹۸ هـ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

شرح الصدر

في الفرق بين

صلوتي الفجر والعصر

بوقت غروب نماز عصر مع الکراحت درست است مگر بوقت طلوع نماز فجر درست نیست، در میان این هر دو رابطه به وجه فرق تعقیب عجیب بلکه اعجاب

توجیه عجیب احادیث متعلقه اتمام یا فساد صلوة فجر بطلوع آفتاب

(اقتباس از تقریر صحیح بخاری)

قال رسول الله ﷺ إذا أدرك أحدكم معة من صلوة العصر قبل أن تغرب الشمس فليتم صلوته إلى آخر الحديث - ص : ۹

عند الجمهور حکم عصر و فجر یکی است، وقتی که نماز را شروع کرده باشد و در میان غروب یا طلوع شود پس نماز را تکمیل کند. این حدیث مستدل باب جمهور است و عند الطرفين رحمهم الله تعالى در عصر و فجر فرق است که در گزاردن عصر الیوم اگر غروب شود پس تکمیل کند و اگر در فجر طلوع کند پس نماز فاسد میشود لذا بعداً قضاء آورد. از امام ابو یوسف رحمه الله سرخی روایت کرده است که در حین گزاردن نماز فجر اگر طلوع شود پس در همان حالت اساک کند حتی که وقت مکروه بگذرد بعد از آن اتمام کند.

تحقیق امام طحاوی رحمه الله اینست که نماز عصر نیز صحیح نمیشود، نزد وی فجر و عصر هر دو باطلوع و غروب فاسد میشوند، امام طحاوی اعلم بذهب ابوحنیفه اند با وجود جایکه بخلاف جمهور حنفیه میروند در آنجا قول ایشان را گرفته نمیشود.

این روایت بجز صحیح بخاری در دیگر کتب بلکه در خود صحیح بخاری نیز بجز باب زیر بحث در دیگر مواضع اینچنین آمده است. من ادرك رکعة قبل ان تغرب الشمس فقد ادركد اینچنین الفاظ در مورد فجر آمده است. احناف همین الفاظ را مد نظر گرفته کوشش جواب دادن این حدیث را کرده اند، معنی حقیقی این روایت اینست که کسیکه پیش از کدام طلوع و غروب یک رکعت را دریابد وی تمام نماز را دریابد، ظاهر آن اینست که به گزاردن یک رکعت نماز او مکمل گردید، پیش به خواندن ضرورت ندارد مگر هیچ یکی قائل این مفهوم ظاهری نیست لهذا بالاتفاق در اینجا چیزی را محذوف پنداشتن میخواند.

جمهور بر تقدیر آنرا اینچنین میکنند "فقد ادرك وقت الصلوة یعنی یک رکعت را گزارید پس وقت نماز برای وی میسر شد لذا نماز را تکمیل کند.

از طرف احناف امام طحاوی رحمه الله میفرماید که ما وقت صلوة را مقدر نمی پنداریم بلکه حکم الصلوة می کشیم یعنی صبی بالغ شود یا حائض پاک شود یا کدام کافر مسلمان شود در چنین وقت که یک رکعت را پیش از طلوع یا غروب گزارده میتواند پس وی حکم صلوة یعنی وجوب الصلوة را دریابد براو نماز فرض میگردد که آنرا بعداً قضاء آوردن لازم میگردد.

اشکال : درین چه تخصیص فجر و عصر است؟ این قاعده در مورد هر نماز است که پیش از ختم شدن وقت آنقدر وقتی را دریابد که در آن یک رکعت ادا کرده میتواند پس نماز فرض میگردد؟

جواب : ذکر عصر و فجر برای تخصیص نیست بلکه اختتام این هر دو وقت چونکه از مشاهده به سهولت معلوم میشود لذا اینها را ذکر کرد و گرنه حکم برای تمام نمازها عام است. ابن الملک شارح مشارق الانوار جواب آن روایت را چنین داده است که ما وقت صلوة را نه مقدر می پنداریم و نه حکم الصلوة بلکه ثواب الصلوة مقدر است. مطلب اینست که شخصی از طرف خود کاملاً کوشش کرده که وی پیش از طلوع یا غروب نماز بگذارد مگر با وجود این کوشش در میان نماز طلوع یا غروب شد پس برای وی ثواب میرسد زیرا که وی از جانب خود کاملاً کوشش کرده است.

رسیدن ثواب بر کوشش از (وَمَنْ تَوَلَّى مِنْهَا جِزْئًا أَوْ لَمْ يَتَوَلَّهَا جِزْئًا فَهُوَ كَأَنَّهُ لَمْ يَتَوَلَّهَا قُلُوبُهُ) و

أَجْرُهُ عَلَى الْفُلُو) ثابت است. نیز آنحضرت ﷺ فرموده است که "شما هیچ وادی یا صحرائ را قطع نمیکنید مگر آن مردم با شما میباشند صحابه ^و عرض کردند که کدام مردم؟ آنحضرت ﷺ فرموده که "معدوری. مزید تفصیل این و روایات برین در ارشاد القاری تحت "انما الاعمال بالنیات" درج است. این توجیه ابن الملک بسیار لطیف است مگر امام طحاوی وابن الملک زیر بحث هر دو تقریر صحیح بخاری بر حدیث روش کرده نمیتوانست زیرا که درین حدیث الفاظ "فَلَيْتُمْ صَلَوَتَهُ" است دران حکم اتمام صلوة را داده شده است. ابن الملک جواب آنرا چنین داده است که اتمام بدو معنی استعمال میشود.

(۱) تکمیل کردن بعد از شروع.

(۲) از ابتداء بطریقه صحیح ادا کردن چنانکه از "وَلَكُمْوَالْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ" شوافع استدلال میکنند که امر برای وجوب میباشد پس ثابت شد که عمره واجب است. احناف جواب آنرا چنین میدهند که ازین آیت وجوب نفس عمره ثابت نمیشود بلکه حکم اتمام عمره است یعنی بعد از شروع کردن عمره اتمام آن واجب است. شوافع جواب آنرا چنین میدهند که درینجا اتمام تکمیل بمعنی بعد از شروع نیست بلکه بمعنی ادا بطریق کامل است همچنان ابن الملک در "فَلَيْتُمْ صَلَوَتَهُ" نیز مراد از اتمام ادا بطریق کامل میگیرد یعنی "اداء کما وجب" نماز عصر ناقصاً واجب میباشد. لهذا در حالت غروب این را ادا کردن صحیح است. و نماز فجر کاملاً واجب میباشد لذا در حالت طلوع ادای این صحیح نمیشود.

مگر این تقریر ابن الملک نیز تشفی بخش نیست زیرا که این معنی اتمام خلاف متبادر است. لذا در "اقوال الحج والعمرة" چون شوافع نیز همین را مراد میگیرند پس ما این را قبول نمیکنیم پس این خلاف انصاف است که شوافع همین معنی را بگویند و ما قبول نکنیم و ازین حدیث برای حقانیت مذهب خود همان معنی را خود بیان میکنیم.

نیز در الفاظ "فَلَيْتُمْ صَلَوَتَهُ" شما چیزی نجیزی تأویل کردید مگر تا بکی؟ در روایت سنن کبری للبیهقی این الفاظ آمده است. من صلی رکعة من العصر قبل ان تغرب الشمس ثم صلی ما بقی بعد غروب الشمس فلم یفته العصر وقال مفل فلک فی الصبح. و روایت دارقطنی ازین هم زیادتر صریح است. میفرمایند "اذا صلی احدکم رکعة من صلوة الصبح ثم طلعت الشمس فلیصل الجاهل الهزی. درین روایات گنجانش هیچ یکی از تأویلات مذکوره نیست.

حضرت مولانا انورشاہ صاحب رحمۃ اللہ علیہ روایت "لفقد ادرك" را بر مسبق محمول فرموده میفرمودند. یعنی کسیکه با امام یک رکعت را در یابد وی ثواب جماعت را دریافتد، مگر این توجیه نیز قابل پذیرش قلب نیست زیرا که اگر این مطلب را گرفته شود پس الفاظ "قبل ان تطلع الشمس" و "قبل ان تغرب الشمس" بی معنی میگردد. شاه صاحب کوشش جواب دادن این را نیز کرده است مگر سخن صحیح اینست که جواب داده نمیشود.

نیز جواب حدیث زیر بحث سنن کبری و دارقطنی و صحیح بخاری چه خواهد بود؟ روایت بیہقی را شاه صاحب کوشش معلول ثابت کردن را نموده است مگر بہ انصاف دیدہ شود معلوم خواهد شد کہ از تمام تقریر شاہ صاحب اطمینان حاصل نمیشود.

ابن ہمام رحمۃ اللہ علیہ برای ثابت نمودن مذهب احناف این طریقہ را اختیار کرده است کہ درین روایات در وقت طلوع و غروب حکم اتمام صلوٰۃ رادادہ شدہ است. و در دیگر احادیث از نماز گزاردن درین اوقات نہی وارد شدہ است. از جهت این تعارض در احادیث تساقط میشود پس ما رجوع الی القیاس میکنیم، پس مقتضی قیاس اینست کہ نماز عصر صحیح شود و فجر نشود تفصیل این در کتب فقہ موجود است.

ابن تحقیق ابن الہمام رحمۃ اللہ علیہ را بسیار پسندیدہ شدہ است. چنانچہ احناف بعد ازین تحقیق این را دانستند کہ ما برای ثابت نمودن مذهب خود کامیاب گردیدیم مگر حقیقت اینست کہ مطلب آن نیز همچنان است زیرا کہ هنگام تعارض فی الروایات از ہمہ نخست صورت تحقیق را تلاش کردن ضروری میباشد. اگر کدام صورت ممکن نباشد پس وجہ ترجیح تلاش کردہ میشود. این ہم نباشد پس در درجہ سوم از قاعدۃ تساقط کار گرفته میشود، درین مسئلہ چقدر روایات متعارضہ اند و در آنها صورت تطبیق نیز موجود است و وجہ تطبیق نیز. در چنین حالت روایات را ترک نمودہ بطرف قیاس رفتن جائز میباشد؟

صورت ترجیح را خود امام طحاوی رحمۃ اللہ علیہ بیان میفرماید کہ روایات اتمام خبر واحد اند و روایات نہی بہد تواتر رسیدہ اند لہذا آن راجح میباشد نیز هنگام تعارض بمحرم و مباح محرم را ترجیح میباشد. ثالثاً اینکه اباحت اصلیہ است و نہی شرعی میباشد. لذا جایکہ تاریح مباح و محرم معلوم شدہ نتواند آنجا مباح را مقدم و محرم را مؤخر پنداشتہ میشود و محرم را برای مباح ناسخ قرار دادہ میشود لذا امام طحاوی رحمۃ اللہ علیہ میفرماید کہ نہ نماز فجر میشود و نہ نماز عصر.

ابن قیم وشوافع صورت تطبیق را اختیار میکنند، شوافع میفرمایند که از احادیث نهی احادیث باب مبسوط ومستثنی اند، وابن قیم در اعلام الموقعین میفرمایند که بعضی دفعه ابتداء چیزی ناجائز میباشد مگر ابقاء آن ومداومت جائز میباشد. چنانکه در حالت احرام ابتداء؟ عطر زدن ونکاح کردن ناجائز است مگر خوشبو زده احرام بستن پس ابقاء آن عطر جائز است همچنان بعد از نکاح کردن احرام بستن این نیز منافی بقاء نکاح نیست، همچنان کسی قسم برداشت که نکاح نمیکند پس از ابتداء نکاح حائث میشود وبه ابقاء نکاح پیش کرده شده حائث نمیشود. همچنان درین روایات میفرمایند که مطلب روایات نهی اینست که درین اوقات ابتداء نماز را نمودن جائز نیست و از احادیث باب این ثابت میشود که اگر پیش ابتداء کرده باشد و در میان طلوع یا غروب شد پس این نماز را باقی گذارد و تام کند پس در هر دو قسم روایات هیچ منافات نیست.

این صورت تطبیق را در بعضی مواقع خود احناف نیز اختیار کرده اند چنانچه در کتب فقه شامیه وغیره این تحقیق مذکور است که اگر کسی در اوقات مکروهه نوافل را شروع کرد پس آنها را اتمام کند وجه آنرا بیان میکند که روایات متعارض اند و در قرآن کریم وارد است "لا تبطلوا اعمالکم" لذا نوافل را ترک کردن از جهت ابطال عمل بودن آن جائز نیست، لهذا اتمام ضروری است. تعجب است که حکم اتمام نوافل را میدهند مگر حکم شکستن فرائض را میدهند. غرض اینکه تقاضای اصول اینست که صورت تطبیق اختیار کرده شود لذا نماز فجر وعصر هر دو باید صحیح شوند چنانکه مسلک جمهور است در درجه دوم صورت ترجیح را باید اختیار کرده میشد که مسلک امام طحاوی است. مگر تعجب است که مسلک مشهور احناف نه آنطرف میسر میشود و نه اینطرف البته فتویٰ راوی حدیث حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ در مورد نماز مطابق احناف است. در کتب العمال تصریح این است. غرض اینکه این مسئله تا کنون تشنه تحقیق است. مع هذا فتویٰ عمل ما مطابق قول امام رحمہ اللہ میباشد زیرا که ما مقلد امام رحمہ اللہ ایم و برای مقلد امام حجت میباشد نه که ادله اربعه که از آنها استدلال وظیفه مجتهد است. درین مورد بعد از متحیر ماندن تا عرصه دراز تقریر عجیب وغریب حضرت تھانوی رحمہ اللہ در بوادر النوادر از نظر گذشت از آن تشفی کامل حاصل شد.

الحمد لله من خلقت الله وحكمه الامم قدس من عوالمها.

اعلم ان العلماء اختلفوا في ما اذا طلعت الشمس في صلوة الفجر او غربت في صلوة العصر هل تصح الصلوة او تفسد فقال الشافعي ومن وافقه تصح فيهما وقال الطحاوي تفسد فيهما وقال امامنا ابو حنيفة تجزئ تفسد في الفجر وتصح في العصر ومبني هذا الاختلاف اختلاف فهم في توجيه الروايات التي وردت في هذا الباب ولنسر داو لا تلك الروايات ثم نذكر التوجيهات بعد.

فروى الشيخان من حديث ابى هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ من ادرك من الصبح ركعة قبل ان تطلع الشمس فقد ادرك الصبح ومن ادرك ركعة من العصر قبل ان تغرب الشمس فقد ادرك العصر وفي لفظ للبخاري اذا ادرك احد كرمه من صلوة العصر قبل ان تغرب الشمس فليتمه صلوة واذا ادرك سجدة من صلوة الصبح قبل ان تطلع الشمس فليتمه صلوته. (ابن ماجه ج ۱، ص ۱۱۹) وروى نحو ذلك في فتح الباري ج ۳، وفي كنز العمال ج ۳ فعلم الشافعي ومن معه بظاهر احاديث الاحمام وحمل احاديث النبي صلى الله عليه وسلم على تأخير مصرى هذه الاوقات مع القول بصحة الصلوة والطحاوي قال بالفساد فيهما حلاً لظاهر احاديث النبي صلى الله عليه وسلم واول حديث الادراك انما هو باب الصلوة هل من اسلم في آخر الوقت او بلغ المحل فيه او امره اظهرت من الحيض فيه واول ما في احاديث الاحمام يكونها منسوخة باحاديث النبي واما نحن معاصر الحنفية فتوجيهها الذي ادى اليه نظري وان كان مأخوذاً من كلام من تقدمنا ان يقال ان روايات الاحمام والادراك تقتضي صحة الصلوة فيهما واحاديث النبي يحتمل امرين اما تأخير المصلي فيهما مع صحة الصلوة واما بطلان الصلوة فيهما كما قال به الطحاوي فان النبي الشرعي يستعمل في كلا المحدثين مقال الاول النبي عن الصلوة لمعنيها او متعصر او مقال الثاني النبي عن الصلوة بغير ظهور.

وان غابك قول الاصوليين ان النبي عن الافعال الشرعية يقتضي مشروعية الاصل مع فساد الوصف فهو اكثرى لا كلي والا لا تقتض بكثير من المسائل.

وان رايت ان النبي في الصلوة بغير ظهور قد وقع بصيغة النفي فاقطع البطلان بخلاف النبي عن الصلوة في الاوقات المكرهة فلم يوجد ما يقتضي البطلان فارجه بورود هذا النبي ايضاً بصيغة النفي في بعض الروايات كما روى الشيخان عن ابى سعيد الخدري رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ لا صلوة بعد الصبح حتى ترتفع الشمس ولا صلوة بعد العصر حتى تغيب الشمس. (مشکوٰۃ ج ۳، ص ۸۶)

وروى مسلم عن عبد الله الصنابحي رضي الله عنه في صلوة العصر قال قال رسول الله ﷺ ولا صلوة بعدها حتى تطلع الشاهد (مشکوٰۃ ج ۳، ص ۸۷)

وروى ابن ماجه عن ابى ذر رضي الله عنه قال سمعت رسول الله ﷺ لا صلوة بعد الصبح حتى تطلع الشمس ولا بعد العصر حتى تغرب الشمس. (مشکوٰۃ ج ۳، ص ۸۷)

فلما احتل النهی الامرین یفطر ان الاحتیاط ى ای الامرین والصلوة محل احتیاط بلیغ فظاهر ان الاحتیاط فی الحمل علی المطلق لان القضاء اذا یکون فرهاً بخلاف احتمال الکراهة فحملنا علی المطلق ای بطلان الفریضة لا بطلان نفس الصلوة لان المقصود للمطلق ان کان الاحتیاط والاحتیاط معقول مع القول بصحة النفل فبهذا الوجه قد جاء التعارض بین احادیث النهی ویلمح ان ینبغي ان یکون هذا هو التفسیر لقول علمائنا بوقوع التعارض بین قسمی الروایة فحملنا وقع التعارض فی رجوعنا الی القیاس كما هو حکم التعارض و لیس معنی هذا الرجوع ترك الاحادیث والعمل بالقیاس بل معناه ترجیح بعض محتملات الاحادیث بالقیاس ثم العمل به من حیث انه حکم الحدیث لا من حیث انه حکم القیاس فافهم فلما رجعنا الی القیاس حکم القیاس بترجیح توجيه یقتضی البطلان فی احادیث الفجر و بترجیح توجيه یقتضی الصحة فی احادیث العصر فعملنا فی الفجر بأحادیث المطلق واؤلنا احادیث الاحتمار وعملنا فی العصر بالعکس بالظاهر فی بعضها وبالمؤول فی بعضها.

والان بقى امران : الاول : ما وجه القیاس فی الصلاتین ، الثانی : ما التأویل فی الاحادیث ، بیان الاول : ان الفجر وقت الشروع قبل طلو الشمس وجب کمالاً لکمال السبب وهو الوقت وبأطلوع صار الوقت ناقصاً وصارت الصلوة ناقصة فلا یتأدى الکامل بالناقص ففسدت والعصر وقت الشروع قبل المغرب وجب ناقصاً لنقصان الوقت فاداة کباً وجب فله تفسد . فلما

بیان الثانی : ان معنی قوله علیه السلام فقد ادرك ما قاله الطحاوی رحمه ومعنی فلیتم انه لا یطل التحريم بل محض فی الصلوة لانه ان لم یتأد فرهاً فقد صحت نفلاً كما فی الدبر المعتبر كما هو الحکم فی الحج الفاسد ومعنی فله یفت صلوته لم یفت وقت صلوته بل کان مندراً للوقت فیکون حاصل معناه هو معنی فقد ادركه .

تفصیل المقام : ان تأخیره یختص قضاء الصلوة الی ارتفاع الشمس مع قوله فیها من نسی صلوته او ناه عنها فكفار بها ان یصلیها اذا ذکرها رواه مسلم وفي رواية لا كفارة لها الا ذلك . (ج، ص ۲۲۱) الدال علی وجوب التعجیل فی القضاء اذا لم یکن عند قوی وهو المذهب ایضاً كما فی الدبر المعتبر مع رد المحتار (ج، ص ۲۲۱) ونصه التأخیر بلا عذر کثیرة لا تزول بالقضاء بل بالتوبة اذا قضاها واثم التأخیر بقی بحر آه . وفي اندر ایضاً و يجوز تأخیر الغواصة وان وجهی علی الفور لعذر السعی علی العیال و فی الحوائج علی الاصح . آه قال الشافعی تحذف قوله و يجوز تأخیر الغواصة ای الکفيرة ^(۱) المستقلة للترتيب آه (ج، ص ۲۱۸)

^۱ - فلهذا هذا القيد يدل باعتبار مفهومه المبالغة فهو معذور في كتب القوم وان لم يكن معتبراً عندنا في الكتاب و السنة على ان الغواصة كالتأخير من هذا الحد لا يجوز تأخير ادائها قاله الشيخ ۱۲ منه

فيه دليل على ان ما بين طلوع الشمس وارتفاعها وقت نأقص لا يصلح للفراسخ ولو فائتة والا لما اعرها قلما ثبت كونه غير صالح للفرس واذا طلعت الشمس في اثنائه يقع بعض الفرص في هذا الوقت فيحكم بمساده.

لا يقال كان ههنا عذران : احدهما: الصرر عن الكراهة الزمانية المفهومة من قوله **يُنَجِّى** في حديث عمرو بن عديسة واذا طلعت فلا تصل حتى ترتفع فانها تطلع بين شيطان.

ثانيهما: الصرر عن الكراهة المكانية كما يهر به قوله **يُنَجِّى** في حديث ابي هريرة **حيث** فان هذا ما نزل حرم نفيه الشيطان فان فيه الدلالة على كون التأخير للكراهة الزمانية وانها مفسدة للفرس.

لا نقول: حضور الشيطان لا يصلح مانعاً اذا قدر من المني **يُنَجِّى** في صلواته فله يخرج منها حتى انما هو قال لو لا دعوة اعيان سليمان **فقط** لا يصح موثقاً يلعب به ولدان المدينة والحديث مشهور في الصحاح فاستعمال ان يكون التأخير لذلك سيما وفي حديث ابي لقادة **حيث** انه اعر الضلوة الى ان ارتفاع الشمس ثم صلاحها (روى في حديث عمران بن حصين برواية الحسن ثم انتظر حتى استعنت الشمس وفي حديث نافع بن جبير عن ابيه ثم قعدوا هدية كما مر في المتن) ففيه ان تأخيرها انما كان ليحل وقت الصلوة لا لما سواه كذا في المعتمر من المعتمر. (ج. ۴ ص ۴۰) وقد صرح بذلك ابن عباس رضي الله عنهما كما سيأتى وقال فلم يصل حتى ارتفعت وكان سبب التأخير عنده الصرر عن كراهة الوقت فقط والصحابي اعر فبعلة فعل الرسول **يُنَجِّى** من غير هو بالجملة فان الكراهة المكانية لا تصلح سبباً للتأخير وانما يستحب التحول لاجلها الى مكان آخر اذا وجد مسوغ للتأخير مستقل وليس هو هناك الا الكراهة الزمانية لحسب فتح ما قلنا ان تأخيرها **يُنَجِّى** قضاء الصلوة الى ارتفاع الشمس مع وجوبه على الفور دليل على كون الوقت غير صالح للفرس.

فان قيل: سلماً ان سبب التأخير هو الكراهة الزمانية ولكن فيه احتمالان

الاول: ما قلتم اي الكراهة الشديدة التي لا تجتمع مع الصحة.

والثاني: الكراهة الخفيفة وهي ليست كذلك كما لا يخفى.

قلنا: من اجل بيليتين يختار اهو منها وقد اختار الذي **يُنَجِّى** تأخير الصلوة الى ارتفاع الشمس فثبت ان الكراهة في قضاها عند طلوع الشمس اشد وايضاً فالصلوة محل الاحياط وهو قلنا فانما اذا حكمنا بالفساد يكون قضاء تلك الصلوة قرضاً اذا حكمنا بالكراهة الخفيفة لا يكون القضاء قرضاً قلنا بالكراهة الشديدة التي لا تجتمع مع الصحة ويبدأ منع بعض الصحابة عن قضاء الفجر في هذا الوقت قبل

ارتفاع کما سیأتی

فان قيل: ورد النهی بعد صلوة الصبح الى ان تطلع الشمس و بعد الشمس و بعد صلوة العصر حتى تغرب الشمس بالصلاة اتفاقاً و صح قضاء الفائتات فيها فليكن النهی في هذه الاوقات كذلك.

قلنا: النهی فيها لمعنى في الصلوة بدليل ان من صلى الصبح او العصر ليس له ان يصلي فيها الطمأنينة ومن لم يكن صلاحها له ان يصلي فيها. (أي ركعتين تطوعاً قبل صلوة الصبح وما شاء من العوافل قبل العصر) و الوقت بالنسبة اليها واحد و في الاوقات الثلاثة النهی لمعنى في الوقت لقوله تطلع بين قرني الشيطان و نحوه فافتراقاً فلا يجوز قياس احدهما على الآخر و اذا كان النهی لمعنى في الوقت لا يجوز فيه صلوة أصلاً سواء كانت فرضاً أو نفلًا و فائدة لا بها استدعى وقتاً صالحاً لها و هذه الاوقات لا تصلح لها للعلة التي ذكرها النبي ﷺ و هي عامة لا تخص بصلوة دون صلوة الا ان النفل يصح فيها مع الكراهة لها ثبت في الاصول ان النهی عن الافعال الشرعية تستدعي مشروعية في الجملة و الا لم يكن النهی معداً و اما الفرض فلا يصح فيها بصفة الفرضية بل ينقلب نفلًا لان النهی عن الصلوة في هذه الاوقات انما تستدعي المشروعية في الجملة لا على صفة الكمال و يكفي لها الصحة نفلًا كما لا يخفى لانه من ادعى مراتب الصحة و الضروري انما يتقدم بقدر الضرورة و قد صرح فقهاؤنا رحمهم الله تعالى بانقلاب فرض الفجر نفلًا بطلوع الشمس من غير فساد كما في البدل المختار آخر باب الاستغلاف (ج ۲، ص ۱۲۷)

و اورد: الحافظ في الفتح علينا فقال وفيه اي في قوله فان هذا منزل حضرنا فيه الشيطان رد على من زعم ان العلة فيه كون ذلك وقت الكراهة بل في حديث الباب انهم لم يستيقظوا حتى وجدوا حر الشمس و لمسلم من حديث ابي هريرة **حيث** حتى ضربهم الشمس و ذلك لا يكون الا بعد ان يذهب وقت الكراهة آه (ج ۲، ص ۲۸)

قلنا: لا دليل فيه على الارتفاع قبل الاستيقاظ اذ محتمل ان تكون طلعت بحرارها كما هو موجودها لجهاز في حرها الى الآن كذا في المختصر من المختصر (ص ۲۸) و لا بد من هذا التأويل فقد روى عن ابن عباس رضي الله تعالى عنهما ما يدل على استيقاظه قبل الارتفاع اعرج النسائي بسند حسن و سكت عنه قال ادلج رسول الله ﷺ ثم عرس فلم يستيقظ حتى طلعت الشمس او بعضها فلم يصل حتى ارتفعت الشمس فصل الحديث (ج ۲، ص ۱۰۲). فقط والله سبحانه و تعالى اعلم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَا يُغْنِيكُمْ عَنْهُ الْقَهْرُ الْمُسْتَطِيلُ

صبح صادق

و تقریباً نقشه اوقات نماز تمام دنیا

دربین رساله بحواله جات قرآن، حدیث، فقه و فلکیات قدیمه و جدیده و مشاهدات جماعت علماء ثابت کرده شده است که در تمام نقشه ها و جنتری های اوقات نماز اوقات صبح صادق و عشاء غلط اند.

★ صبح صادق و ازاله غلطی عمومی آن .

★ تحقیقات قدیم

★ تحقیقات جدید

★ تحقیق وقت خفتن

★ مشاهدات یازده علماء کریم تحت اشراف حضرت مولانا محمد شفیع رحمہ اللہ متعلق صبح صادق .

★ اسباب غلط فهمی در مشاهده .

★ وجوہات مغالطه متعلق صبح صادق .

★ نقشه نماز ۶۰ عرض البلد الی شمال و جنوب .

★ اوقات نمازهای ولایات و شهرهای مشهور پاکستان، ایران ، عربستان سعودی، افغانستان و هندوستان .

★ در سنه (۱۳۸۸ هـ) با مؤلف در نقشه های عمومی متعلق متعلق صبح صادق و خفتن خبر داده شد و از همان وقت سعی کرد تا توجه علماء کرام را با این سو بگرداند.

★ در ربیع الاول سنه (۱۳۸۹ هـ) این تحقیق بعد از فیصله متفقہ تحقیق مسائل

جدیده کراچی بطور مختصر فقط در چهار صفحه پخش و شائع گردید.

★ بعد از آن در اوقات مختلفه در این اضافه میشد و نقشه های اوقات صحیحہ نیز در آن درج گردید.

★ در ربیع الآخر سنہ (۱۳۹۰ھ) حضرت مفتی شفیع رحمہ اللہ ہمراہ جماعت یازده علماء کرام تا سه روز حال مشاهده های چشم خود را تحریر نمود.

★ در ذی القعدہ سنہ (۱۳۹۰ھ) حضرت مفتی شفیع رحمہ اللہ در تائید این یک فتویٰ تحریر نمود.

★ در ماه رمضان سال (۱۳۹۱ھ) حضرت مفتی شفیع رحمہ اللہ در نقشہ های سحر و افطار تحت عنوان (انتهاء سحر اوقات قدیمہ احتیاطاً و وقت اذان صبح اوقات جدید) یک فتویٰ را شائع نمود.

★ در ماه ذی القعدہ سنہ (۱۳۹۳ھ) مجلس تحقیق دفعہ دوم تحقیق این سخن کرد.

★ مجلس تحقیق در ابتداء تصدیق کرد، بعد از آن تا سه روز مشاهدات آن، وبعد از توثیق دوم در سال (۱۳۹۳ھ) حضرت مولانا مفتی شفیع و مولانا محمد یوسف بنوری رحمہما اللہ از این تحقیق رجوع کردند، لیکن وقتی کہ مؤلف از آن پرسیدند آنها هیچ توجیہ آن را ظاهر ننمودند، تحریر آنها بعینہ در کتاب نقل میشود و طبق ضرورت بر آنها تبصرہ میشود.

★ در ربیع الاول سنہ (۱۳۹۴ھ) خلاصہ تحقیق اضافه گردید.

خلاصہ تحقیق

(۱) درین تحقیق به حواله های مختلف این را ثابت کرده شده است که وقت صبح صادق داده شده درنقشه های سابقه آفتاب از افق ۱۸ درجه پائین میباشد سپس باچندین حواله چات این را ثابت کرده شده است که بر ۱۸ درجه زیرافق صبح کاذب میباشد، و صبح صادق بر ۱۵ درجه زیر افق میباشد. آن مصنفین تصریح این را نیز کرده اند که ایشان این اصول بعد از مشاهدات متعین کرده شد.

(۲) به سرکردگی حضرت مفتی محمد شفیع رحمۃ اللہ علیہ رابطه به مشاهدات سه روزه علماء نوشته رویداد خود مفتی صاحب و نتائج آن آنقدر بدیهی اند که بعد از آن هرگز گنجانش شک و شبه باقی نمی ماند، ازین هم بیشتر چه دلیل شده میتواند؟ **فَلْيَأْتِي عَيْنُهُمْ غَدَةُ يُؤْمِنُونَ**

(۳) این امر از احادیث و فقه ثابت است و برین اجماع تمام امت است که روشنی صبح صادق بالای افق مستطیل میباشد و صبح صادق معترض (شمالاً جنوباً) پراکنده شونده) میباشد و بقول بیرونی شکل نصف دائره قرار میگیرد. این معیار را در نظر گرفته هر شخص مشاهده نموده این فیصله را کرده میتواند که بروقت نقشه های سابقه روشنی ظاهر شونده صبح کاذب است زیرا که این مستطیل میباشد، مطابق نوشته رویداد خود حضرت مفتی صاحب نیز درین وقت در تندو آدم و کراچی روشنی طولانی بنظر آمد.

در فلکیات قدیمه نیز تصریح این است که روشنی ظاهر شونده درین وقت مستطیل میباشد ایشان این فیصله را بعد از مشاهدات برصد گاه کرده اند، چون از طول این روشنی عرض آن زیاد شود پس ابتداء صبح صادق میشود وقت آن مطابق نقشه من میباشد چنانکه در مشاهدات تندو آدم شد.

(۴) الله تعالی علامت واضح صبح صادق را اینچنین بیان فرمود که خط سفید صبح صادق از خط سیاه آن متمیز شود و این خط سفید و سیاه بروقت نقشه های سابقه بر شما هرگز در نظر نمی آید. وقت ۱۵ درجه زیرافق روشنی صبح وزیر آن مقام ظلمت افق بر مقام اتصال شمالاً جنوباً بصورت خط سیاه و سفید در نظر می آید. مطلع صاف نباشد پس مشاهده این اندکی دیگر هم بناخیر میشود.

(۵) از حدیث فقه و لغت ثابت کرده شده است که در ابتداء صبح صادق اندکی آمیزش

سرخی میباشد، بروقت نقشه های سابقه بر شما خالص سفیدی در نظرمی آید، احساس سرخی از ۱۵ درجه زیر افق قبل در یک حالتی هم نمیباشد و در صورت صاف بودن مطلع بعد از ۱۵ درجه زیر افق میباشد.

(۶) بحواله حدیث، فقه و فلکیات نوشته شده است که چیزی قبل از صبح صادق روشنی صبح کاذب ظاهر میشود که تا صبح صادق باقی میماند. در فقه و فلکیات این وضاحت نیز است که تنها سه درجه قبل از صبح صادق صبح کاذب بنظرمی آید. نیز اینکه صبح کاذب در هر موسم میباشد قبل از وقت نقشه های سابقه متصل بر شما هیچ روشنی در نظرنمی آید، ماهرین فلکیات جدید و قدیمه برین متفق اند که قبل ازین وقت متصل بر افق هیچ روشنی نمیباشد، رابطه به مشاهدات تندو آدم و کراچی در رویداد حضرت مفتی صاحب نیز تصریح این موجود است که درین وقت بر افق هیچگونه روشنی نبود، ازین نیز ثابت شد که در نقشه های سابقه اوقات صبح کاذب اند، ازین وقت بسیار پیش در مختلف قسمت های شب بر مقامات مختلف در زمانه های مختلف بنام های مختلف چندین قسم روشنی ها ظاهر میشوند و از وقت مذکوره بسیار پیش ختم میشوند. لهذا بر هیچ یکی از آنها هم تعریف مذکور صادق نمی آید، بعضی مرتبه از کھکشان و غیره درین وقت مغالطه وجود روشنی شده میتواند، تفصیل این تحت عنوان ۳ اسباب غلط فهمی مذکور است.

(۷) یک روشنی از روشنی های مذکوره را زودیکل لانت گفته میشود، رابطه برین جارج ایبل نوشته است که ۳ این را بسا صبح کاذب نیز گفته میشود مگر بوجود ذیل این روشنی را در اصطلاح شرع صبح کاذب گفتن صحیح نیست.

(۱) این تا صبح صادق باقی نمیماند.

(۲) این روشنی بجای آنکه سه درجه پیش از صبح صادق ظاهر شود بسیار پیش شروع میشود بلکه بسیار پیش از سه درجه ختم میشود.

(۳) این روشنی در تمام سال صرف تا دوماه نمودار میشود.

علاوه ازین قطع نظر ازین که زودیکل لانت را شرعاً صبح کاذب قرار دادن صحیح است یا نیست صحیح حل مسئله زیر بحث برین فیصله موقوف است که بر روشنی ظاهر شونده بر وقت نقشه های سابقه تعریف صبح صادق، صادق نمی آید یا که صبح کاذب، رابطه به

تصریحات و مشاهدات متقدمین در رویداد حضرت مفتی صاحب علاوه از وضاحت کامل علامات واضح مذکوره صبح صادق و کاذب را در نظر گرفته هر شخص چون بخواند مشاهده نموده این فیصله قطعی را کرده میتواند که این روشنی صبح صادق است یا صبح کاذب؟ از امور بالاثبات شد که نقشه های سابقه خلاف قرآن، حدیث، فقه، اجماع امت، لغت، فلکیات قدیمه و جدیده و مشاهدات است.

قنیه : بر تحقیق مذکوره این اشکال را پیش کرده میشود که درین وقت افق آنقدر روشن میگردد که هر بیننده آنرا روز می پندارد.

جواب آن اینست که لذا این را صبح صادق گفته میشود، آنرا که شریعت در حکم دین قرار داده است و اگر این مطلب است که قبل ازین وقت روشنی تیز میشود پس جواب آن اینست که کمی و بیشی در روشنی امر نسبی است، شریعت این را اعتبار نکرده است، خود بدانید که شرعاً مدار صبح صادق بر زیادتی روشنی نیست بلکه بر طول و عرض آنست، روشنی خواه هر قدر زیاده شود مگر تا وقتی که از طول آن عرض زیاد میشود این صبح کاذب است، اگر غلطی روز پنداشتن صبح کاذب عام نمی بود پس حضور اکرم ﷺ شمارا "فجر مستطیل فریب ندهد" ارشاد فرمود.

رشید احمد

۸ / ربیع الآخر سنه ۹۴ هـ

مزید

(۱) کدام معیار که رابطه به صبح کاذب و صبح صادق بنده تحریر کرده است بعینه مطابق آن در امداد الاحکام جلد اول در صفحه ۳۲۳ فتوی حضرت حکیم الامت و مفتی عبدالحکیم صاحب گمتهلوی رحمۃ اللہ علیہ و در صفحه ۳۰۹ فتوی مولانا ظفر احمد عثمانی رحمۃ اللہ علیہ درج است. در صفحه ۳۰۹ به سهو قلم بجای کاذب صادق شده است.

(۲) از علماء عرب و مراکش بعد از مکاتبت در سن ۱۴۰۲ هجری معلوم شد که نزد فلکیین مراکشی بوقت صبح صادق اقوال ۱۸ درجه، ۱۹ درجه و ۲۰ درجه زیر افق نیز اند. برای ابطال آنها تحریر سابق بنده کافی است، به کدام بحث جدید حاجت ندارد.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عام جنتری های شایع شونده پاکستان و هندوستان و نقشه های اوقات نماز را از کتاب پنجم "تائیکل الینک" شایع شده از رصدگاه شاهی گرینچ مرتب کرده میشود درین اوقات یکی وقت را "ایسترونومیکل توانیلانت" گفته میشود. درین وقت آفتاب از افق ۱۸ درجه پائین میباشد. ماهرین فلکیات قدیم و جدید باین متفق^(۱) اند که قبل ازین وقت مکمل تاریکی میباشد که در آن کوچکترین ستاره قابل نظر (پانچ میگنیتیود) نیز بنظر می آید. بعد از آن متصل صبح کاذب شروع میشود. علاوه از قدیم علماء هینت ماهر فقه و فلکیات هر دو علامه برجندی ^{رحمۃ اللہ علیہ} نیز تصریح این را فرموده است که این صبح کاذب است و صبح صادق سه درجه بعد از آن میباشد. علامه شامی ^{رحمۃ اللہ علیہ} نیز در کتاب الصلوة و کتاب الصوم دوجای تحریر فرموده است که در میان صبح صادق و صبح کاذب فرق سه درجات میباشد مگر بر حضرات مرتب کننده اوقات نماز این مغالطه^(۲) شده است که ایشان ایسترونومیکل توانیلانت (۱۸ درجه زیر افق) را صبح صادق پنداشته مطابق آن اوقات فجر و عشاء را متعین کردند حالآنکه در حقیقت این وقت ابتداء صبح کاذب است. حقیقت مذکوره مسلم و متفق علیه تمام دنیا را بنده متعدد بار تا چندین روز توسط بسیاری حضرات اهل تجربه و اهل بصیرت مشاهده نمودم و خود نیز متعدد حضرات اهل بصیرت^(۳) را گرفته چندبار مشاهده نمودم. یکبار دوربین کشتی بحری نیز استعمال کرده شد هر بار این ثابت شد که تا وقت داده شده در جنتری ها مکمل تاریکی میباشد. و درین وقت صبح کاذب شروع میشود از کمال احتیاط مشاهده غروب شفق نیز تا ناید تحقیق بالامیشود. این مشاهدات را از فضای پر آشوب کراچی بیرون رفته کرده شد. چنانکه در فجر بیاض مستطیل معتبر نیست همچنان در عشاء^(۴) نیز شفق ابیض مستطیل اعتبار ندارد بلکه بر غروب شدن شفق ابیض مستطیل وقت عشاء شروع میشود. غرض

۱- تفصیل تحقیقات جدید و قدیمه تحت عنوان "حوالجات" خواهد آمد.

۲- متقدمین عمداً عادت تخریج اوقات صبح کاذب را گذاشتند تا که مردم برای صبح صادق تیار باشند. تفصیل این پیش تحت عنوان "وجه مغالطه رابطه به صبح صادق" می آید.

۳- به سرکردگی حضرت مفتی شفیع دامت برکاتهم رویداد مشاهدات یک جماعه مشهور علماء کرام بقلم حضرت مفتی صاحب پیش می آید.

۴- حوالجات این نیز پیش می آید.

اینکه در جنتری ها کدام و قتیکه رابطه به صبح صادق داده شده است آن در حقیقت وقت صبح کاذب است و صبح صادق سه درجه بعد ازین میشود. در مقام خط استواء در ایام معتدل صبح صادق ۱۲ دقیقه بعد از صبح کاذب میشود و عشاء مستطیل ۱۲ دقیقه قبل از غروب شدن مستطیل روشنی غروب میشود. در دیگر مقامات و دیگر ایام ازین هم زیاد تر فرق میباشد. چنانچه در کراچی در نقشه های صبح صادق در موسم های مختلف اوقات داده شده در نقشه های صادق از ۱۴ تا ۱۹ دقیقه بعد میشود. در دیگر مقامات (که عرض آنها از کراچی زیاد تر است) ازین هم زیاد تر فرق میباشد. در رمضان المبارک صرف ده دقیقه بعد از وقت داده شده در جنتری ها در عام مساجد کراچی جماعت فجر قایم میگردد. یعنی در رمضان نماز فجر را قبل از شروع شدن وقت خوانده میشود و از آنها تقریباً همیشه قبل از وقت میشوند.

گزارش از حضرات شایع کننده نقشه ها و جنتری های اوقات نماز

(۱) در اشاعت آینده تصحیح اوقات فجر و عشاء را کنند.

(۲) در چندین جنتری ها فهرست فرق مقامات مختلف از نظر گذشت این فرق وقت تنها بحساب طول البلد میباشد. حالآنکه بجز نصف النهار برباقی تمام اوقات اثر عرض البلد نیز می افتد. و اوقات یک عرض البلد از دیگر عرض البلد بسیار مختلف میباشد. لهذا در آینده یا چنین فهرست شایع کرده شود و گرنه کم از کم این تنبیه را ضرور داده شود که این فرق وقت صرف از نصف النهار است. دیگر اوقات را برین قیاس کردن درست نیست قاعدة تخریج دیگر اوقات جدا گانه است.

(۳) در یک جنتری نقشه مظاهر حق را بسوی شیخ عبدالحق منسوب کرده است حالآنکه این کتاب نواب قطب الدین است و درین نقشه منجم خیر الله است. سپس ناقل در فهم اوقات این نقشه نیز غلطی کرده است. غلطی چهارم اینست که این را بر کراچی چسبان نموده است حالآنکه این نقشه برای دهلی است. این را در کراچی یا شهر دیگر چسبان کردن هرگز درست نیست.

(۴) بر هر جنتری تنبیه این را نوشتن لازم است که (در امام اوقات احتیاط دویا چهار دقیقه ضروری است) زیرا که این اوقات را بطریقه حساسی مرتب کرده میشود. بنابراین طول و عرض یک مقام در اوقات فرق معمولی آمده میتواند. علاوه ازین اوقات هر سال از اوقات دیگر سال اندکی مختلف میباشد. سپس بعد از هر چهار سال همان اوقات اول بر میگردد.

در اوقات هر سال بغير صرف نظر ازین فرق معمولی هیچ نقشه دائمی تیار کرده نمیشود.

رشید احمد

از دارالافتاء والارشاد ناظم آباد کراچی

۷ / ربیع الاول سنه ۱۴۰۹

بنده محمد شفیع دارالعلوم کراچی - محمد یوسف بنوری حفظه الله عنه - ولی حسن ثغرله

حوالجات

تحقیقات قدیمه

۱۔ قال فی التصریح اذا قد علم بالتجربة ان المحطات الشمس اول الصبح الکاذب و آخر الشفق ثمانية عشر درجة. (تصریح ص ۱۹)

۲۔ و فی حاشیه ابی الفضل محمد حفیظ لله رحمه علی التصریح و اعلم ان المراد من الانحطاط فی الجانبین المحطات مرکز الشمس عن الافق الشرقي او الغربي و هو قدر ثمانية عشر درجة و یقطعه الفلك الاعظم فی ساعة و خمس ساعة و هذه مجموع الصبحین الصادق و الکاذب و من ذلك المجهو خمس ساعة حصه الصبح الکاذب و الساعة الواحدة حصه الصبح الصادق و اما بیان تفریقها الیهما فلی ذکره اطباء لایسعه الرسالة. (تصریح ص ۱۹)

۳۔ و فی شرح الجغیمی و قد عرف بالتجربة ان اول الصبح و آخر الشفق انما یکون اذا کان انحطاط الشمس ثمانية عشر جزءاً فلی بلد یکون عرضه اقل من تمام الميل بثمانية عشر جزءاً یحصل الشفق بأصبح الکاذب اذا کانت الشمس فی المینقلب الصيفی. (شرح جغیمی ص ۱۴۵)

۴۔ و نقل العلامة عبد الحکیم الکنوی رحمه فی حاشیته علی شرح الجغیمی عن العلامة عبد العلی البرجندی رحمه فی شرح (قوله اذا کان انحطاط الشمس ثمانية عشر جزءاً) هذا هو المشهور و وقع فی بعض کتب ابی ریحان انه سبعة عشر جزءاً و قيل انه تسعة عشر جزءاً و هذا فی ابتداء الصبح الکاذب و اما فی ابتداء الصبح الصادق فقد قيل ان انحطاط الشمس حیثئذ خمسة عشر جزءاً و لله تعالی اعلم. (شرح جغیمی ص ۱۴۵)

۵۔ قال البيروني - ولأنك هو الفجر وهو ثلاثة أنواع (ثم قال بعد ذكر الأنواع الثلاثة) وبحسب الحاجة إلى الفجر والشفق رصد أصحاب هذه الصناعة أمراً لمصلوا من قوائين وقته أن الحطاط الشمس تحت الأفق متى كان ثمانية عشر جزءاً كان ذلك وقت طلوع الفجر في المشرق ووقت مغيب الشفق في المغرب ولما لم يكن شيئاً معينا بل بالاول مختلطاً اختلف في هذا القانون فراءه بعضهم سبعة عشر جزءاً. (القانون المسعودي لابن يربحان البيروني ج ۲، ص ۳۹)

۶۔ بر بعضی وهم واقع شده است که بیرونی کدام معیار که ۱۸ درجه زیرافق گفته است این رابطه به فجر صادق است. شواهد بر بطلان این قرارداد یلاست:

(۱) بیرونی نخست تعریف فجر را نمود سپس سه انواع آنرا بیان کرد سپس معیار فجر را گفت، ازین صاف آشکار است که این وقت نوع اول فجر یعنی فجر کاذب است این امر بجز ازاینکه از سیاق عبارت ظاهر است مطابق طرز تحریر دیگر فلکیین نیز است زیرا که ایشان ۱۸ درجه زیرافق را با مطلق فجر تعبیر نموده فجر کاذب مراد میگیرند. در بیان فجر صادق قول بیرونی از "و تعقبه شروط العبادات" این ثابت میشود که بعد از ختم نمودن بیان انواع سه گانه که معیار ابتداء فجر را بیان کرده است آن از فجر صادق است. اگر बाद نظر داشت شروط عبادات بیان معیار مقصود میبود پس درجات غروب شفق احمر را نیز بیان میکرد. بالخصوص وقتی که از "واختلاف الائمة فی اسم الشفق علی ایها یقع واجب ان یحمله لها معاً" اهمیت علم آن را نیز بیان کرده میتوانند.

(۲) بیرونی تعریف فجر صادق را اینچنین کرده است "معرفة فی عرض الافق مستدیر ک نصف دائرة وقت ۱۸ درجه زیرافق شکل نصف دائرة هرگز بنظر نمی آید. هر وقتی که بخواید و هر جای که بخواید مشاهده نموده فیصله کنید. تمام فلکیین روشنی ظاهر شوند درین وقت را مستطیل میگویند. و در مشاهدات سه روزه ۱۱ علماء نیز این روشنی مستطیل بنظر می آید. چنانکه در نوشته رویداد خود حضرت مفتی محمد شفیع صاحب ~~رحمته~~ تحریر است. (صفحه آینده)

(بقیه حاشیه) (۳) ازین عبارت بیرونی "وبحسب الحاجة إلى الفجر والشفق رصد أصحاب هذه الصناعة أمرًا لمصلوا من قوائين وقته (آل قوله) اختلف في هذا القانون فراءه بعضهم سبعة عشر جزءاً" ثابت شده که او بنا بر مشاهده ذاتی خود، خود وی هیچ فیصله نمی نویسد. بلکه مشاهدات و اقوال مختلف دیگر فلکیین را نقل میکند. و این را ثابت کرده شده است که دیگر تمام فلکیین این را فجر کاذب قرار میدهند.

(۴) علامه بر جندی ~~رحمته~~ از بیرونی رابطه به ۱۸ درجه زیرافق قول صبح کاذب را نقل فرموده است. ازین ثابت شده که وی نیز این عبارت بیرونی را رابطه به صبح کاذب قرار داده است. تمام عبارت بر جندی را تحت عنوان "حوالجات تحقیقات قدیمه" ملاحظه فرمائید.

(۵) از عبارات مذکوره بیرونی ظاهراً و از عبارت کتاب تفهیم ایشان (ثم یعلم الصبح الکلیب) الفجر الصادق معتبراً علیه مذهبنا الافق درین عبارت از معترضاً علیه صراحته ثابت شده که نزد بیرونی نیز وجود صبح کاذب قبل از صبح صادق ضروری است. حالانکه از ۱۸ درجه زیرافق قبل متصلاً به اجماع فلکیات قدیمه و جدیده هیچ روشنی نمیباشد. در مشاهدات ۱۱ علماء به سرکردگی حضرت مفتی محمد شفیع صاحب ~~رحمته~~ نیز قبل از آن هیچ روشنی بنظر نیامد

۶۔ قال المحقق الطوسی فی الزبدة فی الباب الرابع والعشرين بعد ذکر الانواع الثلاثة من الفجر والشفق وقد علم بالبرصدان اول الفجر وآخر الشفق يكون وقع المحطات الشمس عن الافق ثمان عشرة درجة من دائرة ارتفاعها.

وقال فی تبصرته فی الفصل التاسع من الباب الثانی وقد عرف بالتجربة ان المحطات الشمس عند اول طلوع الفجر ثمانية عشر جزءاً.

وقال فی ہیئتہ نظیر درجة آفتاب را بر مقنطرة هجدهم درجه نهم و مرئی را نشان کنم پس بر افق غربی نهم و مرئی را نشان کنم و میان هر دو نشان بشمرم و بر پانزده قسمت کنم آنچه بیرون آید ساعات مستوی باشد میان طلوع صبح (کاذب، شرح) و طلوع آفتاب (الی قوله) و اگر نظیر درجة غربی بود بیشتر از هزده درجه هنوز صبح بر نیامده باشد و اگر کمتر از هزده باشد صبح بر آمده باشد و اگر هزده درجه بود اول وقت طلوع صبح هست. (بست باب للمحقق الطوسی باب نهم)

۷۔ اذا صارت الشمس قريبة من الافق بقدر ثمانية عشر جزءاً (الی) یری المیاض الطویل فی جناب المشرق هو یسمى بالصبح الکائب کأن کان الافق بعدة مظلماً یکذب کونه نور الشمس والمنعشر فی الافق بعدة بزمان یسمى بالصبح الصادق لکونه اصدق ظهوراً من الاول قیل ابعدائه حين المحطات الشمس خمسة عشر جزءاً. (تحفة اولی الالباب شرح بستعباب للعلامة عبدالحق الکتوازی)

۸۔ اعلم انه قد علم بالتجربة ان اول الصبح الکائب انما یکون اذا کان المحطات الشمس من الافق الشرقي ثمانية عشر جزءاً. (شرح لمهر حاشیة بستعباب)

۹۔ ذکر العلامة المرحوم الشیخ خلیل الکامل فی حاشیة علی رسالة الاسطرلاب لشیخ مشافخنا العلامة المحقق علی أفندی الداعستانی ان التعاوت بین الفجرین و کلابین الشفقین الاحمر والابيض انما هو بقليل درج (شامیة ج ۱، ص ۳۳۲)

۱۰۔ بدانکه صبح دو باشد یکی کاذب که بزکام انحطاط بر پزده درجه از درجات دائرہ ارتفاع ماره بمركز شمس سپیدی ضعیف ۱۰ دراز باریک بر اجزاء کثیف سطح محروط ظل زمین مسکى بلیل نمودار شود و اورا کاذب ازین جهت گویند که فنی غمزه بیش می کند که در آن حال مظلم باشد (الی قوله) و دوم صبح صادق و آن روشنی ندارد و افق شرقی باشد بزکام انحطاط آفتاب پانزده درجه قاله المرحوم جندی. (حاشیة ما لا بد منه ص ۲۹) ..

پیش از حاشیه شرح چغینی نیز عبارت برجندی را نقل کرده شده است. علامه برجندی رحمۃ اللہ علیہ امام مسلم فقہ و فلکیات اند. در فلکیات چندین کتب دارند. مثلاً شرح مجسطی، شرح رساله اسطرلاب للطوسی، شرح التذکرۃ النصیریۃ، حاشی شرح چغینی. (الفوائد البهیة للعلامة عبدالحی لکهنوی ص ۱۵ و هدیه العارفین لاسمعیل پاشا ص ۵۸۶) در فقه تصنیف ایشان شرح نقایه بسیار مشهور است. فقهاء مشهور علامه شامی، شیخ اسمعیل، نوح، حموی، ابن نجیم و قتال رحمهم الله تعالی تحقیقات ایشان را نقل میفرمایند.

خلاصه ترجمه حوالجات تحقیقات قدیمه

(۱) از تجربه بلاشبہ ثابت شد کہ در ابتداء صبح کاذب و آخر شفق آفتاب از افق ۱۸ درجہ پائین میباشد (تصریح ص ۶۹)

(۲) مراد از افق شرقی و غربی انحطاط مرکز آفتاب است و آن ۱۸ درجہ است. فلک اعظم آنرا در $1\frac{1}{4}$ ساعت طی میکند و این مجموعہ صبح صادق و کاذب است. ازین مجموعہ $\frac{1}{4}$ ساعت قسمت صبح کاذب است و یک ساعت قسمت صبح صادق است. در تفصیل این تقسیم تطویل است کہ درین رسالہ گنجانش ندارد (حاشیہ تصریح ص ۶۹)

(۳) از تجربه ثابت شد کہ ابتداء صبح صادق و انتہاء شفق در آن وقتی میشود کہ چون آفتاب از افق ۱۸ درجہ پائین باشد. لهذا عرض کدام شهری کہ از تمام المیل ۱۸ درجہ کم باشد آنجا وقت شفق انقلاب صیفی (۲۲ جون) از صبح کاذب میسر میشود (شرح چغینی ص ۱۷۵)

(۴) این (۱۸ درجہ زیر افق) ابتداء صبح کاذب است و در مورد ابتداء صبح صادق بلاشبہ گفته شدہ است کہ درین وقت آفتاب ۱۵ درجہ پائین میباشد. (حاشیہ شرح چغینی ص ۱۷۵)

(۵) ابوریحان بیرونی بعد از بیان نمودن سه اقسام فجر میفرماید کہ آفتاب چون ۱۸ درجہ زیر افق میشود در آن وقت ابتداء فجر (کاذب) و انتہاء شفق میشود. (القانون المسعودی ص ۹۴۹ ج ۲)

(۶) محقق طوسی بعد از بیان نمودن سه انواع فجر و شفق نوشتہ است کہ بر صد گاہ بہ مشاہدات و تجربیات ثابت شدہ است کہ ابتداء فجر و انتہاء شفق در آن وقت میشود چون آفتاب از افق ۱۸ درجہ پائین میباشد. (زبدہ، تبصرہ، بست باب)

(۷) چون آفتاب از افق ۱۸ درجه پائین میشود درین وقت در طرف مشرق یک روشنی دراز بنظر می آید آنرا صبح کاذب گفته میشود، چند وقت بعد از آن روشنی منتشرشونده در افق را صبح صادق گفته میشود، گفته میشود که وقت ابتداء این آفتاب ۱۵ درجه زیر افق میباشد. (تحفه)

(۸) خوب بدانید که بلاشبہ از تجربه ثابت شده است که وقت ابتداء صبح صادق صبح کاذب آفتاب ۱۸ درجه پائین میباشد. (شرح لم)

(۹) در میان صبح صادق و کاذب و شفق احمر و ابیض سه درجه فرق میباشد. (شامی ص ۳۳۲ ج ۱)

(۱۰) بوقت صبح کاذب آفتاب از افق ۱۸ درجه پائین میباشد و بوقت صبح صادق ۱۵ درجه. (حاشیه مالا بدمنه ص ۲۹ بحواله برجندی)

تحقیقات جدیدہ

(۱) معیار الاوقات، در سرورق این کتاب این عبارت تحریر است "مصفی مولوی عبدالواسع صاحب پروفیسر دینیات کلیہ جامعہ عثمانیہ متفقہ مجل علماء منعقدہ محکمہ صدارت عالیہ سرکار عالی منظورہ بارگاہ خسروی جہان پناہی حیدرآباد دکن ازین ثابت شد کہ بر صحت این کتاب اتفاق چنین یک مجلس علماء است کہ آنرا نواب حیدرآباد دکن متعین کردہ بود سپس نواب صاحب تحقیقات این کتاب را منظور فرمود. این کتاب در کتب خانہ خاص انجمن ترقی اردو، کالج کراچی موجود است، در صفحہ ۱۵، ۱۴، ۲۵، ۲۸ این وضاحت موجود است کہ وقت صبح کاذب آفتاب ۱۸ درجہ و وقت صبح صادق آفتاب ۱۵ درجہ پائین میباشد.

(۲) ایدی مرلٹی مینول آف نیوی گیشن ص ۱۳۷ ج ۲.

(۳) بیسک ایرینوی گیشن درلز.

(۴) ایسترونومیکل افیمیریز.

(۵) نائیکل المینک.

(۶) مراسلہ ڈائریکٹر ہائیڈروگرافی نیول ہید کوارٹرز حکومت پاکستان کراچی۔ (۱)

(۲) مراسلہ ڈائریکٹر ہائیڈروگرافی نیول ہید کوارٹرز حکومت پاکستان کراچی

HYDROGRAPHIC DIRECTORATE
NAVAL STAFF OFFICE
NAVAL HEADQUARTERS
KARACHI

D.O.No. HD/0108121.

13 October, 1970.

From: - Captain S.R. Islam, P.N.
Director of Hydrography.

Dear Sir,

Reference your letter dated 24-6-1970 and Mufti Rasid Ahmad's letter dated 7-10-1970.

The Nautical Almanac is a standard publication of the Royal Navy and its contents are extensively used for the computation of the rising and setting phenomena of the heavenly bodies and other astronomical information mainly connected with navigation. The accuracy of tables in the nautical almanac meets these requirements and is considered sufficient to cover the problems indicated by you. From the nautical almanac of 1970 the times of sunrise and twilight have been calculated to compare your computations. The results are as under:-

Place	Date	Stated time of صبح صادق	Calculated time when sun is 15° below horizon.
<u>Goth Fekir</u>			
(Lat. 25° 46' N Long. 68° 40' E)	11.6.70	04 hrs. 19 min. (Zone + 5 hours)	04 hrs. 20 min. (Zone + 5 hours)
<u>Karachi</u>			
(Lat. 24° 52.5' N Long. 67° 2.5' E)	20.6.70	04 hrs. 30 min.	04 hrs. 29½ min.
	20.9.70	06 hrs. 17 min.	06 hrs. 18 min.
	20.12.70	06 hrs. 203 min.	06 hrs. 02 min.

2. The calculated time as given above is based upon the following data given in the Nautical Almanac (Page 258) and Admiralty Manual of Navigation Vol. II (Page 137) :-

EXTRACT from Nautical Almanac 1970 (Page 258)

Basis of the tabulations. At sunrise and sunset 15' is allowed for semi-diameter and 34' for horizontal refraction, so that the times given the Sun's upper limb is on the visible horizon; all times refer to phenomena as seen from sea level with a clear horizon.

عہدہ جہتیم پانز طہرہ کے اطمینان کے خاطر ان نفلوں سے تصدیق کروان گئی ورنہ تجھے اسکی حاجت نہ تھی « وشیہ اہم
صبح صادق ... »

۱ - بہ خاطر اطمینان طبقہ روشنفکران جدید از محکمہ های آنها تصدیق میشود و اگر نہ بہ آنها هیچ ضرورت نداریم (رشید احمد عفی عنہ) .

At the times given for the beginning and end of twilight, the Sun's zenith distance is 96° for civil, and 102° for nautical twilight. The degree of illumination at the times given for civil twilight (in good conditions and in the absence of other illumination) is such that the brightest stars are visible and the horizon is clearly defined. At the times given for nautical twilight the horizon is in general not visible, and it is too dark for observation.

Times corresponding to other depressions of the Sun may be obtained by interpolation or, for depressions of more than 18° less reliably, by extrapolation; times so obtained will be subject to considerable uncertainty near extreme conditions.

EXTRACT From Admiralty Manual of Navigation Vol. II.
(Page 137).

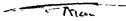
Astronomical twilight. This is said to end or begin when the Sun's centre is 18° below the horizon, at which moment absolute darkness is assumed to begin or end so far as the Sun is concerned.

3. The times of صبح صادق or صبح کاذب and other requirements can be obtained from the above stated arguments according to the definitions of the terms.

4. A comparison of the times given by you for 22nd September and 22nd December, 1970 indicates that they relate to Astronomical twilight (morning) when the sun is 18° below the horizon. For 22nd June 1970 the time given is a little earlier.

5. The chart of time supplied by you has also been compared and the times given for صبح صادق as well as sunrise generally tally with other times calculated from the Nautical Almanac for Astronomical twilight and sunrise respectively.

Yours Sincerely

(S.R. ISLAM)
CAPTAIN PAKISTAN NAVY

Molana Khatishamul Haq Thanvi,
56, Jacob Lines,
Karachi.

Copy to:- Mufti Rashid Ahmad
Darul Uloom wal Iman at
Karachi,
Karachi.

(۷) مراسله دائر کتر محکمہ موسمیات حکومت پاکستان بنام مولانا احتشام الحق تھانوی

PAKISTAN METEOROLOGICAL DEPARTMENT
Office of the Deputy Director, Climatology, Hydrometeorology
Oceanography, University Road, Karachi.

No. Cl-11(7)/68

Karachi,
dated the 18th September, 1970.

To

Maulana Ehtishamul Haq Thanvi,
56, Jacob Lines,
Karachi.

Dear Sir,

Kindly refer to your letter dated the 21st June, 1970. Replies to the queries at the end of page 4 of the report received along with your letter, are given below serially:

1. We have no comments to offer.
2. The time for the beginning of morning astronomical twilight for 12th June is 4h 11^m. The beginning of morning astronomical twilight is taken to be the time when the Sun is 18° below horizon. We have no comments to offer on the timings in the different charts given, the timings of Sub-he-Sadiq for Karachi.
3. When the Sun is 18° below horizon, all light from the sun is out off.
4. This Department has not undertaken any work on the determination of the timings of Sub-he-Sadiq according to the definition given in the 'note' at the end of page 4 of the Report enclosed with your letter. These timings can, however, be calculated for any location if the phenomena Sub-he-Sadiq is precisely defined with respect to the position of the Sun below horizon. With out this the calculation of the timings will not be possible and as you have yourself noticed, will be subject to the personal error of the observer.

Delay in the reply to your letter is deeply regretted.

Yours faithfully,

(T.H. SIDDIQUI) 18/9/70
for DIRECTOR

(۸) خط ازبندہ رشید احمد بنام دہتی دائر کتر محکمہ موسمیات حکومت پاکستان کراچی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مکرمی جناب دہتی دائر کتر صاحب محکمہ موسمیات پاکستان

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته! رابطہ به امور ذیل تحقیق محکمہ خود را تحریر فرمائید.

(۱) درعام نقشہ های کراچی اوقات صبح صادق اینست ۲۲ جون ساعت ۴ و ۱۱ دقیقه

۲۲ ستمبر ساعت ۵ و ۵۹ دقیقه درین اوقات آفتاب از افق

چقدر پائین میباشد؟

(۲) چون آفتاب از افق ۱۸ درجه پائین میباشد درین وقت برافق کدام گونه روشنی

میباشد یا نه؟

(۳) برای کراچی اوقات صبح صادق (۱۵ درجه زیر افق) تحریر کنید. فقط والسلام علیکم

رشید احمد: درالافتاء والارشاد ناظم آباد کراچی

۳۰ / رجب سنہ ۱۳۹۰ ہجری مطابق ۲ / اکتوبر سنہ ۱۹۷۰ء

جواب خط از این ای قریشی دہتی دائر کتر محکمہ موسمیات حکومت پاکستان کراچی

No.C1-11(17)/68/1667
PAKISTAN METEOROLOGICAL DEPARTMENT
OFFICE OF THE DEPUTY DIRECTOR
CLIMATOLOGY HYDROMETEOROLOGY &
OCEANOGRAPHY

From:- N. A. Qureshi,
Deputy Director.
To :- Mufti Rashid Ahmed,
Daruliftae wal Irshad
Nazimabad IV
Karachi-18.

Karachi, the 21st October, 1970.

For :-

Reference your letter dated 2.10.1970.

The replies to your queries are as follows serialum:-

The sun is approximately 10 degrees below the horizon at the times given on the dates specified.

کتاب الصلوٰۃ

۱۶۲

احسن الفتاویٰ جلد ۲

(2) When the sun is 18 degrees below the horizon all light from the sun is cut off.

(3) The times, correct to the nearest half min., calculated for meteorological Observatory at Karachi Airport (coordinates 24°54' N & 67°08' E) when the sun is 15° below the horizon on the dates specified are as follows:

22.6.1970 : 04 hrs 29½ min. W.P.S.T.
 22.9.1970 : 05 hrs 17 " " " "
 22.12.1970 : 06 hrs 4½ " " " "

Kindly acknowledge receipt.

Yours faithfully,

(N. A. QURESHI)
 Deputy Director
 Phone : 415549

21/1/1970

خلاصہ ترجمہ مراسلہ دائر کٹر ہائیڈرو گرافی نیول ہید کوارٹر حکومت پاکستان کراچی

مقام	تاریخ	صبح صادق	درجہ زیر رافق
کراچی	۲۰،۶،۷۰	۴ بجہ ۳۰ دقیقہ	۴ بجہ ۲۹ ½ دقیقہ
۲۴ ۵۲.۵ عرض البلد	۲۰،۹،۷۰	۵ بجہ ۱۷ دقیقہ	۵ بجہ ۱۸ دقیقہ
۶۷.۲ ۵ عرض البلد	۲۰،۱۲،۷۰	۶ بجہ ۳ دقیقہ	۶ بجہ ۲ دقیقہ

وقت صبح چون آفتاب ۱۸ درجہ زیر رافق میباشد در آن وقت مکمل اختتام تاریکی و وقت شام بر ۱۸ درجہ مکمل ابتداء تاریکی میشود.

دروقت داده شدہ ۲۲ ستمبر و ۲۲ دسمبر آفتاب ۱۸ درجہ زیر رافق میباشد و ۲۲ وقت جون اذین ہم چیزی پیشتر است.

در نقشہ (سابقہ) فرستادہ شما وقت داده شدہ صبح صادق مطابق ۱۸ درجہ زیر رافق است.

دستخط ایس. آر. اسلام کپتن پاکستان نیوی

خط بنام مولانا احتشام الحق تھانوی ۶۵ جیک لائن کراچی

نقل خط فرستاده شد بنام مفتی رشید احمد درالافتاء والارشاد ناظم آباد کراچی

خلاصہ ترجمہ مراسلہ دائر کتر معکمہ موسمیات حکومت پاکستان کراچی

(۱) ۱۲ جون ایسترونومیکل توانیلانت ساعت ۴ بجہ ۱۱ دقیقہ شروع میشود (چنانکہ در نقشہ های مروجہ است) درین وقت آفتاب از افق ۱۸ درجہ پائین میباشد.

(۲) چون آفتاب ۱۸ درجہ زیر افق میباشد در آن وقت ہرگونہ روشنی آفتاب از افق منقطع میگردد.

دستخط ایچ صدیقی برای دائر کتر

خلاصہ ترجمہ مراسلہ دہتی فائر کتر معکمہ موسمیات حکومت پاکستان کراچی

(۱) شما کدام اوقات برای کدام تواریخ کہ نوشته اید درین وقت آفتاب ۱۸ درجہ از افق پائین میباشد.

(۲) چون آفتاب از افق ۱۸ درجہ پائین میباشد در آن وقت روشنی آن بالکل منقطع میشود.

(۳) ۲۲ / جون سنہ ۱۹۷۰ ہجری ۴ بجہ $\frac{1}{2}$ ۲۹ دقیقہ

۲۲ / ستمبر سنہ ۱۹۷۰ ہجری ۵ بجہ ۱۷ دقیقہ

۲۲ / دسمبر سنہ ۱۹۷۰ ہجری ۶ بجہ $\frac{1}{2}$ ۴ دقیقہ

دستخط ابن ای قریشی دہتی دائر کتر

فون ۶۱۵۵۴۹

حوالجات متعلقہ وقت عشاء

قال الامام الطحاوی رحمہ اللہ و کان الفطر فی تلك عندنا اہم قدا جمعوا ان الحمرۃ التي قبل البیاض من وقتها و اما اعتلالہم فی البیاض الذی بعدہ فقال بعضهم حکمہ حکم الحمرۃ و قال بعضهم حکمہ خلاف حکم الحمرۃ ففطرنا فی ذلك فرائدا الفجر یكون قبلہ حرۃ ثم یتلوها بیاضا الفجر فکانت الحمرۃ و البیاض فی ذلك وقتا لصلوۃ واحد و هو الفجر فاذا خرجا خرج وقتها فالفطر علی ذلك ان یكون البیاض و الحمرۃ فی المغرب ایضا وقت الصلوۃ واحد و حکمہا حکم واحد اذا خرجا خرج وقت الصلوۃ اللذان هما و قلعها. (شرح معالی الآثار ج ۳، ص ۹۰)

بہاؤ الشفق ہی المدد ما بین ظهور بہاؤ الفجر الی طلوع الشمس سوا ہسوا کما صرح بہ اصحاب
 الرياض والہیئة قال فی حاشیة شرح الہمینی الشفق والفجر ہما متشابهان شکلاً ومتقابلان وضعاً
 الفجر یمدو من بہاؤ ضعیف مستطیل ثم بہاؤ عریض ثم حرراً والشفق یمدو بعد الغروب من
 حرراً ثم بہاؤ عریض ثم بہاؤ مستطیل الخ ولعلک تقطع عن لهذا الکلام ان الشفق الابہی ایضاً
 مثل الفجر الثانی بہاؤ مستطیل عریض و بہاؤ ضعیف مستطیل فکما ان المعتبر فی الفجر هو
 البہاؤ العریض کلذلک فی الشفق المعتبر لهذا الا البہاؤ المستطیل (اعلام السنن ج ۲، ص ۹) ونقل
 العلامة العثالی رحمہ اللہ ایضاً عن اعلام السنن ما قدمنا من عباراتہ (فتح الملہم ج ۲، ص ۱۵)

مشاہدات جماعت علماء کرام بہ سرکردگی حضرت مفتی محمد شفیع صاحب

درجون سنہ ۱۹۷۰ بہ سرکردگی حضرت مفتی محمد شفیع صاحب دامت برکاتہم صدر
 دارالعلوم کراچی یک جماعت مشہور از علماء صرف برای مشاہدات از تندو آدم تاملرہ
 محمدیہ (۴۰ دقیقہ و ۶۸ درجہ طول و ۴۶ دقیقہ و ۲۵ درجہ عرض) واقع در شمال مشرق
 تقریباً بر فاصلہ سہ میل سفر کردند۔ حضرت مفتی صاحب رویداد مشاہدات را خود بقلم
 خود تحریر فرمود بر آن دیگر حضرات نیز دستخط کردند۔ در ذیل اقتباسات ضروری این
 رویداد را داده میشود۔

اسماء شرکاء سفر :

(۱)	مولانا مفتی رشید احمد صاحب	دارالافتاء والارشاد ناظم آباد کراچی
(۲)	مولانا مفتی محی الدین صاحب	مدرسہ اشرف العلوم دہاکہ مشرقی پاکستان
(۳)	مولانا مفتی ولی حسن صاحب	مدرسہ عربیہ نیوٹاؤن کراچی
(۴)	مولانا عاشق الہی صاحب	مدرسہ دارالعلوم کراچی
(۵)	مولانا محمد رفیع صاحب	مدرس دارالعلوم کراچی
(۶)	مولانا محمد تقی صاحب	// //
(۷)	مولانا محمد علی صاحب	// //
(۸)	جناب کلیم صاحب	لیکچرار شعبہ تاریخ اسلام کراچی یونیورسٹی
(۹)	احقر محمد شفیع	(صدر دارالعلوم کراچی)

از علماء مقامی حضرات قرار ذیل در مشاہدات شریک بودند۔

(۱۰) مولوی محمد صدیق صاحب (فقیر منتہار) مہتمم مدرسہ محمدیہ نزد تندو آدم

(۱۱) مولوی عبدالواحد صاحب مدرس مدرسہ محمدیہ نزد تندو آدم

در ۱۱ / جون یک روشنی عرضاً بالای افق منتشرشونده شروع شد، مکمل تبیین روشنی کہ بر آن ہمہ بینندگان اتفاق کردند آن بر ۴ / ۱۹ بود، ازین روشنی و چیز پیش از آن بر بعضی شبہ داشت.

۱۲ جون صبح تقریباً $3\frac{1}{2}$ بجہ درمیدان تمام حضرات رسیدند درین وقت برافق مشرق ہیچگونہ روشنی نبود، برابر چہار بجہ برافق روشنی طولانی مخروطی شکل نمودار شد آنرا ہمہ دیدہ صبح کاذب قراردادند و ۱۷ دقیقہ بعد از آن ۴ / ۱۷ صبح صادق بطور واضح مشاہدہ کردہ شد، برین ہمہ اتفاق کردند. طلوع آفتاب بر ۵ / ۳۲ شد.

۱۳ / جون امروز در کراچی کورنگی قریب سوکواتریر کنار بحر مشرقی رفتہ کوشش مشاہدہ را کردہ شد در آن مفتی رشید احمد صاحب، مولانا محی الدین صاحب، مولانا عاشق الہی صاحب، مولوی محمد علی صاحب، مولانا محمد رفیع صاحب و احقر محمد شفیع شامل بودند. اینقدر ہمہ محسوس کردند کہ ۴ / ۱۱ کدما و قتیکہ در نقشہ ہای صبح صادق تاریخ امروز را نوشتہ شدہ است درین وقت ہیچگونہ روشنی برافق نبود، بعد از آن آن روشنی کہ آنرا صبح کاذب گفتہ میشود شروع شد، سپس بعد از آن روشنی معترضاً پراگندہ شونہ صبح صادق در نظر آمد.

محمد عاشق الہی

ولی حسن تونکی غفر اللہ لہ

رشید احمد

عبدہ محی الدین غفانتہ

محمد تقی

محمد رفیع عثمانی

نتائج :

نتیجہ مشاہدہ کراچی چنین عام فہم است کہ درین مورد ہیچگونہ ضرورت فہماندن نیست و بر نتائج مشاہدہ تندو آدم اہل فن غور کنند ثابت خواہد شد کہ آنجا عین مطابق تحقیق بندہ صبح کاذب بر وقت ۱۸ درجہ زیر افق و صبح صادق ۱۵ درجہ زیر افق شد و عوام تصدیق این را کردہ میتوانند کہ در تواریخ اوقات کراچی را در نقشہ ہای سابق چنین دادہ شدہ است.

طلوع

صبح صادق

تاریخ

۵ بجہ ۱۴ دقیقہ

۴ بجہ ۱۲ دقیقہ

۱۱ / جون

۵ بجہ ۱۴ دقیقہ

۴ بجہ ۱۱ دقیقہ

۱۲ / جون

درتندو آدم ۹ دقیقه پیش از طلوع کراچی در ساعت ۵ و ۳۲ دقیقه شد. پس صبح صادق و صبح کاذب نیز تقریباً بر ۹ دقیقه بلکه بروی حساب باید بر ۱۰ و ۱۱ دقیقه قبل شود حالانکه آنجا صبح صادق از وقت کراچی در ۱۲/ جون ۶ دقیقه بعد بر ساعت ۴ و ۱۷ دقیقه شد و در ۱۱/ جون ۷ دقیقه بعد در ساعت ۴ و ۱۹ دقیقه شد، البته صبح کاذب ۱۱ دقیقه قبل در ساعت ۴ شد. ازین هر شخص دارای ادنی فهم نیز بخوبی درک کرده میتواند که در نقشه های قدیم کراچی اوقات داده شده تحت عنوان صبح صادق در حقیقت صبح صادق نیست بلکه این اوقات صبح کاذب اند.

بنابر مشاهدات مذکوره حضرت مفتی محمد شفیع صاحب دامت برکاتهم در جواب یک سوال فتوی قرار ذیل را تحریر فرمود.

فتویٰ حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب

صدر دارالعلوم کراچی ۳۶۰ / ۳۶

حامداً و مصلياً. اینقدر سخن بطور یقینی شده است که در نقشه ها و جنتری ها کدام وقت که برای صبح صادق نوشته است آن اصلی وقت صبح صادق نیست، بلکه غالباً وقت صبح کاذب است که برای اتمام سحراحتیاطاً نوشته شده است. بعد از آن نیز چیزی وقت باقی میماند مقدار آن هر جا ۱۲ دقیقه نیست بلکه در هر موسم و هر علاقه نوعیت تفاوت جداگانه است لهذا مطابق نقشه ها فوراً اذان داده نماز گزاردن مرد یازن درست نیست. ۲۰ دقیقه بعد از وقت نقشه به اذان دادن فجر و گزاردن نماز فجر در هر موسم بلا شبه نماز صحیح میشود، لهذا برین عمل کرده شود.

مهر دارالافتاء دارالعلوم کراچی

بنده محمد شفیع غفی عنه دارالعلوم کراچی ع ۱۴، ۹۰ / ۲۸ / ۱۱ هـ

اقتباسات فیصله مجلس تحقیق

منعقد دارالعلوم کراچی ۱۳ ذی قعدہ سنہ ۹۲ هجری

درین این مجلس رساله حضرت مولانا مفتی رشید احمد صاحب را بردلائل صبح صادق غور کرده شد و بسوی کتب متعلقه مراجعت کرده شد نیز کدام سفر که بسوی تندو آدم جهت

تحقیق و مشاهدات مسئلہ کردہ شدہ بود بادر نظر داشت نتائج آن، بعد از بحث و تمحیص سخنان قرار ذیل بہ پایہ ثبوت رسیدند.

بعد از آمدن مسئلہ تحت غور و رایام متفرق چند مشاهدات کہ انجام گرفتند در ہیچ یکی از آنها مطابق جنتری های مروجہ صبح صادق نشد بلکہ بعد از آن شد. از تمام این امور ثابت شد کہ در جنتری های مروجہ کدام وقت کہ بنام صبح صادق نوشته شدہ اند آنها در حقیقت صبح کاذب اند.

حضرت مولانا مفتی رشید احمد صاحب کدام اوقات کہ برای صبح صادق کشیدہ است مقابلہ آن از مشاهدات تند و آدم کردہ شدہ است. فرق تنها یک دقیقہ بود. بہر کیف از تحقیق مذکورہ برمانیز این ظن غالب می باشد کہ مولانا مفتی رشید احمد صاحب بطریقہ حسابی کدام اوقاتی را کہ کشیدہ است آن درست است.

احقر محمد تقی عثمانی عفی عنہ

۱۴ / ذی قعدہ سنہ ۹۲ ہجری

محمد شفیع رشید احمد محمد عاشق الہی محمد رفیع عثمانی عفا اللہ عنہ

اسباب غلط فہمی در مشاہدہ

(۱) در وسط اگست تا وسط اکتوبر از طرف مشرق کافی پیش از صبح صادق زود یککل لانت ظاہر میشود، این با صبح ہیچ تعلق ندارد، همچنان این روشنی بطرف مغرب در وسط فروری تا وسط اپریل ظاہر می شود، جارج ایبل در کتاب خود ۳ یکس پلوریشن آف دی یونیورس۔ مطبوعہ سنہ ۱۹۶۴ء رابطہ بہ زود یککل لانت نوشتہ است کہ ۳ این را بعضی اوقات صبح کاذب نیز گفتہ میشود۔ از آن این غلط فہمی شدہ میتواند کہ بعد از آن ۳ یسترونومیکل نوائیلانت ظاہر شوندہ صبح صادق میشود لہذا خوب بدانید کہ در اصطلاح شریعت روشنی مستطیل نمودار شوندہ کافی بلند از افق در ابتداء صبح را صبح کاذب گفتہ میشود سپس ہمین روشنی چون پائین آمدہ عرضاً منتشر میگردد۔ و از طول عرض زیاد میشود و درین چیزی سرخی می آید، پس این را صبح صادق گفتہ میشود.

عن ممران جندب رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ ﷺ لا یغرکم اذان ہلال ولا بیاض الافاق المستطیل فکلوا حتی یستطیر فکلوا (رواہ مسلم) عن عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ عن النبی ﷺ لیس ان

يقول الفجر او الصبح و قال باصابعه و رفعها الى فوق و طأطأ الى اسفل حتى يقول هكذا و قال زهير
بسبأ بتيه احذها فوق الاخرى ثم مداهما عن يمينه و عن شماله. (رواه البخاري) قول (و طأطأ) اي خفض
اصبعيه الى اسفل و هذا هو الاشارة الى كيفية الصبح الصادق. (عمدة القاري ۱ ص ۱۳۹) الفجر الصادق
يطلع معترضاً ثم يعم الافق ذاهباً يمينا و شمالاً بخلاف الفجر الكاذب و هو الذي تسميه العرب ظنب
السرطان فانه يظهر في اولى السماء ثم ينخفض و الى تلك اشار بقوله رفع و طأطأ رأسه. (فتح الباري ج ۳
ص ۸۴) و في حديث طلق بن علي و كلوا و اشرىوا حتى يعترض لكم الاحمر. اخرجه ابن ابى شيبه و احمد و ابو
داؤد و الترمذي و حنبل و اخرج احمد ليس الفجر المستطيل في الافق ولكنه المعترض الاحمر. (در
مستفود ج ۳ ص ۱۰۰/ ابن كثير ج ۳ ص ۲۲۲) قال الخطابي معنى الاحمر ههنا ان يستططن البياض المعترض
اوائل حمرة (الفتح الملهم ج ۳ ص ۱۱۹) و ما روى عن الخليل انه قال رأيت البياض يحكة حر فيها لله تعالى
فما ذهب الا بعد نصف الليل محمول على بياض الجو و ذلك يغييب آخر الليل و اما بياض الشفق و هو
رقيق الحمرة فلا يتأخر عنها الا قليلا قدم ما يتأخر طلوع الحمرة عن البياض في الفجر. (زيلي ج ۳ ص ۸۱)
و الصبح ما جمع بياضا و حمرة (المعنى لابن قدامة ج ۳ ص ۲۸۹) قال الازهرى و لون الصبح الصادق يعبر
الى الحمرة قليلا كأنها لون الشفق الاول في اول الليل. (لسان العرب) قال في التصريح فيرى الضوء مرتفعاً
عن الافق مستطيلاً و يرى ما بينه و بين الافق مظلماً و هو الصبح الكاذب لكذبه في الاعمار عن قرب
الشمس لان الافق بعد مظلم و في الحاشية (قوله لكذبه) و اندفع به ما قيل سمي بذلك لانه يعقبه ظلمة
يكذبه فانه اذا طلع الصبح الغالى انعدم ضوء الصبح الاول و وجه الاندفاع انه لا يعقبه ظلمة بل يضي
عدائمه لضطه و غلبة الضوء الشديد الطارى عليه كما يضي ضياء المشاعل و الكواكب في ضوء
الشمس آه مولانا ابو الفضل محمد حفيظ لله (تصريح ص ۶۹) يسمى بالصبح الكاذب كأن كون الافق بعد
مظلماً يكذب كونه نور الشمس. (شرح چهل و پنجم ص ۱۴) و النوع الغالى منبسط في عرض الافق مستدير
كنصف دائرة يضيء به العالم فينتشر له الحيوانات و الناس للعادات و تعتقد به شروط العبادات
(القانون المسعودي لابي ربحان الميروني ج ۲ ص ۷۹) فاما بياض الصبح الصادق فهو بياض مستدير في
الافق. (تفسير كبير ج ۲ ص ۲۰۴)

این امر علاوه از تصریحات علماء هیئت از مشاهدات نیز ثابت شده است که بر ۱۸ درجه
زیرافق روشنی مستطیل ظاهر میشود. درین آمیزش اندکی سرخی هم نمیباشد. صبح صادق
پراکنده شونده عرضاً بر ۱۵ درجه زیرافق میباشد. درحقیقت روز عرفی از طلوع شمس شروع

میشود مگر شریعت بر زمین ظهور شعاع شمس را نیز حکماً روز قرار داده است و قبل از ۱۵ درجه زیر افق شعاع شمس بر زمین قطعاً ظهور نمیکند، لذا این صبح کاذب است که مطابق عرف شرعاً نیز در شب داخل است، ظهور شعاع شمس صرف بر فلک را شریعت حکم روز نداده است و نه صبح کاذب در روز شمار میشود.

غرض اینکه اصطلاح زودیکل لانت با شریعت هیچگونه تعلق ندارد، این مانند قوس قزح یک روشنی انعکاسی است که در تمام سال تنها در ۲۷ وسط اگست تا وسط اکتوبر در بعضی مقامات نمودار میشود و کافی پیش از ایسترونومیکل توانی لانت بالکل ختم میشود، همچنان ارورا، گگن شین لانت و دیگر چندین قسم روشنی هادرزمانه های مختلف بر مقامات مختلف در سمت های مختلف و در قسمت های مختلف شب نمودار شده میرود، آنها با صبح هیچگونه تعلق ندارند، ملاحظه گردد ایکس پلوریشن آف دی یونیورس تصنیف جارج ایبل مطبوع سنه ۱۹۶۴ء ص ۳۱۵ و ص ۳۳۸، دی پان بک آف ایسترونومی تصنیف جیمس میوریدن ایف، آر، ای، ایس، طبع سنه ۱۹۶۴ء ص ۱۶۹، دی ایلیمینتس آف ایسترونومی تصنیف ایدورد آر تهر فیتنه، طبع ۱۹۵۵ء ص ۲۱۲.

مانند خلیل بر بعضی دیگر حضرات نیز مغالطه زودیکل لانت و کهکشان را صبح کاذب پنداشتن شده است، بر آن اهل تحقیق تردید فرموده اند. چنانچه علامه خطاب مالکی رحمه میفرمایند :

قال في الذخيرة وكثير من الفقهاء لا يعرف حقيقة هذا الفجر ويعتقد انه عام الوجود في سائر الارضات وهو خاص ببعض الشتاء وسبب ذلك انه المجرى في كل الفجر بالبلد نحو ما طلعت المجرى قليل الفجر هو بيشاء فيعتقد انما الفجر فاذا بانيت الافق ظهر من تحتهما الظلام ثم يطلع الفجر بعد ذلك و امر في غير الشتاء فتطلع المجرى في اول الليل او نصفه فلا يطلع آخر الليل الا الفجر الحقيقي انه لم يولد و نأزعه غير في ذلك و قال انه مستمر في جميع الارضات وهو الظاهر. (مواعيد الجليل شرح مختصر خليل ج ۳ ص ۳۴)

وقال العلامة ابن حجر الهيتمي الشافعي رحمه في تحفة المحتاج به شرح المنهاج و نقل الاصحى ابراهيم ان بعضهم ذكر انه يذهب بعد طلوعه و يعود مكانه ليلا و ان ابا جعفر المصري بعد ان عرفه بان عده بقاء ساعتين يطلع مستطيلاً الى نحو ربع السماء كأنه عمود و رعا المير اذا كان الجو كذا صيفاً اعلا و دليق و اسفله واسع و تحته سواد ثم يهاض ثم يظهر هواء يضيئ ذلك كله ثم يعتري ردة بان عده نحو خمس

سنة فلم يره غائب والما يتعذر ليلتقى مع المعتبر في السواد ويصيران لهما واحدا وزعم غيبته ثم عودتهما اوراه مختلف باختلاف الفصول فلفظه يلزم وبعض الموقنين يقول هو المجر اذا كان القمر بالسعود ويلزمه انه لا يوجد الا نحو شهرين في السنة آقا قال الشيخ عبد الحميد الخرواني في حاشيته على تحفة المحتاج (قوله بالسعود) منزل للقمر كرمي عبارة القاموس وسعود الدجور عشر لسعد بلع وسعد الاعمية وسعد اللذخ وسعد السعود ولفظه الاربعة من منازل القمر ثم قال بعد ذكر البقية ولفظه الستة لسعد من المنازل كل منها كوكبان بينهما نحو ذراع آله (تحفة المحتاج ج ۳، ص ۴۲۴)

وعلامه شيرازی ذکر تحفة شاہی می آرد وجه تسمیه اش بصبح صادق آنست که روشنیش از اول صادق تر است نه ازین جهت که سیاهی طاری بر صبح اول مکذب می شود نه بر ثانی زیرا نکه صحیح آنست که روشنی اول معدوم نه می شود بلکه روشنی ثانی مغلوب و مخفی میگردد مثل روشنی چراغ پیش پر تو آفتاب. (حاشیه مالا بد منه: ص ۲۹)

از عبارات بالا ثابت شد که کدام حضرات که بعد از صبح کاذب قول باز مکمل تاریکی شدن را کرده اند بر ایشان مغالطه زود یکل لانت و کهکشان شده است یا مقصد ایشان اینست که از جهت غائب شدن صبح کاذب در روشنی صبح صادق در آنجا تاریکی در نظر می آید.

و ذکر الامام الغزالی رحمه الله فی آداب المسافرين الاحیاء و لفظ الاحیاء مع هر چه الاحیاء و یقال بین الصبحین قد بدلت فی منزلهما تقریباً شکلیه من وقعت الصبح الصادق والکلیب. (معارف السان ج ۲، ص ۲۹)

ازین نیز ثابت شد که در میان صبح صادق و کاذب هیچ فصل نیست بلکه هر دو در میان خود متصل اند.

(۲) تحقیق علامه خطاب مالکی و علامه هبتمی که پیش نقل کرده شد ازین معلوم شد که در سردی ها تقریباً تا ده ماه کهکشان بوقت صبح از طرف مشرق طلوع میکند و بعد جهت فوری نمودار شدن روشنی صبح کهکشان غائب میگردد و بریننده این احساس نمیشود که این روشنی کهکشان بود بلکه او این را روشنی صبح می پندارد.

از حساب و مشاهدات ثابت شد که این کیفیت در عرض شمالی در جنوری و فروری میشود. همچنان در جولانی و اگست بطرف مغرب همین حالت کهکشان باید باشد و در عرض جنوبی معامله برعکس میباشد.

(۳) در دسمبر سنه ۱۹۷۱ء بدوران جنگ پاکستان و هندوستان جهت بلک آؤت داخل

شہرزیست نموده بہترین موقع مشاہدات میسر شد، من برین بسیار جرأت نمود کہ بسیار پیش از صبح کاذب بطرف مشرق و بسیار بعد از عشاء بطرف مغرب روشنی مستطیل بنظرمی آید، من خاص اہتمام حل نمودن این عقد را نمودم، در شام ۱۹ / دسمبر بعد از مغرب فوراً من مراقبہ افق غربی را شروع کردم، دیدم کہ مغرب از شمس اندکی بطرف جنوب یک سیارہ روشن غیر معمولی (زھرہ) برابر درہمان جای است کہ در آن روز پیش بعد از عشاء نیز روشنی بنظرمی آمد، این سیارہ ۱۵ دقیقہ و ۸ بجہ غروب کرد مگر بالای آن روشنی مستطیل تقریباً تا دہ ونیم بجہ بطور واضح بنظرمی آمد در حالیکہ درین روز وقت ۱۵ درجہ زیرافق (وقت عشاء مقابل صبح صادق) ۵۵ / ۸ و ۱۸ درجہ زیرافق مقابل صبح کاذب ۷ / ۹ است، بعد از آن اینچنین محسوس میشد کہ ازین مقام تا ثریا مانند کھکشان مگر ازین کافی مدہم سرک سفید است، در تمام این مشاہدہ بامن یک صاحب دیگر نیز بود، از جهت ابر ۲۰ / تا ۲۲ دسمبر از جهت ابر مشاہدہ صبح نشد، ۲۳ دسمبر $4 \frac{1}{2}$ بجہ برخاستہ دیدم پس بطرف مشرق روشنی مستطیل موجود بود در ۲۴ / دسمبر من از ۳ بجہ شب کار را شروع کردم، با مشاہدہ معلوم شد کہ از مشرق مانند کھکشان مگر از آن ہم کافی مدہم سفیدی بالا جاری ماند و برابر ثریا با کھکشان معروف پیوستہ است، تقریباً بعد از $4 \frac{1}{2}$ بجہ از طرف مشرق درین سفیدی چیزی اضافہ و در جانب بالا چیزی کمی شروع شد و تا وقت صبح کاذب ہمین کیفیت ماند، ابتداء صبح کاذب هیچ احساس نشد، از روی حساسی درین روز وقت صبح کاذب ۴۹ / ۱۵ و وقت صبح صادق ۶ / ۶ است، بعد از $4 \frac{1}{2}$ اضافہ در روشنی اندازہ شد کہ مانند مغرب زیرافق شرقی نیز کدام ستارہ روشن غیر معمولی باعث این قرار میگیرد چنانچہ در جنوری این ستارہ بوقت صبح در نظرمی آمد کہ قریب ذنب عقرب داخل کھکشان معروف واقع است، نتیجہ این برآمد کہ علاوہ از کھکشان معروف یک کھکشان مدہم دیگر نیز است کہ با آن روشنی بعضی ستارگان غیر معمول روشن نیز شامل میگردد کہ باعث مغالطہ قرار میگیرد.

وجوہ مغالطہ رابطہ بہ صبح صادق

(۱) بعضی علماء در میان منتهای سحر و طلوع آفتاب چیزی وقت (مثلاً نم ساعت یا کم بیش) تعین فرمودند، مقصد ایشان ازین این نیست کہ در ہر موسم بر ہر مقام در میان طلوع

وصبح صادق همینقدر وقفه میباشد زیرا که این امر بداهتاً غلط است.

هر شخص میدانند که این وقفه در هر تاریخ و در هر مقام مختلف میباشد تصدیق این را از مشاهده نیز کرده میشود و در اوقات مقامات مختلف از نقشه های سابقه نماز نیز، لهذا مقصد این حضرات از تحریرشان اینست که در کشور ایشان در کدام و تاریخ که حد اکثر وقفه باشد آنرا منتهای سحر قراردادده شود تا داخل حدود تمام کشور در هر مقام و هر موسم روزه بلاشبه صحیح میشود و از غروب آنقدر بتأخیر نماز عشاء بلاشبه درست میشود مثلاً در زمان متحد هندوستان اگر کدام عالم مقدار این وقت را متعین کرد پس ایشان در حدود متعدد هندوستان (بشمول خیبر، مردان، مالاکنڈ، چترال وغیره) در هر مقام و تاریخ که بعد اکثر وقفه بود آنرا انتهای سحر قراردادند، چنانچه حکیم الامت حضرت مولانا تھانوی قدس سره در امداد الفتاوی جلد دوم صفحه ۷۵ میفرمایند که "بقاعده هیئت $1\frac{1}{2}$ ساعت قبل از طلوع آفتاب سحری خورده میتوانی. سپس در حاشیه تحریر میفرمایند "در بعضی مواسم ازین هم زیادتى گنجائش است این را احتیاطاً نوشت.

غرض اینکه مقصد از آن هرگز این نیست که در هر مقام و هر تاریخ درین وقت صبح صادق میشود و فوراً اذان داده نماز فجر را نیز خواندن جائز است و نه این مقصداست که در هر مقامی و موسمی هم بعد از غروب پیش از گذشتن اینقدر وقت وقت عشاء نمیباشد. ازین ثابت شد که کدام حضرات که تحقیق مرا بخلاف اکابر می پندارند برایشان جهت غور نکردن در کلام اکابر غلط فهمی شده است و مگر نه حقیقت اینست که هیچ جزء تحقیق من هم خلاف تحریر اکابر نیست.

(۲) بعضی مصنفین از وقت تمام شب مجموعه وقت صادق کدام نسبت خاص تحریر فرموده اند.

حقیقت این نیز همانست که پیش در شماره اول گذشت.

(۳) این معمول متقدمین علماء فلکیات است که ایشان نخست مطلقاً وقت صبح را میگویند و در آخر آنرا تصریح میفرمایند که این وقت صبح کاذب است و صبح صادق سه درجه بعد ازین میباشد ازین مقصد ایشان این بود که مردم از وقت برای صبح صادق آماده باشند مگر کم نظری شائقین اشاعت اوقات نماز مطلق صبح را صبح قراردادند و آینده تا تصریح رسائی نشد.

(۴) علماء دین اہل فن چون نقشہ اوقات نماز را مرتب کردند پس در آنها نیز بنا بر احتیاط و مصلحت مذکورہ بجای صبح صادق عمداً اوقات صبح کاذب را نوشتند چنانچہ در نقشہ منجم خیرالہ مندرجہ مظاہر حق شرح مشکوٰۃ تحت مطلق عنوان صبح اوقات ۱۸ درجہ زیر افق را نوشته اند کہ بالاجماع صبح کاذب است مگر در یک جنتری کراچی این نقشہ را بطرف شیخ عبدالحق محدث دہلوی منسوب کردہ است و مطلق صبح را صبح صادق قرار دادہ است و نقشہ دہلی را بر کراچی تطبیق نمودہ است سپس در ساعت و دقیقہ قرار دادن ساعت نیز غلطی کردہ است همچنان در نقشہ مندرج معیار الاوقات مطبوعہ حیدرآباد دکن اوقات ۱۸ درجہ زیر افق را دادہ است حالانکہ درین کتاب در چهار مقامات مختلف وضاحت این موجود است کہ ۱۸ درجہ زیر افق وقت صبح کاذب است و صبح صادق ۱۵ درجہ زیر افق میباشد نیز درین کتاب صبح کاذب را در چندین جا بہ مطلق صبح تعبیر کردہ است. این نیز واضح دلیل است کہ دیگر حضرات ہم مطلق صبح نوشته اند مراد از آن صبح کاذب است و تمام نقشہ صبح کاذب را مرتب نمودہ است و تصریح این را کردہ است کہ این وقت صبح کاذب است. تفصیل حوالہ این کتاب تحت عنوان تحقیقات جدیدہ گذشتہ است.

(۵) کشورهای مغربی با صبح صادق هیچ سروکاری نداشتند لہذا ایشان نیز در اول روشنی ظاہر شوندہ در تاریکی کامل نقشہ (صبح کاذب) را تیار کردند.

بعد از آن دور شائقین ناواقف آمد و آنان از ملازمین بحریہ، فضائیہ یا موسمیات فرمائش مرتب نمودہ نقشہ را نمودند وی تائیکل المینک شایع شدہ از رصد گاہ شاہی را برداشت و از آن نقشہ مرتب کرد. نہ بر فرمایش دہندہ این خیال آمد کہ وی برای مرتب کنندہ نقشہ فرق صبح صادق و کاذب را بگوید ونہ مرتب بطرف این متوجہ شد. این امر مسلم است کہ تمام نقشہ های سابقہ را از تائیکل المینک تہیہ کردہ شدہ است. در آن حضرات کہ مرض منسوب کردن معنت بسوی خود نیست آنان بہ الفاظ آشکارہ اعتراف این را نیز کردہ اند. چنانچہ درآمداد الفتاویٰ حضرت تہانوی قدس سرہ جلد اول ص ۱۱۴ و در کتب خانہ دارالعلوم کورنگی در بعضی جنتری های بسیار قدیم تصریح اینست کہ این اوقات را از تائیکل المینک گرفته شدہ است.

(۶) قال ابن عابدین رحمہ اللہ فی لہیۃ الصور خمس (قوله الضحوة الکبریٰ) تدبیرہ قد علیہ ان الہمار

الشرعی من طلوع الفجر الى الغروب واعلم ان كل قطر نصف نهار قبل ذواله بنصف حصه ليله لم يزل كل الباقي للزوال اكثر من لهذا النصف مع والا فلا تصح العمیه فی مصر والشام قبل الزوال بمس عسراً درجة لوجود العمیه فی اکثر النهار لان نصف حصه الفجر لا تزيد على ثلاث عشرة درجة فی مصر واربعة عشر ولو نصف فی الشام فاذا كان الباقي الى الزوال اكثر من نصف هذه الحصه ولو بنصف درجة مع الصور كلما حرره شيخ منّا فحذا السائل الى هذا (رد المحتار ج ۲ ص ۴۳)

ظاهراً ازین عبارت معلوم میشود که در مصر زیاده تروقت صبح صادق یک ساعت و ۱۴ دقیقه و در شام حداکثر یک ساعت و ۵۶ دقیقه است حال آنکه این حساب بجای ۱۵ درجه زیرافق بر ۱۸ درجه زیرافق منطبق میشود، در نقشه های موجوده منتهل عرض شامل تقریباً ۳۷ درجه است، مطابق این وقت مذکوره صحیح است مگر عرض در نقشه های منتهی موجوده تقریباً ۳۱ درجه است و وقت مذکور ۳۳ عرض البلد است. ممکن است که درین زمانه وسعت مصر تا ۳۳ درجه باشد یا تخریج کننده وقت منتهی عرض مصر را ۳۳ درجه پنداشته باشد. بهر کیف اشکال اینست که درین عبارت ۱۸ درجه زیرافق را صبح صادق قرار داده شده است.

جواب این اشکال نیز از تفصیل مندرج بالا حاصل میشود یعنی دستور ماهرین فلکیات این بوده که صبح کاذب را به مطلق صبح تعبیر میکنند، ازین بر بعضی حضرات اشتباه شده است و ایشان این را صبح صادق پنداشتند، نیز در باب انتهای سحر بادر نظر داشت احتیاط عمداً نیز دستور نوشتن اوقات صبح کاذب بوده. ما در مضمون گذشته چند مثال این را نیز پیش کرده ایم، بهر کیف اوقات مذکوره مصر و شام از صبح صادق نیست بلکه از صبح کاذب است، چون علامه شامی رحمه الله خود در کتاب الصلوٰۃ در دو جای تصریح این را نقل کرده است که در صبح کاذب و صبح صادق سه درجات فرق است پس این را چگونه باور کرده میشود که در اینجا بخلاف آن نقل آورده وجه تطبیق یا ترجیح را ذکر نکنیم.

(۷) یک صاحب این سوال را نوشته فرستاده است که حسب تصریح فقهاء رحمهم الله تعالی در بلغاریه چند ایام وقت عشاء نمی آمد حال آنکه در نقشه های موجوده عرض بلغاریه ۴۳ درجه است که آنجا در هر موسم بیاض دارای ۱۵ درجه زیر افق یقیناً غروب میشود، ازین معلوم میشود که وقت صبح صادق و مغرب از ۱۵ درجه زیرافق زیاده تراست.

برین صاحب در بلغار و بلغاریه اشتباه شده است، حقیقت اینست که اینها دو مقام علیحدہ اند. عرض البلد بلغاریہ ۴۳ درجہ است و بلغار تقریباً ۶۳ درجہ است.

نزدائمه ثلاثہ رحمہم اللہ تعالیٰ ابتداء وقت عشاء از غروب شفق احمر میشود قولاً واحداً. نزد احناف رحمہم اللہ تعالیٰ قول احمر و ابیض ہر دو اندمگر قول راجح و مفتی بہ مرشفق احمر راست، بر قول شفق ابیض ابیض مستطیر مراد است، ابیض مستطیل بالاتفاق در عشاء داخل است درین رابطہ حوالجات پیش نوشته شده است و این را نیز ثابت کردہ شدہ است کہ شفق ابیض مستطیل هنگام غروب شدن آفتاب ۱۸ درجہ زیر افق میباشد و شفق ابیض مستطیر هنگام غروب شدن ۱۵ درجہ زیر افق است. وقت غروب شفق احمر آفتاب ۱۲ درجہ زیر افق میباشد، تعیین این ازین عبارت علامہ شامی رحمہ اللہ میشود.

ذكر العلامة المرحوم الشيخ الكملی فی حاشیئته علی رسالة الاسطرلاب لشيخ مشائخنا العلامة المحقق علی آفندی الداعستری ان العشاء بین الفجرین و کلا بین المغربین الاحمر و الابيض هما هو بفلاح حرج (رد المحتار ج ۳، ص ۳۳۲)

علاوہ ازین از تحقیقات جدیدہ و مشاہدات نیز تائید این میشود.

در روزهای بزرگ مقام عدم غروب شفق ابیض مستطیل (۱۸ درجہ زیر افق) از ۵/۴۸ درجہ عرض البلد بالا است. و عدم غروب شفق ابیض مستطیر (۱۵ درجہ زیر افق) از ۵/۵۱ درجہ بالا و عدم غروب شفق احمر (۱۲ درجہ زیر افق) از ۵/۵۴ درجہ بالا است. ازین ثابت شد کہ تا ۵/۵۱ درجہ عرض البلد بالاتفاق وقت عشاء را یابیدہ میشود بلکہ ازین ہم پیش تا ۵/۵۴ عرض البلد نیز گنجائش قول فقدان وقت عشاء نیست زیرا کہ تا آنجا شفق احمر در ہر موسم غروب میشود و قول مفتی بہ برای وقت عشاء همین است، قائلین شفق ابیض نیز ظاہر است کہ در چنین موقع بجای اجازت ترک نماز قول شفق احمر را واجب العمل قرار میدہند. در بلغاریہ (۴۳ درجہ) عرض البلد شفق ابیض مستطیل (۱۸ درجہ زیر افق) نیز در ہر موسم غروب میشود لہذا اگر کدام معاند برای وقت عشاء بر غروب شفق ابیض مستطیل مصر باشد پس مطابق نظریہ او نیز در بلغاریہ در ہر موسم وقت عشاء را یابیدہ میشود.

البتہ عرض البلد بلغار چونکہ از ۵/۵۴ درجہ زائد است لذا در آنجا در روزهای بزرگ شفق احمر نیز غروب نمیشود و بالاتفاق وقت عشاء مفقود است. رابطہ بہ محالہ مقدمہ

بلغار چند عبارات ملاحظہ گردد.

قال یاقب الحبوبی بلغار بالظہر والعین المجبة مدينة الصقالية حضارية في الشمال شديدة البرد لا يكاد الفلج يقطع عن ارضها صيفاً ولا شتاءً وقل ما يرى اهلها ارضاً نلشفة وبعادهم بالحشب وحندهو ان يرکبو اعدوا فوق عود و یسرو معها یلوتد من حشب ايضاً محکمة والفواکه والخيرات بارظهم لا تنجب بین ائل مدينة الخار وبلغار علی طریق المفاوز نحو شهر ویصعد الجہا فی ہر ائل نحو شهرین و فی الخدور نحو عشرين یوماً و من بلغار الی اول حد الروم نحو عشر مراحل و منها الی کویاہ مدينة الروس عشرين یوماً و من بلغار الی ہشہر دمحس و عشرين مرحلة (ثم قال) و اذا الشقی الذی قبل المغرب لا یغیب بقۃ.

(معجم البلدان ج ۱، ص ۴۸۷)

درین عبارت صراحت است کہ در بلغار شفق احمر غروب نمیکند، ازین ثابت شد کہ عرض البلد بلغار از $54/5$ درجہ زیاد تر است.

مولانا غیاث الدین رامپوری در بیان اقلیم ہفتم میفرماید: و بلغار شہرست کہ درین اقلیم در اوائل فصل گرما شفق در آنجا غائب نمیشود کہ سفید صبح ظاہر میگردد و کوتاہی روز در بلغار پنجم ساعت و شب بہست ساعت و باز بر عکس میشود. (غیاث اللغات، بیان ہفت اقلیم)

ازین ثابت شد کہ در بلغار بزرگترین روز ۲۰ ساعت میباشد. بندہ حساب این را نمود پس ثابت شد کہ اینقدر طول نہار بر $6/63$ درجہ عرض البلد میباشد.

وقال الفاضل ارموی وابتداء (الاقليم) السابع حيف النهارية مه اى خمس عشرة ساعة ونصف و ربع والعرض مزيب اى سبع واربعون درجة واللتا عشرة دقيقة وفيه بعض بلاد الصقالية والروس و بلغار و غياض و جبال يأوى إليها اتراك كالو حوش و شمال بلاد يأجوج و مأجوج و عبا يلى مساكن اتراك الشرق (ثم قال) ان في عرض صح اى ثلاث وستين درجة جزيرة معبورة لتسبى ثوى اهلها يسكنون الحما مات لهند البردلى و انمو النهار هناك عشرين ساعة. (شرح چہمی ص ۱۱)

درین روز ۲۰ ساعت را در 63 درجہ عرض البلد گفته شد است مگر این قول تقریبی است، از تخریج حساب صحیح ثابت شد کہ $62/6$ درجہ عرض البلد روز بزرگ ۲۰ ساعت میباشد. عرض اینکه ازین عبارات این امر واضح گردید کہ بلغار در اقلیم ہفتم است و عرض البلد آن تقریباً 63 درجہ است در حالیکہ بلغاریہ در اقلیم ششم بر 43 درجہ عرض البلد است.

در منجد نیز بلغار و بلغاریه را جداگانه نوشته است:

سبب تکرار مع حوله آنی اوائل القرون الوسطی احدها صل بهر اتیل والاخری صل بهر الطونة بلغاریه: حوله فی الملقان عاصمه بها صولها الخ.

(۸) در معارف السنن ص ۲۸ ج ۲ این حقیقت تحریر است که وقت ۱۸ درجه زیرافق صبح کاذب و ۱۵ درجه زیرافق صبح صادق میشود، در میان این هر دو فرق سه درجه است که آنرا آفتاب ۱۲ دقیقه طی میکند.

بعد ازین بحواله حضرت مولانا انور شاه صاحب قدس سره تحریر است که ابن حجر هبشی رحمه در تحفة المحتاج بر آن اینچنین رد فرموده است که صبح گاهی بشتابی میشود و گاهی بتأخیر، حضرات فقهاء رحمهم الله تعالى نیز همچنین میفرمایند. این قول ابن حجر هبشی را علامه آلوسی رحمه نیز در روح المعانی نقل فرموده است. انتهى

رابطه به این تحریر معارف السنن گزارشات قراو ذیل اند:

(۱) خود مؤلف فرموده است که بروی باوجود تلاش در روح المعانی این قول علامه هبشی میسر نشد، برای مزید اطمینان بنده نیز در روح المعانی تلاش کردم مگر اینچنین هیچ قولی دستیاب نشد.

(۲) مؤلف میفرماید که تحفة المحتاج نزدی نیست، او بطرف این مراجعت کرده نمیتواند، بنده تحفة المحتاج را نیز تلاش کردم مگر در آن هم این جزا صم بدست نیامد، البته در آن این عبارت است. وهو (الصبح الکائب) ما یمیدو مستطیلا و اعلاها هو ا من باقیه ثم تعقبه ظلمة (تنبيه) فی تحقیق لهذا و کونه مستطیلا کلام طویل لاهل الیهیة مبنی علی الحدس المبني علی قواعد الحکماء الباطلة هر عا من الخرق والاعتصام او الی هر یشهد بصحتها، صل انه لا یلی بهیان سبب کون اعلاها ضوا مع انه ابعد من اسفله عن مستندة وهو الشمس ولا بهیان سبب انعدامه بالکلیة حتی تعقبه ظلمة کما صرح به الائمة و قد روها بسا عموالها اهران مرادهم مطلق الزمن لانها تطول تار قوت قصر اخری الخ.

(تحفة المحتاج ج ۳، ص ۴۱۶)

درین ذکر درجات و غیره نیست بلکه سه چیز مذکور اند. کونه مستطیلاً، اعلاه، اضوا، تعقبه ظلمة، علامه هبشی رحمه ازین امور ثلاثه انکار نمی فرمایند بلکه بعد از تسلیم نمودن آنها اهل هیئت که اسباب آنها را بیان میکنند برایشان رد میفرمایند، و بعد از عبارت مذکوره

از یک حدیث اسباب امور مذکورہ را بیان میفرماید.

(۳) از تجربه ثابت شده است کہ در امالی متأخرین بر ناقلین اختلاط والتباس غالب است. اهل نظر در فیض الباری بہ مراجعت کتب محولہ تصدیق این را کردہ اند، اکنون بحوالہ مذکورہ معارف السنن نیز تصدیق این میشود باین طور کہ اولاً حوالہ روح المعالی و تحفۃ المحتاج صحیح نیست، ثانیاً در رد المحتار منقول «ان التفاوت بین الفجرین الخ» را بسوی شیخ علی داغستانی منسوب کردہ است حالانکہ این قول شیخ خلیل کاملی است.

مقام حضرت مولانا نورشاہ صاحب قدس سرہ ازین بسیار بلند است کہ وی چنین حوالہ غلط و نسبت غلط را بیان فرماید سپس حوالہ کدام سخنی را کہ دادہ میشود آن چنین یدیہ البطلان است کہ علامہ ہیمی و حضرت شاہ صاحب ~~رحمۃ اللہ علیہ~~ دامن علامہ ہیمی و حضرت شاہ صاحب ازین یقیناً پاک است، و این تنها کرشمہ اختلاط ناقلین امالی است.

(۴) تعیین درجات صبح صادق و صبح کاذب از طرف اہل ہیئت منافی تقدم و تأخر نیست زیرا کہ ازین درجات درجات ارتفاع مراد اند، چونکہ در موسم های مختلف و علائق مختلف مدار آفتاب بر حالات مختلف میباشد لذا در طی نمودن درجات متعین دائرۃ الارتفاع زمانہ مختلف در کار است، در خود معارف السنن بحوالہ احیاء العلوم و شرح آن اتحاد نظیر آن اینچنین منقول است. ان بعضی المدازل تطلع معترضۃ معرّفۃ فی قصر زمان طلوعها و بعضها معتصبة فی طول زمان طلوعها و مختلف تلك في البلاد باختلاف الاقاليم اعلافاً بطول ذکرہ

(معارف السنن ج ۲، ص ۲۹)

نظیر دیگر آن اینست کہ برای وقت عصر تعیین مثلین است، معہذا درین تقدم و تأخر میباشد.

آیا جبال علم مانند علامہ ہیمی و حضرت شاہ صاحب ~~رحمۃ اللہ علیہ~~ از ادراک مفهوم واضح تعیین درجات اہل ہیئت ہم قاصر بودند؟ آیا اینقدر سخن بزرگ ہم در خیال ایشان نیامد کہ در تعیین درجات و تقدم و تأخر صبح منافات نیست. اولئک مبرؤن مما یقولون.

(۵) اگر این اعجبہ بلکہ اضحوا را تسلیم ہم کردہ شود کہ تعیین درجات منافی تقدم و تأخر صبح نیست پس سوال اینست کہ نقشہ سابقہ اوقات نماز نیز بر حساب تعیین درجات مبنی اند، پس آنرا چگونه صحیح تسلیم کردہ شود؟

رجوع حضرت مفتی محمد شفیع و مولانا محمد یوسف بنوری

بندہ بادر نظر داشت نزاکت مسئلہ بجای اشاعت انفرادی آن این را بہ مجلس تحقیق دار العلوم مدرسہ عربیہ نیوٹاؤن و دارالافتاء و الارشاد پیش کردم کہ بہ سرپرستی استاد محترم مفتی محمد شفیع صاحب و مولانا محمد یوسف صاحب رحمۃ اللہ علیہ برای تنقیح و تحقیق مسائل حاضرہ قایم کردہ شدہ بودند، بعد از فیصلہ متفقہ سرپرستان و ارکان مجلس این مسئلہ را در جلو عوام تقدیم کردہ شد و بہ امضای ہمہ ایشان شایع گردید۔ بہ سرکردگی حضرت مفتی صاحب تاسہ روز مشاہدات شد، رویداد آنرا مفتی صاحب خود بقلم خود نوشت در آن سہ بار این تصریح را فرمود کہ برین مشاہدات اتفاق تمام شرکاء بودہ بنابراین مشاہدات ذاتی حضرت مفتی صاحب در تأیید این بعضی فتویٰ نیز تحریر فرمود سپس مجلس تحقیق دوبارہ بالاتفاق توثیق فیصلہ سابق خود را نمودند، تفصیل این جملہ امور پیش گذشتہ اند بعد از تمام این سرگذشت حضرت مفتی صاحب و مولانا بنوری صاحب رحمۃ اللہ علیہ ازین تحقیق رجوع فرمودند۔ باوجود محبت و عظمت اکابر در قلب و وقعت مقام بلند علمی و عملی ایشان بادر نظر داشت دلایل در مسائل شرعیہ از ایشان اختلاف رأی واجب است لذا رابطہ بہ رجوع این دو بزرگان برپیش کردن چند امور مجبورم۔

(۱) چون این مسئلہ را من ابتداءً در مجلس تحقیق پیش کردہ بودم و بر تحریر یک من فیصلہ مشاہدات و مجلس تحقیق میشد پس مقتضی آن این بود کہ اگر کدام انکشاف جدید شدہ بود پس از آن مرا آگاہ کردہ میشد و بر آن جہت غور اجتماعی مرا مشترک کردہ میشد مگر چنین کردہ نشد بلکہ بنابر دریافت من نیز جہت رجوع از فیصلہ ہای سابق گفتہ نشد۔

(۲) حقیقت اینست کہ یک فطین فٹین در تحریر من بحوالہ یک کتاب انگریزی بیان زودیکل لانت را دید پس این کتاب را بہ آن اکابرین نشان دادہ برپاورکنانیدن این کامیاب گردید کہ زودیکل لانت صبح کاذب است، حالآنکہ من بسیار پیش بدلائل ثابت کردہ بودم کہ زودیکل لانت باصبح کاذب هیچ تعلق ندارد، غالباً این تحریر من از نظر آن اکابرین گذشتہ باشد مفصل بحث این تحت عنوان اسباب غلط فہمی در مشاہدہ شماره اول گذشتہ است۔

(۳) تحریر ہر دو حضرات بالکل مجمل بلکہ مبہم است، در آنہا نہ بسوی جواب کدام دلیل من اشارہ است ونہ در تائید خود کدام دلیل است، در تحریر ہر دو بزرگان ذکر کدام انکشاف

جدید است همان زودیکل لانت است کہ در حقیقت آن من بسیار پیش نوشتہ بودم.
(۴) از فیصلہ مبنی بردلائل رجوع ممکن است مگر رجوع از مشاہدات متفقہ عینی سہ روزہ علماء چہ معنی؟

(۵) از اختلاف بلا دلیل آن حضرات این مسئلہ متفقہ را در فهرست مسائل اختلافی آوردن هیچ جواز ندارد زیرا کہ بر ۱۸ درجہ زیرافق صبح صادق در دنیا تا امروز هیچ فردی ہم قائل نشدہ است، انکار از چنین حقیقت متفق علیہ را اختلاف گفتہ نمیشود بلکہ این را خلاف بلا دلیل میگویند. اکنون ثلائل آن حضرات را ملاحظہ فرمائید.

تحریر حضرت مفتی محمد شفیع صاحب رحمہ اللہ

در سنہ ۱۳۶۸ ہجری و ۱۹۴۸ء چون احقر در کراچی پاکستان آمدہ مقیم شد پس درعام مساجد وغیرہ آنجا رابطہ بہ اوقات یک جنتری طبع کردہ حضرت حاجی وجیہ الدین صاحب مہاجر مدنی رحمہ اللہ را آویزان دیدم و از بسیار حضرات قابل اعتماد معلوم کردہ شد و ایشان طلوع وغروب این جنتری را بر مقامات مختلف در زمانہ های مختلف صحیح یابیدم، بر خودم نیز چون گاہی موقع سراغ میسر شد پس طلوع وغروب آنرا صحیح یابیدم لذا در معاملہ دیگر اوقات نیز بر همان اعتماد کردہ شد.

چند سال قبل از امروز بحساب خود بعضی اہل علم چیزی تحقیق نمودہ این را قرار دادند کہ درین جنتری کدام وقتیکہ برای صبح صادق دادہ شدہ است در حقیقت آن از صبح کاذب است و برین چیزی اقوال جدید و قدیم اہل فن را نیز پیش کردند، چونکہ این احتمال غالب بود کہ اہل فن جدید در صبح کاذب و صبح صادق فرق نکرده کاذب را صبح گفتہ باشند لذا بر من نیز در معاملہ صبح صادق تردہ آمد، بنابراین در ہر رمضان بنقشہ اوقات شایع نمودن این تنبیہ را شروع کرد کہ غذای سحری را بروقت تقدیم جنتری ختم کردہ شود مگر نماز صبح را بعد از انتظار ۱۵ یا ۲۰ دقیقہ گزاردہ شود.

در سال جاری جہت بحث وتمحیص بابعضی حضرات اہل فن و مراجعت بہ کتب جدید فلکیات این ثابت شد کہ ماہرین فلکیات جدید خود صبح کاذب را علیحدہ نمودہ بیان کردند و آن در حقیقت قسمت شب است بعد از آن کہ صبح صادق میباشد این را آنان صبح گفتہ اند، ازین تحقیق و بحث جدید تردمن رفع شد و من اوقات جنتری قدیم را

باعتبار حسایی صحیح میدانم، البتہ این حسابات خود یقینی نمیباشند، در معامله نماز، روزہ پہلوی احتیاط را اختیار کردہ شود. واللہ سبحانہ و تعالی اعلم.

بندہ محمد شفیع عفا اللہ عنہ

۲۴ / ذی الحجہ سنہ ۱۳۹۳ھ

تحریر مولانا محمد یوسف صاحب بنوری رحمہ اللہ

از چند مدت در کراچی و چند شہر دیگر رابطہ بہ نماز فجر و سحری نقشہ های مختلف پیش رویم آمد بنابر آن عوام در پریشانی خاص مبتلا گردیدند کہ ہر کدام یک عمل کنند و کدام را صحیح ہندارند، درین قوت چونکہ موقع تحقیق کامل مبسر نشدہ بود لذا احتیاطاً این فتوی را دادہ شد کہ برای نماز بر آن نقشہ های عمل کردہ شود کہ در آنها تا بعد از وقت صبح صادق است و وقت انتہای سحری را از آنها گرفته شود کہ در آنها وقت پیش ختم میشود، لیکن بعداً بہ کوشش بعضی مخلصین کدام معلومات کہ حاصل شدہ است از آنها این سخن بہ پایہ تحقیق رسیدہ است کہ در تمام نقشہ ها همان نقشہ سابق کراچی کہ آنرا مرحوم حضرت حاجی وجیہ الدین صاحب بہادر مرتب کردہ چاپ کردہ بود آن بالکل صحیح است، آنجا دل ہر کہ خواہد نماز را بتأخیر بگذارد تا کہ براویقین حاصل شود کہ وقت فرا رسیدہ است پس دیگر ہم بہتر است، در سخن دین حاجت بہ ضد نیست سخنی کہ صحیح باشد آنرا قبول کردن و از سخن غلط رجوع کردن عین دین است.

اللہ تعالی ہمہ را بردانش صحیح و عمل صحیح توفیق عطا فرماید. آمین

محمد یوسف بنوری ۲ / رمضان المبارک سنہ ۱۳۹۳ھ

قائل اول

احمد رضا خان صاحب بریلوی در رسالہ خود "درء القبح عن درک وقت الصبح" مینویسد "این آن علم است کہ براکثر ہیئت دانان مخفی ماند، سخنان رجماً بالغیب پرواز دادہ شد، وقت صبح کاذب در انحطاط شمس مختلف گردید، کسی ۱۷ درجہ گفت و کسی ۱۹ درجہ مشہور ۱۸ درجہ است، و برین شرح چغمنی مشی کرد و برای صبح صادق بعضی ۱۵ درجہ گفتند، این را علامہ برجندی در حاشیہ چغمنی بلفظ قد قیل نقل و مقرر کرد و ہمین علامہ

خلیل کاملی را فریب داد که در هر دو صبح تنها سه درجه فاصله معرفی نمود، آنرا در ردالمحتار نقل کرد و معتمد گذاشت حالانکه این همه هوسات بی معنی اند.

(فتوی رضویه ص ۴۶ ج ۴)

تمام ماهرین فلکیات و فقهاء کرام مانند شامی و برجنیدی را خطا کار بلکه شکار هوسات بی معنی و در تحریر مسائل شرعیه غفلت شعار و مجرم پرواز دهنده سخنان رجماً بالغیب قرار داده تحقیق خود را پیش میفرمایند که ۱۸ درجه زیر افق وقت صبح صادق است. ازین ثابت شده از ایشان پیش هیچ یکی قائل این نگذشته.

اعتراف حقیقت

ترجمان خصوصی احمد رضا خان صاحب امجد علی صاحب رضوی با صدر الشریعه ثانیه ملقب اند در بهار شریعت ص ۱۳ این حقیقت را می نویسند "در میان صبح صادق و صبح کاذب هیچ فصل نمیباشد بلکه هر دو متصل اند، نیز اینکه صبح صادق بر افق شمالاً جنوباً منتشر میشود بعد از تسلیم نمودن این حقیقت فیصله بسیار سهل است، هر شخصی چون بخواهد و هر جای بخواهد بر وقت نقشه های سابقه مشاهده نموده فیصله کرده میتواند که درین وقت روشنی بر افق شمالاً جنوباً منتشر نشده است بلکه از افق بالاستطیل است، نیز قبل ازین روشنی متصل هیچگونه روشنی هرگز در نظر نیامد که آنرا صبح کاذب گفته شود، علاوه از مشاهدات مسلسل ماهرین فلکیات قدیمه و جدیده برین اجماع دارند که قبل ازین هیچ روشنی از قسم متصل نمیباشد.

نقشه اوقات نماز

۶۰ عرض البلد شمالی و جنوبی

هدایات :

- (۱) برای وقت اشراق ازافاق آفتاب ارتفاع $\frac{1}{4}$ درجه گرفته شده است و این معیار را بعد از مشاهدات متعین کرده شده است.
- (۲) درنقشه برای عصر وعشاء دو وقت داده شده است. از عصر شماره اول و از عشاء شماره یک وقت غروب شدن شفق سرخ مراد است. بعد از مثل اول گزاردن نماز عصر و بر غروب شدن شفق سرخ گزاردن نماز عشاء جائز است مگر احتیاط درین است که نماز عصر را بعد از مثل ثانی گزارده شود و عشاء را بعد از غروب شدن شفق سفید مستطیر.
- (۳) در کدام مقاماتی که شفق ابیض مستطیر غروب نمیشود یعنی آفتاب ازافاق ۱۵ درجه پائین نیبرود در آنجا بعد از نصف شب وقت فجر آغاز میشود لذا درنقشه در آن مقامات صفر ساعت و صفر دقیقه نوشته است. در وقت نصف النهار به جمع کردن ۱۲ ساعت وقت فجر می برآید.
- (۴) زیر هر تاریخ یک عدد مثبت یا منفی تحریر است. در آنها عدد مثبت را وقت نقشه جمع و منفی را تفریق کنید، نیز عدد مثبت را با ۱۲ جمع و منفی را از ۱۲ تفریق کنید وقت نصف النهار می برآید. لذا درنقشه برای نصف النهار خانه مستقل ساخته گذاشته نشد. از نصف النهار احتیاطاً تا پنج دقیقه قبل و پنج دقیقه بعد نماز گزارده نشود.
- (۵) در بعضی خانه ها دو تاریخ نوشته شده اند. وقت نوشته شده در پیش روی آنها وقت در میان آن هر دو تاریخ است. برای کشیدن وقت صحیح هر تاریخ مطابق فرق از وقت تاریخ گذشته یا آینده حساب نمائید.
- (۶) بر عرض زائد از ۴۰ درجه عرض البلد اوقات بشتابی تبدیل میشوند لهذا در وقت غروب هر تاریخ و در عشاء تا تاریخ آینده حساب نصف فرق وقت را کرده میشود و در وقت فجر و طلوع تاریخ گذشته نصف حساب فرق وقت را شمرده میشود مثلاً بر ۶۰ درجه عرض شمالی وقت فجر ۱۶/۱ اگست درنقشه یک ساعت و ۱۱ دقیقه داده است. و ۱۳/۱ اگست صفر ساعت و ۴۰ دقیقه تقریباً ۱۰ دقیقه روزانه فرق آمد. نصف آن را (۵ دقیقه) از یک

ساعت و ۱۵ دقیقه کم میکنم، همچنان وقت عشاء ۱۶ / اگست را ۱۰ ساعت و ۴۹ دقیقه نوشته است و ۱۹ / اگست را ۱۰ ساعت و ۲۸ دقیقه، هفت دقیقه روزانه فرق آمد نصف آن (۴ دقیقه) ازده ساعت و ۴۹ دقیقه کم میکنیم.

(۷) در پاکستان مشرقی ۹۰ درجه و در پاکستان مغربی ۷۵ درجه وقت طول البلد رائج است لهذا میخواهید تاریخ وقت هر شهری را بکشید از طول البلد آن ۰ یا ۷۵ فرق کشید، چهار دقیقه فی درجه حساب نمائید، پس اگر طول آن شهر از ۹۰ یا ۷۵ درجه کم باشد پس وقت مذکوره را در وقت نقشه جمع کنید و اگر طول شهر زیادتر از آن باشد پس همانقدر وقت را از وقت نقشه کم کنید. مثلاً طول کراچی ۶۷ درجه است لهذا $۷۵ - ۶۷ = ۸ \times ۴ = ۳۲$ دقیقه، در وقت نقشه جمع کنید، در دیگر کشورها وقت معیاری بر چقدر طول البلد مبنی است؟ تفصیل آنرا در اختتام نقشه ملاحظه نمائید.

(۸) کدام عرض البلد که در نقشه داده شده است در میان آنها قاعده معلوم نمودن اوقات عرض اینست که اگر وقت درمیانی دو عرض البلد ۳۲ دقیقه یا کم از آن باشد پس اوسط وقت را بکشید، چونکه در اوقات درمیانی تا ۳۰ عرض البلد از ۳۲ دقیقه زیاد فرق نمیباشد لذا در آنها کشیدن اوسط کافی است.

مثال : در کراچی (۲۵ عرض البلد) ۲۰ / دسمبر وقت صبح صادق اینچنین می برآید
عرض ۲۰ = ۵ ساعت و ۲۷ دقیقه، عرض ۳۰ = ۵ ساعت و ۴۳ دقیقه (اوسط = ۵ ساعت و ۳۵ دقیقه)
(فرق نصف النهار = ۲ دقیقه) + (فرق طول البلد = ۳۲ دقیقه) = ۶ ساعت و ۵ دقیقه، وقت صحیح ۶ ساعت و ۴ دقیقه است به گرفتن اوسط تنها یک دقیقه فرق آمد که معمولی است.
در جاهائیکه از ۳۲ دقیقه زیاد فرق باشد، پس از جدول قرار ذیل کار گرفته شود.

تیس منٹ سے زیادہ فرق ہو تو مندرجہ ذیل جدول کے کام لیں۔

منٹ	منٹ	منٹ	منٹ	منٹ	فرق وقتے			منٹ	منٹ	منٹ	فرق عرض البلد	
					منٹ	منٹ	منٹ				۰	۰
۸۰	۷۵	۷۰	۶۵	۶۰	۵۵	۵۰	۴۵	۴۰	۳۵	۳۰	۲	۵
۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	۶-۱	۱۵-۰
۵	۵	۵	۵	۵	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۱۲-۰	۳۰-۰
۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۵	۵	۵	۳	۱۸-۰	۳۵-۰
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۹	۸	۷	۷	۶	۶	۲۳-۰	۴۰-۱
۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۱	۱۰	۹	۹	۸	۸	۳۰-۰	۴۵-۱
۱۶	۱۶	۱۵	۱۵	۱۳	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۹	۳۶-۰	۵۰-۱
۱۹	۱۹	۱۸	۱۸	۱۴	۱۶	۱۴	۱۳	۱۳	۱۲	۱۱	۴۲-۰	۵۵-۱
۲۲	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۵	۱۴	۱۳	۱۳	۴۸-۰	۰-۲
۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۱۹	۱۸	۱۷	۱۵	۱۵	۵۳-۰	۵-۳
۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۰	۱۸	۱۷	۱۶	۰-۰	۱۰-۳
۳۲	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۴	۲۲	۲۰	۱۸	۱۸	۶-۱	۱۵-۳
۳۶	۳۴	۳۳	۳۲	۳۱	۲۹	۲۷	۲۴	۲۲	۲۰	۲۰	۱۲-۱	۲۰-۳
۳۹	۳۸	۳۷	۳۶	۳۴	۳۲	۳۱	۲۹	۲۷	۲۴	۲۴	۱۸-۱	۲۵-۳
۴۲	۴۱	۴۰	۳۹	۳۷	۳۴	۳۳	۳۱	۲۹	۲۷	۲۴	۲۳-۱	۳۰-۳
۴۸	۴۶	۴۴	۴۳	۴۰	۳۷	۳۴	۳۳	۳۱	۲۸	۲۵	۳۰-۱	۳۵-۳
۵۳	۵۱	۴۸	۴۷	۴۴	۴۱	۳۷	۳۴	۳۳	۳۰	۲۷	۳۶-۱	۴۰-۳
۵۸	۵۶	۵۳	۵۱	۴۸	۴۴	۴۰	۳۷	۳۴	۳۳	۲۹	۴۲-۱	۴۵-۳
۶۳	۶۱	۵۸	۵۵	۵۲	۴۷	۴۳	۳۹	۳۵	۳۱	۲۸	۴۸-۱	۵۰-۳
۶۷	۶۵	۶۳	۶۰	۵۶	۵۱	۴۷	۴۳	۳۸	۳۴	۳۳	۵۳-۱	۵۵-۳
۸۰	۷۵	۷۰	۶۵	۶۰	۵۵	۵۰	۴۵	۴۰	۳۵	۳۰	۰-۳	۰-۳

توضیح :

آن عرض البلد کہ در نقشہ آئندہ بہ فرق ۵ دقیقہ نوشتہ شدہ است یعنی ۳۰ تا ۵۰ در آنہا در اوقات ۳۵ دقیقہ فرق باشد پس از عرض درمیانی در ۱۵ دقیقہ یک دقیقہ فرق می آید، و آن عرض البلد کہ بہ فرق ۲ درجہ نوشتہ شدہ است یعنی ۵۰ تا ۶۰ در آنہا در اوقات ۲ تفاوت ۳۵ دقیقہ باشد پس در عرض درمیانی در ۶ دقیقہ یک دقیقہ فرق می بر آید.

تنبیہ : در اوقات احتیاط دو سہ دقیقہ لازم است، خصوصاً بر عرض زائد از ۵۵ عرض البلد زیادتر ضرورت احتیاط است.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

نوع شالی	دوره	قسمت	۱۰	۲۰	۳۰	قسمت	۳۵	۴۰	۴۵	۵۰	قسمت	۵۲	۵۳	۵۴	قسمت	۵۸	۶۰	نوع شالی	
۸	۳	بسر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۱	۱۹
۱۹	۳	اشراق	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۲	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۳	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۴	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۵	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۶	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۷	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۸	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۹	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۱۰	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۱۱	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۱۲	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۱۳	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۱۴	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۱۵	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۱۶	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۱۷	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۱۸	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۱۹	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۲۰	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۲۱	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۲۲	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸	۶	۱۹	۵	۱۹	۵	۲۳	۶	۲۸	۵	۵۵	۲۳	۱۹
۱۹	۳	عصر	۵۵	۹	۲۳	۵	۲۸												

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

وزن شال	درجہ	گھنٹہ	۰	۱۰	۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	۵۲	۵۴	۵۶	۵۸	۶۰	وزن بٹولی
شیر اپریل	وقت	گھنٹہ	۰	۱۰	۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	۵۲	۵۴	۵۶	۵۸	۶۰	وزن بٹولی
۳	۸	۳	۵۹	۵۳	۴۴	۳۱	۲۳	۱۳	۰	۲	۱۳	۲۳	۳۱	۶۰
۱	۹	۵	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۲	۱۰	۶	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۳	۱۱	۷	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۴	۱۲	۸	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۵	۱۳	۹	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۶	۱۴	۱۰	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۷	۱۵	۱۱	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۸	۱۶	۱۲	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۹	۱۷	۱۳	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۱۰	۱۸	۱۴	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۱۱	۱۹	۱۵	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۱۲	۲۰	۱۶	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۱۳	۲۱	۱۷	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۱۴	۲۲	۱۸	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۱۵	۲۳	۱۹	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۱۶	۲۴	۲۰	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۱۷	۲۵	۲۱	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۱۸	۲۶	۲۲	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۱۹	۲۷	۲۳	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۲۰	۲۸	۲۴	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۲۱	۲۹	۲۵	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۲۲	۳۰	۲۶	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۲۳	۳۱	۲۷	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۲۴	۳۲	۲۸	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۲۵	۳۳	۲۹	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۲۶	۳۴	۳۰	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸
۲۷	۳۵	۳۱	۵۹	۵۱	۴۵	۳۹	۳۵	۲۵	۱۵	۵	۵	۱۵	۲۳	۵۸

[illegible]

[illegible]

روز و شب	وقت	۱۰	۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	۵۲	۵۴	۵۶	۵۸	۶۰	روز و شب
۱۹ + ۳	۳۹ - ۲	۵۸	۵۵	۵۴	۵۳	۵۲	۵۱	۵۰	۴۹	۴۸	۴۷	۱۹ + ۳
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۵۵	۵۴	۵۳	۵۲	۵۱	۵۰	۴۹	۴۸	۴۷	۴۶	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۵۴	۵۳	۵۲	۵۱	۵۰	۴۹	۴۸	۴۷	۴۶	۴۵	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۵۳	۵۲	۵۱	۵۰	۴۹	۴۸	۴۷	۴۶	۴۵	۴۴	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۵۲	۵۱	۵۰	۴۹	۴۸	۴۷	۴۶	۴۵	۴۴	۴۳	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۵۱	۵۰	۴۹	۴۸	۴۷	۴۶	۴۵	۴۴	۴۳	۴۲	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۵۰	۴۹	۴۸	۴۷	۴۶	۴۵	۴۴	۴۳	۴۲	۴۱	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۴۹	۴۸	۴۷	۴۶	۴۵	۴۴	۴۳	۴۲	۴۱	۴۰	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۴۸	۴۷	۴۶	۴۵	۴۴	۴۳	۴۲	۴۱	۴۰	۳۹	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۴۷	۴۶	۴۵	۴۴	۴۳	۴۲	۴۱	۴۰	۳۹	۳۸	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۴۶	۴۵	۴۴	۴۳	۴۲	۴۱	۴۰	۳۹	۳۸	۳۷	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۴۵	۴۴	۴۳	۴۲	۴۱	۴۰	۳۹	۳۸	۳۷	۳۶	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۴۴	۴۳	۴۲	۴۱	۴۰	۳۹	۳۸	۳۷	۳۶	۳۵	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۴۳	۴۲	۴۱	۴۰	۳۹	۳۸	۳۷	۳۶	۳۵	۳۴	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۴۲	۴۱	۴۰	۳۹	۳۸	۳۷	۳۶	۳۵	۳۴	۳۳	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۴۱	۴۰	۳۹	۳۸	۳۷	۳۶	۳۵	۳۴	۳۳	۳۲	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۴۰	۳۹	۳۸	۳۷	۳۶	۳۵	۳۴	۳۳	۳۲	۳۱	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۳۹	۳۸	۳۷	۳۶	۳۵	۳۴	۳۳	۳۲	۳۱	۳۰	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۳۸	۳۷	۳۶	۳۵	۳۴	۳۳	۳۲	۳۱	۳۰	۲۹	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۳۷	۳۶	۳۵	۳۴	۳۳	۳۲	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۳۶	۳۵	۳۴	۳۳	۳۲	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۳۵	۳۴	۳۳	۳۲	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۳۴	۳۳	۳۲	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۳۳	۳۲	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۳۲	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۱۰ - ۲
۱۰ - ۲	۱۰ - ۲	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷							

وضو شامی	۶۰	۵۸	۵۶	۵۴	۵۲	۵۰	۴۵	۴۰	۳۵	۳۰	۲۰	۱۰	۰	درجہ	وقت
۱۰	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶
۱۱	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷
۱۲	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸
۱۳	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹
۱۴	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰
۱۵	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱
۱۶	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲
۱۷	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳
۱۸	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴
۱۹	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵
۲۰	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶
۲۱	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷
۲۲	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸
۲۳	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹
۲۴	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰
۲۵	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱
۲۶	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲
۲۷	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳
۲۸	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴
۲۹	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵
۳۰	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶
۳۱	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷
۳۲	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸
۳۳	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹
۳۴	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰
۳۵	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱
۳۶	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲
۳۷	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳
۳۸	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴
۳۹	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵
۴۰	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶
۴۱	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷
۴۲	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸
۴۳	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹
۴۴	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰
۴۵	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱
۴۶	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲
۴۷	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳
۴۸	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴
۴۹	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵
۵۰	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶
۵۱	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷
۵۲	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸
۵۳	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹
۵۴	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰
۵۵	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱
۵۶	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲
۵۷	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳
۵۸	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴
۵۹	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵
۶۰	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶
۶۱	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷
۶۲	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸
۶۳	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹
۶۴	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰
۶۵	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱
۶۶	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲
۶۷	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳
۶۸	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴
۶۹	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵
۷۰	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶
۷۱	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷
۷۲	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸
۷۳	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹
۷۴	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰
۷۵	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱
۷۶	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲
۷۷	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳
۷۸	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴
۷۹	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵
۸۰	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶
۸۱	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷
۸۲	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸
۸۳	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹
۸۴	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
۸۵	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰	۱۰۱
۸۶	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰	۱۰۱	۱۰۲
۸۷	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰	۱۰۱	۱۰۲	۱۰۳
۸۸	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰	۱۰۱	۱۰۲	۱۰۳	۱۰۴
۸۹	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰	۱۰۱	۱۰۲	۱۰۳	۱۰۴	۱۰۵
۹۰	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰	۱۰۱	۱۰۲	۱۰۳	۱۰۴	۱۰۵	۱۰۶
۹۱	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰	۱۰۱	۱۰۲	۱۰۳	۱۰۴	۱۰۵	۱۰۶	۱۰۷
۹۲	۹۴	۹۵													

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

در ممالک مختلف وقت معیاری مطابق طول البلد ذیل است

مختلف ممالک میں معیاری وقت مندرجہ ذیل طول البلد کے مطابق ہے
طول شرقی

۱۰۵	مدوراء، سائرا	۶۷ $\frac{1}{4}$	افغانستان
	پورنیو، سلیمس، فلورینس	۱۵۰	جزائر ائڈمیرلٹی
۱۲۰	لومبوک، سمبا، سمبادا، تیمور	۱۵	اسپین
۱۳۵	مغربی آئرین	۱۵	البانیہ
۱۵	اسپین، برجن	۶۰	جزائر امیرانٹی
۳۰	اردن	۸۲ $\frac{1}{4}$	جزائر انڈمان
۶۰	ایران	۱۵	آنگولا (پرتگالی مغربی افریقہ)
۳۰	اسرائیل	۱۵	جمہوریہ وسطی افریقہ
۶۰	اومن (مسیر، مسقط، سلالا)	۳۰	جمہوریات جنوبی افریقہ
۱۵	اٹلی	۱۵	جزائر انوبون
۱۸۰	جزائر ایلیس	۱۳۲ $\frac{1}{4}$	جنوبی آسٹریلیا
۶۰	بحرین	۱۲۰	مغربی آسٹریلیا
۱۵	بلجیم	۱۵۰	علاقہ دارالخلافہ آسٹریلیا
۱۵	جزائر بلیبرک	۱۳۲ $\frac{1}{4}$	شمالی آسٹریلیا
۳۰	بوٹسوانا	۱۶۵	جزیرہ اوشن
۱۵۰	برٹش نیوگنی	۱۵	آسٹریا
۳۰	بلغاریہ	۱۳۵	اوکیناڈہ
۹۷ $\frac{1}{4}$	برما	۳۵	ایسٹونیا
۷۵	پاکستان مغربی		جمہوریہ انڈونیشیا
۹۰	پاکستان مشرقی	۱۰۵	بالی، بنگلہ، بیلنگام، جاوا

۱۲۰	چین	۱۵۰	پنوا
۲۵	جیش	۱۲۰	جزائر پیکادورس
۱۵	جمہوریہ داہوے	۱۵	پولینڈ
۱۵	ڈنمارک	۱۵	پرستال
۶۰	ری یونین	۱۵	پرتگالی مغربی افریقہ (انگولا)
۳۰	روڈیشیا	۳۰	پرتگالی مشرقی افریقہ (مضہبیق)
۳۰	رومانیہ	۳۰	ترکی
۱۳۵	جزائر رائوکیو	۱۲۰	تائیوان (فارموسا)
	روس	۲۵	تنزانیہ
۲۵	طول ۳۰ تک	۱۵۰	تسمانیہ
۶۰	۳۰ تا ۵۲½	۱۰۵	تھائی لینڈ (سیام)
۷۵	۵۲½ سے اوپر	۱۲۰	تیمور
۳۰	زمبیا	۱۹۵	جزائر ٹونگا
۸۲½	سیلون	۳۰	ٹریپولمانیہ
۳۰	سائپرس	۶۰	ٹردشیل، عمان (شام)
۳۰	سیرینائییکا	۱۶۵	ٹرک
	سکھالین	۱۵	ٹونیس
۱۳۵	عرض ۵۰ سے جنوب	۱۵	جرمنی
۱۵۰	عرض ۵۰ سے شمال	۱۵	جبرائیل (جبل الطارق)
۱۶۵	جزائر سفنا کرور	۱۳۵	جاپان
۱۵	سرورینیا	۱۳۵	جزائر جاپان
۲۵	سعودیہ عربیہ	۱۵	چیکو سلواکیہ
۱۳۵	جزائر سچوئن	۱۵	چڈ
۶۰	سچلینز	۷۵	چیگوس آرچی پیلاگو
۱۰۵	سیام (تھائی لینڈ)	۱۹۱½	جزائر چٹم

۳۰	فن لینڈ		ساہیریا
۱۲۰	فارموسا (تائیوان)	۷۵	طول ۶۷ ۱/۲ تک
۱۵	فرانس	۹۰	۶۷ ۱/۲ تا ۸۲ ۱/۲
۴۵	فرینچ سومالی لینڈ	۱۰۵	۸۲ ۱/۲ تا ۹۷ ۱/۲
۱۹۵	جزائر فرینڈلی	۱۲۰	۹۷ ۱/۲ تا ۱۱۲ ۱/۲
۶۰	قطر	۱۳۵	۱۱۲ ۱/۲ تا ۱۲۷ ۱/۲
۱۰۵	کیوڈیا	۱۵۰	۱۲۷ ۱/۲ تا ۱۴۲ ۱/۲
۱۵۰	کونسل لینڈ	۱۶۵	۱۴۲ ۱/۲ تا ۱۵۷ ۱/۲
۱۵	جمہوریہ کیمرون	۱۸۰	۱۵۷ ۱/۲ تا ۱۷۲ ۱/۲
	جزائر کیرولین	۱۹۵	۱۷۲ ۱/۲ سے اوپر
۱۵۰	طول ۱۶۰ تک	۱۵	سلسلی
۱۸۰	۱۶۰ سے اوپر	۱۱۲ ۱/۲	سنگاپور
۱۶۵	ٹرک، پونیپ	۴۵	سقوٹہ
۱۰۵	جزائر کرسمس، بحر ہند	۱۶۵	جزائر سلیمان
۹۷ ۱/۲	جزائر کوکوس، کیلنگ	۴۵	جمہوریہ سومالی
۴۵	جزائر کوکورو	۳۰	جمہوریہ سوڈان
۱۵	جمہوریہ کانگو	۳۰	سوازی لینڈ
۱۵	جمہوریہ کانگو نیز مغربی	۱۵	سوئیڈن
۳۰	جمہوریہ کانگو نیز مشرقی	۱۵	سوئٹزر لینڈ
۱۵	کوریڈیکا	۳۰	شام
۳۰	کریٹی	۴۵	مدن
۱۸۰	جزیرہ نما کامچیکا	۴۵	عراق
۴۵	کینیا	۱۵	فرینڈ دپو
۱۳۵	کوریہ	۱۸۰	فجی
۱۶۵	جزائر کوپل	۱۲۰	جمہوریہ فلپائن

۱۵۰	جزائر مریانہ	۲۵	کویت
۱۸۰	جزائر مارشل	۱۵	گابون
۶۰	موریشس	۱۸۰	جزائر گلبرٹ، الیس
۱۵	موناکو	۱۵۰	گوام
۳۰	مضہیق (در بحالی مشرقی افریقہ)	۷۵	گوادر
۲۵	میکلا (ہائیدراماؤٹ)	۸۲½	جزیرہ نکادیب
۱۳۵	نائیرو گنٹو	۱۵۰	جزائر لیڈرون
۱۷۲½	نارو	۱۰۵	لاؤس
۱۵	نیدرلینڈ	۲۵	لائبیا
۱۶۵	نیو کیلیڈونیا	۳۰	لبنان
۱۵۰	نیو گنی، برٹش	۳۰	لیسوتھو
۱۶۵	نیو ہیبرائیڈس	۳۰	لیبیا
۱۵۰	نیوساؤتھ ویس	۱۵	لچینشین
۱۸۰	نیوزی لینڈ	۱۵۷½	جزیرہ لارڈ ہو
۸۲½	جزائر نکوبار	۲۵	لتھوانیا
۱۵	جمہوریہ نائیجیریا	۱۵	لکسمبرگ
۱۷۲½	جزیرہ نافوک	۳۰	مصر
۱۵	ناروے	۱۲۰	مکاؤ
۷۵	نودایازیلینا	۲۵	جمہوریہ میلانگاسی
۱۵۰	وکٹوریہ آسٹریلیا	۳۰	ملاوی
۱۰۵	ویتنام شمالی	۱۱۲½	وفاق ملایا
۱۲۰	ویتنام جنوبی	۱۲۰	ملیشیا (سبہ، سروک)
۱۶۵	جزیرہ وارتنگل	۷۵	جمہوریہ مالدیپ
۱۵	ہالینڈ	۱۵	مالٹا
۱۳۰	ہانگ کانگ	۱۳۵	منچوریا

۳۵	یونگنڈا	۱۵	ہنگری
۳۰	یونان	۸۲½	ہندوستان
		۱۵	یوگوسلاویہ

طول غربی

۱۰۵	اڈاہو، یو، ایس، اے	۹۰	الاباما، یو، ایس، اے
۹۰	آئینوآئیس، یو، ایس، اے		الاسکا، یو، ایس، اے
۹۰	انڈیانا، یو، ایس، اے		جنوب مشرقی ساحل مع کراس ساؤنڈ،
۹۰	آیووا، یو، ایس، اے		ڈگلس، جونو، کشم، کوڈ،
۷۵	اوہیو، یو، ایس، اے	۱۳۰	پیٹرس برگ
۹۰	اوکلاہوما، یو، ایس، اے		کراس ساؤنڈ کی شمالی جانب کا
	اوشٹریو	۱۳۵	ساحل طول ۱۳۱ تک
۷۵	طول ۹۰ تک		طول ۱۳۱ تا ۱۶۲ مع اینکوج،
۹۰	طول ۹۰ سے اوپر	۱۵۰	فیربنکس، ہیوارڈ، ویلڈز
۱۲۰	اوریگون، یو، ایس، اے		ویسٹ کوسٹ (نوم)
۳۰	اسکورسائی ساؤنڈ گرین لینڈ	۱۶۵	جزائر ایلوئین
۷۵	ساماس	۱۰۵	البرٹا
۶۰	بربادوس	۶۰	ارجنٹائن
۶۰	برمودا	۱۰۵	ایریزونا، یو، ایس، اے
۶۰	بولیویا	۹۰	اوکناس، یو، ایس، اے
	برازیل	۱۵۰	جزائر آسٹریل
۳۵	مشرقی	۱۵	آزورس
۷۵	علاقہ انگریز	۷۵	ایکویڈر
۶۰	مغربی	۱۵	آئیسلینڈ
۱۲۰	برٹش کولمبیا		

لے اس مقام کا وقت اپریل کی آخری اتوار سے کتبہ کی آخری اتوار تک ایک گھنٹہ بڑھا دیا جاتا ہے ۱۲
صبح صادق ۷۵

ت ابن مقام از روز یکشنبہ اخیر اپریل تا یکشنبہء اخیر اکتوبر یک ساعت بلند میشود

۴۵	ڈیلاوارے یو، ایس، اے لے	۹۰	برٹش ہونڈورس
۴۵	جمہوریہ ڈومینکن	۶۰	پرتوریگو
۵۲ $\frac{1}{4}$	ڈچ گانا (سرینام)	۴۵	پناما امریکا علاقہ
	جنوبی ڈکونا، یو، ایس، اے	۴۵	جمہوریہ پناما
۹۰	مشرقی لے	۶۰	پیراگوئے
۱۰۵	مغربی لے	۴۵	پینسلوانیا، یو، ایس، اے لے
۹۰	شمالی ڈکونا، یو، ایس، اے لے	۴۵	پیرو
۱۵۴ $\frac{1}{4}$	ریڈ ٹونگا	۱۵	پرتگالی گانا
۴۵	جزیرہ روڈ، یو، ایس، اے لے	۶۰	جزیرہ پرنس ایڈورڈ
۵۲ $\frac{1}{4}$	سرینام (ڈچ گانا)	۹۰	ٹینیسی، یو، ایس، اے
۳۵	ایس ٹی - پیری، میکو لین	۹۰	ٹیکساس، یو، ایس، اے
۹۰	سلواڈور، ال	۶۰	ٹوباگو
۱۶۵	سموآ	۳۰	جزائر ٹرینیڈاڈی، جنوبی اٹلانٹک
۱۰۵	سکیمون	۶۰	ٹرینیڈاڈ
۱۵۰	جزیرہ سوسائٹی	۱۵۰	ٹاموٹو آرچی پیلاگو
	شمالی مغربی علاقے	۱۵۰	جزائر ٹوبوائی
۶۰	طول ۶۸ تک	۴۵	جزائر کاکس، ٹرکس
۴۵	۶۸ تا ۸۵	۴۵	جارجیہ، یو، ایس، اے لے
۹۰	۸۵ تا ۱۰۲	۳۰	جنوبی جارجیہ
۱۰۵	۱۰۲ تا ۱۲۰	۴۵	جیمیکا
۱۲۰	۱۲۰ سے اوپر	۱۵	جزیرہ جانمائن
۶۰	جزائر فاکلینڈ	۱۶۵	جزیرہ جانسٹن
۳۵	اٹلانٹک میں جزیرہ نماؤں سے	۶۰	جزیرہ جان فرزندیز
۱۵۰	جزائر فیننگ	۶۰	چائل

لے اس مقام کا وقت اپریل کی آخری اتوار سے اکتوبر کی آخری اتوار تک ایک گھنٹہ بڑھا دیا جاتا ہے

وقت این مقام از یکشنبهء اخیر اپریل تا یکشنبهء اخیر اکتوبر یک ساعت بلند میشود

۳۵	اینگلستانک، ویٹ کورس	۳۰	فرینڈ و نورٹھا
۶۰	ٹھلے ایریا	۷۵	فلوریڈا، یو، ایس، اے
۶۰	مرینا ڈا	۶۰	فرانس گائنا
۶۰	گواڈے لوپ	۱۲۰	کیلیفورنیا، یو، ایس، اے
۹۰	گوئیٹے مالا	۵۲½	کینیڈا (صوبجات دیکھئے)
۵۲½	گائنا ڈچ	۱۳۵	جزیرہ کیپ ورڈ
۶۰	گائنا فرانس	۳۰	کنساس، یو، ایس، اے
۵۶½	گجیانا	۹۰	کینٹوکی، یو، ایس، اے
۵۲½	لیبراڈور	۹۰	شمالی کیرولینا، یو، ایس، اے
۶۰	جزائر لی ورڈ	۷۵	جنوبی کیرولینا، یو، ایس، اے
۱۱½	لاسیریا	۷۵	کیوبیک
۹۰	لوسیانا، یو، ایس، اے	۶۰	طول ۶۸ تک
۱۵۰	لوآرچی پیلاگو	۷۵	۶۸ سے اوپر
۱۰۵	مشرقی جزیرہ (آئی - ڈی میکوا)	۷۵	جزائر کیمین
۷۵	مینس، یو، ایس، اے	۱۳۵	جزائر کرسمس، بحر الکاہل
۹۰	مائیشوبا	۷۵	کولمبیا
۱۳۲½	جزائر مارکویٹس	۱۰۵	کولوراڈو، یو، ایس، اے
۶۰	مارٹیکوئی	۷۵	کونیکٹیکٹ، یو، ایس، اے
۷۵	میری لینڈ، یو، ایس، اے	۱۵۷½	جزیرہ کک (باستشارنائیو)
۷۵	مٹاچٹس، یو، ایس، اے	۹۰	کوشٹاریکا
۹۰	میکسیکو	۷۵	کیوبا
۷۵	مچلین، یو، ایس، اے	۶۰	جزیرہ کیورا کاؤ
۱۶۵	جزائر ٹوے	۷۵	جزائر گلا یاگوسس
۹۰	رینیسوتا، یو، ایس، اے	۳۰	گرینلینڈ، اسکورسائی ساؤنڈ

لے اس مقام کا وقت اپریل کی آخری اتوار سے اکتوبر کی آخری اتوار تک ایک گھنٹہ بڑھا دیا جاتا ہے۔ ۱۲

وقت این مقام از یکشنبه اخیر اپریل تا یکشنبه اخیر اکتوبر یک ساحت بلند میشود

۴۵	ورمونٹ یو، ایس، اے لے	۴۵	مکیلن
۶۰	جزائر ورجن	۹۰	مستبہتی یو، ایس، اے لے
۴۵	ورجینیا یو، ایس، اے لے	۹۰	مستوری " " " لے
۴۵	مغربی ورجینیا یو، ایس، اے لے	۱۰۵	مونٹانا " " " لے
۴۵	واشنگٹن ڈی، سی، یو، ایس، اے لے	۹۰	نیبراسکا " " " لے
۱۲۰	واشنگٹن یو، ایس، اے لے	۱۲۰	نیواڈا " " " لے
۶۰	جزائر ڈیورڈ	۶۰	نیو برنس وک
۹۰	ڈکنسن یو، ایس، اے لے	۵۲½	نیوفاؤنڈ لینڈ
۱۰۵	ڈائیوینگ " " " لے	۴۵	نیوہیمپشائر، یو، ایس، اے لے
۴۵	ہیٹی	۴۵	نیو جرسی " " " لے
۱۵۰	ہوائی یو، ایس، اے	۱۰۵	نیو میکسیکو " " " لے
۹۰	ہونڈیورس	۴۵	نیویارک " " " لے
۹۰	ہونڈیورس برٹش	۹۰	نکاراگوا
۵۲½	یوراگوئے	۱۶۵	جزیرہ نیو
۱۰۵	یوٹاہ یو، ایس، اے لے	۶۰	نودا اسکوشیا
۱۳۵	یوکون	۶۰	ونیزوئلا

باقیہ حاشیہ ص ۲۱۲) بیرونی سے ۱۲ اذیان پہنچکا کاذب کا قول لعل فرامی ہے، اس سے ثابت ہوا کہ انھوں نے بھی بیرونی کی اس عبارت کو صحیح کاذب سے متعلق قرار دیا ہے۔ بیرونی کی پوری عبارت ص ۱۶۳ پر ملاحظہ فرمائیں

⑤ بیرونی کی عبارت، مذکورہ سے ظاہر اور ان کی کتاب "تہذیب کی عبارت" میں نقلیہ (المصمم الکاذب) الفجر الصادق معترضاً علیہ منہ سلطان الافغان "ہیں" معترضاً علیہ سے مراد ثابت ہوا کہ بیرونی کے نزدیک بھی کاذب صادق قبل متعلق کاذب کا وجود ضروری ہے، حالانکہ ۱۲ اذیان سے قبل معترضاً بامجامع الحکیات قدیم و جدیدہ کوئی رد نہیں ہمیں ہوتی، حضرت مفتی محمد شفیع صاحب رحمہ اللہ تعالیٰ کی سند کردگی میں گیارہ طار کے مشابہات میں بھی اس سے قبل کوئی رد نہیں نظر نہیں آتی، ۱۲

لے اس مقام کا وقت اپریل کی آخری اتوار سے اکتوبر کی آخری اتوار تک ایک گھنٹہ بڑھا دیا جاتا ہے۔ ۳

نقشه اوقات نماز شهرهای مختلف

هدایات :

(۱) درنقشه داده شده در صفحات آینده جایکه علامت جمع (+) است آنجا بروقت کراچی آنقدر دقیقه اضافه کرده شود و جایکه علامت منفی (-) است آنجا از وقت کراچی همانقدر دقیقه کم کرده شود.

(۲) بفرق نصف النهار تبدیلی موسم هیچ اثر وارد نمیشود لذا فرق نصف النهار نوشته شده باهر شهر در تمام سال یکسان میماند.

(۳) فرق دیگر اوقات در تاریخهای مختلف، مختلف میباشد لذا فرق اول و تاریخ ۱۶ هر ماه را نوشته شده است برای خانه پوری تواریخ درمیانی حساب نمائید.

(۴) وقت صدر مقام هر ضلع را نوشته شده است. در مضافات ضلع کدام مقاماتیکه در شمال یا جنوب واقع اند در آنها نیز تقریباً همین اوقات میماند، البته در جانب شرقی بر ۱۷ میل یک دقیقه کم کنید و در جانب غربی بر ۱۷ میل یک دقیقه اضافه کنید.

(۵) در آن شهری که تقریباً بر یک عرض البلد واقع اند در آنها درنقشه اوقات یک شهر نوشته شده اند و فرق وقت آنها از شهرهای دیگر در آخر نقشه داده شده است.

(۶) در رساله بنده ۳ ارشاد العابدین درنقشه مندرجه در سمت قبله طول البلد و عرض البلد همه آن شهرها موجود اند. بوقت ضرورت آنجا ملاحظه کرده میتوانید.

(۷) در تمام اوقات احتیاط سه یا چهار دقیقه ضروری است.

نقشه فرق وقت در طلوع و غروب از جهت بلندی

بلندی (فوت)	۵۰۰	۱۰۰۰	۲۰۰۰	۳۰۰۰	۴۰۰۰	۵۰۰۰	۱۰۰۰۰
فرق وقت (دقیقه)	۲	۳	۴	۵	۵	۶	۸
(فوت) ۱۵ هزار	۲۰	۲۵	۳۰	۳۵	۴۰	۴۵	۵۰
(دقیقه)	۱۰	۱۱	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷
	۱۸	۱۹					

از جهت بلندی در وقت صبح صادق، عشاء و عصر کدام فرق معتد به نمی افتد.

فائده: مو کر طیاره از ۱۵ تا ۱۹ و یونگ از ۲۹ تا ۳۵ بر بلندی هزار فوت پرواز میکنند.

مغربی پاکستان

دسمبر	نومبر	اکتوبر	ستمبر	اگست	جولائی	جون	مئی	اپریل	مارچ	فروری	جنوری	
۱۹	۱	۱۹	۱	۱۹	۱	۱۹	۱	۱۹	۱	۱۹	۱	
۱۱	۱۲	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	جس
۹	۸	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	
۲	۵	۸	۱۱	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	
۳۳	۳۲	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	
۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	
۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	
۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	
۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	
۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	
۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	
۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	
۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	
۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	
۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	
۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	
۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	
۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	
۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	
۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	
۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	
۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	
۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	
۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	
۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	
۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	
۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	
۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	
۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	
۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	
۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	
۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	
۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	
۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	
۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	
۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	
۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	
۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	
۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	
۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	
۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	
۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	
۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	
۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	
۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	
۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	
۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	
۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	
۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	
۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	
۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	
۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	
۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	
۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	
۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	
۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	
۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	
۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	
۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	
۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	
۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	
۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	
۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	
۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	
۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	
۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	
۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	
۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	
۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	
۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	
۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	
۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	
۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	
۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	
۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	
۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	
۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	
۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	
۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	
۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	
۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	
۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	
۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	
۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	
۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	
۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	
۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	
۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	
۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	
۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	
۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	
۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	
۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	
۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	
۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	
۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	
۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	
۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	
۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	
۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	
۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	
۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	
۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	
۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	
۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	
۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	
۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	
۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	
۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	
۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	
۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	
۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	
۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	
۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	
۵	۴	۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	
۳	۲	۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	
۱	۰	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	
۳۱	۳۰	۲۹	۲۸	۲								

[illegible]

[illegible]

دسمبر	نومبر	اکتوبر	ستمبر	اگست	جولائی	جون	مئی	اپریل	مارچ	فروری	جنوری	
۱۲	۱	۱۹	۱	۱۹	۱	۱۹	۱	۱۹	۱	۱۹	۱	
۱۳	۲	۲۰	۲	۲۰	۲	۲۰	۲	۲۰	۲	۲۰	۲	۱۳
۱۴	۳	۲۱	۳	۲۱	۳	۲۱	۳	۲۱	۳	۲۱	۳	۱۴
۱۵	۴	۲۲	۴	۲۲	۴	۲۲	۴	۲۲	۴	۲۲	۴	۱۵
۱۶	۵	۲۳	۵	۲۳	۵	۲۳	۵	۲۳	۵	۲۳	۵	۱۶
۱۷	۶	۲۴	۶	۲۴	۶	۲۴	۶	۲۴	۶	۲۴	۶	۱۷
۱۸	۷	۲۵	۷	۲۵	۷	۲۵	۷	۲۵	۷	۲۵	۷	۱۸
۱۹	۸	۲۶	۸	۲۶	۸	۲۶	۸	۲۶	۸	۲۶	۸	۱۹
۲۰	۹	۲۷	۹	۲۷	۹	۲۷	۹	۲۷	۹	۲۷	۹	۲۰
۲۱	۱۰	۲۸	۱۰	۲۸	۱۰	۲۸	۱۰	۲۸	۱۰	۲۸	۱۰	۲۱
۲۲	۱۱	۲۹	۱۱	۲۹	۱۱	۲۹	۱۱	۲۹	۱۱	۲۹	۱۱	۲۲
۲۳	۱۲	۳۰	۱۲	۳۰	۱۲	۳۰	۱۲	۳۰	۱۲	۳۰	۱۲	۲۳
۲۴	۱۳	۳۱	۱۳	۳۱	۱۳	۳۱	۱۳	۳۱	۱۳	۳۱	۱۳	۲۴
۲۵	۱۴		۱۴		۱۴		۱۴		۱۴		۱۴	۲۵
۲۶	۱۵		۱۵		۱۵		۱۵		۱۵		۱۵	۲۶
۲۷	۱۶		۱۶		۱۶		۱۶		۱۶		۱۶	۲۷
۲۸	۱۷		۱۷		۱۷		۱۷		۱۷		۱۷	۲۸
۲۹	۱۸		۱۸		۱۸		۱۸		۱۸		۱۸	۲۹
۳۰	۱۹		۱۹		۱۹		۱۹		۱۹		۱۹	۳۰
۳۱	۲۰		۲۰		۲۰		۲۰		۲۰		۲۰	۳۱
۳۲	۲۱		۲۱		۲۱		۲۱		۲۱		۲۱	۳۲
۳۳	۲۲		۲۲		۲۲		۲۲		۲۲		۲۲	۳۳
۳۴	۲۳		۲۳		۲۳		۲۳		۲۳		۲۳	۳۴
۳۵	۲۴		۲۴		۲۴		۲۴		۲۴		۲۴	۳۵
۳۶	۲۵		۲۵		۲۵		۲۵		۲۵		۲۵	۳۶
۳۷	۲۶		۲۶		۲۶		۲۶		۲۶		۲۶	۳۷
۳۸	۲۷		۲۷		۲۷		۲۷		۲۷		۲۷	۳۸
۳۹	۲۸		۲۸		۲۸		۲۸		۲۸		۲۸	۳۹
۴۰	۲۹		۲۹		۲۹		۲۹		۲۹		۲۹	۴۰
۴۱	۳۰		۳۰		۳۰		۳۰		۳۰		۳۰	۴۱
۴۲	۳۱		۳۱		۳۱		۳۱		۳۱		۳۱	۴۲
۴۳	۳۲		۳۲		۳۲		۳۲		۳۲		۳۲	۴۳
۴۴	۳۳		۳۳		۳۳		۳۳		۳۳		۳۳	۴۴
۴۵	۳۴		۳۴		۳۴		۳۴		۳۴		۳۴	۴۵
۴۶	۳۵		۳۵		۳۵		۳۵		۳۵		۳۵	۴۶
۴۷	۳۶		۳۶		۳۶		۳۶		۳۶		۳۶	۴۷
۴۸	۳۷		۳۷		۳۷		۳۷		۳۷		۳۷	۴۸
۴۹	۳۸		۳۸		۳۸		۳۸		۳۸		۳۸	۴۹
۵۰	۳۹		۳۹		۳۹		۳۹		۳۹		۳۹	۵۰
۵۱	۴۰		۴۰		۴۰		۴۰		۴۰		۴۰	۵۱
۵۲	۴۱		۴۱		۴۱		۴۱		۴۱		۴۱	۵۲
۵۳	۴۲		۴۲		۴۲		۴۲		۴۲		۴۲	۵۳
۵۴	۴۳		۴۳		۴۳		۴۳		۴۳		۴۳	۵۴
۵۵	۴۴		۴۴		۴۴		۴۴		۴۴		۴۴	۵۵
۵۶	۴۵		۴۵		۴۵		۴۵		۴۵		۴۵	۵۶
۵۷	۴۶		۴۶		۴۶		۴۶		۴۶		۴۶	۵۷
۵۸	۴۷		۴۷		۴۷		۴۷		۴۷		۴۷	۵۸
۵۹	۴۸		۴۸		۴۸		۴۸		۴۸		۴۸	۵۹
۶۰	۴۹		۴۹		۴۹		۴۹		۴۹		۴۹	۶۰
۶۱	۵۰		۵۰		۵۰		۵۰		۵۰		۵۰	۶۱
۶۲	۵۱		۵۱		۵۱		۵۱		۵۱		۵۱	۶۲
۶۳	۵۲		۵۲		۵۲		۵۲		۵۲		۵۲	۶۳
۶۴	۵۳		۵۳		۵۳		۵۳		۵۳		۵۳	۶۴
۶۵	۵۴		۵۴		۵۴		۵۴		۵۴		۵۴	۶۵
۶۶	۵۵		۵۵		۵۵		۵۵		۵۵		۵۵	۶۶
۶۷	۵۶		۵۶		۵۶		۵۶		۵۶		۵۶	۶۷
۶۸	۵۷		۵۷		۵۷		۵۷		۵۷		۵۷	۶۸
۶۹	۵۸		۵۸		۵۸		۵۸		۵۸		۵۸	۶۹
۷۰	۵۹		۵۹		۵۹		۵۹		۵۹		۵۹	۷۰
۷۱	۶۰		۶۰		۶۰		۶۰		۶۰		۶۰	۷۱
۷۲	۶۱		۶۱		۶۱		۶۱		۶۱		۶۱	۷۲
۷۳	۶۲		۶۲		۶۲		۶۲		۶۲		۶۲	۷۳
۷۴	۶۳		۶۳		۶۳		۶۳		۶۳		۶۳	۷۴
۷۵	۶۴		۶۴		۶۴		۶۴		۶۴		۶۴	۷۵
۷۶	۶۵		۶۵		۶۵		۶۵		۶۵		۶۵	۷۶
۷۷	۶۶		۶۶		۶۶		۶۶		۶۶		۶۶	۷۷
۷۸	۶۷		۶۷		۶۷		۶۷		۶۷		۶۷	۷۸
۷۹	۶۸		۶۸		۶۸		۶۸		۶۸		۶۸	۷۹
۸۰	۶۹		۶۹		۶۹		۶۹		۶۹		۶۹	۸۰
۸۱	۷۰		۷۰		۷۰		۷۰		۷۰		۷۰	۸۱
۸۲	۷۱		۷۱		۷۱		۷۱		۷۱		۷۱	۸۲
۸۳	۷۲		۷۲		۷۲		۷۲		۷۲		۷۲	۸۳
۸۴	۷۳		۷۳		۷۳		۷۳		۷۳		۷۳	۸۴
۸۵	۷۴		۷۴		۷۴		۷۴		۷۴		۷۴	۸۵
۸۶	۷۵		۷۵		۷۵		۷۵		۷۵		۷۵	۸۶
۸۷	۷۶		۷۶		۷۶		۷۶		۷۶		۷۶	۸۷
۸۸	۷۷		۷۷		۷۷		۷۷		۷۷		۷۷	۸۸
۸۹	۷۸		۷۸		۷۸		۷۸		۷۸		۷۸	۸۹
۹۰	۷۹		۷۹		۷۹		۷۹		۷۹		۷۹	۹۰
۹۱	۸۰		۸۰		۸۰		۸۰		۸۰		۸۰	۹۱
۹۲	۸۱		۸۱		۸۱		۸۱		۸۱		۸۱	۹۲
۹۳	۸۲		۸۲		۸۲		۸۲		۸۲		۸۲	۹۳
۹۴	۸۳		۸۳		۸۳		۸۳		۸۳		۸۳	۹۴
۹۵	۸۴		۸۴		۸۴		۸۴		۸۴		۸۴	۹۵
۹۶	۸۵		۸۵		۸۵		۸۵		۸۵		۸۵	۹۶
۹۷	۸۶		۸۶		۸۶		۸۶		۸۶		۸۶	۹۷
۹۸	۸۷		۸۷		۸۷		۸۷		۸۷		۸۷	۹۸
۹۹	۸۸		۸۸		۸۸		۸۸		۸۸		۸۸	۹۹
۱۰۰	۸۹		۸۹		۸۹		۸۹		۸۹		۸۹	۱۰۰

خارجان فرق نصف النهار + ۶

خبر فرق نصف النهار - ۱۶

[illegible]

[illegible]

[illegible]

دست	نمبر	اکتوبر	ستمبر	اگست	جولائی	جون	مئی	اپریل	مارچ	فروری	جنوری
۱۶	۱	۱۶	۱	۱۶	۱	۱۶	۱	۱۶	۱	۱۶	۱
۳+	۳+	۰	۲-	۵-	۱۱-	۱۳-	۱۲-	۱۸-	۱۹-	۱۴-	۱۳-
۵+	۵+	۳+	۲+	۵-	۷-	۱۱-	۱۲-	۱۳-	۱۴-	۱۵-	۱۶-
۷+	۷+	۳+	۲+	۱-	۲-	۹-	۱۰-	۱۱-	۱۲-	۱۳-	۱۴-
۱۱-	۱۱-	۸-	۶-	۲-	۱+	۲+	۳+	۴+	۵+	۶+	۷+
۱۵-	۱۵-	۱۰-	۶-	۵-	۱-	۲+	۳+	۴+	۵+	۶+	۷+
۱۸-	۱۸-	۱۱-	۷-	۴-	۱+	۲+	۳+	۴+	۵+	۶+	۷+
۲۱-	۲۱-	۱۴-	۹-	۶-	۱+	۲+	۳+	۴+	۵+	۶+	۷+
۲۴-	۲۴-	۱۷-	۱۲-	۸-	۴-	۱+	۲+	۳+	۴+	۵+	۶+
۲۷-	۲۷-	۲۰-	۱۵-	۱۱-	۷-	۴-	۱+	۲+	۳+	۴+	۵+
۳۰-	۳۰-	۲۳-	۱۸-	۱۴-	۱۰-	۷-	۴-	۱+	۲+	۳+	۴+
۳۳-	۳۳-	۲۶-	۲۱-	۱۷-	۱۳-	۱۱-	۸-	۵-	۲-	۱-	۰
۳۶-	۳۶-	۲۹-	۲۴-	۲۰-	۱۶-	۱۵-	۱۲-	۹-	۶-	۳-	۰
۳۹-	۳۹-	۳۲-	۲۷-	۲۳-	۱۹-	۱۸-	۱۵-	۱۲-	۹-	۶-	۳-
۴۲-	۴۲-	۳۵-	۳۰-	۲۶-	۲۲-	۲۱-	۱۸-	۱۵-	۱۲-	۹-	۶-
۴۵-	۴۵-	۳۸-	۳۳-	۲۹-	۲۵-	۲۴-	۲۱-	۱۸-	۱۵-	۱۲-	۹-
۴۸-	۴۸-	۴۱-	۳۶-	۳۲-	۲۸-	۲۷-	۲۴-	۲۱-	۱۸-	۱۵-	۱۲-
۵۱-	۵۱-	۴۴-	۳۹-	۳۵-	۳۱-	۳۰-	۲۷-	۲۴-	۲۱-	۱۸-	۱۵-
۵۴-	۵۴-	۴۷-	۴۲-	۳۸-	۳۴-	۳۳-	۳۰-	۲۷-	۲۴-	۲۱-	۱۸-
۵۷-	۵۷-	۵۰-	۴۵-	۴۱-	۳۷-	۳۶-	۳۳-	۳۰-	۲۷-	۲۴-	۲۱-
۶۰-	۶۰-	۵۳-	۴۸-	۴۴-	۴۰-	۳۹-	۳۶-	۳۳-	۳۰-	۲۷-	۲۴-
۶۳-	۶۳-	۵۶-	۵۱-	۴۷-	۴۳-	۴۲-	۳۹-	۳۶-	۳۳-	۳۰-	۲۷-
۶۶-	۶۶-	۵۹-	۵۴-	۵۰-	۴۶-	۴۵-	۴۲-	۳۹-	۳۶-	۳۳-	۳۰-
۶۹-	۶۹-	۶۲-	۵۷-	۵۳-	۴۹-	۴۸-	۴۵-	۴۲-	۳۹-	۳۶-	۳۳-
۷۲-	۷۲-	۶۵-	۶۰-	۵۶-	۵۲-	۵۱-	۴۸-	۴۵-	۴۲-	۳۹-	۳۶-
۷۵-	۷۵-	۶۸-	۶۳-	۵۹-	۵۵-	۵۴-	۵۱-	۴۸-	۴۵-	۴۲-	۳۹-
۷۸-	۷۸-	۷۱-	۶۶-	۶۲-	۵۸-	۵۷-	۵۴-	۵۱-	۴۸-	۴۵-	۴۲-
۸۱-	۸۱-	۷۴-	۶۹-	۶۵-	۶۱-	۶۰-	۵۷-	۵۴-	۵۱-	۴۸-	۴۵-
۸۴-	۸۴-	۷۷-	۷۲-	۶۸-	۶۴-	۶۳-	۶۰-	۵۷-	۵۴-	۵۱-	۴۸-
۸۷-	۸۷-	۸۰-	۷۵-	۷۱-	۶۷-	۶۶-	۶۳-	۶۰-	۵۷-	۵۴-	۵۱-
۹۰-	۹۰-	۸۳-	۷۸-	۷۴-	۷۰-	۶۹-	۶۶-	۶۳-	۶۰-	۵۷-	۵۴-
۹۳-	۹۳-	۸۶-	۸۱-	۷۷-	۷۳-	۷۲-	۶۹-	۶۶-	۶۳-	۶۰-	۵۷-
۹۶-	۹۶-	۸۹-	۸۴-	۸۰-	۷۶-	۷۵-	۷۲-	۶۹-	۶۶-	۶۳-	۶۰-
۹۹-	۹۹-	۹۲-	۸۷-	۸۳-	۷۹-	۷۸-	۷۵-	۷۲-	۶۹-	۶۶-	۶۳-
۱۰۲-	۱۰۲-	۹۵-	۹۰-	۸۶-	۸۲-	۸۱-	۷۸-	۷۵-	۷۲-	۶۹-	۶۶-
۱۰۵-	۱۰۵-	۹۸-	۹۳-	۸۹-	۸۵-	۸۴-	۸۱-	۷۸-	۷۵-	۷۲-	۶۹-
۱۰۸-	۱۰۸-	۱۰۱-	۹۶-	۹۲-	۸۸-	۸۷-	۸۴-	۸۱-	۷۸-	۷۵-	۷۲-
۱۱۱-	۱۱۱-	۱۰۴-	۹۹-	۹۵-	۹۱-	۹۰-	۸۷-	۸۴-	۸۱-	۷۸-	۷۵-
۱۱۴-	۱۱۴-	۱۰۷-	۱۰۲-	۹۸-	۹۴-	۹۳-	۹۰-	۸۷-	۸۴-	۸۱-	۷۸-
۱۱۷-	۱۱۷-	۱۱۰-	۱۰۵-	۱۰۱-	۹۷-	۹۶-	۹۳-	۹۰-	۸۷-	۸۴-	۸۱-
۱۲۰-	۱۲۰-	۱۱۳-	۱۰۸-	۱۰۴-	۱۰۰-	۹۹-	۹۶-	۹۳-	۹۰-	۸۷-	۸۴-
۱۲۳-	۱۲۳-	۱۱۶-	۱۱۱-	۱۰۷-	۱۰۳-	۱۰۲-	۹۹-	۹۶-	۹۳-	۹۰-	۸۷-
۱۲۶-	۱۲۶-	۱۱۹-	۱۱۴-	۱۱۰-	۱۰۶-	۱۰۵-	۱۰۲-	۹۹-	۹۶-	۹۳-	۹۰-
۱۲۹-	۱۲۹-	۱۲۲-	۱۱۷-	۱۱۳-	۱۰۹-	۱۰۸-	۱۰۵-	۱۰۲-	۹۹-	۹۶-	۹۳-
۱۳۲-	۱۳۲-	۱۲۵-	۱۲۰-	۱۱۶-	۱۱۲-	۱۱۱-	۱۰۸-	۱۰۵-	۱۰۲-	۹۹-	۹۶-
۱۳۵-	۱۳۵-	۱۲۸-	۱۲۳-	۱۱۹-	۱۱۵-	۱۱۴-	۱۱۱-	۱۰۸-	۱۰۵-	۱۰۲-	۹۹-
۱۳۸-	۱۳۸-	۱۳۱-	۱۲۶-	۱۲۲-	۱۱۸-	۱۱۷-	۱۱۴-	۱۱۱-	۱۰۸-	۱۰۵-	۱۰۲-
۱۴۱-	۱۴۱-	۱۳۴-	۱۲۹-	۱۲۵-	۱۲۱-	۱۲۰-	۱۱۷-	۱۱۴-	۱۱۱-	۱۰۸-	۱۰۵-
۱۴۴-	۱۴۴-	۱۳۷-	۱۳۲-	۱۲۸-	۱۲۴-	۱۲۳-	۱۲۰-	۱۱۷-	۱۱۴-	۱۱۱-	۱۰۸-
۱۴۷-	۱۴۷-	۱۴۰-	۱۳۵-	۱۳۱-	۱۲۷-	۱۲۶-	۱۲۳-	۱۲۰-	۱۱۷-	۱۱۴-	۱۱۱-
۱۵۰-	۱۵۰-	۱۴۳-	۱۳۸-	۱۳۴-	۱۳۰-	۱۲۹-	۱۲۶-	۱۲۳-	۱۲۰-	۱۱۷-	۱۱۴-
۱۵۳-	۱۵۳-	۱۴۶-	۱۴۱-	۱۳۷-	۱۳۳-	۱۳۲-	۱۲۹-	۱۲۶-	۱۲۳-	۱۲۰-	۱۱۷-
۱۵۶-	۱۵۶-	۱۴۹-	۱۴۴-	۱۴۰-	۱۳۶-	۱۳۵-	۱۳۲-	۱۲۹-	۱۲۶-	۱۲۳-	۱۲۰-
۱۵۹-	۱۵۹-	۱۵۲-	۱۴۷-	۱۴۳-	۱۳۹-	۱۳۸-	۱۳۵-	۱۳۲-	۱۲۹-	۱۲۶-	۱۲۳-
۱۶۲-	۱۶۲-	۱۵۵-	۱۵۰-	۱۴۶-	۱۴۲-	۱۴۱-	۱۳۸-	۱۳۵-	۱۳۲-	۱۲۹-	۱۲۶-
۱۶۵-	۱۶۵-	۱۵۸-	۱۵۳-	۱۴۹-	۱۴۵-	۱۴۴-	۱۴۱-	۱۳۸-	۱۳۵-	۱۳۲-	۱۲۹-
۱۶۸-	۱۶۸-	۱۶۱-	۱۵۶-	۱۵۲-	۱۴۸-	۱۴۷-	۱۴۴-	۱۴۱-	۱۳۸-	۱۳۵-	۱۳۲-
۱۷۱-	۱۷۱-	۱۶۴-	۱۶۰-	۱۵۶-	۱۵۲-	۱۵۱-	۱۴۸-	۱۴۵-	۱۴۲-	۱۳۹-	۱۳۶-
۱۷۴-	۱۷۴-	۱۶۷-	۱۶۲-	۱۵۸-	۱۵۴-	۱۵۳-	۱۵۰-	۱۴۷-	۱۴۴-	۱۴۱-	۱۳۸-
۱۷۷-	۱۷۷-	۱۷۰-	۱۶۵-	۱۶۱-	۱۵۷-	۱۵۶-	۱۵۳-	۱۵۰-	۱۴۷-	۱۴۴-	۱۴۱-
۱۸۰-	۱۸۰-	۱۷۳-	۱۶۸-	۱۶۴-	۱۶۰-	۱۵۹-	۱۵۶-	۱۵۳-	۱۵۰-	۱۴۷-	۱۴۴-
۱۸۳-	۱۸۳-	۱۷۶-	۱۷۱-	۱۶۷-	۱۶۳-	۱۶۲-	۱۵۹-	۱۵۶-	۱۵۳-	۱۵۰-	۱۴۷-
۱۸۶-	۱۸۶-	۱۷۹-	۱۷۴-	۱۷۰-	۱۶۶-	۱۶۵-	۱۶۲-	۱۵۹-	۱۵۶-	۱۵۳-	۱۵۰-
۱۸۹-	۱۸۹-	۱۸۲-	۱۷۷-	۱۷۳-	۱۶۹-	۱۶۸-	۱۶۵-	۱۶۲-	۱۵۹-	۱۵۶-	۱۵۳-
۱۹۲-	۱۹۲-	۱۸۵-	۱۸۰-	۱۷۶-	۱۷۲-	۱۷۱-	۱۶۸-	۱۶۵-	۱۶۲-	۱۵۹-	۱۵۶-
۱۹۵-	۱۹۵-	۱۸۸-	۱۸۳-	۱۷۹-	۱۷۵-	۱۷۴-	۱۷۱-	۱۶۸-	۱۶۵-	۱۶۲-	۱۵۹-
۱۹۸-	۱۹۸-	۱۹۱-	۱۸۶-	۱۸۲-	۱۷۸-	۱۷۷-	۱۷۴-	۱۷۱-	۱۶۸-	۱۶۵-	۱۶۲-
۲۰۱-	۲۰۱-	۱۹۴-	۱۸۹-	۱۸۵-	۱۸۱-	۱۸۰-	۱۷۷-	۱۷۴-	۱۷۱-	۱۶۸-	۱۶۵-
۲۰۴-	۲۰۴-	۱۹۷-	۱۹۲-	۱۸۸-	۱۸۴-	۱۸۳-	۱۸۰-	۱۷۷-	۱۷۴-	۱۷۱-	۱۶۸-
۲۰۷-	۲۰۷-	۲۰۰-	۱۹۵-	۱۹۱-	۱۸۷-	۱۸۶-	۱۸۳-	۱۸۰-	۱۷۷-	۱۷۴-	۱۷۱-
۲۱۰-	۲۱۰-	۲۰۳-	۱۹۸-	۱۹۴-	۱۹۰-	۱۸۹-	۱۸۶-	۱۸۳-	۱۸۰-	۱۷۷-	۱۷۴-
۲۱۳-	۲۱۳-	۲۰۶-	۲۰۱-	۱۹۷-	۱۹۳-	۱۹۲-	۱۸۹-	۱۸۶-	۱۸۳-	۱۸۰-	۱۷۷-
۲۱۶-	۲۱۶-	۲۰۹-	۲۰۴-	۲۰۰-	۱۹۶-	۱۹۵-	۱۹۲-	۱۸۹-	۱۸۶-	۱۸۳-	۱۸۰-
۲۱۹-	۲۱۹-	۲۱۲-	۲۰۷-	۲۰۳-	۱۹۹-	۱۹۸-	۱۹۵-	۱۹۲-	۱۸۹-	۱۸۶-	۱۸۳-
۲۲۲-	۲۲۲-	۲۱۵-	۲۱۰-	۲۰۶-	۲۰۲-	۲۰۱-	۱۹۸-	۱۹۵-	۱۹۲-	۱۸۹-	۱۸۶-
۲۲۵-	۲۲۵-	۲۱۸-	۲۱۳-	۲۰۹-	۲۰۵-	۲۰۴-	۲۰۱-	۱۹۸-	۱۹۵-	۱۹۲-	۱۸۹-
۲۲۸-	۲۲۸-	۲۲۱-	۲۱۶-	۲۱۲-	۲۰۸-	۲۰۷-	۲۰۴-	۲۰۱-	۱۹۸-	۱۹۵-	۱۹۲-
۲۳۱-	۲۳۱-	۲۲۴-	۲۱۹-	۲۱۵-	۲۱۱-	۲۱۰-	۲۰۷-	۲۰۴-	۲۰۱-	۱۹۸-	۱۹۵-
۲۳۴-	۲۳۴-	۲۲۷-	۲۲۲-	۲۱۸-	۲۱۴-	۲۱۳-	۲۱۰-	۲۰۷-	۲۰۴-	۲۰۱-	۱۹۸-
۲۳۷-	۲۳۷-	۲۳۰-	۲۲۵-	۲۲۱-	۲۱۷-	۲۱۶-	۲۱۳-	۲۱۰-	۲۰۷-	۲۰۴-	۲۰۱-
۲۴۰-	۲۴۰-	۲۳۳-	۲۲۸-	۲۲۴-	۲۲۰-	۲۱۹-	۲۱۶-	۲۱۳-	۲۱۰-	۲۰۷-	۲۰۴-
۲۴۳-	۲۴۳-	۲۳۶-	۲۳۳-	۲۲۹-	۲۲۵-	۲۲۴-	۲۲۱-	۲۱۸-	۲۱۵-	۲۱۲-	۲۰۹-
۲۴۶-	۲۴۶-	۲۳۹-	۲۳۴-	۲۳۰-	۲۲۶-	۲۲۵-	۲۲۲-	۲۱۹-	۲۱۶-	۲۱۳-	۲۱۰-
۲۴۹-	۲۴۹-	۲۴۲-	۲۳۷-	۲۳۳-	۲۲۹-	۲۲۸-	۲۲۵-	۲۲۲-	۲۱۹-	۲۱۶-	۲۱۳-
۲۵۲-	۲۵۲-	۲۴۵-	۲۴۰-	۲۳۶-	۲۳۲-	۲۳۱-	۲۲۸-	۲۲۵-	۲۲۲-	۲۱۹-	۲۱۶-
۲۵۵-	۲۵۵-	۲۴۸-	۲۴۳-	۲۳۹-	۲۳۵-	۲۳۴-	۲۳۱-	۲۲۸-	۲۲۵-	۲۲۲-	۲۱۹-
۲۵۸-	۲۵۸-	۲۵۱-	۲۴۶-	۲۴۲-	۲۳۸-	۲۳۷-	۲۳۴-	۲۳۱-	۲۲۸-	۲۲۵-	۲۲۲-
۲۶۱-	۲۶۱-	۲۵۴-	۲۴۹-	۲۴۵-	۲۴۱-	۲۴۰-	۲۳۷-	۲۳۴-	۲۳۱-	۲۲۸-	۲۲۵-
۲۶۴-	۲۶۴-	۲۵۷-	۲۵۲-	۲۴۸-	۲۴۴-	۲۴۳-	۲۴۰-	۲۳۷-	۲۳۴-	۲۳۱-	۲۲۸-
۲۶۷-	۲۶۷-	۲۶۰-	۲۵۵-	۲۵۱-	۲۴۷-	۲۴۶-	۲۴۳-	۲۴۰-	۲۳۷-	۲۳۴-	۲۳۱-
۲۷۰-	۲۷۰-	۲۶۳-	۲۵۸-	۲۵۴-	۲۵۰-	۲۴۹-	۲۴۶-	۲۴۳-	۲۴۰-	۲۳۷-	۲۳۴-
۲۷۳-	۲۷۳-	۲۶۶-	۲۶۱-	۲۵۷-	۲۵۳-	۲۵۲-	۲۴۹-	۲۴۶-	۲۴۳-	۲۴۰-	۲۳۷-
۲۷۶-	۲۷۶-	۲۶۹-	۲۶۴-	۲۶۰-	۲۵۶-	۲۵۵-	۲۵۲-	۲۴۹-	۲۴۶-	۲۴۳-	۲۴۰-
۲۷۹-	۲۷۹-	۲۷۲-	۲۶۷-	۲۶۳-	۲۵۹-	۲۵۸-	۲۵۵-	۲۵۲-	۲۴۹-	۲۴۶-	۲۴۳-
۲۸۲-	۲۸۲-	۲۷۵-	۲۷۰-	۲۶۶-	۲۶۲-	۲۶۱-	۲۵۸-	۲۵۵-	۲۵۲-	۲۴۹-	۲۴۶-
۲۸۵-	۲۸۵-	۲۷۸-	۲۷۳-	۲۶۹-	۲۶۵-	۲۶۴-	۲۶۱-	۲۵۸-	۲۵۵-	۲۵۲-	۲۴۹-
۲۸۸-	۲۸۸-	۲۸۱-	۲۷۶-	۲۷۲-	۲۶۸-	۲۶۷-	۲۶۴-	۲۶۱-	۲۵۸-	۲۵۵-	۲۵۲-
۲۹۱-	۲۹۱-	۲۸۴-	۲۷۹-	۲۷۵-	۲۷۱-	۲۷۰-	۲۶۷-	۲۶۴-	۲۶۱-	۲۵۸-	۲۵۵-
۲۹۴-	۲۹۴-	۲۸۷-	۲۸۴-	۲۸۰-	۲۷۶-	۲۷۵-	۲۷۲-	۲۶۹-	۲۶۶-	۲۶۳-</	

[illegible]

[illegible]

دسمبر	نومبر	اکتوبر	ستمبر	اگست	جولائی	جون	مئی	اپریل	مارچ	فروری	جنوری	
۱۲	۱	۱۲	۱	۱۲	۱	۱۲	۱	۱۲	۱	۱۲	۱	۱
۱۳	۲	۱۳	۲	۱۳	۲	۱۳	۲	۱۳	۲	۱۳	۲	۲
۱۴	۳	۱۴	۳	۱۴	۳	۱۴	۳	۱۴	۳	۱۴	۳	۳
۱۵	۴	۱۵	۴	۱۵	۴	۱۵	۴	۱۵	۴	۱۵	۴	۴
۱۶	۵	۱۶	۵	۱۶	۵	۱۶	۵	۱۶	۵	۱۶	۵	۵
۱۷	۶	۱۷	۶	۱۷	۶	۱۷	۶	۱۷	۶	۱۷	۶	۶
۱۸	۷	۱۸	۷	۱۸	۷	۱۸	۷	۱۸	۷	۱۸	۷	۷
۱۹	۸	۱۹	۸	۱۹	۸	۱۹	۸	۱۹	۸	۱۹	۸	۸
۲۰	۹	۲۰	۹	۲۰	۹	۲۰	۹	۲۰	۹	۲۰	۹	۹
۲۱	۱۰	۲۱	۱۰	۲۱	۱۰	۲۱	۱۰	۲۱	۱۰	۲۱	۱۰	۱۰
۲۲	۱۱	۲۲	۱۱	۲۲	۱۱	۲۲	۱۱	۲۲	۱۱	۲۲	۱۱	۱۱
۲۳	۱۲	۲۳	۱۲	۲۳	۱۲	۲۳	۱۲	۲۳	۱۲	۲۳	۱۲	۱۲
۲۴	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۱۳	۱۳
۲۵	۱۴	۲۵	۱۴	۲۵	۱۴	۲۵	۱۴	۲۵	۱۴	۲۵	۱۴	۱۴
۲۶	۱۵	۲۶	۱۵	۲۶	۱۵	۲۶	۱۵	۲۶	۱۵	۲۶	۱۵	۱۵
۲۷	۱۶	۲۷	۱۶	۲۷	۱۶	۲۷	۱۶	۲۷	۱۶	۲۷	۱۶	۱۶
۲۸	۱۷	۲۸	۱۷	۲۸	۱۷	۲۸	۱۷	۲۸	۱۷	۲۸	۱۷	۱۷
۲۹	۱۸	۲۹	۱۸	۲۹	۱۸	۲۹	۱۸	۲۹	۱۸	۲۹	۱۸	۱۸
۳۰	۱۹	۳۰	۱۹	۳۰	۱۹	۳۰	۱۹	۳۰	۱۹	۳۰	۱۹	۱۹
۳۱	۲۰	۳۱	۲۰	۳۱	۲۰	۳۱	۲۰	۳۱	۲۰	۳۱	۲۰	۲۰
۳۲	۲۱	۳۲	۲۱	۳۲	۲۱	۳۲	۲۱	۳۲	۲۱	۳۲	۲۱	۲۱
۳۳	۲۲	۳۳	۲۲	۳۳	۲۲	۳۳	۲۲	۳۳	۲۲	۳۳	۲۲	۲۲
۳۴	۲۳	۳۴	۲۳	۳۴	۲۳	۳۴	۲۳	۳۴	۲۳	۳۴	۲۳	۲۳
۳۵	۲۴	۳۵	۲۴	۳۵	۲۴	۳۵	۲۴	۳۵	۲۴	۳۵	۲۴	۲۴
۳۶	۲۵	۳۶	۲۵	۳۶	۲۵	۳۶	۲۵	۳۶	۲۵	۳۶	۲۵	۲۵
۳۷	۲۶	۳۷	۲۶	۳۷	۲۶	۳۷	۲۶	۳۷	۲۶	۳۷	۲۶	۲۶
۳۸	۲۷	۳۸	۲۷	۳۸	۲۷	۳۸	۲۷	۳۸	۲۷	۳۸	۲۷	۲۷
۳۹	۲۸	۳۹	۲۸	۳۹	۲۸	۳۹	۲۸	۳۹	۲۸	۳۹	۲۸	۲۸
۴۰	۲۹	۴۰	۲۹	۴۰	۲۹	۴۰	۲۹	۴۰	۲۹	۴۰	۲۹	۲۹
۴۱	۳۰	۴۱	۳۰	۴۱	۳۰	۴۱	۳۰	۴۱	۳۰	۴۱	۳۰	۳۰
۴۲	۳۱	۴۲	۳۱	۴۲	۳۱	۴۲	۳۱	۴۲	۳۱	۴۲	۳۱	۳۱
۴۳	۱	۴۳	۱	۴۳	۱	۴۳	۱	۴۳	۱	۴۳	۱	۱
۴۴	۲	۴۴	۲	۴۴	۲	۴۴	۲	۴۴	۲	۴۴	۲	۲
۴۵	۳	۴۵	۳	۴۵	۳	۴۵	۳	۴۵	۳	۴۵	۳	۳
۴۶	۴	۴۶	۴	۴۶	۴	۴۶	۴	۴۶	۴	۴۶	۴	۴
۴۷	۵	۴۷	۵	۴۷	۵	۴۷	۵	۴۷	۵	۴۷	۵	۵
۴۸	۶	۴۸	۶	۴۸	۶	۴۸	۶	۴۸	۶	۴۸	۶	۶
۴۹	۷	۴۹	۷	۴۹	۷	۴۹	۷	۴۹	۷	۴۹	۷	۷
۵۰	۸	۵۰	۸	۵۰	۸	۵۰	۸	۵۰	۸	۵۰	۸	۸
۵۱	۹	۵۱	۹	۵۱	۹	۵۱	۹	۵۱	۹	۵۱	۹	۹
۵۲	۱۰	۵۲	۱۰	۵۲	۱۰	۵۲	۱۰	۵۲	۱۰	۵۲	۱۰	۱۰
۵۳	۱۱	۵۳	۱۱	۵۳	۱۱	۵۳	۱۱	۵۳	۱۱	۵۳	۱۱	۱۱
۵۴	۱۲	۵۴	۱۲	۵۴	۱۲	۵۴	۱۲	۵۴	۱۲	۵۴	۱۲	۱۲
۵۵	۱۳	۵۵	۱۳	۵۵	۱۳	۵۵	۱۳	۵۵	۱۳	۵۵	۱۳	۱۳
۵۶	۱۴	۵۶	۱۴	۵۶	۱۴	۵۶	۱۴	۵۶	۱۴	۵۶	۱۴	۱۴
۵۷	۱۵	۵۷	۱۵	۵۷	۱۵	۵۷	۱۵	۵۷	۱۵	۵۷	۱۵	۱۵
۵۸	۱۶	۵۸	۱۶	۵۸	۱۶	۵۸	۱۶	۵۸	۱۶	۵۸	۱۶	۱۶
۵۹	۱۷	۵۹	۱۷	۵۹	۱۷	۵۹	۱۷	۵۹	۱۷	۵۹	۱۷	۱۷
۶۰	۱۸	۶۰	۱۸	۶۰	۱۸	۶۰	۱۸	۶۰	۱۸	۶۰	۱۸	۱۸
۶۱	۱۹	۶۱	۱۹	۶۱	۱۹	۶۱	۱۹	۶۱	۱۹	۶۱	۱۹	۱۹
۶۲	۲۰	۶۲	۲۰	۶۲	۲۰	۶۲	۲۰	۶۲	۲۰	۶۲	۲۰	۲۰
۶۳	۲۱	۶۳	۲۱	۶۳	۲۱	۶۳	۲۱	۶۳	۲۱	۶۳	۲۱	۲۱
۶۴	۲۲	۶۴	۲۲	۶۴	۲۲	۶۴	۲۲	۶۴	۲۲	۶۴	۲۲	۲۲
۶۵	۲۳	۶۵	۲۳	۶۵	۲۳	۶۵	۲۳	۶۵	۲۳	۶۵	۲۳	۲۳
۶۶	۲۴	۶۶	۲۴	۶۶	۲۴	۶۶	۲۴	۶۶	۲۴	۶۶	۲۴	۲۴
۶۷	۲۵	۶۷	۲۵	۶۷	۲۵	۶۷	۲۵	۶۷	۲۵	۶۷	۲۵	۲۵
۶۸	۲۶	۶۸	۲۶	۶۸	۲۶	۶۸	۲۶	۶۸	۲۶	۶۸	۲۶	۲۶
۶۹	۲۷	۶۹	۲۷	۶۹	۲۷	۶۹	۲۷	۶۹	۲۷	۶۹	۲۷	۲۷
۷۰	۲۸	۷۰	۲۸	۷۰	۲۸	۷۰	۲۸	۷۰	۲۸	۷۰	۲۸	۲۸
۷۱	۲۹	۷۱	۲۹	۷۱	۲۹	۷۱	۲۹	۷۱	۲۹	۷۱	۲۹	۲۹
۷۲	۳۰	۷۲	۳۰	۷۲	۳۰	۷۲	۳۰	۷۲	۳۰	۷۲	۳۰	۳۰
۷۳	۳۱	۷۳	۳۱	۷۳	۳۱	۷۳	۳۱	۷۳	۳۱	۷۳	۳۱	۳۱
۷۴	۱	۷۴	۱	۷۴	۱	۷۴	۱	۷۴	۱	۷۴	۱	۱
۷۵	۲	۷۵	۲	۷۵	۲	۷۵	۲	۷۵	۲	۷۵	۲	۲
۷۶	۳	۷۶	۳	۷۶	۳	۷۶	۳	۷۶	۳	۷۶	۳	۳
۷۷	۴	۷۷	۴	۷۷	۴	۷۷	۴	۷۷	۴	۷۷	۴	۴
۷۸	۵	۷۸	۵	۷۸	۵	۷۸	۵	۷۸	۵	۷۸	۵	۵
۷۹	۶	۷۹	۶	۷۹	۶	۷۹	۶	۷۹	۶	۷۹	۶	۶
۸۰	۷	۸۰	۷	۸۰	۷	۸۰	۷	۸۰	۷	۸۰	۷	۷
۸۱	۸	۸۱	۸	۸۱	۸	۸۱	۸	۸۱	۸	۸۱	۸	۸
۸۲	۹	۸۲	۹	۸۲	۹	۸۲	۹	۸۲	۹	۸۲	۹	۹
۸۳	۱۰	۸۳	۱۰	۸۳	۱۰	۸۳	۱۰	۸۳	۱۰	۸۳	۱۰	۱۰
۸۴	۱۱	۸۴	۱۱	۸۴	۱۱	۸۴	۱۱	۸۴	۱۱	۸۴	۱۱	۱۱
۸۵	۱۲	۸۵	۱۲	۸۵	۱۲	۸۵	۱۲	۸۵	۱۲	۸۵	۱۲	۱۲
۸۶	۱۳	۸۶	۱۳	۸۶	۱۳	۸۶	۱۳	۸۶	۱۳	۸۶	۱۳	۱۳
۸۷	۱۴	۸۷	۱۴	۸۷	۱۴	۸۷	۱۴	۸۷	۱۴	۸۷	۱۴	۱۴
۸۸	۱۵	۸۸	۱۵	۸۸	۱۵	۸۸	۱۵	۸۸	۱۵	۸۸	۱۵	۱۵
۸۹	۱۶	۸۹	۱۶	۸۹	۱۶	۸۹	۱۶	۸۹	۱۶	۸۹	۱۶	۱۶
۹۰	۱۷	۹۰	۱۷	۹۰	۱۷	۹۰	۱۷	۹۰	۱۷	۹۰	۱۷	۱۷
۹۱	۱۸	۹۱	۱۸	۹۱	۱۸	۹۱	۱۸	۹۱	۱۸	۹۱	۱۸	۱۸
۹۲	۱۹	۹۲	۱۹	۹۲	۱۹	۹۲	۱۹	۹۲	۱۹	۹۲	۱۹	۱۹
۹۳	۲۰	۹۳	۲۰	۹۳	۲۰	۹۳	۲۰	۹۳	۲۰	۹۳	۲۰	۲۰
۹۴	۲۱	۹۴	۲۱	۹۴	۲۱	۹۴	۲۱	۹۴	۲۱	۹۴	۲۱	۲۱
۹۵	۲۲	۹۵	۲۲	۹۵	۲۲	۹۵	۲۲	۹۵	۲۲	۹۵	۲۲	۲۲
۹۶	۲۳	۹۶	۲۳	۹۶	۲۳	۹۶	۲۳	۹۶	۲۳	۹۶	۲۳	۲۳
۹۷	۲۴	۹۷	۲۴	۹۷	۲۴	۹۷	۲۴	۹۷	۲۴	۹۷	۲۴	۲۴
۹۸	۲۵	۹۸	۲۵	۹۸	۲۵	۹۸	۲۵	۹۸	۲۵	۹۸	۲۵	۲۵
۹۹	۲۶	۹۹	۲۶	۹۹	۲۶	۹۹	۲۶	۹۹	۲۶	۹۹	۲۶	۲۶
۱۰۰	۲۷	۱۰۰	۲۷	۱۰۰	۲۷	۱۰۰	۲۷	۱۰۰	۲۷	۱۰۰	۲۷	۲۷
۱۰۱	۲۸	۱۰۱	۲۸	۱۰۱	۲۸	۱۰۱	۲۸	۱۰۱	۲۸	۱۰۱	۲۸	۲۸
۱۰۲	۲۹	۱۰۲	۲۹	۱۰۲	۲۹	۱۰۲	۲۹	۱۰۲	۲۹	۱۰۲	۲۹	۲۹
۱۰۳	۳۰	۱۰۳	۳۰	۱۰۳	۳۰	۱۰۳	۳۰	۱۰۳	۳۰	۱۰۳	۳۰	۳۰
۱۰۴	۳۱	۱۰۴	۳۱	۱۰۴	۳۱	۱۰۴	۳۱	۱۰۴	۳۱	۱۰۴	۳۱	۳۱
۱۰۵	۱	۱۰۵	۱	۱۰۵	۱	۱۰۵	۱	۱۰۵	۱	۱۰۵	۱	۱
۱۰۶	۲	۱۰۶	۲	۱۰۶	۲	۱۰۶	۲	۱۰۶	۲	۱۰۶	۲	۲
۱۰۷	۳	۱۰۷	۳	۱۰۷	۳	۱۰۷	۳	۱۰۷	۳	۱۰۷	۳	۳
۱۰۸	۴	۱۰۸	۴	۱۰۸	۴	۱۰۸	۴	۱۰۸	۴	۱۰۸	۴	۴
۱۰۹	۵	۱۰۹	۵	۱۰۹	۵	۱۰۹	۵	۱۰۹	۵	۱۰۹	۵	۵
۱۱۰	۶	۱۱۰	۶	۱۱۰	۶	۱۱۰	۶	۱۱۰	۶	۱۱۰	۶	۶
۱۱۱	۷	۱۱۱	۷	۱۱۱	۷	۱۱۱	۷	۱۱۱	۷	۱۱۱	۷	۷
۱۱۲	۸	۱۱۲	۸	۱۱۲	۸	۱۱۲	۸	۱۱۲	۸	۱۱۲	۸	۸
۱۱۳	۹	۱۱۳	۹	۱۱۳	۹	۱۱۳	۹	۱۱۳	۹	۱۱۳	۹	۹
۱۱۴	۱۰	۱۱۴	۱۰	۱۱۴	۱۰	۱۱۴	۱۰	۱۱۴	۱۰	۱۱۴	۱۰	۱۰
۱۱۵	۱۱	۱۱۵	۱۱	۱۱۵	۱۱	۱۱۵	۱۱	۱۱۵	۱۱	۱۱۵	۱۱	۱۱
۱۱۶												

زیر کے بعد دیں، پائیں جاہ کے سر پہ کے اوقاف، شہر، تحصیل، صوبہ، دیہات، پانچ کے پانچ کے سر پہ کے فرق دیکھ جائے۔

۳ +	اسلام آباد	ایک
۴ -	پشاور	ایبٹ آباد
۱۲ +	جہلم	بنوں
۸ +	نواب شاہ	بیلا
۲۰ +	حیدر آباد	پسی
۱۵ +	دادو	پشاور
۲۳ +	ساحل	ترے
۲ -	کراچی	ٹھٹھہ
۲۸ +	سوات پور	چانی
۹ +	سکھر	تختدار
۲ +	منظف گڑھ	ڈیرہ غازی خان
	اسلام آباد	راد پینڈی
۱۱ +	جھنگ	ژوب
۶ +	گجرات	سرگودھا
۵ +	لاہور	فیصل آباد
۱۴ +	گتائی	کوٹہ
۱۰ -	چترال	مکملت
۱۹ +	کراچی	مکملت
۲ +	فیروز پور	لاہور
۶ -	مردان	منظف آباد
۱۰ +	گجرات	میانوالی
۲۶ +	نواب شاہ	ننڈ
۸ +	سبی	نوکھی
۱۵ +	تلات	نوکھی

مشرقی پاکستان معیاری وقت = طول ۹۰°

مختاری	فروردین	مرداد	ابهیل	مئی	جولائی	اگست	ستمبر	اکتوبر	نومبر	دسمبر
۱	۱۹	۱	۱۹	۱	۱۹	۱	۱۹	۱	۱۹	۱
۲۰	۱۹	۱۹	۱۸	۱۸	۱۷	۱۷	۱۶	۱۶	۱۵	۱۴
۳۰	۲۹	۲۸	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰
۴۰	۳۹	۳۸	۳۷	۳۶	۳۵	۳۴	۳۳	۳۲	۳۱	۳۰
۵۰	۴۹	۴۸	۴۷	۴۶	۴۵	۴۴	۴۳	۴۲	۴۱	۴۰
۶۰	۵۹	۵۸	۵۷	۵۶	۵۵	۵۴	۵۳	۵۲	۵۱	۵۰
۷۰	۶۹	۶۸	۶۷	۶۶	۶۵	۶۴	۶۳	۶۲	۶۱	۶۰
۸۰	۷۹	۷۸	۷۷	۷۶	۷۵	۷۴	۷۳	۷۲	۷۱	۷۰
۹۰	۸۹	۸۸	۸۷	۸۶	۸۵	۸۴	۸۳	۸۲	۸۱	۸۰
۱۰۰	۹۹	۹۸	۹۷	۹۶	۹۵	۹۴	۹۳	۹۲	۹۱	۹۰
۱۱۰	۱۰۹	۱۰۸	۱۰۷	۱۰۶	۱۰۵	۱۰۴	۱۰۳	۱۰۲	۱۰۱	۱۰۰
۱۲۰	۱۱۹	۱۱۸	۱۱۷	۱۱۶	۱۱۵	۱۱۴	۱۱۳	۱۱۲	۱۱۱	۱۱۰
۱۳۰	۱۲۹	۱۲۸	۱۲۷	۱۲۶	۱۲۵	۱۲۴	۱۲۳	۱۲۲	۱۲۱	۱۲۰
۱۴۰	۱۳۹	۱۳۸	۱۳۷	۱۳۶	۱۳۵	۱۳۴	۱۳۳	۱۳۲	۱۳۱	۱۳۰
۱۵۰	۱۴۹	۱۴۸	۱۴۷	۱۴۶	۱۴۵	۱۴۴	۱۴۳	۱۴۲	۱۴۱	۱۴۰
۱۶۰	۱۵۹	۱۵۸	۱۵۷	۱۵۶	۱۵۵	۱۵۴	۱۵۳	۱۵۲	۱۵۱	۱۵۰
۱۷۰	۱۶۹	۱۶۸	۱۶۷	۱۶۶	۱۶۵	۱۶۴	۱۶۳	۱۶۲	۱۶۱	۱۶۰
۱۸۰	۱۷۹	۱۷۸	۱۷۷	۱۷۶	۱۷۵	۱۷۴	۱۷۳	۱۷۲	۱۷۱	۱۷۰
۱۹۰	۱۸۹	۱۸۸	۱۸۷	۱۸۶	۱۸۵	۱۸۴	۱۸۳	۱۸۲	۱۸۱	۱۸۰
۲۰۰	۱۹۹	۱۹۸	۱۹۷	۱۹۶	۱۹۵	۱۹۴	۱۹۳	۱۹۲	۱۹۱	۱۹۰
۲۱۰	۲۰۹	۲۰۸	۲۰۷	۲۰۶	۲۰۵	۲۰۴	۲۰۳	۲۰۲	۲۰۱	۲۰۰
۲۲۰	۲۱۹	۲۱۸	۲۱۷	۲۱۶	۲۱۵	۲۱۴	۲۱۳	۲۱۲	۲۱۱	۲۱۰
۲۳۰	۲۲۹	۲۲۸	۲۲۷	۲۲۶	۲۲۵	۲۲۴	۲۲۳	۲۲۲	۲۲۱	۲۲۰
۲۴۰	۲۳۹	۲۳۸	۲۳۷	۲۳۶	۲۳۵	۲۳۴	۲۳۳	۲۳۲	۲۳۱	۲۳۰
۲۵۰	۲۴۹	۲۴۸	۲۴۷	۲۴۶	۲۴۵	۲۴۴	۲۴۳	۲۴۲	۲۴۱	۲۴۰
۲۶۰	۲۵۹	۲۵۸	۲۵۷	۲۵۶	۲۵۵	۲۵۴	۲۵۳	۲۵۲	۲۵۱	۲۵۰
۲۷۰	۲۶۹	۲۶۸	۲۶۷	۲۶۶	۲۶۵	۲۶۴	۲۶۳	۲۶۲	۲۶۱	۲۶۰
۲۸۰	۲۷۹	۲۷۸	۲۷۷	۲۷۶	۲۷۵	۲۷۴	۲۷۳	۲۷۲	۲۷۱	۲۷۰
۲۹۰	۲۸۹	۲۸۸	۲۸۷	۲۸۶	۲۸۵	۲۸۴	۲۸۳	۲۸۲	۲۸۱	۲۸۰
۳۰۰	۲۹۹	۲۹۸	۲۹۷	۲۹۶	۲۹۵	۲۹۴	۲۹۳	۲۹۲	۲۹۱	۲۹۰
۳۱۰	۳۰۹	۳۰۸	۳۰۷	۳۰۶	۳۰۵	۳۰۴	۳۰۳	۳۰۲	۳۰۱	۳۰۰
۳۲۰	۳۱۹	۳۱۸	۳۱۷	۳۱۶	۳۱۵	۳۱۴	۳۱۳	۳۱۲	۳۱۱	۳۱۰
۳۳۰	۳۲۹	۳۲۸	۳۲۷	۳۲۶	۳۲۵	۳۲۴	۳۲۳	۳۲۲	۳۲۱	۳۲۰
۳۴۰	۳۳۹	۳۳۸	۳۳۷	۳۳۶	۳۳۵	۳۳۴	۳۳۳	۳۳۲	۳۳۱	۳۳۰
۳۵۰	۳۴۹	۳۴۸	۳۴۷	۳۴۶	۳۴۵	۳۴۴	۳۴۳	۳۴۲	۳۴۱	۳۴۰
۳۶۰	۳۵۹	۳۵۸	۳۵۷	۳۵۶	۳۵۵	۳۵۴	۳۵۳	۳۵۲	۳۵۱	۳۵۰
۳۷۰	۳۶۹	۳۶۸	۳۶۷	۳۶۶	۳۶۵	۳۶۴	۳۶۳	۳۶۲	۳۶۱	۳۶۰
۳۸۰	۳۷۹	۳۷۸	۳۷۷	۳۷۶	۳۷۵	۳۷۴	۳۷۳	۳۷۲	۳۷۱	۳۷۰
۳۹۰	۳۸۹	۳۸۸	۳۸۷	۳۸۶	۳۸۵	۳۸۴	۳۸۳	۳۸۲	۳۸۱	۳۸۰
۴۰۰	۳۹۹	۳۹۸	۳۹۷	۳۹۶	۳۹۵	۳۹۴	۳۹۳	۳۹۲	۳۹۱	۳۹۰
۴۱۰	۴۰۹	۴۰۸	۴۰۷	۴۰۶	۴۰۵	۴۰۴	۴۰۳	۴۰۲	۴۰۱	۴۰۰
۴۲۰	۴۱۹	۴۱۸	۴۱۷	۴۱۶	۴۱۵	۴۱۴	۴۱۳	۴۱۲	۴۱۱	۴۱۰
۴۳۰	۴۲۹	۴۲۸	۴۲۷	۴۲۶	۴۲۵	۴۲۴	۴۲۳	۴۲۲	۴۲۱	۴۲۰
۴۴۰	۴۳۹	۴۳۸	۴۳۷	۴۳۶	۴۳۵	۴۳۴	۴۳۳	۴۳۲	۴۳۱	۴۳۰
۴۵۰	۴۴۹	۴۴۸	۴۴۷	۴۴۶	۴۴۵	۴۴۴	۴۴۳	۴۴۲	۴۴۱	۴۴۰
۴۶۰	۴۵۹	۴۵۸	۴۵۷	۴۵۶	۴۵۵	۴۵۴	۴۵۳	۴۵۲	۴۵۱	۴۵۰
۴۷۰	۴۶۹	۴۶۸	۴۶۷	۴۶۶	۴۶۵	۴۶۴	۴۶۳	۴۶۲	۴۶۱	۴۶۰
۴۸۰	۴۷۹	۴۷۸	۴۷۷	۴۷۶	۴۷۵	۴۷۴	۴۷۳	۴۷۲	۴۷۱	۴۷۰
۴۹۰	۴۸۹	۴۸۸	۴۸۷	۴۸۶	۴۸۵	۴۸۴	۴۸۳	۴۸۲	۴۸۱	۴۸۰
۵۰۰	۴۹۹	۴۹۸	۴۹۷	۴۹۶	۴۹۵	۴۹۴	۴۹۳	۴۹۲	۴۹۱	۴۹۰
۵۱۰	۵۰۹	۵۰۸	۵۰۷	۵۰۶	۵۰۵	۵۰۴	۵۰۳	۵۰۲	۵۰۱	۵۰۰
۵۲۰	۵۱۹	۵۱۸	۵۱۷	۵۱۶	۵۱۵	۵۱۴	۵۱۳	۵۱۲	۵۱۱	۵۱۰
۵۳۰	۵۲۹	۵۲۸	۵۲۷	۵۲۶	۵۲۵	۵۲۴	۵۲۳	۵۲۲	۵۲۱	۵۲۰
۵۴۰	۵۳۹	۵۳۸	۵۳۷	۵۳۶	۵۳۵	۵۳۴	۵۳۳	۵۳۲	۵۳۱	۵۳۰
۵۵۰	۵۴۹	۵۴۸	۵۴۷	۵۴۶	۵۴۵	۵۴۴	۵۴۳	۵۴۲	۵۴۱	۵۴۰
۵۶۰	۵۵۹	۵۵۸	۵۵۷	۵۵۶	۵۵۵	۵۵۴	۵۵۳	۵۵۲	۵۵۱	۵۵۰
۵۷۰	۵۶۹	۵۶۸	۵۶۷	۵۶۶	۵۶۵	۵۶۴	۵۶۳	۵۶۲	۵۶۱	۵۶۰
۵۸۰	۵۷۹	۵۷۸	۵۷۷	۵۷۶	۵۷۵	۵۷۴	۵۷۳	۵۷۲	۵۷۱	۵۷۰
۵۹۰	۵۸۹	۵۸۸	۵۸۷	۵۸۶	۵۸۵	۵۸۴	۵۸۳	۵۸۲	۵۸۱	۵۸۰
۶۰۰	۵۹۹	۵۹۸	۵۹۷	۵۹۶	۵۹۵	۵۹۴	۵۹۳	۵۹۲	۵۹۱	۵۹۰
۶۱۰	۶۰۹	۶۰۸	۶۰۷	۶۰۶	۶۰۵	۶۰۴	۶۰۳	۶۰۲	۶۰۱	۶۰۰
۶۲۰	۶۱۹	۶۱۸	۶۱۷	۶۱۶	۶۱۵	۶۱۴	۶۱۳	۶۱۲	۶۱۱	۶۱۰
۶۳۰	۶۲۹	۶۲۸	۶۲۷	۶۲۶	۶۲۵	۶۲۴	۶۲۳	۶۲۲	۶۲۱	۶۲۰
۶۴۰	۶۳۹	۶۳۸	۶۳۷	۶۳۶	۶۳۵	۶۳۴	۶۳۳	۶۳۲	۶۳۱	۶۳۰
۶۵۰	۶۴۹	۶۴۸	۶۴۷	۶۴۶	۶۴۵	۶۴۴	۶۴۳	۶۴۲	۶۴۱	۶۴۰
۶۶۰	۶۵۹	۶۵۸	۶۵۷	۶۵۶	۶۵۵	۶۵۴	۶۵۳	۶۵۲	۶۵۱	۶۵۰
۶۷۰	۶۶۹	۶۶۸	۶۶۷	۶۶۶	۶۶۵	۶۶۴	۶۶۳	۶۶۲	۶۶۱	۶۶۰
۶۸۰	۶۷۹	۶۷۸	۶۷۷	۶۷۶	۶۷۵	۶۷۴	۶۷۳	۶۷۲	۶۷۱	۶۷۰
۶۹۰	۶۸۹	۶۸۸	۶۸۷	۶۸۶	۶۸۵	۶۸۴	۶۸۳	۶۸۲	۶۸۱	۶۸۰
۷۰۰	۶۹۹	۶۹۸	۶۹۷	۶۹۶	۶۹۵	۶۹۴	۶۹۳	۶۹۲	۶۹۱	۶۹۰
۷۱۰	۷۰۹	۷۰۸	۷۰۷	۷۰۶	۷۰۵	۷۰۴	۷۰۳	۷۰۲	۷۰۱	۷۰۰
۷۲۰	۷۱۹	۷۱۸	۷۱۷	۷۱۶	۷۱۵	۷۱۴	۷۱۳	۷۱۲	۷۱۱	۷۱۰
۷۳۰	۷۲۹	۷۲۸	۷۲۷	۷۲۶	۷۲۵	۷۲۴	۷۲۳	۷۲۲	۷۲۱	۷۲۰
۷۴۰	۷۳۹	۷۳۸	۷۳۷	۷۳۶	۷۳۵	۷۳۴	۷۳۳	۷۳۲	۷۳۱	۷۳۰
۷۵۰	۷۴۹	۷۴۸	۷۴۷	۷۴۶	۷۴۵	۷۴۴	۷۴۳	۷۴۲	۷۴۱	۷۴۰
۷۶۰	۷۵۹	۷۵۸	۷۵۷	۷۵۶	۷۵۵	۷۵۴	۷۵۳	۷۵۲	۷۵۱	۷۵۰
۷۷۰	۷۶۹	۷۶۸	۷۶۷	۷۶۶	۷۶۵	۷۶۴	۷۶۳	۷۶۲	۷۶۱	۷۶۰
۷۸۰	۷۷۹	۷۷۸	۷۷۷	۷۷۶	۷۷۵	۷۷۴	۷۷۳	۷۷۲	۷۷۱	۷۷۰
۷۹۰	۷۸۹	۷۸۸	۷۸۷	۷۸۶	۷۸۵	۷۸۴	۷۸۳	۷۸۲	۷۸۱	۷۸۰
۸۰۰	۷۹۹	۷۹۸	۷۹۷	۷۹۶	۷۹۵	۷۹۴	۷۹۳	۷۹۲	۷۹۱	۷۹۰
۸۱۰	۸۰۹	۸۰۸	۸۰۷	۸۰۶	۸۰۵	۸۰۴	۸۰۳	۸۰۲	۸۰۱	۸۰۰
۸۲۰	۸۱۹	۸۱۸	۸۱۷	۸۱۶	۸۱۵	۸۱۴	۸۱۳	۸۱۲	۸۱۱	۸۱۰
۸۳۰	۸۲۹	۸۲۸	۸۲۷	۸۲۶	۸۲۵	۸۲۴	۸۲۳	۸۲۲	۸۲۱	۸۲۰
۸۴۰	۸۳۹	۸۳۸	۸۳۷	۸۳۶	۸۳۵	۸۳۴	۸۳۳	۸۳۲	۸۳۱	۸۳۰
۸۵۰	۸۴۹	۸۴۸	۸۴۷	۸۴۶	۸۴۵	۸۴۴	۸۴۳	۸۴۲	۸۴۱	۸۴۰
۸۶۰	۸۵۹	۸۵۸	۸۵۷	۸۵۶	۸۵۵	۸۵۴	۸۵۳	۸۵۲	۸۵۱	۸۵۰
۸۷۰	۸۶۹	۸۶۸	۸۶۷	۸۶۶	۸۶۵	۸۶۴	۸۶۳	۸۶۲	۸۶۱	۸۶۰
۸۸۰	۸۷۹	۸۷۸	۸۷۷	۸۷۶	۸۷۵	۸۷۴	۸۷۳	۸۷۲	۸۷۱	۸۷۰
۸۹۰	۸۸۹	۸۸۸	۸۸۷	۸۸۶	۸۸۵	۸۸۴	۸۸۳	۸۸۲	۸۸۱	۸۸۰
۹۰۰	۸۹۹	۸۹۸	۸۹۷	۸۹۶	۸۹۵	۸۹۴	۸۹۳	۸۹۲	۸۹۱	۸۹۰
۹۱۰	۹۰۹	۹۰۸	۹۰۷	۹۰۶	۹۰۵	۹۰۴	۹۰۳	۹۰۲	۹۰۱	۹۰۰
۹۲۰	۹۱۹	۹۱۸	۹۱۷	۹۱۶	۹۱۵	۹۱۴	۹۱۳	۹۱۲	۹۱۱	۹۱۰
۹۳۰	۹۲۹	۹۲۸	۹۲۷	۹۲۶	۹۲۵	۹۲۴	۹۲۳	۹۲۲	۹۲۱	۹۲۰
۹۴۰	۹۳۹	۹۳۸	۹۳۷	۹۳۶	۹۳۵	۹۳۴	۹۳۳	۹۳۲	۹۳۱	۹۳۰
۹۵۰	۹۴۹	۹۴۸	۹۴۷	۹۴۶	۹۴۵	۹۴۴	۹۴۳	۹۴۲	۹۴۱	۹۴۰
۹۶۰	۹۵۹	۹۵۸	۹۵۷	۹۵۶	۹۵۵	۹۵۴	۹۵۳	۹۵۲	۹۵۱	۹۵۰
۹۷۰	۹۶۹	۹۶۸	۹۶۷	۹۶۶	۹۶۵	۹۶۴	۹۶۳	۹۶۲	۹۶۱	۹۶۰
۹۸۰	۹۷۹	۹۷۸	۹۷۷	۹۷۶	۹۷۵	۹۷۴	۹۷۳	۹۷۲	۹۷۱	۹۷۰
۹۹۰	۹۸۹	۹۸۸	۹۸۷	۹۸۶	۹۸۵	۹۸۴	۹۸۳	۹۸۲	۹۸۱	۹۸۰
۱۰۰۰	۹۹۹	۹۹۸	۹۹۷	۹۹۶	۹۹۵	۹۹۴	۹۹۳	۹۹۲	۹۹۱	۹۹۰
۱۰۱۰	۱۰									

میز منورہ کے سبب اوقات کربابی کے اوقات سے ۱۲ منٹ کم کریں مثلاً جسدہ کے سبب اوقات کو کم کر کے اوقات سے ۳۲ منٹ زیادہ ہیں												
میز منورہ	جنوری	فروری	مارچ	اپریل	مئی	جون	جولائی	اگست	ستمبر	اکتوبر	نومبر	دسمبر
جسدہ	۱۱-۱۱-۱۱	۱۰-۱۰-۱۰	۹-۹-۹	۸-۸-۸	۷-۷-۷	۶-۶-۶	۵-۵-۵	۴-۴-۴	۳-۳-۳	۲-۲-۲	۱-۱-۱	۰-۰-۰
طلوع	۱۲-۱۲-۱۲	۱۱-۱۱-۱۱	۱۰-۱۰-۱۰	۹-۹-۹	۸-۸-۸	۷-۷-۷	۶-۶-۶	۵-۵-۵	۴-۴-۴	۳-۳-۳	۲-۲-۲	۱-۱-۱
استیذان	۱۳-۱۳-۱۳	۱۱-۱۱-۱۱	۱۰-۱۰-۱۰	۹-۹-۹	۸-۸-۸	۷-۷-۷	۶-۶-۶	۵-۵-۵	۴-۴-۴	۳-۳-۳	۲-۲-۲	۱-۱-۱
عصر (۱۱)	۵-۵-۵	۶-۶-۶	۷-۷-۷	۸-۸-۸	۹-۹-۹	۱۰-۱۰-۱۰	۱۱-۱۱-۱۱	۱۲-۱۲-۱۲	۱-۱-۱	۲-۲-۲	۳-۳-۳	۴-۴-۴
عصر (۱۲)	۵-۵-۵	۶-۶-۶	۷-۷-۷	۸-۸-۸	۹-۹-۹	۱۰-۱۰-۱۰	۱۱-۱۱-۱۱	۱۲-۱۲-۱۲	۱-۱-۱	۲-۲-۲	۳-۳-۳	۴-۴-۴
غروب	۳-۳-۳	۵-۵-۵	۶-۶-۶	۷-۷-۷	۸-۸-۸	۹-۹-۹	۱۰-۱۰-۱۰	۱۱-۱۱-۱۱	۱۲-۱۲-۱۲	۱-۱-۱	۲-۲-۲	۳-۳-۳
شمار (۱۱)	۵-۵-۵	۶-۶-۶	۷-۷-۷	۸-۸-۸	۹-۹-۹	۱۰-۱۰-۱۰	۱۱-۱۱-۱۱	۱۲-۱۲-۱۲	۱-۱-۱	۲-۲-۲	۳-۳-۳	۴-۴-۴
شمار (۱۲)	۵-۵-۵	۶-۶-۶	۷-۷-۷	۸-۸-۸	۹-۹-۹	۱۰-۱۰-۱۰	۱۱-۱۱-۱۱	۱۲-۱۲-۱۲	۱-۱-۱	۲-۲-۲	۳-۳-۳	۴-۴-۴
عشاء (۱۱)	۵-۵-۵	۶-۶-۶	۷-۷-۷	۸-۸-۸	۹-۹-۹	۱۰-۱۰-۱۰	۱۱-۱۱-۱۱	۱۲-۱۲-۱۲	۱-۱-۱	۲-۲-۲	۳-۳-۳	۴-۴-۴
عشاء (۱۲)	۵-۵-۵	۶-۶-۶	۷-۷-۷	۸-۸-۸	۹-۹-۹	۱۰-۱۰-۱۰	۱۱-۱۱-۱۱	۱۲-۱۲-۱۲	۱-۱-۱	۲-۲-۲	۳-۳-۳	۴-۴-۴
طلوع	۲۹-۲۹-۲۹	۲۸-۲۸-۲۸	۲۷-۲۷-۲۷	۲۶-۲۶-۲۶	۲۵-۲۵-۲۵	۲۴-۲۴-۲۴	۲۳-۲۳-۲۳	۲۲-۲۲-۲۲	۲۱-۲۱-۲۱	۲۰-۲۰-۲۰	۱۹-۱۹-۱۹	۱۸-۱۸-۱۸
استیذان	۲۹-۲۹-۲۹	۲۸-۲۸-۲۸	۲۷-۲۷-۲۷	۲۶-۲۶-۲۶	۲۵-۲۵-۲۵	۲۴-۲۴-۲۴	۲۳-۲۳-۲۳	۲۲-۲۲-۲۲	۲۱-۲۱-۲۱	۲۰-۲۰-۲۰	۱۹-۱۹-۱۹	۱۸-۱۸-۱۸
عصر (۱۱)	۲۹-۲۹-۲۹	۲۸-۲۸-۲۸	۲۷-۲۷-۲۷	۲۶-۲۶-۲۶	۲۵-۲۵-۲۵	۲۴-۲۴-۲۴	۲۳-۲۳-۲۳	۲۲-۲۲-۲۲	۲۱-۲۱-۲۱	۲۰-۲۰-۲۰	۱۹-۱۹-۱۹	۱۸-۱۸-۱۸
عصر (۱۲)	۲۹-۲۹-۲۹	۲۸-۲۸-۲۸	۲۷-۲۷-۲۷	۲۶-۲۶-۲۶	۲۵-۲۵-۲۵	۲۴-۲۴-۲۴	۲۳-۲۳-۲۳	۲۲-۲۲-۲۲	۲۱-۲۱-۲۱	۲۰-۲۰-۲۰	۱۹-۱۹-۱۹	۱۸-۱۸-۱۸
غروب	۲۹-۲۹-۲۹	۲۸-۲۸-۲۸	۲۷-۲۷-۲۷	۲۶-۲۶-۲۶	۲۵-۲۵-۲۵	۲۴-۲۴-۲۴	۲۳-۲۳-۲۳	۲۲-۲۲-۲۲	۲۱-۲۱-۲۱	۲۰-۲۰-۲۰	۱۹-۱۹-۱۹	۱۸-۱۸-۱۸
عشاء (۱۱)	۲۹-۲۹-۲۹	۲۸-۲۸-۲۸	۲۷-۲۷-۲۷	۲۶-۲۶-۲۶	۲۵-۲۵-۲۵	۲۴-۲۴-۲۴	۲۳-۲۳-۲۳	۲۲-۲۲-۲۲	۲۱-۲۱-۲۱	۲۰-۲۰-۲۰	۱۹-۱۹-۱۹	۱۸-۱۸-۱۸
عشاء (۱۲)	۲۹-۲۹-۲۹	۲۸-۲۸-۲۸	۲۷-۲۷-۲۷	۲۶-۲۶-۲۶	۲۵-۲۵-۲۵	۲۴-۲۴-۲۴	۲۳-۲۳-۲۳	۲۲-۲۲-۲۲	۲۱-۲۱-۲۱	۲۰-۲۰-۲۰	۱۹-۱۹-۱۹	۱۸-۱۸-۱۸

رایج فرق نصف النهار ۸	ریاض فرق نصف النهار ۳۹
-----------------------	------------------------

ہندوستان میں ایک وقت = ۸۳۶۶

[illegible]

[illegible]

۲۷ -	داد	فیض آباد	۲ -	داد	چہ پور
۱۳ -	خیر پور	فرخ آباد	۲۹ +	کہ کمرہ	جونا گڑھ
۱۷ +	سانگھٹ	فتح پور سوا	۱۲ +	نواب شاہ	جودھ پور
۱۸ -	نواب شاہ	کانپور	۱۸ +	داد	جینگیر
۶ -	بستی	کرنال	۱۷ +	جھنگ	جالتھر
۲۵ +	گوجرانوالہ	گورداس پور	۲۶ +	گجرات	جموں
۹ -	خیر پور	جھانسی	۲۵ -	میر پور خاص	جون پور
۲۲ +	داد	گوردکپور	۷ -	قلات	حصار
۱۶ -	خاران	گوردکانوہ	۱۲ +	بھادونگر	دیوبند
۲۷ -	داد	گوٹھا	۱۷ -	خاران	دہلی
۱۹ +	ساہیوال	لدھیانہ	۳ +	ملتان	دہرہ دون
۲۳ -	داد	لکھنؤ	۱۰ -	قلات	رہنک
۱۸ -	سکھ	لکھیم پور کھیری	۱۷ -	نواب شاہ	راستہ بریلی
۱۳ -	قلات	میرٹھ	۳ +	بھادونگر	سہارنپور
۹ -	بستی	منظرنگر	۱۵ +	پنادر	سرینگر
۱۹ -	قلات	مراد آباد	۲۵ -	نواب شاہ	سلطان پور
۶ -	خیر پور	متھرا	۱۸ -	خیر پور	سیٹاپور
۲۹ -	حیدر آباد	مغل سرائے	۱۷ +	ساہیوال	سرمہند
۱۷ +	ساہیوال	ناہ	۱۹ +	کہ کمرہ	سورت
۲۳ +	لاہور	بشیار پور	۱۱ +	جھنگ	شملہ
۱۰ +	بھادونگر	ہردوار	۱۲ -	سکھ	شاہ جہاں پور
۱۶ -	خیر پور	ہردوئی	۷ -	سکھ	علی گڑھ
۲ +	کلکتہ	ہوڑہ	۲۲ +	ساہیوال	فیروز پور

نقشہ اوقات نماز برائے کراچی

ج	نجمہ	طلوع	شروق	نصف النہار	عصر	عصر	غروب	عشاء	عشاء
نمبر	نمبر	نمبر	نمبر	نمبر	نمبر	نمبر	نمبر	نمبر	نمبر
۱	۶	۹	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۱۹	۵	۲۷
۲	۶	۹	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۱۹	۵	۲۷
۳	۶	۹	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۱۹	۵	۲۷
۴	۶	۱۰	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۰	۵	۲۷
۵	۶	۱۰	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۱	۵	۲۷
۶	۶	۱۱	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۲	۵	۲۷
۷	۶	۱۱	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۲	۵	۲۷
۸	۶	۱۱	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۳	۵	۲۷
۹	۶	۱۱	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۳	۵	۲۷
۱۰	۶	۱۱	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۱۱	۶	۱۲	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۱۲	۶	۱۲	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۱۳	۶	۱۲	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۱۴	۶	۱۲	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۱۵	۶	۱۲	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۱۶	۶	۱۲	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۱۷	۶	۱۲	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۱۸	۶	۱۲	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۱۹	۶	۱۲	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۲۰	۶	۱۲	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۲۱	۶	۱۲	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۲۲	۶	۱۱	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۲۳	۶	۱۱	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۲۴	۶	۱۱	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۲۵	۶	۱۱	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۲۶	۶	۱۱	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۲۷	۶	۱۱	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۲۸	۶	۱۱	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۲۹	۶	۱۰	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۳۰	۶	۱۰	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷
۳۱	۶	۱۰	۷	۱۷	۳۵	۳۲	۲۴	۵	۲۷

نقشہ اوقات نماز برائے کراچی

نمبر	نیم	صلو	شرق	نصف نهار	عصر ۱	عصر ۲	غروب	عشاء ۱	عشاء ۲
نماز	نماز	نماز	نماز	نماز	نماز	نماز	نماز	نماز	نماز
۱	۶	۱۰	۷	۱۵	۷	۲۲	۷	۷	۲۱
۲	۶	۹	۷	۱۵	۷	۲۲	۷	۸	۲۲
۳	۶	۹	۷	۱۳	۷	۲۵	۷	۹	۲۳
۴	۶	۹	۷	۱۳	۷	۲۵	۷	۹	۲۳
۵	۶	۸	۷	۱۳	۷	۲۳	۷	۱۰	۲۳
۶	۶	۸	۷	۱۳	۷	۲۳	۷	۱۱	۲۳
۷	۶	۸	۷	۱۲	۷	۲۲	۷	۱۱	۲۳
۸	۶	۷	۷	۱۲	۷	۲۲	۷	۱۲	۲۵
۹	۶	۶	۷	۱۱	۷	۲۱	۷	۱۲	۲۷
۱۰	۶	۶	۷	۱۰	۷	۲۰	۷	۱۳	۲۷
۱۱	۶	۵	۷	۱۰	۷	۲۰	۷	۱۳	۲۸
۱۲	۶	۷	۷	۹	۷	۱۹	۷	۱۳	۲۸
۱۳	۶	۷	۷	۸	۷	۱۸	۷	۱۳	۲۸
۱۴	۶	۷	۷	۸	۷	۱۸	۷	۱۵	۲۹
۱۵	۶	۷	۷	۷	۷	۱۷	۷	۱۴	۲۹
۱۶	۶	۷	۷	۷	۷	۱۶	۷	۱۴	۳۰
۱۷	۶	۷	۷	۷	۷	۱۵	۷	۱۴	۳۰
۱۸	۶	۷	۷	۷	۷	۱۵	۷	۱۶	۳۱
۱۹	۶	۷	۷	۷	۷	۱۳	۷	۱۸	۳۲
۲۰	۵	۵	۷	۷	۷	۱۳	۷	۱۹	۳۲
۲۱	۵	۵	۷	۷	۷	۱۲	۷	۱۹	۳۲
۲۲	۵	۵	۷	۷	۷	۱۱	۷	۲۰	۳۲
۲۳	۵	۵	۷	۷	۷	۱۰	۷	۲۱	۳۲
۲۴	۵	۵	۷	۷	۷	۹	۷	۲۱	۳۲
۲۵	۵	۵	۷	۷	۷	۹	۷	۲۱	۳۵
۲۶	۵	۵	۷	۷	۷	۸	۷	۲۱	۳۵
۲۷	۵	۵	۷	۷	۷	۷	۷	۲۱	۳۶
۲۸	۵	۵	۷	۷	۷	۷	۷	۲۲	۳۶
۲۹	۵	۵	۷	۷	۷	۷	۷	۲۲	۳۶

نقشہ اوقات نماز برائے کراچی

روز	نمبر	طلوع	شروق	زوال	عصر	غروب	مغرب	عشاء
۱	۵	۵۱	۶	۵۵	۷	۵۴	۶	۶۳
۲	۵	۵۱	۶	۵۴	۷	۵۴	۶	۶۳
۳	۵	۵۰	۶	۵۳	۷	۵۴	۶	۶۵
۴	۵	۴۹	۶	۵۲	۷	۵۸	۶	۶۵
۵	۵	۴۸	۶	۵۱	۷	۵۸	۶	۶۶
۶	۵	۴۷	۶	۵۰	۷	۵۹	۶	۶۶
۷	۵	۴۶	۶	۴۹	۷	۵۹	۶	۶۶
۸	۵	۴۵	۶	۴۸	۷	۵۹	۶	۶۷
۹	۵	۴۴	۶	۴۷	۷	۵۹	۶	۶۸
۱۰	۵	۴۳	۶	۴۶	۷	۵۹	۶	۶۸
۱۱	۵	۴۲	۶	۴۵	۷	۵۹	۶	۶۸
۱۲	۵	۴۱	۶	۴۴	۷	۵۹	۶	۶۹
۱۳	۵	۴۰	۶	۴۳	۷	۵۹	۶	۶۹
۱۴	۵	۳۹	۶	۴۲	۷	۵۹	۶	۷۰
۱۵	۵	۳۸	۶	۴۱	۷	۵۹	۶	۷۱
۱۶	۵	۳۷	۶	۴۰	۷	۵۹	۶	۷۱
۱۷	۵	۳۶	۶	۳۹	۷	۵۹	۶	۷۲
۱۸	۵	۳۵	۶	۳۸	۷	۵۹	۶	۷۲
۱۹	۵	۳۴	۶	۳۷	۷	۵۹	۶	۷۳
۲۰	۵	۳۳	۶	۳۶	۷	۵۹	۶	۷۳
۲۱	۵	۳۲	۶	۳۵	۷	۵۹	۶	۷۴
۲۲	۵	۳۱	۶	۳۴	۷	۵۹	۶	۷۴
۲۳	۵	۳۰	۶	۳۳	۷	۵۹	۶	۷۵
۲۴	۵	۲۹	۶	۳۲	۷	۵۹	۶	۷۵
۲۵	۵	۲۸	۶	۳۱	۷	۵۹	۶	۷۶
۲۶	۵	۲۷	۶	۳۰	۷	۵۹	۶	۷۶
۲۷	۵	۲۶	۶	۲۹	۷	۵۹	۶	۷۷
۲۸	۵	۲۵	۶	۲۸	۷	۵۹	۶	۷۷
۲۹	۵	۲۴	۶	۲۷	۷	۵۹	۶	۷۸
۳۰	۵	۲۳	۶	۲۶	۷	۵۹	۶	۷۸
۳۱	۵	۲۲	۶	۲۵	۷	۵۹	۶	۷۹

نقشہ اوقات نماز برائے کراچی

نمبر	صبح	اشراق	ظہر	عصر	غروب	عشاء	عشاء
۱	۵	۲۰	۶	۲۲	۴	۲۹	۵۲
۲	۵	۱۹	۶	۲۲	۴	۲۹	۵۲
۳	۵	۱۸	۶	۲۲	۴	۲۹	۵۲
۴	۵	۱۷	۶	۲۱	۴	۲۹	۵۳
۵	۵	۱۶	۶	۲۰	۴	۲۰	۵۴
۶	۵	۱۵	۶	۱۹	۴	۲۰	۵۴
۷	۵	۱۴	۶	۱۸	۴	۲۱	۵۵
۸	۵	۱۳	۶	۱۷	۴	۲۱	۵۵
۹	۵	۱۱	۶	۱۶	۴	۲۲	۵۶
۱۰	۵	۱۰	۶	۱۵	۴	۲۲	۵۶
۱۱	۵	۹	۶	۱۴	۴	۲۳	۵۷
۱۲	۵	۸	۶	۱۳	۴	۲۳	۵۸
۱۳	۵	۷	۶	۱۲	۴	۲۳	۵۸
۱۴	۵	۶	۶	۱۱	۴	۲۳	۵۹
۱۵	۵	۵	۶	۱۰	۴	۲۴	۵۹
۱۶	۵	۴	۶	۹	۴	۲۴	۶۰
۱۷	۵	۳	۶	۸	۴	۲۴	۶۰
۱۸	۵	۲	۶	۷	۴	۲۴	۶۱
۱۹	۵	۱	۶	۶	۴	۲۴	۶۱
۲۰	۵	۰	۶	۵	۴	۲۴	۶۲
۲۱	۵	۵۹	۶	۴	۴	۲۴	۶۲
۲۲	۵	۵۸	۶	۳	۴	۲۴	۶۳
۲۳	۵	۵۷	۶	۲	۴	۲۴	۶۳
۲۴	۵	۵۶	۶	۱	۴	۲۴	۶۴
۲۵	۵	۵۵	۶	۰	۴	۲۴	۶۴
۲۶	۵	۵۴	۶	۵۹	۴	۲۴	۶۵
۲۷	۵	۵۳	۶	۵۸	۴	۲۴	۶۵
۲۸	۵	۵۲	۶	۵۷	۴	۲۴	۶۶
۲۹	۵	۵۱	۶	۵۶	۴	۲۴	۶۶
۳۰	۵	۵۰	۶	۵۵	۴	۲۴	۶۷

نقشہ اوقات نماز برائے کراچی

نمبر	نجمہ	طلوع	اشراق	نصف النہار	عصر ۱	عصر ۲	غروب	عشاء ۱	عشاء ۲
۱	۴	۵۶	۶	۱۲	۲۹	۵۶	۵	۴	۸
۲	۴	۵۶	۶	۱۲	۲۹	۵۴	۵	۴	۸
۳	۴	۵۵	۶	۱۲	۲۹	۵۴	۵	۳	۸
۴	۴	۵۴	۶	۱۲	۲۹	۵۴	۵	۳	۸
۵	۴	۵۳	۶	۱۲	۲۹	۵۴	۵	۳	۸
۶	۴	۵۳	۶	۱۲	۲۹	۵۶	۵	۳	۸
۷	۴	۵۲	۶	۱۲	۲۸	۵۵	۵	۳	۸
۸	۴	۵۲	۶	۱۲	۲۸	۵۵	۵	۳	۸
۹	۴	۵۱	۶	۱۲	۲۸	۵۵	۵	۳	۸
۱۰	۴	۵۰	۶	۱۲	۲۸	۵۴	۵	۳	۸
۱۱	۴	۵۰	۶	۱۲	۲۸	۵۴	۵	۳	۸
۱۲	۴	۵۰	۶	۱۲	۲۸	۵۴	۵	۳	۸
۱۳	۴	۴۹	۵	۱۲	۲۸	۵۴	۵	۳	۸
۱۴	۴	۴۹	۵	۱۲	۲۸	۵۴	۵	۳	۸
۱۵	۴	۴۸	۵	۱۲	۲۸	۵۴	۵	۳	۸
۱۶	۴	۴۷	۵	۱۲	۲۸	۵۴	۵	۳	۸
۱۷	۴	۴۷	۵	۱۲	۲۸	۵۴	۵	۳	۸
۱۸	۴	۴۶	۵	۱۲	۲۸	۵۴	۵	۳	۸
۱۹	۴	۴۶	۵	۱۲	۲۸	۵۴	۵	۳	۸
۲۰	۴	۴۵	۵	۱۲	۲۸	۵۴	۵	۳	۸
۲۱	۴	۴۵	۵	۱۲	۲۸	۵۴	۵	۳	۸
۲۲	۴	۴۵	۵	۱۲	۲۹	۵۴	۵	۳	۸
۲۳	۴	۴۴	۵	۱۲	۲۹	۵۴	۵	۳	۸
۲۴	۴	۴۴	۵	۱۲	۲۹	۵۴	۵	۳	۸
۲۵	۴	۴۳	۵	۱۲	۲۹	۵۴	۵	۳	۸
۲۶	۴	۴۳	۵	۱۲	۲۹	۵۴	۵	۳	۸
۲۷	۴	۴۳	۵	۱۲	۲۹	۵۴	۵	۳	۸
۲۸	۴	۴۲	۵	۱۲	۲۹	۵۴	۵	۳	۸
۲۹	۴	۴۲	۵	۱۲	۲۹	۵۴	۵	۳	۸
۳۰	۴	۴۱	۵	۱۲	۲۹	۵۴	۵	۳	۸
۳۱	۴	۴۱	۵	۱۲	۳۰	۵۴	۵	۳	۸

نقشہ اوقات نماز برائے کراچی

نمبر	عشراة		عشراة		عشراة		عشراة		عشراة		عشراة		عشراة		عشراة		عشراة		نمبر
	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢	١٣	١٤	١٥	١٦	١٧		
١	٢٩	٨	١٣	٨	١٨	٤	١٣	٥	٥٣	٣	٣٠	١٢	٥٣	٥	٢٢	٥	٣١	٢	١
٢	٢٩	٨	١٣	٨	١٨	٤	١٣	٥	٥٣	٣	٣٠	١٢	٥٣	٥	٢٢	٥	٣٠	٢	٢
٣	٣٠	٨	١٣	٨	١٨	٤	١٣	٥	٥٣	٣	٣٠	١٢	٥٣	٥	٢٢	٥	٣٠	٢	٣
٤	٣٠	٨	١٣	٨	١٩	٤	١٣	٥	٥٣	٣	٣٠	١٢	٥٣	٥	٢٢	٥	٣٠	٢	٤
٥	٣١	٨	١٥	٨	١٩	٤	١٣	٥	٥٣	٣	٣٠	١٢	٥٣	٥	٢٢	٥	٣٠	٢	٥
٦	٣١	٨	١٢	٨	٢٠	٤	١٣	٥	٥٣	٣	٣١	١٢	٥٢	٥	٢١	٥	٣٠	٢	٦
٧	٣٢	٨	١٤	٨	٢١	٤	١٣	٥	٥٣	٣	٣١	١٢	٥٢	٥	٢١	٥	٣٠	٢	٧
٨	٣٢	٨	١٤	٨	٢١	٤	١٣	٥	٥٣	٣	٣١	١٢	٥٢	٥	٢١	٥	٢٩	٢	٨
٩	٣٣	٨	١٤	٨	٢١	٤	١٣	٥	٥٣	٣	٣١	١٢	٥٢	٥	٢١	٥	٢٩	٢	٩
١٠	٣٣	٨	١٤	٨	٢١	٤	١٣	٥	٥٣	٣	٣١	١٢	٥٢	٥	٢١	٥	٢٩	٢	١٠
١١	٣٣	٨	١٨	٨	٢٢	٤	١٥	٥	٥٣	٣	٣٢	١٢	٥٢	٥	٢١	٥	٢٩	٢	١١
١٢	٣٣	٨	١٨	٨	٢٢	٤	١٥	٥	٥٣	٣	٣٢	١٢	٥٢	٥	٢١	٥	٢٩	٢	١٢
١٣	٣٥	٨	١٨	٨	٢٣	٤	١٥	٥	٥٣	٣	٣٢	١٢	٥٢	٥	٢١	٥	٢٩	٢	١٣
١٤	٣٥	٨	١٩	٨	٢٣	٤	١٥	٥	٥٣	٣	٣٢	١٢	٥٢	٥	٢١	٥	٢٩	٢	١٤
١٥	٣٥	٨	١٩	٨	٢٣	٤	١٥	٥	٥٣	٣	٣٢	١٢	٥٢	٥	٢١	٥	٢٩	٢	١٥
١٦	٣٦	٨	٢٠	٨	٢٣	٤	١٥	٥	٥٣	٣	٣٣	١٢	٥٢	٥	٢١	٥	٣٠	٢	١٦
١٧	٣٦	٨	٢٠	٨	٢٣	٤	١٥	٥	٥٣	٣	٣٣	١٢	٥٢	٥	٢١	٥	٣٠	٢	١٧
١٨	٣٦	٨	٢٠	٨	٢٣	٤	١٥	٥	٥٣	٣	٣٣	١٢	٥٢	٥	٢٢	٥	٣٠	٢	١٨
١٩	٣٦	٨	٢٠	٨	٢٣	٤	١٥	٥	٥٣	٣	٣٣	١٢	٥٢	٥	٢٢	٥	٣٠	٢	١٩
٢٠	٣٦	٨	٢٠	٨	٢٣	٤	١٤	٥	٥٣	٣	٣٣	١٢	٥٢	٥	٢٢	٥	٣٠	٢	٢٠
٢١	٣٤	٨	٢١	٨	٢٥	٤	١٤	٥	٥٥	٣	٣٣	١٢	٥٢	٥	٢٢	٥	٣٠	٢	٢١
٢٢	٣٤	٨	٢١	٨	٢٥	٤	١٤	٥	٥٥	٣	٣٣	١٢	٥٢	٥	٢٢	٥	٣١	٢	٢٢
٢٣	٣٤	٨	٢١	٨	٢٥	٤	١٤	٥	٥٥	٣	٣٣	١٢	٥٢	٥	٢٢	٥	٣١	٢	٢٣
٢٤	٣٤	٨	٢١	٨	٢٦	٤	١٨	٥	٥٥	٣	٣٣	١٢	٥٢	٥	٢٢	٥	٣١	٢	٢٤
٢٥	٣٨	٨	٢٢	٨	٢٦	٤	١٨	٥	٥٦	٣	٣٥	١٢	٥٢	٥	٢٢	٥	٣١	٢	٢٥
٢٦	٣٨	٨	٢٢	٨	٢٦	٤	١٨	٥	٥٦	٣	٣٥	١٢	٥٢	٥	٢٢	٥	٣٢	٢	٢٦
٢٧	٣٨	٨	٢٢	٨	٢٦	٤	١٨	٥	٥٦	٣	٣٥	١٢	٥٥	٥	٢٢	٥	٣٢	٢	٢٧
٢٨	٣٨	٨	٢٢	٨	٢٦	٤	١٨	٥	٥٦	٣	٣٥	١٢	٥٥	٥	٢٢	٥	٣٢	٢	٢٨
٢٩	٣٨	٨	٢٢	٨	٢٦	٤	١٨	٥	٥٦	٣	٣٥	١٢	٥٥	٥	٢٢	٥	٣٢	٢	٢٩
٣٠	٣٩	٨	٢٣	٨	٢٦	٤	١٨	٥	٥٨	٣	٣٦	١٢	٥٦	٥	٢٥	٥	٣٢	٢	٣٠

نقشہ اوقات نماز برائے کراچی

جوالی	نسبہ	کلیع	اشنان	نفلانہ	حصہ	حصہ	عوب	عشہ	عشارہ						
۱	۲۲	۵	۵۶	۱۲	۳۶	۳	۵۸	۵	۱۸	۴	۲۶	۸	۲۳	۸	۳۹
۲	۲۲	۵	۵۶	۱۲	۳۶	۳	۵۸	۵	۱۸	۴	۲۶	۸	۲۳	۸	۳۸
۳	۲۲	۵	۵۶	۱۲	۳۶	۳	۵۸	۵	۱۸	۴	۲۶	۸	۲۳	۸	۳۸
۴	۲۲	۵	۵۶	۱۲	۳۶	۳	۵۸	۵	۱۸	۴	۲۶	۸	۲۳	۸	۳۸
۵	۳۵	۵	۵۶	۱۲	۳۶	۳	۵۸	۵	۱۹	۴	۲۶	۸	۲۳	۸	۳۸
۶	۳۵	۵	۵۶	۱۲	۳۶	۳	۵۹	۵	۱۹	۴	۲۶	۸	۲۳	۸	۳۸
۷	۳۶	۵	۵۹	۱۲	۳۶	۳	۵۹	۵	۱۹	۴	۲۶	۸	۲۳	۸	۳۷
۸	۳۶	۵	۵۸	۱۲	۳۶	۳	۰	۰	۱۹	۴	۲۵	۸	۲۱	۸	۳۷
۹	۳۶	۵	۵۸	۱۲	۳۶	۳	۰	۰	۱۹	۴	۲۵	۸	۲۱	۸	۳۷
۱۰	۳۶	۵	۵۹	۱۲	۳۶	۳	۰	۰	۱۹	۴	۲۵	۸	۲۱	۸	۳۷
۱۱	۳۸	۵	۵۹	۱۲	۳۶	۳	۰	۰	۱۹	۴	۲۵	۸	۲۱	۸	۳۷
۱۲	۳۸	۵	۵۰	۱۲	۳۸	۳	۱	۰	۲۰	۴	۲۵	۸	۲۱	۸	۳۷
۱۳	۳۹	۵	۵۰	۱۲	۳۸	۳	۱	۰	۲۰	۴	۲۵	۸	۲۰	۸	۳۷
۱۴	۴۰	۵	۵۰	۱۲	۳۸	۳	۱	۰	۲۰	۴	۲۵	۸	۲۰	۸	۳۷
۱۵	۴۰	۵	۵۱	۱۲	۳۸	۳	۱	۰	۲۰	۴	۲۵	۸	۲۰	۸	۳۷
۱۶	۴۱	۵	۵۱	۱۲	۳۸	۳	۲	۰	۲۰	۴	۲۳	۸	۱۹	۸	۳۵
۱۷	۴۲	۵	۵۲	۱۲	۳۸	۳	۲	۰	۲۰	۴	۲۳	۸	۱۸	۸	۳۳
۱۸	۴۲	۵	۵۲	۱۲	۳۸	۳	۲	۰	۲۰	۴	۲۳	۸	۱۸	۸	۳۳
۱۹	۴۲	۵	۵۲	۱۲	۳۸	۳	۲	۰	۲۰	۴	۲۳	۸	۱۸	۸	۳۳
۲۰	۴۳	۵	۵۳	۱۲	۳۸	۳	۲	۰	۲۰	۴	۲۳	۸	۱۷	۸	۳۳
۲۱	۴۳	۵	۵۳	۱۲	۳۸	۳	۲	۰	۱۹	۴	۲۲	۸	۱۷	۸	۳۲
۲۲	۴۳	۵	۵۳	۱۲	۳۸	۳	۳	۰	۱۹	۴	۲۲	۸	۱۷	۸	۳۱
۲۳	۴۵	۵	۵۵	۱۲	۳۸	۳	۳	۰	۱۹	۴	۲۲	۸	۱۵	۸	۳۱
۲۴	۴۵	۵	۵۵	۱۲	۳۸	۳	۳	۰	۱۹	۴	۲۱	۸	۱۵	۸	۳۰
۲۵	۴۶	۵	۵۵	۱۲	۳۸	۳	۳	۰	۱۹	۴	۲۱	۸	۱۳	۸	۳۰
۲۶	۴۶	۵	۵۶	۱۲	۳۸	۳	۳	۰	۱۹	۴	۲۱	۸	۱۳	۸	۲۹
۲۷	۴۸	۵	۵۶	۱۲	۳۸	۳	۴	۰	۱۸	۴	۲۰	۸	۱۳	۸	۲۸
۲۸	۴۸	۵	۵۶	۱۲	۳۸	۳	۴	۰	۱۸	۴	۱۹	۸	۱۳	۸	۲۸
۲۹	۴۹	۵	۵۶	۱۲	۳۸	۳	۴	۰	۱۸	۴	۱۹	۸	۱۲	۸	۲۷
۳۰	۴۶	۵	۵۸	۱۲	۳۸	۳	۴	۰	۱۸	۴	۱۸	۸	۱۱	۸	۲۷

نقشہ اوقات نماز برائے کراچی

[illegible]

نقشہ اوقات نماز برائے کراچی

نمبر	صبح		اشراق		نصف النہار		عصر		عصر		غروب		عشاء		عشاء		نمبر
	ساعت	دقیقہ	ساعت	دقیقہ	ساعت	دقیقہ	ساعت	دقیقہ	ساعت	دقیقہ	ساعت	دقیقہ	ساعت	دقیقہ	ساعت	دقیقہ	
۱	۵	۹	۶	۱۲	۶	۲۳	۱۲	۳۲	۱	۲	۵	۳	۶	۵۲	۴	۳۱	۱
۲	۵	۹	۶	۱۳	۶	۲۳	۱۲	۳۲	۱	۲	۵	۳	۶	۵۰	۴	۳۱	۲
۳	۵	۹	۶	۱۳	۶	۲۴	۱۲	۳۱	۰	۲	۵	۲	۶	۴۹	۴	۳۹	۳
۴	۵	۱۰	۶	۱۳	۶	۲۴	۱۲	۳۱	۰	۲	۵	۲	۶	۴۸	۴	۳۸	۴
۵	۵	۱۰	۶	۱۴	۶	۲۵	۱۲	۳۱	۰	۲	۵	۱	۶	۴۷	۴	۳۷	۵
۶	۵	۱۱	۶	۱۵	۶	۲۶	۱۲	۳۰	۳	۵۹	۵	۰	۶	۴۶	۴	۳۶	۶
۷	۵	۱۱	۶	۱۵	۶	۲۶	۱۲	۳۰	۳	۵۸	۵	۰	۶	۴۵	۴	۳۵	۷
۸	۵	۱۱	۶	۱۵	۶	۲۶	۱۲	۳۰	۳	۵۸	۲	۵۹	۶	۴۴	۴	۳۴	۸
۹	۵	۱۲	۶	۱۶	۶	۲۶	۱۲	۲۹	۳	۵۷	۲	۵۸	۶	۴۳	۴	۳۳	۹
۱۰	۵	۱۲	۶	۱۶	۶	۲۶	۱۲	۲۹	۳	۵۷	۲	۵۷	۶	۴۲	۴	۳۲	۱۰
۱۱	۵	۱۳	۶	۱۶	۶	۲۶	۱۲	۲۹	۳	۵۷	۲	۵۷	۶	۴۱	۴	۳۱	۱۱
۱۲	۵	۱۳	۶	۱۶	۶	۲۷	۱۲	۲۸	۳	۵۶	۲	۵۶	۶	۴۰	۴	۳۰	۱۲
۱۳	۵	۱۳	۶	۱۶	۶	۲۷	۱۲	۲۸	۳	۵۶	۲	۵۵	۶	۳۹	۴	۲۹	۱۳
۱۴	۵	۱۳	۶	۱۶	۶	۲۷	۱۲	۲۸	۳	۵۵	۲	۵۴	۶	۳۸	۴	۲۸	۱۴
۱۵	۵	۱۵	۶	۱۸	۶	۲۸	۱۲	۲۷	۳	۵۴	۲	۵۳	۶	۳۷	۴	۲۷	۱۵
۱۶	۵	۱۵	۶	۱۸	۶	۲۸	۱۲	۲۷	۳	۵۴	۲	۵۳	۶	۳۶	۴	۲۶	۱۶
۱۷	۵	۱۵	۶	۱۸	۶	۲۸	۱۲	۲۷	۳	۵۴	۲	۵۲	۶	۳۵	۴	۲۵	۱۷
۱۸	۵	۱۶	۶	۱۹	۶	۲۹	۱۲	۲۶	۳	۵۳	۲	۵۱	۶	۳۴	۴	۲۴	۱۸
۱۹	۵	۱۶	۶	۱۹	۶	۲۹	۱۲	۲۶	۳	۵۳	۲	۵۰	۶	۳۳	۴	۲۳	۱۹
۲۰	۵	۱۷	۶	۱۹	۶	۲۹	۱۲	۲۵	۳	۵۲	۲	۴۹	۶	۳۲	۴	۲۲	۲۰
۲۱	۵	۱۷	۶	۲۰	۶	۳۰	۱۲	۲۵	۳	۵۱	۲	۴۸	۶	۳۱	۴	۲۱	۲۱
۲۲	۵	۱۸	۶	۲۰	۶	۳۰	۱۲	۲۵	۳	۵۱	۲	۴۷	۶	۳۰	۴	۲۰	۲۲
۲۳	۵	۱۸	۶	۲۰	۶	۳۰	۱۲	۲۴	۳	۵۰	۲	۴۶	۶	۲۹	۴	۱۹	۲۳
۲۴	۵	۱۸	۶	۲۱	۶	۳۱	۱۲	۲۳	۳	۵۰	۲	۴۵	۶	۲۸	۴	۱۸	۲۴
۲۵	۵	۱۹	۶	۲۱	۶	۳۱	۱۲	۲۳	۳	۴۹	۲	۴۴	۶	۲۷	۴	۱۷	۲۵
۲۶	۵	۲۰	۶	۲۲	۶	۳۲	۱۲	۲۳	۳	۴۸	۲	۴۳	۶	۲۶	۴	۱۶	۲۶
۲۷	۵	۲۰	۶	۲۲	۶	۳۲	۱۲	۲۳	۳	۴۸	۲	۴۲	۶	۲۵	۴	۱۵	۲۷
۲۸	۵	۲۰	۶	۲۳	۶	۳۳	۱۲	۲۳	۳	۴۸	۲	۴۱	۶	۲۴	۴	۱۴	۲۸
۲۹	۵	۲۱	۶	۲۳	۶	۳۳	۱۲	۲۲	۳	۴۷	۲	۴۰	۶	۲۳	۴	۱۳	۲۹
۳۰	۵	۲۱	۶	۲۳	۶	۳۳	۱۲	۲۲	۳	۴۷	۲	۳۹	۶	۲۲	۴	۱۲	۳۰

نقشہ اوقات نماز برائے کراچی

نمبر	صبح	طلوع	شروق	ظہر	عصر	غروب	عشاء	عشاء دوم
۱	۵	۲۱	۶	۲۲	۳	۲۴	۴	۲۵
۲	۵	۲۲	۶	۲۳	۳	۲۵	۴	۲۶
۳	۵	۲۲	۶	۲۵	۳	۲۶	۴	۲۷
۴	۵	۲۲	۶	۲۵	۳	۲۶	۴	۲۷
۵	۵	۲۲	۶	۲۵	۳	۲۶	۴	۲۷
۶	۵	۲۳	۶	۲۶	۳	۲۷	۴	۲۸
۷	۵	۲۳	۶	۲۶	۳	۲۷	۴	۲۸
۸	۵	۲۳	۶	۲۶	۳	۲۷	۴	۲۸
۹	۵	۲۴	۶	۲۷	۳	۲۸	۴	۲۹
۱۰	۵	۲۵	۶	۲۸	۳	۲۹	۴	۳۰
۱۱	۵	۲۵	۶	۲۸	۳	۲۹	۴	۳۰
۱۲	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۱۳	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۱۴	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۱۵	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۱۶	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۱۷	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۱۸	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۱۹	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۲۰	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۲۱	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۲۲	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۲۳	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۲۴	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۲۵	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۲۶	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۲۷	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۲۸	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۲۹	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۳۰	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱
۳۱	۵	۲۶	۶	۲۹	۳	۳۰	۴	۳۱

نقشہ اوقات نماز برائے کراچی

سجل	نسب		طالع		اشراق		نصف النصف		عصر		عصر		عصر		عصر	
	سجل	نسب	سجل	طالع	سجل	اشراق	سجل	نصف النصف	سجل	عصر	سجل	عصر	سجل	عصر	سجل	عصر
١	٥	٣٥	٢	٣٩	٢	٣٩	١٣	١٣	٣	٢٨	٢	١٧	٥	٥٢	٢	٣٢
٢	٥	٣٦	٢	٣٠	٢	٣٠	١٣	١٣	٣	٢٨	٢	١٧	٥	٥٢	٢	٣٢
٣	٥	٣٦	٢	٣٠	٢	٣٠	١٣	١٣	٣	٢٨	٢	١٧	٥	٥١	٢	٣٢
٤	٥	٣٢	٢	٣١	٢	٣١	١٣	١٣	٣	٢٤	٢	١٥	٥	٥١	٢	٣١
٥	٥	٣٨	٢	٣١	٢	٣١	١٣	١٣	٣	٢٦	٢	١٣	٥	٥٠	٢	٣١
٦	٥	٣٨	٢	٣٢	٢	٣٢	١٣	١٣	٣	٢٦	٢	١٣	٥	٤٩	٢	٣٠
٧	٥	٣٨	٢	٣٢	٢	٣٢	١٣	١٣	٣	٢٥	٢	١٣	٥	٣٨	٢	٣٩
٨	٥	٣٩	٢	٣٢	٢	٣٢	١٣	١٣	٣	٢٥	٢	١٣	٥	٣٤	٢	٣٩
٩	٥	٣٩	٢	٣٢	٢	٣٢	١٣	١٣	٣	٢٥	٢	١٣	٥	٣٤	٢	٣٨
١٠	٥	٣٠	٢	٣٥	٢	٣٥	١٣	١٣	٣	٢٣	٢	١١	٥	٣٤	٢	٣٨
١١	٥	٣٠	٢	٣٥	٢	٣٥	١٣	١٣	٣	٢٣	٢	١١	٥	٣٤	٢	٣٨
١٢	٥	٣١	٢	٣٦	٢	٣٦	١٣	١٣	٣	٢٣	٢	١٠	٥	٣٦	٢	٣٤
١٣	٥	٣١	٢	٣٤	٢	٣٤	١٣	١٣	٣	٢٣	٢	٩	٥	٣٥	٢	٣٤
١٤	٥	٣٢	٢	٣٨	٢	٣٨	١٣	١٣	٣	٢٣	٢	٩	٥	٣٥	٢	٣٤
١٥	٥	٣٣	٢	٣٩	٢	٣٩	١٣	١٣	٣	٢٣	٢	٨	٥	٣٣	٢	٣٤
١٦	٥	٣٣	٢	٣٩	٢	٣٩	١٣	١٣	٣	٢٣	٢	٨	٥	٣٣	٢	٣٦
١٧	٥	٣٣	٢	٣٩	٢	٣٩	١٣	١٣	٣	٢٢	٢	٤	٥	٣٣	٢	٣٦
١٨	٥	٣٢	٢	٣٥	٢	٣٥	١٣	١٣	٣	٢٢	٢	٤	٥	٣٣	٢	٣٥
١٩	٥	٣٥	٢	٣٥	٢	٣٥	١٣	١٣	٣	٢٢	٢	٤	٥	٣٣	٢	٣٥
٢٠	٥	٣٦	٢	٣٥	٢	٣٥	١٣	١٣	٣	٢٢	٢	٤	٥	٣٣	٢	٣٥
٢١	٥	٣٦	٢	٣٥	٢	٣٥	١٣	١٣	٣	٢٢	٢	٤	٥	٣٣	٢	٣٥
٢٢	٥	٣٤	٢	٣٥	٢	٣٥	١٣	١٣	٣	٢٢	٢	٤	٥	٣٣	٢	٣٥
٢٣	٥	٣٤	٢	٣٥	٢	٣٥	١٣	١٣	٣	٢٢	٢	٤	٥	٣٣	٢	٣٥
٢٤	٥	٣٩	٢	٣٥	٢	٣٥	١٣	١٣	٣	٢٢	٢	٤	٥	٣٣	٢	٣٥
٢٥	٥	٣٩	٢	٣٥	٢	٣٥	١٣	١٣	٣	٢٢	٢	٤	٥	٣٣	٢	٣٥
٢٦	٥	٣٩	٢	٣٥	٢	٣٥	١٣	١٣	٣	٢٢	٢	٤	٥	٣٣	٢	٣٥
٢٧	٥	٣٩	٢	٣٥	٢	٣٥	١٣	١٣	٣	٢٢	٢	٤	٥	٣٣	٢	٣٥</

نقشہ اوقات نماز برائے کراچی

ردیف	نمبر		خلوع		شراق		نصف النهار		عصر		عصر		غروب		عشاء		عشاء	
	ساعت	دقیقه	ساعت	دقیقه	ساعت	دقیقه	ساعت	دقیقه	ساعت	دقیقه	ساعت	دقیقه	ساعت	دقیقه	ساعت	دقیقه	ساعت	دقیقه
۱	۵	۵۳	۰	۰	۱۱	۱۲	۲۱	۲۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۲	۵	۵۳	۰	۱	۱۲	۱۳	۲۲	۲۳	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۳	۵	۵۴	۰	۱	۱۳	۱۴	۲۳	۲۴	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۴	۵	۵۵	۰	۲	۱۳	۱۴	۲۳	۲۴	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۵	۵	۵۶	۰	۳	۱۴	۱۵	۲۴	۲۵	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۶	۵	۵۶	۰	۳	۱۴	۱۵	۲۴	۲۵	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۷	۵	۵۷	۰	۴	۱۵	۱۶	۲۵	۲۶	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۸	۵	۵۷	۰	۴	۱۶	۱۷	۲۶	۲۷	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۹	۵	۵۸	۰	۵	۱۶	۱۸	۲۷	۲۸	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱۰	۵	۵۹	۰	۵	۱۷	۱۹	۲۸	۲۹	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱۱	۵	۵۹	۰	۵	۱۸	۲۰	۲۹	۳۰	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱۲	۵	۵۹	۰	۵	۱۹	۲۱	۳۰	۳۱	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱۳	۵	۵۹	۰	۵	۲۰	۲۲	۳۱	۳۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱۴	۵	۵۹	۰	۵	۲۱	۲۳	۳۲	۳۳	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱۵	۵	۵۹	۰	۵	۲۲	۲۴	۳۳	۳۴	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱۶	۵	۵۹	۰	۵	۲۳	۲۵	۳۴	۳۵	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱۷	۵	۵۹	۰	۵	۲۴	۲۶	۳۵	۳۶	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱۸	۵	۵۹	۰	۵	۲۵	۲۷	۳۶	۳۷	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱۹	۵	۵۹	۰	۵	۲۶	۲۸	۳۷	۳۸	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۲۰	۵	۵۹	۰	۵	۲۷	۲۹	۳۸	۳۹	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۲۱	۵	۵۹	۰	۵	۲۸	۳۰	۳۹	۴۰	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۲۲	۵	۵۹	۰	۵	۲۹	۳۱	۴۰	۴۱	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۲۳	۵	۵۹	۰	۵	۳۰	۳۲	۴۱	۴۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۲۴	۵	۵۹	۰	۵	۳۱	۳۳	۴۲	۴۳	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۲۵	۵	۵۹	۰	۵	۳۲	۳۴	۴۳	۴۴	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۲۶	۵	۵۹	۰	۵	۳۳	۳۵	۴۴	۴۵	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۲۷	۵	۵۹	۰	۵	۳۴	۳۶	۴۵	۴۶	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۲۸	۵	۵۹	۰	۵	۳۵	۳۷	۴۶	۴۷	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۲۹	۵	۵۹	۰	۵	۳۶	۳۸	۴۷	۴۸	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۳۰	۵	۵۹	۰	۵	۳۷	۳۹	۴۸	۴۹	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۳۱	۵	۵۹	۰	۵	۳۸	۴۰	۴۹	۵۰	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲

باب الاذان والاقامة

نشسته اذان گفتن مکروه تحریمی است

سوال : اگر چنین شخص لنگ خوش الحان صحیح تلفظ را (که از ایستاده اذان دادن قاصر باشد) نشسته بر بلندگو یا بغیر بلندگو موقع اذان داده شود پس شرعاً صحیح است یا نه؟ و او در وجود دیگر مؤذنین نیز اذان داده میتواند یا نه، دیگر مؤذنین البته در خوش الحانی اندکی از او کم اند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : نشسته اذان گفتن مکروه تحریمی است، اعاده آن مندوب است. قال فی التنبیہ ویکرة اذان جنب (ال قوله) وقاعد الا اذا اذن لنفسه وبعاد اذان جنبه و فی الشرح ندباً و قیل وجوباً و فی الحاشية (قوله) وبعاد اذان جنب الخ زاد القهستانی والفاجرو والراکب والقاعدو الماشی والمعرف عن القبلة وعلل الوجوب فی کلها أنه غیر معتد به والدعیه أنه معتد به الا انه ناقص قال وهو الاصح كما فی التمرات فی (رد المحتار ج ۳، ص ۳۹۵) فقط والله تعالى اعلم . ۱۲ ذی قعدة ۸۳ هـ

بدون رضای مؤذن اقامت گفتن

سوال : بغیر اجازه مؤذن کسی تکبیر گفت پس ثواب تکبیر گفتن به مؤذن میرسد یا به مکتب و بر مکتب به تکبیر گفتن بغیر اجازه گناه صغیره میشود یا گناه کبیره، وقتی که مؤذن ناراض باشد؟

الجواب باسم ملهم الصواب : ثواب اقامت برای اقامت گوینده میرسد، بغیر اجازه مؤذن اقامت گفتن جائز است مگر خلاف اولی است. قال فی شرح التنبیہ (اقام غیر من اذن بغیبه ی المؤذن لا یکره مطلقاً) وان بحضوره کره ان لحقه وحشة، ونقل ابن عابدین عنه عن الخلاصة والامام الطحاوی معزاً الی ائمتنا الثلاثة وعن المحرر والکافی انه لا بأس به مطلقاً ولكن الافضل ان یكون المؤذن هو المقیم. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۹۵). فقط والله تعالى اعلم . ۲۳ ذی قعدة ۸۶ هـ

وقت اذان در گوش بجه

سوال : آیا برای اذان گفتن در گوش نوملود کدام وقت متعین است؟ اگر روز اول اذان گفته نشد پس آیا بعد از آن نیز گفته میشود؟ بینوا توجروا

گفته شود. اگر بغفلت چندین روز گذشت باز هم بعد از تنبیه اذان گفته شود.

عن ابرافع رحمۃ اللہ علیہ قال رأی عمر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذین اذن ابن الحسن بن علی حین ولدته فاطمة بالصلوة قال الملا علی القاری رحمۃ اللہ علیہ (حین ولدته فاطمة) بمقتل السابع وقبله. (مرقاۃ ج ۶ ص ۱۵۶). فقط واللہ تعالیٰ اعلم

۲۳ سوال ۸۸۶

اقامت گفتن در گوش کودک

سوال : چه میفرمایند مفتیان شرع متین که در گوش چپ بچه نومولود اقامت گفتن سنت است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : در گوش راست نومولود اذان و در گوش چپ او اذان گفتن سنون است. عن حسین بن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من ولدته مولوداً فاذن فی اذنه الیمنی واقام فی اذنه الیسری لم یضرہ امر الصبیان (عمل الیوم واللیلۃ لابن السی و الجامع الصغیر للسيوطی) و روی عن عمر بن عبد العزیز رحمۃ اللہ علیہ انه کان یؤذن فی الیمین ویقیم فی الیسری اذا ولد الصبی (شرح السنۃ) وقال الرافی رحمۃ اللہ علیہ قال السدی رحمۃ اللہ علیہ فیرفع المولود عند الولادة علی یدیه مستقبل القلبۃ ویؤذن فی اذنه الیمنی ویقیم فی الیسری ویلتفت فیہما بالصلوة لجهة الیمین وبالفلاح لجهة الیسار و فائدة الاذان فی اذنه انه یدفع امر الصبیان عن. (الحریر المختار ج ۱ ص ۴۰۰) فقط واللہ تعالیٰ اعلم

۸ ربيع الاول ۸۸۷ھ

فاصله میان اذان بلال وابن ام مکتوم

سوال : در میان اذان حضرت بلال رحمۃ اللہ علیہ و حضرت ابن ام مکتوم رحمۃ اللہ علیہ تنہابہ فاصله برآمدن وہابین شدن فاصله میبود؟ ظاہراً وقت مختصر است درین چگونه سحری خورده میشد؟

الجواب باسم ملہم الصواب : مقصد از "یرل هذا ویصعد هذا" اینست کہ در میان اذان این حضرات وقت قلیل میبود، چنانکہ در میان دو اذان وقت طویل میباشد اینچنین نبود "فہوم قیل تزوج زید فولد" مقصد از اذان بلال رحمۃ اللہ علیہ تنبیه بر قرب صبح صادق بود تاکہ کدام حضرات کہ در تہجد مشغول اند آنان اندکی خواب کنند و مردمان خواب رفته برخاستہ برای صبح آمادگی بگیرند و میخوانند سحری مختصر کنند یا نفل مختصر بخوانند پس خوانند

میتوانند. قال الحافظ العسقلانی رحمه والصبح یأتی غالباً عقب نوم فدا سب ان ینصب من یوقظ الناس قبل دخول وقتها لیتأهبوا ویدروا فضيلة اول الوقت (ثم نقل عن ابن العین) ان قوله ان بلال یدعی بلیل غیر یتعلق به فائدة للسامعین قطعاً و ذلك اذا كانوا وقت الاذان مشتهباً محتملاً لان یمکن عند طلوع الفجر فبین یخفی ان ذلك لا یمنع الاکل والشرب بل الذی یمدعه طلوع الفجر الصادق قال وفذا یدل علی تقارب وقت اذان بلال حیث من الفجر العلی و یقویه ایضاً ما تقدم من ان الحکمة فی مشروعیته التأهب لاحد اذک الصبح فی اول وقتها. (فتح الباری ج ۲، ص ۸۷) و قال الحافظ العینی رحمه معزاً الی الکرم الی معناه انه بما یؤذن باللیل ليعلمکم ان الصبح قریب فیرد القائم المجهذ الی راحته لینام لحظة لیصبح نشیطاً و یوقظ بآئمه لیتأهب للصبح بفعل ما اراده من مجهذ قليل او تسحر او اغتسال. قلت ولا یحار ان کان نام عن الوتر. (عمدة القاری ج ۴، ص ۱۳۲). فقط والله تعالی اعلم

۸ رمضان المبارک ۱۴۸۷ھ

در اذان نومولود نیز استقبال قبله والتفات راستا وچپا سنت است

سوال : بعد از پیداشدن بچه کدام اذان که از روی شرع ثابت است این کتاً و کیفاً مثل اذان صلوة است یا درین کدام فرق است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : کتاً مثل اذان صلوة است مگر کیفاً درین رفع صوت نیست. لذا در گوشها انگشت گذاشتن نیز مسنون نیست زیرا که مقصد ازین رفع صوت است. باقی کیفیات مثلاً استقبال قبله. یمناً و شمالاً التفات و ترسل و غیره مانند اذان صلوة در اذان مولود نیز مسنون اند. عن ابی رافع عنه قال رأیت رسول الله ﷺ اذن فی اذن الحسن بن علی حین ولدت، فاطمة بالصلوة. قال علی القاری رحمه و المعنی اذن بمثل اذان الصلوة. (مرقاۃ ج ۴، ص ۱۰۹) و فی ثلاثیة و یلتفت فیہ و کذا فیہا مطلقاً و قیلان المحل مسعاً یمنیاً و یساراً فقط لئلا یتدیر القبلة بصلوة و فلاح و لو وحده او لمولود لانه سئل الاذان مطلقاً و فی الشامیة (قوله مطلقاً) للمنفرد و غیره و المولود و غیره ط (رد المحتار ج ۳، ص ۳۱۰) و قال الرافعی رحمه قال السنندی رحمه فیرفع المولود عند الولادة علی یدیه مستقبل القبلة و یؤذن فی اذنه الیمنی و یقیم فی الیسری و یلتفت فوجہاً بالصلوة لجهة الیمین و ب الفلاح لجهة الیسار فائدة الاذان فی اذنه انه یدفع ام الصبیان عنه. (الصریح المختار ج ۳، ص ۲۵) فقط والله تعالی اعلم.

در اذان درود شریف بجای شهادت رسالت بعد از اذان بخواند

سوال : در اذان واقامت چون لفظ ۴ شهادت محمد رسول الله شنید پس درود شریف بر سماع واجب میباشد یا مستحب؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در اذان واقامت بانام مبارک حضور اکرم ﷺ درود شریف نه منقول است و نه معمول بلکه برعکس این ارشاد آنحضرت ﷺ است که شما نیز همان کلمات را بگویند که مؤذن میگوید، سپس بعد از اذان درود شریف بخوانید سپس دعاء.

عن عبد الله ان عمرو بن العاص رضي الله عنه انه سمع النبي ﷺ يقول اذا سمعتم المؤذن فقولوا مثل ما يقول ثم صلوا على فانه من صلى على صلوة صلى الله عليه بها عشر آثم سلوا الله على الوسيلة فانه منزلة في الجنة لا تنفى الا لعبد من عباد الله وارحوا ان اكون انا هو فمن سأل لي الوسيلة حلت عليه الشفاعة. (مسلم ج ۱، ص ۱۱۶) واما ما قيل من انه يستحب ان يقول عند سماع الاوى من الشهادتين صلى الله عليك يا رسول الله الخ فلم يصح في المرفوع من كل هذا شي كلنا في الشامية معزياً الى الجراحى. (رد المحتار ج ۱، ص ۳۴۰).

فقط والله تعالى اعلم. ۱۳ جمادى الآخر ۱۲۹۳ هـ

در مسجد بعد از جماعت برای منفرد اقامت گفتن مکروه است

سوال : کسیکه بجماعت نرسیده باشد و در مسجد نماز ادا میکند اقامت بگوید یا نه؟ بین مسجد و خانه فرق است یا نه؟ در بهشتی زیور اقامت گفتن را مکروه می نویسد مگر از دلیل صرف کراهت اذان فهمیده میشود، عبارت بهشتی زیور "در آن مسجد که با اذان واقامت نماز شده باشد در آن اگر نماز گزارده شود پس اذان واقامت گفتن مکروه است؟ (اصلی بهشتی گهر ص ۲۵ جلد ۱۱)

الجواب باسم ملهم الصواب : در علانیه کراهت اقامت نیز مصرح است. قال فی شرح التنویر و کره تر که ما معال مسافر و لو منفرداً و کذا تر که لا تر که حضور الرفقة بخلاف مصل و لو بجماعة لی بیتة عصر او قرية لها مسجد فلا یکره تر که ما اذا اذان المحی یکفیه او مصل فی مسجد بعد صلاة جماعة لی بهل یکره فعلها. (رد المحتار ج ۱، ص ۳۴۰)

فائده : در مسجد علت کراهت اذان واقامت برای قضاء فوائت تشویش و تغلیط و اظهار معصیت است لذا از علامه شامی رحمته طحطاوی رحمته سرّاً عدم کراهت اذان واقامت نقل کرده است، مگر رابطه به صورت مسئله شامی رحمته این تعلیل و تفریق را بیان نفرموده است، ازین

ثابت میشود که در اینجا علت کراهت تشویش و اظهار معصیت نیست، این علت قبل الجماعت نیز موجود است، حال آنکه در کراهت قید بعد الجماعت نیز است، در اینجا علت کراهت این معلوم میشود که بعد از جماعت برای همان نماز اذان و اقامت منفرد خلاف عظمت جماعت است، لهذا سرّاً نیز مکروه میباشد، البته قبل الجماعت در مسجد برای منفرد نماز گزارنده در اذان و اقامت صرف جهر مکروه میباشد، سرّاً کراهت نیست. لان العلة ههنا هو التشویش.

فقط والله تعالى اعلم

۲۵ / ربيع الآخر سنة ۸۷ هـ

تفصیل مواقع اذان و اقامت برای نماز

سوال : برای منفرد اقامت گفتن سنت مؤکده است یا مستحب؟ نیز قضاء باشد پس اقامت بگوید یا نه؟ جهراً بگوید یا سرّاً؟ بینوا بالتفصیل آجر کم الجلیل

الجواب باسم ملهم الصواب : قال في التنوير وهو سنة مؤكدة للفرائض في وقتها ولو قضاؤ في الشامية دخلت الجمعة بحر وشمل حالة السفر والمصر والافراد والجماعة (الى قوله) لكن لا يكره تركه لمصل في بيته في المصر لان اذان المحي يكفيه كما سيأتي وفي الامداد انه يأتي به دنياً. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۴۷) وفي التنوير والاقامة كالاذان. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۶۰) وفي العلائقية ويسن ان يؤذن ويقیم لفائتة رافعاً صوته لو بجماعة او صغراً لا يبيته منفرداً قال في الشامية (قوله لو بجماعة) اي في غير المسجد بقريئة ما يذكرة قريئاً من انه لا يؤذن فيه لفائتة ثم هذا قيد لقوله رافعاً صوته وقد ذكره في البحر بحثاً وقال لم اره في كلام ائمتنا او استدلل لرفع المنفرد في الصحراء بحديث الصحيح اذا كنت في غيبك وباديتك فاخذت للصلوة فارفع صوتك بالعداء فانه لا يسمع مدى صوت المؤذن النس ولا جن ولا مدرا الا شهد له يوم القيامة آه والقره في النهر. القول بخالفه ما في القهستاني من انه يجب يعني يلزم المجهرباً لاذان لا علام الناس فلو اذن لنفسه خالف لانه الاصل في الشرع كما في كشف المدارك على ان ما استدلل به يقيد رفع الصوت للمنفرد في بيته ايضاً لتكثير الشهود يوم القيامة الا ان يقال المراد المبالغة في رفع الصوت والمؤذن في بيته يرفع حون ذلك فوق ما يسمع نفسه وعليه يحمل ما في القهستاني فليتحمل. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۶۲) وفي شرح التنوير ولا فيما يقضي من الفوائض في مسجد لان فيه تشویشاً وتغليطاً ويكره قضاؤها فيه لان التأخير محسنة فلا يظهرها بزيادة. وفي الشامية (قوله لان فيه تشویشاً الخ) اي يظهر ان لو كان الاذان لجماعة واما اذا كان منفرداً ويؤذن بقصد ما يسمع نفسه فلا. و في الامداد انه اذا كان التعقيب الامر عام فالاذان في المسجد لا يكره لان تعفاء العلة كفعله يتخير لهلة

التعريس آله لكن ليلة التعريس كانت في الصحراء لا في المسجد (رد المحتار ج ۳، ص ۳۱۲) وفيه وكرة تركها معاً للمسافر ولو منفرداً وكذا تركها لا تركه لحضور الرفقة بخلاف مصل ولو بمجاعة في بيته بمصر او قرية لها مسجد فلا يكره تركها اذا اذان الحى يكفيه. قال في الشامية (قوله للمسافر) اى سفر الغيا او شرعياً كما في ابى السعود (قوله ولو منفرداً) لانه ان اذن واقام صلى خلفه من جنود فللمعالم لا يرى طرفاه رواه عبد الرزاق الخ (قوله لا تركه) الظاهر ان المراد نفي الكراهة الموجهة للاساءة والا فقد صرح في الكلا بعد ذلك بدينه للمسافر وللمصلى في بيته في المصر الخ (قوله اذا اذان الحى يكفيه) لان اذان المحلة واقامها كالذاته واقامته لان الموزن نائب اهل المصر كلهم (الى قوله) وظاهره انه اذا اذان الحى واقامته وان كانت صلواته في آخر الوقت تأمل وقد علمت تصريح الكلاب بدينه للمسافر وللمصلى في بيته في المصر فاقصود من كفاية اذان الحى نفي الكراهة المؤتممة. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۱۴)

از عبارات بالا امور ذیل ثابت شد :

- (۱) اذان واقامت برای هر نماز سنت مؤکده است. خواه اداء باشد یا قضاء. مسافر باشد یا مقیم. در جماعت باشد یا منفرداً.
- (۲) اگر در خانه یا جماعت یا منفرداً نماز می گزارید و در مسجد محله اذان واقامت شده باشد پس در خانه اذان واقامت مستحب است مگر در صورت گزاردن منفرداً اذان را باواز بسیار بلند نگویید.
- (۳) اگر در جلو کسی قضای نماز را منفرداً می گزارید خواه در مسجد باشد یا غیر مسجد پس اذان واقامت را سرّاً بگوید تا که اظهار قضاء نشود، زیرا که اظهار معصیت نیز معصیت است.
- (۴) اگر از جهت کدام حادثه عام نماز همه قضاء گردیده باشد پس برای این اذان واقامت باواز بلند گفته شود اگر چه در مسجد باشد.

- (۵) در سفر اگر تمام رفقاء حاضر باشند پس اذان مستحب واقامت سنت مؤکده است. ترک اقامت مکروه است نه اذان، سفر عام است خواه شرعی باشد یا لغوی.

ازین ثابت شد که در سفر برای منفرد اذان سنت مؤکده نیست بلکه مستحب است. فقط والله تعالی اعلم.

جماعت کردن بدون اذان

سوال : اگر بغیر اذان در مسجد یا بیرون مسجد جماعت کرده شود پس نماز می شود یا درین کدام فساد می آید؟ و اگر پیش از وقت اذان گفت: پس حکم این چیست؟ عموماً اذان صبح در نقشه فوراً بعد از وقت درج شده صبح صادق گفته میشود. حال آنکه از مشاهدۀ ثابت است که درین وقت صبح نمیشود آیا این درست است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : نماز نمیشود لیکن در ترک سنت مؤکده سخت گناه است. البته اگر در کدام مسجد آن شهر اذان شده باشد و آن مردم سنی باشند پس به ترک اذان گنهکار نمیشود. قال فی شرح التنویر و هو سنة للرجال فی مکان عالٍ مؤکده فی کمال واجب فی حقوق الائم وقال ابن عابدین رحمته قال فی النهر و لم ارحکم البلدة الواحدة اذا التسعت اطرافها کبصر و الظاهر ان اهل کل محلة سمعوا الاذان ولو من محلة اخری یسقط عنهم لان لم یسمعوا آه (رد المحتار ج ۳، ص ۲۵۰) تا وقتیکه یقین طلوع صبح نباشد اذان درست نیست. اگر یک کلمه اذان هم پیش از وقت شد پس اعاده اذان لازم است. قال فی العلائق فی عباد اذان وقع بعضه قبله کالاقامة علائقاً للثانی فی الفجر، و فی الشامیه هذا راجع الی الاذان فقط فان ابا یوسف یجوز الاذان قبل الفجر بعد نصف اللیل ح. (رد المحتار ج ۳، ص ۲۵۰). فقط والله تعالی اعلم. ۲۹ ذی قعدة ۱۲۸۸ هـ

برای اذان و اقامت هیچ متعین نیست

سوال : گزارش اینست که امروز در مسجد تاج کمپنی در وقت نماز ظهر طرف چپ اقامت گفته شد برین چند افراد اعتراض کردند و چند تن گفتند که این نماز نشد و این مسائل خود ساخته مردم است. مهربانی فرموده از مسئله آگاه فرمائید. در مورد اذان نیز که آیا اگر بطرف چپ داده شود پس درست میشود یا نه؟ نوازش بزرگ خواهد بود؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : برای اقامت کدام جای خاص متعین نیست. لهذا بر شدن اقامت در طرف چپ و بر شدن آن در طرف راست اصرار همه بدعت و زیادت فی الدین است خصوصاً کسانی که این فتوی را داده اند که نماز نشده است برایشان توبه لازم است. همچنان برای اذان نیز کدام جای خاص متعین نیست. بیرون از مسجد خواه در طرف راست باشد یا چپ. فقط والله تعالی اعلم. ۱۱ / جمادی الآخره سنه ۱۲۸۸ هـ

زن بلا اقامت نماز بگذارد

سوال : زن تنها نماز میگذارد یا باجماعت زنان، پس درین اقامت است یا نه؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : زن نماز را بدون اقامت بگذارد. جماعت زنان مکروه
 تحریمی است مع هذا اگر جماعت کردن پس درین اقامت نیست.
 قال في العلامية ولا يسن ذلك فيما تصلیه النساء اداء و قضاء ولو جماعة كه جماعة صبيان وعبيد وقال ابن
 عابدين رحمه و كان الاولی للمشارح ان يقول ولو منفرد لان جماعتهم ان غیر مشروعة ففقطن. (رد
 المحتار ج ۳، ص ۳۴). فقط والله تعالى اعلم. ۱۱ رجب ۸۹ هـ

اذان وامامت با اجرت ثواب دارد یا نه؟

سوال : برای گرفتن اجرت اذان وامامت را متأخرین اجازت داده اند، مگر ثواب اذان و
 امامت میرسد یا نه؟ با جواب ممنون فرمائید. بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : رسیدن ثواب برنیت انجام دهنده موقوف است، اگر نیت
 تحصیل زر را کرده است پس ثواب نمیرسد و اگر نیت عبادت را کرده است مگر برای
 سبزی ایام اجرت را قبول میکند پس ثواب میرسد. فقط والله تعالى اعلم.
 ۲۴ / صفر سنه ۸۹ هـ

بوقت اذان خاموش ماندن مستحب است

سوال : بوقت اذان سخنان دنیوی را زدن چگونه است؟ مکروه است یا نه؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : بوقت اذان خاموش ماندن مستحب است. لهذا بلا ضرورت
 باید سخن گفته نشود. قال ابن عابدين رحمه (قوله لا یرد السلام) قال فی المعراج و فی الصفة و
 ینهی للسامع ان لا یتکلم و لا یشغل بهی فی حالة الاذان والاقامة و لا یرد السلام ایضاً لان الكل یمل
 بالنظم آه القول یتظهر من هذا ان قوله لا یرد السلام لیس للوجوب و انه یتفرع عن القولین (وجوب
 اجابة الاذان و ندبها) و الا لزم وجوب ذلك فی الاقامة مع ان اصل اجابة الاقامة مستحبة الخ (رد
 المحتار ج ۳، ص ۴۷). فقط والله تعالى اعلم. غره جمادی الاولی ۸۹ هـ

در نگذاشتن انگشتان به گوشها بوقت اذان باکی ندارد

سوال : (۱) آیا برای اذان دهنده ضروری است که هنگام دادن اذان انگشتان را در

گوشه‌هایش بگذارد. آیا اینچنین نمودن سنت است؟

(۲) اگر مؤذن وقت اذان دادن به گوشه‌های خود انگشت را نگذارد صرف به گوشه‌های دست بگذارد درست میشود یا نه؟

(۳) اگر مؤذن وقت اذان دادن دست را رها دارد پس درست میشود یا نه؟ درین عصر بلندگو استعمال میشود اگر انگشت نهاده نشود پس چه مضائقه است؟

(۴) در صورت ندادن انگشتان را بر گوشه‌ها بر مؤذن حمله کردن و او را سخت لت و کوب نمودن شرعاً جائز است یا نه؟ رابطه به چنین مردم چه حکم است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب :

(۱) وقت اذان انگشتان را به گوش نهادن مستحب است. ضروری نیست.

(۲) بر هر دو گوش یا بر یک گوش به گذاشتن دست نیز استحباب ادا میشود.

(۳) اگر دست را رها نموده اذان بگوید بازمی‌ماند. حکمت در گذاشتن دست بر گوشه‌ها اینست که آواز بلند میشود. پس در بلندگو حاجت آن نیست. مع هذا بغرض تشبه در گوشه‌ها انگشت نهادن بهتر است.

قال فی شرح التذویر و جعل ندباً اصبعیه فی صحیح اذنیه فاذا نه بدونه حسن و به احسن و فی الشامیة (قوله و جعل اصبعیه الخ) لقوله **لَمَّا لَمَلَّ** **جَعَلَ** اصبعیه فی اذنیه فانه ارفع لصوتك و ان جعل یدیه فی اذنیه و کذا احذی یدیه فی ما روی عن الامام امدا و قهستانی عن الصحفه. (قوله فاذا نه) تفریع علی قوله ندباً قال فی المعرو الا امرای فی الحديث المذکر للقدب بقریة التعلیل قلنا لولم یفعل کان حسداً فان قيل ترك السنة کف یمکون حسداً قلنا ان الاکان معه احسن فاذا ترک بهی الاکان حسداً کذا فی الکلی آفاقهم. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۶)

(۴) مؤذن را برین فعل مجبور کردن و او را بی عزت کردن گناه کبیره است. بر حاکم لازم است که چنین جاهلان را سخت سزا بدهد تا که ایشان در آینده ارتکاب اینگونه ظلم و گناه عظیم را نکنند. فقط والله تعالی اعلم

۱۷ / جمادی الآخره سنه ۱۴۲۹

در کلمات اذان تقدیم و تأخیر شود پس از آنجا اعاده کند

سوال : اگر مؤذن اذات یا اقامت را غلط بگوید مثلاً پیش از "حیَّ عَلَى الصَّلَاةِ" "حیَّ عَلَى الْفَلَاحِ" بگوید پس اعاده اذان سنت است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در صورت پیش گفتن "حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ" بعد از "حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ" باز "حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ" بگوید. قال فی شرح التنویر ولو قتم فیها مؤخرأ اعدا ما قتم فقط و فی الشامیه کما لو قتم الفلاح علی الصلوة یعمده فقط ای ولا یستأنف الاذان من اوله. (رد المحتار ج. ۳، ص. ۳۱) فقط والله تعالی اعلم ۲۳ رجب ۱۲۸۹

کلمه از اذان بماند پس اذان را اعاده کرده شود

سوال : در اذان واقامت اگر کدام لفظ فراموش شود و بعد از اذان واقامت بیاد آید پس همان اذان واقامت کافی است یا اعاده ضروری است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر فوراً بعد از اذان واقامت یاد آمد پس کدام کلمه که مانده است از آنجا اعاده کند، و اگر کمی به تأخیر بیاد آمد پس از آغاز اعاده کند. قال فی العلائیه و یترسل فیہ بسکتہ بین کل کلمتین و یکره اتر که و تندب اعادته. (رد المحتار ج. ۳، ص. ۲۰۹) ثم قال ولو قتم فیها مؤخرأ اعدا ما قتم فقط ولا یتکلم فیها اصلا ولو قسلام فان تکلم استأنفه و فی الشامیه (قوله اعدا ما قتم فقط) کما لو قتم الفلاح علی الصلوة یعمده فقط ای ولا یستأنف الاذان من اوله (قوله استأنفه) الا اذا کان الکلام یسرراً غانیة. (رد المحتار ج. ۳، ص. ۳۱)

درین عبارات به نقص صفت حکم اعاده مذکور است پس به نقص ذات بطرق اولی اعاده میباشد. فقط والله تعالی اعلم ۱۰ / صفر سنه ۱۲۹۴

الصلوة خیر من النوم را فراموش کرد

سوال : در اذان صبح "الصلوة خیر من النوم" را فراموش کرد، آیا اذان میشود؟ یا دوباره گفته شود؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در اذان فجر "الصلوة خیر من النوم" گفتن سنت مؤکده نیست بلکه مندوب است، ازین معلوم شد که بعد از اذان فوراً یاد آمد پس بهتر است که این جمله را گفته کلمه بعد از آن را اعاده کند و اگر به تأخیر یادش آمد پس اعاده نکند.

قال فی شرح التنویر و یقول ندبأ بعد فلاح اذان الفجر الصلوة خیر من النوم و قال ابن عابدین یندر فیہ رد علی من یقول ان جمله بعد الاذان یحمله و هو اختیار الفضل بحر عن المستصحب. (رد المحتار ج. ۳، ص. ۳۱) فقط والله تعالی اعلم. ۱۵ رجب ۱۲۹۳

در کلمات اذان توقف نکرد پس اعاده مستحب است

سوال : در اذان ترسل واقامت حدر مسنون است، به ترک سنت اعاده اذان واقامت مبشود یانه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بعد از هر کلمه اذان آنقدر توقف کردن که در آن جواب داده شود مسنون است، ترک این سنت مکروه است و درین صورت اعاده اذان مستحب است. در کلمات اقامت سنت اینست که توقف نکنند بلکه بشتابی بگویند، مگر درین به ترک سنت اعاده مستحب نیست. قال فی العلائیه ویترسل فیہ بسکته بین کل کلمتین ویکره ترکہ و تندب اعادته ثم قال ویمدو فیها فلو ترسل لم یعدھا فی الاصح و فی الشامیة بخلاف ما لو حذر فی الاذان حیث تندب اعادته كما مر لان تکرار الاذان مشروع ای کما فی یوم الجمعة بخلاف الاقامة وعلیه فی الی الخانیة من انه یعید الاقامة مبنی علی خلاف الاصح وتمامه فی الیوم. (رد المحتار ج ۱، ص ۳۱) فقط والله تعالی اعلم.

۸ ربیع الآخر ۱۲۹۹ھ

پیش از اذان اعوذ بالله وبسم الله نخواند

سوال : قبل از اذان اعوذ بالله وبسم الله الخ سرّاً یا جهراً جائز و مسنون است یانه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : این هیچ ثبوت ندارد، لذا نه جهراً بخواند نه سرّاً. فقط والله تعالی اعلم .

۴ / ذی الحجه سنه ۸۸۹ھ

اذان واقامت فاسق مکروه تحریمی است

سوال : حکم اذان واقامت فاسق چیست؟ اعاده ضروری است یانه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اذان واقامات فاسق مکروه تحریمی است، اعاده اذان او مستحب است. اقامت را اعاده کرده نشود. قال فی شرح التنویر ویکره اذان جنب و اقامته و اقامه محدث لا اذانه حل المذهب و امرأه و فاسق (الی قوله) و یعاد اذان جنب ندباً و قیل و جوباً لا اقامته لمشروعیة تکراره فی الجمعة دون تکرارها و قال فی الشامیة محض (قوله ویکره اذان جنب) و ظاهره ان الکراهة تحریمیة بجمیع (قوله و یعاد اذان الجنب الخ) زاد القسستانی و الفاجر و الراكب و القاعد و المأوی و المنصرف عن القبلة و علی الوجوب فی کل یانه غیر معتبه و العذب یانه معتبه الا انه ناقص قال و هو الاصح کما فی التمرتلی. (رد المحتار ج ۱، ص ۳۱) فقط والله تعالی اعلم

اذان واقامت کم کنندہ ریش مکروه تحریمی است

سوال : اذان واقامت تراشندہ و کم کنندہ ریش و گزارندہ موہای انگریزی درست است یا نہ؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : تراشندہ یا کم کنندہ ریش و دارندہ موہای انگریزی فاسق است، لذا اذان واقامت اومکروه تحریمی است، اعادہ اذان او مستحب است، نہ اقامت، قال فی التذویر ویکرہ اذان جنب و اقامتہ و اقامۃ محدث لا اذانہ و امرأۃ و فاسق (الی قولہ) و یعاد اذان جنب لا اقامتہ و فی الشرح لدہاوی الحاشیۃ زاد القہستالی و الفاجر الخ (رد المحتار ج ۳، ص ۳۸۵) فقط واللہ تعالیٰ اعلم۔

۱۳ جمادی الثانی ۱۴۱۰ھ

سود خور و ریش تراش اذان دادہ نصیتواند

سوال : چہ میفرمایند علماء دین و مفتیان شرع متین درین مسئلہ کہ زید و عمرو ہردو نماز گزارند، عمرو حاجی است و زید حاجی نیست، زید ریش خود را تراشیدہ است و ریش عمرو تراشیدہ شدہ نیست مگر سود میخورد، در صرافی رقم جمع میکند و سود میگیرد، اکنون درین ہردو کدام یکی ایشان برای اذان بہتر است؟ یک مولوی صاحب میفرماید زید بہتر است اگرچہ وی فاسق است مگر سود قطعی حرام است، درحالیکہ چندین بار فہمائیدہ شدہ است باز ہم سود میخورد لذا اذان او بہتر نیست، اکنون استفسار است کہ اذان کدام یکی بہتر است بحوالہ کتب تحریر فرمائید؟ بینواتوجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : ہردو فاسق اند، لذا برای یکی از ایشان اجازہ اذان دادن نیست، گناہ ہردو بسیار بزرگ است، لعنت سود آشکار است همچنان تراشیدن و کم کردن ریش نیز گناہ بزرگ است بلکہ این علانیۃً توهین شریعت مطہرہ و بغاوت است، ارشاد آنحضرت ﷺ است کہ علانیہ گناہ کنندہ لایق عفو نیست، "کل امتی معالی الاچماہرین حضرات فقہاء رحمہم اللہ میفرمایند کہ در رمضان علانیہ خوردنہ روزہ واجب القتل است پس تراشندہ و کم کنندہ ریش از علانیۃً در رمضان نیز زیاد مجرم اند، این را چند تن محدود می بینند و در یک وقت خاص، مگر تراشندہ ریش آنقدر بی حیاء است کہ ہمیشہ شب و روز در جلوسہ اظہار بغاوت از شریعت رامیکنند، اللہ تعالیٰ خوف آخرت عطا فرماید، آمین۔ فقط واللہ تعالیٰ اعلم۔

بوقت اذان تلاوت را متوقف ساختن مستحب است

سوال : هنگام تلاوت اذان شروع شود پس در تلاوت مشغول ماند یا که تلاوت را تری کرده اذان را بشنود و بعد از ختم شدن اذان باز تلاوت کند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : مستحب اینست که تلاوت را ترک کرده بطرف اذان متوجه شود، و جواب آنرا بدهد. نقل العلامة رحمه الله عن المهر معزیا الى المحيط وغيره انه لا يرد السلام ولا يسلم ولا يقرأ بل يقطعها ويحب ولا يشتغل بغير الاجابة وقال ابن عابدين رحمه الله في المعراج وفي الحفة وينهي للسامع ان لا يتكلم ولا يشتغل بغير الاجابة وقال ابن عابدين رحمه الله في المعراج وفي الصفة وينهي للسامع ان لا يتكلم ولا يشتغل به في حالة الاذان والاقامة ولا يرد السلام ليس للوجوب وانه يتفرع صلي القولين (وجوب اجابة الاذان وندبها) والا لزم وجوب ذلك في الاقامة مع ان اصل اجابة الاقامة مستحبة الخ (رد المحتار ج ۳، ص ۲۴۱). فقط والله تعالى اعلم

۲۰ سوال ۹۲ هـ

اذان نابالغ خلاف اولی است

سوال : بچه نابالغ که کلمات را صحیح ادا کرده میتواند اذان او از روی فقه جائز است، مگر اکنون سوال اینست که بغیر اجازه او انسان بالغ تکبیر بگوید پس جائز است یا نه؟ زیرا که وی تکبیر میگوید پس به ایستاد شدن در وسط صف انقطاع صف میشود پس آیا تکبیر این مؤذن نابالغ جائز است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در سوال چندین امور اصلاح طلب اند.

(۱) اذان کودک بالکل بی عقل درست نیست، و اذان کودک عقلدار خلاف اولی است.

(۲) برای اقامت صف اول خصوصیت ندارد، لهذا کودک در صف پشت ایستاده هم اقامت گفته میتواند.

(۳) برای گفتن اقامت از مؤذن اجازت گرفتن ضروری نیست، صرف افضل است.

(۴) بچه عقلمند در صف بزرگان ایستاد باشد پس انقطاع صف نمیشود، صرف خلاف اولی است آنها در صورتیکه کودک متعدد باشد اگر یک کودک باشد پس ایستادن او در صف بزرگان لازم است.

حاصل اینکه بر اذان نابالغ اشکالات مذکور در سوال وارد نمیشوند، البته این سوال پیدامیشود که درین صورت طریقه افضل چیست؟ اقامت را نیز همین نابالغ بگوید یا کدام

بالغ اقامت بگوید؟ بخیال بنده بالغ را ترجیح است. فقط والله تعالی اعلم.

۲۵ / جمادی الاولى سنه ۹۱ هـ

اذان دادن یک شخص در دو مسجد

سوال : یک مؤذن در دو مسجد به یک وقت اذان داده میتواند یانه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : برای یک شخص به یک وقت در دو مسجد اذان دادن مکروه تحریمی است، خواه آن شخص مؤذن کدام مسجد باشد یا نباشد. قال فی العلائق بکراهة ان يؤذن فی مسجدین وفي الشامية لانه الاصل فی المسجد الاول یكون متغفلاً بالاذان فی المسجد الثانی یصلی الغافلة فلا یلمی ان یدعو الناس الی المکتوبة و هو لا یساعدهم فیها آه بدائع الصنائع (رد المحتار ج ۳، ص ۳۴۲). فقط والله تعالی اعلم.

۲۹ جمادی الاولى سنه ۹۲ هـ

در اذان لفظ «الله» را زیاد کشیدن غلط است

سوال : اذان های این عصر عموماً اینچنین میشوند که لفظ الله را خوب می کشند و اله را

نیز خوب می کشند و دیگر کلمات نیز همچنان پس آیا این صورت جائز است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : لام الله و اله را از مقدار یک الف زیاد کشیدن غلط است. قال ابن عابدین رحمه الله ان البدان کان فی الله فاما فی اوله او وسطه او آخره (الی قوله) وان کان فی وسطه فان بالغ حتی حدیث الف ثانیة بین اللام و الهام کره قلیل والمختار انها لا تفسد و لیس به عید (رد المحتار ج ۳، ص ۳۴۸) (مزید تحقیق در تتمه است)

۲۰ / شوال سنه ۹۲ هـ

اعاده اذان قبل از وقت ضروري است

سوال : یک شخص اذان فجر را قبل از شروع شدن وقت داد و چیزی الفاظ را داخل وقت

ادا کرد پس آیا اکنون اذان را اعاده کرده شود؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر یک کلمه اذان هم پیش از وقت شد پس اعاده تمام

اذان ضروری است.

قال فی العلائق فی عاده اذان وقع بعضه قبله کالاقامة علقاً للثانی فی الفجر و فی الشامية (قوله علقاً للثانی) فلذا راجع الی الاذان فقط فان ابا یوسف رحمه الله یؤثر الاذان قبل الفجر بعد نصف اللیل. (رد المحتار ج ۳، ص ۳۵۸). فقط والله تعالی اعلم.

۱۵ رجب سنه ۹۳ هـ

اذان برای تهجد منسوخ است

سوال : اذان برای نماز تهجد مسنون است یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : حضرت بلال رضی اللہ عنہ چیزی قبل از صبح صادق اذان میداد تا که حضرات مشغول در تهجد اندکی راحت یابند و مردم خواب رفته برخاسته آمادگی فجر را بگیرند مگر بعداً این اذان منسوخ گردید. لذا حضرات صحابه کرام رضی اللہ عنہم برین عمل نفرمودند. قال ابن قیم رحمہ اللہ و عندی حنیفة و محمد رحمہما اللہ تعالی لا یؤذن فی الفجر قبلہا رواہ الہیثمی انہ علیہ الصلوٰۃ و السلام قال یا بلال لا تؤذن حتی یطلع الفجر قال فی الامام رجال اسنادہ ثقافت. (المحرر الرائق ج ۳، ص ۲۱۳) و اخرج الامام ابو جعفر الطحاوی رحمہ اللہ عن ابراهیم قال شیعنا علیہ السلام انی مکة لم یرج بلیل فسمع مؤذناً یؤذن بلیل فقال اما هذا فقد عالف سنة اصحاب رسول الله ﷺ لو کان دائماً کأخیر آلہ فاذا طلع الفجر اذن قال الطحاوی رحمہ اللہ فاخبر علیہ ان التأخیر قبل طلوع الفجر خلاف لسنة اصحاب رسول الله ﷺ. (شرح معالی الآثار ج ۳، ص ۱۶). فقط والله تعالی اعلم

۲۱ رمضان ۱۴۲۳ھ

بعد از اذان از مسجد رفتن

سوال : بلا عذر شرعی بعد از اذان از مسجد برآمدن چگونه است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : کسیکه داخل حدود مسجد باشد برای او بعد از اذان بلا ضرورت شدید برآمدن مکروه است. اگر ارادة برگشتن و در همان مسجد نماز گزاردن را داشت پس بلاکراهت جائز است. اگر از حدود شرعی مسجد بیرون است یا داخل مسجد تنها باشد باز هم رفتن وی بلاکراهت جائز است. فقط والله تعالی اعلم. ۱۱/ ذی قعدہ سنہ ۱۴۰۴ھ

در صورت اذان های متعدد جواب کدام یکی را داده شود؟

سوال : اگر از چندین مسجد اذان هارا شنیده شود پس جواب اذان کدام مسجد را داده

شود؟ تنها جواب اذان مسجد محله خود کافی است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : بهتر اینست کہ جواب همه اذانها را بدهد اگر درین تکلف باشد پس زیادتیر حق اذان اول است جواب آنرا بدهد. خواه در مسجد محله باشد یا کدام مسجد دیگر. قال فی العلائقہ ولو تکرر اجاب الاول و فی الشامیة سوا کان مؤذن مسجد او غیرہ بمر

عن الفتح بمحا (الى قوله) ويظهر في اجابة الكل بالقول لتعدد السبب وهو السماع كما اعتمد بعض
 الشافعية (رد المحتار ج ۳، ص ۲۶۹). فقط والله تعالى اعلم. ۱۲ ربيع الآخر ۱۳۹۹ هـ
 (مزید تحقیق در تنمہ است)

۱۲ / ربيع الآخر سنة ۱۳۹۹ هـ

با اذان جواب نداد پس بعداً بدهد

سوال : کسی با غفلت با اذان جواب نداد و اذان ختم گردید پس آیا اکنون جواب تمام اذان
 را داده میتواند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : اگر بعد از اذان وقت زیاد نگذشت پس جواب دادن
 مندوب است.

قال في العلائقية ولو لم يجه حتى فرغ لماره ويمنى تداركه ان قصر الفصل وفي الشامية (قوله لماره الخ)
 المحفل صاحب البحر وصرح به ابن حجر في شرح المنهاج حيث قال فلو سكت حتى فرغ كل الاذان ثم
 البتة فاصل طويل كفي في اصل سنة الاجابة كما هو ظاهر آء (رد المحتار ج ۳، ص ۳۶۹). فقط والله تعالى
 اعلم. ۱۳ ربيع الآخر ۱۳۹۹ هـ

اقامت متنفل مكروه است

سوال : کسیکه فرض را خوانده باشد سپس با جماعت شریک شد وی اقامت گفته
 میتواند؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : از عبارت ذیل معلوم میشود که اقامت متنفل مکروه است.
 قال في العلائقية يكره له ان يؤذن في مسجدين وفي الشامية لانه اذا صلى في المسجد الاول يكون متنفلاً بها
 لا كان في المسجد الثاني والتنفل بالآذان غير مشروع ولان الآذان للمكتوبة وهو في المسجد العالي يصلى
 العائلة فلا يلزم ان يدعو الناس الى المكتوبة وهو لا يساعدهم فيها آء بدائع (رد المحتار ج ۳، ص ۴۷۲)
 فقط والله تعالى اعلم. ۱۳ ربيع الاول ۱۳۹۵ هـ

در اذان بلندگو نیز التفات بسوی راست و چپ سنت است

سوال : هنگام اذان دادن در بلندگو نیز بسوی راست و چپ روی گرداندن ضروری است؟
 بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : هنگام گفتن "حیّ عَلَى الصَّلَوةِ وَحیّ عَلَى الْفَلَاحِ الثَّانِ" بسوی راست وچپ در اذان و اقامت التفات هردو سنت است حتی که هنگام اذان گفتن در گوش بجه نیز التفات مسنون است. حکم اذان در بلند گونیز همین است. فقط واللہ تعالی اعلم
 ۲۹ / ربیع الآخر سنہ ۹۷ هجری

التفات بسوی راست وچپ در اقامت نیز مسنون است

سوال : مانند اذان در اقامت نیز هنگام گفتن "حیّ عَلَى الصَّلَوةِ وَحیّ عَلَى الْفَلَاحِ" بسوی راست وچپ رخ کردن مسنون است یا نه؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب : در اقامت نیز مسنون است. قال فی شرح التئویرویلطعلیہ وکذا فیہا مطلقاً (رد المحتار ص ۳۰۶ ج ۱). فقط واللہ تعالی اعلم

اذان گفتن در قطار

سوال : در قطار اگر با جماعت نماز ادا میکنند پس گفتن اذان مسنون است یا نه؟ اگر مسنون است پس در هر خانه آن اذان گفتن مستحب است یا یک اذان گفته شود پس برای تمام مسافریں قطار کافی میباشد؟ خواه مسافرین دیگر خانه های آن آواز این اذان را بشنوند یا نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : سفر خواه شرعی باشد یا لغوی درین اگر تمام رفقاء موجود باشند پس اذان گفتن مستحب است و اقامت سنت مؤکده. حکم تنها نماز گزاردن در سفر نیز همین است. در خانه ریل چونکہ همه مردم یکجا میباشد لہذا درین خواه نماز با جماعت شود یا تنها در هر دو صورت اذان مستحب است و اقامت سنت مؤکده. در حالت رفتار قطار مسافرین یک خانه آن یا خانه دیگر آن هیچ تعلقی ندارند، لذا اذان و اقامت در هر خانه آن مستقل میباشد اگر چه به خانه دیگر آواز اذان برسد، فقط واللہ تعالی اعلم. ۲۸ / صفر سنہ ۹۸

اذان دادن داخل مسجد

سوال : در بهشتی گوهر نوشته است کہ داخل مسجد اذان دادن مکروه تنزیہی است و تشریح این را نوشته نکرده است برای کرم از تشریح و تفصیل آن آگاہ فرمائید کہ سبب مکروه بودن آن چیست؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : در بھشتی گویا این مسئلہ را درست نوشتہ است، در مسجد اذان دادن خلاف اولی است، زیرا کہ مقصد از اذان اینست کہ زیاد تر مردم ازین آگاہ شوند کہ جماعت قائم شونده است و ظاہر است کہ بہ اذان گفتن داخل مسجد آواز آنقدر دور نمیرود، چقدر کہ بیرون از مسجد در جای بلند بہ اذان دادن میرود.

قال فی الھندیۃ ویلینی ان یؤذن علی المأذنة او خارج المسجد ولا یؤذن فی المسجد کذا فی قاضی خانو السئۃ ان یؤذن فی موضع عال یكون اسمع لجمیہ الناس و یرفع صوته ولا یجھد نفسه کذا فی المھر الرائق (عالمگیری ج ۱، ص ۴۴) و فی الشامیۃ تحس (قوله فی مکان عال) فی القنیۃ ویسن الاذان فی موضع عال و الاقامة علی الارض (الی قوله) و فی السراج ویلینی للمؤذن ان یؤذن فی موضع یكون اسمع لجمیہ الناس و یرفع صوته ولا یجھد نفسه لانه یحضر آذ (رد المحتار ج ۱، ص ۳۴۴)

ازین عبارات معلوم شد کہ مقصد از اذان دادن در خارج مسجد صرف تبلیغ صوت است، چنانچہ تعامل اذان ثانی جمیعہ اندرون مسجد است زیرا کہ مقصود ازین رسیدن آواز تنها بہ حاضرین است، درین عصر بطور عام بر بلندگو اذان دادہ میشود بنابر آن در مسجد اذان دادہ شود یا در کدام جای پست دیگری بہر حال رفع صوت میشود، لذا در اذان دادن داخل مسجد در بلندگو هیچگونہ کراہت معلوم نمیشود، نیز در عبارت مذکورہ قاضیخان "علی المأذنة او خارج المسجد" علی سبیل التردید معلوم شد کہ در صورت اذان علی المأذنة ضرورت خارج مسجد نیست بلکہ عام تعامل اینست کہ مأذنة فوق المسجد میباشد خارج مسجد نمی باشد.

ویؤیدہ العبارات الاکتیۃ قال ابن عابدین رحمہ اللہ والظاہر ان هذا فی مؤذن الحی اما من اذن لنفسه او لجماعة حاضرین فالظاہر انه لا یسن له المکان العالی لعدم الحاجة تأمل (رد المحتار ج ۱، ص ۳۴۴) و فی الھندیۃ و یکرہ الاذان قاعداً وان اذن لنفسه قاعداً فلا بأس بہ (عالمگیری ج ۱، ص ۴۴) و فی الشامیۃ قال ابن سعد ما لشدائی امر زید بن ثابت رضی اللہ عنہ کان یبھی اطول بیعت حول المسجد فکان یؤذن فوقهم اول ما اذن الی ان ہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مسجد فکان بعد یؤذن علی ظہر المسجد و قدر فاعلم لہ شیء فوق ظہرہ (رد المحتار ج ۱، ص ۳۶۰)

ازین عبارت آخری شامیہ خوب واضح شد کہ علت کراہت الاذان فی المسجد صرف عدم بلوغ صوت است، و مگر نہ اگر تعلق کراہت بہ نفس مسجد میباشد پس بر ظہر المسجد نیز اذان مکروہ میباشد حالانکہ در زمانہ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم برین عمل شدہ بود، نیز اذان ثانی جمیعہ بالاتفاق

در مسجد مشروع است، ازین نیز ثابت شد که حکم خارج مسجد برای دیگر اذانها محض جهت تبلیغ صوت است. و فی اعلام السان واعلم ان الاذان لا یکره فی المسجد مطلقاً كما فهم بعضهم من بعض العبارات الفقهية وعموهة لهذا الاذان (الاذان بین یدی الخطیب) بل مقتداً عما اذا کان المقصود اعلام ناس غیر حاضرین (الی قوله) فی الجملی انه یؤذن فی المسجد او مافی حکمه لا فی البعید عنه قال الشیخ قوله فی المسجد صریح فی عدم کراهة الاذان فی داخل المسجد و اما هو خلاف الاولی اذا مست الحاجة الی الاعلان بالمالع وهو المراد بالکراهة المنقولة فی بعض الكتب فافهم. (اعلام السان ج ۳ ص ۳۷)

البته داخل مسجد جهر مفرط بالخصوص در قسمت مسقف خلاف ادب معلوم میشود لذا بهتر اینست که بلندگورا از مسجد بیرون مانده شود، اگر در بیرون هیچ انتظام به سهولت ممکن نباشد پس داخل مسجد نیز باکی ندارد. فقط والله تعالی اعلم.

۳/ ربیع الاول سنه ۹۶ هجری

طریقه صحیح اذان و اقامت

سوال : بطور عام قاری صاحبان اقامت را اینچنین میگویند "الله اکبر الله اکبر یعنی راه تکبیر اول را مرفوع میخوانند. و در تکبیر دوم الف اسم الله را ساقط نموده می پیوستند. همچنان بر هر کلمه اول اعراب میخوانند "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ" همچنان "حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ" حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ قد قامت الصلوة میخوانند. این طریقه مطابق اصول است، مگر معلوم شده است که شماین را خلاف سنت میفرمایند لهذا وضاحت این مطلوب است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : طریقه مسنون اذان و اقامت اینست که هر کلمه را ساکن خوانده شود. در اذان بر هر کلمه وقف کند و در اقامت بعد از دو کلمه مگر کلمه اول را نیز بنیت وقف ساکن بخواند. "قد قامت الصلوة" را نیز دو مرتبه همچنان بگوید. در اذان و اقامت دو تکبیر را یک کلمه شمرده میشود. در اذان هر هردو تکبیر. در تکبیر اول و در اقامت براء سه تکبیر اول رفع خواندن خلاف سنت است. این را باید ساکن خوانده شود یا مفتوح نموده بادیگر ساکن پیوسته شود. قال فی شرح التنویر و بفتح راه اکبر و العوام یضمونها و قال ابن عابدین رحمه بعد ذکر النقول المختلفة والحاصل ان التکبیرة العائیه فی الاذان ساکنه الزام للوقف حقیقه و رفعها خطأ و اما التکبیرة الاولی من کل تکبیرتین منه و جمیع تکبیرات الاقامة فقیل بحركة

الراء بالفصحة على نية الوقف وقيل بالظمة اعراباً وقيل ساكنة بلا حركة على ما هو ظاهر كلام الامداد والزيلعي والمبدائع ومجاعة من الشافعية (وبعد اسطر) ثم رأيت على سبيل ذي عبد الله رسالة في هذه المسئلة سماها تصديق من غير بفتح راء لله اكبر اكثر فيها العقل وحاصلها ان السنة ان يسكن الراء من لله اكبر الاول او يصلها بالله اكبر الثانية فان سكنها كلي وان وصلها نوى السكون لم ترك الراء بالفصحة فان ضحها خالف السنة لان طلب الوقف على اكبر الاول صورة كالساكن اصابة لم ترك بالفتح. (رد المحتار ج ۳ ص ۲۵۸) . فقط والله تعالى اعلم . ۱۳ ذی القعدة ۱۳۹۸ هـ

در تکبیر اذان و اقامت بر راء پیش خواندن غلط است

سوال : چه میفرمایند علماء دین و مفتیان شرع متین درین مسئله که وصل راء لفظ اکبر با اسم جلاله درست است یا نه؟ اگر درست است پس راء مفتوح یا مضموم کدام یکی صحیح است؟ و وجه مفتوحه نیز بیان گردد؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : این دو صورت دارد، یکی اینکه راء را ساکن خوانده شود، درین صورت همزه لفظ الله ساقط نمیشود، صورت دوم اینست که راء را فتح داده با اسم الله پیوسته شود و همزه را ساقط کرده شود، راء را مرفوع خواندن غلط است زیرا که از جهت حدیث "الاذان جزم" راء در حکم ساکن اصلی است، لهذا بحالت وصل جهت محفوظ ماندن از التقاء ساکنین بر راء فتح خوانده میشود. والتفصیل فی الشامیه فقط والله تعالی اعلم
۲۱ / جمادی الاولى سنه ۹۹ هجری

در وقت اقامت دست را بستن خلاف سنت است

سوال : چون مؤذن اقامت میگوید درین وقت بطور عام مقتدی دست را بسته ایستاد میشوند مگر این را سنت نمیدانند، سپس بعد از تکبیر تحریمه مطابق سنت دست می بندند معلوم شد که شما ازین منع میفرمائید؟ آیا این درست است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : قبل از تکبیر تحریمه دست بستن از هیچ جای ثابت نیست، این را سنت پنداشته نشود، چونکه این بر حدود شریعت زیادتى سات لذا مکروه است، علاوه ازین به گوش بردن دستهای آویخته را هنگام تکبیر تحریمه چقدر که اظهار عظمت شان احکم الحاکمین است در برداشتن دستهای بندیده شده آنقدر نیست، لهذا ترک این رسم

وتبلیغ به دیگران جهت احتراز ازین لازم است. فقط واللہ تعالی اعلم۔

۵/ ذی قعدہ سنہ ۱۲۸۸ھ

بعد از اذان در دعا دست برداشتن ثابت نیست

سوال : معمول علماء اکابرین در نظرمی آید کہ در دعاء بعد از اذان دست نمی برداشتند۔ حالانکہ از احادیث متعدد ثابت است کہ رفع یدین از آداب دعاء است۔ عن الفضل بن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما قال قال رسول اللہ ﷺ مغلّی مغلّی تھدّی کل رکعتین وتضع وتصرع وتمسک ثم ترفع یدیک بقول ترفعہما الی ربک مستقبلًا بطوبیہا وجہک وتقول یا رب یا رب من لم یفعل ذلك فہی کذا و کذا رواہ الترمذی والنسائی وابن خزیمۃ فی صحیحہ و رجالہ ثقاہد (اعلام السانج، ص ۲۰۸) و دیگر نیز چندین احادیث اند۔ درین رابطہ حافظ سیوطی رسالہ مستقل دارد بنام "لغز الرعاء فی احادیث رفع الیدین فی الدعاء" امید است کہ جواب مفصل تحریر فرمودہ تشفی فرمائید۔ جزاکم اللہ تعالیٰ احسن الجزاء

الجواب باسم ملہم الصواب : دعاء بدو قسم است۔ یکی اینکه بدون توظیف الفاظ مخصوصہ مطلقاً حاجتی را طلب کردن، دوم اینکه الفاظ مؤظفہ خواہ با وقتی متعلق باشد یا مطلق، در احادیث از تتبع مواقع دعاء ثابت میشود کہ احادیث رفع یدین متعلق با قسم اول اند، با قسم دوم متعلق نیستند۔ الاماورد فیہ النص۔

چنانچہ بعد از وضو دخول و خروج در مسجد، دخول و خروج در خانہ، دخول و خروج در بیت الخلاق، در ابتداء سفر، انتہاء سفر، هنگام سوار شدن، دخول در بازار، هنگام خریدن چیزی، مصیبت زدہ را دیدہ، رابطہ بہ عیادت مریض وغیرہ در اعدیہ مأثورہ هیچ یکی قائل رفع یدین نیست، رابطہ بہ اوقات جماع و اوقات انزال نیز ادعیہ منقول اند، در آنها حکم رفع یدین همچنان مستبعد است، در خلوت اول بازن و غلام، بر خریدن کنیز یا حیوان وارد است کہ موی پیشانی آنرا گرفت ہاین دعاء را بخواند "اللہم الی اسئلك من غیرہا و غیر ما جہلہا علیہ و اعود بک من ہر ما و ہر ما جہلہا علیہ" درین وقت بجای رفع یدین حکم گرفتن موی پیشانی است بلکہ درین صورت رفع یدین شدہ نمیتواند۔

همچنان برای کدام حاجت فوری دعای مختصر و بردخواست کسی در کلمات دعائیہ او رفع یدین ثابت نیست بلکہ عمل حضور اکرم ﷺ این بود کہ بدون رفع یدین درخواست

کنندہ را بہ غرض شنواندن بآواز بلند کلمات دعائیہ میفرمودند۔ روی البھاری رحمۃ اللہ علیہ عن جریر رحمۃ اللہ علیہ قال کنت مع لائیس علی الخلیل فھرب الی رحمۃ اللہ علیہ فی صدی حتی رأیہا اثر اصابعہ فی صدی و قال اللھم اجعلہ ہادئاً مہذباً۔ درین موقع حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم برای حضرت جریر رحمۃ اللہ علیہ در دعاء بجای رفع یدین برسینہ او دست زدہ کلمات دعائیہ فرمود۔

بطور مثال این یک واقعہ را نقل کردہ شدہ است و گرنہ در احادیث نظائر این بسیار بکثرت موجود اند کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بردرخواست دعاء از طرف کسی اورا شنواندہ مختصر کلمات دعائیہ فرمود۔ درین مواقع عدم رفع یدین آشکار است۔ و در قصہ جریر رحمۃ اللہ علیہ عدم رفع یدین متیقن۔ للمنفاتع الظاہرہ بین الرع والھرب فی الصد۔ فقط واللہ تعالی اعلم۔

۳ / ذی قعدہ سنہ ۹۹ھ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

إِنَّمَا سَمِعْتُهُ الرَّبَّاءَ يَقُولُ مَا قَالَ كَأَنَّ عِزَّةً مِنْ اللَّهِ (رواه السيوطي عن الحلية)

ارشاد الانام بجواب ازالة الاوهام

از حدیث، فقه، تعامل صحابه جنس و مذاہب اربعہ ثبوت اینکه مقتدیان باید بمجرد شنیدن تکبیر اول اقامت ایستاد شوند.

• تاریخ تالیف : _____ ۳ / صفر، سنہ : ۱۳۷۲ هـ

• اشاعت اول : _____ سنہ : ۱۳۷۹ هـ

• موضوع : _____ مقتدی باید با گفتن کدام لفظ اقامت ایستاد شود.

• بحث از طریق دلائل عقلی

• بحث از طریق احادیث

• بحث از طریق فقهی

• تعامل صحابه کرام رضی الله تعالی عنهم.

• نصوص فقهاء کرام رحمهم الله

• تعامل مذاہب اربعہ.

بعد از تالیف این رساله چند کاپی آن با مؤلف ازالة الاوهام و دیگر برادران گرامی فرستاده شده بود بخاطریکه این فتنه با همینجا به پایان برسد . از همین جهت در همان زمان اشاعت عمومی آن رساله متوقف شده بود . البته متأسفانه که این سلسله کاملاً به پایان نرسید، بلکه در سنہ (۱۳۷۹ هـ) باز شائع گردید .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ حامداً ومصلیاً ومسلماً

امام بعد : بندہ رشید احمد لدھیانوی عفا اللہ عنہ بخدمت ارباب فہم و فراست مظہر است کہ درین دور پرفتن دجالیّت والحادیّت در تمام آفاق پراگندہ شدہ اند، باد ارتداد عالمگیر است۔ کشتی صداقت با فشار باد سرسرا باطل ہل میخورد، جہاد امت مسلمہ در گرداب ہولناک کفر و ارتداد محصور شدہ اند، برای برپاداشتن وقار انگریزان، انگریزها منصوبہ و تدابیر ختم نمودن نام مبارک و ناموس رسالت سیدالکونین ختم المرسلین را می اندیشند، در چنین حالت فریضہ مسلمانان است کہ جمیع اختلافات جزئیہ را بالای طاق گذاشتہ متحد شود و جہت حفاظت ناموس رسالت و جہت بلندداشتن نام خدا و رسول رادر زمین خدا بر مخلوق خدا جہت نافذ کردن خدا نیز جہت استحکام کشور محبوب خود پاکستان و جہت محفوظ داشتن عصمت مال، جان، عزت و آبروی خود ہرگونہ عیش و آرام، سکون و راحت را ترک نمودہ تن مستعد و سربکف بگردید، زمانہ مارا از دوشانہ گرفته تکان میدہد مگر ما ہستیم کہ تاکنون از خواب غفلت بیدار نمی شویم لیکن آگاہ باشید کہ زمانہ بہترین استاد است اگر جای خدا نخواستہ تعبیر خوابهای منحوس امت مرزانیہ تکمیل شد پس یاد داشتہ باشید کہ بامسلمانان ازین ہم بالاتر معاملہ خواہد شد کہ درینچاپ مشرقی شد۔

نہ سمجھو گے تو مت جاؤ گے اے اباب پاکستان

تمہاری داستان تک بھی نسوگی داستانوں میں

افسوس و صد افسوس است کہ ما تاکنون ہم رفتار زمانہ را نفہمیدیم، و بر اختلافات جزئی درمیانی خود (آنہم بالکل بر مسائل معمولی مستحب و مندوب) نزاع نمودہ تفریق و فتنہ برپا میکنیم، امروز حال ما بعینہ همانست کہ چون از عیسویان سلطنت را غصب کردہ میشد و ہادری آنان آنوقت رابطہ بہ طہارت بول و براز حضرت مسیح علیہ السلام میان خود مناظرہ میکردند، و ہمین حالات باعث سلب زمام اقتدار از دست مسلمانان قرار گرفت۔

جب چلی بغداد میں تاتاری تیغ نیام مقیان شرع میں جاری تھی اک جگہ حرام

ایک کسٹا تھا کہ کوا اٹیت و سالم حلال دوسرا کسٹا کہ کالی چونچ سے تا دم حرام

اس زمانے کے مؤرخ نے جو دیکھا تو کسا مقیاس را مژدہ کار ملتِ بیضا تمام مگرچہ کنیم، مجبور ہستیم تا وقتیکہ خلاف تعامل امت مسلمہ مسئلہ برپا نمیشد تا آن وقت شہرت نمی یابید، عنایت اللہ مشرقی سمت قبلہ جمیع مسلمانان را غلط و نمازهای ایشان را فاسد قرار داده لقب علامہ را دریابید، پاسخ دندان شکن ارا ما در رسالہ خود بنام المشرفی علی المشرقی دادہ ایم، سپس تعجب اینست کہ حضرات خواہان اینگونه شہرت این را ظاہر نمودہ کہ این مسئلہ را از ہمہ نخست ما حل کردہ ایم، از عوام خطاب مجدد را حاصل نمودن میخواستیم حالآنکہ سمت قبلہ، حلت و حرمت زناغ، در مسجد بودن اذان دوم جمعه، در اقامت وقت حی علی الفلاح قیام کردن وغیرہ سوالات را چندین بار برپا کردہ شد و علماء حق این فتنہ ہارا خاموش نمودند، اکنون این مدعیان تجدید یا از جہت جاہلت خود درمادی این فتنہ ہا از فیصلہ های طی شدہ ناواقف اند یا باوجود معلوم بودن تجاہل نمودہ ذریعہ شہرت قرار دادن میخواستند، یک رسالہ بنام ازالہ اوہام است، در آن کوشش ناکام ثابت کردن این را نمودہ است کہ چون مؤذن هنگام گفتن اقامت حی علی الفلاح بگوید پس برای مقتدیان درین وقت ایستادن بالاتفاق سنت است و پیش از آن ایستادن گناہ است، ما تایک مدت این را بحث فضول پنداشتہ بسوی این ہیچ توجہ نکردیم و درین مورد کدام استفساراتی کہ می آمد آنہارا نیز متوقف می ساختیم البتہ درین مضمون حیرت ضرور بود.

سر خدا کہ عابد و زاہد کہے نہ گفت در صیرتم کہ بادہ فروش از کجاشنید

اکنون چونکہ این فتنہ از حد زیاد افزایش یابید و درین مورد انبار استفسارات پیش روی من افتادہ است پس درین مورد مجبوراً بادل ناخواستہ قلم برداشتم، پس واضح باشد کہ درین مسئلہ با سہ طریق بحث و استدلال شدہ میتواند، عقل، حدیث، فقہ، لہذا باین سہ طریقہ مختصر بقدر ضرورت تحریر کردہ میشود.

بحث بطریق عقل

شرعاً، عرفاً، وضعاً ازہر حیثیت امام امیراست، قایم کردن نماز در اختیار اوست لہذا اقامت و قیام الناس ہردو تابع امام اند، قیام الناس باہیچ لفظ اقامت تعلق ندارد البتہ در اقامت اعلام امر امام باقامۃ الصلوۃ است، لذا بمجرد اللہ اکبر گفتن مقیم مقتدی بدانند کہ امام امر اقامۃ الصلوۃ را کردہ است لہذا برای تعمیل امر امام فوراً باید ایستاد.

بحث بطریق حدیث

از تتبع ذخیره حدیث نیز این معلوم میشود که قیام الناس باهیج لفظ اقامت تعلق ندارد، بلکه این مردو تابع امام اند، چنانچه تابع شدن اقامت امام درین روایت صحیح مسلم مصرح است. عن جابر بن سمرة رضی الله عنه قال کان بلال رضی الله عنه یؤذن اذا حضرت الشمس فلا یقیم حتی یمخرج النبی ﷺ فاذا خرج الامام اقام الصلوة لحقین یراء (مسلم)

و تابع بودن قیام الناس برای امام درین حدیث مذکور است : عن عبد الله بن ابی قحافة عن ابيه رضی الله عنه قال قال رسول الله ﷺ اذا اقيمت الصلوة فلا تقوموا حتى ترونی (بخاری)

معلوم شد که قیام باهیج لفظ اقامت تعلق ندارد، چنانچه حافظ ابن حجر عسقلانی رحمه الله در فتح الباری میفرماید: و قوله حتى ترونی تسویع للقیام عند الرؤیة وهو مطلق غیر مقید بهی من الفاظ الاقامة ومن ثم اختلف المصنف علیها كما سبأ

الله اکبر گفتن مقیم اعلام است که امام امر اقامت صلوٰه را کرده است، دلیل بر آن این حدیث است. عن عبد الرزاق عن ابن جریج عن ابن شهاب ان الناس كانوا ساعة یقول المؤمن لله اکبر یقومون الی الصلوة فلا یأتی النبی ﷺ مقامه حتى تعبدل الصفوف (فتح الباری)

در شرح این حدیث علامه منادی رحمه الله میفرماید: ای اسعوا الی الصلوة او المراد بالنداء الاقامة والعزمة بالفتح الامر

اکنون این سوال ناشی میگردد که چون حضرت بلال رضی الله عنه بعد از خروج النبی ﷺ اقامت میگفت و صحابه کرام رضوان الله علیهم تکمیل اقامت را اعلام بالخروج النبی ﷺ پنداشته قیام میکردند پس مطلب "اذا اقيمت الصلوة فلا تقوموا حتى ترونی چیست؟ زیرا که ازین حدیث ظاهر میشود که اقامت پیش از خروج النبی ﷺ میشد پس به تکبیر اقامت اعلام بالخروج نشد لذا قیام را باخروج متعلق کرده شد. جواب آن اینست که درابتداء حضرت بلال رضی الله عنه گاهی پیش از خروج النبی ﷺ اقامت میگفت، درین رابطه "اذا اقيمت الصلوة الخ ارشاد فرمود. چنانچه در فتح الباری آمده است: و بان صدقهم فی حدیث ابی هریره رضی الله عنه کان سبب لانه عن ذلك فی حدیث ابی قحافة رضی الله عنه و انهم كانوا یقومون ساعة تقام الصلوة ولولم یمخرج النبی ﷺ فداهم عن ذلك.

بعده معمول حضرت بلال رضی الله عنه همین گردید که بعد از خروج النبی ﷺ اقامت میگفت

چنانچه در حدیث گذشته مسلم مصرح است لهذا بعد از آن جهت اعلام بالخروج گردیدن تکبیر اقامت قیام میکردند، چنانکه در حدیث عبدالرزاق گذشت.

غرض اینکه امام خواه از مسجد بیرون باشد یا قریب محراب باشد بهر صورت در حدیث قیام الناس را با قیام امام معلق کرده شده است.

همینکه فیض الباری در شرح بخاری میفرماید: ان الامام ان كان خارج المسجد يلبي للمعتدين ان يقوموا التسوية الصفوف اذا دخل المسجد وان كان في المسجد فالمعتدون قیام من موضع امام مالك رحمه در موطا میفرماید: لم اسمع في قيام الناس بعد محدود الا اني اري ذلك على طاعة الناس فان منهم الثقيل والخفيف فاذين معلوم شد که قیام الناس با هیچ لفظ اقامت مربوط نیست مگر صحابه کرام چنانچه چونکه تکبیر اقامت را علامت قیام الامام می پنداشتند لذا تعامل ایشان همچنین بود که بمجرد شنیدن لفظ الله اکبر ایستاد می شدند، اما نهی قیام قبل از خراج امام که در حدیث وارد شده است آن نیز تنزیهی است. از دلائل قرار ذیل این امر واضح میگردد.

(۱) در فیض الباری شرح بخاری است: اما القيام قبل رؤيته بعدة عرفاء كما قال مرة في بعض الاقسام انكم لا تدعون اصمولا غائبا حين را هم يهاهون في الجهر فليس فيه ان الجهر ممنوع كما فهم بعضهم بل فيه ايلان يكون الجهر عرفاء فهكذا القيام من قبل.

(۲) حافظ ابن حجر عسقلانی رحمه در فتح الباری میفرماید: واما حديث اني هريرة حدثت اني ارياً بلفظ اقيمت الصلوة فسوى الناس صفوفهم فخرج النبي صلى ولفظة في مستخرج اني نعيم فصف الناس صفوفهم ثم خرج علياً ولفظة عند مسلم اقيمت الصلوة فقيماً فعند الصفوف قبل ان يخرج اليها النبي صلى فاني فقام مقامه الحديث وعنه في رواية ابن داود ان الصلوة كانت تقام لرسول الله صلى فيأخذ الناس مقامهم قبل ان يحى النبي صلى فيجمع بينه وبين حديث اني فتادة حدثت بان ذلك ربما وقع لبيان الجواز.

همچنین مضمون در عمدة القاری و غیره نیز است. ازین ثابت شد که پیش از خروج امام نیز قیام جائز است لهذا لا محال نهی را بر تنزیهیه محمول کرده میشود.

(۳) علامه بدرالدین عینی رحمه در عمدة القاری میفرماید: قال العلماء والنبي عن القيام قبل ان يروا ولا يطول عليهم القيام.

و در فتح البخاری شرح بخاری آمده است: فيها هم عن ذلك لاجل ان يقع الغشيل يبطي فيه عن

المخرج عليهم انتظاراً.

ازین معلوم شد که این نهی محض شفقاً است.

خلاصه جمله احادیث این شد که قبل از قیام امام قیام الناس مکروه تنزیهی است بهتر اینست که بعد از قیام امام قیام کرده شود واعلام قیام امام با ابتداء اقامت (لفظ الله اکبر) میشود لذا مقتدی به مجرد شنیدن لفظ الله اکبر قیام کنند. بر همین تعامل صحابه کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین بود. در ابوداؤد آمده است.

عن کھمس قال لما اهل الصلوة المعنى والامام لم يخرج للقعد بعضاً فقال بل شیخ من اهل الكوفة ما یصلک قلت این بریده قال هذا السبود فقال لی الشیخ حدثی عبد الرحمن بن عوسجة عن البراء بن عازب رضی قال کنا نقوم فی الصفوف علی عهد رسول الله ﷺ طویلاً قبل ان یکبر الخ قال ابو الحسن السدی هذا لا یدل علی ان قیامهم کان لا انتظار الذی ﷺ بل يجوز ان یکون بعد حضوره ﷺ (فتح الودود) و قال فی الملل فعبس بھنا ان القیام فی انتظار الامام غیر معنی عنه و زیع ان ما قال این بریده رضی ان هذا السبود المعنی عنه غیر صحیح. (بدل المجہود)

بحث بطریق فقہ

چونکہ در حدیث قیام الناس را تابع قیام امام قرار داده شده است لذا در فقہ نیز همین راعی معمول به فرموده شده است. چنانچہ در عالمگیریہ آمده است: فاما اذا کان الامام خارج المسجد فان دخل المسجد من قبل الصفوف فکلماً جاوزه صفاً قام تلك الصف والیه مال حصص الائمة الخوالی والسر عسی وشیخ الاسلام عواہر زاد حقوان کان الامام دخل المسجد من قدامهم یقومون کما رأوا الامام.

همین مضمون در ردالمحتار، بدائع الصنائع و تبیین الحقائق نیز آمده است. در بدایع این عبارت نیز است. ولان القیام لاجل الصلوة ولا یمکن ادانها بدون الامام فلم یکن القیام مفیداً.

ازین عبارات معلوم شد که قیام الناس با اقامت هیچ تعلقی ندارد بلکه تابع امام است.

چنانچہ خود مؤلف ازاله اوہام نیز این را تسلیم کرده اند و در صفحه ۱۷ ازاله اوہام میفرمایند " این بخاطریکہ نماز جماعت بغیر امام ناممکن و برای نماز ایستاد شدن میباشد پس بغیر امام ایستاد لا حاصل و شان مسلمان نیست کہ درہی لا حاصل شود پس معلوم شد کہ در حالت قیام امام دریام مقتدی هیچ کراہت نیست اگرچہ پیش از اقامت باشد.

باقی ماند این سوال که امام اگر در مسجد موجود باشد پس او بر کدام لفظ اقامت ایستاد شود تا که در متابعت او مقتدی نیز این لفظ را شنیده قیام کند پس درین مورد چونکه در حدیث هیچ حد معین نبود لذا امام مالک رحمته الله و جمهور علماء هیچ حد معین نکردند البته تکبیر اول اقامت را اعلام پنداشته ایشان قیام کردن به ابتداء اقامت را مستحب قرار دادند. علامه بدرالدین عینی رحمته الله در عمدة القاری میفرماید: فذهب مالك و جمهور العلماء الى انه ليس للقيامهم حدود لكن استحب عامهم القيام اذا اخذ المؤذن في الاقامة.

سعید ابن المسیب و عمر ابن عبدالعزیز رحمتهما الله این فکر را نمودند که تکبیر اعلام بقیام امام است نیز تعامل صحابه رضوان الله علیهم هم همین است که بمجرد شنیدن لفظ الله اکبر قیام میکردند. لهذا ایشان بمجرد الله اکبر گفتن مؤذن قول وجوب قیام را کردند.

وعن سعيد بن المسيب وعمر بن عبد العزيز رحمهما الله تعالى اذا قال المؤذن لله اكبر وجب القيام اذا قال حي على الصلوة اعتدلتها الصلوة واذا قال لا اله الا الله كبر الامام. (عمدة القاری)

از امام اعظم رحمته الله وقت حی علی الفلاح ندب قیام منقول است مگر مقصد از آن این نیست که پیش از آن قیام کردن خلاف ندب است بلکه تأخیر از آن را خلاف ندب قرار دادن منظور است. قال الطحاوی رحمته الله (مصحف قوله والقيام لامام ومؤتم الخ) والظاهر انه احتراز عن التأخير لا التقديم حتى لو قام اول الاقامة لا بأس وحذر. (طحاوی علی البدو المختار)

قول کراهت قبل قیام به حی علی الفلاح نه از امام درجای منقول است و نه از مشائخ حنفیه. در مختار جزئیة آخر باب الاذان محل المسجد والمؤذن یقیم قعدا لی قیام الامام فی مصلاة ویرین شامیه از مضمرات بواسطه هندیه نقل کرده است و یکره له الانتظار قائما الخ. همچنان در طحطاوی علی مراقی الفلاح نیز جزئیة مضمرات منقول است. این جزئیات بآن صورت مخصوص اند که امام ایستادن نشده باشد یا خارج از مسجد باشد. برین چند دلائل اند.

(۱) از سیاق این عبارات این تخصیص ظاهر است.

(۲) در مختار لفظ «الی قیام الامام» وضاحت آنرا میکند.

(۳) در شامیه و طحطاوی که جزئیة مضمرات است در آن لفظ «انتظار» قرینه یتنه است.

(۴) همین صورت مطابق احادیث مذکوره است که تعلق قیام الناس با قیام امام است نه

که با الفاظ اقامت.

(۵) علامہ طحطاوی رحمۃ اللہ علیہ تحت "والقیام للامام ومقرم فرمود" والظاهر انه احتراز عن التأخیر الخ حالانکہ درحاشیہ مراقی الفلاح بعد از نقل نمودن جزئیہ کراہت خود مضمرات کراہت را با اہتمام بیان میفرمایند و میفرمایند "والناس عنه غافلون" پس لامحالہ رد و اقوال علامہ طحطاوی را جهت نگاہ داشتن از تدافع و تعارض ضروری دانست کہ محل ہر دو جداگانہ باشد.

(۶) اگر پیش از حی علی الفلاح قیام کردن مطلقاً مکروہ باشد پس در صورت آمدن امام از خارج مسجد بمجرد دیدن امام قیام کردن (اگرچہ مؤذن تاحی علی الفلاح نرسیدہ باشد) مندوب نمی بود. ازین معلوم شد کہ جزئیہ کراہت مخصوص است، باعدم قیام امام سپس این کراہت نیز تنزیہیہ است. درحاشیہ درمختار آخر باب الاذان طحطاوی رحمۃ اللہ علیہ میفرماید (قولہ لغد) لم یبین حکمہ والظاهر انه مندوب، سپس در کراہت تنزیہیہ نیز طحطاوی اعتراض کردہ است. وفيہ انه قیامہ قنوی للعبادة فلا مانع منه (طحطاوی علی الدر المختار ج ۱ ص ۱۸۹)

غرض اینکہ مذهب امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ اینست کہ تاحی علی الفلاح ایستاد شدن مندوب است. از آن تأخیر کردن خلاف ادب است، تقدیم خلاف ادب نیست و اگر امام قیام نکرد یا امام از مسجد خارج است پس کراہت قیام الناس ازائمه حنفیہ منقول نیست البتہ مشائخ حنفیہ درین صورت قیام را مکروہ تنزیہی گفتمہ اند. مگر علامہ طحطاوی رحمۃ اللہ علیہ برین اعتراض کردہ است پس مشائخ حنفیہ در کراہت تنزیہیہ این مختلف اند.

اگر علی سبیل التنزل بخلاف تصریح امام طحطاوی رحمۃ اللہ علیہ مطلب قول امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ را همان را گرفته شود کہ مؤلف ازالہ اوہام پنداشتمہ است پس درین صورت امور ذیل قابل غوراند.

(۱) اصرار بر مندوب و انکار بر تارک آن گناہ و بدعت است. کما صرح بہ الطیثی فی شرح البکوة محمد حنیف ابن مسعود رحمۃ اللہ علیہ فی التزام الانصراف عن الیمین بعد الصلوة ما نصح فیہ ان من اضل عن مندوب وجعلہ عزماً ولم یعمل بالرخصة فقد اصاب منه الشيطان.

در تنویر الابصار این مسئلہ را در آداب ذکر کردہ است و در درمختار تعریف ادب را با این الفاظ میفرمایند: تر کہ لا یوجب اساماً ولا عتاً یا کترک سلة الزوائد لکن فعلہ الفضل و در فیض الباری شرح صحیح البخاری آمدہ است: و کیف ما کُن لہم السألة من مسائل نفس الصلوة بل من الأدب فان قام احد قبلہ لا یكون عاصياً.

(۲) این نیز از آداب نماز است کہ هنگام گفتن "قد قامت الصلوة" امام تکبیر تحریمہ بگوید مگر از جهت یک عارض تأخیر افضل است. آن عارض اینست کہ مؤذن در تکبیر تحریمہ با

امام شامل شده بتواند. در درمختار آمده است و هر ع الإمام في الصلوة لما قيل قد قامت الصلوة لو احر حقاً انما لا بأس به اجمعاً وهو قول الغائي والفلائي وهو اعدل المذاهب كما في شرح الجمع لمصنفه وفي القهستاني معيار الخلاصة انه الصحيح ودر رد المحتار آمده است : (قوله انه الصحيح) لان فيه مخالفة صل ففضيلة متابعة المؤذن واعانة له صل الشرع مع الإمام.

همچنان در مسئله قیام نیز از جهت یک عارض که از لحاظ عوام مانند لازم است قیام قبل از اقامت را افضل گفته میشود و این عارض اهتمام و تأکید تسویه صفوف و در عوام تهاون و تکاسل است. اگر گفته شود که در موطا مالک روایت است که حضرت عمر و حضرت عثمان رضی الله تعالی عنهما بعد از اقامت تسویه صفوف میکردند پس جواب اینست که تسویه صفوف کردن ایشان بعد از اقامت بوجه عذربود. این در هیچ جای ثابت نیست که مردم پیش منشر می نشستند و هنگام حی علی الفلاح ایستاد می شدند سپس تسویه صفوف کرده میشد بلکه پیش ثابت شده است که در صحابه کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعیه تعامل این بود که به مجرد شنیدن لفظ ۳ الله اکبر ایستاد می شدند و تسویه صفوف را شروع میکردند. پس اگر تا اختتام اقامت تسویه نمی شد پس فصل میان اقامت و تکبیر تحریمه بوجه عذر شد. بخلاف این صورت که نخست آرام بنشینند و بعد از اقامت تسویه را شروع کنند پس این فصل بین الاقامت والتحریم بلا عذر مکروه است.

(۳) اشیاء قرار ذیل از آداب اند.

(۱) وقت حی علی الفلاح قیام کردن.

(۲) جواب اقامت را دادن.

(۳) هنگام قد قامت الصلوة تکبیر تحریمه گفتن امام

(۴) متصل بودن تحریمه مقتدی با تحریمه امام.

(۵) پیش از تکبیر تحریمه اَللّٰهُمَّ وَجْهِيْ لِلدِّينِ فَطَرِ السُّنُوْبِ وَ الْاَرْضِ عَوْنَهَا وَ مَا اَكَاوِنُ

الْمُحَرِّ كُنْ اِنْ صَلَوَتِيْ وَ نُسُكِيْ وَ مَحْيَايَ وَ مَمَاتِيْ لِلدِّينِ وَ الْعُلُوْمِ خواندن.

(۶) قبل از قراءت شروع کردن از ثناء فارغ شدن مقتدی و غیره.

در بهلولی اینها تسویه صفوف نیز نهایت مؤکداست، ظاهر است که این همه چیزها را به یک

وقت چگونه ادا کرده میشود لذا لامحال ترک بعضی آداب لازم می آید.

(۴) بفرض تسویه صفوف یکی از دو ادب (وقت حی علی الفلاح قیام کردن و هنگام

لقد قامت الصلوة تكبيراً تحريمه گفتن امام ضرور ترك کردن میخواید پس در اخذ نخست و ترك دوم وجه ترجیح چیست؟

(۵) هر دو آداب مذکور را بجا آوردن چونکه مشکل بود لذا هنگام "حی علی الفلاح" عدم قیام کردن را امت ترك کردند و بردوم عمل را جاری گذاشتند. اکنون در جمیع بلاد اسلامی به اتفاق عدم متروک را معمول به نمودن و برین زور داده به فتنه برپا کردن چه ضرورت؟ این همه امور محض علی سبیل الفرض نوشته شده اند، و گرنه حقیقت معنی ندب پیش به الفاظ علامه طحطاوی رحمته گذشته است که از "حی علی الفلاح" تأخیر نکردن از آداب است نه اینکه تقدیم کردن از آن خلاف ادب است.

بعد از آن ما حقیقت رساله "آزاله اوهام" را نیز میخواستیم اندکی شرح دهیم. پس واضح باشد که کثیر قسمت های رساله یعنی تاجیکه مضمون احادیث است این بادعوی مصنف از دور هم هیچ تعلقی ندارد مطلب جمله احادیث اینست که تا وقتیکه امام نباید مقتدیان نباید ابستاد شوند، پس مؤلف محض جهت تبرک یا زیاد نمودن حجم رساله بر نقل نمودن این روایات زحمت فرموده است هیچ حدیثی پیش نکرده است که مثبت دعوی ایشان باشد.

بعد از آن عبارات کتب فقه اند. در آنها تصریح کرده است که باید بر "حی علی الفلاح" قیام کرده شود مگر در آنها هرگز مذکور نیست که در آن وقت قیام کردن مسنون است و پیش از آن گناه است بلکه فقهاء رحمهم الله تعالی این را باین معنی از آداب می شمارند که از آن تأخیر نکنند. توضیح این را ما پیش تحریر کرده ایم.

بعد از آن عبارات فقه اند که در آنها قیام در غیرو وجود امام را مکروه نوشته است. این عبارات بادعوی هیچ سروکاری ندارند.

پیش رفته حضرت مصنف میفرماید: "با وجودیکه در انچه صدها اختلاف است مگر در سنت بودن نشسته شنیدن اقامت هیچ یکی اختلاف ندارد. امام مالک، امام شافعی و امام احمد بن حنبل و متبعین ایشان همه بر سنیت این قائل اند، و تصریحات انچه احناف از قدر کفایت زیاده تر منقول اند."

معاذ الله چقدر بهتان عظیم است، بر بزرگان ملت، ما از عمدة القاری، فتح الباری و غیره شروع حدیث مفصل بیان کردیم که بعضی حضرات در اقامت قیام بر لفظ "الله اکبر" را واجب میگویند و نزد امام مالک رحمته برای قیام هیچ حد معین نیست، از موطا، قول ایشان را نیز پیش نقل کرده شده است و ما از حدیث ثابت کردیم که عمل صحابه کرام رضوان الله علیهم نیز بر همین

بود که در اقامت بمجرد شنیدن لفظ ^۳الله اکبر ایستاد میشدند. سپس طرفه اینکه فقهاء احناف رحمهم الله تعالى این را در آداب می‌شمارند آن هم بمعنی ترک تأخیر، مگر مؤلف ^۴ازاله اوهام بر فقهاء الزام قول سنیت را عاید مینماید و از دیگرانم بغیر نقل کدام تصریح یا اشاره برایشان نظر خود را می‌چسپاند، وی بسیار ظلم کرده است؟ و در حقیقت این ظلم بر نفس خود است.

پیش می‌فرماید: ^۵«کنون باقی ماند این اعتراض جاهلانه برخی نادانان که اگر وقت اقامت نشسته شود و بر ^۶«حی علی الفلاح» یا بعد از آن اگر ایستاد شوند پس صفوف چه وقت درست خواهیم شد. ازاله این را نیز از احادیث و تصریحات ائمه بگیرید.

بعد از آن دو احادیث موطاراً نقل کرده است در آنها مذکور است که حضرت عمر رضی الله عنه و حضرت عثمان رضی الله عنه بعد از اقامت انتظام تسویه صفوف را می‌یکردند. جواب این را ما پیش داده ایم که از آن احادیث این هرگز ثابت نیست که مردم پیش از آن با اطمینان منظمی نشستند و بعد از اقامت تسویه صفوف را شروع می‌کردند بلکه طرز عمل صحابه کرام رضی الله عنهم را ثابت کرده شده است که از ابتداء اقامت تسویه صفوف را شروع می‌کردند. اگر چه اتمام تسویه بعضی دفعه بعد از ختم شدن اقامت می‌شد.

حضرت علامه بالکل در آخر رفته بر حاشیه چنین سخن نوشته است. کسیکه بر لیاقث کارها پرده چاب کرده انداخت و جهالت مرکبه را فاش کرد. ملاحظه شود. ^۷قال محمد یلمی للقوم اذا قال المؤمن حی علی الفلاح ان یقوموا الی الصلوة الفلاح. در حاشیه رقم طراز اند.

^۸«هرگز بعضی حضرات را لفظ امام ینبغی در شبهه نیندازد، لهذا علامه معنی این را از زبان علامه شامی بشنوید می‌فرماید: یلمی فی عرف المتأخرین غلب استعماله فی المدح و البعث و امای عرف القدماء فاستعماله فی عام حی یسلم الوجوب ایضاً.

از حضرت علامه ما می‌پرسیم که قول امام محمد رحمه الله ینبغی را شما بر ^۹«یندب» یا بر ^{۱۰}«یجب» اگر بر ^{۱۱}«یندب» محمول است پس این حاشیه دوم بلکه به چاب نمودن کتاب دو ورقی چه ضرورت بود و اگر بر ^{۱۲}«یجب» محمول میکند چنانکه از طرز بیان ظاهر است پس دعوی خاص است و دلیل عام.

برای ما اگر چه رابطه برین لفظ ^{۱۳}«ینبغی» ضرورت به نوشتن چیزی نبود زیرا که این فریضه مدعی است باز هم این تنبیه میدهد که جمله فقهاء رحمهم الله تعالى این مسئله را از آداب می‌شمارند لذا درینجا ^{۱۴}«ینبغی» هرگز بمعنی ^{۱۵}«یجب» شده نمیتواند.

در جواب سوال دوم می‌فرمایند: این مسئله شرعیه را که در آن اختلاف هیچ فرد نیست بدعد و حادث گفتن سخت حرام است. ما پیش ثابت کرده ایم که درین اختلاف است و این

خلاف جمهور است. نیز تا حییٰ علی الفلاح قیام کردن و تاخیر از آن نیز خلاف ادب قراردادن را بدعت گفتن اگرچه گناه است مگر تقدیم از آن را خلاف ادب گفتن کوتاه نظری و آنرا سنت یا واجب گفتن و بر آن اصرار و بر تارک انکار کردن یقیناً بدعت و ضلالت است. پیش می فرمایند: "ارشاد نبی کریم ﷺ یا عمل کنند بر آن را باعث عمل بر آن معاذ الله به نگاه ذلت دیدن کفر است."

درین عبارت مؤلف دعوی کرده است که بر "حییٰ علی الفلاح" قیام کردن ارشاد گرامی آنحضرت ﷺ است حالآنکه این برسید الکوینین ﷺ دروغ و بهتان است. از کدام حدیث ضعیفتر هم این ثابت نیست. آنحضرت ﷺ فرمود "من کذب علی متعمداً فلیتوا مقعده من النار" پس در شوق تألیف حدیث حدیث وضع کننده و بهتان تراشنده بر آنحضرت ﷺ منتظر جایگاه موعود خود باید باشد. (اعاذنا الله تعالی منه)

مادر آخر از مؤلف تنها جواب سه سوال قرار ذیل را می طلبیم.

(۱) کدام حدیث از همه ضعیفتر پیش کنند که در آن بیان این باشد که در موجودگی امام باید مقتدی بر "حییٰ علی الفلاح" ایستاد شود. ما از یک حدیث قولی ثابت کردیم که در اقامت بمجرد شنیدن لفظ "الله اکبر" باید قیام کرده شود و از یک حدیث فعلی واضح کرده است که صحابه کرام علیهم الرضوان در اقامت بمجرد شنیدن لفظ "الله اکبر" ایستاد میشدند.

(۲) از امام اعظم عظیمه کدام روایت از همه ضعیفتر را نشان دهد که ایشان قبل از "حییٰ علی الفلاح" از قیام منع فرموده باشند یا این را مکروه قرار داده باشند.

(۳) از یک کتاب فقه عبارتی بیاورد که در آن سنت قیام بر "حییٰ علی الفلاح" ذکر باشد جمله فقهاء رحمهم الله تعالی مندوب نوشته اند و در آداب ذکر میفرمایند. هیچ یکی سنت نیگوید. و مندوب نیز باین معنی که ازین تأخیر نکند.

در آخر از مؤلف دوباره التماس است که بجای تقاریر طویل و عریض مختصر جواب این سه سوال را عنایت فرماید و این هم گزارش است که اگر در مورد اذان جمعه هم اراده تحریر چیزی را داشته باشد آنرا نیز فوری طبع کنند تا که با مطالعه دلائل قاطعه حضور ماهم مشرف شریم.

فقط ولله الهادی الی سهیل الرشاد والاعاصم من ظلمات الفتن والفساد

باب استقبال القبلة

حد الانحراف عن القبلة

سوال : یک مسجد از سمت قبله بسیار زیاد منحرف است، شرعاً حکم آن چیست؟ بینوا بیانا شافياً توجروا اجراً وافياً.

الجواب ومنه الصدق و الصواب : از بیت الله تا ۴۵ درجه انحراف مفسد نیست، ازین زیاد باشد پس مفسد است، لهذا از کدما عالم ریاضی تحقیق گیرید که انحراف مسجد چند درجه است؟ اگر عالم ریاضی دان میسر نشد طول دیوار دارای قبله مسجد را و قطب نما گذاشته تفاوت هر دو طرف دیوار را با نهایت احتیاط پیمانه نموده نوشته بطرف احقر بفرستید، برای پیمانه نمودن طول دیوار و تفاوت اطراف شمالی و جنوبی به شخص خردمند و معتبر ضرورت است. فقط والله تعالی اعلم
غرة ربيع الآخر سنة ۱۳۷۴هـ

سمت قبله شکاگو

سوال : در شکاگو نماز را بکدام طرف خوانده میشود؟ درینجا برین اختلاف است، منتظر فیصله شما هستیم؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب :

مکه مکرمه : طول شرقی = $39^{\circ} / 9^{\circ}$ ، عرض شمالی = $40^{\circ} / 41^{\circ}$
شکاگو (امریکا) طول غربی = $87^{\circ} / 88^{\circ}$ عرض شمالی = $42^{\circ} / 8^{\circ}$ ، سمت قبله $48^{\circ} / 4^{\circ}$ از شمال بجانب مشرق.

مم عرض موقع = مم عرض مکه جم فرق طول،

مس، سمت قبله = جم عرض موقع مس فرق طول قم (عرض موقع - عرض البلد)

$40.68^{\circ} + 78.46^{\circ} = 119.14^{\circ}$ (-) = 193.2° (-) = 32.7° (-) عرض موقع - $42.8^{\circ} - 75.5^{\circ}$ (-)

119.14° (-) + 14.1° (-) = 51.1° ع 48.4°

تنبیه : معلوم شده ست که آنجا مردم بطرف مشرق رخ نموده نماز میگذارند که بالکل غلط

است مردم را برای فهماندن سمت صحیح تدبیر کنید. فقط والله تعالی اعلم.

غرة رمضان سنة ۱۳۹۱هـ

سمت قبلہ ہوستن

سوال : در شہر تیکساس (U.S.A) بنام ہوستن (Houston) بچہ من زیر تعلیم است لہذا ازراء کرم صحیح سمت قبلہ آنجا را کشیدہ ارسال فرمائید؟ ہر قدری میتوانید ہشتایی جواب مرحمت فرمائید؟ اللہ تعالیٰ شمارا جزای خیر عطا فرماید؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : سمت قبلہ شہر ہوستن از شمال بطرف مشرق بر ۴۵ درجہ و ۳۲ دقیقہ است، یعنی تقریباً در میان شمال و مشرق.

مکہ مکرمہ، طول شرقی = $39^{\circ} 9'$ ، عرض شمالی = $21^{\circ} 4'$.

ہوستن، طول غربی = $95^{\circ} 2'$ ، عرض شمالی = $29^{\circ} 8'$ ، سمت قبلہ = $45^{\circ} 5'$.

مم عرض موقع = مم عرض مکہ جم فرق طول،

مس، سمت قبلہ = جم عرض موقع من فرق طول قم (عرض موقع - عرض البلد)

$40^{\circ} 68' + 58^{\circ} 02' (-) = 25^{\circ} 70' (-)$ ، $29^{\circ} (-)$ عرض موقع - $29^{\circ} 8' = 58^{\circ} 02' (-)$ $94^{\circ} 18' +$

$99^{\circ} 85' (-) = 67^{\circ} 81' (-)$ ، $5^{\circ} 5' = 45^{\circ}$ از شمال بجانب مشرق، فقط واللہ تعالیٰ اعلم

۴/رجب سنہ ۱۴۳۳ھ

سمت قبلہ نیویارک

سوال : سمت قبلہ نیویارک را تحریر فرمائید، درینجا دہ درجہ از مشرق بطرف جنوب رخ کردہ میشود؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : این سمت غلط است، تبلیغ و اشاعت سمت صحیح حسب ذیل را کنید:

مکہ مکرمہ، طول شرقی = $39^{\circ} 9'$ ، عرض شمالی = $21^{\circ} 4'$.

نیویارک، طول غربی = 74° ، عرض شمالی = $40^{\circ} 44'$ سمت قبلہ = $58^{\circ} 22'$ از شمال بجانب مشرق.

مم عرض موقع = مم عرض مکہ جم فرق طول،

مس، سمت قبلہ = جم عرض موقع مس فرق طول قم (عرض موقع - عرض البلد)

$40^{\circ} 72' + 61^{\circ} 04' (-) = 1^{\circ} 18' (-)$ ، $43^{\circ} 44' (-)$ عرض موقع - $4^{\circ} 04' = 84^{\circ} 38' (-)$

$85^{\circ} 01' + 35^{\circ} 01' (-) = 50^{\circ} 09' (-)$ ، $58^{\circ} 22' = 22^{\circ}$ فقط واللہ تعالیٰ اعلم.

سمت قبلہ جہلم

سوال : درجہلم در یک مقام ضرورت به تعمیر یک مسجد جدید است، ماکوشش درست نمودن رخ آنرا مینمائیم، رخ اکثر مساجد قدیمه بر ۹۰ درجه گذاشته شده است، اگر ما رخ این مسجد جدید را بر ۹۰ درجه بگذاریم پس کافی زمین مدرسه از طایع شدن محفوظ میماند. از شما گزارش است که براه کرم جهت طی نمودن رخ صحیح مسجد کدام طریقہ صحیح تحریر فرمائید؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : صحیح سمت قبلہ جہلم از شمال ۱۰۲ - ۳۲ درجه است، برای تخریج رسالہ بندہ ۳ ارشاد العابدرا ملاحظہ کردہ شود، درجہلم قطب مقناطیسی ۱۰۱-۹۰ درجه از قطب حقیقی بطرف مشرق است لہذا بذریعہ قطب نما سمت قائم کردہ شود کہ از صحیح سمت شمال ۱۰۳-۳۲ درجه میباشد مگر شرعاً پابندی ضروری نیست، لہذا از شمال ۹۰ درجه گنجائش بنای مسجد است، البتہ بہتر اینست کہ با سمت صحیح ہرقدری قریب شدہ میتواند آنرا اختیار کردہ شود بلا ضرورت انحراف کردہ نشود. فقط واللہ تعالی اعلم .
۲۴ / جمادی الاولی سنہ ۱۴۳۳ھ

سمت قبلہ جزیرہ تورنتو

سوال : سمت قبلہ جزیرہ تورنتو را تحریر فرمائید؟

الجواب باسم ملہم الصواب :

جزیرۃ تورنتو، طول غربی = $79^{\circ} / 2^{\circ}$ ، عرض شمالی = $43^{\circ} / 3^{\circ}$ ، سمت قبلہ = $54^{\circ} / 3^{\circ}$ از شمال بجانب مشرق.

مم عرض موقع = مم عرض مکہ جم فرق طول،

مس، سمت قبلہ = جم عرض موقع مس فرق طول قم (عرض موقع - عرض البلد)

$40.79^{\circ} + 68.92^{\circ} \text{ آ} = (-) 0.971^{\circ} = (-) 38^{\circ} / 93^{\circ} = (-)$ عرض موقع

$38^{\circ} / 93^{\circ} = (-) 43^{\circ} / 3^{\circ} = 82^{\circ} / 71^{\circ} (-)$

$26.89^{\circ} \text{ آ} + 51.25^{\circ} = (-) 0.39^{\circ} = (-) 1.48^{\circ} = (+) 54^{\circ} / 3^{\circ}$

سمت قبلہ نیوجرسی

سوال : سمت قبلہ نیوجرسی را کشیده ممنون فرمائید؟

الجواب باسم ملهم الصواب :

نیوجرسی، طول غربی $74^{\circ}/3^{\circ}$ ، عرض شمالی $40^{\circ}/15^{\circ}$ ، سمت قبلہ $58^{\circ}/8^{\circ}$ از شمال بجانب مشرق،

مم عرض موقع = مم عرض مکہ، جم فرق طول

مس. سمت قبلہ = جم عرض موقع مس فرق طول قم (عرض موقع - عرض البلد)

$40^{\circ}/15^{\circ} + 74^{\circ}/3^{\circ} = 114^{\circ}/18^{\circ}$ (-) عرض موقع

$43^{\circ}/12^{\circ} - 51^{\circ}/4^{\circ} = 8^{\circ}/8^{\circ}$ (-)

$58^{\circ}/8^{\circ} = 20^{\circ}/6^{\circ} + 38^{\circ}/3^{\circ} = 58^{\circ}/8^{\circ}$ (-) = (+) $20^{\circ}/6^{\circ} + 38^{\circ}/3^{\circ}$

فقط واللہ تعالیٰ اعلم . ۳۰ جمادی الاولیٰ سنہ ۱۴۱۶ھ

سمت قبلہ لندن

سوال : سمت قبلہ لندن (مغرب $5^{\circ} - 5^{\circ}$ دقیقه، شمال $51^{\circ} - 13^{\circ}$ دقیقه) را تحریر فرمائید؟

الجواب باسم ملهم الصواب :

مکہ مکرمہ، طول شرقی $39^{\circ}/9^{\circ}$ ، عرض شمالی $21^{\circ}/5^{\circ}$

لندن، طول غربی $08^{\circ}/0^{\circ}$ ، عرض شمالی $52^{\circ}/51^{\circ}$ ، سمت قبلہ 119° از شمال بجانب

مشرق، فقط واللہ تعالیٰ اعلم . ۲۹ شوال سنہ ۱۴۱۶ھ

سمت قبلہ و نیپک (کنیڈا)

سمت قبلہ و نیپک (کنیڈا)

LN 58 A9Q883

LT 332P CR WINNIPEG MAN 7 38

LT

MUFTI RASHID AHMED LUDHANVI DAR EL-IFTA WAL-IRSHAD

MAZIM ABAD NO.4

KARACHI

DETERMINE THE DIRECTION OF QIBLA FOR WINNIPEG 97 DEGREE
15 MINUTES WEST 49 DEGREE 54 MINUTES NORTH INFORM BY
CABLE URGENT PLEASE

AYUB HAMID 529 STYLES STREET WINNIPEG

الجواب بالانعام ملهم الصواب

LT

800P-9

AYUB HAMID

529 STYLES STREET

WINNIPEG

WINNIPEG WEST 97.25° NORTH 49.9° QIBLA DIRECTION

39.93° NORTH TO EAST

REFER MY BOOK IRSHADULABID FORMULA NO: 1/2

۸ رذی الحجہ ۱۳۹۸ھ

MUFTI RASHID AHMAD.

به استقبال حطیم نماز نمیشود

سوال : به استقبال حطیم نماز صحیح میشود یا نه؟ اگر نمیشود پس وجه این چیست؟ درحالیہ حطیم نیز در حقیقت قسمتی از بیت الله است؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : کل حطیم جزء بیت الله نیست بلکه از آن صرف ۶ ذراع نسبت بیت الله است. اولاً جزئیت بیت الله وثانیاً تقدیر آن به ۶ ذراع ابن ہردو امر ظنی است و حکم استقبال قطعی است، لذا به استقبال حطیم نماز صحیح نمیشود. قال فی الشامیۃ فانہ اذا استقبلہ المصلی لم تصح صلاتہ لان فرضیۃ استقبال القبلة لیتضمن بالنسب القطعی و کون الحطیم من الکعبۃ لیتضمن بالاحاد فصار کأنہ من الکعبۃ من وجہ دون وجہ الخ (رد المحتار ج ۳، ص ۸۲، مبحث الطواف) فقط والله تعالی اعلم. ۱۱ محرم الحرام ۱۳۸۸ھ

قبلہ معلوم نباشد چه باید کرد؟

سوال : زید جهت ناواقفیت بسوی قبلہ رخ نموده نماز ادا نکرد، چیزی فرق باقی ماند بعداً معلوم شد پس این نماز واجب الاعاده است یا نه؟ درحالیکہ برای زید قبلہ معلوم باشد خواه واقعہ سفر باشد یا خانہ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملہم الصواب : اگر برای معلوم نمودن قبلہ هیچ ذریعہ نباشد مثلاً از رخ کدام مسجد یا از ستارگان یا توسط قطب و غیرہ معلوم نشود ونہ آنجا شخصی باشد کہ رہنمائی قبلہ را کند پس تحرری فرض است یعنی بر حسب قدرت غوروخوض نموده بر هر طرف کہ قلب شہادت دہد بہمان طرف نماز بگذارد، بعد از فراغت از نماز اگر غلط بدن آن جهت ثابت شود پس اعادہ نماز واجب نیست، اگر برای دریافت نمودن قبلہ ذریعہ موجود بود بازم از آن کار نگرفت بلکه تحرری نموده نماز گزارید پس اگر بہ جهت قبلہ رخ کردہ باشد یعنی ہردو جانب بیت الله داخل ۴۵ درجہ باشد پس نماز میشود و گرنہ واجب الاعادہ است. اگر در حالت نبودن هیچ ذریعہ دریافت قلب بدون تحرری نماز گزارید پس این نماز صحیح نمیشود اگرچہ بطرف سمت صحیح باشد، بلکہ اگر در حالت نمازیقین ہم آید کہ رخ او بطرف سمت صحیح است پس نماز نمیشود البتہ اگر بعد از فارغ شدن از نمازیقین صحت آن سمت باشد پس این نماز واجب الاعادہ نیست.

قال فی العلائکہ و یحصری ہو بلل المجهود لدلیل المقصود عاجز عن معرفۃ القبلة بما مؤلفان ظہر

خطوة لم يعدد في الشامية (قوله بما من) متعلق بمعرفة والذي مر هو الاستدلال بالمعارض وبالمجموع
السؤال من العالم بها فافاد انه لا يصح مع القدرة على واحدة حتى لو كان بمحضته من مسئلة ولم
يسأله ان اصاب القبلة جاز لحصول المقصود والا فلا الخ (رد المحتار ج ۱، ص ۴۰۴) وفي العلانية وان شرع
بلا تحريم يجوز وان اصاب لتركه فرض الصلوة الا اذا علم اصابته بعد فراغه فلا يعيد اتفاقاً وقال ابن
عابدین رحمہ (قوله وان شرع) الضمير راجع الى العاقر اي اذا اشتبهت عليه القبلة وعجز عن معرفتها
لا حلة المارة فقبلته جهة تحريمه فلو شرع بلا تحريم مجهولته ما لم يتيقن بعد فراغه انه اصاب القبلة
لان الاصل عدم الاستقبال استصحاباً للحال فاذا تبين يقيناً انه اصاب ثبت الجواز من الابتداء و
بطل الاستصحاب حتى لو كان اكبر رايه انه اصاب فالصحيح انه لا يجوز كما في المحلية عن الحائثية ولو
تيقن في اثناء صلوة لا يجوز خلافاً لابي يوسف رحمه لان حاله بعد العلم القوي وبداء القوي على الضعيف
لا يجوز. (رد المحتار ج ۱، ص ۴۰۵). فقط والله تعالى اعلم

۱۶ رجب ۱۲۸۸ھ

حكم استقبال كعبه درمكه مكرمه

سوال : در شهر مکه مكرمه تعين سمت قبله بيرون مسجد حرام و استقبال قبله بكدام طرف
كرده شود؟ در حاليكه در وسط عمارت هاى بزرگ بزرگ حائل اند؟ بينوا توجروا
الجواب باسم طهم الصواب : كسيكه بر بلندی برآمده عمارت كعبه را دیده ميتوانست
براى او استقبال عين كعبه ضرورى است و گرنه تحررى تعين جهت كافى است. قال في شرح
التنوير فللمعنى اصابة عينها ليعلم المعانين وغيره لكن في المهر انه ضعيف والاصح ان ما بينه وبينها
حائل كالعائيب وفي الحاشية عن الفتح وعندي في جواز الصلوة مع امكان صعوبة اشكال لان المصير الى
الدليل الظني وترك القاطع مع امكانه لا يجوز وقد قال في الهداية والاستعصار فوق الصلوة فاذا امتنع
المصير الى ظني لا يمكن ظني القوي منه فكيف يترك اليقين مع الظن انه (رد المحتار ج ۱، ص ۴۰۶) فقط و
الله تعالى اعلم.

۱۷ رجب ۱۲۹۰ھ

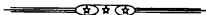
حكم برگرداندن سينه از قبله داخل نماز

سوال : چه حكم دارد شريعت درين مسئله كه در داخل نماز به عذر يا بدون عذر چقد

الجواب باسم ملهم الصواب : ازبیت اللہ داخل ۴۵ درجہ انحراف شود پس بہر صورت نماز میشود، زیاد از آن اگر قصداً انحراف کرد پس بہر صورت نماز فاسد میشود و اگر بطور غیر اختیاری برگشت و بمقدار گفتن سه بار سبحان ربی الاعلی ایستاد شد پس نماز فاسد میشود و گرنہ نمی شود۔

فی مفسدات الضلوة من التدویر و تحویل صدرة فسد و ان کان فی المسجد اذا کان من غیر علو کما علیہ عاقبة الکتب آمد و اطلقہ فشمیل ما لوقل او کثرو هذا لو باعتبارہ والافان لہی مقدار رکن فسد و الا فلا، کما فی شرح المعیة من فصل المکروہات بعد (رد المحتار ج ۳، ص ۵۸۶) فقط واللہ تعالی اعلم

۱۸ ذی قعدہ ۹۵ھ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نما بھاب نظرے گوھر خود را عیسیٰ توان گشت، صدیق خرے چند

المشرقی علی المشرقی

عنایت اللہ مشرقی و سمت قبلہ

«جہل مرکب عجیب»

المشرقی :

تاریخ تالیف : _____ ۲۹ / سال : ۱۳۶۳ هـ

اشاعت اول : _____ : ۱۳۶۳ هـ

عناوین بحث :

- حد ضروری استقبال قبلہ در نماز
- معلوم کردن طریقہ شعری قبلہ در کشورہای دور و دراز
- استعمال قواعد ریاضی در تخریج سمت قبلہ
- جہل مرکب عجیب .
- ماستر مشرقی و علم ریاضی
- از جہت وبال غرور سمتہا بالعکس شدند
- دماغ سطحی کرہ ارض را سطحی قرار داد.
- انف فی الماء واست فی السماء
- یک سند دیگر جہالت از مشرق و مغرب
- از عرض البلد نابلد
- ستارہ دُمدار بر زمین
- ماستر مشرقی و جغرافیہ
- ماستر مشرقی و تاریخ
- خود او مشرقی است ولیکن در دل مغربی است
- ماستر معمی
- مغرور ماستر و مسکین ملا

عنایت اللہ مشرقی وسمت قبلہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بحمد اللہ والصلوة . در اخبار مدینہ بجنوریات ۲۵ / مارچ سنہ ۱۴۴۰ء یک مضمون بعنوان "قبلہ کجا" از نظر گذشت، در آن اعتراض مستر عنایت اللہ مشرقی رابطہ بسمت قبلہ را نقل کرده شدہ است. شاید پریشانی برخی مردم قرار گیرد لذا از حیثیت شرعی برین مسئلہ بطور مختصر روشنی انداختن را ضروری میدانم. قبل از مقصد اولاً دانستن این ضروری است کہ این اعتراض کدام اعتراض جدید نیست، برین مشرقی صاحب فخر میگوید بلکہ از قرنہای برین مسئلہ بحث ادامہ داشتہ از حیثیت شرعی و فلکیاتی متعدد تصانیف علماء امت بربانہای مختلف دستیاب میشود. میان حضرت مولانا رشید احمد صاحب گنگوہی و حضرت مولانا محمد صاحب لدھیانوی رابطہ بہ یک مسجد پنجا مکالمہ نیز شدہ بود.

دوم اینکه غلطی از انسان صادر میشود مگر بر غلطی فخر کردن نظیر این را پیش از مشرقی صاحب از هیچ یکی در هیچ جا ندیدہ بودم و نہ از کسی شنیدہ بودم. پس باید معلوم شدہ درین مسئلہ سہ چیز قابل نظر اند.

(۱) استقبال قبلہ کہ در نماز فرض است حد این ضروری است.

(۲) در بلاد بعیدہ طریقہ شرعی معلوم نمودن این سمت قبلہ ضروری چیست؟

(۳) استعمال قواعد ریاضیہ برای انکار جائز و معتبر است یا نہ؟ اگر است پس بکدام درجہ؟

این سہ مسئلہ را جدا جدا فہمیدہ شود پس مسئلہ زیر بحث خود بخود حل خواہد شد.

مسئلہ اول: درین مورد در قرآن حکیم آمدہ است "قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ" و "قُولُوا يُؤْوِجْهَكُمْ شَطْرًا" یعنی بوقت نماز چہرہ ہای خود را بطرف مسجد حرام کنید. درین آیت از فرمان دادن توجہ بطرف مسجد حرام بجای بیت اللہ (کہ از بیت اللہ زیاد تر وسیع است) معلوم میشود کہ در مسئلہ استقبال قبلہ شریعت سہل تزق نگذاشتہ است بلکہ چقدر وسعت است تا ناید و تحدید آن از بیان آیندہ میشود.

از مدینہ منورہ و همچنان مکہ معظمہ رابطہ بہ دیگر علاقہ ہای شمالی ارشاد آنحضرت ﷺ است ما "بین المشرق والمغرب قبلہ" یعنی برای شما در میان مشرق و مغرب قبلہ است. ازین حدیث قوس وسطی نقطہ مشرقی و مغربی یعنی رابطہ بمقدار نصف قبلہ دعوی جہت قبلہ

بودن را کرده میشود، لیکن محققین امت اینقدر وسعت مراد نگرفته اند بلکه حدیث را بر عرف عام محمول نموده بجای نقطه المشرق والمغرب، جهة المشرق والمغرب مراد گرفته مابین آن جهت جنوب ربع دائره (۹۰ درجه) گرفته اند، یعنی هردو جانب بیت الله تا ۴۵-۴۵ درجه و موافق همین تفصیل برای اهل مشرق در میان جهت شمال و جنوب جهت مغرب قبله است. همین چیز را فقهاء کرام رحمهم الله تعالی اینچنین بیان فرموده اند که از وسط جبهه مصلی خط مستقیم کشیده بر عین کعبه بگذرد پس این قبله مستقیم است. و اگر خط کشیده شده از وسط جبهه بر عین کعبه نمی رسد مگر از یک طرف از اطراف جبهه مصلی خارج خط بر عین کعبه برسد پس انحراف قلیل است و گرنه انحراف کثیر است که مفسد نماز است. و علماء هیئت و ریاضی تعیین انحراف قلیل و کثیر را اینچنین کرده اند که تا ۴۵ درجه انحراف باشد پس قلیل است ازین زائد باشد کثیر و مفسد نماز است (کما فی الخیرة) در مسئله استقبال قبله از وسعت مذکور شریعت این نیز معلوم شد که انحراف قلیل که بطور عام در جای جنوباً و در جای شمالاً واقع میگردد این ناقابل التفات است. از جهت این نه ضرورت تبدیل نمودن جهت کدام قبله مسجد است نه آنرا قایم گذاشته حاجت مانع شدن بکدام طرف است. مگر در طبیعت کسیکه تنگدلی پر شده باشد و از سماحت و وسعت شریعت نا آشنا باشد او حکم فساد نمازهای جمیع امت و ویران نمودن تمام مساجد را میدهد.

سَر خدا که عابد و زاہد کسے نہ گفت در حیرتم کہ بادہ فروش از کجاشنید

مسئله دوم: در بلاد بعیده طریق شرعی معلوم نمودن سمت قبله چیست و تعامل صحابه، تابعین و جمهور امت درین چگونه است. درین مورد نخست بطور مقدمه گفتن این مناسب است که بنیاد تمام احکام شریعت بر سروسهولت و سادگی و بی تکلفی است. بر تدقیقات فلسفیانہ نیست زیرا کہ دائره حکومت این شریعت بر بحر و بر، اسود و احمر شهری و دهاتی، آبادی تمام عالم حاوی است. فرائض اسلامی، نماز و روزه و غیره چنانکہ بر شهروندان عاید میشود همچنان بر بادیه نشینان و شائق الجبلان و بر مردمان ناخوانده و ناواقف باشندگان دور و جزائر نیز عاید میگردد. و آن احکام کہ با این درجه عام باشند در آنها مقتضای عقل و حکمت و رحمت همین است کہ آنها را بر تدقیقات فلسفیه و قواعد ریاضیه یا آلات رصدیه موقوف گذاشته نشود تا کہ هر خواص و عام و خوانده و ناخوانده بآسانی فرائض خود را انجام دادہ

توانند. تامتراحکام شریعت تحت همین نظریه بالکل آسان و بطریقه ساده است. مدار روزه رمضان را بردیدن مهتاب گذاشته شده است، اعتبار حسابات ریاضیات را کرده نشده است. ماهارا قمری گذاشته شد که مدار آنها بر رؤیت هلال است. ماهای شمسی را گرفته نشد زیرا که مدار اینها بر حسابات ریاضیه است، همچنان از تتبع احکام اسلامیہ بکثرت نظائر این را معلوم کرده میشود. بعد از این مقدمه مختصر در مسئلہ زیر بحث نیز این فیصلہ آسان گردید کہ سمت قبلہ کہ بر آن ہر مسلمان در روز پنج مرتبہ مأمور است برای آن شریعت ضرور کدام طریقہ آسان و سادہ اختیار کردہ باشد کہ آنرا ہر شہری و بادیه نشین بسہولت بعمل آورده بتواند چنانچہ درین رابطہ طرز عمل آنحضرت ﷺ و صحابہ کرام رضی اللہ عنہم ملاحظہ گردد.

(۱) برین اتفاق است کہ بعد از مسجد حرام نخستین مسجد کہ در اسلام ساختہ شدہ است آن مسجد قبا است، بنیاد این مسجد در آن وقت نہادہ شدہ بود کہ چون قبلہ مسلمانان بیت المقدس بود، پس چون آیت تحویل قبلہ نازل گردید پس خبر این را گرفتہ یک صحابی بہ قبا در وقتی رسید کہ در آن مسجد نماز گزاردہ میشد، باشندین این خبر امام و تمام مقتدیان بطرف سمت بیت اللہ رو گردانند. این واقعہ در عام کتب حدیث و تفسیر منقول است. این اطلاع چون بہ آنحضرت ﷺ رسید پس آنحضرت ﷺ بر آنان تصویب این فعل را فرمود، ظاہر است کہ در حالت نماز اہل قبا سمت قبلہ را اختیار نمودند درین دخل آلات ریاضیہ و اضطراب شدہ نمیتواند. محض بہ تخمینہ و تحری سمت قایم کردہ شد سپس بعد از نماز نیز در هیچ جای منقول نیست کہ بجز این تحری و تخمینہ کدام انتظام دیگر کردہ شدہ باشد.

(۲) حضرت عمر رضی اللہ عنہ در عہد خلافت خود در تمام قلمرو اسلامی بنام عامل ہر صوبہ فرمان فرستاد کہ در ہر صوبہ مسجد ساختہ شود، علماء حکومت تعمیل حکم را نمودند مگر برای معلوم نمودن سمت قبلہ نہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ کدام انتظام کرد ونہ عمال حکومت حسابات ریاضیہ را استعمال کردند بلکہ بہ تحریر و تخمینہ مساجد تعمیر کردہ شد.

(۳) علامہ مقریزی در کتاب الخطط ص ۲۴۶ و ۲۴۷ ج ۲ بانہایت وضاحت نوشتہ است کہ حضرات صحابہ رضی اللہ عنہم در مصر و دیگر بلاد همچنان آثار و نشانات بسیاری را بذریعہ شمس و قمر از اندازہ و تحری کار گرفتند و مساجد ساختند و عام مسلمانان اتباع ایشان را نمودند، البتہ احمد بن طولون چون در مصر بنیاد مسجد جامع را گذاشت پس بہ مدینہ طیبہ کسی را

فرستاده سمت قبله طریق خاص مسجد نبوی را دریافت کرد و موافق آن مسجد ساخت که از مسجد جامع عمرو بن العاص فاتح مصر چقدر منحرف است لیکن علماء اتباع جامع عمرو بن العاص را اولی قرار دادند و مساجد عامه مصر و اطراف مصر مطابق آن اند، حالانکه شهر مانند مصر از داندگان قواعد ریاضیه خالی شده نمیتواند.

(۴) علماء امت اتفاق دارند که تمام مساجد دنیا را محض به تحری و تخمینہ قایم کرده شده است لیکن سمت مسجد نبوی بطور وحی و مکاشفه قایم کرده شده است. حق تعالی در جلو آنحضرت ﷺ بیت الله را بطور معجزه کرده بود آنحضرت ﷺ این را دیده بنیاد مسجد مدینه را گذاشت (کذا فی البحر الرائق و رد المحتار) لذا به اجماع امت سمت مسجد نبوی بالکل یقینی است لیکن با حساب ریاضیه سنجیده شد آن هم صحیح نبر آمد. چنانچه امیر مصر ابن طولون چون در مصر اراده ساختن مسجد جامع خود را نمود پس چند ماهرین هندسه را به مدینه منوره فرستاده نخست سمت قبله مسجد نبویه را به آلات ریاضیه پیمانه نمودند معلوم شد که خط کشیده شده بذریعہ آلات از سمت قبله مسجد نبوی ۱۰ درجه مائل بجنوب است. چنانچه مقریزی در کتاب الخطوط ج ۲ ص ۲۵۶ با الفاظ ذیل ذکر این را کرده است.

ان احمد بن طولون لما عمر علی بناء هذا المسجد جعل فی ممر باب رسول الله ﷺ من اهل سمته فاذا هو مائل عن خط سمته القبلة المستخرج بالصناعة نحو عشر درج الى جهة الجنوب^(۱). العلی.

اکنون کسانی که میخواهند مدار سمت قبله را بر آلات رصدیه بگذارند و بر آن فخر میکنند ایشان به بینند که بر تجویز ایشان سمت قبله مسجد نبوی نیز موافقت نمیکند. معلوم نیست که مشرقی صاحب که در مساجد هندوستانی بنا برین حسابات نماز را ناجائز قرار میدهد پس رابطه به مسجد نبوی چه فتوی صادر میفرمایند. مشرقی صاحب هر چه بگوید لیکن برای اطمینان تعامل مسلمانان مذکورالصدر انشاء الله کافی و وافی است.

تا اینجا خلاصه تقریر اینست که در معلوم نمودن سمت قبله طریقہ سلف اینست که در آن بلاد که مساجد قدیمه موجود باشند اتباع آنها را کرده شود و در کدام جنگلات یا نو آبادیات مساجد قدیمه موجود نباشند آنجا به ذرایع مشهور و معروف شمس و قمر و قطب و غیره اندازه قایم نموده سمت قبله را تعیین کرده شود درین میلان معمولی و انحراف نیز مانند، پس آنرا

^۱ - تخریج آن ماهرین غلط بود. تخریج درست عین مطابق سمت قبله مسجد نبوی بود ۱۲ رشید احمد عفا الله عنه

نظر انداز کرده شود زیرا که حسب تصریح صاحب بدایع درین بلاد بعیدہ جهت قائم کردن به تحری و اندازه قایمقام کعبہ است و برہمین احکام دائر است، چنانچہ شریعت خواب را قایمقام خروج ریح قرار داده بر آن حکم نقص وضو را داد یا سفر را قایمقام مشقت قرار داده بر آن مطلقاً رخصت را مرتب کرد. حقیقتاً مشقت باشد یا نباشد، همچنان در بلاد بعیدہ بذریعہ نشانات و علامات مشہور و معروف کدام سمت قبلہ کہ بہ تحری و اندازه قایم کرده شود همان قایمقام کعبہ میگردد.

مسئلہ سوم: برای دریافت قبلہ استعمال آلات ریاضیہ جائز است یا نہ؟ درین مورد قبل از رسیدن بہ نتیجہ چند مقدمات قابل ذکر اند.

(۱) پیش ذکر شد کہ ہر فعل شریعت بریسر و سہولت مبنی است، ہر قدری کہ یک کار عام شود ہما قدر در آن سہولت زیادہ میشود و آلات و حسابات ریاضیہ آن قدر عام نیستند کہ بر ہر شخص در ہر جا میسر گردد.

(۲) بذریعہ حسابات ریاضیہ و آلات رصدیہ نیز عین کعبہ در کنار مسجد حرام بلکہ یقین مکہ مکرمہ استقبال مکہ مکرمہ نیز شدہ نمیتواند بنا بر وجوہ مندرج ذیل.

(۱) در عام کتب فلکیات کدام طریقہ کہ برای سمت قبلہ نوشتہ میشود یا کدام نقشہ کہ برای سمت قبلہ مرتب کردہ میشود همان تقریبی میباشد.

(۲) برای معلوم نمودن سمت قبلہ اگر آن طریقہ را نیز استعمال کردہ شود کہ آنرا تحقیقی گفتہ میشود باز ہم بالکل سمت صحیح کشیدہ نمیشود زیرا کہ بالکل صحیح طول البلد و عرض البلد ہر مقام را معلوم کردن مشکل است، با تفاوت اندک ہم این نتیجہ مختلف میگردد و با اندکی فرق در نتیجہ نیز پیش رفتہ فرق میلیا می آید.

(۳) در شہری طول و عرض یک مقام مخصوص را گرفته سمت قبلہ کشیدہ شد پس طول و عرض دیگر مقامات همان شہر جهت مختلف بودن از آن مقام سمت قبلہ آنها نیز از سمت قبلہ آن مقام مختلف میباشد. و در مضافات سمت قبلہ این شہر باز ہم زیاد تر فرق میباشد و برای ہر مقام جدا گانہ سمت قبلہ کشیدن ناممکن است.

(۴) بالکل تعین سمت صحیح را فرض ہم کردہ شود پس بطور عملی استقبال کعبہ یا مسجد حرام بلکہ یقین استقبال مکہ مکرمہ را ہم کردہ نمیشود زیرا کہ در یک جانب از جانب

برابریک موی هم انحراف شد پس رخ نمازگزار از مکہ مکرمہ میلها دور میگردد.

(۳) درین فن بنسبت ماهرین مانند مستر مشرقی تعداد مدعیین بسیار زیاد است و برایشان شوق کشیدن سمت قبلہ است لذا ایشان درین کار پیش پیش می باشند مگر جهت نداشتن مهارت در فن سمت غلط می کشند، یا مطابق عام کتابهای فلکیات طریقه تقریبی استعمال میکنند یا بذریعہ نقشہ های تقریبی سمت قبلہ معلوم میکنند، لذا درایشان اختلاف رونما میشود بلکه جهت اندکی مختلف گرفتن طول البلد و عرض البلد سمت قبلہ کشیدہ شدہ ماهرین نیز یکی از دیگری چیزی مختلف میگردد از جهت این در عوام اختلاف و انتشار پیدا میشود.

(۴) بلا وجه شبهات در فلسفیہ و ریاضیہ افتادن شرعاً مذموم و موجب تشویش است، بعضی اوقات نتیجہ افتادن درین تدقیقات این میشود کہ بر حضور اکرم ﷺ و صحابہ کرام رضی اللہ عنہم و تابعین رحمہم اللہ و عامۃ المسلمین بدگمانی می آید کہ نمازهای ایشان قبلہ ایشان درست نیست حالآنکہ این باطل محض و سخت جسارت است.

ازین مقدمات مانند روز روشن واضح شد کہ درست قبلہ التزام آلات ریاضیہ مذموم است. عالم مشہور و معروف قرن ہشتم ہجری علامہ ابن رجب حنبلی بنابر ہمین درست قبلہ در آلات رصدیہ و تدقیقات ریاضیہ افتادن را منع میفرماید، از امام احمد نیز درست قبلہ ممانعت استعمال نمودن آلات رصدیہ منقول است.

مضمون مذکور الصدر برای تسکین یک مسلمان سلیم الطبع طالب حق کافی و وافی است. البتہ در طبیعت کسیکہ عناد و اعتساف مرکوز گردیدہ باشد او هیچ علاجی ندارد. ومن یضل اللہ فلا ہادی لہ.

مشرقی صاحب علماء را از ریاضی ناواقف میگرداند و خود را درین یکتا خیال میفرماید و بعضی مردم سادہ لوح او را بقلب علامہ یاد میکنند برایشان واضح گردد کہ بمدد قواعد ریاضیہ تخریج سمت ہر مقام کہ باشد را ہر ریاضی دان کردہ میتواند مگر تعین شرعی سمت قبلہ و بادرنظر داشت آن حکم صحت یا فساد نماز را دادن تنها کار علماء شریعت است. مشرقی صاحب اگرچہ بزعم خود در علوم شرعیہ نیز نظیر خود را ندارد مگر حقیقت اینست کہ او در علوم شرعیہ حیثیت یک طفل مکتب را ہم ندارد. آری اگر رسول اللہ ﷺ (فدایہ ای

وامی) واصحاب وتابعین ایشان بلکه جمیع الامت را بسوی گمراہی منسوب نمودن علم است پس چنین علم براومبارک باشد "ونعوذباللہ من ذلک۔ پایہ علمی مشرقی صاحب را بطور کامل کسانی میدانند کہ از علوم عربیہ چیزی واقفیت دارند مگر بعضی چیزها چنین اندکہ انسان معمولی خواندہ باشد نیز آنہارا دیدہ قابلیت مشرقی صاحب را معلوم کردہ میتواند۔ بطورنمونہ تنها یک مثال پیش کردہ میشود۔

ترجمہ آیت قرآنیہ "وکفی اللہ المؤمنین القتال" را بیان میکند۔

"برای مؤمنین تنها یک عمل کفایت میکند آن سپاہی قرار گرفته جنگ کردن است۔ قطع نظر از خلاف تفسیر مأثور و مراد الہی بودنش طالیکہ ادنی صرف ونحو خواندہ باشد این را فہمیدہ میتواند کہ این ترجمہ آن عبارت ہرگز شدہ نمیتواند۔

جہل مرکب عجیب

رابطہ بہ مستر مشرقی این از قبل معلوم شدہ بود کہ او از علم دین بالکل کوراست، او از دور ہم با علم دین ہیچ واسطہ ندارد این شعر اکبر مرحوم براو بالکل صحیح منطبق میشود۔
انہوں نے دین کب سیکھا ہے رہ کر شیخ کے گھر میں

پلے کالج کے پکڑ میں مرے صاحب کے دفتر میں

مربانگ دھل ودعوی او در علوم وفنون مختلف بہ ولایت بہ حاصل نمودن چندین درجن اسناد دیپلومہ تشہیر و بصیرت از طرف عوام دادہ شود بادر نظر داشت خطاب "علامہ" فکر بود کہ ایشان در فنون دنیویہ یقیناً مہارت داشتہ باشند، لیکن در رسالہ ایشان "مذہب غلط مولوی ۹۔ مضمون ایشان رابطہ بہ سمت قبلہ را دیدہ این خوش فہمی ما نیز بحیرت وتعجب تبدیل گردید و این حقیقت منکشف گردید کہ مبلغ ایشان در فنون دنیویہ نیز صرف با گرفتن چند الفاظ اصطلاحی محدود است۔ اگر وی واقعاً مالک چندین دیپلومہ های ولایتی اند پس سبب آن بجز این دیگر چیزی نخواہد بود کہ مقصود اہل اروپا از چنین احمق بجز از کار گرفتن تخریب اسلام وانتشار ارتداد در اہل اسلام دیگر چیزی نبود۔

اکنون در فنون مختلف چند نمونہ قابلیت ایشان را ملاحظہ فرمائید۔

مستمشرقی و علم ریاضی

وی صرف در یک مضمون "سمت قبلہ" چندین غلطی های فحش ریاضی کرده است.

(۱) از وبال غرور ستم ها و از گون گردید.

میفرماید: "رخ مساجد لاهور از رخ صحیح تقریباً ۲۵ درجه بطرف جنوب گردیده است. مقصد وی اینست که رخ مساجد لاهور بطرف نقطه مغرب است که از صحیح سمت قبلہ ۲۵ درجه بجانب جنوب است. یعنی صحیح سمت قبلہ لاهور از نقطه مغرب ۲۵ درجه بطرف شمال است.

تا امروز یک شخص سطحی فهم ترین نیز انحراف سمت قبلہ لاهور را شمالی نگفت. از دماغ پر غرور تمسخری کننده علیه ملاها الله تعالی امتیاز شمال و جنوب را سلب فرمود و جهت اظهار کج فهمی دماغ کج در خیال مستمشرقی شمال را جنوب و جنوب را شمال قرارداد.

(۲) سمت قبلہ لاهور

وی میفرماید که مساجد لاهور بطرف نقطه المغرب اند و از رخ صحیح ۲۵ درجه منحرف اند، یعنی در فکروی صحیح سمت قبلہ لاهور از نقطه المغرب ۲۵ درجه منحرف است حال آنکه سمت قبلہ لاهور از نقطه المغرب ۲۵ درجه نه بلکه ۹۰ درجه مائل بطرف جنوب است. صورت تخریج ملاحظه گردد.

$$\text{مکہ مکرمہ، طول} = ۳۹.9^{\circ}، \text{عرض} = ۲۱.4^{\circ}$$

$$\text{لاهور، طول} = ۷۴.3^{\circ}، \text{عرض} = ۳۱.6^{\circ}، \text{سمت قبلہ} = ۹.9^{\circ} \text{ بطرف جنوب}$$

مم عرض موقع = مم عرض مکہ جم فرق طول

مس، سمت قبلہ = جم عرض موقع منس فرق طول قم (عرض موقع - عرض البلد)

$$۹۱۶۵ + ۰.۴۰۶۸ = ۳۲۳۳ = ۲۵.4^{\circ} (\text{عرض موقع}) - ۳۱.6^{\circ} = ۶.2^{\circ} (-)$$

$$۰.۹۶۶۶ + ۸۳۵۵ + ۰.۹۵۵۸ = ۷۵۷۹ = (-) ۱^{\circ} - ۸۰ = (-) ۷۹ = ۹۹.9^{\circ} - 90^{\circ} = ۹.9^{\circ} \text{ بجانب جنوب}$$

جنوب

(۳) فاصله مکہ مکرمہ از لاهور

وی از لاهور مکہ مکرمہ را ۲۳۰۰ میل گفته است حال آنکه فاصله صحیح ۲۲۳۰.۵ میل است.

صورت تخریج اینچنین است:

جب مابین البلدین = جم عرض مکہ جب فرق طول قم، سمت قبلہ،
 $۹۶۹\text{م} + ۷۵۲\text{م} + ۰.۰۰۶۵ = ۰.۷۲۷۵ = ۲۸^\circ ۱۷' ۳۲''$ میل = ۲۲۳۰میل

قاعدہ دوم:

مم عرض موقع = مم عرض مکہ جم فرق طول،

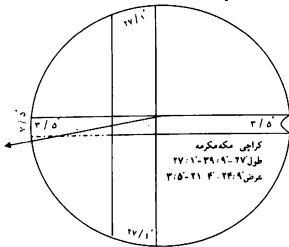
جم مابین البلدین = جب عرض مکہ قم عرض موقع جم (عرض موقع - عرض البلد)

$۴۰۶۸\text{م} + ۹۱۶۵\text{م} = ۰.۳۲۳۳ = ۱۹^\circ ۴۲' ۲۵''$ (عرض) = $۳۱^\circ ۰۶' ۱۸''$ (-) $۳۶۷۳\text{م} + ۵۶۲۱\text{م}$

$۹۹۷۵\text{م} = ۹۲۶۹\text{م} = ۲۸^\circ ۳۲'$

(۴) دماغ سطحی کرہ ارض را سطحی قرارداد.

ارشاد است: نقشہ اصلاح یا بہتر از آن نقشہ صحیح یعنی مکاتب را بکشید و سمت قبلہ کدماں شہری را معلوم کردن میخواہید درمیان آن شہرو مکہ مکرمہ خط کشیدہ طوریکہ خط باشد همچنان رایت یا کج سمت قبلہ است۔

برای مستر مشرقی تاکنون
 این ہم معلوم نیست کہ زمین
 کروی است، لذا او برای
 تخریج سمت قبلہ بہ استعمال
 نقشہ مسطح مشورہ میدہد،
 حالآنکہ حساب کرہ و مسطح
 بسیار مختلف است چنانچہ
 مطابق نقشہ مسطح سمت قبلہ
 کراچی ۷،۵ مائل بہ جنوب
 است۔ چنانچہ ازین شکل
 ظاہر است۔

وبحساب کروی سمت قبلہ کراچی صرف 2.4° درجہ بطرف جنوب است. و همین صحیح است. در هر دو طریقہ 5.1 درجہ غیر معمول تفاوت است.

بحساب کروی مثلث صورت تخریج اینست.

مم عرض موقع = مم عرض مکه جم فرق طول.

مس. سمت قبلہ = جم عرض موقع مس فرق طول قم (عرض موقع - عرض البلد)

$90^{\circ} - 13.1^{\circ} = 76.9^{\circ}$ موقع - $23.77^{\circ} = 53.13^{\circ}$ عرض

$96.13^{\circ} + 70.9^{\circ} = 167.03^{\circ} = 19.37^{\circ} (-) = 16.6^{\circ} (-)$ $180^{\circ} - 78.6^{\circ} = 101.4^{\circ}$

زاویه سمت قبلہ - $90^{\circ} = 2.4^{\circ}$ ماننل بجنوب.

مستمر مشرقی علم کرویّت زمین را ندارد پس کاش کدام دوست عقلمند وی اورا بر ارض کروی تاریافته گذاشته مشاهده سمت قبلہ صحیح را می کنائید مگر اگر کدام دوست او عقلمند میبود پس وی دوست او چرا قرار می گرفت.

(۵) الف فی الماء واست فی السماء

میفرماید: "در تمام هندوستان ماسوا سورت، ناگپور، کتک و غیره که بر آن عرض البلد واقع اند که بر آن مکه معظمه است، قبلہ تمام مساجد جدید هندوستان غلط است. یک مسجد هم چنین نیست که نمازگزاران آن تا امروز یک نماز را روبسوی قبلہ گزارده باشند، قبلہ باشندگان لاهور و امرتسریب المقدس است و از اهل راولپندی بغداد و دمشق و از اهل پشاور بیروت، دهلی و از اهل دهلی بوشهر، از ملتان کوفه، از کراچی مدینه، از مدراس، عدن، از اهل بمبئی بندرگاه سواکن."

مقصد اینست که رخ تمام مساجد هندوستان بطرف مغرب است، چونکه سورت، ناگپور و کتک بر عرض البلد مکه مکرّمه اند لذا مساجد ایشان درست است. بجز آنها مساجد هندوستان که بر سمت مغرب اند رخ آنها بجای مکه مکرّمه بطرف آن شهرهای است که بر عرض البلد ایشان واقع است. ازین ثابت شد که نزد مستمر مشرقی معنی مشرق و مغرب بر یک عرض البلد وقوع است، ازین بالاتر مثال "الف فی الماء" چه خواهد بود که با وجود حاصل نمودن هزاران، درجن ها دپلومه اروپا از حقیقت مشرق و مغرب نابلد است.

"است فی السماء" نیز بطور نمونه صرف یک مثال ملاحظه فرمائید: این تا سمتهای شمال

وجنوب، مشرق ومغرب نابلد مسترباملاً مخاطب است.

بلاى شما میدانند که دریافت نمودن رخ مکه مکرمه چه رامیگویند، برای شما معلوم است جغرافیه نام کدام گاو است، علم نجوم چه رامیگویند، دوربین چه چیز است، خط سرطان کدام مرض رامیگوید، شما تنها شمار و فروخت نانهای شب باشی خود را نمی دانید و اگر نان زیاد باشد و شما آنه کاملاً نه نشیند پس در حساب غلطی نمیکند بلکه آنها را بر آن نانها حساب میکنید.

بر مدعی نخوت و غرور همدانی و همچو ما دیگری نیست بر دماغ از طرف قدرت این عذاب آشکاره نیست پس چیست که در فهم دانستن اشیاء بدیهی مانند مشرق ومغرب هم شعور نمانده است، کاش که اینقدر سخن بزرگ را از ملای شب نان خشک فروش پرسیده میشد، بیانید اکنون هم وقت است از ملایک سبق مشرق ومغرب را بخوانید لیکن بر آن مشرقی که مشرق معلوم نباشد او مصداق رنگی را نارنگی و نام کافور برای رنگی است.

موضوع تقاطع دایره افق و معدل النهار را نقطه مشرق ومغرب گفته میشود، و کدام مقامات که تحت دایره اول السمّت واقع باشند آنها درست مشرق ومغرب آن میباشند، علامه بهاء الدین عاملی در تشریح الافلاک میفرماید:

السّاسَةُ (الافق) وهی واسطَةُ بَیْنِ النِّصْفِ الْفَوْقَانِیِّ وَالنِّصْفِ الْاَوْقِیِّ (ای المعدل) علی نقطتی المشرق والمغرب والخط الواصل بهما خط الاعتدال وقال العلامة امام الدین المهدی اللاهوری فی شرحه المسمی بالتصریح فی شرح التعرّیج ویلاحظ فی مفهومها الارض وقطبها سمت الرأس والقدم. (تصریح ص ۲۸)

اگر نام وقوع بر یک عرض البلد مشرق ومغرب است پس مُلَانِیز مانند مستر سخن آسان را میگفت که شهری که بر عرض البلد مکه مکرمه واقع است قبله ایشان مغرب است درین حالت برای تخریج سمت قبله ضرورت هیچ تکلیف نبود، حال آنکه درین صورت تخریج سمت قبله نسبتاً زیاد مشکل است، چنانچه در تشریح الافلاک بعد از بیان نمودن یک طریقۀ ساده و عام فهم تخریج سمت قبله در مقامات مساوی العرض مکه مکرمه بذریعۀ اصطربلاب اندکی طریقۀ پیچیده بیان میفرمودند.

وان ساوی عرطه عرطها فضع دائرة الجوزاء والعالقة والعفرین من السرطان حال کون الشمس فی

احدهما علی خط وسط السماء فی صفحه الاضطراب المعیولۃ لعرض البلد واعلم موضع المری من اجزاء الحجرۃ ثم ادر العنکبوت بقدر ما بین الطولین الی المغرب ان کان طولہ اکثر و ادر بالخلاف ان کان اقل احد الجزئین من مقنطرات الارتفاع فقلل المقیاس وقت بلوغ الشمس الیہ علی صوب القبلة: (تصریح ص ۵۵)

ازین تحقیق ثابت شد کہ بجز خط استوا باقی در تمام دنیا در هیچ جای ہم دو مقام بر یک عرض البلد واقع باشند پس یکی از آنها در مشرق یا مغرب مقام دیگری هرگز واقع شد، نمیتواند، زیرا کہ حداکثر عرض دائرہ اول السموت هر مقام بر دائرہ نصف النهار همان مقام میباشد، سپس قوس آن چقدر کہ بہ نقطتی المشرق والمغرب قریب شدہ برود همانقدر عرض آن نیز کم شدہ میرود حتی کہ بر نقطتی المشرق والمغرب عرض البلد صفر میگردد. مثلاً در مشرق یا مغرب لاهور کدام مقام کہ واقع میباشد عرض البلد آن لازماً از عرض البلد لاهور کم میباشد و کدام مقام کہ بر عرض البلد لاهور میباشد آن هرگز در مغرب یا مشرق لاهور شدہ نمیتواند بلکہ از مشرق یا مغرب لاهور بطرف شمال مائل میباشد. این حقیقت واضح چنین در خاطر نیاید پس بر کرہ ارضی مشاہدہ این را کردہ میشود، برای مزید وضاحت ما تخریج سمت صحح آن شهرہا را تحریر میکنیم کہ مستمر مشرقی آنها را بنابر اتحاد عرض البلد بطرف مغرب قرار دادہ است. نخست سورت، ناکپور و کتک را بگیرید قبلہ اینہا را مستمر مشرقی درست جانب مغرب معرفی مینماید.

کدام قاعدہ تخریج سمت قبلہ در بیان سمت قبلہ لاهور و کراچی گذشتہ است مطابق آن دخریج سمت قبلہ آنها اینچنین میشود.

سورت. طول = $92^{\circ} 41' / \bar{A}$ = $3320 / 0$ = $97^{\circ} 24' =$ عرض موقع - $21^{\circ} 2' = 77^{\circ} 3'$.

$90^{\circ} 79' / 0 + 92^{\circ} 41' / \bar{A} = 3320 / 0 = 97^{\circ} 24' =$ عرض موقع - $21^{\circ} 2' = 77^{\circ} 3'$

$9574 / \bar{A} + 8109 / \bar{A} + 1825 / 1 = 9508 / 0 = 90^{\circ} 83' / 6^{\circ} = 83^{\circ} 89' = 4^{\circ} 6' / 0$.

ناکپور. طول $1^{\circ} 79' / 0$ ، عرض $1^{\circ} 21' / 0$ ، سمت قبلہ $7^{\circ} 7' / 0$ از طرف مغرب بطرف شمال.

$90^{\circ} 79' / 0 + 8893 / \bar{A} = 2972 / 0 = 77^{\circ} 26' -$ عرض موقع - $21^{\circ} 2' = 67^{\circ} 5' / 0$

$9507 / \bar{A} + 9115 / \bar{A} + 10055 / 1 = 8677 / 0 = 82^{\circ} 3' / 0 = 90^{\circ} 82' / 3' = 7^{\circ} 7' / 0$

کتک، طول $9^{\circ} / 85$ ، عرض $5^{\circ} / 20$ ، سمت قبلہ $7^{\circ} / 9$ از مغرب بطرف شمال.

$$.8 / 87^{\circ} = 20^{\circ} / 5^{\circ} = \text{عرض موقع} = 29^{\circ} / 37^{\circ} = 0^{\circ} / 2497 = \bar{A} / 8418 + 0^{\circ} / 4079$$

$$.9 / 7 = 80^{\circ} / 3^{\circ} - 90^{\circ} = 80^{\circ} / 3^{\circ} = 0^{\circ} / 7681 = 0^{\circ} / 8120 + 0^{\circ} / 152 = \bar{A} / 9409$$

حالا شهرهای را ببینید که جاهای واقع شده بر عرض البلد آنها را مشرقی صاحب قبله آنها قرار داده است.

از لاهور تا بیت المقدس

لاهور، طول $3^{\circ} / 74$ ، عرض $6^{\circ} / 31$ ، بیت المقدس طول $2^{\circ} / 35$ ، عرض $8^{\circ} / 31$

$$7 / 02^{\circ} = 31^{\circ} / 6^{\circ} = \text{عرض موقع} = 38^{\circ} / 62^{\circ} = 0^{\circ} / 0975 = \bar{A} / 8899 + 0^{\circ} / 2076$$

$$\text{از } 10^{\circ} / 9 = 79^{\circ} / 1^{\circ} - 90^{\circ} = 79^{\circ} / 1^{\circ} = 0^{\circ} / 7137 = 0^{\circ} / 9110 + \bar{A} / 9099 + \bar{A} / 8928$$

مغرب بطرف شمال.

از امرتسر تا بیت المقدس

امرتسر، طول $8^{\circ} / 74$ ، عرض $6^{\circ} / 31$ ، بیت المقدس طول $2^{\circ} / 35$ ، عرض $8^{\circ} / 31$

$$.7 / 22^{\circ} = 31^{\circ} / 6^{\circ} = \text{عرض موقع} = 38^{\circ} / 82^{\circ} = 0^{\circ} / 0944 = \bar{A} / 8868 + 0^{\circ} / 2076$$

$$\text{از مغرب } 11^{\circ} = 79^{\circ} - 90^{\circ} = 79^{\circ} = 0^{\circ} / 7101 = 0^{\circ} / 9009 + \bar{A} / 9176 + \bar{A} / 8916$$

بطرف شمال.

از راولپندی تا بغداد

$$4 / 12^{\circ} = 33^{\circ} / 6^{\circ} = \text{عرض موقع} = 37^{\circ} / 72^{\circ} = 0^{\circ} / 1116 = \bar{A} / 9406 + 0^{\circ} / 1710$$

$$\text{از } 9^{\circ} / 2 = 80^{\circ} / 8^{\circ} - 90^{\circ} = 80^{\circ} / 8^{\circ} = 0^{\circ} / 7911 = 1^{\circ} / 1440 + \bar{A} / 7491 + \bar{A} / 8980$$

مغرب بطرف شمال.

از راولپندی تا دمشق

راولپندی، طول $1^{\circ} / 73$ ، عرض $6^{\circ} / 33$ ، دمشق، طول $3^{\circ} / 36$ ، عرض $5^{\circ} / 33$

$$5 / 98^{\circ} = 33^{\circ} / 6^{\circ} = \text{عرض موقع} = 39^{\circ} / 58^{\circ} = 0^{\circ} / 0827 = \bar{A} / 9035 + 0^{\circ} / 1792$$

$$10 / 2^{\circ} = 79^{\circ} / 8^{\circ} - 90^{\circ} = 79^{\circ} / 8^{\circ} = 0^{\circ} / 7429 = 0^{\circ} / 9820 + \bar{A} / 8740 + \bar{A} / 8869$$

از مغرب بطرف شمال.

از پشاور تا بیروت

پشاور، طول $۷۱/۵^\circ$ ، عرض ۳۴° ، بیروت، طول $۳۵/۵^\circ$ ، عرض $۳۳/۹^\circ$

$$۵/۷۲^\circ = ۳۴^\circ - \text{عرض موقع} = ۳۹/۷۲^\circ = ۰/۰۸۰۶ = \bar{A}/۹۰۸۰ + ۰/۱۷۲۶$$

$$\text{از } ۱۰/۱^\circ = ۷۹/۹^\circ - ۹۰^\circ, ۷۹/۹^\circ = ۰/۷۴۹۱ = ۱/۰۰۱۷ + \bar{A}/۸۶۱۳ + \bar{A}/۸۸۶۱$$

مغرب بطرف شمال .

از دهلی تا بوهشر

دهلی، طول $۷۷/۲^\circ$ ، عرض $۲۸/۶^\circ$ ، بوهشر، طول $۵۰/۹^\circ$ ، عرض ۲۹°

$$۳/۱۳^\circ = ۲۸/۶^\circ - \text{عرض موقع} = ۳۱/۷۳^\circ = ۰/۲۰۸۷ = \bar{A}/۹۵۲۵ + ۰/۲۵۶۲$$

$$\text{از } ۷/۴^\circ = ۸۲/۶^\circ - ۹۰^\circ, ۸۲/۶^\circ = ۰/۸۸۵۸ = ۱/۲۶۳۲ + \bar{A}/۶۹۳۹ + \bar{A}/۹۲۹۶$$

مغرب بطرف شمال .

از ملتان به کوفه

ملتان، طول $۷۱/۴^\circ$ ، عرض $۳۰/۲^\circ$ ، کوفه، طول $۴۴/۴^\circ$ ، عرض ۳۲°

$$۴/۸۵^\circ = ۳۰/۲^\circ - \text{عرض موقع} = ۳۵/۰۵ = ۰/۱۵۴۱ = \bar{A}/۹۴۹۹ + ۰/۲۰۴۲$$

$$\text{از } ۱۱/۴^\circ = ۷۸/۶^\circ - ۹۰^\circ, ۷۸/۶^\circ = ۰/۶۹۳۸ = ۱/۰۷۲۹ + \bar{A}/۷۰۷۲ + \bar{A}/۹۱۳۷$$

مغرب بطرف شمال .

از کراچی به مدینه منوره

کراچی، طول ۶۷° ، عرض $۲۴/۹^\circ$ ، مدینه منوره، طول ۴۰° ، عرض $۲۴/۶^\circ$

$$۲/۳^\circ = ۲۴/۹^\circ - \text{عرض موقع} = ۲۷/۲۰^\circ = ۰/۲۸۹۲ = \bar{A}/۹۴۹۹ + ۰/۳۳۹۳$$

$$\text{از } ۵/۱^\circ = ۸۴/۹^\circ - ۹۰^\circ, ۸۴/۹^\circ = ۱/۰۵۲۸ = ۳۹۶۵ + \bar{A}/۷۰۷۲ + \bar{A}/۹۴۹۱$$

مغرب بطرف شمال .

از مدارس به عدن

مدارس، طول $۸۰/۳^\circ$ ، عرض $۱۳/۱^\circ$ ، عدن، طول $۴۵/۱^\circ$ ، عرض $۱۲/۹^\circ$

$$۲/۵۷^\circ = ۱۳/۱^\circ - \text{عرض موقع} = ۱۵/۶۷^\circ = ۰/۵۵۲۴ = \bar{A}/۹۱۲۳ + ۰/۶۴۰۱$$

$$\text{از } ۳/۸^\circ = ۸۶/۲^\circ - ۹۰^\circ, ۸۶/۲^\circ = ۱/۱۸۰۹ = ۱/۳۴۸۹ + \bar{A}/۸۴۸۴ + \bar{A}/۹۸۳۶$$

مغرب بطرف شمال .

از بمی به سواکن

بمی . طول $۷۲ / ۹^{\circ}$ عرض ۱۹° . سواکن . طول $۳۷ / ۳^{\circ}$ عرض $۱۹ / ۱^{\circ}$

$۰ / ۴۶۰۶ + \bar{A} / ۹۱۰۱ = ۰ / ۳۷۰۷ = ۲۳ / ۰۷^{\circ} =$ عرض موقع $- ۱۹^{\circ} = ۴ / ۰۷$

$۱ / ۱۴۹۲ + \bar{A} / ۸۵۴۹ + \bar{A} / ۹۶۳۸ = ۱ / ۹۶۷۶ . ۸۳ / ۹۰^{\circ} - ۹۰^{\circ} = ۸۳ / ۹^{\circ} = ۶ / ۱^{\circ}$ از

مغرب بطرف شمال .

اکنون برای شما اندازه شد که عالم جهالت مستر مشرقی بدست آورنده درجن ها دیپلومه از مشرق و مغرب چیست؟ طرفه مزید اینست که وی کتک را بر عرض البلد مکه مکرمه و ملتان را بر عرض البلد کوفه میگوید حال آنکه در عرض البلد کتک و مکه مکرمه یک درجه و در عرض البلد ملتان و کوفه دو درجه فرق است.

(۶) یک دیپلومه جهالت دیگر از مشرق و مغرب

مدعی "همه اوست" مجسمه چهل مرکب میفرماید:

"آزمکه مکرمه سورت که در آنجا عرب در قرن اول از همه پیش فرودمی آمدند راست بطرف مشرق بود."

پیش ازین ما عبارت مستر مشرقی را نقل کرده بودیم حاصل آن اینست که مساجد سورت، ناگپور و کتک بر رخ صحیح اند زیرا که مکه مکرمه از آنجا برابر در مغرب است و از پیوستن این هر دو عبارات ثابت شد که چند همجنس از دریابنده خطاب "علامه" از آنجا پرواز ریاضی دانی مستر مشرقی تنها تا این حد است که بخیال او اگر یک مقام در مشرق دیگر مقام است پس دوم در مغرب اول است.

نما بجا پ نظرے گوهر خود را عیسیٰ نخوان گشت صدیق خرے چد

حقیقت اینست که بجز خط استواء باقی در تمام دنیا این هیچ صورتی شده نمیتواند که دو مقام میان خود مشرق و مغربی یکدیگر واقع باشند. اگر یک مقام در مشرق دیگر است پس دوم قطعاً در مغرب آن شده نمیتواند. همچنان یک مقام در مغرب مقام دیگر است پس مقام دوم قطعاً مشرق آن شده نمیتواند.

تفصیل این را ما پیش بیان کرده ایم که نقطه تقاطع دائرة معدل النهار و دائرة الافق را نقطه

المشرق والمغرب گفته میشود ومقامات تحت دائره اول السموت (آن دائره که ازسرمقام گذشته از نقطه المشرق والمغرب میگذرد) بیاید درمشرق آن مقام میباشد.

دائره اول السموت هرمقام بعد اکثر بردائره نصف النهارهمان مقام میباشد، بعدازآن مشرق ومغرب هردوجانب عرض البلدآن کم میشودحتی که دائره اول السموت یرنقطه المشرق والمغرب ازدائره معدل تقاطع میکند درآنجاعرض البلد آن بالکل صفرمیباشد، لذا کدام مقامات که درمشرق ومغرب هرمقام می آیند عرض البلدآنها ازعرض البلدآن مقام لازماً کم میباشد. پس اگر مقام ۳ الف درمقدم مقام ۲ ب است پس عرض البلد ۳ الف از عرض البلد ۲ ب کم میباشد، اکنون اگر یک مستر ناقص العقل ۲ ب را درمغرب ۳ الف بگوید پس بروی لازم می آید که عرض ۲ ب از عرض ۳ الف کم باشد حالآنکه عرض ۲ ب از عرض ۳ الف زیاد بود، مگر شخص ناقل العقل مانندمستمشرقی شاید برفهمانیدن این مسئله بدیهی ریاضی نفهمد، مستر باریاضی آنقدرنسبت دور ندارد چنانکه تسامح ازماهی، کاشکه کدام همدرد مسترازکره ارضی بر معدل النهارواضافه و دائره اول السموت این حقیقت را بر مستر نشان میداد، اگرچه برآن این خطرره ضرور است که مستر تحمیق همدرد خودرا کند وبراو تمسخری راشروع کند. زیرا ما پیش نوشتیم که مسترازکروی بودن زمین هم نابلد است، چنانچه اوبرای تخریج قبله نقشه مسطح استعمال میکند.

بعدازآن مابطورمثال بذریعه مثلث کروی سمت کشیده نشان میدهیم که مکه مکرمه ازکوه ارولی درمغرب است، ازنقطه مغرب صرف ۰٫۱ درجه مائل به شمال است وکوه ارولی درمشرق مکه مکرمه نیست بلکه ازمشرق ۱۳٫۳ درجه بطرف شمال منحرف است.

مکه مکرمه ازکوه ارولی

کوه ارولی، طول $3^{\circ} 73'$ ، عرض 25° ، مکه مکرمه، طول $9^{\circ} 39'$ ، عرض $35^{\circ} 21'$

$$0.479 = 9216 + 0.0003295 = 250.08 = \text{عرض موقع} - 25^{\circ} = 0.08$$

$$9576 + 1191 + 837 = 206137 = 2.6137 = 90^{\circ} - 89.9^{\circ} = 0.1^{\circ} \text{ از مغرب شمال}$$

از مکه مکرمه کوه ارولی،

$$3313 = 9216 + 0.0002918 = \text{عرض موقع} - 35^{\circ} 21' = 83^{\circ} 2$$

$$18 = 9418 + 8191 + 8655 = 0.06264 = 76.7^{\circ} - 90^{\circ} = 76.7^{\circ} - 13.3^{\circ} \text{ از مشرق شمال}$$

ما این حسابات را نوشتیم مگر در جلو مستر نابلد از سمت مشرق و مغرب این طور است چنانکه در جلو گامیش باشد.

(۷) نابلد از عرض البلد

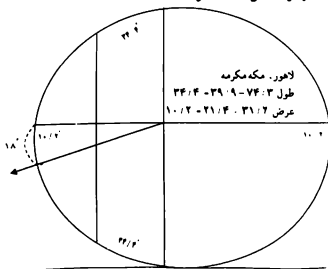
مستر نابلد از ریاضی بذریعہ ریاضی چه که طول و عرض کدام مقامی را معلوم نکرد تمجب برین است که صلاحیت دیدن طول و عرض را از کدام نقشہ ہم ندارد. چند مثال ملاحظہ گردد.

(۱) بفکر مستر عرض البلد کتک و مکہ مکرمہ یک است، در حالیکہ در هر دو یک درجہ فرق است.

(۲) کوفہ بر عرض البلد ملتان است، حالآنکہ در میان اینها دو درجہ فرق است.

(۳) در نقشہ اصلاح "بمعنی افساد" مستر طول و عرض چندین شهرها غلط اند.

(۴) مستر انحراف سمت قبلہ لاهور را ۲۵ درجات گفته است و این تخریج سمت قبلہ مطابق این طریقہ غلط نیز درست نیست کہ مستر نوشتہ است. معلوم شد کہ درین نیز مستر در گرفتن طول و عرض غلطی کردہ است و گرنہ مطابق طریقہ غلط خود مستر انحراف سمت قبلہ لاهور 18° میشود. شکل ملاحظہ گردد.

این سمت قبله لاهور مطابق قاعده مستراست که تا امروز این را فهمیده نتوانست که زمین کروی است و گرنه بحساب کروی مثلث سمت صحیح ۹،۹ درجه از مغرب بطرف جنوب است. تخریب این را ما پیش کرده ایم.

(۸) ستاره دُمدار بر زمین:

مسترمشرقی با مُلاها مخاطب است.

"برای شما میدانانده دریافت نمودن رخ مکه چه را میگویند؟ برای شما معلوم است جغرافیه نام کدام گاو است، علم نجوم چه را میگویند، دوربین چه میباشد، خط سرطان کدام مرض را میگویند؟"

پیش رفته میفرماید: "من یک شخص را نزد ملاها و معماران لاهور فرستادم که ایشان هنگام ساختن مسجد رخ قبله را چگونه مقرر میکنند، یک جاهل بزرگسال گفت: واه جناب این بسیار آسان است، بسوی ستاره قطب دست باد کرده و بسوی شانه نگریسته ایستاد شد پس برابری قبله است، خیر من دانستم که نجوم دانی ملا چقدر بی خطا است مگر مسترازان جاهل بزرگسال نیز جاهل تراست زیرا که آن بزرگ بمدد ستاره قطب سمت صحیح مغرب را میدانست مستر از سمت مشرق و مغرب هم جاهل است، رابطه نجوم دان مانند مستر مشرقی کسی چه خوب گفته است:

عجوبه فقط آسمان ہی نہیں یہاں ہی عجائبِ نظارے بست
فلک ہی دمدار تارا نہیں زمین ہی دمدار تارے بست

تا اینکه بیان ریاضی دانی مستربود، اکنون اندکی در دیگر فنون نیز کمالات ایشان را ملاحظه فرمائید:

(۹) مسترمشرقی و جغرافیه.

ما پیش نوشته ایم که مسترمشرقی صلاحیت معلوم نمودن طول البلد و عرض البلد نقشه را هم ندارد، چند مثال این را پیش نیز بیان کرده شده است. کدام نقشه را که خود ایشان شایع کرده اند در آن نیز چندین غلطی کردند، محل وقوع چندین شهر را غلط داده اند. در مورد نقشه خود میفرماید: "من میخواهم که تمام مسلمانان نماز گزار هندوستان اگر میخواهند نماز خود را در بارگاه خداوندی بقبولانند پس از همه نخست قبله های غلط خویش را ازین

نقشه درست صحیح کنند که من در ۳ اصلاح داده ام یا از نقشه بهتر از آن درست کند.
سوال اینست که اگر شما ساختن نقشه بهتر را میدانید پس در پرچه خود ۳ اصلاح نقشه غلط شایع نموده بجز تعمیل حکم خدایات مغربی دیگر چه فایده؟

(۱۰) مستر مشرقی و تاریخ.

ارشاد است: "قوم جاهل مانند عرب داخل چند سال سمت صحیح مقام هزار میل دور را دریافت کرده توانستند حال آنکه در آن وقت نام و نشان جغرافیه هم موجود نبود و نه بر زمین خطوط طول البلد و عرض البلد را کدام متنفس میدانست."

از تاریخ مستر جهل مرکب هم بی نظیر است، در خیال وی تا وقت آمدن مسلمانان عرب در هندوستان در دنیا علم و نشان جغرافیه نبود و از طول البلد و عرض البلد هیچ متنفس واقع نبود حال آنکه علم جغرافیه در قرن دوم عیسوی مدون شده بود، بطلموس بعد از مجسطی در فن جغرافیه نیز یک کتاب نوشت که بنام جغرافیه معروف است. حاجی خلیفه در کشف الظنون در تعریف جغرافیه می نویسد.

وهو كلمة يونانية بمعنى صورة الارض ويقال جغرافيا بالواو على الاصل وهو علم يتعرف منه احوال الاقاليم السبعة الواقعة في الربع المسكون من كرة الارض وعروض الملدان الواقعة فيها واطوالها و عدد مدنها و جبالها و باريها و بحارها و انهارها الى غير ذلك كلها في مفتاح السعادة قال الشيخ داود في ذكرته جغرافيا علم باحوال الارض من حيث تقسيمها الى الاقاليم و الجبال و الانهار و ما يختلف حال السكان باختلافه اعلى. وهو الصواب المشهور على غير السبعة و جغرافيا علم لم ينقل له في العربية لفظ مخصوص و اول من صنف فيه بطليموس القلوزي فانه صنف كتابه المعروف بجغرافيا ايضا بعدما صنف المجسطي. (كشف الظنون ج ۳، ص ۵۹۰)

رابطه بطلمیوس معلم مبطرس بستانی در دائرة المعارف میفرماید:

بطليموس كلوديوس بطليموس ريشي فلكي جغرافي يوناني مصري يقال انه ولد في هيلوسيوم و نشأ في الاسكندرية في القرن الثاني للميلاد (دائرة المعارف ج ۴، ص ۴۷، مطبوع بيروت)

(۱۱) خود مشرقی دل مغربی.

مرعوبیت مستر مشرقی از مغرب بگویند یا بر لیاقتهای خود در صله انعامات دیپلومه ها از مغرب مدح سرانی بی جای مغرب میفرماید:

اگر همین حکم "قُولُوا وَحُفَّوْهُمُ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ" بر کدام قوم مغربی نازل میشد پس من یقین داشتم که در هر قسمت اروپا هزاران آلات رصدی نهایت باریک بین برای این مطلب شهر به شهر نصب میگرددند که از روی حکم آسمانی خدای عزوجل "شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ" را بطور صحیح دریافت کند، این قوم چنین آلات دقیق رس و نازک ایجاد میکردند که در میان شمال و مغرب از سه لک و بیست و چهار هزار یک گزهم فرق نمی آمد، سمت قبله ایشان بر نصف غلاف سیاه عین کعبه آمده می افتاد که ۶ فـت دراز و ۶ فـت پهن است.

از مستر کسی. بپرسد که آیا بر قوم مغربی حکم استقبال بیت المقدس نازل نشده بخاطر تعمیل این حکم خداوندی آنان برای استقبال بیت المقدس در کدام شهری هزاران آلات رصدی نهایت باریک بین نصب کردند؟ حقیقت اینست که مستر مغربی مستر مشرقی را ابله قرار دادند مگر او خود ابله نیست بلکه ابله گراست. او مفهوم صحیح "شطر المسجد" همان را میداند که عام مسلمانان میدانند.

(۱۲) مستر معمی^۱

برای تمام دانشوران دنیا چنین دعوت مبارزه است که "مستر معمی" قرار ذیل را حل کنند وگرنه یا آهن قابلیت مستر مشرقی را تسلیم کنند. ملاحظه

شود مستر معمی

کعبه کا سیاه غلاف ۴ فـت لبا ۴ فـت چوڑا
میری سبکی یو ۴ سبکی گھوڑا کراپے کا دوڑا

بیت الله

عرض = ۱۰ / ۱ میتره

طول = ۲۲

ارتفاع = ۱۶

(۱۳) مستر معمی^۲

شما در جلو کدام کنار بیت الله اینچنین ایستاده نشان دادید که سمت کعبه شما بر عین نصب کدام دیوار آمده افتاد.

(۱۴) مستر معمی^۳

اگر شما مطابق تحقیق بیش بهاء بر عین نصب غلاف کعبه جهت انداختن سمت خود از کنارهای کعبه دور ایستاده اهتمام ایستادن را کنید پس در نماز باجماعت اینگونه صف بندی نموده نشان بدهید که سمت هر نماز گذار بر عین نصب غلاف کعبه بیفتد.

معذرت

در تعجب مستر قلب بُت شکن چند فقره شوخ نیز چست کرده است که صدای بازگشت
هرزه سرانی مستراست بلکه حقیقت اینست که مستردر قبال تحریرهای ناپاک و غلاظت
های دل، زبان و قلم او این فقره ها بسیار سبک اند و تحت قانون الهی وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا
وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوِّيْتُمْ بِهِ حد انتقام از جواز بسیار بدرجه کم است و گرنه هر
شخص میداند که اصل سزای مرتد اینست که از وجود ناپاک او زمین الله را پاک کرده شود.

مسترمغرور و ملا مسکین

تنها از جائزه سرسری یک مضمون مستربنام است قبله از یک درجن هم زیاد تر غلطی
های فحش برآمد، شان این عزیز ذوانتقام را ببینید که برای خوش نمودن خدایان مغربی غرور
مشرقی تمسخری کننده بر ملاها را بذریعه یک مُلّا بوریا نشین در خاک افسان
نمود، پندار دارنده مستر دارنده درجنها دیپلومه اروپائی بدست ملای ناچیزی اهمیت ساخت
که او در مکتب از ابتدائی بالاتر نخوانده است.

رب کریم من! این محض کرم تو است که مرا در خاندان ملاها پیدا فرمودی و خود مرا نیز
ملا ساختی و چنین علمی عطا فرمودی که دماغ مسترها قدمبوس آن اند، رب کریم من! قربان
این کرم تو مرا بر ملانیت زنده گذار و بر ملانیت موت بده و در جماعت مقدس ملاها مرا
حشر نما و تاقیامت اولاد مرا دولت ملانیت عطا فرما و ایشان را باصلاح و فلاح عملی چنین
فضل و کمال علمی عطا فرما که ذریعه معرفت تو و خدمت دین تو قرار گیرند و در جلو آن غرور
مسترها پامال شود. ای رب! تو این مسترها را در خاندانهای مسلمان پیدا فرموده ای در طفیل
این کرم ایشان را مسلمان راستین بگردان، بغض ایشان را با اسلام به محبت تبدیل کن،
فلوب ایشان را از محبت اروپا پاک فرموده با محبت خود منور فرما. آمین

کیا داری که بدیش کنی جوئے خوں باشد اگر نیش کنی

فقط والله تعالی اعلم. ۲۹ رجب ۱۳۰۳ هجری

اَلْقَمْسُ وَالْقَمْرُ حُسْبَانِ ۝ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ سَجْنَانِ ۝

ارشاد العابد

الی

تخریج الاوقات وتوجیه المساجد

نهایت قاعده بیش بها رابطه به تخریج اوقات نماز و تعیین سمت قبله
این کتاب در موضوع خود بلحاظ جامعیت و تحقیق منفرد است

تألیف

حضرت مولانا مفتی رشید احمد صاحب لدھیانوی

- * اوقات نماز از حرسه دنیا وقواعد تخریج طرف قبله
- * قواعد معلوم نمودن فاصله میان دو شهر
- * تطبیق میان تاریخ سالهای هجری و عیسوی وقواعد تخریج روز هر تاریخ .
- * طرف قبله هر شهر پاکستان و هندوستان و درجه های طول البلد و عرض البلد

﴿لَا تَكُنْ فِي بَيْتِكَ أَلْتَمَسُ الْوُجُوهَ﴾ وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتِ وَالْأَشْيَاءِ كُلِّهَا لَا تَقِفُ لِلْأَشْيَاءِ إِلَّا لِمَا تَحْتَاجُ إِلَيْهَا مِنَ الشَّيْءِ ﴿١٠﴾

﴿يَقُلِّبُ اللَّهُ الْكَيْلَ وَالنَّهَارَ لِيَأْتِيَنَّكَ فِي ذَلِكَ لَئِيْلَةً لَا تُؤْمِنُ﴾ ﴿١١﴾

اشاب الصغیر و افلی الکبیر کُرُ العداۃ و مَزُ العشی

صبح ہوتی ہے شام ہوتی ہے عمر بے نصی تمام ہوتی ہے
وقت طلوع دیکھا وقت غروب دیکھا اب فکر آخرت کر دنیا کو خوب دیکھا

* اوقات معلوم نمودن قبلہ از سایہ ہا در شہرهای مختلف

* گراف انتہائی مفید کہ از آن قبلہ ہر مقام دنیا بہ بسیار آسانی معلوم میشود.

* پروگرام کمپیوتری تخریج اوقات نمازها و سمت قبلہ و رؤیت ہلال

* نقشہ های جهانی سمت قبلہ شہرهای مشہور

ارشاد العابد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بعد از ملاقات ناعرصہ دراز با حاملین فنون عقلیہ (کہ آنرا درین عصر جدیدہ گفتہ میشود) مگر شاید این را کسی گفتہ نتواند کہ این فنون قدیم ترین را علوم جدیدہ چرا گفتہ میشود) و بعد از مکالمات مختلف معلوم شد کہ علوم دینیہ در فنون عقلیہ نیز بنسبت ماهرین تعداد مدعیین بسیار زیاد است. چنانچہ رابطہ بہ بنای مسجد تجربہ شد کہ اکثر انجمنان سمت قبلہ را غلط می کشند و در سلسلہ تخریج اوقات عالم جرأت اینست کہ بر کسانیکہ هوای انسان ہم نرسیدہ است و از اصطلاحات ابتدائی ہم بالکل ناواقف اند ایشان نقشہ های اوقات نازرا شایع میکنند.

کرشمہ این ناواقفیت است کہ :

در تائیکل المینک شایع شونده از رصد گاہ شاهی گرینچ وقت دادہ شدہ صبح کاذب را مرتب اول صبح صادق پنداشت و بعد از آن شائقین اشاعت از سالہای دراز تقلید آنرا مینمایند اضحکہ اینست کہ برفرق نصف النہار مقامات مختلف تمام اوقات را قیاس کردہ میشود

و جایگاه این فراست چه که نقشه دهلی را در کراچی می چسبانند.

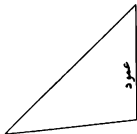
بادر نظر داشت این حالات رابطه به تخریج سمت قبله و اوقات نماز چند طرق محقق و مفید ترین نوشته میشود الله تعالی طالبین را توفیق استفاده از آن و شائقین جنتی های اوقات نماز را توفیق عمل نمودن مطابق آن عطا فرماید. آمین بر رسولان بلاغ باشد و بس

اللهم اجعلنی ممن یحاسب حساباً یسیراً و یقلب الی اهلہ مصروراً

و شید احمد

۱۶ / ذیقعدہ سنہ ۸۹ھ

مقدمه

اب = سائین ج . (جیب، جیب)

اج

ب ج = کوسائین ج . (جیب التمام، جم)

اج

اب = تینجنت ج . (ماس، ظل، مس)

ب ج

ب ج = کوتینجنت ج . (ماس التمام، مم، ظم)

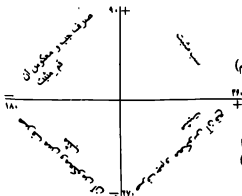
اب

اج = سیکنٹ ج . (قاطع، قع)

ب ج

اج = کوسیکنٹ ج . (قاطع التمام، قم)

اب

$$\text{جیب ج} = \frac{\text{تقریباً } (ج - ۱۸۰)}{(ج - ۱۸۰)}$$

$$۱۰۱۲۵$$

$$\text{جم ج} = \sqrt{۱ - \text{جیب ج}^۲}$$

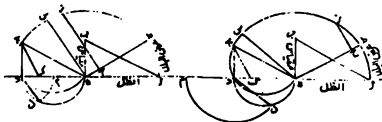
$$\begin{array}{rcl}
 \text{مس ج} & = & \frac{\text{جب ج}}{\text{جم ج}} \\
 \text{مس ج} & = & \frac{\text{جب ج}}{\text{جم ج}} \times \frac{1}{\text{مس ج}} \\
 \text{قع ج} & = & \frac{1}{\text{جم ج}} \\
 \text{قم ج} & = & \frac{1}{\text{جب ج}}
 \end{array}$$

جب (ج - ۱۸۰ یا ۳۶۰) یا (۱۸۰ یا ۳۶۰ - ج) = جب ج. اینچنین جم حاصل تفريق = جم ج - جم (ج - ۹۰ یا ۲۷۰) یا (۹۰ یا ۲۷۰ - ج) = جب ج. وجب حاصل تفريق - جم ج.

طرق معرفة نصف النهار

(۱) طريق البيروني:

قال في القانون المسعودي (بعد ابطال الطرق المتعددة منها الدائرة الهندية) فانا نعدل عنه الى عمل آخر يحصل منه المطلوب اقل وقت اتفق القياس فيه وذلك ان يكون الظل وقت القياس: انه ونقيضه عليه عمود: له مساوي للقياس ونصل: ابيه قطر الظل ونخرج: هـ ج موازيا له ومساويا لك: هـ ا. وندير على مركز: هـ بعد الظل: ا ط ج وحل قطر: هـ ج نصف دائرة: هـ د ج ونخرج: ا د على استقامته الى: د وندير على قطر: هـ د نصف دائرة: هـ ل د في خلاف الجهة التي فيها خط نصف النهار اعني الجانب الذي منه تأتى الشمس قبل نصف النهار والذي اليه تذهب بعده ثم تأخذ: ا ط مساوية لعرض البلد و: ط ز مساوية لتمام ميل الشمس اكان شماليا ولجميع ميلها وتسعين ان كان جنوبيا ونخرج: ز ح عمودا على: هـ ط و: ج لك موازيا له ونقدر: لك. مساويا لك: هـ ح ان كان البهل شماليا فتعوم: د وان كان جنوبيا فالى مركز: هـ ثم ندير على: د بعد: د م. قوسا يدعى الى: ل ونصل: د ل ونخرج: هـ س على موازاته فيكون خط نصف النهار.

(۲) بذریعہ قطب نما

قطب منطاطیسی از قطب جغرافیائی مختلف است، مقام این طولاً و عرضاً تبدیل میشود در ۱۹۶۷ هجری طول عربی ۱۰۱ درجه و عرض ۷۵ درجه بود، حرکت این بطرف مشرق است و در ۹۶۰ سال دور را پوره میکند، در داخل زمین موجهای منطاطیسی بطرف قطب منطاطیسی راست نیست لذا قطب نما بر قطب منطاطیسی منطبق نمیشود لهذا برای معلوم کردن فرق قطب نما توسط قطب جغرافیائی دریافت نمودن مقام قطب منطاطیسی کافی نیست بلکه برای این مقصد در هر مقام رسیده عمل و مشاهده کرده میشود. در ۱۹۶۵ء مطابق بررسی در چند شهرها انحراف قطب نما از قطب جغرافیائی درج کرده میشود. این فرق در هر سال ۱ تا $2\frac{1}{2}$ دقیقه کم شده میرود.

گلگت $2\frac{1}{2}$ درجه مائل مشرق طرفته ساهیوال، ملتان $\frac{5}{6}$ درجه مائل مشرق ته

انک، پشارو $1\frac{5}{6}$ بهاولپور $\frac{5}{6}$

راولپندی $1\frac{2}{3}$ رحیم یار خان، لارکانہ $\frac{1}{2}$

جہلم کویتہ $1\frac{1}{6}$ خیبرپور $\frac{1}{3}$

سبالکوت $1\frac{1}{12}$ نواب شاہ $\frac{1}{12}$

لاہور، کجرا نوالہ ۱ تندو محمد خان ۰

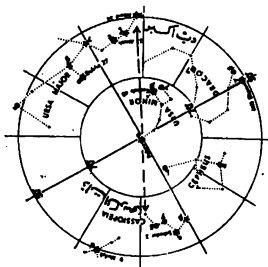
جہنگ، شیخوپورہ، قلات ۱ حیدر آباد، کراچی

(۳) بذریعہ قطب ستارہ

چونکہ قطب ستارہ گرد قطب حقیقی بر بعد ۵۴ دقیقہ (نصف قطر) گردش میکند لهذا برای معلوم کردن شمال صحیح ضروری است کہ وقت نہایت بلندی قطب ستارہ یا نہایت پستی آن دریافت کردہ شود کہ از ایرالمینک شایع شونده از گرینج معلوم کردہ میشود۔ چنانچہ از ایرالمینک معلوم شد کہ در کراچی ۱۶ / دسمبر ۱۹۶۹ء وقت نہایت بلندی ۸ بجہ و ۵۳ دقیقہ ۳۹ سیکند شب است۔

قطب ستارہ نیز مانند دیگر ستارگان در ۲۳ ساعت ۵۶ دقیقہ و ۴،۹،۱۶ سیکند گردش خود را مکمل میکند یعنی روزانہ ۳ دقیقہ و ۵۵،۹۹۸۵۶ سیکند فرق می آید۔ همچنان برگزشتن یک سال (۳۶۵ روز) از وقت سابق بعد از ۵۶،۹۹۸۵۶ سیکند برابر بر همان مقام سابق می آید و از جهت سال نقشہ بعد از ہر چہار سال همان وقت بر میگردد۔ و با این حساب ہر تاریخ و ہر شہر را کردہ میشود۔

سہل ترین طریقہ

چون ستارہ آخری ذات الکرسی برابر بالای قطب ستارہ بردانہ نصف النہار برسد در آن وقت قطب ستارہ نہایت بر بلندی می باشد و وقت نہایت پستی قطب ستارہ، ستارہ آخری دب اکبر (بنات النعش) بالای قطب ستارہ از دائرہ نصف النہار اندکی پیش میرود۔ این طریق از جهت سہل ترین بودنش بسیار بیش بہاء است۔

نصف النهار کا مقامی وقت اور درجات میل شمس

تاریخ	جنوری			فروری			مارچ		
	گھنٹہ	منٹ	درجہ	گھنٹہ	منٹ	درجہ	گھنٹہ	منٹ	درجہ
۱	۱۲	۴	۲۳/۱	۱۳	۱۳	۱۴/۳	۱۲	۱۳	۱۵/۵
۲	۱۲	۴	۲۳/۰	۱۳	۱۳	۱۴/۰	۱۲	۱۲	۱۵/۱
۳	۱۲	۴	۲۳/۹	۱۳	۱۳	۱۴/۴	۱۳	۱۲	۱۶/۴
۴	۱۲	۵	۲۳/۸	۱۳	۱۲	۱۴/۳	۱۳	۱۲	۱۶/۳
۵	۱۲	۵	۲۳/۷	۱۳	۱۲	۱۴/۱	۱۲	۱۲	۱۶/۹
۶	۱۲	۶	۲۳/۶	۱۳	۱۲	۱۵/۸	۱۲	۱۱	۱۵/۵
۷	۱۲	۶	۲۳/۵	۱۳	۱۲	۱۵/۵	۱۲	۱۱	۱۵/۱
۸	۱۲	۶	۲۳/۳	۱۳	۱۲	۱۵/۳	۱۲	۱۱	۱۵/۸
۹	۱۲	۷	۲۳/۲	۱۳	۱۲	۱۴/۹	۱۲	۱۱	۱۴/۳
۱۰	۱۲	۷	۲۳/۱	۱۳	۱۲	۱۴/۶	۱۲	۱۰	۱۴/۰
۱۱	۱۲	۸	۲۱/۹	۱۳	۱۲	۱۴/۲	۱۲	۱۰	۱۳/۶
۱۲	۱۲	۸	۲۱/۸	۱۳	۱۲	۱۳/۹	۱۲	۱۰	۱۳/۳
۱۳	۱۲	۸	۲۱/۶	۱۳	۱۲	۱۳/۶	۱۲	۹	۱۳/۸
۱۴	۱۲	۹	۲۱/۴	۱۳	۱۲	۱۳/۳	۱۲	۹	۱۳/۴
۱۵	۱۲	۹	۲۱/۳	۱۳	۱۲	۱۳/۹	۱۲	۹	۱۳/۰
۱۶	۱۲	۱۰	۲۱/۱	۱۳	۱۲	۱۳/۶	۱۲	۹	۱۲/۶
۱۷	۱۲	۱۰	۲۰/۹	۱۳	۱۲	۱۳/۳	۱۲	۸	۱۲/۲
۱۸	۱۲	۱۰	۲۰/۷	۱۳	۱۲	۱۱/۹	۱۲	۸	۱۱/۸
۱۹	۱۲	۱۱	۲۰/۵	۱۳	۱۲	۱۱/۵	۱۲	۸	۱۱/۴
۲۰	۱۲	۱۱	۲۰/۳	۱۳	۱۲	۱۱/۲	۱۲	۷	۱۱/۰
۲۱	۱۲	۱۱	۲۰/۱	۱۳	۱۲	۱۰/۸	۱۲	۷	۱۰/۴
۲۲	۱۲	۱۱	۱۹/۸	۱۳	۱۲	۱۰/۳	۱۲	۷	۱۰/۰
۲۳	۱۲	۱۲	۱۹/۶	۱۳	۱۲	۱۰/۱	۱۲	۷	۱/۲
۲۴	۱۲	۱۲	۱۹/۴	۱۳	۱۲	۹/۷	۱۲	۶	۱/۶
۲۵	۱۲	۱۲	۱۹/۱	۱۳	۱۳	۹/۳	۱۲	۶	۱/۹
۲۶	۱۲	۱۳	۱۸/۹	۱۳	۱۳	۹/۰	۱۲	۶	۲/۳
۲۷	۱۲	۱۳	۱۸/۶	۱۳	۱۳	۸/۶	۱۲	۵	۲/۷
۲۸	۱۲	۱۳	۱۸/۳	۱۳	۱۳	۸/۲	۱۲	۵	۳/۱
۲۹	۱۲	۱۳	۱۸/۱	۱۳	۱۳	۷/۸	۱۲	۵	۳/۵
۳۰	۱۲	۱۳	۱۷/۸				۱۲	۴	۳/۹
۳۱	۱۲	۱۳	۱۷/۶				۱۲	۴	۴/۳

ردیف	پرل		موت			جون		
	گفتہ	منٹ	درجہ	گفتہ	منٹ	درجہ	گفتہ	منٹ
۱	۱۲	۴	۴/۴	۱۱	۵۷	۱۵/۲	۱۱	۵۸
۲	۱۲	۴	۵/۱	۱۱	۵۷	۱۵/۵	۱۱	۵۸
۳	۱۲	۳	۵/۴	۱۱	۵۷	۱۵/۸	۱۱	۵۸
۴	۱۲	۳	۵/۸	۱۱	۵۷	۱۶/۱	۱۱	۵۸
۵	۱۲	۳	۶/۲	۱۱	۵۷	۱۶/۳	۱۱	۵۸
۶	۱۳	۲	۶/۶	۱۱	۵۷	۱۶/۶	۱۱	۵۹
۷	۱۳	۲	۷/۰	۱۱	۵۶	۱۶/۹	۱۱	۵۹
۸	۱۲	۲	۷/۳	۱۱	۵۶	۱۷/۲	۱۱	۵۹
۹	۱۳	۲	۷/۷	۱۱	۵۶	۱۷/۵	۱۱	۵۹
۱۰	۱۲	۱	۸/۱	۱۱	۵۶	۱۷/۷	۱۱	۵۹
۱۱	۱۳	۱	۸/۳	۱۱	۵۶	۱۸/۰	۱۲	۰
۱۲	۱۲	۱	۸/۸	۱۱	۵۶	۱۸/۳	۱۲	۰
۱۳	۱۲	۰	۹/۲	۱۱	۵۶	۱۸/۵	۱۲	۰
۱۴	۱۲	۰	۹/۵	۱۱	۵۶	۱۸/۷	۱۲	۰
۱۵	۱۲	۰	۹/۹	۱۱	۵۶	۱۸/۹	۱۲	۰
۱۶	۱۲	۰	۱۰/۲	۱۱	۵۶	۱۹/۲	۱۲	۱
۱۷	۱۳	۰	۱۰/۶	۱۱	۵۶	۱۹/۴	۱۲	۱
۱۸	۱۱	۵۹	۱۰/۹	۱۱	۵۶	۱۹/۶	۱۲	۱
۱۹	۱۱	۵۹	۱۱/۳	۱۱	۵۶	۱۹/۸	۱۲	۱
۲۰	۱۱	۵۹	۱۱/۶	۱۱	۵۶	۲۰/۱	۱۲	۱
۲۱	۱۱	۵۹	۱۲/۰	۱۱	۵۷	۲۰/۳	۱۲	۲
۲۲	۱۱	۵۸	۱۲/۳	۱۱	۵۷	۲۰/۵	۱۲	۲
۲۳	۱۱	۵۸	۱۲/۶	۱۱	۵۷	۲۰/۶	۱۲	۲
۲۴	۱۱	۵۸	۱۳/۰	۱۱	۵۷	۲۰/۸	۱۲	۲
۲۵	۱۱	۵۸	۱۳/۳	۱۱	۵۷	۲۱/۰	۱۲	۳
۲۶	۱۱	۵۸	۱۳/۶	۱۱	۵۷	۲۱/۲	۱۲	۳
۲۷	۱۱	۵۸	۱۳/۹	۱۱	۵۷	۲۱/۴	۱۲	۳
۲۸	۱۱	۵۷	۱۴/۳	۱۱	۵۷	۲۱/۵	۱۲	۳
۲۹	۱۱	۵۷	۱۴/۶	۱۱	۵۷	۲۱/۷	۱۲	۳
۳۰	۱۱	۵۷	۱۴/۹	۱۱	۵۷	۲۱/۸	۱۲	۳
۳۱			ش	۱۱	۵۸	ش		

درجہ	ستمبر			اگست			جولائی			درجہ
	گھنٹہ	منٹ	درجہ	گھنٹہ	منٹ	درجہ	گھنٹہ	منٹ	درجہ	
۱	۱۲	۴	۲۳/۱	۱۲	۴	۱۴/۹	۱۳	۰	۸/۲	۱
۲	۱۲	۴	۲۳/۰	۱۲	۴	۱۴/۸	۱۳	۰	۷/۸	۲
۳	۱۲	۴	۲۲/۹	۱۲	۴	۱۴/۷	۱۱	۵۹	۷/۳	۳
۴	۱۲	۴	۲۲/۹	۱۲	۴	۱۴/۶	۱۱	۵۹	۶/۱	۴
۵	۱۲	۴	۲۲/۸	۱۲	۴	۱۴/۵	۱۱	۵۹	۶/۴	۵
۶	۱۲	۵	۲۲/۷	۱۲	۴	۱۴/۴	۱۱	۵۸	۶/۳	۶
۷	۱۲	۵	۲۲/۶	۱۲	۴	۱۴/۳	۱۱	۵۸	۵/۹	۷
۸	۱۲	۵	۲۲/۵	۱۲	۴	۱۴/۲	۱۱	۵۸	۵/۶	۸
۹	۱۲	۵	۲۲/۴	۱۲	۵	۱۵/۸	۱۱	۵۷	۵/۳	۹
۱۰	۱۲	۵	۲۲/۳	۱۲	۵	۱۵/۷	۱۱	۵۷	۴/۸	۱۰
۱۱	۱۲	۵	۲۲/۲	۱۲	۵	۱۵/۶	۱۱	۵۷	۴/۳	۱۱
۱۲	۱۲	۶	۲۱/۹	۱۲	۵	۱۴/۹	۱۱	۵۶	۴/۱	۱۲
۱۳	۱۲	۶	۲۱/۸	۱۲	۵	۱۴/۸	۱۱	۵۶	۳/۴	۱۳
۱۴	۱۲	۶	۲۱/۷	۱۲	۵	۱۴/۷	۱۱	۵۵	۳/۳	۱۴
۱۵	۱۲	۶	۲۱/۶	۱۲	۵	۱۴/۶	۱۱	۵۵	۲/۹	۱۵
۱۶	۱۲	۶	۲۱/۵	۱۲	۵	۱۴/۵	۱۱	۵۵	۲/۵	۱۶
۱۷	۱۲	۶	۲۱/۴	۱۲	۵	۱۳/۶	۱۱	۵۴	۲/۱	۱۷
۱۸	۱۲	۶	۲۱/۳	۱۲	۵	۱۳/۵	۱۱	۵۴	۱/۴	۱۸
۱۹	۱۲	۶	۲۰/۸	۱۲	۵	۱۳/۴	۱۱	۵۳	۱/۳	۱۹
۲۰	۱۲	۶	۲۰/۷	۱۲	۵	۱۳/۳	۱۱	۵۳	۱/۰	۲۰
۲۱	۱۲	۶	۲۰/۶	۱۲	۵	۱۳/۲	۱۱	۵۳	۰/۶	۲۱
۲۲	۱۲	۶	۲۰/۵	۱۲	۵	۱۳/۱	۱۱	۵۳	۰/۳	۲۲
۲۳	۱۲	۶	۲۰/۴	۱۲	۵	۱۲/۸	۱۱	۵۲	۰/۲	۲۳
۲۴	۱۲	۶	۲۰/۳	۱۲	۵	۱۲/۷	۱۱	۵۲	۰/۱	۲۴
۲۵	۱۲	۶	۱۹/۸	۱۲	۵	۱۲/۶	۱۱	۵۲	۰/۰	۲۵
۲۶	۱۲	۶	۱۹/۷	۱۲	۵	۱۲/۵	۱۱	۵۱	۱/۳	۲۶
۲۷	۱۲	۶	۱۹/۶	۱۲	۵	۱۲/۴	۱۱	۵۱	۱/۰	۲۷
۲۸	۱۲	۶	۱۹/۵	۱۲	۵	۱۲/۳	۱۱	۵۱	۰/۸	۲۸
۲۹	۱۲	۶	۱۸/۹	۱۲	۵	۱۲/۲	۱۱	۵۰	۰/۲	۲۹
۳۰	۱۲	۶	۱۸/۸	۱۲	۵	۱۲/۱	۱۱	۵۰	۰/۱	۳۰
۳۱	۱۲	۶	۱۸/۷	۱۲	۵	۱۱/۵	۱۱	۵۰	۰/۰	۳۱

باب استقبال القبلة			۳۵۲			احسن الفتاوى جلد دوم		
روز	تاریخ	درجه	تاریخ	درجه	تاریخ	روز	تاریخ	درجه
۱	۱۱	۵۰	۱۱	۴۴	۱۱	۱۱	۱۱	۴۹
۲	۱۱	۴۹	۱۱	۴۴	۱۱	۱۲	۱۱	۴۸
۳	۱۱	۴۹	۱۱	۴۴	۱۱	۱۳	۱۱	۴۸
۴	۱۱	۴۹	۱۱	۴۴	۱۱	۱۴	۱۱	۴۸
۵	۱۱	۴۸	۱۱	۴۴	۱۱	۱۵	۱۱	۴۸
۶	۱۱	۴۸	۱۱	۴۴	۱۱	۱۶	۱۱	۴۸
۷	۱۱	۴۸	۱۱	۴۴	۱۱	۱۷	۱۱	۴۸
۸	۱۱	۴۸	۱۱	۴۴	۱۱	۱۸	۱۱	۴۸
۹	۱۱	۴۷	۱۱	۴۴	۱۱	۱۹	۱۱	۴۷
۱۰	۱۱	۴۷	۱۱	۴۴	۱۱	۲۰	۱۱	۴۷
۱۱	۱۱	۴۷	۱۱	۴۴	۱۱	۲۱	۱۱	۴۷
۱۲	۱۱	۴۶	۱۱	۴۴	۱۱	۲۲	۱۱	۴۶
۱۳	۱۱	۴۶	۱۱	۴۴	۱۱	۲۳	۱۱	۴۶
۱۴	۱۱	۴۶	۱۱	۴۴	۱۱	۲۴	۱۱	۴۶
۱۵	۱۱	۴۶	۱۱	۴۴	۱۱	۲۵	۱۱	۴۶
۱۶	۱۱	۴۶	۱۱	۴۴	۱۱	۲۶	۱۱	۴۶
۱۷	۱۱	۴۵	۱۱	۴۴	۱۱	۲۷	۱۱	۴۵
۱۸	۱۱	۴۵	۱۱	۴۴	۱۱	۲۸	۱۱	۴۵
۱۹	۱۱	۴۵	۱۱	۴۴	۱۱	۲۹	۱۱	۴۵
۲۰	۱۱	۴۵	۱۱	۴۴	۱۱	۳۰	۱۱	۴۵
۲۱	۱۱	۴۵	۱۱	۴۴	۱۱	۳۱	۱۱	۴۵
۲۲	۱۱	۴۴	۱۱	۴۴	۱۱	۱	۱۲	۴۴
۲۳	۱۱	۴۴	۱۱	۴۴	۱۱	۲	۱۲	۴۴
۲۴	۱۱	۴۴	۱۱	۴۴	۱۱	۳	۱۲	۴۴
۲۵	۱۱	۴۴	۱۱	۴۴	۱۱	۴	۱۲	۴۴
۲۶	۱۱	۴۴	۱۱	۴۴	۱۱	۵	۱۲	۴۴
۲۷	۱۱	۴۴	۱۱	۴۴	۱۱	۶	۱۲	۴۴
۲۸	۱۱	۴۴	۱۱	۴۴	۱۱	۷	۱۲	۴۴
۲۹	۱۱	۴۴	۱۱	۴۴	۱۱	۸	۱۲	۴۴
۳۰	۱۱	۴۴	۱۱	۴۴	۱۱	۹	۱۲	۴۴
۳۱	۱۱	۴۴	۱۱	۴۴	۱۱	۱۰	۱۲	۴۴

طریقه معلوم نمودن طول البلد

در مغربی پاکستان ۷۵ درجه و مشرقی پاکستان ۹۰ درجه وقت مقامی طول البلد رائج است شما از نصف النهار نقشه گذشته مطلوب نصف النهار فرق کشیده بحساب ۴ دقیقه فی درجه مجموعه درجات را با ۷۵ یا ۹۰ درجه جمع یا از آن تفریق کنید.

طریقه معلوم نمودن عرض البلد

(۱) ستاره قطب چون بر انتھائی بلندی یا انتھائی پستی باشد در آن وقت بذریعہ اصطرلاب یا ربع مجیب یا رفق منقطر و غیره ارتفاع آنرا معلوم نموده نصف قطر مدار آن (۵۴ دقیقه) جمع یا تفریق کنید.

(۲) برابر وقت نصف النهار بذریعہ مس^ص (—) درجات ارتفاع شمس را معلوم نموده از ۹۰ درجه تفریق کنید سپس از نقشه درجات میل^{میل} (۱) شمس را معلوم کنید. اگر میل جنوبی باشد پس درجات میل را از حاصل تفریق اول تفریق کنید و میل شمالی باشد پس درجات آنرا با حاصل تفریق جمع کنید، در هر دو صورت جواب عرض البلد می باشد. مثلاً در ۲۳/۲۶ ستمبر در کراچی بوقت نصف النهار درجات ارتفاع شمس ۴۳/۴۱ اند و میل جنوبی ۲۶/۲۳ است. لهذا عرض البلد کراچی $15^{\circ}/24 = 62^{\circ}/23 - 34^{\circ}/41 - 0^{\circ}/90$

تخریج اوقات

ہدایات :

(۱) برای معلوم نمودن وقت طلوع و غروب آفتاب را از افق ۸. ۰ درجه پائین گرفته میشود تفصیل آن اینست. نصف قطر شمس ۱۶ دقیقه + افق حقیقی و فرق افق ترسی ۳۴ دقیقه^(۲) = ۵۰ دقیقه = ۸. ۰ درجه.

(۲) برای صبح صادق و عشاء ۱۵ درجه زیر افق گرفته میشود. در عام جنتری ها و نقشه های اوقات نماز ۱۸ درجه زیر افق گرفته شده اند این درست نیست. این وقت صبح کاذب است.

۱- در نقشه بر صفر طول البلد بوقت نصف النهار میل الشمس داده شده است. در تخریج اوقات و غیره برای زیاد تر عمل صحیح میل مقامی را باید گرفته شود.

۲- درین چیزی اثر فرق افق است و چیزی انعکاس شعاعا.

صبح صادق درین سه درجه بعد میباشد. شفق احمر ۱۲ درجه زیرافق وقت غروب میباشد.
 (۳) ازمشاهده ثابت شد که درابتداء وقت اشراق آفتاب ازافق ۱،۴ درجه بلندمیباشد.
 (۴) برای تخریج وقت عصر وقت مثلیں اول درجات ارتفاع شمس معلوم کرده میشوند،
 فاعده آن اینست که وبوقت نصف النهار درجات ارتفاع را اینچنین معلوم کنید.
 ۹۰ - عرض البلد - میل شمس مخالف یا ۹۰ - عرض البلد + میل شمس موافق - مثلاً
 درکراچی ۲۳ / ستمبر ارتفاع شمس بوقت نصف النهار ۹۰ - ۲۴،۹ - ۲۳،۴ = ۴۱ / ۰
 مم ۴۱ / ۰ = ۱،۱۲۲۳۸ + ۲ (مثلیں) = ۳،۱۲۲۳۸ = ۱۷،۸ درجه بوقت عصر.

قواعد تخریج اوقات

(۱) ب = قوس (مدارشمس میان افق و مرکز شمس).

(جب میل × جب عرض) + جب درجه (+) طلوع یا صبح صادق (+) یا عصر (-)

جم میل × جم عرض

در میل مخالف وقتیکه میل (-) باشد ومیل مخالف (+) باشد . بطور مثال در
 ۲۳ / دسمبر وقت طلوع کراچی اینچنین تخریج میشود.

جب میل ۲۳ / ۴ (-) = ۰ / ۳۹۷۱ (-)

جب عرض ۲۴ / ۹ = ۰ / ۴۲۱۰

جب درجه طلوع ۰ / ۸ = ۰ / ۱۴۰

جم میل ۲۳ / ۴ = ۰ / ۹۱۷۸

جم عرض ۲۴ / ۹ = ۰ / ۹۰۷۰

۰ / ۱۴۰ + (-) ۱۶۷۲ = ۰ / ۱۴۰ + [۰ / ۴۲۱۰ × (-) ۰ / ۳۹۷۱]

/ ۸

۰ / ۹۰۷۰ × ۰ / ۹۱۷۸

۰ / ۱۵۳۲ (-) = ۰ / ۱۸۴۰ (-) = ۱۰ / ۶ (-) = ۴۲ / ۴ (-) + ۶ - ساعت، دقیقه

۰ / ۸۳۲۴

(۹۰°) = ۵۰ ساعت / ۶ / ۱۷ دقیقه .

وقت نصف النهار ۱۲ / ۰ ساعت / ۳۱ دقیقه - ۵ ساعت / ۱۸ دقیقه = ۷ ساعت / ۱۳ دقیقه

. وقت طلوع در تاریخ ۲۳ دسمبر .

$$\frac{ن - ۱ + ب + ج}{۲}$$

$$\frac{ق}{۲} = \frac{جب (ن - ۱) \times جب (ن - ب)}{جب ن \times جب (ن - ج)}$$

$$\begin{aligned} ۱۳۴/۲۵ - ۲ + ۹۰/۸ + ۱۱۳ + ۲۵/۱, \\ ۲۹/۵۵ - ۲۵/۱ - ۱۳۴/۲۵ \\ ۲۱/۲۵ - ۱۱۳/۴۱۳۴/۲۵ \\ ۴۳/۸۵ - ۹۰/۸ - ۱۳۴/۲۵ \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} (لوک جب ۵۵/۶۹ = ۹۷۱۷/آ) + (لوک جب ۲۱/۲۵ = ۵۵۹۳/آ) = ۵۳۱۰/آ \\ (لوک جب ۴۳/۸۵ = ۸۴۰۶/آ) + (لوک جب ۱۳۴/۶۵ = ۸۵۲۱/آ) = ۶۹۲۷/آ - \\ = ۸۳۸۳/آ + ۲ = ۹۱۹۱/آ = ۳۹/۷ = ۲/قی. ق = ۴° = ۷۹ - ۵ ساعت. ۶/۱۷ دقیقه . \end{aligned}$$

$$(۳) ن = \frac{ا + ب + ج}{۲} جب \frac{ق}{۲} = \frac{جب (ن - ۱) جب (ن - ب)}{جب ا جب ب} (۸/۵۵۹۳ + ۱/۹۷۱۷ + ۱/۵۳۱۰)$$

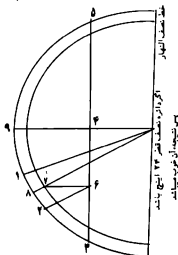
$$\frac{ق}{۲} = \frac{۳۹/۷ = ۸۰۵۳ - ۲ + ۶۱۰۷/آ - (۹۲۰۳/آ - ۹۶۲۷/آ + ۹۵۷۶/آ) - ۲}{جب ا جب ب}$$

ج + عرض + میل مخالف یا - میل موافق ق جب ن جب (ج - ن)

$$8 \frac{\text{سہل ترین قاعدہ: } ن = \frac{\text{جب}}{2} = \frac{\text{ج} + \text{عرض} + \text{میل مخالف یا - میل موافق}}{2} = \frac{\text{جم میل جم عرض}}{2}$$

$$(1717/1 \cdot 5593 - 9627/1 + 9576/1) = 6107/1 + 2 = 8053/1 - 39/1 = 2/1$$

(۵) تا 35° عرض البلد صرف برای طلوع و غروب سہل تریق طریقہ، چون تعدیل النهار = مس عرس مس میل، در آخر درجہ طلوع و غروب مطابق (0.8°) چهار دقیقه کمی و بیشی کنید همچنان بہ یک وقت اوقات چهارایام (دومیل موافق و دومیل مخالف) کشیدہ میشود۔
تنبیہ: بر عرض زائد از 40° عرض البلد اوقات بہ تیزی بدل میشوند لہذا برای صبح و شام میل شمس را جداگانہ گرفته میشود یا برای اختصار عمل وقت ہر تاریخ در غروب و عشاء تا تاریخ آیندہ حساب نصف فرق وقت را نیز کردہ میشود و در وقت فجر و طلوع تا تاریخ گذشتہ نصف فرق وقت را شمردہ میشود۔

(۶) در خط نصف النهار 90° درجہ عمود بسازید۔
سپس میل شمالی باشد پس از 90° بطرف چپ و جنوبی باشد بطرف راست بر درجات میل نقطہ 1° بگذارید۔ سپس از آن در جانب راست مطابق درجات مثل یا مثیلین و جانب چپ مطابق درجات طلوع یا صبح صادق نقطہ 2° بگذارد۔ چنانچہ در شکل ما برای صبح صادق بہ نقطہ 1° در جانب چپ بر 15 درجات نقطہ 2° گذاشتیم۔

سپس بہ خط نصف النهار بر بعد درجات عرض البلد از نصف النهار خط متوازی $3.4.5$ بکشید سپس از خطی کہ از 1° بہ مرکز میروا از متوازی نقطہ 2°

ناخط $3.4.5$ خط 2.6 بکشید و برابر 4.5 دائرہ اندرونی نصف قطر بسازید و از نقطہ 6 تا دائرہ داخلی خط $7.7.6$ عمود آییندازید سپس از مرکز تا دائرہ بیرونی خط بکشید کہ از نقطہ 7 بگذرد سپس بر دائرہ بیرونی محل وقوع نقطہ 8 متعین کنید۔ اکنون از نصف النهار تا نقطہ 8 درجات

قوس را معلوم کنید. همچنان به یک وقت درجات وقت طلوع، عصر و صبح صادق را گذاشت وقت همه را کشیده میتوانید. در شکل میل شمس شمالی را ۲۰ درجه گرفته شده است که در ۲۰/ می میباشد و عرض البلد کراچی را در ۲۵ درجه گرفته شده است با این حساب مطابق شکل طلوع صبح صادق ۹۰ ۲۸،۲+ میشود، و در ۲۰ / می نصف النهار بر ۱۲ ساعت و ۲۸ دقیقه است لهذا صبح صادق در ساعت ۴ و ۳۵ دقیقه میباشد. وقت داده شده در عام نقش ها صحیح نیست. برای تفصیل رساله بنده "صبح صادق" را به بینید.

(۷) بر کره ارضیه به دائرة الارتفاع مطابق درجات صبح صادق و طلوع و غروب و غیره بر مدار آفتاب نشان بگذارید سپس از آن نشان تا نصف النهار درجات مدار را شمرده بحساب فی دقیقه درجات را حساب نمائید.

تنبیه ضروری : در تمام اوقات احتیاط دو سه دقیقه ضروری است زیرا که بنا بر فرق در طول و عرض یک مقام در آن اوقات فرق معمولی آمده میتواند علاوه ازین در هر سال میل شمس نیز اندکی مختلف میباشد که بعد از هر چهار سال بذریعه نقشه سال بمعیار سابق می آید.

نقشه فرق وقت از جهت بلندی

و غروب

برای طلوع

۱۰۰۰	۵۰۰	۴۰۰	۳۰۰	۲۰۰	۱۰۰	۵۰	بلندی (فت):
۲/۰	۱/۴	۱/۳	۱/۱	۰/۹	۰/۷	۰/۵	فرق درجه ها:
۶۰	۵۵	۵۰	۴۵	۴۰	۳۵	۳۰	۲۵
۱۵	۲۰	۲۵	۳۰	۳۵	۴۰	۴۵	۵۰
۴/۷	۴/۵	۴/۳	۴/۱	۳/۹	۳/۶	۳/۴	۳/۱
۲/۸	۲/۴	صبح صادق وعشاء. سول توانیلات (۶ درجه زیرافق) بر بلندی ۳۵ هزاراقت صرف ۱۰۱					
درجه فرق می آید. ازین ثابت میشود که صبح صادق وعشاء براوقات ۱۵ درجه زیرافق از جهت بلندی هیچ اثر معند به نمی افتد.							

عصر چونکه آفتاب بسیار دور است لذا بر رفتن بر بلندی وقت عصر هیچ فرق نمی آید.

فایده : طیاره فوکر ۱۵ تا ۱۹ و طیاره بوئنگ ۲۹ تا ۳۵ هزاراقت بلند پرواز میکنند.

طرق تخریج سمت قبله

۱ - در ۲۷ می و ۱۶ جولائی آفتاب بر عرض مکہ مکرمہ عبور میکند پس باید از حساب فرق وقت رسیدن آفتاب به نصف النهار مکہ مکرمہ را معلوم کنید . خصوصاً در همین وقت سایہ عمود بر سمت قبلہ می باشد . مثلاً در پاکستان مغربی در ۲۷ می در ساعت ۱۷ و ۲ دقیقه و ۱۶ جولائی ۲ و ۲۶ دقیقه سایہ عمود بر سمت قبلہ میباشد.

برای این مقامات کہ از مکہ مکرمہ در مشرق یا مغرب از ۹۰ درجہ دوراند همین عمل در ۲۸ / نومبر و ۱۴ / جنوری کردہ میشود. درین تواریخ چون آفتاب از نصف النهار مکہ مکرمہ بر ۱۸۰ درجہ باشد درین وقت سایہ عمود بر سمت قبلہ میباشد.

طرق المثلث الکروی

$$\frac{1}{2} ق م = ۹۰ - \text{عرض مکہ مکرمہ}.$$

$$ق ب = ۹۰ - \text{عرض کراچی}.$$

$$ق^{\wedge} = \text{د کراچی طول} = \text{د مکہ طول}.$$

$$\text{مس ب} = \frac{\text{جب ق ب} \times \text{مس ق م} - (\text{جم ق ب} \times \text{جم ق م})}{\text{جب ق}^{\wedge}}$$

$$(-) ۳۵ / ۸۷^{\circ} = (-) ۰ / ۰۴۲۳ = \frac{(-) ۰ / ۸۹۰۲ \times ۰ / ۴۲۰۲ - (-) ۰ / ۳۹۰۹ \times ۰ / ۹۰۷۴}{۰ / ۴۵۵۵}$$

$$۱۸۰^{\circ} / ۳۵ / ۸۷^{\circ} = ۲۵ / ۹۲^{\circ} = (ب) - ۰ / ۹۰^{\circ} = ۲۵ / ۲^{\circ} \text{ مائل بہ جنوب}.$$

$$\frac{1}{2} \text{ مس ب} = \frac{\text{جب ق}^{\wedge}}{2} = \frac{(\text{جم عرض البلد مس عرض مکہ}) - (\text{جب عرض البلد جم ق}^{\wedge})}{2}$$

$$\frac{3}{4} \text{ م م ب} = (\text{مس عرض مکہ جم عرض البلد قم فرق طول}) - (\text{جب عرض البلد مس فرق طول}).$$

$$\frac{4}{5} \text{ م عرض موقع}^{(1)} = \text{مس عرض مکہ جم فرق طول} + \text{مس ب} + \text{جم عرض موقع مس فرق طول قم}$$

(عرض موقع - عرض البلد).

$$(-) ۸/۱ - ۵۱/۲۴ = \text{عرض موقع} = ۲۳^\circ = ۰/۳۵۷۴ = \bar{A}/۹۴۹۵۰/۴۰۷۹$$

$$(-) ۳۵/۸۷ = (-) ۱/۳۷۴۶ = (-) ۱/۷۰۳۸ + \bar{A}/۷۰۹۰ + \bar{A}/۹۶۱۸$$

$$\frac{5}{6} \text{ ب} = \text{م} + \text{ن} + \text{مس} = \text{مس ق} + \text{جب ق م} - \text{ق ب} \quad \text{مس ن} = \text{مس ق} + \text{جم ق م} - \text{ق ب}$$

$$\text{جب} \quad \frac{\text{ق م} + \text{ق ب}}{۲} \quad \text{جم} \quad \frac{\text{ق م} + \text{ق ب}}{۲}$$

$$+ ۰/۴۰۶۱ - \bar{A}/۵۹۳۷ = \frac{\text{ق م} + \text{ق ب}}{۲} = \frac{۲/۴۸۴۸ - \text{ق ب}}{۲} = (\text{لوک جم ق م} + \text{ق ب}) - \frac{۲/۴۸۴۸ - \text{ق ب}}{۲}$$

$$(\text{لوک مس ق} = ۲ = ۰/۶۱۷۹ = \bar{A}/۱۳۹۰ = ۵۰/۷^\circ = \text{م})$$

$$+ ۰/۴۰۶۱ (\bar{A}/۵۹۳۷ = \frac{\text{ق م} + \text{ق ب}}{۲} = \frac{۲/۹۹۹۸ - \text{ق ب}}{۲} = (\text{لوک جم ق م} - \text{ق ب}) - \frac{۲/۹۹۹۸ - \text{ق ب}}{۲}$$

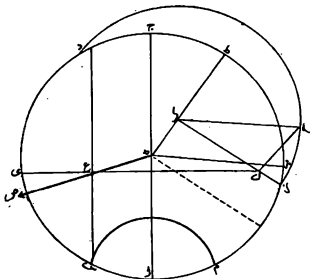
$$(\text{لوک مس ق} = ۱ = ۰/۶۱۷۹ = ۰/۲۴۰ = ۱/۰۲۴۰ = ۳۵/۸۴ = ۵۰/۷^\circ + ۲۵/۹۲)$$

(۷) بر کره ارضیه دائرة الافق را متعین کنید بعد از آن از بلد با مکہ مکرمه یک خط را بکشید و با دائرة الافق آنرا برسانید و درجه های انحراف بشمارید.

(۴) طریق ایی ریحان البیرونی، بر مرکز ه دائرة کشیده بر آن ا، ج خط نصف النهار بکشید و نقطة الجنوب الف متعین کنید سپس مطابق عرض البلد بطرف مشرق قوس ج ط کشیده ه ط رايکجا کنید و ط، ظ مطابق تمام عرض مکہ بسازی پس بر ه، ط عمود زک بکشید و ک را مرکز ساخته بر بعد ز نصف دائرة ز، ح، د بسازید سپس در میان بلد

و مکه از تمام فرق طول مساوی قوس ط ب را با ه ب یکجا کنید و بر موازات آن خط ک ج بکشید، سپس ا را مرکز قرار داده بر بعد ز ح قول م س بسازید و بر قوس ک ز ح ل بسازید بر ا ح ه ل ی عمود بیفتانید پس اگر طول مکه زیاد باشد پس از نقطه م و اگر طول مکه کم باشد از س موازی ا ه ج خط بکشید و از خط آن ل ی بر تقاطع نقطه ع متعین کنید پس از مرکز بر آن خط ه ع ص بکشید این سمت قبله میباشد.

در ذیل خود عبارت بیرونی مع برهان القانون المسعودی نقل کرده میشود. در کتابت اغلاط زیاد است. بدون کاوش کدام الفاظ که در خاطر آید مطابق آنها تصحیح کرده است. اصل عبارت کتابت را بر قرار گذاشته الفاظ تصحیح را بین القوسین بنویسید.

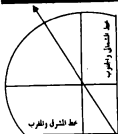

اخذنا على سطح مستوي (مستوي) في موازاة الافق دائرة واخرجنا فيها خط نصف النهار وقسمنا محيطها بفلات مائة وستين جزءا مستوية. وليكن تلك الدائرة: اب ج ص على مركز: ه و خط نصف النهار فيها: اه ج و: ا نقطة الجنوب ونقرر قوس: ج ط على (ال) الجنوب مساوية لعرش بلدنا ونصل: ه ط ونجعل: ط ز. فاما عريض مكة او البلد الذي نريد سمعته ونزل على: ه ط عمود ز ل وندير على مركز:

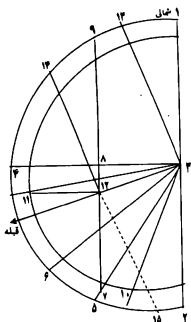
له وببعد: لكز، نصف دائرة: ز ح د ث ف فصل: ط ب ه مساويان تمام ما بين بلدنا وبين مكة او تلك البلد
(من) الطول ونصل: ي ه (ب ه) ونخرجك ح على موازاة (موازته) وندير على مركز: ا وببعد: ز ح قوس: د
س ونزل عمود: ح ل على: لكز، ونخرج: ل ع قائما (على): ه ج فان كان طول مكة اكثرا من طول بلدنا
اخرجتنا من نقطة: ه الشرقية من: ا، عتقا موازيا لقط: ه ج وان كان طول مكة اقل اخرجنا من: س
موازيا ل: ه ج وليكن ملتقا مع خط: ل ع على نقطة: ع ونخرج من المركز عليه خط: ه ع ص فيكون
خط القبلة الذي يصل عليه البصل من مركز: ه فيكون مواجها لمكة او البلد الذي نرض
للاستقبال بهرمان تلك انا توهم نصف دائرة: ا ب ج ونصف تلك النهار قائما على نصف دائرة: ا
ص ج الذي للاقى واذا كان: ج ط عرض البلد كان: ط قطب الكل و: ه ط من المحور ومعنى فرضنا: ط
مساويا لتمام عرض مكة كان: لكز مركز المدار الباز عليها ولذلك يكون نصف هذا المدار: ز ح د وهو في
الوهم قائم على تلك نصف النهار فاذا جعلنا: ط ب ه مساويا لتمام ما بين الطولين وفضل (فضل: خط:
لك ح الموازي لك: ه ب من المدار ما بين الطولين لتوازي خطي: لكز والخارج من: ه عودا: ا غل (عمودا
على: ط ه وتسوي زاويتي: ح لكز والي محيط بها: ب ه والخط الميل كور مقابلة (والخط الميل كور، وهي
مقابلة) لارمان ما بين الطولين ونقطة: ح في هذا المدار القائم مسامتة لمكة والعبود العازل منها على
القي بلدنا وليقع على: ع وهي في سطح دائرة الارتفاع المارة على مكة والاستقبال يكون في سطحها
فلذلك صار وكذا مقصودا على معرفة وضع نقطة: ي ع (نقطة: ع) ومعلوم ان: ع (ي ع) يوازي: ح ل
ويساويه لتوازي: ل ي (ل ع) مع العبود العازل من: ح على: ع فان ادركا الكرة على محور: ه ج ر م
خط: ل ي (ل ع) القائم عليه سطحا مستقيما يقطع الافق على: ي ع وينطبق: ي ل فيه على استقامته
فنقطة: ع على خط: ي ل عند موافاته الافق، واذا ادركا دائرة: س ه وببعد: ز ح ساوي جيب: س ه افجا:
حل ولذلك يفضل (يفصل: خط: س ع الموازي لك: ه ج خط: ي ع مساويا لك: ح ل ويصور وضع نقطة:
ع التي مسقط هجر مكة في افقنا معلوما (القانون المسعودي ج ٢، ص ٥٢٦ تا ٥٢٨)

۹. بر یک دائرة خط المشرق والمغرب وخط الشمال والجنوب بکشید بعداً طبق فرق بین الطولین از خط الشمال والجنوب متوازی و طبق فرق بین العرضین از خط المشرق والمغرب خطهای متوازی بکشید و بر جای تقاطع هردو از مرکز یک خط مستقیم بکشید ، این سمت قبله تقریبی است ، چنانچه طبق این طریقہ سمت قبله کراچی از مغرب $7/5$

درجه به جنوب مائل است ، در حالیکه سمت صحیح آن $۲/۴$ درجه بطرف جنوب است ، اگرچه این طریقه تقریبی است لیکن از جهت سهل و آسان بودن آن تصریح و غیره آنرا ذکر نموده است .
 ۱۰ - بر دائره و یا نیم دائره خط المشرق والمغرب و یا خط الشمال والجنوب را بکشید ، این نقطه به طرف شمال می باشد ،

بر $۲/۴$ زاویه $۲/۵$ با برابری فرق طول بسازید ، و زاویه $۶/۵$ با برابری عرض مکه بسازید ، و خط $۶/۷$ با $۳/۵$ عموداً بیاندازید ، و خط $۹.۸.۷$ با موازی خط ۲.۱ ۳. بکشید ، بعد از مرکز با برابری ۹.۸ دائره نیم قطری میانه را بکشید ، و خط ۱۰.۷ با متوازی خط ۴.۳ بکشید ، نقطه ۱۰ با دائره وسط واقع می باشد ، و زاویه $۱۰.۳.۱۱$ با برابری تمام عرض بلد جور کنید ، و با خط $۹.۸.۷$ خط ۱۲.۱۱ آمد ، و اگر ضرورت پیدا شد پس خط $۹.۸.۷$ دراز کنید ، و بعد از ۱۲.۳ همراهی خط

مستقیم وصل کنید ، پس این سمت قبله می باشد .

طریقہ معلوم نمودن فاصلہ مکہ مکرمہ

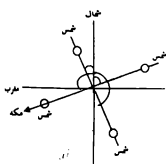
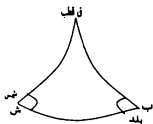
(۱) در شکل مذکور خط ۳،۱۳ را بر خط ۳،۱۲ عمود قرار دهید، اگر نقطه بطرف ۱۱ قوس ۱،۴۲ واقع باشد پس خط ۱۲،۱۴ را بر خط ۳،۱۲ عموداً بیندازید و اگر راست نقطه دایره بر نصف باشد پس خط ۱۳،۱۵ را بر ۳،۱۲ عموداً بیندازید، در شکل مذکور صورت اول واقع شده است. لهذا قوس ۱۳، ۱۴ را پیمانش کنید و فی درجه حساب ۶۹ میل را نمایند.

(۲) بطریق تخریج سمت قبلہ زاویہ سمت قبلہ را معلوم نموده این کلیہ را استعمال کنید. چون مابین البلدین = ج عرض مکہ چون فرق طول قم < سمت قبلہ مثلاً کراچی تا مکہ:
 $۰.۹۶۹۰ + ۰.۶۵۸۵ + ۰.۰۰۰۴ = ۰.۶۲۷۹ = ۱۰۱.۲۵۱ = ۶۹.۴۱ = ۱۷۳.۴$ میل.

(۳) مم عرض موقع = مم عرض مکہ جم فرق طول
 جم مابین البلدین = جب عرض مکہ قم عرض موقع جم (عرض موقع - عرض البلد)
 (۴) بر کره ارضیہ فاصلہ هردو شهر را توسط تار پیمانه نموده بر خط استواء گذاشته درجات را معلوم کنید.

قواعد معلوم نمودن درجات سمت قبلہ

الف: با ذریعہ سایہ: وقت تقاطع مدار آفتاب و سمت قبلہ را بر کره زمین بکشید، در این وقت سایہ عمود بر سمت قبلہ می باشد، و اگر بر دائره سمت قبلہ از نقطه شمال خط کشیده شده تا مدار آفتاب با طور عمود بکشید، پس با مدار آفتاب در وقت جای وقوع آن سایہ عمود بر سمت قبلہ با عمود واقع می شود، دیوار شرقی و یا غربی مسجد مطابق آن جور کنید.

زاویه اول را از جدول ذیل معلوم کنید

نمبره مشاهده	کیفیت سایه	چون زاویه سمت از ۹۰ بلند باشد	چون زاویه سمت قبله از ۹۰ کم باشد
۱	بجانب قبله پیش از چاشت	۱۸۰- زاویه سمت قبله	۱۸۰- زاویه سمت قبله
۲	عمود // // //	۲۷۰- زاویه سمت قبله	۹۰- زاویه سمت قبله
۳	بجانب قبله بعد از چاشت	زاویه سمت قبله	زاویه سمت قبله
۴	عمود // // //	زاویه سمت قبله- ۹۰	۹۰+ زاویه سمت قبله

مثلاً زاویه سمت قبله کراچی $92/4^{\circ}$ درجه است لهذا زاویه ب (۱) $87/6$ (۲) $177/6$ (۳) $92/4$ (۴) $2/4$ سپس از جدول ذیل این را معلوم نمایند که کدام قیمت زاویه ب برای مشاهده مفید است. در بعضی حالات خاص برای یکنوع مشاهده دو وقت مختلف بدست می آید. چنانکه در جدول ذیل است :

صورت اول عام

(عرض شمالی و جنوبی)

صورت	کیفیت	تعداد اوقات
ا	در ق ب و ق ش از 90° درجه زیاد فرق باشد	۲۴ ساعته شب باشد
ب	مجموعه هردواز 90° کم باشد یا 27° درجه زیاد باشد	۲۴ ساعته روز باشد. هر قیمت ب مفید باشد
ج	ق ب - ق ش باشد	به این شرط که ب از مط بزرگ باشد و از 90° درجه کوچک باشد

صورت دوم عرض البلد شمالی

صورت	شرط
د ق ش، از ق ب بزرگ باشد مگر از ق ش - ق ب 90° کوچک باشد	ب از مط بزرگ باشد

۱	ق ب، از ق س بزرگ باشد مگر ق ب — له ق	(۱) ب از مط بزرگ باشد
۲	ش ۹۰° کوچک باشد	(۲) از مط بزرگ و از ما کوچک باشد

صورت سوم عرض البلد جنوبی

صورت	شرط
و ق ب، از ق ش بزرگ باشد مگر از ق ب — ق ش ۹۰° کوچک باشد	ب از مط بزرگ باشد
ز ق ش، از ق ب بزرگ مگر ق ش — از ق ب ۹۰° کوچک باشد	(۱) ب از مط بزرگ باشد (۲) از مط کم و از ما بزرگ باشد

نخست صورت اول را دیده شود اگر شرائط آن بدست نیامد پس صورت دوم یا سوم را دیده شود. مراد از مط آن مقدار^۸ است که وقت طلوع باشد یعنی چون ضلع ب ش ۹۰.۸ درجه باشد مراد از آن مقدار^۹ است در حالیکه زاویه ش = ۹۰ درجه باشد.

قاعده معلوم نمودن مط و مقدار ما

ج ب ضلع ب ق = ۹۰ درجه باشد درین وقت از مط و ما هریک ضلع برابر ق ش میباشد و گرنه بطریق ذیل معلوم کنید.

$$\text{مط. ن} = \text{ب ش} + \text{عرض} + \text{میل مخالف یا} - \text{میل موافق} = \text{جب مط} = \text{جب ن جب (ش ق - ن)}$$

$$\frac{\text{جم عرض جب ب ش}}{۲} \quad \quad \quad ۲$$

$$((\text{ما})) \text{ جب ما} = \text{جب ش ق}$$

$$\text{جب ق ب}$$

از دوقیمت های مختلف ما آن قیمت را گرفته شود که از عرض البلد شمالی ۹۰ درجه کم و از جنوبی ۹۰ درجه زیاد باشد.

سپس زاویه ش را اینچنین معلوم کنید: جب ش = جب ب × جب ق ب

$$\text{جب ق ش}$$

در جدول ۱ و (۲) و (۳) از آن قاعده اخذ کرده هر دوقیمت ش صحیح میباشد. باقی در تمام

صورت ها صرف یک قیمت صحیح میباشد آنرا از کلیات ذیل معلوم کنید.

(۱) اگر ق ب + ق ش = ۱۸۰ باشد پس ش + ب = ۱۸۰ شد، اگر ق ب + ق ش از ۱۸۰ کم باشد پس ش + ب از ۱۸۰ کم می‌باشد، اگر ق ب + ق ش از ۱۸۰ زیاد باشد پس ش + ب از ۱۸۰ زیاد باشد.

(۲) اگر در هر دو قیمت ش این شرط یابیده شود پس با هر دو قیمت جداگانه این عمل را کنید که $\frac{2}{2}$ و فرق ۹۰ را معلوم کنید در کدام صورتیکه فرق کم باشد همان قیمت ش صحیح می‌باشد. مثلاً یک قیمت ش ۶۰ درجه و دوم ۱۲۰ درجه باشد و ب = ۱۱۰ باشد پس

$$\frac{۸۵-۶۰+۱۱۰}{۲} = ۵۷.۵ \text{ و } \frac{۱۱۵-۱۲۰+۱۱۰}{۲} = ۹۷.۵$$

معلوم شد که قیمت ش ۶۰ صحیح است، سپس زاویه ق را معلوم کنید. این دو قاعده دارد، اگر زاویه ش + زاویه ب = ۱۸۰ باشد یا قریب قریباً باشد (خواه چیزی کم باشد یا زیاد) پس قاعده اول استعمال نمی‌شود و اگر زاویه ش = زاویه ب باشد پس قاعده دوم استعمال نمی‌شود. در ش و ب اندکی تفاوت باشد پس استعمال شده می‌تواند در دیگر حالات هر دو قاعده استعمال کرده می‌شوند.

$$۱- \text{م ق} = \frac{\text{مس} + \text{ب} + \text{ش}}{۲} \times \frac{\text{جم} - \text{ق ش} + \text{ق ب}}{۲}$$

$$\frac{\text{جم ق ش} - \text{ق ب}}{۲}$$

$$۲- \text{م ق} = \frac{\text{مس} - \text{ب} - \text{ش}}{۲} \times \frac{\text{جب ق ش} + \text{ق ب}}{۲}$$

$$\frac{\text{جب ق ش} - \text{ق ب}}{۲}$$

در کراچی در ۱۳ / اپریل برای از جدول صورت دال بنا می‌شود لهذا مط = ۷۹،۷ درجه.

(۱) صبح ۷ ساعت - ۲۹ دقیقه قبله رخ

(۲) ۱۲ // ساعت - ۳۰ دقیقه عمود

(۳) شام ۴ ساعت - ۴۹ دقیقه قبله رخ

(۴) در صورت زیاد بودن ب^ از مط شرط است که درینجا مقصود است. این مشاهده

شده نمی‌تواند.

(۳) قاعدہ بسیار آسان = م - ن

$$* \text{جب م} = \text{جب ق ب مس ب مم ق ش} \quad \text{مس ن} = \text{جم ق ب مس ب}$$

$$+ 1 \sqrt{(\text{جم ق ب مس ب})}$$

بشرطیکہ قیمت م - ن مثبت باشد و از نصف النهار از قوس تاطلوع وغروب کم باشد اگر در هر دو قیمت م این شرط را یابیده شود پس مفید میباشد مثلاً ۱۵ / اپریل برای کراچی۔

$$\text{سمت قبلہ صبح} \quad (م) = (۲۲/۱) - (ن) = (۸۴/۳) = ۶۲/۲ (-) \text{ غیر مفید}$$

$$\text{مفید} \quad ۷۳/۶ = ۸۴/۳ - ۲۲/۱ - ۱۸۰$$

$$\text{عمود قبل از چاشت} \quad ۰/۶ = ۱/۰ + (-) ۰/۴ \quad \text{مفید}$$

$$\text{غیر مفید} \quad ۱۸۱/۴ = ۰/۴ + ۱۸۰$$

$$\text{سمت قبلہ شام} \quad ۶۲/۲ = ۸۴/۳ + (-) ۲۲/۱ \quad \text{مفید}$$

$$\text{غیر مفید} \quad ۲۸۶/۴ = ۸۴/۳ + ۲۲/۱ + ۱۸۰$$

$$\text{عمود بعد از چاشت} \quad (-) ۰/۶ = ۱/۰ - ۰/۴ - ۰/۴ \quad \text{غیر مفید}$$

$$۱۷۸/۶ = ۱/۰ - ۰/۴ - ۱۸۰$$

مثال مفید بودن هر دو قیمت م

$$\text{مفید} \quad ۱۳/۵ = ۶۷/۱ - ۸۰/۶$$

$$۱۸۰ - ۶۷/۱ - ۸۰/۶ = ۳۲/۳ \text{ مفید}$$

(ب) قواعد قائم نمودن درجات بذریعہ پیمائش

(۱) نصف زاویہ را چون بہ ضعف ساق ضرب بدہیم پس وسعت زاویہ معلوم میشود مثلاً زاویہ ۱۰ درجہ و ساق ۱۳ فت باشد پس چون $۵ = ۶۰ \times ۰.۰۸۷۲ = ۵.۲۳۲$ فت وسعت زاویہ میشود۔

(۲) بذریعہ قطب نما یک قطب ستارہ خط شمال و جنوب ش ج ۴ فت دراز بکشید سپس بر نقطہ ج عمد ج م ۳ فت دراز اینچنین بسازد کہ خط ش م ۵ فت باشد پس زاویہ ج = ۹۰ درجہ میشود۔

سپس ج م را بطرف م یک فت افزایش دہد تا کہ خط ج ع ۴ فت شود، سپس بر نصف

باقی ماند پس دوشنبه میباشد. همچنان ۶ باقی ماند روز جمعه میباشد.

این قاعده از سنه ۱ هجری تا سنه ۱۲۶ هجری است. بعد از آن یک روز کم میشود همچنان بر ۱۲۶ سال یک روز را کم کرده بیا نیند برین حساب سال قمری = ۳۵۴,۳۶۷,۰۵۶ روز گرفته شده است و غرة محرم سنه ۱ هجری بروز پنج شنبه قرارداد شده است و همین راجح است.

سنه هجری بعد از تقسیم کردن بر هشت									
۰	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
۰	۴	۱	۶	۳	۰	۵	۲	۷	۴
عدد قائم مقام باقی									
ماه	محرم	صفر	ربیع الاول	ربیع الثانی	جمادی الاولى	جمادی الاخری	رجب	شعبان	رمضان
								شوال	ذی قعدة
عدد قائم مقام	۰	۲	۳	۵	۶	۱	۲	۴	۵
									ذی الحجة
									۳

مثال :

(الف) برین اجماع است که حجة الوداع در سنه ۱۰ هجری بروز جمعه شده است لهذا ۱۰+۸ باقی ۲ این قایم مقام ۱، وقای مقام ذوالحجة ۳، تاریخ مطلوب ۹، پس ۱+۳+۹=۱۳+۷ باقی ۶ معلوم شد که ۹/ ذی الحجة بروز جمعه بود.

(ب) سنه ۱۴۰۰ ه غزوه محرم اینچنین می برآید ۱۴۰۰+۸ باقی ۰، قائم مقام آن ۰+ قائم مقام محرم ۰+ تاریخ ۱=۱، بیا ۱۴۰۰+۱۲۶=۱۱، ۱۰+ (-) ۷+ باقی ۳ (-) ۳=۰، پس روز اول محرم روز چهارشنبه سنه ۱۴۰۰ می باشد. پس غزوه محرم سنه ۱۴۰۰ ه بروز چهارشنبه میباشد.

(۲) سن هجری را بعد از تقسیم نمودن بر ۸ عدد قایم مقام باقی را از "جزدیو جاه" معلوم کنید که بعد از تقسیم چیزی نیچیزی باقی ماند. عدد ج را یعنی ۳ بگیرد و ۱ باقی ماند پس عدد ز را ۷ بگیرد. علی هذا القیاس هفت ماند پس عدد ه را ۵ بگیرد.

عدد قایم مقام ماه را اینچنین حاصل کنید که برای محرم صفر و بعد از آن بر هر ماه $\frac{1}{2}$ اضافه کنید جایکه حاصل جمع کسر آید آنرا کامل کنید مثلاً قایم مقام عدد ذوالحجة $11 \times \frac{1}{2} = 5 \frac{1}{2}$ و در عدد قایم مقام ماه تاریخ مطلوب راجع نموده بر ۷ تقسیم کنید.

این قاعده از سنہ ۱۳۸۷ هجری گرفته تا ۱۵۱۲ هجری برای ۱۲۶ سال است. برای قبل از ۱۳۸۷ هجری از ۱۵۱۲ هجری سنہ مطلوب را تفریق کنید باقی را بر ۱۲۶ تقسیم کنید حاصل تقسیم را در مجموع اول جمع کرده بر ۷ تقسیم کنید و برای بعد از ۱۵۱۲ هجری از سنہ مطلوب ۱۳۸۷ تفریق نموده باقی را بر ۱۲۶ تقسیم کنید و حاصل تقسیم را از مجموع اول تفریق نموده بر ۷ تقسیم کنید.

(الف) غرة محرم سنہ ۱۴۰۰ هجری را اینچنین بکشید $۸ + ۱۴۰۰$ باقی ۰، قایمقام این عدد $+ ۳$ عدد قایمقام محرم عدد $۰ +$ تاریخ $۱ = ۴ =$ چهارشنبه.

(ب) تخریج روز حجة الوداع اینچنین میشود. $۱۰ + ۸$ باقی ۲ قایمقام این $۴ +$ عدد قایمقام ذوالحجہ $۱۷ +$ تاریخ $۹ = ۳۰$

پس $۱۵۱۲ - ۱۰ = ۱۵۰۲ + ۱۲۶ = ۱۱ + ۳۰ = ۴۱ + ۷$ باقی ۵ = يوم جمعه

تاریخ محسن اعظم محمد مصطفی ﷺ :

عمر مبارک حضور اکرم ﷺ بوقت هجرت ۵۳ سال بود. ازین حساب تاریخ ولادت ایشان اینچنین میشود. $۵۳ - (-) ۸ +$ باقی ۵ $(-) = ۴$ یعنی ازدور هشت ساله قمر سال منفی پنجم شد. پس مثبت چهار میشود. قایمقام عدد $۴ + ۳ =$ عدد قایمقام ربیع الاول $۳ +$ تاریخ $۱ + ۱۲۶$ ازدور معهود تقدم $۱ = ۸ + ۷$ باقی ۱ = یکشنبه.

ولادت مبارکه بالاتفاق دوشنبه $= ۲$ یا ۹ ربیع الاول. مغلطانی اول را ترجیح داده است. مگراز حضرت عبدالله ابن عباس وجبیر بن مطعم رضی الله عنهم ۸ ربیع الاول منقول است. ومختار جمهور محدثین ومؤرخین همین است. در قاعده حساسی فرق یک روز معمولی است.

تاریخ وفات

در هیچ روایت ذکر تاریخ بدست نمیآید. تنها اوائل ربیع الاول وروز دوشنبه ثابت است. از روی حساب مذکور یکم ربیع الاول سنہ ۱۱ هجری بروز سه شنبه قرار میگیرد. $۱۱ + ۸$ باقی ۳، عدد قائم مقام آن $۶ +$ عدد قائم مقام ربیع الاول $۳ +$ تاریخ $۱ = ۱۰ + ۷ =$ سه شنبه پس دوشنبه $= ۷$ یا ۱۴ شد. قول اهل سیرا ۱ و ۲ ربیع الاول نیز مطابق حساب درست است. اکثر دو را اختیار کرده اند. حساب ۱۲ ربیع الاول بدیهی البطلان است زیرا که پیش از آن ۹ ذی الحجہ سنہ ۱۰ هجری بروز جمعه بود پس حساب روز دوشنبه ۱۲ ربیع الاول

در هیچ صورت صحیح شده نمیتواند. حافظ ابن حجر رحمه الله میفرماید که ثانی شهر ربیع الاول را ثانی عشر خوانده شد، لذا ۱۲ ربیع الاول مشهور گردید.

(۲) قاعده معلوم نمودن روزتاریخ ماه شمسی

۰	۳	۲	۱	صدی کو ۲۰۲۳ شمسی / ۲۰۲۳ بعد باقی		
۵	۶	۱	۳	باقی لا قلم مقام		

۵	۳	—	۳	۲	۱	۰
۱۱	۱۰	۹	۸	—	۷	۶
۱۶	—	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	—
۲۲	۲۱	۲۰	—	۱۹	۱۸	۱۷
—	۲۷	۲۶	۲۵	۲۴	—	۲۳
۳۳	۳۲	—	۳۱	۳۰	۲۹	۲۸
۳۹	۳۸	۳۷	۳۶	—	۳۵	۳۴
۴۴	—	۴۳	۴۲	۴۱	۴۰	—
۵۰	۴۹	۴۸	—	۴۷	۴۶	۴۵
—	۵۵	۵۴	۵۳	۵۲	—	۵۱
۶۱	۶۰	—	۵۹	۵۸	۵۷	۵۶
۶۷	۶۶	۶۵	۶۴	—	۶۳	۶۲
۷۲	—	۷۱	۷۰	۶۹	۶۸	—
۷۸	۷۷	۷۶	—	۷۵	۷۴	۷۳
—	۸۳	۸۲	۸۱	۸۰	—	۷۹
۸۹	۸۸	—	۸۷	۸۶	۸۵	۸۴
۹۵	۹۴	۹۳	۹۲	—	۹۱	۹۰
—	—	۹۹	۹۸	۹۷	۹۶	—

نام	جنوری	فروری	مارچ	اپریل	مئی	جون	جولائی	اگست	ستمبر	اکتوبر	نومبر	دسمبر
نام مقام	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲

(۱) قرن های سن
عیسوی را چهارتقسیم
کنید. عدد قائمقام باقی
و اعداد قائمقام ماها
و سالها را از جدول آینده
گرفته بر مجموعه آنها
تاریخ مطلوب را اضافه
نموده بر ۷ تقسیم کنید.
اگر یک باقی ماند پس
یک شنبه، دو باقی ماند
دوشنبه، سه باقی ماند
سه شنبه میباشد.

مثال : میخواستید ۲/ فروری سنه ۱۹۷۰ء را معلوم کنید پس ۱۹ + ۴ = باقی ۳، عدد قائم مقام آن ۶ و قائم مقام ۷، ۴، قائم مقام فروری ۴ تاریخ مطلوب ۲، ۶ + ۴ + ۴ + ۲ = ۱۶ + ۷ باقی ۲ ثابت شد که ۲ فروری بروز دوشنبه است.

(۲) بسیار قاعده آسان

در سال پیش از سن عیسوی $\frac{1}{4}$ آن بحذف کسر جمع نموده از آن ایام گذشته سال را بشمول تاریخ مطلوب جمع کنید، سپس از آن $\frac{3}{4}$ صدی بشکلیل کسرتفریق کنید باقی را بر ۷ تقسیم کنید، اگر یک باقی ماند دوشنبه دو باقی ماند سه شنبه سه باقی ماند چهارشنبه میباشد.

مثال: ۳ مارچ ۱۹۷۹ روز عیسوی را چنین خارج کنید. $۱۹۷۸ + ۴۹۴ + ۶۲ = ۲۵۳۴$.
 $۱۹ \times \frac{1}{4} = ۴ \frac{3}{4}$ به تکمیل کسر ۱۵، $۲۵۳۴ - ۱۵ = ۲۵۱۹$ باقی ۷ = دوشنبه.

تنبیه: سن ۳۶۰۰ از نقشه نیست، لذا بعد از ۳۵۹۹ بحساب مذکور یک روز کم میباشد.

(۳) قاعده معلوم کردن سن عیسوی مطابق سنه هجری

صحیح تقابل تواریخ هجری و عیسوی بر دو امور موقوف اند. یکی اینکه در یکم محرم سنه ۱ هجری سن و تاریخ عیسوی چه بود، دوم اینکه صحیح مقدار دورشمس و دور قمر چیست ناکه مطابق آن باهم نسبت هر دو سال ظاهر گردد مگر جهت اختلاف درین هر دو امور در تواریخ قمری و شمسی بالکل تطبیق صحیح مشکل است. راجع این معلوم میشود که در یکم محرم سنه ۱ هجری مطابق ۱۶ / جولانی سنه ۶۲۲ عیسوی بروز پنجشنبه است لذا درین قاعده این را اختیار کرده شده است. در منجد در جدول تقابلی مندرج و در بعضی دیگر تفاوتیم یکم محرم سنه ۱ هجری مطابق ۱۶ / جولانی سنه ۶۲۲ء بروز جمعه تحریر است. در تاریخ قمری فرق یک روز سخن معمولی است و در تاریخ شمسی سبب فرق سه روز اینست که بعد از قراردادن هر سال چهارم ۳۶۶ روز تا قرن ۱۶ عیسوی ده روز اضافه شده بود، لذا پوپ گریگوری ۱۵۸۲ء ده روز کم نموده ۱۹ اکتوبر را بر قراردادن ۲۲ اکتوبر اعلان کرد و در آینده بغرض درست داشتن حساب هر چنین قرن که به چهار صد تقسیم نشود سال آخری آنرا ۳۶۵ روز قرارداد، در منجد و غیره یک تسامح این شده است که در اکتوبر سنه ۱۵۸۲ء بعد از کم نمودن ده روز تقویم ماقبل آنرا مطابق آن نساخته است، تسامح دوم اینست که ماقبل از سن مذکور آن قرن که بر ۴۰۰ تقسیم نمی شد آخری سال آنرا نیز ۳۶۶ روز گرفته است. اینچنین از ۱۶۲۲ء تا ۱۵۸۲ء هفت روز اضافه شد، پس $۱۰(-) + ۷ = ۳(-)$ یعنی درین تفاوتیم ده تاریخ از اصل حساب کم گرفته شده است و هفت زیاده، نتیجتاً سه تاریخ کم گردید لذا بجای ۱۹ جولانی ۱۶ / جولانی میباشد، مطابق این هر دو قاعده معلوم کردن روز تاریخ

شمسی کہ در فوق ذکر گردید نیز بروز جمعہ ۱۹ / جولائی و بروز پنجشنبہ ۱۸ / جولائی است۔
در مقدار سال قمری و شمسی از اقوال مختلف این را ترجیح معلوم میشود کہ سال قمری
۳۶۷۰۵۶، روز و سال شمسی ۳۶۵۰۲۴۲۲۱۸ روز است لذا سال قمری با سال شمسی
نسبت قریبتر ۹۷۰۲۲۴۷۹۴ است، قاعدہ ذیل بر همین مبنی است۔

سن قبل از سن ہجری را در ۹۷۰۲۲۴۷۹۴ ضرب دادہ در حاصل ضرب بہ جمع کردہ
۶۲۱۰۵۴۲۴۶۵۷ کہ عدد صحیح حاصل شود مطابق آن سال عیسوی گذشتہ سال بعد از آن
در جریان میباشد، و کسرا در ۳۶۵ ضرب دادہ شود ایام گذشتہ این سال روان ظاہر میشود۔
اگر این سال نقشہ است پس کسرا در ۳۶۶ ضرب بدہید۔

مثال : سنہ ۱۳۹۰ ہجری را مطابق سنہ عیسوی اینچنین معلوم میکنیم

$$۱۳۸۹ \times ۹۷۰۲۲۴۷۹۴ = ۰۰۰۶۴۲۲۳۹ + ۱۳۴۷ + ۵۴۲۴۶۵۷ + ۶۲۱ = ۱۸۴۷۰۵$$

۱۹۶۹، پس سنہ ۱۹۷۰ ظاہر شد، و ۱۸۴۷۰۵ $\times ۰ = ۳۶۵$ ، $۴ = ۶۷$ ، معلوم گردید کہ پیش
از محرم سنہ ۱۳۹۰ روز ہای سنہ ۱۹۷۰، ۶۷ گذشتہ باشد یعنی ۹ مارچ اول محرم می باشد۔
معلوم شد کہ یکم محرم قبل از سنہ ۱۳۹۰ ہجری ۱۹۷۰، ۶۷ روز گذشتہ باشد یعنی ۹ /
مارچ یکم محرم میباشد۔

(۴) قاعدہ معلوم کردن سن ہجری مطابق سن عیسوی

از سن عیسوی گذشتہ ۵۴۲۴۶۵۷، ۶۲۱ تفریق نمودہ حاصل تفریق را بر این عدد
۹۷۰۲۲۴۷۹۴ تقسیم کنید در جواب تقسیم عدد صحیح سن ہجری میباشد سپس اعشاریہ
را بر ۳۵۴ ضرب بدہید پس ایام گذشتہ سال ہجری می بر آید۔

مثال : مطابق سنہ ۱۹۷۰، تخریج سن ہجری (اشکال و جواب برین در تئمہ مسائل شتی
است)

$$۱۹۶۹ - ۵۴۲۴۶۵۷ = ۶۲۱ = ۴۵۷۵۳۴ + ۱۳۴۷ + ۹۷۰۲۲۴۷۹۴ = ۰۰۰۸۰۹۶۲۷$$

۱۳۸۸، معلوم شد کہ آغاز سنہ ۱۹۷۰ در سنہ ۱۳۸۹ شدہ است و ۸۰۹۶۲۷ $\times ۰ = ۳۵۴$ ، $۶ = ۲۸۶$ ، یعنی یکم جنوری قبل از سنہ ۱۹۷۰ از سنہ ۱۳۸۹ ہجری ۲۸۷ روز گذشتہ بودہ، قاعدہ
شمار آن اینست کہ محرم ۳۰ روز و صفر ۲۹ روز سپس ربیع الاول ۳۰ همچنان بالترتیب
جمع کردہ بروید پس ثابت میشود کہ بعد از گذشتن ۲۱ شوال ۲۲ شوال یکم جنوری بود۔

مکہ مکرمہ زادہا اللہ تعالیٰ مشرقاً - طول ۲۹-۵۴، عرض ۲۱-۲۱
وہ مقامات جن کا قبلہ مائل بجنوب ہے

نام شہر	طول		عرض		سمت قبلہ	نام شہر	طول		عرض		سمت قبلہ
	درجہ	دقیقہ	درجہ	دقیقہ			درجہ	دقیقہ	درجہ	دقیقہ	
اسلام آباد	۷۳	۸	۳۳	۲۹	۴۱	بہاول پور	۷۱	۴۱	۲۳	۲۹	۸
اسلام آباد کٹھیر	۷۵	۱۳	۳۳	۳۴	۸۱	ہرائچ	۸۱	۳۶	۳۳	۳۳	۰
ہلک	۷۲	۲۲	۳۳	۳۶	۰	ہوشنر	۵۰	۵۳	۲۹	۰	۳۵
ایبٹ آباد	۷۳	۱۳	۳۳	۳۳	۷۹	کریلی	۷۹	۳۳	۲۸	۲۱	۱
الور	۷۶	۳۳	۳۴	۳۴	۷۱	پشاور	۷۱	۳۰	۲۳	۵۹	۱۶
اجیر	۷۳	۳۴	۲۶	۲۸	۱	پیلی بھیت	۷۹	۲۸	۲۸	۳۸	۲
انبالہ	۷۶	۳۴	۳۰	۳۳	۶	پشوالہ	۷۶	۳۳	۳۰	۱۷	۳۰
امر تسر	۷۳	۳۸	۳۱	۳۴	۹	ترت	۶۳	۵	۲۵	۵۶	۷
الموڑہ	۷۹	۳۴	۲۹	۳۶	۳	تھانہ بھون	۷۷	۲۲	۲۹	۳۳	۳
آگرہ	۷۷	۵۹	۳۷	۱۰	۱	ٹونک	۷۵	۵۳	۲۶	۸	۰
احمد پور ٹا	۷۱	۱۵	۲۹	۱۰	۸	ٹھٹھہ	۶۷	۵۳	۲۳	۳۵	۱
اسکردو	۷۵	۳۳	۳۵	۸	۱۳	جے پور	۷۵	۵۲	۲۶	۵۶	۱
اٹاوا	۷۹	۲	۲۶	۳۶	۰	جودھپور	۷۲	۵۸	۲۶	۲۶	۲
بجنور	۷۸	۸	۲۹	۲۳	۲	جیسلمیر	۷۰	۵۲	۲۶	۵۳	۳
بذین	۶۸	۵۱	۲۳	۳۷	۱	جھیل سانجھ	۷۵	۷۱	۲۷	۰	۲
بیکانیر	۷۳	۱۸	۲۸	۱	۳	جھنگ	۷۲	۱۸	۳۱	۱۷	۱۱
بیلا	۶۶	۲۰	۲۶	۱۳	۵	جہلم	۷۳	۴۱	۳۳	۵۶	۱۲
بھرت پور	۷۷	۱۶	۲۷	۲۰	۱	جالتھر	۷۵	۳۸	۳۱	۱۹	۸
بنوں	۷۰	۳۵	۳۲	۵۹	۱۵	جیکب آباد	۶۸	۲۷	۲۸	۱۵	۸
بہاول نگر	۷۳	۱۳	۲۹	۵۸	۸	چٹال آباد	۷۰	۳۸	۳۳	۲۷	۱۷

نام شہر	طول		عرض		سمت قبلہ		نام شہر	طول		عرض		سمت قبلہ	
	درجہ	دقیقہ	درجہ	دقیقہ	درجہ	دقیقہ		درجہ	دقیقہ	درجہ	دقیقہ	درجہ	دقیقہ
جلال پور	۷۳	۲۱	۳۲	۴۲	۱۳	۸	سکر	۶۸	۲۸	۲۴	۳۸	۷	۳۲
جموں	۷۵	۰	۳۲	۴۲	۱۱	۱۰	سانگھڑ	۶۸	۵۸	۲۶	۲	۳	۳۸
چاغی	۶۳	۴۳	۲۹	۱۹	۱۳	۵۲	سریگر	۷۴	۵۵	۳۳	۰	۱۳	۸
چنور محلہ	۷۴	۳۸	۲۳	۵۳	۰	۵۳	سایہ پوال	۷۳	۵	۳۰	۳۸	۹	۲۱
چترال	۷۱	۳۵	۳۵	۵۰	۱۸	۵۳	سی	۶۷	۵۳	۲۹	۳۱	۱۱	۲۵
حیدر آباد سندھ	۶۸	۲۳	۲۵	۳۳	۲	۵۱	سیالکوٹ	۷۴	۳۶	۳۲	۳۱	۱۱	۹
حصار	۷۵	۴۴	۲۹	۹	۵	۱۲	سراوان	۶۲	۱۹	۲۷	۲۵	۱۱	۳۸
خاران	۶۵	۲۷	۲۸	۳۳	۱۱	۳۰	سہارنپور	۷۷	۳۳	۲۹	۵۸	۵	۱۸
خیرپور	۶۸	۴۷	۲۷	۳۳	۶	۵۱	سرگودھا	۷۲	۴۰	۳۲	۵	۱۳	۲
خیبر	۷۱	۰	۳۳	۱۳	۱۷	۳	سرہند	۷۶	۲۵	۳۰	۳۶	۶	۵۸
دھولپور	۷۷	۵۳	۲۶	۴۰	۰	۲۴	سہراؤں	۷۳	۴۹	۳۹	۳۱	۶	۵۰
دادو	۶۷	۴۶	۲۶	۴۶	۵	۵۸	سیتا پور	۸۰	۴۱	۲۷	۳۳	۰	۲۰
دہلی	۷۷	۱۲	۲۸	۳۷	۳	۲۵	شاہ پور	۷۲	۴۲	۳۲	۱۸	۱۳	۳۰
دیوبند	۷۷	۴۱	۲۹	۴۲	۴	۵۱	شیخوپورہ	۷۳	۷۸	۳۱	۴۳	۱۰	۲۶
دھرم سالہ	۷۶	۲۰	۳۳	۱۷	۹	۲۹	شملہ	۷۷	۸	۳۱	۷	۷	۱۳
دی	۷۱	۴۹	۳۵	۱۰	۱۷	۴۵	شاہجہانپور	۷۹	۷۳	۲۷	۵۲	۱	۷
دہرہ دون	۷۸	۱	۳۰	۱۸	۵	۳۰	شکار پور	۶۸	۳۸	۲۷	۵۶	۷	۴۳
ڈیرہ اسماعیل خان	۷۰	۵۳	۳۱	۴۹	۱۳	۶	صادق آباد	۷۰	۷	۲۸	۱۱	۷	۱۳
ڈیرہ غازی خان	۷۰	۳۷	۳۰	۵	۱۰	۱۹	علیگڑھ	۷۸	۵	۲۷	۵۳	۲	۲
راولپنڈی	۷۳	۳	۳۳	۳۶	۱۳	۸	غزنی	۶۸	۱۷	۳۳	۳۳	۱۸	۴۱
رحیم یار خان	۷۰	۱۸	۲۸	۲۳	۷	۳۶	فرید کوٹ	۷۴	۷۷	۳۰	۴۲	۸	۱۳
رہٹک	۷۶	۳۵	۲۸	۵۳	۴	۱۹	فیروز پور	۷۴	۳۶	۳۰	۵۵	۸	۴۱
زاہدان	۶۰	۵۵	۲۹	۲۷	۱۸	۱۸	فیصل آباد	۷۳	۲	۳۱	۳۸	۱۰	۴۳

نام شہر	طول		عرض		سمت قبلہ		نام شہر	طول		عرض		سمت قبلہ	
	د.م	د.س	د.م	د.س	د.م	د.س		د.م	د.س	د.م	د.س	د.م	د.س
فرخ آباد	۹	۳۳	۲۴	۲۴	۰	۳۸	مری	۴۳	۲۳	۳۳	۵۱	۱۳	۱۴
قلات	۶۶	۳۴	۲۹	۲	۱۱	۳۴	مالکانڈ	۴۱	۵۳	۳۴	۳۶	۱۴	۳۴
قندھار	۶۵	۳۷	۳۱	۳۶	۱۴	۴۲	سیافوالی	۴۱	۳۴	۳۲	۳۵	۱۳	۳۸
کراچی	۶۴	۰	۲۴	۵۱	۲	۲۵	مردان	۴۲	۱	۳۳	۲۱	۱۴	۱۵
کوئٹہ	۶۴	۴	۳۰	۱۳	۱۳	۳۳	میرپورخاص	۶۹	۲	۲۵	۳۰	۲۰	۴۳
کوہاٹ	۴۱	۲۳	۳۳	۳۳	۱۵	۳۴	ملتان	۴۱	۲۶	۳۰	۱۳	۹	۵۴
کرناٹ	۴۶	۵۴	۲۹	۳۹	۵	۱۳	منظرفریاد	۴۳	۴۸	۳۴	۲۳	۱۳	۵۹
کابل	۶۹	۱۱	۳۳	۳۱	۱۹	۲۱	منظرفرگڑھ	۴۱	۱۲	۳۰	۴	۹	۳۸
کردلی	۴۴	۴	۲۶	۲۴	۰	۲۸	منظرفرنگر	۴۴	۴۱	۲۹	۱۸	۳	۲۱
گلگت	۴۳	۱۸	۳۵	۵۳	۱۶	۲۸	بین پوری	۴۹	۱	۲۴	۱۳	۰	۳۹
گوجرانوالہ	۴۴	۸	۳۲	۵	۱۰	۵۱	میرٹھ	۴۴	۴۱	۲۹	۰	۳	۵۱
گوادر	۶۲	۲۰	۲۵	۸	۵	۴۶	مرادآباد	۴۸	۳۴	۲۸	۵۰	۳	۴
جرات	۴۴	۸	۳۲	۳۹	۱۱	۴۲	متھرا	۴۴	۴۱	۲۴	۲۸	۱	۳۹
گورداسپور	۴۵	۳۳	۳۲	۲	۹	۴۱	تاہمہ	۴۶	۱۶	۳۰	۴۵	۴	۱۶
گورکھانہ	۴۴	۴	۲۸	۳۰	۳	۲۸	نواب شاہ	۶۸	۲۶	۲۶	۱۳	۴	۳۱
لاڑکانہ	۶۸	۱۳	۲۴	۳۲	۴	۱۳	نصیرآباد	۴۳	۴۴	۲۶	۲۰	۱	۲۳
لوہارو	۴۵	۵۰	۲۸	۲۳	۴	۰	ہوشیار پور	۴۵	۵۹	۳۱	۳۰	۸	۲۵
لکھیم پور کھیری	۸۰	۵۰	۲۴	۵۴	۰	۴۵	ہانسی	۴۵	۵۹	۲۹	۴	۴	۵۶
لاہور	۴۴	۱۶	۳۱	۳۳	۹	۵۵	ہردوئی	۸۰	۴	۲۴	۲۵	۰	۲۴
لہریانہ	۴۵	۵۵	۳۰	۵۲	۴	۴۱	ہردوار	۴۸	۱۵	۲۹	۵۵	۴	۳۸
لورالائی	۶۸	۳۶	۳۰	۳۰	۱۲	۴۴	یارقند	۴۶	۲۰	۳۸	۲۰	۱۴	۵۴
وہ مقامات جن کا قبلہ مائل بشمال ہے													
احمد آباد	۴۲	۳۲	۴۳	۲	۳	۱۳	انڈمان	۹۳	۰	۱۳	۰	۱۴	۵۲

نام شہر	طول		عرض		ست قبلہ		نام شہر	طول		عرض		ست قبلہ	
	درجہ	دقیقہ	درجہ	دقیقہ	درجہ	دقیقہ		درجہ	دقیقہ	درجہ	دقیقہ	درجہ	دقیقہ
اکیاب	۹۲	۴۸	۳۰	۸	۱۱	۱۸	بنکورا	۸۷	۲۰	۲۳	۱۱	۷	۱۲
ارکان	۹۳	۲۷	۲۰	۳۸	۱۱	۱	بوگرا	۸۹	۲۳	۲۴	۵۲	۶	۷
ایمرٹ	۹۷	۳۳	۲۶	۳	۱۵	۵	بردوان	۸۷	۵۳	۲۳	۱۳	۷	۲۰
اندر	۷۵	۴۶	۲۳	۴۱	۳	۱۰	بھاگلپور	۸۶	۵۹	۲۵	۱۳	۴	۵۸
امراؤتی	۷۷	۴۶	۲۰	۵۵	۷	۲۴	بالا پور	۸۶	۵۳	۲۱	۳۰	۸	۵۰
اتلام	۷۳	۵۶	۲۳	۱۷	۳	۳۱	بڑودہ	۷۳	۱۳	۲۲	۱۶	۴	۴۳
آجین	۷۵	۴۳	۲۳	۹	۳	۵۸	بلگام	۷۴	۷۴	۱۵	۵۰	۱۴	۵۷
آگرہ	۹۱	۱۸	۲۳	۲۷	۷	۴۴	بیجا پور	۷۵	۴۴	۱۶	۴۸	۱۳	۲۷
اودھ پور درپٹام	۷۳	۴۳	۲۳	۳۷	۰	۵۸	ببئی	۷۲	۵۱	۱۸	۵۷	۱۰	۸
اودھ پور	۸۳	۲۱	۲۲	۴۰	۶	۴۳	بڑوچ	۷۲	۵۸	۲۱	۴۴	۵	۳۱
انگلش بازار	۸۸	۱۳	۲۵	۰	۵	۳۶	بانسہ	۷۳	۲۳	۲۰	۴۶	۷	۱۳
ارکات	۷۹	۲۱	۱۲	۵۲	۱۸	۱۳	بھوج	۶۹	۴۳	۲۳	۱۸	۱	۴۹
ار آباد	۸۰	۴۳	۲۵	۴۳	۲	۵	بسین	۹۴	۴۳	۱۶	۴۵	۱۴	۱۷
عظیم گڑھ	۸۳	۱۱	۳۶	۳	۳	۳۶	"	۷۳	۷۹	۱۹	۲۰	۹	۳۶
اورنگ آباد	۷۵	۲۰	۱۹	۵۲	۸	۵۳	"	۷۷	۷۷	۱۱	۲۰	۸	۴۹
ایلیچ پور	۷۷	۳۰	۲۱	۱۶	۷	۱۲	بھوپال	۷۷	۲۰	۲۳	۱۴	۴	۲۰
ایورٹ	۸۶	۵۶	۲۷	۵۷	۲	۱	بوندی	۷۵	۳۷	۲۵	۲۶	۰	۲۷
اڑبہ (ضلع)	۸۶	۲۰	۲۰	۳۰	۹	۷۳	بنسوانہ	۷۳	۷۳	۱۵	۲۳	۳	۳
احمد نگر	۷۳	۴۳	۱۹	۸	۹	۵۸	بیلاری	۷۶	۵۷	۱۵	۵	۱۵	۴۴
اکولا	۷۷	۳	۲۰	۴۰	۷	۵۸	برہم پور	۸۸	۱۳	۲۴	۵	۶	۳۲
اسائی	۷۵	۵۷	۲۰	۱۳	۸	۲۷	بھگپور	۷۷	۷۷	۱۲	۵۷	۱۸	۲۵
اگنور	۸۰	۲۷	۱۶	۱۵	۱۴	۴	پانڈہ	۸۰	۲۱	۲۵	۲۷	۲	۱۷
بری سال	۹۰	۱۸	۲۲	۴۶	۸	۴۴	بنارس	۸۳	۰	۲۵	۲۰	۳	۲۶

نام شہر	طول		عرض		سمت قبلہ		نام شہر	طول		عرض		سمت قبلہ	
	درب	دقیقہ	درب	دقیقہ	درب	دقیقہ		درب	دقیقہ	درب	دقیقہ	درب	دقیقہ
بدر	۷۷	۳۰	۱۷	۵۳	۱۱	۵۵	ترچناپی	۷۷	۳۰	۱۷	۵۳	۱۱	۵۵
بارعج	۹۰	۱۸	۲۲	۲۹	۸	۲۰	توتیکورن	۹۰	۱۸	۲۲	۲۹	۸	۲۰
بندہیکند	۷۹	۰	۲۵	۲۰	۱	۲۸	تاسرم	۷۹	۰	۲۵	۲۰	۱	۲۸
بھاک	۱۰۰	۲۷	۱۳	۳۸	۱۶	۵۲	تنجور	۱۰۰	۲۷	۱۳	۳۸	۱۶	۵۲
برہان پور	۷۶	۱۷	۲۱	۱۸	۶	۵۴	ٹونگو	۷۶	۱۷	۲۱	۱۸	۶	۵۴
بستی	۸۲	۴۳	۲۶	۳۸	۱	۳۲	ٹراونڈرم	۸۲	۴۳	۲۶	۳۸	۱	۳۲
پرتابگڑھ	۸۲	۰	۲۵	۵۵	۲	۲۰	ٹینولی	۸۲	۰	۲۵	۵۵	۲	۲۰
پنبہ	۸۹	۱۳	۲۳	۳	۶	۵۲	ٹراونکور	۸۹	۱۳	۲۳	۳	۶	۵۲
پتوآکالی	۹۰	۱۹	۲۲	۲۳	۸	۴۶	جالون	۹۰	۱۹	۲۲	۲۳	۸	۴۶
پناکھا	۸۹	۵۲	۲۷	۳۹	۳	۴۴	جیسور	۸۹	۵۲	۲۷	۳۹	۳	۴۴
پورنا	۸۷	۳۱	۲۵	۴۶	۴	۴۳	جیباسا	۸۷	۳۱	۲۵	۴۶	۴	۴۳
پوری (جگتا)	۸۵	۵۰	۱۹	۴۶	۱۰	۲۷	جلیپائی گوری	۸۵	۵۰	۱۹	۴۶	۱۰	۲۷
پرادم	۹۵	۱۷	۱۸	۴۷	۱۲	۴۹	جلیپور	۹۵	۱۷	۱۸	۴۷	۱۲	۴۹
پیگو	۹۶	۱۸	۱۷	۲۶	۱۳	۵۹	جھانسی	۹۶	۱۸	۱۷	۲۶	۱۳	۵۹
پانڈیچری	۷۹	۴۸	۱۱	۵۶	۱۹	۱۳	جونگرہ	۷۹	۴۸	۱۱	۵۶	۱۹	۱۳
پلاسی	۸۸	۱۰	۲۳	۴۶	۶	۵۰	جونپور	۸۸	۱۰	۲۳	۴۶	۶	۵۰
پونا	۷۳	۵۳	۱۸	۲۹	۱۰	۵۴	جزیرہ لکھا	۷۳	۵۳	۱۸	۲۹	۱۰	۵۴
پٹنہ	۸۵	۱۱	۲۵	۳۳	۳	۵۸	جعفر آباد	۸۵	۱۱	۲۵	۳۳	۳	۵۸
پلی آدم	۸۳	۲	۲۰	۳۳	۹	۹	جزیرہ تھر	۸۳	۲	۲۰	۳۳	۹	۹
پالراس	۷۷	۲۵	۹	۵	۲۱	۳۰	چاٹگرام	۷۷	۲۵	۹	۵	۲۱	۳۰
تھنیل	۸۷	۲۰	۲۰	۳۷	۹	۵۱	چھبرا	۸۷	۲۰	۲۰	۳۷	۹	۵۱
ترپورہ کی پاریا	۹۲	۱۰	۲۳	۳۰	۸	۱۴	چانڈا	۹۲	۱۰	۲۳	۳۰	۸	۱۴
							چانڈپور						

نام شہر	طول		عرض		سمت قبلہ		نام شہر	طول		عرض		سمت قبلہ	
	دہ	دقیقہ	دہ	دقیقہ	دہ	دقیقہ		دہ	دقیقہ	دہ	دقیقہ	دہ	دقیقہ
پھل پٹ	۷۹	۵۹	۱۳	۴۱	۱۸	۲۰	رنگ پور	۸۹	۱۳	۲۵	۴۱	۵	۱۵
چٹوڑ	۷۹	۶	۱۳	۱۰	۱۷	۵۴	ریوا	۸۱	۱۸	۲۳	۳۲	۳	۵۰
حیدرآباد کوہ	۷۸	۳۰	۱۷	۱۸	۱۲	۴۴	سراج محج	۸۹	۴۲	۲۴	۲۸	۶	۳۶
حسن	۷۶	۱۵	۱۲	۵۵	۱۸	۴۴	سلٹ	۹۱	۵۰	۲۴	۵۳	۶	۵۴
خاندیس	۷۴	۳۰	۲۱	۳	۶	۵۶	سنبل پور	۸۳	۵۷	۲۱	۳۱	۸	۱۱
دارجنگ	۸۸	۱۸	۲۷	۳	۳	۴۳	ستارا	۷۳	۱	۱۷	۴۱	۱۲	۹
دیناچور	۸۸	۳۳	۲۵	۲۵	۵	۸	سولاپور	۷۵	۵۴	۱۷	۳۹	۱۲	۱۲
دیسوہ	۷۹	۳۷	۲۳	۴۷	۴	۱۵	سورت	۷۲	۵۰	۲۱	۱۰	۶	۲۴
دہوبری	۸۹	۵۸	۲۶	۲	۵	۱۰	سیلون	۸۰	۵۰	۷	۴۰	۲۳	۳۹
دہارواڑ	۷۵	۳	۱۵	۲۶	۱۵	۲۸	سلیم	۷۸	۱۰	۱۱	۳۷	۱۹	۵۷
دریائے کوٹنا	۷۷	۱۰	۱۷	۲۰	۱۳	۴۰	سلطان پور	۸۲	۴	۲۶	۱۶	۱	۵۶
دریائے کوٹادری	۸۰	۲۵	۱۸	۳۰	۱۱	۱۷	سکندریا آباد	۷۸	۳۱	۱۷	۲۴	۱۲	۳۶
ڈھاکہ	۹۰	۲۳	۲۳	۴۵	۷	۳۰	سنگاپور	۱۰۳	۵۱	۱	۱۵	۲۳	۰
راجشاہی	۸۸	۲۶	۲۴	۲۳	۶	۱۸	سیاک	۱۰۲	۴	۰	۴۰	۲۳	۳۳
راپنچی	۸۵	۳۰	۲۳	۱۲	۶	۴۱	شیلونگ	۹۰	۵۸	۲۵	۳۱	۶	۱
رتنا گڑھی	۷۳	۱۹	۱۷	۰	۱۳	۱۶	شاہ آباد	۷۹	۵۶	۲۶	۳۶	۰	۳۶
راجکوٹ	۷۰	۴۶	۲۲	۲۰	۳	۵۷	مدن	۴۵	۴	۱۲	۵۲	۶۰	۳۲
ریگن	۹۶	۴	۱۶	۳۵	۱۴	۴۴	غازی پور	۸۳	۴۴	۲۵	۳۵	۳	۲۰
زنگامتی	۹۲	۱۱	۲۲	۴۰	۸	۵۹	نچھوڑ سہوا	۸۰	۴۸	۲۵	۵۵	۷	۵۲
رائے پور	۸۱	۳۲	۲۱	۱۱	۸	۶	فتح پور	۸۱	۱۷	۲۷	۲۷	۰	۲۳
راجسندی	۸۱	۲۹	۱۷	۸	۱۳	۱	فرید پور	۸۹	۴۵	۲۳	۳۳	۷	۳۰
رام ند	۷۸	۴۸	۹	۲۲	۲۲	۲۵	فینی	۹۱	۲۲	۲۳	۱	۸	۲۷
رائے بریلی	۸۱	۱۳	۲۶	۱۲	۱	۴۰	فیض آباد	۸۲	۸	۲۶	۴۷	۱	۱۹

نام شہر	طول		عرض		سمت قبلہ	نام شہر	طول		عرض		سمت قبلہ
	دربہ	دقیقہ	دربہ	دقیقہ			دربہ	دقیقہ	دربہ	دقیقہ	
کوتبشور	۷۶	۵۷	۱۰	۵۸	۲۱	۲	۷۶	۵۷	۱۰	۵۸	۲۱
کاکس بازار	۹۲	۱	۲۱	۲۸	۱۰	۷	۸۵	۱۷	۲۸	۱۰	۷
کلکتہ	۸۸	۳۳	۲۲	۳۶	۸	۷	۸۸	۳۳	۲۲	۳۶	۸
کرشنا نگر	۸۸	۲۷	۲۳	۲۳	۱۸	۷	۸۸	۲۷	۲۳	۲۳	۱۸
کشن گنج	۸۸	۰	۲۶	۷	۲۳	۷	۸۸	۰	۲۶	۷	۲۳
کوچ بہار	۸۹	۲۹	۲۶	۱۶	۱۶	۷	۸۹	۲۹	۲۶	۱۶	۱۶
کشتیا	۸۹	۶	۲۳	۵۶	۶	۷	۸۹	۶	۲۳	۵۶	۶
کٹک	۸۵	۵۳	۲۰	۲۸	۹	۲۳	۸۵	۵۳	۲۰	۲۸	۹
کشور گنج	۹۰	۲۶	۲۳	۲۵	۷	۷	۹۰	۲۶	۲۳	۲۵	۷
کاشیا وارڈ	۷۱	۰	۳۱	۳۰	۵	۱۲	۷۱	۰	۳۱	۳۰	۵
کوسیلا	۹۱	۱۱	۲۳	۲۸	۷	۵۹	۹۱	۱۱	۲۳	۲۸	۷
کچھ	۶۹	۲۹	۲۲	۲۰	۳	۳۶	۶۹	۲۹	۲۲	۲۰	۳
کولا پور	۷۳	۱۳	۱۶	۲۳	۱۳	۳۹	۷۳	۱۳	۱۶	۲۳	۱۳
کنارا قنیل	۷۵	۰	۱۳	۰	۱۸	۵۵	۷۵	۰	۱۳	۰	۱۸
کیوک ٹیو	۹۳	۳۰	۱۹	۲۲	۱۲	۲	۹۳	۳۰	۱۹	۲۲	۱۲
کوٹہ	۷۵	۲۷	۲۵	۸	۰	۵۷	۷۵	۲۷	۲۵	۸	۰
کالی کٹ	۷۵	۳۸	۱۱	۱۲	۲۱	۶	۷۵	۳۸	۱۱	۱۲	۲۱
کوچین	۷۶	۱۵	۹	۵۶	۲۲	۲۳	۷۶	۱۵	۹	۵۶	۲۳
کڈا نور	۷۹	۳۶	۱۱	۲۳	۱۹	۲۹	۷۹	۳۶	۱۱	۲۳	۱۹
کڈا پا	۷۸	۵۱	۱۳	۲۶	۱۶	۲۲	۷۸	۵۱	۱۳	۲۶	۱۶
کیونول	۷۸	۵	۱۵	۲۷	۱۳	۲۳	۷۸	۵	۱۵	۲۷	۱۳
کانپور	۸۰	۱۹	۲۶	۲۸	۰	۵۷	۸۰	۱۹	۲۶	۲۸	۰
کوہ اردلی	۷۳	۲۰	۲۵	۰	۰	۱۰	۷۳	۲۰	۲۵	۰	۰

نام شہر	طول		عرض		سمت قبلہ	نام شہر	طول		عرض		سمت قبلہ
	درجہ	دقیقہ	درجہ	دقیقہ			درجہ	دقیقہ	درجہ	دقیقہ	
مدرا س	۸۰	۱۴	۱۳	۵	۵۰	۱۴	۵۰	۱۴	۵	۵۰	۱۴
مدورا	۷۸	۷	۹	۵۶	۱۱	۲۱	۱۱	۲۱	۵۶	۱۱	۲۱
پھلی پٹن	۸۱	۱۰	۱۶	۱۰	۶	۱۲	۶	۱۲	۱۰	۶	۱۲
میسور	۷۶	۴۰	۱۳	۱۸	۲۷	۱۹	۲۷	۱۹	۱۸	۲۷	۱۹
بیجوری	۹۱	۵	۲۲	۵۳	۲۹	۸	۲۹	۸	۵۳	۲۹	۸
مرزا پور	۸۲	۳۳	۷	۲۵	۳۲	۳	۳۲	۳	۷	۲۵	۳۲
شیگا پور	۷۴	۵۰	۱۲	۵۲	۸	۱۹	۸	۱۹	۵۲	۱۲	۵۰
میدنا پور	۸۷	۶	۲۲	۲۷	۵۳	۷	۵۳	۷	۲۷	۲۲	۵۳
مفسرائے	۸۳	۷	۲۵	۱۸	۳۱	۳	۳۱	۳	۲۵	۱۸	۳۱
نوناٹک	۹۲	۴۸	۲۶	۱۶	۵۹	۵	۵۹	۵	۲۶	۱۶	۵۹
نوشائی ضلع	۹۳	۰	۲۳	۰	۲	۸	۲	۸	۰	۲۳	۰
ناٹک	۷۳	۴۴	۲۰	۰	۳۷	۸	۳۷	۸	۰	۲۰	۴۴

سعودیہ عربیہ

مدینہ منورہ	۳۹	۵۸	۳۳	۱	۶	جنوب سے مغرب کی طرف
جدة	۳۹	۱۳	۲۱	۳۰	۵۰	شرق سے شمال
ربیع	۳۹	۱	۲۲	۳۸	۳۱	جنوب سے شرق
ریاض	۳۶	۴۳	۲۳	۳۸	۱۳	مغرب سے جنوب
طائف	۳۰	۲۳	۲۱	۱۶	۱۳	مغرب سے شمال

فقط والحمد لله اولاً و آخراً والصلاة والسلام على نبينا محمد وآله وصحبه وسلم

رشید احمد

یوم الغرضہ سنہ ۱۳۸۹ ہجری

نقشه اوقات معلوم کردن سمت قبله توسط سایه

بطور عام بذریعہ قطب ستارہ یا قطب نما سمت قبلہ قائم کردہ میشود. مگر دین چند مشکلات است.

(۱) در صحیح شمال بودن قطب ستارہ را معلوم کردن میخواید یا ضرورت قطب نامی باشد.

(۲) علم انحراف درجات قطب مقناطیسی از قطب جغرافیائی ضروری است.

(۳) درجات زاویہ سمت قبلہ معلوم باشد.

(۴) برای ساختن زاویہ نصف دائرہ کافی بزرگ نشان نصب شدہ یا ذرہ بین قائم نمودن سمت قطب نمای بزرگ باشد یا بطریق علم المثلث الکروی بذریعہ پیمانش زاویہ ساخته شود.

در قائم کردن سمت قبلہ بذریعہ سایہ بہ این چیزها ضرورت نیست. بادر نظر داشت افادیت و سہولت این طریقہ چندین بار در خاطر م آمد کہ در ہر شہر بزرگ پاکستان نقشہ اوقات معلوم نمودن سمت قبلہ را بذریعہ سایہ مرتب نمودہ با ارشاد العابد یکجا کردہ شود مگر از جهت طوالت این کار و عہدیم الفرستی ہمت نمی شد. باری من دوست مخلص خود ملک بشیر احمد بگوی ایکسٹن انجینئر انجیف برانچ جنرل ہیدوکواتر اولہندی تذکرہ این را کردم اللہ تعالیٰ در قلب وی آنقدر شوق این کار را پیدا کرد کہ وی در ادارہ های مختلف بذریعہ ماشین های چہار حساب (کمپیوٹری) اوقات ہفتاد شہر را مرتب نمودہ مقابلہ ہر چہارتناج و مقانصہ تسلی بخش نمودہ برای من سپرد. من نیز برای مزید اطمینان امتحان چند اوقات را نمودم و بنظر سرسری ہمہ را دیدم در بعضی مواقع چیزی سقم در نظر آمد آنرا درست کردم. اللہ تعالیٰ این محنت را قبول فرماید و نافی قرار دہد. آمین

ہدایات : (۱) چوبی وغیرہ را بالکل راست ایستاد کردہ شود پس در اوقات دادہ شدہ در خانہ صبح وشام سایہ آن سمت قبلہ می باشد. و در وقت خانہ دارای عمود سایہ خط سمت قبلہ عمود واقع میشود.

(۲) در چاشت گرمی ها سایہ بہ شتابی می گردد لذا بہ نسبت وقت عمودی نتیجہ اوقات صبح وشام زیاد تر صحیح می بر آید خصوصاً بر مقامات دارای عرض کم از ۲۶ درجہ در گرمی ها از وقت عمودی کار گرفتن بہتر نیست.

رشید احمد

طول عرض ۴۳° ۳۳'									
سلام آباد									
زاویہ سمت قبلہ از شمال حقیقی ۱۰۳° ۱۶' مقناطیسی ۱۰۴° ۱۶'									
جنوری			فروری			مارچ			روز
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱ تا ۱۱	۱۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۱	۱۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۱	۱۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۱
۱۸	۱۱	۱۱	۳۵	۱۱	۱۱	۴۱	۱۱	۱۱	۱
۲۱		۱۱	۳۶		۱۱	۴۲		۱۱	۵
۲۳		۱۱	۳۷		۱۱	۴۳		۱۱	۱۰
۲۶		۱۱	۳۹		۱۱	۴۴		۱۱	۱۵
۲۹		۱۱	۴۰		۱۱	۴۵		۱۱	۲۰
۳۱		۱۱	۴۱		۱۱	۴۶		۱۱	۲۵
اپریل			مئی			جون			روز
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱ تا ۱۱	۱۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۱	۱۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۱	۱۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۱
۲۲	۱۱	۱۱	۵۳	۱۱	۱۱	۵۳	۱۱	۱۱	۱
۲۴		۱۱	۵۴		۱۱	۵۴		۱۱	۵
۲۶		۱۱	۵۵		۱۱	۵۵		۱۱	۱۰
۲۸		۱۱	۵۶		۱۱	۵۶		۱۱	۱۵
۳۰		۱۱	۵۷		۱۱	۵۷		۱۱	۲۰
۳۱		۱۱	۵۸		۱۱	۵۸		۱۱	۲۵
جولائی			اگست			ستمبر			روز
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱ تا ۱۱	۱۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۱	۱۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۱	۱۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۱
۵۴	۱۱	۱۱	۵۹	۱۱	۱۱	۵۹	۱۱	۱۱	۱
۵۶		۱۱	۶۰		۱۱	۶۰		۱۱	۵
۵۸		۱۱	۶۱		۱۱	۶۱		۱۱	۱۰
۶۰		۱۱	۶۲		۱۱	۶۲		۱۱	۱۵
۶۲		۱۱	۶۳		۱۱	۶۳		۱۱	۲۰
۶۴		۱۱	۶۴		۱۱	۶۴		۱۱	۲۵
اکتوبر			نومبر			دسمبر			روز
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱ تا ۱۱	۱۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۱	۱۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۱	۱۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۱
۲۳	۱۱	۱۱	۷۰	۱۱	۱۱	۷۰	۱۱	۱۱	۱
۲۵		۱۱	۷۱		۱۱	۷۱		۱۱	۵
۲۷		۱۱	۷۲		۱۱	۷۲		۱۱	۱۰
۲۹		۱۱	۷۳		۱۱	۷۳		۱۱	۱۵
۳۱		۱۱	۷۴		۱۱	۷۴		۱۱	۲۰
۳۲		۱۱	۷۵		۱۱	۷۵		۱۱	۲۵

طول ۴۲°			عرض ۳۳° ۱۸'			زاویه سمت قبله از شمال حقیقی ۱۰۵° ۵۰' مقناطیسی ۱۰۶° ۸'		
جنوری			فروردی			مارس		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۱	۱۸	۲۰	۱۱	۲۵	۳۰	۱۱	۲۲	۲۷
۵	۲۰	۲۳	۵	۳۶	۴۱	۵	۲۳	۲۸
۱۰	۲۳	۲۶	۱۰	۳۷	۴۲	۱۰	۲۴	۲۹
۱۵	۲۶	۲۹	۱۵	۳۹	۴۴	۱۵	۲۴	۳۰
۲۰	۲۹	۳۱	۲۰	۴۱	۴۶	۲۰	۲۴	۳۱
۲۵	۳۱	۳۴	۲۵	۴۱	۴۶	۲۵	۲۴	۳۱
اپریل			مئی			جون		
۱۰	۲۵	۲۸	۱۰	۴۰	۴۳	۱۰	۲۵	۲۸
۵	۲۵	۲۸	۵	۴۰	۴۳	۵	۲۵	۲۸
۱۰	۲۵	۲۸	۱۰	۴۰	۴۳	۱۰	۲۵	۲۸
۱۵	۲۵	۲۸	۱۵	۴۰	۴۳	۱۵	۲۵	۲۸
۲۰	۲۶	۲۹	۲۰	۴۱	۴۴	۲۰	۲۵	۲۸
۲۵	۲۶	۲۹	۲۵	۴۱	۴۴	۲۵	۲۵	۲۸
جولائی			اگست			سپتمبر		
۱	۲۶	۲۹	۱	۴۱	۴۴	۱	۲۵	۲۸
۵	۲۹	۳۲	۵	۴۱	۴۴	۵	۲۵	۲۸
۱۰	۳۲	۳۵	۱۰	۴۱	۴۴	۱۰	۲۵	۲۸
۱۵	۳۲	۳۵	۱۵	۴۱	۴۴	۱۵	۲۵	۲۸
۲۰	۳۵	۳۸	۲۰	۴۱	۴۴	۲۰	۲۵	۲۸
۲۵	۳۸	۴۱	۲۵	۴۱	۴۴	۲۵	۲۵	۲۸
اکتوبر			نومبر			دسمبر		
۱	۳۲	۳۵	۱	۴۱	۴۴	۱	۲۵	۲۸
۵	۳۲	۳۵	۵	۴۱	۴۴	۵	۲۵	۲۸
۱۰	۳۵	۳۸	۱۰	۴۱	۴۴	۱۰	۲۵	۲۸
۱۵	۳۵	۳۸	۱۵	۴۱	۴۴	۱۵	۲۵	۲۸
۲۰	۳۸	۴۱	۲۰	۴۱	۴۴	۲۰	۲۵	۲۸
۲۵	۴۱	۴۴	۲۵	۴۱	۴۴	۲۵	۲۵	۲۸

طول			عرض			ایبٹ آباد			حقیقی ۱۰۴۲۰۰۰۰			زادیت قبل از شال		
۴۳۲			۳۳۳											
جنوری			فردی			مارچ								
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۹	۱۱	۳۹	۱۱	۳۲	۴	۱۱	۳۹	۱۹	۱۱	۳۹	۱۱	۱۱	۳۹	۱۹
۵	۱۸	۴	۴	۳۳	۴	۴	۳۱	۵	۴	۳۱	۴	۴	۳۱	۱۱
۱۰	۳۱	۴	۴	۳۵	۴	۴	۳۰	۵۸	۴	۳۰	۴	۴	۳۰	۵۸
۱۵	۴۱	۴	۴	۳۶	۴	۴	۳۱	۴۴	۴	۳۱	۴	۴	۳۱	۴۴
۲۰	۴۲	۴	۴	۳۸	۴	۴	۳۱	۴۳	۴	۳۱	۴	۴	۳۱	۴۳
۲۵	۴۳	۴	۴	۳۹	۴	۴	۳۱	۴۳	۴	۳۱	۴	۴	۳۱	۴۳
اپریل			مئی			جون								
۱	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۵	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۱۰	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۱۵	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۲۰	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۲۵	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
جولائی			اگست			ستمبر								
۱	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۵	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۱۰	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۱۵	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۲۰	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۲۵	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
اکتوبر			نومبر			دسمبر								
۱	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۵	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۱۰	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۱۵	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۲۰	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱
۲۵	۴	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱

ایران شهر (ایران) حقیقی ۱۰۳۲ مقناطیسی ۱۰۳۳									
طول ۶۱			عرض ۲۴۶۲			زاویست قبله از شمال			
جنوری			فردری			مارچ			روز
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۱	۱۲	۲۵	۱۲	۲۱	۳۱	۱۲	۲۴	۲۴	۱
۵	۲۴	۳۰	۲۳	۳۲	۴۱	۲۸	۳۸	۱۵	۵
۱۰	۳۰	۳۳	۲۳	۳۳	۴۲	۲۸	۳۹	۵۹	۱۰
۱۵	۳۳	۳۴	۲۳	۳۵	۴۳	۲۹	۴۰	۲۹	۱۵
۲۰	۳۴	۳۸	۲۳	۳۶	۴۶	۲۸	۴۱	۲۸	۲۰
۲۵	۳۸	۴۱	۲۳	۴۰	۴۱	۲۹	۴۲	۱۳	۲۵
اپریل			مئی			جون			روز
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	
۱	۱۲	۲۹	۱۲	۲۱	۳۱	۱۲	۲۴	۲۴	۱
۵	۲۹	۳۰	۲۳	۳۲	۴۱	۲۸	۳۸	۱۵	۵
۱۰	۳۰	۳۳	۲۳	۳۳	۴۲	۲۸	۳۹	۵۹	۱۰
۱۵	۳۳	۳۴	۲۳	۳۵	۴۳	۲۹	۴۰	۲۹	۱۵
۲۰	۳۴	۳۸	۲۳	۳۶	۴۶	۲۸	۴۱	۲۸	۲۰
۲۵	۳۸	۴۱	۲۳	۴۰	۴۱	۲۹	۴۲	۱۳	۲۵
جولای			اگست			سپتبر			روز
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	
۱	۱۲	۲۹	۱۲	۲۱	۳۱	۱۲	۲۴	۲۴	۱
۵	۲۹	۳۰	۲۳	۳۲	۴۱	۲۸	۳۸	۱۵	۵
۱۰	۳۰	۳۳	۲۳	۳۳	۴۲	۲۸	۳۹	۵۹	۱۰
۱۵	۳۳	۳۴	۲۳	۳۵	۴۳	۲۹	۴۰	۲۹	۱۵
۲۰	۳۴	۳۸	۲۳	۳۶	۴۶	۲۸	۴۱	۲۸	۲۰
۲۵	۳۸	۴۱	۲۳	۴۰	۴۱	۲۹	۴۲	۱۳	۲۵
اکتوبر			نومبر			دسمبر			روز
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	
۱	۱۲	۲۹	۱۲	۲۱	۳۱	۱۲	۲۴	۲۴	۱
۵	۲۹	۳۰	۲۳	۳۲	۴۱	۲۸	۳۸	۱۵	۵
۱۰	۳۰	۳۳	۲۳	۳۳	۴۲	۲۸	۳۹	۵۹	۱۰
۱۵	۳۳	۳۴	۲۳	۳۵	۴۳	۲۹	۴۰	۲۹	۱۵
۲۰	۳۴	۳۸	۲۳	۳۶	۴۶	۲۸	۴۱	۲۸	۲۰
۲۵	۳۸	۴۱	۲۳	۴۰	۴۱	۲۹	۴۲	۱۳	۲۵

طویل ۴۰ ر ۹ عرض ۳۳ بنوں حقیقی ۱۰۵ ر ۳۱ زاویہ سمت قبلہ از شمال حقیقی ۱۰۵ ر ۳۱ مقناطیسی ۱۰۵ ر ۳۱									
جنوری			فروری			مارچ			روز
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	
۱	۴	۳۳	۴	۳۱	۱۱	۴	۳۹	۵	۲۳
۵	۴	۲۷	۴	۳۲		۴	۵۰	۱۵	
۱۰	۴	۲۹	۴	۳۳		۴	۵۰	۲	
۱۵	۴	۳۲	۴	۳۶	۵	۴	۵۱	۴	۵۰
۲۰	۴	۳۵	۴	۳۷	۴	۴	۵۱	۳۷	
۲۵	۴	۳۷	۴	۳۸	۴	۴	۵۱	۳۶	
اپریل			مئی			جون			روز
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	
۱	۴	۵۲	۴	۵۵	۵	۴	۴۲	۶	۱۳
۵	۴	۵۲	۴	۵۶	۶	۴	۴۸	۳	۹
۱۰	۴	۵۲	۴	۵۶	۱۰	۴	۵۲	۵	۷
۱۵	۴	۵۳	۴	۵۷	۱۹	۴	۵۵	۶	۵
۲۰	۴	۵۳	۴	۵۹	۲۷	۴	۵۷	۷	۵
۲۵	۴	۵۳	۴	۶۰	۳۵	۴	۵۹	۹	۷
جولائی			اگست			ستمبر			روز
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	
۱	۴	۵۸	۴	۶۲	۶	۴	۵۱	۱۱	۳۵
۵	۴	۵۵	۴	۱۵	۵	۴	۵۹	۳۹	۵۲
۱۰	۴	۵۲	۴	۵	۳	۴	۶۵	۴	۱
۱۵	۴	۴۷	۴	۵۳۰	۵	۴	۶۱	۴	۹
۲۰	۴	۴۱	۴	۵۸	۱۱	۴	۶۷	۴	۱۸
۲۵	۴	۳۳	۴	۵۵	۴	۴	۶۵	۴	۲۸
اکتوبر			نومبر			دسمبر			روز
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	
۱	۴	۳۰	۴	۱۲	۱۱	۴	۱۱	۱۱	۴
۵	۴	۲۷	۴	۱۳	۴	۴	۱۳	۴	۴
۱۰	۴	۲۳	۴	۱۱	۴	۴	۱۴	۴	۴
۱۵	۴	۲۲	۴	۱۱	۴	۴	۱۶	۴	۴
۲۰	۴	۱۹	۴	۱۱	۴	۴	۱۹	۴	۴
۲۵	۴	۱۶	۴	۱۱	۴	۴	۲۱	۴	۴

طول عرض									
بهاولنگر حقیقی ۹۸/۱ مقناطیسی ۹۸/۴									
زاویه سمت قبل از شمال									
جنوری			فوری			مارچ			زاویه سمت
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۱	۱۱	۲۲	۴	۱۱	۵۶	۴	۱۱	۵۹	۴
۵	۲۳	۲۴	۴	۵۷	۵۷	۴	۱۲	۵۵	۵۵
۱۰	۲۴	۲۵	۴	۵۸	۵۸	۴	۱۱	۵۹	۳۰
۱۵	۲۹	۳۰	۴	۵۹	۵۹	۴	۱۱	۵۹	۲۶
۲۰	۵۲	۵۳	۴	۵۹	۵۹	۴	۱۱	۵۸	۱۱
۲۵	۵۳	۵۴	۴	۵۹	۵۹	۴	۱۱	۵۸	۵۷
اپریل			مئی			جون			زاویه سمت
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱	۱۱	۲۴	۴	۱۱	۵۶	۴	۱۱	۵۹	۴
۵	۲۵	۲۶	۴	۵۷	۵۷	۴	۱۲	۵۵	۵۵
۱۰	۲۶	۲۷	۴	۵۸	۵۸	۴	۱۱	۵۹	۳۰
۱۵	۳۰	۳۱	۴	۵۹	۵۹	۴	۱۱	۵۹	۲۶
۲۰	۵۳	۵۴	۴	۵۹	۵۹	۴	۱۱	۵۸	۱۱
۲۵	۵۴	۵۵	۴	۵۹	۵۹	۴	۱۱	۵۸	۵۷
جولائی			اگست			سپتمبر			زاویه سمت
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱	۱۱	۲۴	۴	۱۱	۵۶	۴	۱۱	۵۹	۴
۵	۲۵	۲۶	۴	۵۷	۵۷	۴	۱۲	۵۵	۵۵
۱۰	۲۶	۲۷	۴	۵۸	۵۸	۴	۱۱	۵۹	۳۰
۱۵	۳۰	۳۱	۴	۵۹	۵۹	۴	۱۱	۵۹	۲۶
۲۰	۵۳	۵۴	۴	۵۹	۵۹	۴	۱۱	۵۸	۱۱
۲۵	۵۴	۵۵	۴	۵۹	۵۹	۴	۱۱	۵۸	۵۷
اکتوبر			نومبر			دسمبر			زاویه سمت
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱	۱۱	۲۴	۴	۱۱	۵۶	۴	۱۱	۵۹	۴
۵	۲۵	۲۶	۴	۵۷	۵۷	۴	۱۲	۵۵	۵۵
۱۰	۲۶	۲۷	۴	۵۸	۵۸	۴	۱۱	۵۹	۳۰
۱۵	۳۰	۳۱	۴	۵۹	۵۹	۴	۱۱	۵۹	۲۶
۲۰	۵۳	۵۴	۴	۵۹	۵۹	۴	۱۱	۵۸	۱۱
۲۵	۵۴	۵۵	۴	۵۹	۵۹	۴	۱۱	۵۸	۵۷

طول ۶۶ ر ۴			عرض ۲۶ ر ۴			بیل			زادہ پست قبلہ از شمال حقیقی ۹۵ ر ۵ منقذی ۹۶ ر ۶		
جنوری			فوری			مارچ					
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۲ تا ۱	۱۲ تا ۱	۱۲ تا ۱	۱۲ تا ۱	۱۲ تا ۱	۱۲ تا ۱	۱۲ تا ۱	۱۲ تا ۱	۱۲ تا ۱	۱۲ تا ۱	۱۲ تا ۱	۱۲ تا ۱
۱	۱۲	۱۹	۱۲	۳۲	۱۲	۱۲	۳۲	۱۲	۱۲	۳۲	۱۲
۵	۱۲	۲۱	۱۲	۳۳	۱۲	۱۲	۳۳	۱۲	۱۲	۳۳	۱۲
۱۰	۱۲	۲۳	۱۲	۳۳	۱۲	۱۲	۳۳	۱۲	۱۲	۳۳	۱۲
۱۵	۱۲	۲۶	۱۲	۳۳	۱۲	۱۲	۳۳	۱۲	۱۲	۳۳	۱۲
۲۰	۱۲	۲۸	۱۲	۳۵	۱۲	۱۲	۳۵	۱۲	۱۲	۳۵	۱۲
۲۵	۱۲	۳۰	۱۲	۳۳	۱۲	۱۲	۳۳	۱۲	۱۲	۳۳	۱۲
اپریل			مئی			جون					
۱	۱۲	۳۰	۱۲	۵۱	۱۲	۱۲	۳۱	۱۲	۱۲	۳۱	۱۲
۵	۱۲	۳۰	۱۲	۵۱	۱۲	۱۲	۳۱	۱۲	۱۲	۳۱	۱۲
۱۰	۱۲	۲۹	۱۲	۵۱	۱۲	۱۲	۳۲	۱۲	۱۲	۳۲	۱۲
۱۵	۱۲	۲۸	۱۲	۵۱	۱۲	۱۲	۳۲	۱۲	۱۲	۳۲	۱۲
۲۰	۱۲	۲۸	۱۲	۵۱	۱۲	۱۲	۳۵	۱۲	۱۲	۳۵	۱۲
۲۵	۱۲	۲۸	۱۲	۵۱	۱۲	۱۲	۳۵	۱۲	۱۲	۳۵	۱۲
جولائی			اگست			ستمبر					
۱	۱۲	۳۴	۱۲	۲۹	۱۲	۱۲	۲۸	۱۲	۱۲	۲۸	۱۲
۵	۱۲	۳۲	۱۲	۱۸	۱۲	۱۲	۲۶	۱۲	۱۲	۲۶	۱۲
۱۰	۱۲	۳۵	۱۲	۲	۱۲	۱۲	۲۳	۱۲	۱۲	۲۳	۱۲
۱۵	۱۲	۳۹	۱۲	۲۴	۱۲	۱۲	۲۱	۱۲	۱۲	۲۱	۱۲
۲۰	۱۲	۳۸	۱۲	۲۹	۱۲	۱۲	۱۸	۱۲	۱۲	۱۸	۱۲
۲۵	۱۲	۳۸	۱۲	۱۳	۱۲	۱۲	۱۶	۱۲	۱۲	۱۶	۱۲
اکتوبر			نومبر			دسمبر					
۱	۱۲	۱۳	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۵	۱۲	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲
۱۰	۱۲	۹	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲	۹	۱۲	۱۲	۹	۱۲
۱۵	۱۲	۸	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲
۲۰	۱۲	۶	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲	۱۳	۱۲	۱۲	۱۳	۱۲
۲۵	۱۲	۳	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲	۱۶	۱۲	۱۲	۱۶	۱۲

زاویہ سمت قبلہ از شمال

حقیقی قدر ۹۵ تقاضی ۹۵

پسینی

عرض ۲۵

طول ۶۳

مارس

فروری

جنوری

روز	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱	۱۲	۳۱	۴	۱۲	۳۳	۴	۱۲	۳۶	۴
۵	۱۲	۳۲	۴	۱۲	۳۵	۴	۱۲	۳۷	۴
۱۰	۱۲	۳۶	۴	۱۲	۳۵	۴	۱۲	۳۸	۴
۱۵	۱۲	۳۸	۴	۱۲	۳۶	۴	۱۲	۴۰	۴
۲۰	۱۲	۴۰	۴	۱۲	۳۷	۴	۱۲	۴۲	۴
۲۵	۱۲	۴۲	۴	۱۲	۳۸	۴	۱۲	۴۳	۴

جون

مئی

اپریل

۱	۶	۳۸	۱۲	۳۲	۵	۲۰	۸	۹	۱۲	۳۹	۳	۳۵	۹	۱۲	۳۲	۲	۳۳	۲	۳
۵	۵۰	۳۲	۶	۳۲	۴	۲۰	۸	۹	۱۲	۳۹	۳	۳۵	۹	۱۲	۳۲	۲	۳۳	۲	۳
۱۰	۵۰	۳۰	۲	۳۰	۲	۲۰	۸	۹	۱۲	۳۹	۳	۳۵	۹	۱۲	۳۲	۲	۳۳	۲	۳
۱۵	۲۰	۳۰	۲	۳۰	۲	۲۰	۸	۹	۱۲	۳۹	۳	۳۵	۹	۱۲	۳۲	۲	۳۳	۲	۳
۲۰	۲۵	۳۰	۲	۳۰	۲	۲۰	۸	۹	۱۲	۳۹	۳	۳۵	۹	۱۲	۳۲	۲	۳۳	۲	۳
۲۵	۵۰	۳۹	۳	۳۹	۵	۲۰	۸	۹	۱۲	۳۹	۳	۳۵	۹	۱۲	۳۲	۲	۳۳	۲	۳

ستمبر

اگست

جولائی

سپتمبر				اگست				جولائی										
۲۵	۳	۳۰	۱۲	۵	۷	۱۲	۳	۲۹	۱۲	۲۹	۸	۵۰	۱	۲۹	۱۲	۸	۱۰	۱
۵۸		۲۸		۵۰	۶	۲۵		۲۹		۳۷		۵۷		۲۹		۲		۵
۱۲	۵	۳۵		۳۲		۳۰		۲۷		۲۰		۹	۲	۵۰		۵۱	۹	۱۰
۲۹		۲۲		۵۳		۲۹		۳		۲۲		۵۰		۲۰				۱۵
۳۰		۳۰		۵		۱۰	۳	۲۲		۲۹	۷	۳۹		۵۰		۲۹		۲۰
۵۵		۲۸		۵		۲۹		۲۲		۲۸		۵۱		۵۰		۱۱		۲۵

دسمبر

نومبر

اکتوبر

۱	۴	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵
۵	۴	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵
۱۰	۴	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵
۱۵	۴	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵
۲۰	۴	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵
۲۵	۴	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۳۵

پنجگور									
زاویہ سمت قبلہ از شمال حقیقی ۹۹°۱۸' مغناطیسی ۹۹°۱۸'					عرض ۲۶°۱۹'				
جنوری			فروری			مارچ			روز
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	روز
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱
۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۵
۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	۱۰
۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۱۵
۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۰
۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۵
اپریل			مئی			جون			روز
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱
۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۵
۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۱۰
۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۱۵
۵۲	۵۲	۵۲	۵۲	۵۲	۵۲	۵۲	۵۲	۵۲	۲۰
۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۲۵
جولائی			اگست			ستمبر			روز
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱
۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۵
۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۱۰
۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۱۵
۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۲۰
۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۲۵
اکتوبر			نومبر			دسمبر			روز
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۵
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۱۵
۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۲۰
۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲۵

۲۸ صفحہ نہ تر ۵۲۲ یورہ برای سکن

پیشین (ایران) حقیقی ۹۸۶۸ مقنن طیس ۹۹۱۵									
طول			عرض			ماه			
۶۱° ۲۸'			۲۶° ۱۰'			۹۹۱۵			
جنوری			فوری			مارس			
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	شام
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
اپریل			مئی			جون			
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	شام
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
جولای			اگست			ستمبر			
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	شام
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
اکتوبر			نومبر			دسمبر			
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	شام
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲

پشاور											
نواہی سمت قبلہ از شمال حقیقی ۱۰۶۲۲ مقناطیسی ۱۰۶											
جنوری			فروری			مارچ			اپریل		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱	۱۱	۱۴	۱	۱۱	۱۴	۱	۱۱	۱۴	۱	۱۱	۱۴
۵	۱۹	۱۹	۵	۲۵	۲۵	۵	۲۲	۲۲	۵	۲۶	۲۶
۱۰	۲۲	۲۲	۱۰	۲۶	۲۶	۱۰	۲۲	۲۲	۱۰	۲۶	۲۶
۱۵	۲۵	۲۵	۱۵	۲۹	۲۹	۱۵	۲۲	۲۲	۱۵	۲۶	۲۶
۲۰	۲۸	۲۸	۲۰	۳۰	۳۰	۲۰	۲۲	۲۲	۲۰	۲۶	۲۶
۲۵	۳۰	۳۰	۲۵	۳۱	۳۱	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵
مئی			جون			جولائی			اگست		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱	۱۱	۱۴	۱	۱۱	۱۴	۱	۱۱	۱۴	۱	۱۱	۱۴
۵	۱۹	۱۹	۵	۲۵	۲۵	۵	۲۲	۲۲	۵	۲۶	۲۶
۱۰	۲۲	۲۲	۱۰	۲۶	۲۶	۱۰	۲۲	۲۲	۱۰	۲۶	۲۶
۱۵	۲۵	۲۵	۱۵	۲۹	۲۹	۱۵	۲۲	۲۲	۱۵	۲۶	۲۶
۲۰	۲۸	۲۸	۲۰	۳۰	۳۰	۲۰	۲۲	۲۲	۲۰	۲۶	۲۶
۲۵	۳۰	۳۰	۲۵	۳۱	۳۱	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵
ستمبر			اکتوبر			نومبر			دسمبر		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱	۱۱	۱۴	۱	۱۱	۱۴	۱	۱۱	۱۴	۱	۱۱	۱۴
۵	۱۹	۱۹	۵	۲۵	۲۵	۵	۲۲	۲۲	۵	۲۶	۲۶
۱۰	۲۲	۲۲	۱۰	۲۶	۲۶	۱۰	۲۲	۲۲	۱۰	۲۶	۲۶
۱۵	۲۵	۲۵	۱۵	۲۹	۲۹	۱۵	۲۲	۲۲	۱۵	۲۶	۲۶
۲۰	۲۸	۲۸	۲۰	۳۰	۳۰	۲۰	۲۲	۲۲	۲۰	۲۶	۲۶
۲۵	۳۰	۳۰	۲۵	۳۱	۳۱	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵

طول			عرض			ترتیب			زاویہ سمت قبلہ از شمال			حقیقی شمس ۹۰۰ و مقناطیسی ۹۰۰ و		
۴۳° ۱۰'			۲۵° ۱۹'			جنوری			فبروری			مارچ		
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۵	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۱۰	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۱۵	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۲۰	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۲۵	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
اپریل			مئی			جون			ستمبر			اکتوبر		
۱	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۵	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۱۰	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۱۵	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۲۰	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۲۵	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
نومبر			دسمبر			جنوری			فبروری			مارچ		
۱	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۵	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۱۰	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۱۵	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۲۰	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱
۲۵	۱۳	۲۴	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱	۱۳	۲۴	۳۱

طول ۵۱° ۴۰'			عرض ۳۵° ۱۴'			تهران (ایران)			زاویه سمت قبله از شمال حقیقی ۲۱۳° ۱۳'		
جنوردی			مژدوری			ما س چ					
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲
۱	۸	۳	۹	۲۵	۳	۹	۲۸	۲	۲۳	۱۰	۲
۵	۵۴	۱۵	۴	۲۹	۱۵	۱۰	۳	۳۹	۴	۲	۳۹
۱۰	۵۹	۱۵	۴	۳۵	۱۵	۱۰	۸	۳۳	۴	۲	۳۳
۱۵	۹	۱۵	۴	۴۱	۱۵	۱۰	۱۳	۳۴	۴	۲	۳۴
۲۰	۱۰	۱۳	۴	۴۶	۱۳	۱۰	۱۹	۲۰	۴	۲	۲۰
۲۵	۱۴	۱۲	۴	۵۳	۱۲	۱۰	۲۴	۱۵	۴	۲	۱۵
اپریل			مئی			جون					
۱	۱۰	۲	۱۱	۲	۱	۱۱	۳۰	۱۴	۱۱	۳۰	۱۴
۵	۳۶	۱	۴	۶	۳۰	۴	۳۲	۱۵	۴	۳۲	۱۵
۱۰	۱۰	۵۵	۴	۱۰	۲۶	۴	۳۳	۱۳	۴	۳۳	۱۳
۱۵	۳۵	۵۰	۴	۱۵	۲۳	۴	۳۴	۱۵	۴	۳۴	۱۵
۲۰	۵۰	۴۳	۴	۱۹	۱۹	۴	۳۸	۱۵	۴	۳۸	۱۵
۲۵	۵۶	۳۹	۴	۲۲	۱۸	۴	۴۰	۱۴	۴	۴۰	۱۴
جولای			اگست			سپتامبر					
۱	۱۱	۱	۱۱	۲۱	۱	۱۰	۲۰	۵۳	۱۰	۲۰	۵۳
۵	۳۹	۲۰	۴	۱۴	۳۸	۴	۳۳	۵۶	۴	۳۳	۵۶
۱۰	۳۴	۲۳	۴	۱۱	۳۱	۴	۲۵	۵۹	۴	۲۵	۵۹
۱۵	۳۵	۲۶	۴	۴	۲۳	۴	۱۹	۱	۴	۱۹	۱
۲۰	۳۱	۲۸	۴	۱۰	۲۴	۴	۸	۲	۴	۸	۲
۲۵	۲۴	۳۱	۴	۵۰	۵۰	۴	۰	۴	۴	۰	۴
اکتوبر			نومبر			دسامبر					
۱۰	۹	۲	۹	۲	۲۲	۸	۲۲	۵۴	۸	۲۲	۵۴
۵	۲۳	۱۳	۴	۱	۳۵	۴	۲۲	۰	۴	۲۲	۰
۱۰	۳۶	۱۶	۴	۸	۳۹	۴	۲۱	۳	۴	۲۱	۳
۱۵	۲۸	۲۰	۴	۵۱	۳۳	۴	۲۲	۴	۴	۲۲	۴
۲۰	۲۱	۲۳	۴	۴۴	۳۸	۴	۲۲	۱۰	۴	۲۲	۱۰
۲۵	۱۳	۲۶	۴	۳۳	۵۲	۴	۲۶	۱۳	۴	۲۶	۱۳

طول			عرض			ٹھٹھ			راویہ سمت قبلہ از شمال		
۶۷.۱۹			۲۳.۱۲			۹۱.۲۵			۹۱.۲۵		
جنوری			فبروری			مارچ			اپریل		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
اپریل			مئی			جون			جولائی		
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
جولائی			اگست			ستمبر			اکتوبر		
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
اکتوبر			نومبر			دسمبر			جنوری		
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲

طول ۴۲/۳			عرض ۳۱/۳			جهنگ			زادیت قبل از شمال مقیاتی ۱۰۰ مقناطیسی ۱۰۶		
جنوری			فروری			مارچ					
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲
۱	۴	۱۱	۲۵	۴	۱۱	۲۵	۴	۱۱	۲۵	۴	۱۱
۵	۴	۳۴	۴	۴	۵۱	۴	۴	۵۶	۴	۴	۵۶
۱۰	۴	۳۹	۱۰	۴	۵۲	۱۰	۴	۵۵	۱۰	۴	۵۵
۱۵	۴	۴۲	۱۵	۴	۵۳	۱۵	۴	۵۵	۱۵	۴	۵۵
۲۰	۴	۴۵	۲۰	۴	۵۴	۲۰	۴	۵۵	۲۰	۴	۵۶
۲۵	۴	۴۷	۲۵	۴	۵۵	۲۵	۴	۵۵	۲۵	۴	۵۶
اپریل			مئی			جون					
۱	۴	۱۱	۲۵	۴	۱۱	۲۵	۴	۱۱	۲۵	۴	۱۱
۵	۴	۵۵	۱۳	۴	۵۶	۱۳	۴	۵۶	۱۳	۴	۵۶
۱۰	۴	۵۴	۱۳	۴	۵۶	۱۳	۴	۵۶	۱۳	۴	۵۶
۱۵	۵	۵۴	۱۳	۴	۵۶	۱۳	۴	۵۶	۱۳	۴	۵۶
۲۰	۴	۵۵	۱۳	۴	۵۶	۱۳	۴	۵۶	۱۳	۴	۵۶
۲۵	۱۳	۵۵	۱۱	۴	۵۹	۲۱	۴	۵۹	۲۱	۴	۵۹
جولائی			اگست			سپتمبر					
۱	۴	۱۳	۸	۲	۸	۵۴	۳	۵۴	۱۱	۴	۵۴
۵	۴	۱۳	۸	۲	۸	۵۴	۳	۵۴	۱۱	۴	۵۴
۱۰	۴	۱۸	۸	۲	۸	۵۴	۳	۵۴	۱۱	۴	۵۴
۱۵	۴	۲۳	۹	۲	۹	۵۴	۳	۵۴	۱۱	۴	۵۴
۲۰	۱۶	۲۳	۸	۲	۸	۵۴	۳	۵۴	۱۱	۴	۵۴
۲۵	۸	۲۳	۴	۲	۴	۵۴	۳	۵۴	۱۱	۴	۵۴
اکتوبر			نومبر			دسمبر					
۱	۴	۱۱	۲۶	۳	۲۶	۲۲	۱۱	۲۲	۱۱	۴	۲۲
۵	۴	۲۲	۴	۳	۲۱	۲۲	۱۱	۲۲	۱۱	۴	۲۲
۱۰	۴	۲۰	۴	۳	۲۰	۲۲	۱۱	۲۲	۱۱	۴	۲۲
۱۵	۴	۲۸	۴	۳	۲۰	۲۲	۱۱	۲۲	۱۱	۴	۲۲
۲۰	۴	۲۶	۴	۳	۲۰	۲۲	۱۱	۲۲	۱۱	۴	۲۲
۲۵	۴	۲۳	۴	۳	۲۰	۲۲	۱۱	۲۲	۱۱	۴	۲۲

طول ۴۳ و ۳۲			عرض ۳۲ و ۳۱			جہلم			زاویہ سمت قبلہ از شمال حقیقی ۱۰۲ و ۱۰۳		
جنوری			فروری			مارچ			اپریل		
صبح	عقد	شام	صبح	عقد	شام	صبح	عقد	شام	صبح	عقد	شام
۱	۲۳	۳۲	۱	۳۹	۴۸	۱	۴۳	۵۲	۱	۵۳	۶۲
۵	۲۵	۳۴	۵	۴۰	۴۹	۵	۴۴	۵۳	۵	۵۴	۶۳
۱۰	۲۸	۳۷	۱۰	۴۱	۵۰	۱۰	۴۵	۵۴	۱۰	۵۵	۶۴
۱۵	۳۰	۳۹	۱۵	۴۲	۵۱	۱۵	۴۶	۵۵	۱۵	۵۶	۶۵
۲۰	۳۲	۴۱	۲۰	۴۳	۵۲	۲۰	۴۷	۵۶	۲۰	۵۷	۶۶
۲۵	۳۵	۴۴	۲۵	۴۴	۵۳	۲۵	۴۸	۵۷	۲۵	۵۸	۶۷
اپریل			مئی			جون			جولائی		
۱	۲۵	۳۴	۱	۴۶	۵۵	۱	۵۳	۶۲	۱	۶۳	۷۲
۵	۲۵	۳۴	۵	۴۷	۵۶	۵	۵۴	۶۳	۵	۶۴	۷۳
۱۰	۲۵	۳۴	۱۰	۴۸	۵۷	۱۰	۵۵	۶۴	۱۰	۶۵	۷۴
۱۵	۲۵	۳۴	۱۵	۴۹	۵۸	۱۵	۵۶	۶۵	۱۵	۶۶	۷۵
۲۰	۲۵	۳۴	۲۰	۵۰	۵۹	۲۰	۵۷	۶۶	۲۰	۶۷	۷۶
۲۵	۲۶	۳۵	۲۵	۵۱	۶۰	۲۵	۵۸	۶۷	۲۵	۶۸	۷۷
جولائی			اگست			ستمبر			اکتوبر		
۱	۲۶	۳۵	۱	۵۲	۶۱	۱	۶۳	۷۲	۱	۷۳	۸۲
۵	۲۶	۳۵	۵	۵۳	۶۲	۵	۶۴	۷۳	۵	۷۴	۸۳
۱۰	۲۶	۳۵	۱۰	۵۴	۶۳	۱۰	۶۵	۷۴	۱۰	۷۵	۸۴
۱۵	۲۶	۳۵	۱۵	۵۵	۶۴	۱۵	۶۶	۷۵	۱۵	۷۶	۸۵
۲۰	۲۶	۳۵	۲۰	۵۶	۶۵	۲۰	۶۷	۷۶	۲۰	۷۷	۸۶
۲۵	۲۶	۳۵	۲۵	۵۷	۶۶	۲۵	۶۸	۷۷	۲۵	۷۸	۸۷
اکتوبر			نومبر			دسمبر			جنوری		
۱	۲۶	۳۵	۱	۵۸	۶۷	۱	۷۳	۸۲	۱	۷۳	۸۲
۵	۲۶	۳۵	۵	۵۹	۶۸	۵	۷۴	۸۳	۵	۷۴	۸۳
۱۰	۲۶	۳۵	۱۰	۶۰	۶۹	۱۰	۷۵	۸۴	۱۰	۷۵	۸۴
۱۵	۲۶	۳۵	۱۵	۶۱	۷۰	۱۵	۷۶	۸۵	۱۵	۷۶	۸۵
۲۰	۲۶	۳۵	۲۰	۶۲	۷۱	۲۰	۷۷	۸۶	۲۰	۷۷	۸۶
۲۵	۲۶	۳۵	۲۵	۶۳	۷۲	۲۵	۷۸	۸۷	۲۵	۷۸	۸۷

زاویہ سید قبلہ از شہال جیکب آباد حقیقی قمری ۹۸۲ھ مقناطیسی ۹۸۱ھ									
جنوری			فروری			مارچ			شام
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	شام
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۵	۳	۳	۱۶	۱۶	۱۶	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
۱۰	۵	۵	۱۶	۱۶	۱۶	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
۱۵	۸	۸	۱۶	۱۶	۱۶	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
۲۰	۱۰	۱۰	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
۲۵	۱۲	۱۲	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
اپریل			مئی			جون			شام
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	شام
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۵	۱۴	۱۴	۱۶	۱۶	۱۶	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
۱۰	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
۱۵	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
۲۰	۱۵	۱۵	۱۶	۱۶	۱۶	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
۲۵	۱۵	۱۵	۱۶	۱۶	۱۶	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
جولائی			اگست			ستمبر			شام
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	شام
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۵	۲۴	۲۴	۱۱	۲۵	۲۵	۱۳	۲۴	۲۴	۲۴
۱۰	۲۸	۲۸	۱۳	۲۲	۲۲	۱۳	۲۴	۲۴	۲۴
۱۵	۲۸	۲۸	۱۳	۲۲	۲۲	۱۳	۲۴	۲۴	۲۴
۲۰	۲۸	۲۸	۱۳	۲۰	۲۰	۱۳	۲۴	۲۴	۲۴
۲۵	۲۴	۲۴	۱۳	۱۸	۱۸	۱۳	۲۴	۲۴	۲۴
اکتوبر			نومبر			دسمبر			شام
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	شام
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱	۱۱	۱۱	۱۲	۱۱	۱۱	۱۲	۱۱	۱۱	۱۱
۵	۵۹	۵۹	۱۲	۲۶	۲۶	۱۲	۲۹	۲۹	۲۹
۱۰	۵۳	۵۳	۱۲	۲۵	۲۵	۱۲	۵۱	۵۱	۵۱
۱۵	۵۳	۵۳	۱۲	۲۵	۲۵	۱۲	۵۲	۵۲	۵۲
۲۰	۵۰	۵۰	۱۲	۲۵	۲۵	۱۲	۵۵	۵۵	۵۵
۲۵	۳۸	۳۸	۱۲	۲۶	۲۶	۱۲	۵۴	۵۴	۵۴

طول عرض چاغی زاویہ سمت قبلہ از شمال									
حقیقی ۱۰۳۹۹ مثلاً طوسی ۱۰۳۹۹									
جنوری			فروری			مارچ			شمارہ
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۱	۱۱	۵۶	۴	۱۲	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۵۳
۵	۴	۵۸	۴	۱۳	۴	۴	۲۱	۲۱	۴۳
۱۰	۴	۱۳	۴	۱۵	۴	۴	۲۰	۲۰	۲۹
۱۵	۴	۲	۴	۱۶	۴	۴	۲۱	۲۱	۱۶
۲۰	۴	۶	۴	۱۸	۴	۴	۲۱	۲۱	۱
۲۵	۴	۹	۴	۱۹	۴	۴	۲۱	۲۱	۳۸
اپریل			مئی			جون			شمارہ
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۱	۱۳	۲۲	۴	۲۳	۲۳	۴	۳۳	۳۳	۱۱
۵	۴	۲۲	۴	۲۵	۲۳	۴	۳۲	۳۲	۶
۱۰	۴	۲۲	۴	۲۵	۲۳	۴	۳۳	۳۳	۳
۱۵	۴	۲۲	۴	۲۶	۲۴	۴	۳۵	۳۴	۱
۲۰	۴	۲۳	۴	۲۸	۲۸	۴	۳۶	۳۶	۱
۲۵	۴	۲۳	۴	۲۹	۳۱	۴	۳۸	۳۸	۳
جولائی			اگست			ستمبر			شمارہ
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۱	۱۴	۳۹	۴	۳۵	۳۴	۴	۲۱	۲۱	۱
۵	۴	۳۸	۴	۳۵	۳۴	۴	۱۸	۱۸	۱۰
۱۰	۴	۳۹	۴	۳۳	۳۳	۴	۱۵	۱۵	۲۰
۱۵	۴	۳۹	۴	۳۰	۳۳	۴	۱۱	۱۱	۳۰
۲۰	۴	۳۸	۴	۲۴	۳۶	۴	۴	۴	۴۰
۲۵	۴	۳۴	۴	۲۵	۳۴	۴	۵	۵	۵۲
اکتوبر			نومبر			دسمبر			شمارہ
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۱	۱۳	۵۱	۴	۴۵	۴۴	۴	۱۱	۱۱	۱
۵	۴	۵۴	۴	۴۲	۴۲	۴	۲۳	۲۳	۵
۱۰	۴	۵۵	۴	۴۲	۴۲	۴	۲۶	۲۶	۱۰
۱۵	۴	۵۲	۴	۴۲	۴۲	۴	۲۶	۲۶	۱۵
۲۰	۴	۵۰	۴	۴۲	۴۲	۴	۵۰	۵۰	۲۰
۲۵	۴	۴۴	۴	۴۲	۴۲	۴	۵۲	۵۲	۲۵

<p>طول عرض ۴۱°۵۲' ۳۵°۱۸'</p> <p>چترال حقیقی ۱۰۸۶۹۹ متناقص ۱۱۱۱</p> <p>نادیہ سمت قبلہ از شمال</p>											
جنوری			فردوسی			ملاح			فصل		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱	۱۱	۴	۱۱	۲۲	۴	۱۱	۳۲	۵	۱۱	۳۲	۵
۵	۱۱	۴	۱۱	۲۲	۴	۱۱	۳۲	۵	۱۱	۳۲	۵
۱۰	۱۰	۴	۱۰	۲۶	۴	۱۰	۳۲	۵	۱۰	۳۲	۵
۱۵	۱۳	۴	۱۵	۲۸	۴	۱۵	۳۵	۴	۱۵	۳۵	۴
۲۰	۱۶	۴	۲۰	۳۰	۴	۲۰	۳۵	۴	۲۰	۳۵	۴
۲۵	۱۸	۴	۲۵	۳۱	۴	۲۵	۳۶	۴	۲۵	۳۶	۴
اپریل			مئی			جون			جولائی		
۱	۱۱	۴	۱۱	۲۵	۵	۱۱	۵۱	۲	۱۱	۵۱	۲
۵	۱۱	۴	۱۱	۲۴	۳	۱۱	۵۲	۲	۱۱	۵۲	۲
۱۰	۱۱	۴	۱۰	۲۲	۳	۱۰	۵۳	۲	۱۰	۵۳	۲
۱۵	۱۱	۴	۱۵	۲۵	۳	۱۵	۵۵	۲	۱۵	۵۵	۲
۲۰	۱۲	۴	۲۰	۲۴	۳	۲۰	۵۶	۲	۲۰	۵۶	۲
۲۵	۱۳	۴	۲۵	۲۳	۳	۲۵	۵۸	۲	۲۵	۵۸	۲
جولائی			اگست			ستمبر			اکتوبر		
۱	۱۹	۱۱	۱۱	۲۹	۵	۱۱	۳۲	۲	۱۱	۳۲	۲
۵	۱۶	۱۱	۱۱	۲۳	۳	۱۱	۳۲	۲	۱۱	۳۲	۲
۱۰	۱۲	۱۱	۱۰	۲۲	۳	۱۰	۳۰	۲	۱۰	۳۰	۲
۱۵	۱۰	۱۱	۱۵	۲۴	۳	۱۵	۲۶	۲	۱۵	۲۶	۲
۲۰	۵	۱۱	۲۰	۲۵	۳	۲۰	۲۲	۲	۲۰	۲۲	۲
۲۵	۵۹	۱۱	۲۵	۲۲	۳	۲۵	۱۹	۲	۲۵	۱۹	۲
اکتوبر			نومبر			دسمبر			دسمبر		
۱	۱۱	۴	۱۱	۲۶	۴	۱۱	۵۲	۴	۱۱	۵۲	۴
۵	۱۱	۴	۱۱	۲۳	۴	۱۱	۵۲	۴	۱۱	۵۲	۴
۱۰	۸	۴	۱۰	۲۲	۴	۱۰	۵۵	۴	۱۰	۵۵	۴
۱۵	۵	۴	۱۵	۲۲	۴	۱۵	۵۶	۴	۱۵	۵۶	۴
۲۰	۱	۴	۲۰	۲۱	۴	۲۰	۵۹	۴	۲۰	۵۹	۴
۲۵	۱۰	۴	۲۵	۲۱	۴	۲۵	۱	۴	۲۵	۱	۴

خاران											
حقیقہ ۱۰۱۶ م قناتیس ۱۰۳۳						عرض ۲۸۶			طول ۶۵۱۳		
جنوری			فوری			مارچ			زادیت قبل از شمال		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴
۱	۲	۳	۱۸	۱۲	۱۴	۱۰	۲۳	۱۲	۱۰	۲۳	۱۲
۵	۳	۴	۱۸	۱۲	۱۴	۵۸	۲۳	۱۲	۵۸	۲۳	۱۲
۱۰	۴	۵	۲۰	۱۲	۱۴	۴۳	۲۳	۱۲	۴۳	۲۳	۱۲
۱۵	۵	۶	۲۱	۱۲	۱۴	۳۹	۲۳	۱۲	۳۹	۲۳	۱۲
۲۰	۶	۷	۲۲	۱۲	۱۴	۱۳	۲۳	۱۲	۱۳	۲۳	۱۲
۲۵	۷	۸	۲۳	۱۲	۱۴	۵۹	۲۳	۱۲	۵۹	۲۳	۱۲
اپریل			مئی			جون			جولائی		
۱	۱۲	۱۳	۱۳	۱۲	۱۴	۱۰	۲۳	۱۲	۱۰	۲۳	۱۲
۵	۱۳	۱۴	۱۴	۱۲	۱۵	۵۸	۲۳	۱۲	۵۸	۲۳	۱۲
۱۰	۱۴	۱۵	۱۵	۱۲	۱۶	۱	۲۳	۱۲	۱	۲۳	۱۲
۱۵	۱۵	۱۶	۱۶	۱۲	۱۷	۵۹	۲۳	۱۲	۵۹	۲۳	۱۲
۲۰	۱۶	۱۷	۱۷	۱۲	۱۸	۵۸	۲۳	۱۲	۵۸	۲۳	۱۲
۲۵	۱۷	۱۸	۱۸	۱۲	۱۹	۱	۲۳	۱۲	۱	۲۳	۱۲
اگست			ستمبر			اکتوبر			نومبر		
۱	۱۲	۱۳	۱۳	۱۲	۱۴	۱۰	۲۳	۱۲	۱۰	۲۳	۱۲
۵	۱۳	۱۴	۱۴	۱۲	۱۵	۱۹	۲۰	۱۲	۱۹	۲۰	۱۲
۱۰	۱۴	۱۵	۱۵	۱۲	۱۶	۳۱	۱۳	۱۲	۳۱	۱۳	۱۲
۱۵	۱۵	۱۶	۱۶	۱۲	۱۷	۵۲	۱۰	۱۲	۵۲	۱۰	۱۲
۲۰	۱۶	۱۷	۱۷	۱۲	۱۸	۵	۸	۱۲	۵	۸	۱۲
۲۵	۱۷	۱۸	۱۸	۱۲	۱۹	۵	۸	۱۲	۵	۸	۱۲
دسمبر			جنوری			فوری			مارچ		
۱	۱۲	۱۳	۱۳	۱۲	۱۴	۱۰	۲۳	۱۲	۱۰	۲۳	۱۲
۵	۱۳	۱۴	۱۴	۱۲	۱۵	۱۹	۲۰	۱۲	۱۹	۲۰	۱۲
۱۰	۱۴	۱۵	۱۵	۱۲	۱۶	۳۱	۱۳	۱۲	۳۱	۱۳	۱۲
۱۵	۱۵	۱۶	۱۶	۱۲	۱۷	۵۲	۱۰	۱۲	۵۲	۱۰	۱۲
۲۰	۱۶	۱۷	۱۷	۱۲	۱۸	۵	۸	۱۲	۵	۸	۱۲
۲۵	۱۷	۱۸	۱۸	۱۲	۱۹	۵	۸	۱۲	۵	۸	۱۲

طول			عرض			خضدار			زاویه سمت قبله از شمال		
۶۶/۹			۲۴/۸			حقیقی ۹۹			مغناطیسی ۹۹		
جنوری			فروری			مارچ					
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲
۱	۹	۱۲	۹	۲۱	۱۳	۹	۲۵	۱۲	۹	۲۵	۹
۵	۸	۹	۹	۲۲	۹	۹	۲۵	۹	۹	۲۵	۱۳
۱۰	۱۱	۹	۹	۲۲	۹	۹	۲۳	۹	۹	۲۳	۵۴
۱۵	۱۳	۹	۹	۲۳	۹	۹	۲۵	۹	۹	۲۵	۳۲
۲۰	۱۶	۹	۹	۲۳	۹	۹	۲۳	۹	۹	۲۳	۲۶
۲۵	۱۸	۹	۹	۲۳	۹	۹	۲۳	۹	۹	۲۳	۱۱
اپریل			مئی			جون					
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۹	۱۲	۹	۲۳	۱۲	۹	۲۸	۱۲	۹	۲۸	۲
۵	۱۱	۹	۹	۲۳	۱۲	۹	۳۰	۹	۹	۳۰	۳
۱۰	۱۹	۹	۹	۲۳	۱۲	۹	۳۹	۹	۹	۳۹	۱
۱۵	۲۲	۹	۹	۲۳	۱۲	۹	۳۱	۹	۹	۳۱	۵۶
۲۰	۲۲	۹	۹	۲۳	۱۲	۹	۳۲	۹	۹	۳۲	۵۶
۲۵	۵۴	۹	۹	۲۶	۱۰	۹	۳۲	۹	۹	۳۲	۵۸
جولای			اگست			سپتمبر					
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۹	۱۲	۹	۲۳	۱۲	۹	۲۱	۱۲	۹	۲۱	۱۹
۵	۱۱	۹	۹	۲۳	۱۲	۹	۱۹	۹	۹	۱۹	۲۹
۱۰	۱۵	۹	۹	۲۳	۱۲	۹	۱۹	۹	۹	۱۹	۳۱
۱۵	۲۵	۹	۹	۲۹	۹	۹	۱۳	۹	۹	۱۳	۵۳
۲۰	۱۳	۹	۹	۲۴	۹	۹	۱۰	۹	۹	۱۰	۴
۲۵	۴	۹	۹	۲۵	۹	۹	۸	۹	۹	۸	۱۸
اکتوبر			نومبر			دسمبر					
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۹	۱۲	۹	۲۲	۹	۹	۵۳	۱۱	۹	۵۳	۹
۵	۲	۹	۹	۲۲	۹	۹	۵۵	۹	۹	۵۵	۹
۱۰	۰	۹	۹	۵۵	۹	۹	۵۶	۹	۹	۵۶	۹
۱۵	۵۸	۱۱	۹	۵۱	۹	۹	۵۸	۹	۹	۵۸	۹
۲۰	۵۶	۹	۹	۵۱	۹	۹	۱	۱۲	۹	۱	۹
۲۵	۵۳	۹	۹	۵۲	۹	۹	۳	۹	۹	۳	۹

طول ۹۸۶۸									
عرض ۲۴۱۶									
خیر پور									
زاویہ سمت قبلہ از شمال حقیقی ۹۶۷۸۸۱ سنیاتی ۹۰۰									
جنوری			فروری			مارچ			روز
صبح	عقد	شام	صبح	عقد	شام	صبح	عقد	شام	
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	
۱	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۵	۴	۴	۴	۱۹	۲۰	۴	۲۱	۲۰	۵۱
۱۰	۴	۱۲	۴	۲۱	۲۱	۴	۱۹	۱۹	۳۳
۱۵	۴	۱۲	۴	۲۱	۲۱	۴	۱۹	۱۹	۱۹
۲۰	۴	۱۲	۴	۲۱	۲۱	۴	۱۹	۱۹	۱۹
۲۵	۴	۱۲	۴	۲۱	۲۱	۴	۱۹	۱۹	۱۹
اپریل			مئی			جون			
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	
۱	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۵	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۱۰	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۱۵	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۲۰	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۲۵	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
جولائی			اگست			ستمبر			
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	
۱	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۵	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۱۰	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۱۵	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۲۰	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۲۵	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
اکتوبر			نومبر			دسمبر			
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	
۱	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۵	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۱۰	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۱۵	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۲۰	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳
۲۵	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۹	۴	۱۲	۲۱	۲۳

<p>طول عرض خیمبر زاویه سمت قبله از شمال حقیقی ۱۰۴۱۰۰۰ مقنطیس ۱۰۹۰۰۰</p>									
جنوری			فروری			مارچ			روز
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	
۱	۴	۱۵	۴	۳۳	۱۱	۴	۱۱	۱۲	۱۲
۵	۴	۱۸	۴	۳۲	۱۱	۴	۱۳	۲	۲
۱۰	۴	۲۰	۴	۳۶	۱۱	۴	۱۳	۵۲	۳
۱۵	۴	۲۳	۴	۳۸	۱۱	۴	۱۳	۲۱	۴
۲۰	۴	۲۷	۴	۳۹	۱۱	۴	۱۳	۲۸	۵
۲۵	۴	۲۹	۴	۴۰	۱۱	۴	۱۵	۱۴	۶
اپریل			مئی			جون			
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	
۱	۴	۳۶	۴	۴۰	۱۱	۴	۳۶	۱۳	۱۳
۵	۴	۳۶	۴	۴۸	۱۱	۴	۳۹	۹	۱۴
۱۰	۴	۳۶	۴	۵۱	۱۱	۴	۳۳	۴	۱۵
۱۵	۴	۳۶	۴	۵۵	۱۱	۴	۳۳	۶	۱۶
۲۰	۴	۳۸	۴	۵۲	۱۱	۴	۳۴	۶	۱۷
۲۵	۴	۳۸	۴	۵۶	۱۱	۴	۳۸	۸	۱۸
جولائی			اگست			ستمبر			
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	
۱	۴	۳۹	۴	۱	۱۳	۴	۱۵	۳۸	۱۳
۵	۴	۳۷	۴	-	-	۴	۱۳	۳۵	۱۴
۱۰	۴	۳۳	۴	۵۸	۱۱	۴	۱۹	۵۳	۱۵
۱۵	۴	۳۰	۴	۵۵	۱۱	۴	۱۵	۱	۱۶
۲۰	۴	۲۳	۴	۵۲	۱۱	۴	۱۱	۹	۱۷
۲۵	۴	۱۷	۴	۵۰	۱۱	۴	۱۸	۱۸	۱۸
اکتوبر			نومبر			دسمبر			
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	
۱	۴	۲۳	۴	۶	۱۱	۴	۱۱	۳	۱۳
۵	۴	۲۰	۴	۵	۱۱	۴	۱۳	۳	۱۴
۱۰	۴	۱۷	۴	۳	۱۱	۴	۱۴	۶	۱۵
۱۵	۴	۱۳	۴	۲	۱۱	۴	۱۰	۴	۱۶
۲۰	۴	۱۱	۴	۲	۱۱	۴	۱۲	۴	۱۷
۲۵	۴	۸	۴	۲	۱۱	۴	۱۲	۴	۱۸

طول عرض دادو حقیقی ۹۶ منطقی ۹۶									
جنوری			فروری			مارچ			ک
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۱	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۵	۱۳	۱۴	۱۴	۱۵	۱۶	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷
۱۰	۱۴	۱۵	۱۵	۱۶	۱۷	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸
۱۵	۱۵	۱۶	۱۶	۱۷	۱۸	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹
۲۰	۱۶	۱۷	۱۷	۱۸	۱۹	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰
۲۵	۱۷	۱۸	۱۸	۱۹	۲۰	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱
۱	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۵	۱۳	۱۴	۱۴	۱۵	۱۶	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷
۱۰	۱۴	۱۵	۱۵	۱۶	۱۷	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸
۱۵	۱۵	۱۶	۱۶	۱۷	۱۸	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹
۲۰	۱۶	۱۷	۱۷	۱۸	۱۹	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰
۲۵	۱۷	۱۸	۱۸	۱۹	۲۰	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱
۱	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۵	۱۳	۱۴	۱۴	۱۵	۱۶	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷
۱۰	۱۴	۱۵	۱۵	۱۶	۱۷	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸
۱۵	۱۵	۱۶	۱۶	۱۷	۱۸	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹
۲۰	۱۶	۱۷	۱۷	۱۸	۱۹	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰
۲۵	۱۷	۱۸	۱۸	۱۹	۲۰	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱
۱	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۵	۱۳	۱۴	۱۴	۱۵	۱۶	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷
۱۰	۱۴	۱۵	۱۵	۱۶	۱۷	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸
۱۵	۱۵	۱۶	۱۶	۱۷	۱۸	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹
۲۰	۱۶	۱۷	۱۷	۱۸	۱۹	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰
۲۵	۱۷	۱۸	۱۸	۱۹	۲۰	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱
۱	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۵	۱۳	۱۴	۱۴	۱۵	۱۶	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷
۱۰	۱۴	۱۵	۱۵	۱۶	۱۷	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸
۱۵	۱۵	۱۶	۱۶	۱۷	۱۸	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹
۲۰	۱۶	۱۷	۱۷	۱۸	۱۹	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰
۲۵	۱۷	۱۸	۱۸	۱۹	۲۰	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱

طول ۶۱/۴			عرض ۲۸/۶			دشت (ایران) حقیقی ۱۰۴/۸ نیاویسمت قبل از شمال ۱۰۶/۲		
جنوری			فروری			مارچ		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴
۱	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴
۵	۱۲	۱۴	۵	۱۲	۱۴	۵	۱۲	۱۴
۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴
۱۵	۱۲	۱۴	۱۵	۱۲	۱۴	۱۵	۱۲	۱۴
۲۰	۱۲	۱۴	۲۰	۱۲	۱۴	۲۰	۱۲	۱۴
۲۵	۱۲	۱۴	۲۵	۱۲	۱۴	۲۵	۱۲	۱۴
اپریل			مئی			جون		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴
۱	۱۲	۱۴	۱	۱۲	۱۴	۱	۱۲	۱۴
۵	۱۲	۱۴	۵	۱۲	۱۴	۵	۱۲	۱۴
۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴
۱۵	۱۲	۱۴	۱۵	۱۲	۱۴	۱۵	۱۲	۱۴
۲۰	۱۲	۱۴	۲۰	۱۲	۱۴	۲۰	۱۲	۱۴
۲۵	۱۲	۱۴	۲۵	۱۲	۱۴	۲۵	۱۲	۱۴
جولائی			اگست			سپتمبر		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴
۱	۱۲	۱۴	۱	۱۲	۱۴	۱	۱۲	۱۴
۵	۱۲	۱۴	۵	۱۲	۱۴	۵	۱۲	۱۴
۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴
۱۵	۱۲	۱۴	۱۵	۱۲	۱۴	۱۵	۱۲	۱۴
۲۰	۱۲	۱۴	۲۰	۱۲	۱۴	۲۰	۱۲	۱۴
۲۵	۱۲	۱۴	۲۵	۱۲	۱۴	۲۵	۱۲	۱۴
اکتوبر			نومبر			دسمبر		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴
۱	۱۲	۱۴	۱	۱۲	۱۴	۱	۱۲	۱۴
۵	۱۲	۱۴	۵	۱۲	۱۴	۵	۱۲	۱۴
۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴	۱۰	۱۲	۱۴
۱۵	۱۲	۱۴	۱۵	۱۲	۱۴	۱۵	۱۲	۱۴
۲۰	۱۲	۱۴	۲۰	۱۲	۱۴	۲۰	۱۲	۱۴
۲۵	۱۲	۱۴	۲۵	۱۲	۱۴	۲۵	۱۲	۱۴

زاویہ سمت قبلہ از شمال حقیقی ۱۰۴۶۴۰۰۰ مقناطیسی ۱۰۹۶۹۰۰۰											
عرض ۳۵۶۴			طول ۴۱۲۵			روز			دیر		
مبارک			مبارک			مبارک			مبارک		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
۱	۱۱	۱۱	۱	۱۱	۱۱	۱	۱۱	۱۱	۱	۱۱	۱۱
۵	۱۱	۱۱	۵	۱۱	۱۱	۵	۱۱	۱۱	۵	۱۱	۱۱
۱۰	۱۱	۱۱	۱۰	۱۱	۱۱	۱۰	۱۱	۱۱	۱۰	۱۱	۱۱
۱۵	۱۱	۱۱	۱۵	۱۱	۱۱	۱۵	۱۱	۱۱	۱۵	۱۱	۱۱
۲۰	۱۱	۱۱	۲۰	۱۱	۱۱	۲۰	۱۱	۱۱	۲۰	۱۱	۱۱
۲۵	۱۱	۱۱	۲۵	۱۱	۱۱	۲۵	۱۱	۱۱	۲۵	۱۱	۱۱
جون			مئی			اپریل					
۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱
۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
۹	۱۱	۱۱	۹	۱۱	۱۱	۹	۱۱	۱۱	۹	۱۱	۱۱
۸	۱۱	۱۱	۸	۱۱	۱۱	۸	۱۱	۱۱	۸	۱۱	۱۱
۸	۱۱	۱۱	۸	۱۱	۱۱	۸	۱۱	۱۱	۸	۱۱	۱۱
۱۰	۱۱	۱۱	۱۰	۱۱	۱۱	۱۰	۱۱	۱۱	۱۰	۱۱	۱۱
ستمبر			اگست			جولائی					
۳۶	۱۱	۱۱	۳۶	۱۱	۱۱	۳۶	۱۱	۱۱	۳۶	۱۱	۱۱
۳۲	۱۱	۱۱	۳۲	۱۱	۱۱	۳۲	۱۱	۱۱	۳۲	۱۱	۱۱
۵۰	۱۱	۱۱	۵۰	۱۱	۱۱	۵۰	۱۱	۱۱	۵۰	۱۱	۱۱
۵۴	۱۱	۱۱	۵۴	۱۱	۱۱	۵۴	۱۱	۱۱	۵۴	۱۱	۱۱
۵	۱۱	۱۱	۵	۱۱	۱۱	۵	۱۱	۱۱	۵	۱۱	۱۱
۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱
دسمبر			نومبر			اکتوبر					
۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱
۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱
۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱
۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱
۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱
۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۱۱

ڈیڑہ سہیل خاں									
ناویسمت قبلہ از شمال									
حقیقی اور ۱۰۳ منطوی ۱۰۳۶									
عرض			فزوری			جنوری			طول
۳۱۶۸			۳۱۶۸			۳۱۶۸			۴۰۱۹
مارچ			فروری			جنوری			۱۰
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	۱۰
۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۰
۳۸	۵۵	۵	۳۸	۵۵	۵	۳۸	۵۵	۵	۳۸
۳۸	۵۶	۵	۳۹	۵۶	۵	۳۵	۵۶	۵	۳۵
۱۵	۵۵	۵	۵۱	۵۵	۵	۳۴	۵۵	۵	۱۰
۲	۵۶	۵	۵۲	۵۶	۵	۳۰	۵۶	۵	۱۵
۳۸	۵۵	۵	۵۳	۵۵	۵	۳۳	۵۵	۵	۲۰
۳۶	۵۶	۵	۵۴	۵۶	۵	۳۵	۵۶	۵	۲۵
جون			مئی			اپریل			۱۰
۱۲	۵	۱۲	۳	۵۸	۱۱	۱۳	۵۶	۱۱	۱
۴	۵	۱۱	۵۵	۵۹	۳۱	۴	۵۶	۱۱	۵
۵	۴	۱۵	۳۵	۵۹	۳۰	۵۴	۵۶	۱۱	۱۰
۳	۸	۱۹	۳۶	۵۹	۱۲	۳۹	۵۶	۱۱	۱۵
۳	۹	۲۱	۲۶	۱	۳۸	۳۰	۵۴	۵۱	۲۰
۵	۱۱	۲۳	۲۰	۳	۵۶	۱۴	۵۴	۱	۲۵
ستمبر			اگست			جولائی			۱۰
۵۲	۳	۵۵	۵۳	۲	۱۲	۳۱	۱۲	۱۲	۱
۰	۲	۵۳	۱	۳	۳	۳۲	۱۲	۱۱	۵
۰	۲۹	۵	۹	۱۱	۲۳	۱۸	۱۲	۱۲	۱۰
۱۹	۳۶	۵	۱۹	۳	۱۱	۲۵	۱۲	۹	۱۵
۲۸	۳۲	۵	۲۹	۱	۵۹	۳۲	۱۱	۲	۲۰
۳۹	۳۰	۵	۳۹	۵۹	۱۱	۳۰	۱۰	۵۳	۲۵
دسمبر			نومبر			اکتوبر			۱۰
۱۹	۱۱	۵	۲۱	۱۱	۵	۵۱	۳	۳۶	۱
۲۱	۵	۵	۲۰	۵	۵۸	۳۳	۵	۳۳	۵
۲۲	۵	۵	۱۹	۵	۹	۳۰	۵	۳۰	۱۰
۲۳	۵	۵	۱۸	۵	۱۹	۲۸	۵	۲۸	۱۵
۲۴	۵	۵	۱۸	۵	۳۰	۲۵	۵	۲۵	۲۰
۲۹	۵	۵	۱۸	۵	۲۳	۲۳	۵	۲۳	۲۵

طول عرض ڈیرہ غازیخان حقیقی سمت قبلہ از شمال									
۱۰۱۶ ۳۰۱									
جنوری			فروری			مارچ			
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	
۱	۴	۱۱	۴	۱۳	۰	۴	۱۳	۵	۵۹
۵	۴	۳۷	۴	۰	۴	۴	۵	۲۸	
۱۰	۴	۳۹	۴	۱	۴	۴	۲	۳۳	
۱۵	۴	۵۲	۴	۳	۴	۴	۵	۳۰	
۲۰	۴	۵۵	۴	۴	۴	۴	۲	۵	
۲۵	۴	۵۶	۴	۴	۴	۴	۳	۵۳	
اپریل			مئی			جون			
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	
۱	۴	۱۳	۴	۶	۳۱	۴	۱۳	۹	۱۱
۵	۴	۳۰	۴	۲۹	۱	۴	۲۶	۱۰	۶
۱۰	۴	۵	۴	۵۹	۲۹	۴	۵۱	۱۱	۳
۱۵	۴	۵۲	۴	۹	۳۹	۴	۵۵	۱۳	۱
۲۰	۴	۳۹	۴	۲۰	۲۸	۴	۵۷	۱۳	۱
۲۵	۴	۳۶	۴	۲۹	۲۱	۴	۵۹	۱۵	۳
جولائی			اگست			ستمبر			
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	
۱	۴	۱۶	۴	۷	۵۸	۴	۱۳	۲	۳
۵	۴	۱۰	۴	۲	۶	۴	۰	۱۳	
۱۰	۴	۱۶	۴	۵۰	۱۶	۴	۵۷	۱۱	۲۳
۱۵	۴	۲۵	۴	۳۷	۳۶	۴	۵۳		۳۳
۲۰	۴	۳۳	۴	۳۳	۳۸	۴	۵۰		۳۳
۲۵	۴	۳۳	۴	۱۱	۳۹	۴	۲۸		۵۶
اکتوبر			نومبر			دسمبر			
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	
۱	۴	۲۵	۴	۱۱	۳۲	۴	۱۱	۳۱	۴
۵	۴	۲۲	۴	۳۱	۳۱	۴	۳۳	۳۳	۴
۱۰	۴	۲۰	۴	۳۰	۳۰	۴	۳۵	۳۵	۴
۱۵	۴	۳۷	۴	۳۰	۳۰	۴	۳۶	۳۶	۴
۲۰	۴	۳۵	۴	۳۰	۳۰	۴	۳۹	۳۹	۴
۲۵	۴	۳۳	۴	۳۰	۳۰	۴	۴۱	۴۱	۴

راولپنڈی												عرض		طول	
نادیہ میت قبلہ از شمال												۳۳ ۱۶		۴۴	
حقیقی آری ۱۰۳۳ مقناطیسی ۱۰۵۰															
مارچ				فروری				جنوری				روز			
شام		صبح		عمود		صبح		عمود		شام		صبح		روز	
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶
۲۳	۵	۲۲	۱۱	۴	۴	۳۶	۱۱	۴	۴	۱۹	۱۱	۴	۴	۱	۲
۱۵		۲۳		۴	۴	۳۷		۴	۴	۲۰		۴	۴	۵	۳
۲		۲۳		۴	۴	۳۸		۴	۴	۲۱		۴	۴	۱۰	۴
۵۰	۴	۲۳		۴	۴	۳۹		۴	۴	۲۲		۴	۴	۱۵	۵
۳۷		۲۳		۴	۴	۴۰		۴	۴	۲۳		۴	۴	۲۰	۶
۲۶		۲۳		۴	۴	۴۱		۴	۴	۲۴		۴	۴	۲۵	۷
۲۶		۲۳		۴	۴	۴۲		۴	۴	۲۵		۴	۴		
جون				مئی				اپریل							
۱۳	۲	۵۴	۱۱	۲۲	۶	۲۶	۱۱	۵۵	۵	۸	۴	۲۳	۱۱	۴	۱
۹		۵۴		۲۸		۵۲	۲	۲۷		۵۹	۳	۲۵		۴	۵
۷		۵۶		۵۲		۲۳		۲۸		۱۰		۲۶		۴	۱۰
۶		۵۷		۵۵		۲۴		۲۹		۱۱		۲۷		۴	۱۵
۵		۵۸		۵۷		۲۵		۳۰		۱۲		۲۸		۴	۲۰
۴		۵۹		۵۸		۲۶		۳۱		۱۳		۲۹		۴	۲۵
۳		۶۰		۵۹		۲۷		۳۲		۱۴		۳۰		۴	
ستمبر				اگست				جولائی							
۲۵	۳	۱۳	۱۱	۴	۵۱	۲	۵۸	۱۱	۲۲	۶	۱۱	۲	۵۸	۶	۱
۵۲		۱۴		۴	۵۲		۵۹		۱۵		۱۲		۵۹		۵
۱	۴	۱۵		۴	۵۳	۳	۶۰		۱۶		۱۳		۶۰		۱۰
۹		۱۶		۴	۵۴		۶۱		۱۷		۱۴		۶۱		۱۵
۱۸		۱۷		۴	۵۵		۶۲		۱۸		۱۵		۶۲		۲۰
۲۸		۱۸		۴	۵۶		۶۳		۱۹		۱۶		۶۳		۲۵
دسمبر				نومبر				اکتوبر							
۴	۶	۱۱		۴	۸	۱۱		۴	۳۸	۴	۲۳	۱۱	۴	۱	
۴	۸		۴	۴	۹		۴	۴	۳۹		۲۴		۴	۵	
۴	۹		۴	۴	۱۰		۴	۴	۴۰		۲۵		۴	۱۰	
۴	۱۱		۴	۴	۱۱		۴	۴	۴۱		۲۶		۴	۱۵	
۴	۱۳		۴	۴	۱۲		۴	۴	۴۲		۲۷		۴	۲۰	
۴	۱۴		۴	۴	۱۳		۴	۴	۴۳		۲۸		۴	۲۵	

طول ۴۳ در			عرض ۳۳ در			راولاکوٹ			زاویہ سمت قبلہ از شمال حقیقی ۱۰۳ در مقناطیسی ۱۰۵ در		
مربع			مربع			مربع			مربع		
صبح			صبح			صبح			صبح		
عصر			عصر			عصر			عصر		
شام			شام			شام			شام		
۱			۱			۱			۱		
۱	۴	۱۱	۱۴	۵	۳۳	۱	۴	۱۱	۱۴	۵	۳۳
۵	۴	۱۱	۱۹	۵	۳۳	۵	۴	۱۱	۱۹	۵	۳۳
۱۰	۴	۱۱	۲۲	۵	۳۶	۱۰	۴	۱۱	۲۲	۵	۳۶
۱۵	۴	۱۱	۲۵	۵	۳۶	۱۵	۴	۱۱	۲۵	۵	۳۶
۲۰	۴	۱۱	۲۸	۵	۳۹	۲۰	۴	۱۱	۲۸	۵	۳۹
۲۵	۴	۱۱	۳۰	۵	۳۹	۲۵	۴	۱۱	۳۰	۵	۳۹
اپریل			مئی			جون			جولائی		
۱	۴	۱۱	۲۲	۵	۳۳	۱	۴	۱۱	۲۲	۵	۳۳
۵	۴	۱۱	۲۲	۵	۳۳	۵	۴	۱۱	۲۲	۵	۳۳
۱۰	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۱۰	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
۱۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۱۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
۲۰	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۲۰	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
۲۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۲۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
اگست			ستمبر			اکتوبر			نومبر		
۱	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۱	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
۱۰	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۱۰	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
۱۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۱۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
۲۰	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۲۰	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
۲۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۲۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
دسمبر			دسمبر			دسمبر			دسمبر		
۱	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۱	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
۱۰	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۱۰	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
۱۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۱۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
۲۰	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۲۰	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳
۲۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳	۲۵	۴	۱۱	۲۶	۵	۳۳

طول ۴۰ در ۲۸ عرض ۲۸								
رحیم یار خاں								
راویہ سمت قبلہ از شمال								
حقیقی ۲۸ در ۲۸ و مقالیسی ۲۸ در ۲۸								
جنوری			فروری			مارچ		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۱۱	۵۴	۱۱	۱۱	۵۴	۱۳	۱۳	۱۳
۵	۱۱	۵۹	۱۱	۱۱	۵۹	۱۳	۱۳	۱۳
۱۰	۱۳	۱	۱۳	۱۳	۱	۱۳	۱۳	۱۳
۱۵	۳	۳	۱۳	۱۳	۳	۱۳	۱۳	۱۳
۲۰	۶	۶	۱۳	۱۳	۶	۱۳	۱۳	۱۳
۲۵	۸	۸	۱۳	۱۳	۸	۱۳	۱۳	۱۳
اپریل			مئی			جون		
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۱۱	۲۸	۱۱	۱۱	۱۹	۱۳	۱۳	۱۳
۵	۱۱	۳۶	۱۱	۱۱	۸	۱۳	۱۳	۱۳
۱۰	۱۸	۲۰	۱۱	۱۱	۵۵	۱۳	۱۳	۱۳
۱۵	۳۰	۵	۱۱	۱۱	۲۳	۱۳	۱۳	۱۳
۲۰	۲۳	۵۱	۱۱	۱۱	۳۱	۱۳	۱۳	۱۳
۲۵	۵۶	۳۶	۱۱	۱۱	۲۲	۱۳	۱۳	۱۳
جولائی			اگست			ستمبر		
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۲۰	۳۰	۱۱	۱۱	۱۹	۱۳	۱۳	۱۳
۵	۳۶	۲۰	۱۱	۱۱	۱۲	۱۳	۱۳	۱۳
۱۰	۳۰	۲۰	۱۱	۱۱	۲۳	۱۳	۱۳	۱۳
۱۵	۲۲	۲۱	۱۱	۱۱	۳۶	۱۳	۱۳	۱۳
۲۰	۱۳	۳۵	۱۱	۱۱	۲۹	۱۳	۱۳	۱۳
۲۵	۲	۳۶	۱۱	۱۱	۲	۱۳	۱۳	۱۳
اکتوبر			نومبر			دسمبر		
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۱۱	۵۳	۱۱	۱۱	۳۱	۱۳	۱۳	۱۳
۵	۵۰	۳۱	۱۱	۱۱	۳۱	۱۳	۱۳	۱۳
۱۰	۲۹	۵۳	۱۱	۱۱	۳۱	۱۳	۱۳	۱۳
۱۵	۲۴	۵۳	۱۱	۱۱	۳۱	۱۳	۱۳	۱۳
۲۰	۲۵	۵۱	۱۱	۱۱	۳۱	۱۳	۱۳	۱۳
۲۵	۲۳	۵۳	۱۱	۱۱	۳۲	۱۳	۱۳	۱۳

طول			عرض			زاهدان (ایران)			زادیمت قبل از شل		
۹۰ در			۲۹ در			حقیقی ۱۰۸ در ۲۰			۱۰۹ در ۱۰		
جنوری			فروری			مارچ					
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲
۱	۱۳	۲	۱۳	۲۰	۲	۱۲	۳۰	۵	۱۲	۳۰	۵
۵	۳	۴	۲۲	۲۲	۶	۳۲	۳۲	۳۵	۳۲	۳۲	۳۵
۱۰	۴	۵	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۱	۳۲	۳۲	۳۱
۱۵	۱۰	۱۰	۳۹	۳۹	۲۰	۳۹	۳۳	۸	۳۳	۳۳	۸
۲۰	۱۳	۱۳	۳۸	۳۸	۹	۳۸	۳۳	۵۵	۳۳	۳۳	۵۵
۲۵	۱۴	۱۴	۳۹	۳۹	۵	۳۹	۳۵	۳۲	۳۵	۳۵	۳۲
اپریل			مئی			جون					
۱	۱۳	۳۹	۱۳	۳۱	۳	۱۳	۵۱	۲	۱۳	۵۱	۲
۵	۱۳	۳۴	۶	۳۳	۲	۱۴	۵۲	۱۵	۱۴	۵۲	۱۵
۱۰	۱۳	۳۴	۳۶	۳۳	۲	۲۱	۵۲	۱۲	۲۱	۵۲	۱۲
۱۵	۳۸	۳۸	۳۵	۳۵	۳۲	۲۵	۵۵	۱۰	۲۵	۵۵	۱۰
۲۰	۳۹	۳۹	۵۲	۳۴	۳۳	۲۴	۵۶	۱۰	۲۴	۵۶	۱۰
۲۵	۴۰	۴۰	۲	۳۹	۲۴	۲۹	۵۸	۱۲	۲۹	۵۸	۱۲
جولائی			اگست			سپتمبر					
۱	۴۴	۵۹	۶	۴۴	۳	۱۳	۳۶	۵۹	۱۳	۳۶	۵۹
۵	۲۵	۵۸	۲۰	۵۳	۴	۲۳	۳۳	۴	۲۳	۳۳	۴
۱۰	۲۰	۵۸	۲۹	۵۰	۱۴	۲۹	۲۹	۱۶	۲۹	۲۹	۱۶
۱۵	۱۶	۵۸	۳۲	۴۶	۲۶	۲۵	۲۵	۲۶	۲۵	۲۵	۲۶
۲۰	۸	۵۴	۳۹	۳۳	۳۹	۲۱	۲۱	۳۵	۲۱	۲۱	۳۵
۲۵	۰	۵۶	۴۴	۳۱	۳۶	۱۸	۱۸	۴۶	۱۸	۱۸	۴۶
اکتوبر			نومبر			دسمبر					
۱	۱۳	۱۳	۱۱	۵۳	۶	۱۱	۵۰	+	۱۱	۵۰	+
۵	۹	۵	۵	۵۲	۱۰	۵۱	۵۱	+	۵۱	۵۱	+
۱۰	۶	۱۵	+	۵۱	+	۵۲	۵۲	+	۵۲	۵۲	+
۱۵	۳	۲۵	+	۵۰	+	۵۳	۵۳	+	۵۳	۵۳	+
۲۰	۰	۳۶	+	۴۹	+	۵۶	۵۶	+	۵۶	۵۶	+
۲۵	۱۱	۴۶	+	۴۹	+	۵۸	۵۸	+	۵۸	۵۸	+

طوبى			ثواب			حقیقی			نادر است قبل از شوال		
۲۹ و ۳۰			۳۱ و ۱			۲۱ و ۲۲			مقتاضی ۲۹ و ۳۰		
جنوری			فوروری			مارچ					
صبح	عصر	شام	صبح	عصر	شام	صبح	عصر	شام	صبح	عصر	شام
۱	۱۱	۱۲	۱	۱۱	۱۲	۱	۱۱	۱۲	۱	۱۱	۱۲
۵	۱۱	۱۲	۵	۱۱	۱۲	۵	۱۱	۱۲	۵	۱۱	۱۲
۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲
۱۵	۱۱	۱۲	۱۵	۱۱	۱۲	۱۵	۱۱	۱۲	۱۵	۱۱	۱۲
۲۰	۱۱	۱۲	۲۰	۱۱	۱۲	۲۰	۱۱	۱۲	۲۰	۱۱	۱۲
۲۵	۱۱	۱۲	۲۵	۱۱	۱۲	۲۵	۱۱	۱۲	۲۵	۱۱	۱۲
اپریل			مئی			جون					
۱	۱۱	۱۲	۱	۱۱	۱۲	۱	۱۱	۱۲	۱	۱۱	۱۲
۵	۱۱	۱۲	۵	۱۱	۱۲	۵	۱۱	۱۲	۵	۱۱	۱۲
۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲
۱۵	۱۱	۱۲	۱۵	۱۱	۱۲	۱۵	۱۱	۱۲	۱۵	۱۱	۱۲
۲۰	۱۱	۱۲	۲۰	۱۱	۱۲	۲۰	۱۱	۱۲	۲۰	۱۱	۱۲
۲۵	۱۱	۱۲	۲۵	۱۱	۱۲	۲۵	۱۱	۱۲	۲۵	۱۱	۱۲
جولائی			اگست			ستمبر					
۱	۱۱	۱۲	۱	۱۱	۱۲	۱	۱۱	۱۲	۱	۱۱	۱۲
۵	۱۱	۱۲	۵	۱۱	۱۲	۵	۱۱	۱۲	۵	۱۱	۱۲
۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲
۱۵	۱۱	۱۲	۱۵	۱۱	۱۲	۱۵	۱۱	۱۲	۱۵	۱۱	۱۲
۲۰	۱۱	۱۲	۲۰	۱۱	۱۲	۲۰	۱۱	۱۲	۲۰	۱۱	۱۲
۲۵	۱۱	۱۲	۲۵	۱۱	۱۲	۲۵	۱۱	۱۲	۲۵	۱۱	۱۲
اکتوبر			نومبر			دسمبر					
۱	۱۱	۱۲	۱	۱۱	۱۲	۱	۱۱	۱۲	۱	۱۱	۱۲
۵	۱۱	۱۲	۵	۱۱	۱۲	۵	۱۱	۱۲	۵	۱۱	۱۲
۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲	۱۰	۱۱	۱۲
۱۵	۱۱	۱۲	۱۵	۱۱	۱۲	۱۵	۱۱	۱۲	۱۵	۱۱	۱۲
۲۰	۱۱	۱۲	۲۰	۱۱	۱۲	۲۰	۱۱	۱۲	۲۰	۱۱	۱۲
۲۵	۱۱	۱۲	۲۵	۱۱	۱۲	۲۵	۱۱	۱۲	۲۵	۱۱	۱۲

<div> <div>طول</div> <div>عرض</div> <div>زاویه سمت قبله از شمال</div> <div>سانکھتر حقیقی ۹۳۸۸</div> <div>مقتناطیسی ۹۳۸۹</div> </div>									
جنوری			فروری			مارچ			روز
صبح	معمود	شام	صبح	معمود	شام	صبح	معمود	شام	
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	
۱	۱۲	۱۵	۱۲	۲۴	۲۸	۱۲	۲۸	۳۸	۱
۵	۱۶	۱۷	۱۶	۲۷	۳۸	۱۶	۲۸	۳۸	۵
۱۰	۱۹	۱۹	۱۹	۲۸	۳۸	۱۹	۲۹	۳۹	۱۰
۱۵	۲۱	۲۱	۲۱	۲۸	۳۸	۲۱	۲۹	۳۹	۱۵
۲۰	۲۳	۲۳	۲۳	۲۹	۳۹	۲۳	۲۹	۳۹	۲۰
۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۲۸	۳۸	۲۵	۲۹	۳۹	۲۵
اپریل			مئی			جون			
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	
۱	۱۲	۱۵	۱۲	۱۸	۲۳	۱۲	۲۱	۲۹	۱
۵	۱۳	۲	۱۳	۱۸	۲۰	۱۳	۲۱	۳۸	۵
۱۰	۱۴	۳	۱۴	۱۸	۲	۱۴	۲۲	۳۹	۱۰
۱۵	۱۵	۴	۱۵	۱۸	۳	۱۵	۲۳	۵۳	۱۵
۲۰	۱۶	۵	۱۶	۱۸	۴	۱۶	۲۴	۵۹	۲۰
۲۵	۱۷	۶	۱۷	۲۰	۵	۱۷	۲۵	۵۸	۲۵
جولائی			اگست			ستمبر			
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	
۱	۱۲	۱۵	۱۲	۱۸	۲۳	۱۲	۱۶	۲۹	۱
۵	۱۳	۲	۱۳	۱۸	۲۴	۱۳	۱۷	۳۳	۵
۱۰	۱۴	۳	۱۴	۱۸	۲۵	۱۴	۱۸	۳۴	۱۰
۱۵	۱۵	۴	۱۵	۱۸	۲۶	۱۵	۱۹	۳۵	۱۵
۲۰	۱۶	۵	۱۶	۲۰	۲۷	۱۶	۲۰	۳۶	۲۰
۲۵	۱۷	۶	۱۷	۲۱	۲۸	۱۷	۲۱	۳۷	۲۵
اکتوبر			نومبر			دسمبر			
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۱	
۱	۱۲	۱۵	۱۲	۱۸	۲۳	۱۲	۱۶	۲۹	۱
۵	۱۳	۲	۱۳	۱۸	۲۴	۱۳	۱۷	۳۳	۵
۱۰	۱۴	۳	۱۴	۱۸	۲۵	۱۴	۱۸	۳۴	۱۰
۱۵	۱۵	۴	۱۵	۱۸	۲۶	۱۵	۱۹	۳۵	۱۵
۲۰	۱۶	۵	۱۶	۲۰	۲۷	۱۶	۲۰	۳۶	۲۰
۲۵	۱۷	۶	۱۷	۲۱	۲۸	۱۷	۲۱	۳۷	۲۵

طول عرض ساہیوال زاویہ سمت قبلہ از شمال									
۴۳' ۴۰" ۳۰' ۳۰"									
جنوری			فروری			مارچ			زاویہ سمت
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	
۱	۴۸	۴۸	۴	۵۳	۵۳	۴	۵۶	۵۶	۵۴
۵	۴۰	۴۰	۴	۵۳	۵۳	۴	۵۶	۵۶	۴۴
۱۰	۳۳	۳۳	۴	۵۳	۵۳	۴	۵۶	۵۶	۳۳
۱۵	۲۵	۲۵	۴	۵۵	۵۵	۴	۵۶	۵۶	۱۸
۲۰	۲۸	۲۸	۴	۵۶	۵۶	۴	۵۶	۵۶	۳
۲۵	۳۹	۳۹	۴	۵۶	۵۶	۴	۵۶	۵۶	۵۰
اپریل			مئی			جون			
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	
۱	۵۵	۵۵	۴	۵۴	۵۴	۴	۴۸	۴۸	۱۱
۵	۵۵	۵۵	۴	۵۵	۵۵	۴	۴۳	۴۳	۶
۱۰	۵۲	۵۲	۴	۵۵	۵۵	۴	۴۸	۴۸	۳
۱۵	۵۲	۵۱	۴	۵۶	۵۶	۴	۵۲	۵۲	۱
۲۰	۵۲	۴۸	۴	۵۶	۵۶	۴	۵۳	۵۳	۱
۲۵	۵۲	۲۵	۴	۵۸	۲۶	۴	۵۶	۵۶	۳
جولائی			اگست			ستمبر			
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	
۱	۵۲	۴	۴	۵۴	۵۴	۴	۵۰	۵۰	۳
۵	۵۱	۶	۴	۵	۵	۴	۵۱	۵۱	۱۳
۱۰	۴۶	۴	۴	۱۵	۲	۴	۴۸	۴۸	۲۳
۱۵	۴۰	۴	۴	۲۶	۱	۴	۴۵	۴۵	۲۳
۲۰	۳۱	۴	۴	۴۴	۱۱	۴	۴۲	۴۲	۲۳
۲۵	۲۲	۶	۴	۴۸	۵۴	۴	۴۰	۴۰	۵۵
اکتوبر			نومبر			دسمبر			
۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	۱ تا ۱۰	۱۱ تا ۲۰	۲۱ تا ۳۰	
۱	۴۴	۸	۴	۲۲	۲۲	۴	۲۵	۲۵	۴
۵	۳۴	۱۶	۴	۲۳	۲۳	۴	۲۶	۲۶	۴
۱۰	۳۲	۲۴	۴	۲۳	۲۳	۴	۲۸	۲۸	۴
۱۵	۳۰	۴	۴	۲۳	۲۳	۴	۳۰	۳۰	۴
۲۰	۲۸	۴	۴	۲۳	۲۳	۴	۳۳	۳۳	۴
۲۵	۲۶	۴	۴	۲۳	۲۳	۴	۳۵	۳۵	۴

طول ۹۷۰			عرض ۲۹۰			سبّی			زاویہ سمت قبلہ از شمال حقیقی نمبر ۱۰۱۰ مقناطیسی نمبر ۱۰۳۰		
جنوری			فروری			مارچ					
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام			
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱	۵۲	۱۱	۴	۸	۱۲	۴	۱۲	۱۲	۱	۶	۱۲
۵	۵۲	۱۱	۴	۸	۱۲	۴	۱۲	۱۲	۵۰	۵	۱۲
۱۰	۵۴	۱۱	۴	۹	۱۲	۴	۱۲	۱۲	۳۶	۱۳	۱۲
۱۵	۵۹	۱۱	۴	۱۱	۱۲	۴	۱۲	۱۲	۲۱	۱۳	۱۲
۲۰	۶	۱۲	۴	۱۲	۱۲	۴	۱۲	۱۲	۶	۱۳	۱۲
۲۵	۳	۱۲	۴	۱۲	۱۲	۴	۱۲	۱۲	۵۳	۳	۱۳
اپریل			مئی			جون					
۱	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۱	۲	۲۰
۵	۱۳	۱۳	۱۳	۱۵	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۶	۲۰	۲۹
۱۰	۱۲	۱۳	۱۳	۱۵	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۲	۲۲	۵۳
۱۵	۶	۱۳	۱۳	۱۲	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۰	۲۳	۵۹
۲۰	۱۴	۱۳	۱۳	۲۲	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۰	۲۳	۱
۲۵	۲۸	۱۳	۱۳	۳۲	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۲	۲۶	۳
جولائی			اگست			ستمبر					
۱	۲۴	۱۳	۲۴	۱۳	۱۳	۲۴	۱۳	۱۳	۵	۳	۱۲
۵	۲۴	۱۳	۲۴	۱۳	۱۳	۲۴	۱۳	۱۳	۱۳	۹	۱۲
۱۰	۲۴	۱۳	۲۴	۱۳	۱۳	۲۴	۱۳	۱۳	۲۵	۶	۱۲
۱۵	۲۸	۱۳	۲۴	۱۳	۱۳	۲۴	۱۳	۱۳	۳۵	۳	۱۲
۲۰	۳۴	۱۳	۲۴	۱۳	۱۳	۲۴	۱۳	۱۳	۳۶	۵۹	۱۱
۲۵	۲۸	۱۳	۲۴	۱۳	۱۳	۲۴	۱۳	۱۳	۵۸	۵۴	۱۲
اکتوبر			نومبر			دسمبر					
۱	۵۳	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۴	۳۹	۱۱	۹	۳۹	۱۱
۵	۵۰	۱۱	۴	۳۸	۱۱	۴	۳۰	۱۱	۴	۳۰	۱۱
۱۰	۴۸	۱۱	۴	۳۶	۱۱	۴	۳۲	۱۱	۴	۳۲	۱۱
۱۵	۴۶	۱۱	۴	۳۶	۱۱	۴	۳۳	۱۱	۴	۳۳	۱۱
۲۰	۴۳	۱۱	۴	۳۴	۱۱	۴	۳۶	۱۱	۴	۳۶	۱۱
۲۵	۴۱	۱۱	۴	۳۸	۱۱	۴	۳۸	۱۱	۴	۳۸	۱۱

طول عرض سرگودھا									
زادیت قبل از شمال حقیقی ۱۰۲ مقناطیسی ۱۰۳									
جنوری			ژوئری			مارچ			ن
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	ن
۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴
۱	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴
۵	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴
۱۰	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴
۱۵	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴
۲۰	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴
۲۵	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴
اپریل			مئی			جون			
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۱	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۵	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۱۰	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۱۵	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۲۰	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۲۵	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
جولائی			اگست			ستمبر			
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۱	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۵	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۱۰	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۱۵	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۲۰	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۲۵	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
اکتوبر			نومبر			دسمبر			
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۱	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۵	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۱۰	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۱۵	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۲۰	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	
۲۵	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	

سراوان (ایران) حقیق ۱۰۹۹ متغایسی ۱۰۳۲										عرض	طول
جنوری			فروری			مارچ					
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام			
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
اپریل			مئی			جون					
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
جولائی			اگست			ستمبر					
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
اکتوبر			نومبر			دسمبر					
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			

طول ۶۸۱۸			عرض ۲۴۱۸			سکھر زادہ ست قبلہ از شمال حقیقی ۹۴۱۴ مقناطیسی ۹۴۱۸		
جنوری			فروری			مارچ		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۱۲	۳	۱۲	۱۴	۱۳	۱۲	۲۰	۱۲
۵	۱۲	۵	۱۴	۱۴	۱۳	۲۰	۲۰	۱۸
۱۰	۱۲	۴	۱۸	۱۴	۱۸	۱۹	۱۹	۲
۱۵	۱۲	۵	۱۵	۱۴	۱۵	۱۹	۱۹	۳۶
۲۰	۱۲	۴	۲۰	۱۴	۲۰	۱۸	۱۸	۳۰
۲۵	۱۲	۴	۲۰	۱۴	۲۰	۱۸	۱۸	۱۵
اپریل			مئی			جون		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۱۴	۴	۱۹	۱۳	۱۵	۳۲	۱۳	۲۰
۵	۱۱	۴	۳۰	۱۶	۹	۳۹	۲۰	۲
۱۰	۲۳	۱۰	۳۱	۱۵	۵۶	۲۵	۲۱	۵۸
۱۵	۳۶	۱۶	۵۳	۱۶	۳۳	۵۰	۲۲	۵۵
۲۰	۵۰	۱۵	۸	۱۶	۳۱	۵۳	۲۳	۵۵
۲۵	۳	۱۵	۳۸	۱۸	۲۱	۵۵	۲۵	۵۴
جولائی			اگست			ستمبر		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۱۳	۵۱	۵۳	۱۳	۲۵	۲۳	۱۲	۱۵
۵	۳۶	۳۶	۲۳	۲۵	۱۳	۱۱	۱۳	۳۲
۱۰	۴۰	۲۶	۲۹	۲۳	۲۶	۴	۱۰	۴۳
۱۵	۳۳	۲۶	۱۵	۲۲	۳۸	۴	۴	۵۶
۲۰	۲۲	۲۶	۰	۲۰	۵۲	۴	۴	۸
۲۵	۱۱	۲۶	۶	۱۸	۵	۴	۳	۲۲
اکتوبر			نومبر			دسمبر		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۱۱	۵۹	۱۱	۴۸	۴	۱۲	۴۹	۴
۵	۵۴	۴۶	۴	۴۸	۴	۵۱	۴	۴
۱۰	۵۵	۰	۴	۴۴	۴	۵۳	۴	۴
۱۵	۵۳	۴	۴	۴۴	۴	۵۵	۴	۴
۲۰	۵۱	۴	۴	۴۸	۴	۵۸	۴	۴
۲۵	۴۹	۴	۴	۴۸	۴	۰	۴	۴

سیالکوٹ										طول - عرض		زادیہ سمت قبلہ از شمال	
حقیقی ۱۰۱/۱۱										۳۲/۵		۱۰۳/۲	
جنوری			فروری			مارچ							
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام		
۱	۴	۱۱	۲۳	۴	۱۱	۲۵	۵	۳۸	۴	۱۱	۲۵		
۵	۴		۲۴	۴		۲۶		۳۸	۴		۳۸		
۱۰	۴		۲۹	۴		۲۹		۱۵	۴		۱۵		
۱۵	۴		۳۱	۴		۳۱		۲	۴		۲		
۲۰	۴		۳۲	۴		۳۲		۲۸	۴		۲۸		
۲۵	۴		۳۴	۴		۳۴	۵	۳۶	۴		۳۶		
اپریل			مئی			جون							
۱	۴	۱۱	۲۵	۶	۱۳	۴۵	۳	۳	۴۵	۱۱	۵۱	۲	۱۲
۵	۴		۲۵		۲۱	۴۶		۲	۵۵		۵۱		۸
۱۰	۴		۳۰		۳۰	۴۶		۱۵	۵۳		۵۳		۵
۱۵	۵	۳۱	۳۲		۳۹	۴۶		۱۹	۵۳		۵۳		۲
۲۰	۵۱		۳۳		۳۸	۴۶		۲۱	۵۵		۵۵		۴
۲۵	۱	۶	۳۳		۵۶	۴۹		۲۳	۵۶		۵۶		۶
جولائی			اگست			ستمبر							
۱	۴	۲۱	۵۸	۲	۹	۴۱	۶	۱۱	۵۶	۲	۵۳	۳	۵۲
۵	۱۹		۵۶		۱۲	۴۲		۳	۵۵		۱	۳	-
۱۰	۱۳		۵۸		۱۸	۴۳			۵۳		۱۰		۱۰
۱۵	۹		۵۸		۲۵	۴۳			۵۱		۱۹		۱۹
۲۰	۲		۵۸	۵	۳۲	۴۹			۴۹		۲۹		۲۹
۲۵	۶	۵۳	۵۶		۴۱	۴۶			۴۹		۳۹		۳۹
اکتوبر			نومبر			دسمبر							
۱	۴	۱۱	۲۵	۴	۱۱	۱۲	۴	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۴	۱۱
۵	۴		۲۳	۴		۱۱	۴		۱۳		۴	۴	
۱۰	۴		۲۰	۴		۱۰	۴		۱۵		۴	۴	
۱۵	۴		۱۸	۴		۱۰	۴		۱۶		۴	۴	
۲۰	۴		۱۶	۴		۱۰	۴		۱۹		۴	۴	
۲۵	۴		۱۳	۴		۱۰	۴		۲۱		۴	۴	

سید و شریف											
زاویت قبل از شمل						حقیقی ۱۰۶/۹ مقناطیسی ۱۰۸/۸					
طول ۴۲° ۳۲'			عرض ۳۲° ۲۲'			مارچ			فروردین		
جنوبی			شام			صبح			معمود		
شام	معمود	صبح	شام	معمود	صبح	شام	معمود	صبح	شام	معمود	صبح
۱۲	۱۱	۱۰	۱۲	۱۱	۱۰	۱۲	۱۱	۱۰	۱۲	۱۱	۱۰
۱۲	۱۱	۱۰	۱۲	۱۱	۱۰	۱۲	۱۱	۱۰	۱۲	۱۱	۱۰
۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳
۵۲	۴	۳	۵۲	۴	۳	۵۲	۴	۳	۵۲	۴	۳
۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰
۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸
۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴
جون			مئی			اپریل			مئی		
شام	معمود	صبح	شام	معمود	صبح	شام	معمود	صبح	شام	معمود	صبح
۱۲	۱۱	۱۰	۱۲	۱۱	۱۰	۱۲	۱۱	۱۰	۱۲	۱۱	۱۰
۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹
۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸
۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
سپتامبر			اگست			جولای			اگست		
شام	معمود	صبح	شام	معمود	صبح	شام	معمود	صبح	شام	معمود	صبح
۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹
۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹
۵۳	۵۳	۵۳	۵۳	۵۳	۵۳	۵۳	۵۳	۵۳	۵۳	۵۳	۵۳
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹
۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵
دسامبر			نومبر			اکتوبر			نومبر		
شام	معمود	صبح	شام	معمود	صبح	شام	معمود	صبح	شام	معمود	صبح
۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴

شیخ پورہ										طول نم	عرض نم	نادیہ سمت قبلہ از شمال حقیقی نم ۱۰۰۰ متناہی نم ۱۰۱۰	
جنوری			فروری			مارچ			نم	نم	نم		
صبح	معد	شام	صبح	معد	شام	صبح	معد	شام					
نم	نم	نم	نم	نم	نم	نم	نم	نم					
۱	۴	۱۱	۳۰	۴	۱۱	۲۹	۵	۳۵	۱	۴	۱۱	۲۹	۵
۵	۴	۳۲	۲۶	۴	۲۶	۵۰	۳۵	۳۵	۵	۴	۳۲	۲۶	۵۰
۱۰	۴	۳۵	۲۶	۴	۲۶	۵۰	۳۱	۳۱	۱۰	۴	۳۵	۲۶	۵۰
۱۵	۴	۳۶	۲۸	۴	۲۸	۵۰	۸	۸	۱۵	۴	۳۶	۲۸	۵۰
۲۰	۴	۴۰	۲۹	۴	۲۹	۵۳	۲	۲	۲۰	۴	۴۰	۲۹	۵۳
۲۵	۴	۴۲	۳۱	۴	۳۱	۵۳	۳۱	۳۱	۲۵	۴	۴۲	۳۱	۵۳
اپریل			مئی			جون			نم	نم	نم		
صبح	معد	شام	صبح	معد	شام	صبح	معد	شام					
نم	نم	نم	نم	نم	نم	نم	نم	نم					
۱	۴	۱۱	۲۹	۴	۱۱	۲۲	۲	۱۱	۱	۴	۱۱	۱۹	۴
۵	۴	۲۹	۳۱	۴	۲۹	۵۶	۲	۵۶	۵	۴	۲۹	۵۶	۲
۱۰	۴	۳۸	۳۰	۴	۳۰	۳۶	۲	۳۶	۱۰	۴	۳۸	۲۸	۲
۱۵	۵	۳۸	۳۰	۵	۳۰	۳۶	۲	۳۶	۱۵	۵	۳۸	۲۲	۲
۲۰	۵	۳۸	۳۳	۵	۳۳	۲۴	۲	۲۴	۲۰	۵	۳۸	۳۲	۲
۲۵	۶	۳۸	۳۳	۶	۳۳	۲۴	۳	۲۴	۲۵	۶	۳۸	۳۲	۳
جولائی			اگست			ستمبر			نم	نم	نم		
صبح	معد	شام	صبح	معد	شام	صبح	معد	شام					
نم	نم	نم	نم	نم	نم	نم	نم	نم					
۱	۴	۱۲	۸	۴	۱۲	۵۹	۳	۲۴	۱	۴	۱۲	۱۹	۴
۵	۴	۱۱	۱۱	۴	۱۱	۵۹	۳	۲۵	۵	۴	۱۱	۲۳	۴
۱۰	۴	۱۸	۱۸	۴	۱۸	۱۲	۳	۲۲	۱۰	۴	۱۸	۲۸	۳
۱۵	۴	۲۱	۲۵	۴	۲۱	۲۱	۳	۲۹	۱۵	۴	۲۱	۳۲	۳
۲۰	۴	۲۳	۲۳	۴	۲۳	۲۲	۳	۳۱	۲۰	۴	۲۳	۳۲	۳
۲۵	۵	۲۱	۲۱	۵	۲۱	۲۲	۳	۳۲	۲۵	۵	۲۱	۳۲	۳
اکتوبر			نومبر			دسمبر			نم	نم	نم		
صبح	معد	شام	صبح	معد	شام	صبح	معد	شام					
نم	نم	نم	نم	نم	نم	نم	نم	نم					
۱	۴	۳۰	۵۶	۴	۱۶	۱۶	۱۱	۱۶	۱	۴	۳۰	۱۶	۱۱
۵	۴	۲۶	۵۰	۴	۱۶	۱۸	۱۱	۱۸	۵	۴	۲۶	۱۸	۱۱
۱۰	۴	۲۵	۱۶	۴	۱۵	۲۰	۱۱	۲۰	۱۰	۴	۲۵	۲۰	۱۱
۱۵	۴	۲۳	۲۶	۴	۱۵	۲۲	۱۱	۲۲	۱۵	۴	۲۳	۲۲	۱۱
۲۰	۴	۲۰	۲۶	۴	۱۵	۲۵	۱۱	۲۵	۲۰	۴	۲۰	۲۵	۱۱
۲۵	۴	۱۸	۲۶	۴	۱۵	۲۶	۱۱	۲۶	۲۵	۴	۱۸	۲۶	۱۱

زاویہ سمت قبلہ از شمال حقیقی ۱۰۰ درجہ ۱۰۰ مقلبی ۱۰۱ درجہ										طویل ۷۴	عرض ۳۱/۵	فیصل آباد																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																
جنوری			فروری			مارچ			روز	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																				
۱	۳۳	۴	۲۸	۱۱	۴	۵۳	۱۱	۵	۳۴	۱۱	۵۸	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۸	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳	۵۷	۲	۱۲	۱۱	۵۱	۳

طول ۶۶/۶			عرض ۲۹			قلات			زاوية سمت قبله از شمال حقیقی ۱۰۱/۹ مقناطیسی ۱۰۳/۶		
جنوری			جنوری			فوری			مارچ		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۱۱	۴	۱۱	۱۲	۴	۱۲	۱۳	۴	۱۸	۱۲	۴
۵	۵۹	۴	۱۳	۱۴	۴	۱۹	۲۰	۴	۱۹	۱۳	۵
۱۰	۱	۴	۱۴	۱۵	۴	۲۰	۲۱	۴	۱۸	۱۴	۳۸
۱۵	۲	۴	۱۵	۱۶	۴	۲۱	۲۲	۴	۱۸	۱۵	۲۳
۲۰	۳	۴	۱۶	۱۷	۴	۲۲	۲۳	۴	۱۸	۱۶	۹
۲۵	۴	۴	۱۷	۱۸	۴	۲۳	۲۴	۴	۱۸	۱۷	۵۵
اپریل			مئی			جون			جولائی		
۱	۱۲	۴	۱۲	۱۳	۴	۱۳	۱۴	۴	۱۲	۱۳	۴
۵	۱۸	۴	۱۳	۱۴	۴	۱۴	۱۵	۴	۱۲	۱۴	۵
۱۰	۱۸	۴	۱۴	۱۵	۴	۱۵	۱۶	۴	۱۲	۱۵	۱۰
۱۵	۱۸	۴	۱۵	۱۶	۴	۱۶	۱۷	۴	۱۲	۱۶	۱۵
۲۰	۱۸	۴	۱۶	۱۷	۴	۱۷	۱۸	۴	۱۲	۱۷	۲۰
۲۵	۱۹	۴	۱۷	۱۸	۴	۱۸	۱۹	۴	۱۲	۱۸	۲۵
اگست			ستمبر			اکتوبر			نومبر		
۱	۱۲	۴	۱۲	۱۳	۴	۱۳	۱۴	۴	۱۳	۱۴	۴
۵	۱۸	۴	۱۳	۱۴	۴	۱۴	۱۵	۴	۱۳	۱۵	۵
۱۰	۱۸	۴	۱۴	۱۵	۴	۱۵	۱۶	۴	۱۳	۱۶	۱۰
۱۵	۱۸	۴	۱۵	۱۶	۴	۱۶	۱۷	۴	۱۳	۱۷	۱۵
۲۰	۱۸	۴	۱۶	۱۷	۴	۱۷	۱۸	۴	۱۳	۱۸	۲۰
۲۵	۱۹	۴	۱۷	۱۸	۴	۱۸	۱۹	۴	۱۳	۱۹	۲۵
دسمبر			ژانویه			فبروری			مارچ		
۱	۱۲	۴	۱۲	۱۳	۴	۱۳	۱۴	۴	۱۲	۱۳	۴
۵	۱۸	۴	۱۳	۱۴	۴	۱۴	۱۵	۴	۱۲	۱۴	۵
۱۰	۱۸	۴	۱۴	۱۵	۴	۱۵	۱۶	۴	۱۲	۱۵	۱۰
۱۵	۱۸	۴	۱۵	۱۶	۴	۱۶	۱۷	۴	۱۲	۱۶	۱۵
۲۰	۱۸	۴	۱۶	۱۷	۴	۱۷	۱۸	۴	۱۲	۱۷	۲۰
۲۵	۱۹	۴	۱۷	۱۸	۴	۱۸	۱۹	۴	۱۲	۱۸	۲۵

طول			عرض			کابل			نادیہ سمیت قبلہ از شمال		
۶۹/۱			۳۳/۵						حقیقی ۱۰۹/۳		
جنوری			فروری			مارچ					
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱	۱۰	۲۳	۱	۲	۲۴	۱	۱۲	۲۵	۱	۱۲	۲۵
۵	۲۴	۲۶	۵	۲	۲۴	۵	۱۲	۲۵	۵	۱۲	۲۵
۱۰	۲۶	۲۹	۱۰	۴	۲۵	۱۰	۱۳	۲۶	۱۰	۱۳	۲۶
۱۵	۲۹	۳۲	۱۵	۸	۲۸	۱۵	۱۵	۲۸	۱۵	۱۵	۲۸
۲۰	۳۲	۳۵	۲۰	۱۰	۳۰	۲۰	۱۵	۳۰	۲۰	۱۵	۳۰
۲۵	۳۵	۳۸	۲۵	۱۱	۳۱	۲۵	۱۶	۳۱	۲۵	۱۶	۳۱
اپریل			مئی			جون					
۱	۱۸	۲۴	۱	۲۳	۲۸	۱	۳۳	۳۸	۱	۳۳	۳۸
۵	۱۸	۲۴	۵	۲۳	۲۸	۵	۳۳	۳۸	۵	۳۳	۳۸
۱۰	۱۹	۲۵	۱۰	۲۵	۲۹	۱۰	۳۵	۴۰	۱۰	۳۵	۴۰
۱۵	۲۰	۲۶	۱۵	۲۶	۳۰	۱۵	۳۶	۴۱	۱۵	۳۶	۴۱
۲۰	۲۱	۲۷	۲۰	۲۸	۳۱	۲۰	۳۸	۴۳	۲۰	۳۸	۴۳
۲۵	۲۲	۲۸	۲۵	۳۰	۳۲	۲۵	۴۰	۴۵	۲۵	۴۰	۴۵
جولائی			اگست			ستمبر					
۱	۵۸	۶۳	۱	۲۶	۳۱	۱	۱۸	۲۳	۱	۱۸	۲۳
۵	۵۵	۶۰	۵	۲۰	۲۵	۵	۱۵	۲۰	۵	۱۵	۲۰
۱۰	۵۲	۵۷	۱۰	۱۱	۱۶	۱۰	۱۱	۱۶	۱۰	۱۱	۱۶
۱۵	۴۹	۵۴	۱۵	۴	۹	۱۵	۴	۹	۱۵	۴	۹
۲۰	۴۶	۵۱	۲۰	۳	۸	۲۰	۲	۷	۲۰	۲	۷
۲۵	۴۳	۴۸	۲۵	۲	۷	۲۵	۱	۶	۲۵	۱	۶
اکتوبر			نومبر			دسمبر					
۱	۵۵	۶۰	۱	۱۰	۱۵	۱	۱۰	۱۵	۱	۱۰	۱۵
۵	۵۱	۵۶	۵	۴	۹	۵	۴	۹	۵	۴	۹
۱۰	۴۸	۵۳	۱۰	۳	۸	۱۰	۳	۸	۱۰	۳	۸
۱۵	۴۵	۵۰	۱۵	۲	۷	۱۵	۲	۷	۱۵	۲	۷
۲۰	۴۱	۴۶	۲۰	۱	۶	۲۰	۱	۶	۲۰	۱	۶
۲۵	۳۸	۴۳	۲۵	۰	۵	۲۵	۰	۵	۲۵	۰	۵

طول ۶۴			عرض ۲۳/۸			کراچی			زاویہ سمت قبلہ از شمال حقیقی ۹۲۴/۴۰ مقناطیسی ۹۲۴/۴۰		
جنوری			فروری			مارچ					
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱	۴	۱۲	۲۴	۴	۱۲	۳۹	۱۲	۳۹	۴	۱۲	۳۹
۵	۴	۲۹	۲۹	۴	۳۰	۳۹	۴	۳۹	۴	۳۹	۴
۱۰	۴	۳۱	۳۱	۴	۴۰	۳۶	۴	۳۶	۴	۳۶	۴
۱۵	۴	۳۲	۳۲	۴	۴۰	۳۶	۴	۳۶	۴	۳۶	۴
۲۰	۴	۳۴	۳۴	۴	۴۰	۳۵	۴	۳۵	۴	۳۵	۴
۲۵	۴	۳۴	۳۴	۴	۴۰	۳۴	۴	۳۴	۴	۳۴	۴
اپریل			مئی			جون					
۱	۶	۵۴	۱۲	۳۳	۵	۳۲	۸	۲۹	۱۲	۲۴	۳
۵	۴	۶	۳۲	۱۸	۲۲	۲۸	۲۹	۲۴	۳	۲۲	۲۴
۱۰	۴	۲۲	۳۰	۵۹	۵۹	۱۱	۲۴	۵۹	۵۹	۳۳	۳۱
۱۵	۴	۳۸	۳۰	۳۱	۹	۱۵	۲۴	۱۵	۲۴	۲۵	۳۱
۲۰	۴	۵۳	۲۹	۲۳	۲۳	۲۴	۲۴	۲۴	۲۴	۲۵	۳۳
۲۵	۸	۱۰	۲۸	۵	۲۹	۲۸	۲۳	۲۴	۲۴	۲۴	۳۴
جولائی			اگست			ستمبر					
۱	۱۰	۳۰	۱۲	۳۴	۱	۳۴	۱۲	۲۹	۱۲	۲۹	۵۴
۵	۳۳	۳۴	۵۳	۵۹	۸	۳۴	۳۴	۲۸	۵	۲۸	۱۰
۱۰	۲۰	۲۴	۸	۳۱	۸	۲۴	۲۴	۲۸	۲۴	۲۴	۲۴
۱۵	۴	۳۴	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۳۹
۲۰	۵۱	۳۴	۳۹	۳	۳۳	۲۰	۲۰	۲۰	۲۱	۲۱	۵۴
۲۵	۳۶	۳۴	۵۵	۳۶	۴	۳۶	۳۶	۳۶	۴	۲۰	۱۰
اکتوبر			نومبر			دسمبر					
۱	۴	۱۸	۱۲	۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۴
۵	۴	۱۵	۱۰	۱۰	۱۰	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۴
۱۰	۴	۱۳	۹	۹	۹	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۴
۱۵	۴	۱۳	۱۰	۱۰	۱۰	۱۹	۱۹	۱۹	۱۹	۱۹	۴
۲۰	۴	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۴
۲۵	۴	۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۴

طول ۶۴ ر ۲			عرض ۳۰ ر ۲			کوئٹہ			ناویست قبل از شمال حقیقی ۱۰۳ ر ۳۰ منقسطی ۱۰۳ ر ۳۰		
جنوری			فروری			مارچ					
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۱۱	۲۴	۱۲	۳	۱۳	۱۰	۳	۲۹	۱۰	۳	۲۹
۵	۱۱	۲۹	۱۲	۳	۱۳	۱۰	۳	۲۹	۱۰	۳	۲۹
۱۰	۱۱	۵۲	۱۲	۳	۱۳	۱۰	۳	۲۹	۱۰	۳	۲۹
۱۵	۱۱	۵۵	۱۲	۳	۱۳	۱۰	۳	۲۹	۱۰	۳	۲۹
۲۰	۱۱	۵۸	۱۲	۳	۱۳	۱۰	۳	۲۹	۱۰	۳	۲۹
۲۵	۱۲	۱۳	۱۲	۳	۱۳	۱۰	۳	۲۹	۱۰	۳	۲۹
اپریل			مئی			جون					
۱	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴
۵	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴
۱۰	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴
۱۵	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴
۲۰	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴
۲۵	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴
جولائی			اگست			ستمبر					
۱	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴
۵	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴
۱۰	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴
۱۵	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴
۲۰	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴
۲۵	۱۲	۱۳	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴	۱۲	۱۳	۱۴
اکتوبر			نومبر			دسمبر					
۱	۱۱	۵۱	۱۱	۳۶	۱۱	۱۱	۳۳	۱۱	۱۱	۳۳	۱۱
۵	۱۱	۲۸	۱۱	۳۵	۱۱	۱۱	۳۶	۱۱	۱۱	۳۶	۱۱
۱۰	۱۱	۲۵	۱۱	۳۳	۱۱	۱۱	۳۴	۱۱	۱۱	۳۴	۱۱
۱۵	۱۱	۲۳	۱۱	۳۳	۱۱	۱۱	۳۹	۱۱	۱۱	۳۹	۱۱
۲۰	۱۱	۲۰	۱۱	۳۳	۱۱	۱۱	۴۲	۱۱	۱۱	۴۲	۱۱
۲۵	۱۱	۳۸	۱۱	۳۳	۱۱	۱۱	۴۳	۱۱	۱۱	۴۳	۱۱

کواہٹ									
زاویہ سمت قبلہ از شمال									
حقیقی ۱۰۵ درجہ ۱۰۴۶									
عرض ۳۳ درجہ ۴۱									
طول ۷۱ درجہ ۴۱									
جنوری			فروری			مارچ			از شمال
صبح	معدوم	شام	صبح	معدوم	شام	صبح	معدوم	شام	
۱۱	۲۰	۴	۱۱	۳۴	۴	۱۱	۴۶	۲۰	۱
۱۰	۲۲	۴	۱۰	۳۸	۴	۱۰	۴۶	۱۱	۵
۱۵	۲۵	۴	۱۵	۴۰	۴	۱۵	۴۶	۵۹	۱۰
۲۰	۲۸	۴	۲۰	۴۱	۴	۲۰	۴۴	۴۴	۱۵
۲۵	۳۱	۴	۲۵	۴۳	۴	۲۵	۴۶	۳۳	۲۰
۳۰	۳۳	۴	۳۰	۴۴	۴	۳۰	۴۴	۲۳	۲۵
اپریل			مئی			جون			از شمال
صبح	معدوم	شام	صبح	معدوم	شام	صبح	معدوم	شام	
۱۱	۲۸	۴	۱۱	۵۱	۴	۱۱	۵۹	۱۲	۱
۱۰	۳۸	۴	۱۰	۵۲	۴	۱۰	۵۹	۸	۵
۱۵	۳۸	۴	۱۵	۵۲	۴	۱۵	۴۶	۶	۱۰
۲۰	۳۹	۴	۲۰	۵۳	۴	۲۰	۴۹	۵	۱۵
۲۵	۳۹	۴	۲۵	۵۵	۴	۲۵	۵۱	۵	۲۰
۳۰	۵۰	۴	۳۰	۵۴	۴	۳۰	۵۳	۴	۲۵
جولائی			اگست			ستمبر			از شمال
صبح	معدوم	شام	صبح	معدوم	شام	صبح	معدوم	شام	
۱۱	۵۳	۶	۱۱	۱۴	۴	۱۱	۴۴	۳۲	۱
۱۰	۴۹	۴	۱۰	۱۰	۴	۱۰	۴۵	۵۰	۵
۱۵	۴۶	۴	۱۵	۵۹	۴	۱۵	۴۱	۵۸	۱۰
۲۰	۴۱	۴	۲۰	۵۴	۴	۲۰	۴۴	۴	۱۵
۲۵	۳۵	۴	۲۵	۵۳	۴	۲۵	۴۳	۱۵	۲۰
۳۰	۲۸	۴	۳۰	۵۱	۴	۳۰	۴۰	۲۲	۲۵
اکتوبر			نومبر			دسمبر			از شمال
صبح	معدوم	شام	صبح	معدوم	شام	صبح	معدوم	شام	
۱۱	۲۶	۴	۱۱	۱۰	۴	۱۱	۴	۴	۱
۱۰	۲۳	۴	۱۰	۸	۴	۱۰	۹	۴	۵
۱۵	۲۰	۴	۱۵	۴	۴	۱۵	۱۰	۴	۱۰
۲۰	۱۴	۴	۲۰	۴	۴	۲۰	۱۲	۴	۱۵
۲۵	۱۵	۴	۲۵	۴	۴	۲۵	۱۵	۴	۲۰
۳۰	۱۲	۴	۳۰	۴	۴	۳۰	۱۴	۴	۲۵

نارویہ سمت قبلہ از شمال حقیقی ۱۰۱۰۱۱ مقناطیسی ۱۰۲۰۲۱											
طول ۴۳° ۱۰'			عرض ۳۲° ۱۰'			مجمرات			ماریج		
روز	جنوری			فوری			مارج			شام	صبح
	صبح	عمر	شام	صبح	عمر	شام	صبح	عمر	شام		
۱	۱۱	۲۳	۱۱	۱۱	۲۰	۱۱	۱۱	۲۵	۱۱	۲۵	۱۱
۵	۱۱	۲۴	۱۱	۱۱	۲۱	۱۱	۱۱	۲۶	۱۱	۲۶	۱۱
۱۰	۱۱	۲۹	۱۱	۱۱	۲۲	۱۱	۱۱	۲۷	۱۱	۲۷	۱۱
۱۵	۱۱	۳۲	۱۱	۱۱	۲۳	۱۱	۱۱	۲۸	۱۱	۲۸	۱۱
۲۰	۱۱	۳۳	۱۱	۱۱	۲۴	۱۱	۱۱	۲۹	۱۱	۲۹	۱۱
۲۵	۱۱	۳۶	۱۱	۱۱	۲۵	۱۱	۱۱	۳۰	۱۱	۳۰	۱۱
اپریل			مئی			جون			جولائی		
۱	۱۱	۲۵	۱۱	۱۱	۲۶	۱۱	۱۱	۲۷	۱۱	۲۷	۱۱
۵	۱۱	۲۵	۱۱	۱۱	۲۶	۱۱	۱۱	۲۷	۱۱	۲۷	۱۱
۱۰	۱۱	۲۵	۱۱	۱۱	۲۶	۱۱	۱۱	۲۷	۱۱	۲۷	۱۱
۱۵	۱۱	۲۹	۱۱	۱۱	۲۸	۱۱	۱۱	۲۹	۱۱	۲۹	۱۱
۲۰	۱۱	۳۵	۱۱	۱۱	۲۹	۱۱	۱۱	۳۰	۱۱	۳۰	۱۱
۲۵	۱۱	۳۶	۱۱	۱۱	۳۰	۱۱	۱۱	۳۱	۱۱	۳۱	۱۱
جولائی			اگست			ستمبر			اکتوبر		
۱	۱۱	۵۹	۱۱	۱۱	۵۴	۱۱	۱۱	۴۳	۱۱	۴۳	۱۱
۵	۱۱	۵۹	۱۱	۱۱	۵۴	۱۱	۱۱	۴۳	۱۱	۴۳	۱۱
۱۰	۱۱	۵۹	۱۱	۱۱	۵۳	۱۱	۱۱	۴۲	۱۱	۴۲	۱۱
۱۵	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۵۲	۱۱	۱۱	۴۱	۱۱	۴۱	۱۱
۲۰	۱۱	۵۹	۱۱	۱۱	۵۰	۱۱	۱۱	۳۹	۱۱	۳۹	۱۱
۲۵	۱۱	۵۸	۱۱	۱۱	۴۸	۱۱	۱۱	۳۸	۱۱	۳۸	۱۱
اکتوبر			نومبر			دسمبر			دسمبر		
۱	۱۱	۲۶	۱۱	۱۱	۱۲	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
۵	۱۱	۲۳	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۰	۱۱	۱۰	۱۱
۱۰	۱۱	۲۰	۱۱	۱۱	۱۰	۱۱	۱۱	۹	۱۱	۹	۱۱
۱۵	۱۱	۱۸	۱۱	۱۱	۱۰	۱۱	۱۱	۸	۱۱	۸	۱۱
۲۰	۱۱	۱۶	۱۱	۱۱	۱۰	۱۱	۱۱	۷	۱۱	۷	۱۱
۲۵	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۰	۱۱	۱۱	۶	۱۱	۶	۱۱

گلگت									
زاویہ سمت قبلہ از شمال حقیقی ۵۶۰ ۱۰۶ مغناطیسی ۱۰۸					عرض ۳۵ ۹				
ماریچ					جنوری				
شام	صبح	عہود	شام	صبح	شام	صبح	عہود	شام	صبح
۵	۵	۲۸	۱۱	۵	۵	۵	۲۸	۱۱	۵
۵۴	۳	۳۰	۵	۲۲	۵	۵	۳۰	۵	۲۲
۲۵	۳۰	۳۰	۵	۲۳	۵	۵	۳۰	۵	۲۳
۳۲	۳۱	۳۱	۵	۲۵	۵	۵	۳۱	۵	۲۵
۲۳	۳۰	۳۰	۵	۲۴	۵	۵	۳۰	۵	۲۴
۱۳	۳۱	۳۱	۵	۲۸	۵	۵	۳۱	۵	۲۸
جون					اپریل				
۱۳	۲	۳۳	۱۱	۱۳	۲	۳۳	۱۱	۱۳	۲
۱۰	۳۳	۱۶	۲۶	۳۸	۳۸	۳۳	۱۶	۲۶	۳۸
۸	۳۵	۲۱	۳۹	۳۶	۳۶	۳۵	۲۱	۳۹	۳۶
۷	۳۶	۲۳	۳۲	۳۸	۳۸	۳۶	۲۳	۳۲	۳۸
۸	۳۸	۲۶	۳۳	۳۹	۳۹	۳۸	۲۶	۳۳	۳۹
۱۰	۵۰	۲۸	۳۰	۴۱	۴۱	۵۰	۲۸	۳۰	۴۱
ستمبر					اگست				
۳۵	۳	۳۱	۱۱	۵	۳۵	۳	۳۱	۱۱	۵
۲۱	۳۹	۵	۵۲	۲۴	۲۴	۳۹	۵	۵۲	۲۴
۲۹	۲۵	۵	۱	۳۳	۳۳	۲۵	۵	۱	۳۳
۵۶	۳۱	۵	۸	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۵	۸
۳	۱۷	۵	۱۶	۳۸	۳۸	۱۷	۵	۱۶	۳۸
۱۲	۱۳	۵	۲۳	۳۶	۳۶	۱۳	۵	۲۳	۳۶
دسمبر					نومبر				
۵	۵۱	۱۰	۵	۵۳	۵۳	۵۱	۱۰	۵	۵۳
۵	۵۲	۵	۵۲	۵۲	۵۲	۵۲	۵	۵۲	۵۲
۵	۵۳	۵	۵۱	۵۱	۵۱	۵۳	۵	۵۱	۵۱
۵	۵۵	۵	۵۰	۵۰	۵۰	۵۵	۵	۵۰	۵۰
۵	۵۸	۵	۵۰	۵۰	۵۰	۵۸	۵	۵۰	۵۰
۵	۰	۱۱	۵	۵۰	۵۰	۰	۱۱	۵	۵۰
اکتوبر					اکتوبر				
۱	۲۲	۳	۱۰۰	۱۱	۲۲	۳	۱۰۰	۱۱	۲۲
۵	۲۸	۷	۱۰۰	۱۱	۲۸	۷	۱۰۰	۱۱	۲۸
۱۰	۳۶	۴	۱۰۰	۱۱	۳۶	۴	۱۰۰	۱۱	۳۶
۱۵	۳۵	۱	۱۰۰	۱۱	۳۵	۱	۱۰۰	۱۱	۳۵
۲۰	۵۳	۵۸	۱۰۰	۱۱	۵۳	۵۸	۱۰۰	۱۱	۵۳
۲۵	۱	۵	۵۶	۱۱	۱	۵	۵۶	۱۱	۱

طول ۶۳ ر۱			عرض ۲۵ ر۱			گوار			زاویہ سمت قبلہ از شمال حقیقی ۹۵ در ۹۵ مقناطیسی ۹۲ در ۹۲		
جنوری			فروری			مارچ					
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱	۱۲ تا ۱	۱ تا ۱۲	۱۲ تا ۱
۱	۱۲	۳۵	۱۲	۲۸	۴	۱۲	۵۰	۴	۱۲	۵۰	۴
۵	۳۶	۴	۱۲	۲۹	۴	۵۱	۴	۴	۵۱	۴	۴
۱۰	۳۹	۴	۱۲	۲۹	۴	۳۹	۴	۴	۳۹	۴	۴
۱۵	۴۲	۴	۱۲	۵۰	۴	۴۹	۴	۴	۴۹	۴	۴
۲۰	۴۴	۴	۱۲	۵۱	۴	۴۸	۴	۴	۴۸	۴	۴
۲۵	۴۶	۴	۱۲	۵۱	۴	۴۸	۴	۴	۴۸	۴	۴
اپریل			مئی			جون					
۱	۱۲	۴۶	۱۲	۳۴	۱۱	۱۲	۴۶	۲	۱۲	۴۶	۲
۵	۵۲	۴۶	۱۲	۳۴	۲۵	۵۲	۴۶	۱	۵۲	۴۶	۱
۱۰	۴	۴۵	۱۲	۳۹	۳۹	۴	۴۹	۱۰	۴	۴۹	۱۰
۱۵	۲۲	۴۵	۱۲	۵۳	۵۳	۱۱	۵۰	۲۲	۱۱	۵۰	۲۲
۲۰	۳۶	۴۴	۱۲	۲۵	۱۱	۱۳	۵۱	۳۶	۱۳	۵۱	۲۲
۲۵	۵۳	۴۳	۱۲	۲۶	۲۵	۱۴	۵۳	۵۳	۱۴	۵۳	۲۲
جولائی			اگست			ستمبر					
۱	۱۰	۵۳	۱۲	۵۱	۵۲	۱۲	۴۴	۴	۱۲	۴۴	۴
۵	۳	۵۳	۱۲	۳۹	۵۳	۱۲	۴۲	۴	۱۲	۴۲	۴
۱۰	۹	۵۵	۱۲	۲۳	۵۲	۱۲	۴۰	۴	۱۲	۴۰	۴
۱۵	۲۲	۵۵	۱۲	۶	۵۰	۱۲	۳۶	۴	۱۲	۳۶	۴
۲۰	۳۸	۵۵	۱۲	۴۸	۴۹	۱۲	۳۳	۴	۱۲	۳۳	۴
۲۵	۱۲	۵۳	۱۲	۳۰	۴۶	۱۲	۳۳	۴	۱۲	۳۳	۴
اکتوبر			نومبر			دسمبر					
۱	۱۲	۳۰	۱۲	۲۰	۴	۱۲	۲۲	۴	۱۲	۲۲	۴
۵	۲۶	۲۶	۱۲	۱۹	۴	۲۳	۲۳	۴	۲۳	۲۳	۴
۱۰	۲۵	۲۵	۱۲	۱۸	۴	۲۵	۲۵	۴	۲۵	۲۵	۴
۱۵	۲۳	۲۳	۱۲	۱۹	۴	۲۶	۲۶	۴	۲۶	۲۶	۴
۲۰	۲۲	۲۲	۱۲	۱۹	۴	۳۰	۳۰	۴	۳۰	۳۰	۴
۲۵	۳۰	۳۰	۱۲	۲۰	۴	۳۲	۳۲	۴	۳۲	۳۲	۴

عرض گشت (ایران) حقیقی ۱۰۳۳ مقناطیسی ۱۰۳۴											
طول			عرض			زاویه سمت			تقدیر		
۶۱۹			۲۴۶۸			۱۰۳۳			۱۰۳۴		
جنوری			فروری			مارچ					
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱	۱۲	۱۲	۱	۱۲	۱۲	۱	۱۲	۱۲	۱	۱۲	۱۲
۵	۱۲	۱۲	۵	۱۲	۱۲	۵	۱۲	۱۲	۵	۱۲	۱۲
۱۰	۱۲	۱۲	۱۰	۱۲	۱۲	۱۰	۱۲	۱۲	۱۰	۱۲	۱۲
۱۵	۱۲	۱۲	۱۵	۱۲	۱۲	۱۵	۱۲	۱۲	۱۵	۱۲	۱۲
۲۰	۱۲	۱۲	۲۰	۱۲	۱۲	۲۰	۱۲	۱۲	۲۰	۱۲	۱۲
۲۵	۱۲	۱۲	۲۵	۱۲	۱۲	۲۵	۱۲	۱۲	۲۵	۱۲	۱۲
اپریل			مئی			جون					
۱	۱۲	۱۲	۱	۱۲	۱۲	۱	۱۲	۱۲	۱	۱۲	۱۲
۵	۱۲	۱۲	۵	۱۲	۱۲	۵	۱۲	۱۲	۵	۱۲	۱۲
۱۰	۱۲	۱۲	۱۰	۱۲	۱۲	۱۰	۱۲	۱۲	۱۰	۱۲	۱۲
۱۵	۱۲	۱۲	۱۵	۱۲	۱۲	۱۵	۱۲	۱۲	۱۵	۱۲	۱۲
۲۰	۱۲	۱۲	۲۰	۱۲	۱۲	۲۰	۱۲	۱۲	۲۰	۱۲	۱۲
۲۵	۱۲	۱۲	۲۵	۱۲	۱۲	۲۵	۱۲	۱۲	۲۵	۱۲	۱۲
جولائی			اگست			ستمبر					
۱	۱۲	۱۲	۱	۱۲	۱۲	۱	۱۲	۱۲	۱	۱۲	۱۲
۵	۱۲	۱۲	۵	۱۲	۱۲	۵	۱۲	۱۲	۵	۱۲	۱۲
۱۰	۱۲	۱۲	۱۰	۱۲	۱۲	۱۰	۱۲	۱۲	۱۰	۱۲	۱۲
۱۵	۱۲	۱۲	۱۵	۱۲	۱۲	۱۵	۱۲	۱۲	۱۵	۱۲	۱۲
۲۰	۱۲	۱۲	۲۰	۱۲	۱۲	۲۰	۱۲	۱۲	۲۰	۱۲	۱۲
۲۵	۱۲	۱۲	۲۵	۱۲	۱۲	۲۵	۱۲	۱۲	۲۵	۱۲	۱۲
اکتوبر			نومبر			دسمبر					
۱	۱۲	۱۲	۱	۱۲	۱۲	۱	۱۲	۱۲	۱	۱۲	۱۲
۵	۱۲	۱۲	۵	۱۲	۱۲	۵	۱۲	۱۲	۵	۱۲	۱۲
۱۰	۱۲	۱۲	۱۰	۱۲	۱۲	۱۰	۱۲	۱۲	۱۰	۱۲	۱۲
۱۵	۱۲	۱۲	۱۵	۱۲	۱۲	۱۵	۱۲	۱۲	۱۵	۱۲	۱۲
۲۰	۱۲	۱۲	۲۰	۱۲	۱۲	۲۰	۱۲	۱۲	۲۰	۱۲	۱۲
۲۵	۱۲	۱۲	۲۵	۱۲	۱۲	۲۵	۱۲	۱۲	۲۵	۱۲	۱۲

لاہور									
راویہ سمیت قبلہ از شمال حقیقی ۹۹.۹ متغایسی ۱۰۰.۸					عرض ۳۱.۹		طول ۷۳.۳		
جنوری			فروری			مارچ			شمار
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۱	۱۱	۳۰	۱۱	۲۵	۴	۱۱	۲۹	۵	۲۸
۵	۳۳	۴	۳۶	۴	۴	۵۰	۴	۳۸	۵
۱۰	۳۵	۴	۴۴	۴	۴	۵۰	۴	۳۷	۱۰
۱۵	۳۸	۴	۴۸	۴	۴	۵۰	۴	۳۶	۱۵
۲۰	۴۰	۴	۴۹	۴	۴	۴۹	۳	۳۶	۲۰
۲۵	۴۲	۴	۴۹	۴	۴	۴۹	۳	۳۶	۲۵
اپریل			مئی			جون			شمار
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	
۱	۱۱	۲۹	۱۱	۲۵	۴	۱۱	۲۹	۵	۲۸
۵	۳۳	۴	۳۶	۴	۴	۵۰	۴	۳۸	۵
۱۰	۳۵	۴	۴۴	۴	۴	۵۰	۴	۳۷	۱۰
۱۵	۳۸	۴	۴۸	۴	۴	۵۰	۴	۳۶	۱۵
۲۰	۴۰	۴	۴۹	۴	۴	۴۹	۳	۳۶	۲۰
۲۵	۴۲	۴	۴۹	۴	۴	۴۹	۳	۳۶	۲۵
جولائی			اگست			ستمبر			شمار
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	
۱	۱۱	۲۹	۱۱	۲۵	۴	۱۱	۲۹	۵	۲۸
۵	۳۳	۴	۳۶	۴	۴	۵۰	۴	۳۸	۵
۱۰	۳۵	۴	۴۴	۴	۴	۵۰	۴	۳۷	۱۰
۱۵	۳۸	۴	۴۸	۴	۴	۵۰	۴	۳۶	۱۵
۲۰	۴۰	۴	۴۹	۴	۴	۴۹	۳	۳۶	۲۰
۲۵	۴۲	۴	۴۹	۴	۴	۴۹	۳	۳۶	۲۵
اکتوبر			نومبر			دسمبر			شمار
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	
۱	۱۱	۲۹	۱۱	۲۵	۴	۱۱	۲۹	۵	۲۸
۵	۳۳	۴	۳۶	۴	۴	۵۰	۴	۳۸	۵
۱۰	۳۵	۴	۴۴	۴	۴	۵۰	۴	۳۷	۱۰
۱۵	۳۸	۴	۴۸	۴	۴	۵۰	۴	۳۶	۱۵
۲۰	۴۰	۴	۴۹	۴	۴	۴۹	۳	۳۶	۲۰
۲۵	۴۲	۴	۴۹	۴	۴	۴۹	۳	۳۶	۲۵

لاړكانه حقيقى ٢٤٠٩ هـ تقابلى ١٣٢٨ هـ									
طول ٦٨ ١٢			عرض ٢٤ ١٢			زاوية سمت قبله از شمال			
جنورى			فبروري			مارچ			
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	ك
١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠
١	١٢	٤	٢٠	٣	٤	٢٣	١٢	٤	١
٥	٨	٤	٢٠	٤	٤	٢٣	١٢	٤	٥
١٠	١٠	٤	٢١	٤	٤	٢٣	١٢	٤	١٠
١٥	١٣	٤	٢٢	٤	٤	٢٣	١٢	٤	١٥
٢٠	١٥	٤	٢٣	٤	٤	٢٣	١٢	٤	٢٠
٢٥	١٦	٤	٢٣	٤	٤	٢٣	١٢	٤	٢٥
اپريل			مى			جون			
١	١٢	٤	٢٣	٤	٤	٢٣	١٢	٤	١
٥	٢٠	٤	٢٣	٤	٤	٢٣	١٢	٤	٥
١٠	٢٨	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	١٠
١٥	٣٢	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	١٥
٢٠	٣٨	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	٢٠
٢٥	٤٠	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	٢٥
جولائى			اگست			سپتمبر			
١	١٢	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	١
٥	٢٩	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	٥
١٠	٣٨	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	١٠
١٥	٤٠	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	١٥
٢٠	٤٢	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	٢٠
٢٥	٤٤	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	٢٥
اكتوبر			نومبر			دسمبر			
١	١٢	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	١
٥	٢٩	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	٥
١٠	٣٨	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	١٠
١٥	٤٠	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	١٥
٢٠	٤٢	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	٢٠
٢٥	٤٤	٤	٢٤	٤	٤	٢٣	١٢	٤	٢٥

طول ۶۸ و ۹			عرض ۳۰ و ۳۱			لورالائی			زادہ سمت قبلہ از شمال حقیقی ۱۰۳ و ۱۰۴ مقناطیسی ۱۰۳ و ۱۰۴		
جنوری			فروری			مارچ			اپریل		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱	۱۱	۲۵	۱	۱۲	۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۵	۱۱	۲۴	۲	۱۲	۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱۰	۱۱	۲۳	۳	۱۲	۳	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱۵	۱۱	۲۲	۴	۱۲	۴	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۲۰	۱۱	۲۱	۵	۱۲	۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۲۵	۱۱	۲۰	۶	۱۲	۶	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱	۱۲	۱۹	۷	۱۲	۷	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۵	۱۲	۱۸	۸	۱۲	۸	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱۰	۱۲	۱۷	۹	۱۲	۹	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱۵	۱۲	۱۶	۱۰	۱۲	۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۲۰	۱۲	۱۵	۱۱	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۲۵	۱۲	۱۴	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱	۱۳	۱۳	۱۳	۱۲	۱۳	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۵	۱۳	۱۲	۱۴	۱۲	۱۴	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱۰	۱۳	۱۱	۱۵	۱۲	۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱۵	۱۳	۱۰	۱۶	۱۲	۱۶	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۲۰	۱۳	۹	۱۷	۱۲	۱۷	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۲۵	۱۳	۸	۱۸	۱۲	۱۸	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱	۱۴	۷	۱۹	۱۲	۱۹	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۵	۱۴	۶	۲۰	۱۲	۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱۰	۱۴	۵	۲۱	۱۲	۲۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱۵	۱۴	۴	۲۲	۱۲	۲۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۲۰	۱۴	۳	۲۳	۱۲	۲۳	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۲۵	۱۴	۲	۲۴	۱۲	۲۴	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱	۱۵	۱	۲۵	۱۲	۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۵	۱۵	۱	۲۶	۱۲	۲۶	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱۰	۱۵	۱	۲۷	۱۲	۲۷	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱۵	۱۵	۱	۲۸	۱۲	۲۸	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۲۰	۱۵	۱	۲۹	۱۲	۲۹	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۲۵	۱۵	۱	۳۰	۱۲	۳۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱	۱۶	۱	۳۱	۱۲	۳۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۵	۱۶	۱	۳۲	۱۲	۳۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱۰	۱۶	۱	۳۳	۱۲	۳۳	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۱۵	۱۶	۱	۳۴	۱۲	۳۴	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۲۰	۱۶	۱	۳۵	۱۲	۳۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲
۲۵	۱۶	۱	۳۶	۱۲	۳۶	۱۲	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲

زاویه سمت قبله از شمال حقیقی ۸۰ در ۱۰۴ مقناطیسی ۱۰۹											
طول ۴۱° ۹'			عرض ۳۳° ۹'			مالاکسط					
جنوری			فبروری			مارچ			نویسنده		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۱	۳۸	۱۱	۱۱	۳۰	۱۱	۱۱	۳۸	۱۱	۱۱	۳۸	۱۱
۵	۳۰	۳	۵	۳۱	۳	۵	۳۰	۳	۵	۳۰	۳
۱۰	۳۰	۳	۱۰	۳۳	۳	۱۰	۳۱	۳	۱۰	۳۱	۳
۱۵	۳۱	۳	۱۵	۳۵	۳	۱۵	۳۲	۳	۱۵	۳۲	۳
۲۰	۳۲	۳	۲۰	۳۶	۳	۲۰	۳۳	۳	۲۰	۳۳	۳
۲۵	۳۶	۳	۲۵	۳۷	۳	۲۵	۳۴	۳	۲۵	۳۴	۳
اپریل			مئی			جون			نویسنده		
۱	۳۲	۱۱	۱	۳۹	۱۱	۱	۳۲	۱۱	۱	۳۲	۱۱
۵	۳۳	۳	۵	۴۱	۳	۵	۳۳	۳	۵	۳۳	۳
۱۰	۳۳	۳	۱۰	۴۲	۳	۱۰	۳۴	۳	۱۰	۳۴	۳
۱۵	۳۳	۳	۱۵	۴۳	۳	۱۵	۳۵	۳	۱۵	۳۵	۳
۲۰	۳۳	۳	۲۰	۴۴	۳	۲۰	۳۶	۳	۲۰	۳۶	۳
۲۵	۳۵	۳	۲۵	۴۵	۳	۲۵	۳۷	۳	۲۵	۳۷	۳
جولای			اگست			سپتامبر			نویسنده		
۱	۳۷	۱۲	۱	۴۸	۱۲	۱	۳۷	۱۲	۱	۳۷	۱۲
۵	۳۵	۱	۵	۴۷	۱۲	۵	۳۵	۱	۵	۳۵	۱
۱۰	۳۱	۱	۱۰	۴۳	۱۲	۱۰	۳۱	۱	۱۰	۳۱	۱
۱۵	۲۸	۲	۱۵	۴۲	۱۲	۱۵	۲۸	۲	۱۵	۲۸	۲
۲۰	۲۱	۱	۲۰	۴۱	۱۲	۲۰	۲۱	۱	۲۰	۲۱	۱
۲۵	۱۵	۱	۲۵	۴۰	۱۲	۲۵	۱۵	۱	۲۵	۱۵	۱
اکتوبر			نومبر			دسامبر			نویسنده		
۱	۲۰	۱۱	۱	۳۷	۱۱	۱	۲۰	۱۱	۱	۲۰	۱۱
۵	۱۷	۱۲	۵	۳۴	۱۲	۵	۱۷	۱۲	۵	۱۷	۱۲
۱۰	۱۳	۱۳	۱۰	۳۲	۱۳	۱۰	۱۳	۱۳	۱۰	۱۳	۱۳
۱۵	۱۱	۱۳	۱۵	۳۱	۱۳	۱۵	۱۱	۱۳	۱۵	۱۱	۱۳
۲۰	۸	۱۳	۲۰	۲۹	۱۳	۲۰	۸	۱۳	۲۰	۸	۱۳
۲۵	۵	۱۳	۲۵	۲۷	۱۳	۲۵	۵	۱۳	۲۵	۵	۱۳

طول ۴۲			عرض ۳۳۲۳			مردان			زاویہ سمت قبلہ از شمال حقیقی ۱۰۶ در ۱۰۶ دقیقه ۱۰۸ در ۱۰۸ دقیقه		
جنوری			فروری			مارچ			اپریل		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱۳	۱۱	۱۵	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۵	۱۴	۱۶	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۱۰	۲۰	۲۰	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۱۵	۲۳	۲۳	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۲۰	۲۶	۲۶	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۲۵	۲۸	۲۸	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
اپریل			مئی			جون			جولائی		
۱	۱۱	۱۳	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۵	۱۴	۱۶	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۱۰	۲۰	۲۰	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۱۵	۲۳	۲۳	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۲۰	۲۶	۲۶	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۲۵	۲۸	۲۸	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
جولائی			اگست			ستمبر			اکتوبر		
۱	۱۱	۱۳	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۵	۱۴	۱۶	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۱۰	۲۰	۲۰	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۱۵	۲۳	۲۳	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۲۰	۲۶	۲۶	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۲۵	۲۸	۲۸	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
اکتوبر			نومبر			دسمبر			دسمبر		
۱	۱۱	۱۳	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۵	۱۴	۱۶	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۱۰	۲۰	۲۰	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۱۵	۲۳	۲۳	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۲۰	۲۶	۲۶	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳
۲۵	۲۸	۲۸	۱۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳	۱۱	۱۱	۱۳

منظر گرہ											
زادیہ سمت قبلہ از شمال						عرض			طول		
حقیقی ۹۹ در ۸۹ مقناطیسی ۱۰۰ در ۶						۳۱ در ۳۰			۴۱ در ۴۰		
ماریچ			فردری			جنوری			برس		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱	۶	۳	۱۲	۴	۵۹	۴	۲۲	۱۱	۴	۳۴	۵
۵۰	۵	۴	۴	۴	۱۲	۴	۳۶	۴	۴	۳۶	۱۰
۳۵	۳	۴	۴	۴	۱	۴	۳۹	۴	۴	۳۹	۱۵
۲۱	۳	۴	۴	۴	۲	۴	۵۱	۴	۴	۵۱	۲۰
۶	۲	۴	۴	۴	۳	۴	۵۲	۴	۴	۵۲	۲۵
۵۳	۳	۴	۴	۴	۴	۴	۵۶	۴	۴	۵۶	۳۰
جون			مئی			اپریل			مارچ		
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱۱	۲	۴	۱۳	۴	۱۱	۲	۳۲	۴	۲	۱۳	۴
۶	۸	۳۸	۱	۲	۵۱	۲۱	۲	۲	۲	۲	۵
۳	۹	۵۳	۵۰	۲	۱	۴	۱	۵۳	۵۳	۵	۱۰
۱	۱۰	۵۸	۳۹	۳	۱۱	۵۳	۳	۱	۵	۶	۱۵
۱	۱۱	۰	۲۹	۲	۱۲	۲۰	۱	۱۶	۲۸	۲۸	۲۰
۳	۱۳	۲	۲۱	۶	۳۱	۲۶	۱	۲۸	۲۸	۲۸	۲۵
سپتبر			اگست			جولائی			جون		
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۵	۳	۰	۱۲	۵۳	۵۸	۲	۱۲	۱۳	۱۲	۴	۴
۱۳	۵۸	۱۱	۴	۶	۱۲	۲	۱۰	۱۳	۱۳	۵۶	۴
۲۵	۵۵	۴	۱۶	۱۰	۵۲	۶	۱۴	۱۳	۱۳	۵۱	۱۰
۳۵	۵۲	۴	۲۴	۸	۳۹	۲۲	۱۵	۱۵	۱۵	۳۵	۱۵
۳۶	۴۹	۴	۳۹	۶	۲۶	۲۳	۱۳	۱۳	۱۳	۳۶	۲۰
۵۸	۴۴	۴	۵۰	۴	۱۲	۲۳	۱۳	۱۳	۱۳	۲۴	۲۵
دسمبر			نومبر			اکتوبر			سپتمبر		
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
۴	۳۱	۱۱	۴	۴	۳۱	۱۱	۵	۲۳	۱۱	۴	۴
۴	۳۲	۴	۴	۴	۳۰	۴	۱۹	۲۱	۴	۴	۵
۴	۳۳	۴	۴	۴	۲۹	۴	۳۱	۳۸	۴	۴	۱۰
۴	۳۶	۴	۴	۴	۲۹	۴	۳۲	۳۶	۴	۴	۱۵
۴	۳۹	۴	۴	۴	۲۹	۴	۴	۳۳	۴	۴	۲۰
۴	۴۱	۴	۴	۴	۲۹	۴	۴	۳۲	۴	۴	۲۵

منظر آباد										طول	عرض
نادیہ سید قبلہ از شمال										۴۳° ۴۵'	۳۳° ۳۲'
مقیہ ۱۰۰ مقناطیسی ۱۰۶۸											
مارچ		فروری				جنوری				روز	شمار
صبح	شام	صبح	شام	صبح	شام	صبح	شام	صبح	شام		
۱۶	۵	۳۴	۱۱	۴	۳۰	۱۱	۴	۱۳	۱۱	۴	۱
۸	۳۸	۴	۴	۳۱	۵	۴	۱۶	۴	۱۶	۴	۵
۵۶	۳	۳۸	۴	۴	۳۳	۴	۴	۱۸	۴	۴	۱۰
۳۳	۳۹	۴	۴	۳۳	۴	۴	۲۱	۴	۲۱	۴	۱۵
۳۱	۳۹	۴	۳۹	۵	۳۶	۴	۴	۲۳	۴	۴	۲۰
۲۰	۳۹	۴	۲۴	۳۶	۴	۴	۲۶	۴	۲۶	۴	۲۵
جون		مئی				اپریل				روز	شمار
صبح	شام	صبح	شام	صبح	شام	صبح	شام	صبح	شام		
۱۳	۲	۵۰	۱۱	۳۲	۶	۵۴	۲	۳۲	۱۱	۴	۱
۴	۵۰	۳۶	۵۰	۲۳	۵۳	۵۳	۳	۳۰	۴	۴	۵
۷	۵۲	۴۰	۴۱	۲۲	۰	۶	۲۲	۲۰	۴	۴	۱۰
۶	۵۳	۴۳	۳۳	۲۵	۸	۳۱	۴۰	۴۰	۴	۴	۱۵
۶	۵۳	۴۵	۲۵	۲۶	۱۶	۲۱	۴۱	۴۱	۴	۴	۲۰
۸	۵۶	۴۷	۲۰	۳۸	۲۳	۱۰	۴۱	۴۱	۳۵	۵	۲۵
ستمبر		اگست				جولائی				روز	شمار
صبح	شام	صبح	شام	صبح	شام	صبح	شام	صبح	شام		
۳۱	۳	۳۴	۱۱	۴	۵۰	۲	۵۲	۱۱	۶	۱۱	۱
۳۸	۳۶	۴	۵۶	۵۳	۵	۱۳	۵۷	۴۳	۵	۵	۵
۵۶	۳۳	۴	۴	۳	۵۰	۵۵	۱۹	۵۷	۴۰	۴	۱۰
۳	۳	۳۹	۴	۱۲	۴۸	۴۵	۲۵	۵۷	۳۶	۱۵	۱۵
۱۲	۲۵	۴	۳۱	۴۶	۳۲	۳۲	۵۶	۴۰	۴۰	۲۰	۲۰
۲۲	۲۳	۴	۳۹	۴۳	۴	۳۸	۵۵	۲۳	۲۳	۲۵	۲۵
دسمبر		نومبر				اکتوبر				روز	شمار
صبح	شام	صبح	شام	صبح	شام	صبح	شام	صبح	شام		
۴	۰	۱۱	۴	۴	۳	۱۱	۴	۳۲	۳	۱۹	۱
۴	۲	۴	۴	۴	۱	۴	۳۸	۱۵	۴	۴	۵
۴	۳	۴	۴	۴	۰	۴	۳۸	۱۳	۴	۴	۱۰
۴	۵	۴	۴	۴	۰	۴	۵۶	۱۰	۴	۴	۱۵
۴	۸	۴	۴	۴	۰	۴	۶	۵	۴	۴	۲۰
۴	۱۰	۴	۴	۴	۰	۴	۱۵	۵	۴	۴	۲۵

ملتان												عرض		طول	
زاویہ سمیت قبد از شمال												۳۰ ۲۰		۷۱ ۱۳	
حقیقی ۹۹۹ ۹۹۹ ۹۹۹ ۹۹۹ ۹۹۹ ۹۹۹															
جنوری				فبروری				مارچ				روز	نمبر		
صبح	عمود	شام	شام	صبح	عمود	شام	شام	صبح	عمود	شام	شام				
۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴				
۱	۱۱	۲۳	۴	۱۱	۵۸	۴	۴	۱۲	۲	۵۹	۵	۱			
۵	۴	۲۵	۴	۵۸	۴	۴	۴	۳	۳	۳۸	۵	۵			
۱۰	۴	۲۷	۴	۵۹	۴	۴	۴	۲	۲	۳۷	۵	۱۰			
۱۵	۴	۵۰	۴	۱۲	۴	۴	۴	۱	۱	۲۰	۵	۱۵			
۲۰	۴	۵۳	۴	۲	۴	۴	۴	۱	۱	۵	۵	۲۰			
۲۵	۴	۵۷	۴	۲	۴	۴	۴	۲	۲	۵۴	۵	۲۵			
اپریل				مئی				جون							
۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴				
۱	۱۲	۱	۴	۱۳	۲۰	۹	۴	۱۳	۲	۱۱	۵	۱			
۵	۴	۱	۴	۱	۲۹	۴	۴	۴	۴	۶	۵	۵			
۱۰	۴	۰	۴	۱	۵۹	۴	۴	۸	۵	۳	۵	۱۰			
۱۵	۴	۰	۴	۲	۹	۴	۴	۹	۵۲	۰	۵	۱۵			
۲۰	۱۵	۰	۴	۳	۲۰	۴	۴	۱۰	۳۹	۰	۵	۲۰			
۲۵	۲۶	۰	۴	۵	۲۹	۴	۴	۱۲	۲۶	۰	۵	۲۵			
جولائی				اگست				ستمبر							
۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴				
۱	۱۳	۱۳	۵۷	۱۰	۱۱	۱۲	۵۸	۱۱	۵۲	۵۹	۳	۱			
۵	۱۳	۵۳	۵	۲	۱۱	۱۱	۴	۱۳	۵۷	۵۷	۱۳	۵			
۱۰	۱۴	۲۹	۱۰	۹	۵۰	۶	۱۶	۱۴	۵۲	۲۳	۲۳	۱۰			
۱۵	۱۴	۲۳	۱۵	۷	۳۷	۲۷	۲۵	۱۴	۵۱	۲۳	۲۳	۱۵			
۲۰	۱۳	۲۳	۲۰	۵	۲۳	۲۳	۲۳	۱۴	۴۸	۲۳	۲۳	۲۰			
۲۵	۱۳	۲۵	۲۵	۱۱	۲۳	۲۳	۲۳	۱۴	۴۷	۵۹	۵۹	۲۵			
اکتوبر				نومبر				دسمبر							
۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴				
۱	۱۱	۴	۴	۱۱	۲۹	۴	۴	۱۱	۳۰	۴	۴	۱			
۵	۴	۳۹	۴	۲۹	۴	۴	۴	۳۱	۳۱	۴	۴	۵			
۱۰	۴	۳۷	۴	۲۸	۴	۴	۴	۳۲	۳۲	۴	۴	۱۰			
۱۵	۴	۳۷	۴	۲۸	۴	۴	۴	۳۵	۳۵	۴	۴	۱۵			
۲۰	۴	۳۳	۴	۲۸	۴	۴	۴	۳۷	۳۷	۴	۴	۲۰			
۲۵	۴	۳۱	۴	۲۸	۴	۴	۴	۳۹	۳۹	۴	۴	۲۵			

مسند											
زاویہ سمت قبلہ از شمال											
حقیقی ۹۸/۱۲ مقناطیسی ۹۹/۳											
جنوری			فبروری			مارچ			عرض		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	۲۶/۱	طول	۶۴
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
اپریل			مئی			جون					
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
جولائی			اگست			ستمبر					
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
اکتوبر			نومبر			دسمبر					
۱	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۱۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			
۲۵	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲			

میر پور حقیقی ۱۰۲۹ مقناطیسی ۱۰۳۰											
طول ۴۳۸			عرض ۳۳۶			زاویہ سمت قید از شمال			میر پور		
جنوری			فروری			مارچ			اپریل		
صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام	صبح	عمود	شام
۱	۵	۱۰	۱۵	۲۰	۲۵	۱	۵	۱۰	۱۵	۲۰	۲۵
۱	۲۱	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲
۵	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳
۱۰	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴
۱۵	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵
۲۰	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶
۲۵	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷
مئی			جون			جولائی			اگست		
۱	۵	۱۰	۱۵	۲۰	۲۵	۱	۵	۱۰	۱۵	۲۰	۲۵
۱	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸
۵	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹
۱۰	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰
۱۵	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱
۲۰	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲
۲۵	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳
ستمبر			اکتوبر			نومبر			دسمبر		
۱	۵	۱۰	۱۵	۲۰	۲۵	۱	۵	۱۰	۱۵	۲۰	۲۵
۱	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴
۵	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵
۱۰	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶
۱۵	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷
۲۰	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸
۲۵	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹
دسمبر			جنوری			فروری			مارچ		
۱	۵	۱۰	۱۵	۲۰	۲۵	۱	۵	۱۰	۱۵	۲۰	۲۵
۱	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰
۵	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱
۱۰	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲
۱۵	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳
۲۰	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴
۲۵	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵

طول			عرض			میرپور خاص			نادیہ محلہ قبلہ از شمال			حقیقی ۹۲، ۸۰			مقتاضی ۹۲، ۸۰		
جنوری			فردری			سارچ			شام			صبح			معمود		
۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	۱۸	۱۳	۱۸	۱۳	۱۳	۱۸	۱۳	۱۳	۱۸	۱۳	۱۳	۱۸	۱۳	۱۳	۱۸	۱۳	۱۳
۵	۲۰	۱۴	۲۰	۱۴	۱۴	۲۰	۱۴	۱۴	۲۰	۱۴	۱۴	۲۰	۱۴	۱۴	۲۰	۱۴	۱۴
۱۰	۲۲	۱۵	۲۲	۱۵	۱۵	۲۲	۱۵	۱۵	۲۲	۱۵	۱۵	۲۲	۱۵	۱۵	۲۲	۱۵	۱۵
۱۵	۲۵	۱۶	۲۵	۱۶	۱۶	۲۵	۱۶	۱۶	۲۵	۱۶	۱۶	۲۵	۱۶	۱۶	۲۵	۱۶	۱۶
۲۰	۲۶	۱۷	۲۶	۱۷	۱۷	۲۶	۱۷	۱۷	۲۶	۱۷	۱۷	۲۶	۱۷	۱۷	۲۶	۱۷	۱۷
۲۵	۲۸	۱۸	۲۸	۱۸	۱۸	۲۸	۱۸	۱۸	۲۸	۱۸	۱۸	۲۸	۱۸	۱۸	۲۸	۱۸	۱۸
اپریل			مئی			جون			جولائی			اگست			ستمبر		
۱	۲۳	۱۳	۲۳	۱۳	۱۳	۲۳	۱۳	۱۳	۲۳	۱۳	۱۳	۲۳	۱۳	۱۳	۲۳	۱۳	۱۳
۵	۲۳	۱۴	۲۳	۱۴	۱۴	۲۳	۱۴	۱۴	۲۳	۱۴	۱۴	۲۳	۱۴	۱۴	۲۳	۱۴	۱۴
۱۰	۲۴	۱۵	۲۴	۱۵	۱۵	۲۴	۱۵	۱۵	۲۴	۱۵	۱۵	۲۴	۱۵	۱۵	۲۴	۱۵	۱۵
۱۵	۲۴	۱۶	۲۴	۱۶	۱۶	۲۴	۱۶	۱۶	۲۴	۱۶	۱۶	۲۴	۱۶	۱۶	۲۴	۱۶	۱۶
۲۰	۲۵	۱۷	۲۵	۱۷	۱۷	۲۵	۱۷	۱۷	۲۵	۱۷	۱۷	۲۵	۱۷	۱۷	۲۵	۱۷	۱۷
۲۵	۲۵	۱۸	۲۵	۱۸	۱۸	۲۵	۱۸	۱۸	۲۵	۱۸	۱۸	۲۵	۱۸	۱۸	۲۵	۱۸	۱۸
اگست			ستمبر			اکتوبر			نومبر			دسمبر			جنوری		
۱	۲۸	۱۳	۲۸	۱۳	۱۳	۲۸	۱۳	۱۳	۲۸	۱۳	۱۳	۲۸	۱۳	۱۳	۲۸	۱۳	۱۳
۵	۲۸	۱۴	۲۸	۱۴	۱۴	۲۸	۱۴	۱۴	۲۸	۱۴	۱۴	۲۸	۱۴	۱۴	۲۸	۱۴	۱۴
۱۰	۲۸	۱۵	۲۸	۱۵	۱۵	۲۸	۱۵	۱۵	۲۸	۱۵	۱۵	۲۸	۱۵	۱۵	۲۸	۱۵	۱۵
۱۵	۲۹	۱۶	۲۹	۱۶	۱۶	۲۹	۱۶	۱۶	۲۹	۱۶	۱۶	۲۹	۱۶	۱۶	۲۹	۱۶	۱۶
۲۰	۲۹	۱۷	۲۹	۱۷	۱۷	۲۹	۱۷	۱۷	۲۹	۱۷	۱۷	۲۹	۱۷	۱۷	۲۹	۱۷	۱۷
۲۵	۲۹	۱۸	۲۹	۱۸	۱۸	۲۹	۱۸	۱۸	۲۹	۱۸	۱۸	۲۹	۱۸	۱۸	۲۹	۱۸	۱۸
اکتوبر			نومبر			دسمبر			جنوری			فردری			سارچ		
۱	۹	۱۳	۹	۱۳	۱۳	۹	۱۳	۱۳	۹	۱۳	۱۳	۹	۱۳	۱۳	۹	۱۳	۱۳
۵	۹	۱۴	۹	۱۴	۱۴	۹	۱۴	۱۴	۹	۱۴	۱۴	۹	۱۴	۱۴	۹	۱۴	۱۴
۱۰	۹	۱۵	۹	۱۵	۱۵	۹	۱۵	۱۵	۹	۱۵	۱۵	۹	۱۵	۱۵	۹	۱۵	۱۵
۱۵	۹	۱۶	۹	۱۶	۱۶	۹	۱۶	۱۶	۹	۱۶	۱۶	۹	۱۶	۱۶	۹	۱۶	۱۶
۲۰	۹	۱۷	۹	۱۷	۱۷	۹	۱۷	۱۷	۹	۱۷	۱۷	۹	۱۷	۱۷	۹	۱۷	۱۷
۲۵	۹	۱۸	۹	۱۸	۱۸	۹	۱۸	۱۸	۹	۱۸	۱۸	۹	۱۸	۱۸	۹	۱۸	۱۸

میانوالی												طول	عرض
زاویه سمت قبلہ از شمال												۴۱°۶'	۳۲°۹'
حقیقی از ۱۰۳ مقناطیسی از ۱۰۵													
جنوری				فردری				مارچ					
صبح	معد	شام	بج	صبح	معد	شام	بج	صبح	معد	شام	بج		
۱۱	۲۹	۵	۱۱	۱۱	۲۳	۵	۱۱	۱۱	۲۹	۵	۱۱	۱	
۱۰	۵۱	۵	۱۰	۱۰	۲۲	۵	۱۰	۱۰	۲۹	۵	۱۰	۵	
۹	۵۰	۵	۹	۹	۲۵	۵	۹	۹	۳۱	۵	۹	۱۰	
۸	۵۱	۵	۸	۸	۲۴	۵	۸	۸	۳۳	۵	۸	۱۵	
۷	۵۰	۵	۷	۷	۲۸	۵	۷	۷	۳۴	۵	۷	۲۰	
۶	۵۱	۵	۶	۶	۲۹	۵	۶	۶	۳۹	۵	۶	۲۵	
اپریل				مئی				جون					
۱۱	۵۱	۵	۱۱	۱۱	۵۳	۵	۱۱	۱۱	۵۳	۵	۱۱	۱	
۱۰	۵۲	۵	۱۰	۱۰	۵۳	۵	۱۰	۱۰	۵۳	۵	۱۰	۵	
۹	۵۱	۵	۹	۹	۵۳	۵	۹	۹	۵۳	۵	۹	۱۰	
۸	۵۲	۵	۸	۸	۵۴	۵	۸	۸	۵۴	۵	۸	۱۵	
۷	۵۳	۵	۷	۷	۵۴	۵	۷	۷	۵۴	۵	۷	۲۰	
۶	۵۳	۵	۶	۶	۵۴	۵	۶	۶	۵۴	۵	۶	۲۵	
جولائی				اگست				ستمبر					
۱۱	۸	۵	۱۱	۱۱	۳۱	۵	۱۱	۱۱	۳۱	۵	۱۱	۱	
۱۰	۴	۵	۱۰	۱۰	۲۲	۵	۱۰	۱۰	۲۲	۵	۱۰	۵	
۹	۳	۵	۹	۹	۱۴	۵	۹	۹	۱۴	۵	۹	۱۰	
۸	۵۸	۵	۸	۸	۵۹	۵	۸	۸	۵۹	۵	۸	۱۵	
۷	۵۱	۵	۷	۷	۵۴	۵	۷	۷	۵۴	۵	۷	۲۰	
۶	۴	۵	۶	۶	۵۳	۵	۶	۶	۵۳	۵	۶	۲۵	
اکتوبر				نومبر				دسمبر					
۱۱	۳۱	۵	۱۱	۱۱	۱۵	۵	۱۱	۱۱	۱۵	۵	۱۱	۱	
۱۰	۲۴	۵	۱۰	۱۰	۱۲	۵	۱۰	۱۰	۱۲	۵	۱۰	۵	
۹	۲۵	۵	۹	۹	۱۳	۵	۹	۹	۱۳	۵	۹	۱۰	
۸	۲۲	۵	۸	۸	۱۳	۵	۸	۸	۱۳	۵	۸	۱۵	
۷	۲۰	۵	۷	۷	۱۳	۵	۷	۷	۱۳	۵	۷	۲۰	
۶	۱۴	۵	۶	۶	۱۳	۵	۶	۶	۱۳	۵	۶	۲۵	

نواب شاہ			عرض			طول		
حقیقی ۹۳/۹ و تقاضی ۹۳/۹			۲۶/۶			۶۸/۶		
مارچ			فروری			جنوری		
شام	عہد	صبح	شام	عہد	صبح	شام	عہد	صبح
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۴	۲۸	۱۲	۴	۲۴	۱۲	۴	۱۵	۱۲
۴	۲۹		۴	۲۸		۴	۱۶	
۲۸	۶	۲۴	۴	۲۸		۴	۱۹	
۱۱	۲۶		۴	۲۹		۴	۲۱	
۵۳	۵	۲۵	۴	۲۹		۴	۲۳	
۳۶	۲۵		۴	۲۹		۴	۲۵	
جون			مئی			اپریل		
۴	۲۳	۱۲	۳۱	۳	۲۰	۱۳	۵	۲۳
۵۸	۱	۲۳	۱۹	۲۰	۴	۵۹	۲	۲۳
۵۲	۲۲	۳۸	۳	۲۰	۲۱	۳۱	۲۲	۵۳
۲۸	۲۵	۲۲	۲۹	۲۰	۲۵	۲۳	۲۱	۸
۲۴	۲۶	۲۴	۳۲	۲۰	۵۰	۸	۲۱	۲۲
۲۹	۲۸	۲۹	۲۲	۲۲	۳	۵۱	۳	۲۰
ستمبر			اگست			جولائی		
۳۹	۳	۲۱	۱۱	۳	۳۰	۵۶	۱	۲۹
۵۱	۱۹	۳۹	۲۲	۲۹	۲۲	۱	۲	۲۹
۳	۱۶	۲۲	۳۶	۲۸	۶	۱۳	۳۰	۳۰
۱۸	۱۲		۵۰	۲۶	۵۰	۲۳	۳۱	۲۰
۳۱	۱۲		۵	۲۵	۳۲	۳۶	۳۱	۴
۲۹	۱۰		۲۰	۲۳	۱۶	۵۰	۳۰	۵۳
دسمبر			نومبر			اکتوبر		
۴	۱		۴	۵۸	۱۱	۲	۶	۸
۴	۳		۴	۵۸		۴		۵
۴	۵		۴	۵۶		۴		۳
۴	۴		۴	۵۸		۴		۲
۴	۹		۴	۵۹		۴		۰
۴	۱۱		۴	۵۹		۴		۵۹

نوشکی											
عرض ۲۹ ر۵						طول ۶۶					
جنوری						فردری					
صبح		عمود		شام		صبح		عمود		شام	
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۱	۱۱	۵۳	۴	۴	۱۲	۱۰	۱۲	۴	۴	۱۲	۱۴
۵	۴	۵۶	۴	۴	۱۱	۱۱	۱۱	۴	۴	۱۴	۱۴
۱۰	۴	۵۸	۴	۴	۱۲	۱۲	۱۲	۴	۴	۱۴	۱۴
۱۵	۴	۱	۴	۴	۱۳	۱۳	۱۳	۴	۴	۱۴	۱۴
۲۰	۴	۲	۴	۴	۱۵	۱۵	۱۵	۴	۴	۱۴	۱۴
۲۵	۴	۶	۴	۴	۱۵	۱۵	۱۵	۴	۴	۱۴	۱۴
اپریل						مئی					
صبح		عمود		شام		صبح		عمود		شام	
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۱	۱۲	۱۸	۴	۴	۱۲	۱۹	۱۲	۳۵	۶	۲۹	۲
۵	۴	۱۸	۴	۴	۲۰	۲۰	۲۰	۲۲	۴	۱۸	۲
۱۰	۴	۱۴	۴	۴	۲۱	۲۱	۲۱	۲۲	۴	۱۴	۲
۱۵	۴	۱۸	۴	۴	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۴	۱۸	۲
۲۰	۴	۱۸	۴	۴	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۴	۱۸	۲
۲۵	۲۲	۱۹	۲۲	۲۲	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۲	۱۹	۲۲
جولائی						اگست					
صبح		عمود		شام		صبح		عمود		شام	
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۱	۱۲	۳۲	۴	۴	۱۲	۳۱	۱۲	۵	۴	۳۱	۱۲
۵	۴	۳۲	۴	۴	۱۰	۳۱	۱۲	۵	۴	۳۱	۱۲
۱۰	۴	۳۲	۴	۴	۱۴	۳۱	۱۲	۵	۴	۳۱	۱۲
۱۵	۴	۳۲	۴	۴	۲۵	۳۱	۱۲	۵	۴	۳۱	۱۲
۲۰	۴	۳۲	۴	۴	۳۳	۳۱	۱۲	۵	۴	۳۱	۱۲
۲۵	۲۰	۳۲	۲۰	۳۲	۳۳	۳۱	۱۲	۵	۴	۳۱	۱۲
اکتوبر						نومبر					
صبح		عمود		شام		صبح		عمود		شام	
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۱	۱۱	۵۴	۴	۴	۶	۱۱	۳۲	۴	۴	۱۱	۳۲
۵	۴	۵۴	۴	۴	۱۳	۳۱	۳۱	۴	۴	۳۲	۳۲
۱۰	۴	۵۱	۴	۴	۲۶	۳۰	۳۰	۴	۴	۳۲	۳۲
۱۵	۴	۴۹	۴	۴	۳۴	۲۹	۲۹	۴	۴	۳۲	۳۲
۲۰	۴	۴۶	۴	۴	۳۹	۲۹	۲۹	۴	۴	۳۲	۳۲
۲۵	۴	۳۳	۴	۴	۴	۲۹	۲۹	۴	۴	۳۲	۳۲

طول												عرض												نوکندی												زاویه سمت قبله از شمال												حقیقی												مقناطیسی																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											
۴۳۲												۲۸/۸																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											
ژانویه												فبروری												مارچ												آوریل												مئی												جونی												جولائی												اگست												سپتمبر												اکتوبر												نومبر												دسامبر																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود												شام												صبح												عمود											

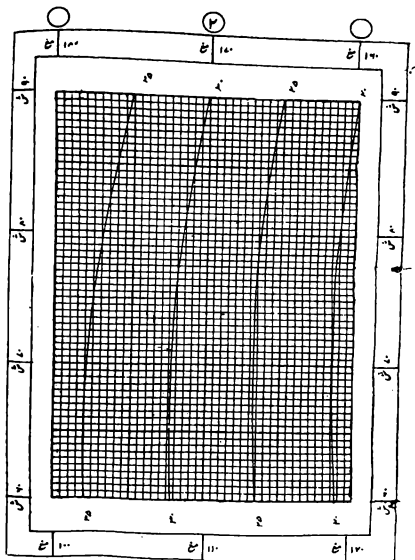
گراف سمت قبله

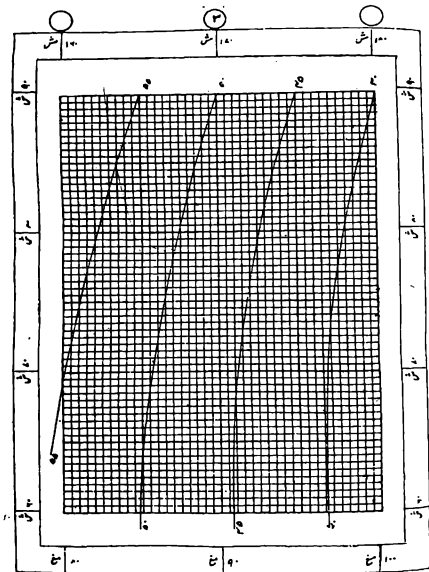
در گراف آینده که در ۵۴ صفحه داده شده است، از آن سمت قبله همه جهان به آسانی معلوم میشود. از ۴۰ تا ۱۸ مش و ۱۴۰ تا ۱۸۰ مغ زاویه سمت قبله از شمال بطرف مغرب می باشد. ۱۴۰ مغ و تا ۴۰ مش از شمال بطرف مشرق، مثال آن در نقشه ۲۲ و ۲۹ ملاحظه گردد.

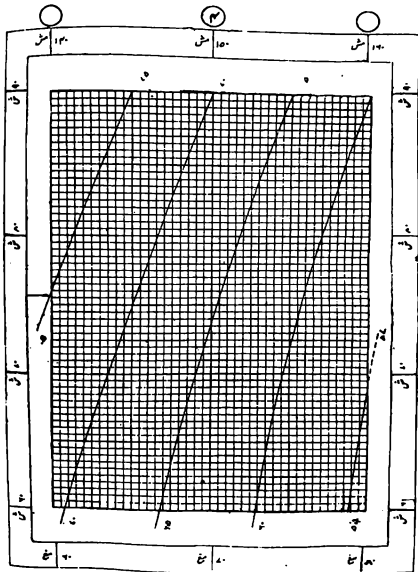
$$\text{جب بُدَکَر} = \text{جهت عرض که به شرق طول} \text{ و مس تا } \text{عرض البلد} = \text{مس بُدَکَر} - \text{تمام عرض که جب} \text{ فرق طول به زاویه سمت قبله}$$

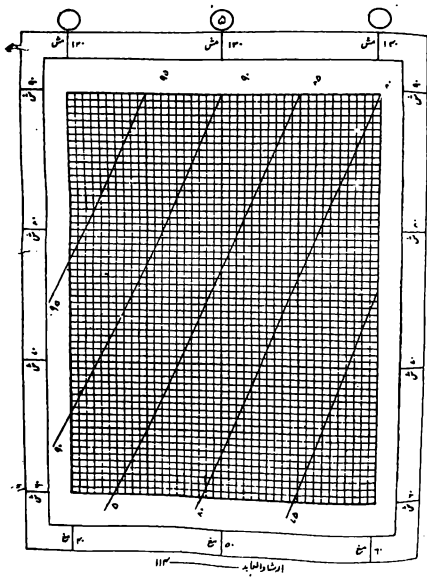
$$\text{عرض البلد} = \text{عرض طول} - \text{زاویه سمت قبله}$$

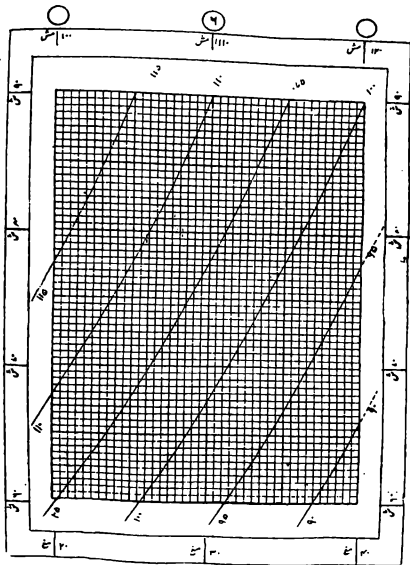
عرض البلد	عرض البلد	عرض البلد	عرض البلد	طول البلد
(۱)	(۲)	(۳)	(۴)	مغرب
۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴۰ تا ۱۵۰ مشرب
۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۱۳۰ تا ۱۴۰
۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۱۲۰ تا ۱۳۰
۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۱۱۰ تا ۱۲۰
۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۱۰۰ تا ۱۱۰
۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۹۰ تا ۱۰۰
۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۸۰ تا ۹۰
۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۷۰ تا ۸۰
۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۶۰ تا ۷۰ مشرق
۱۰۰	۱۰۱	۱۰۲	۱۰۳	۵۰ تا ۶۰
۱۱۰	۱۱۱	۱۱۲	۱۱۳	۴۰ تا ۵۰
۱۲۰	۱۲۱	۱۲۲	۱۲۳	۳۰ تا ۴۰
۱۳۰	۱۳۱	۱۳۲	۱۳۳	۲۰ تا ۳۰
۱۴۰	۱۴۱	۱۴۲	۱۴۳	۱۰ تا ۲۰
۱۵۰	۱۵۱	۱۵۲	۱۵۳	۰ تا ۱۰
۱۶۰	۱۶۱	۱۶۲	۱۶۳	۰ تا ۱۰ مشرب
۱۷۰	۱۷۱	۱۷۲	۱۷۳	۱۰ تا ۲۰
۱۸۰	۱۸۱	۱۸۲	۱۸۳	۲۰ تا ۳۰
۱۹۰	۱۹۱	۱۹۲	۱۹۳	۳۰ تا ۴۰
۲۰۰	۲۰۱	۲۰۲	۲۰۳	۴۰ تا ۵۰
۲۱۰	۲۱۱	۲۱۲	۲۱۳	۵۰ تا ۶۰
۲۲۰	۲۲۱	۲۲۲	۲۲۳	۶۰ تا ۷۰
۲۳۰	۲۳۱	۲۳۲	۲۳۳	۷۰ تا ۸۰
۲۴۰	۲۴۱	۲۴۲	۲۴۳	۸۰ تا ۹۰
۲۵۰	۲۵۱	۲۵۲	۲۵۳	۹۰ تا ۱۰۰
۲۶۰	۲۶۱	۲۶۲	۲۶۳	۱۰۰ تا ۱۱۰
۲۷۰	۲۷۱	۲۷۲	۲۷۳	۱۱۰ تا ۱۲۰
۲۸۰	۲۸۱	۲۸۲	۲۸۳	۱۲۰ تا ۱۳۰
۲۹۰	۲۹۱	۲۹۲	۲۹۳	۱۳۰ تا ۱۴۰
۳۰۰	۳۰۱	۳۰۲	۳۰۳	۱۴۰ تا ۱۵۰

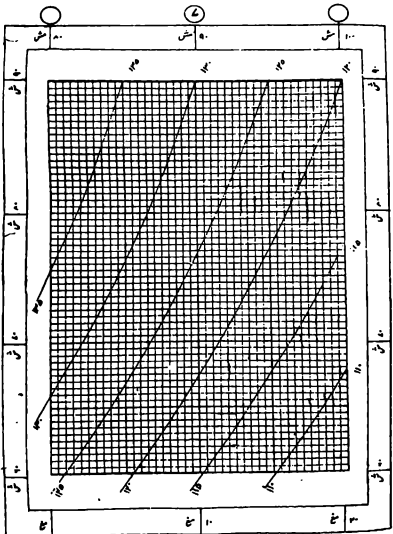

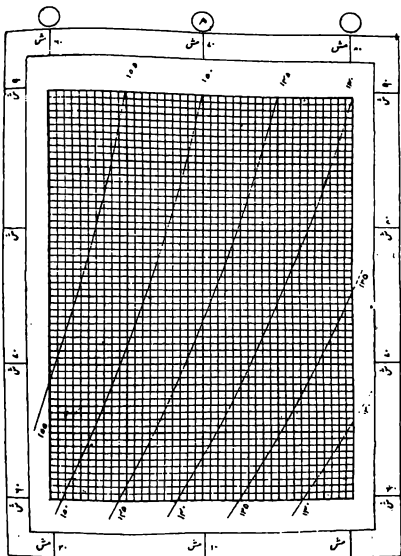

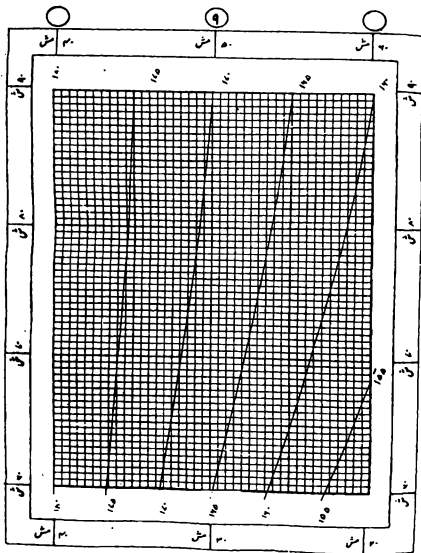

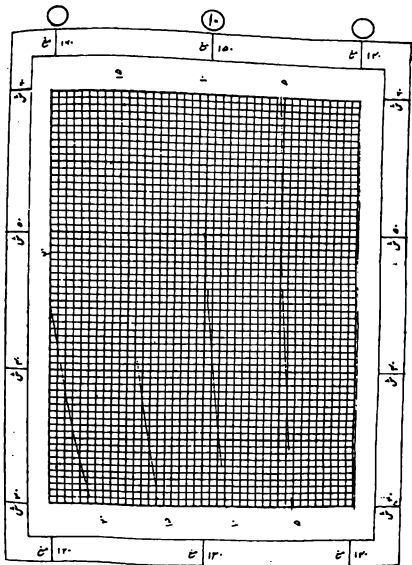

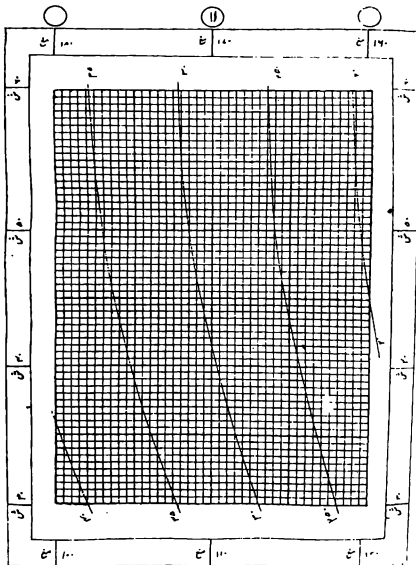

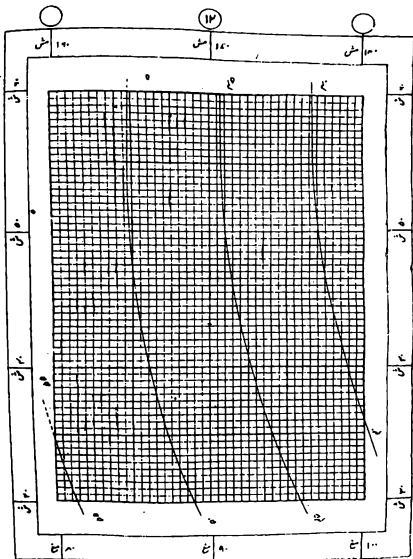

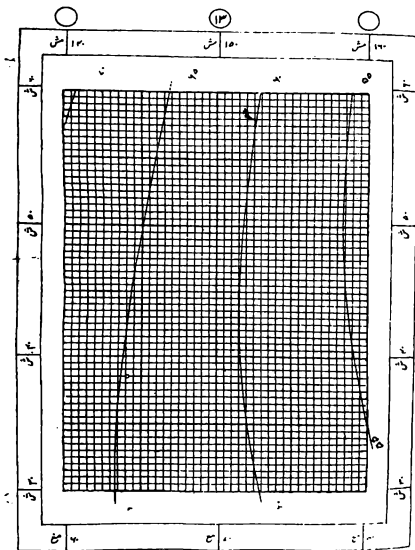

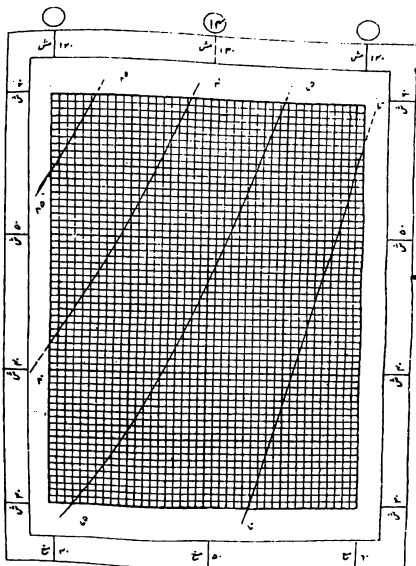

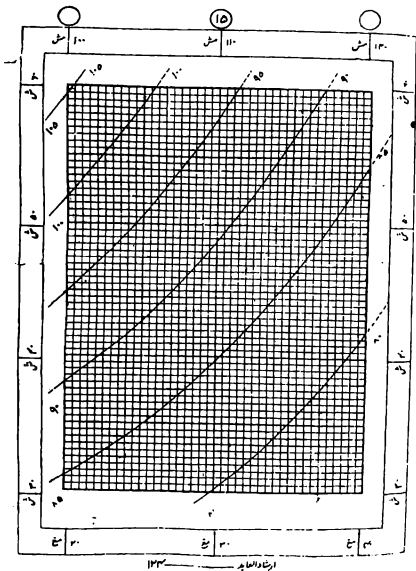

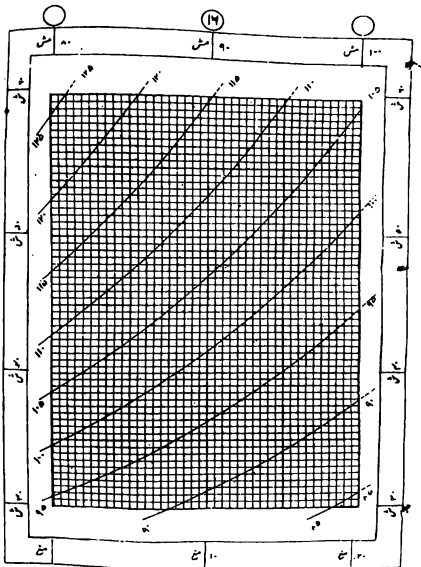

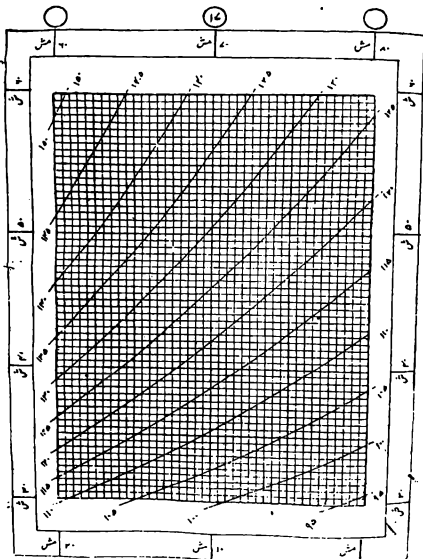

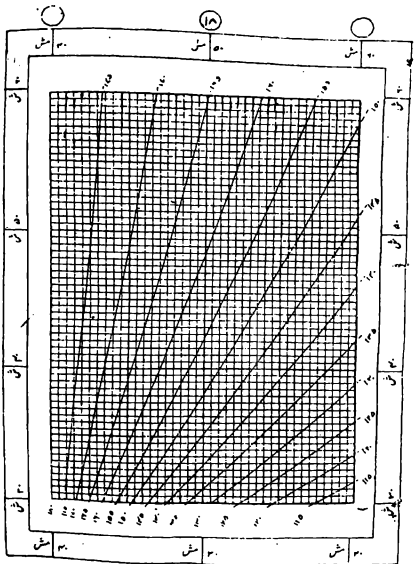

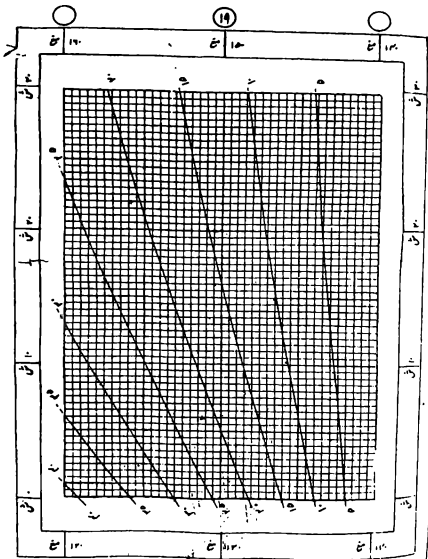

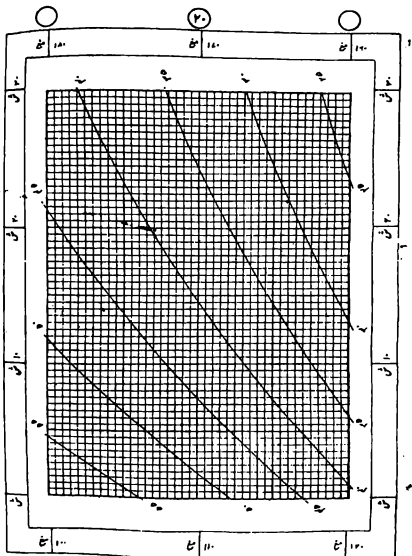

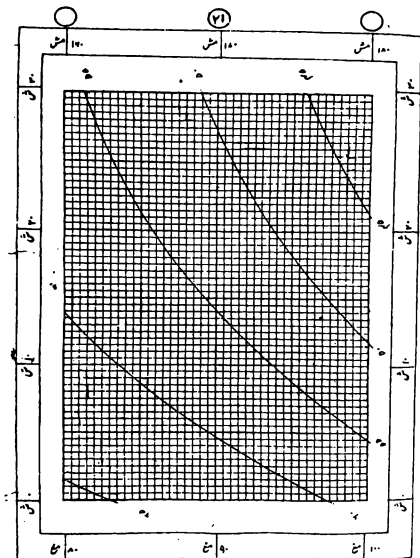

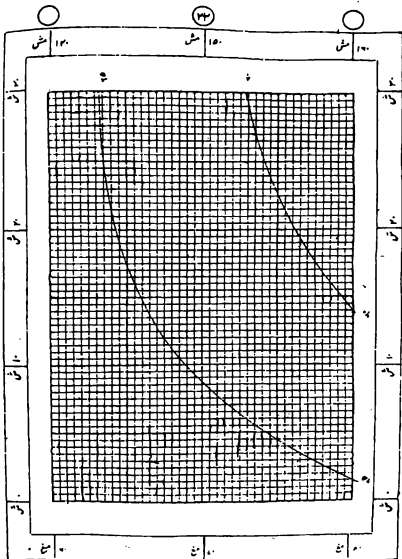

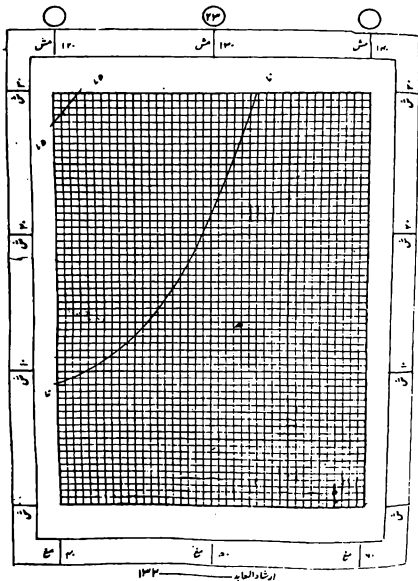

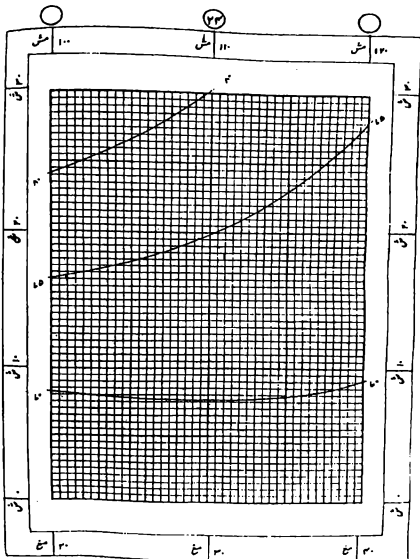

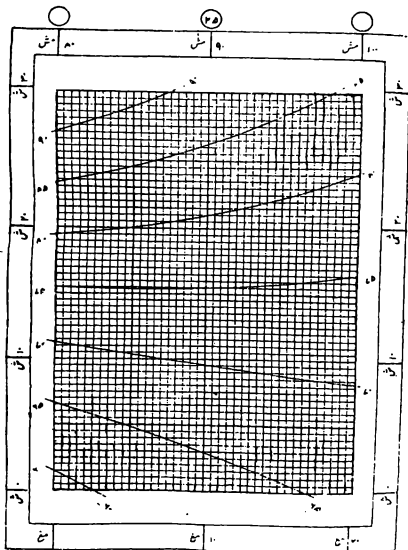

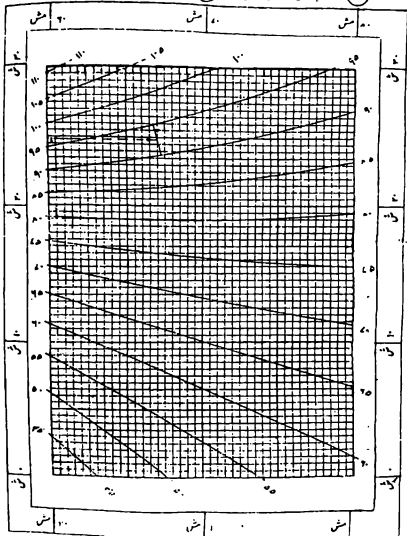

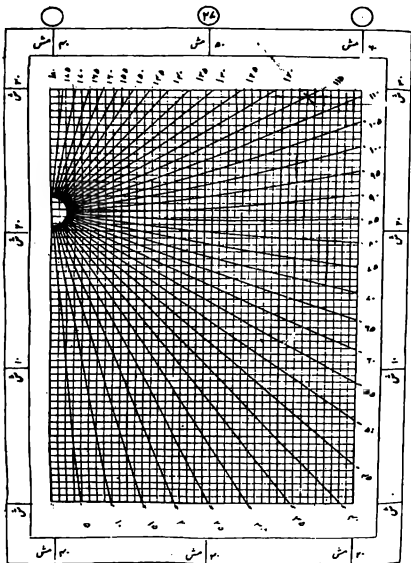

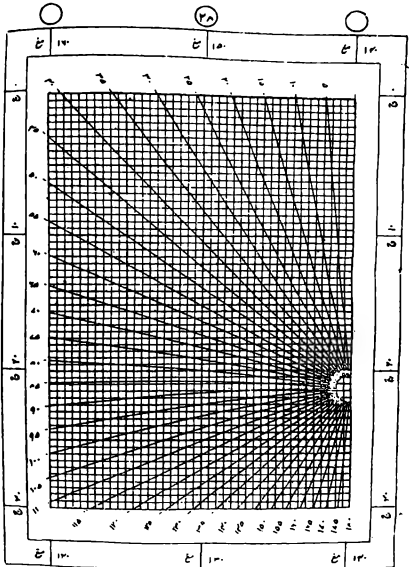

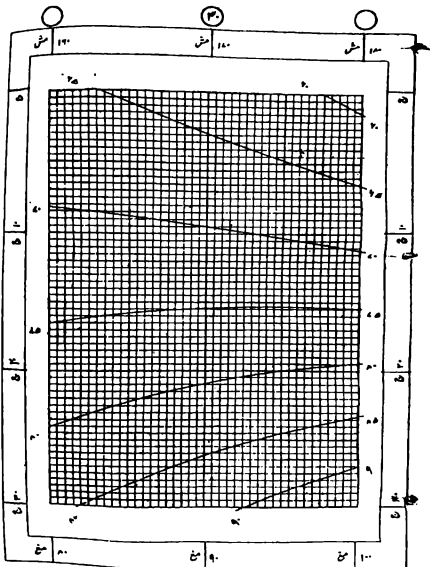

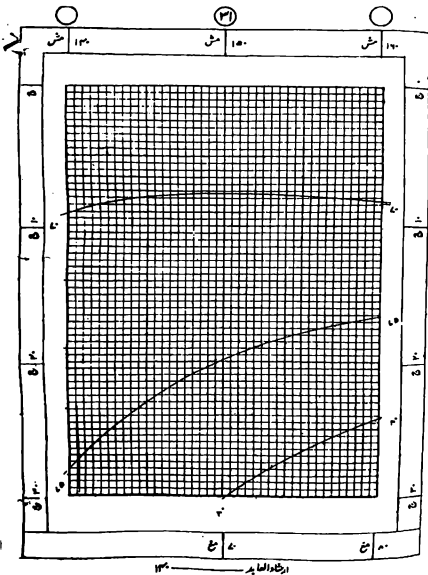
○ کراچی مش ۱۹۰ ش ۵۵ ر○ (۳۶) رابع سمت قبلہ ۹۲ ش ۹۲ غربا ○

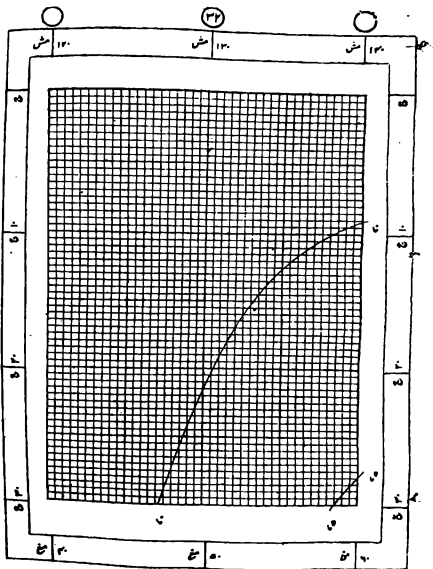

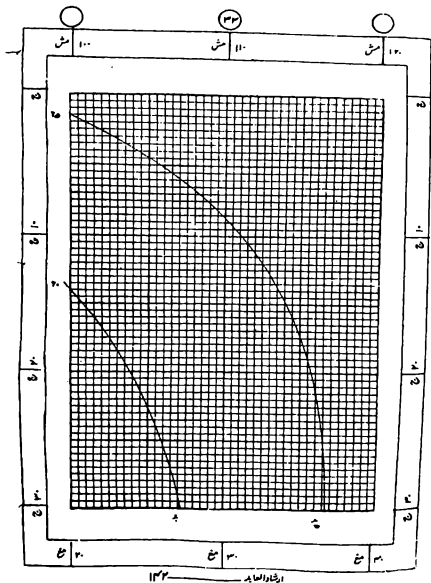

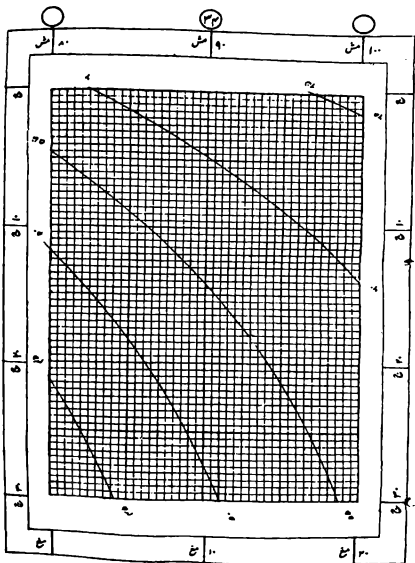

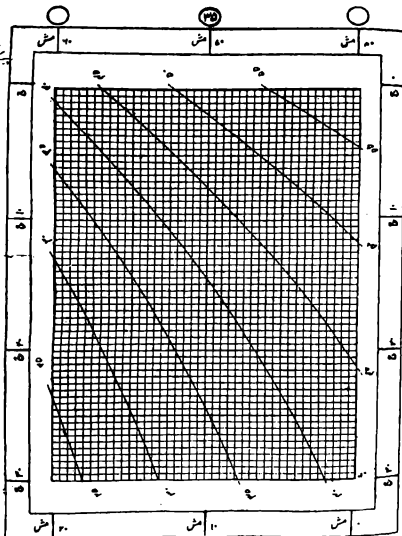

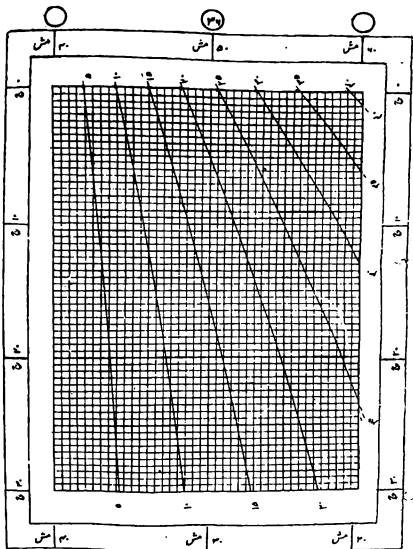

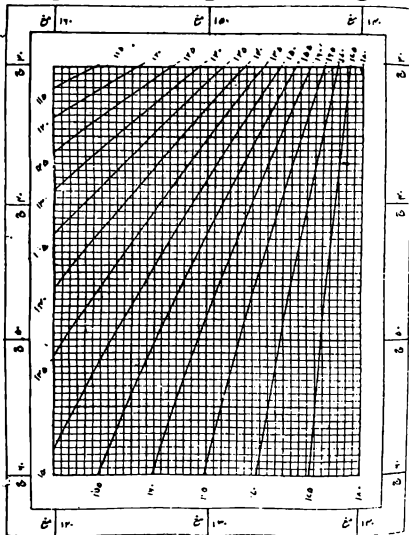

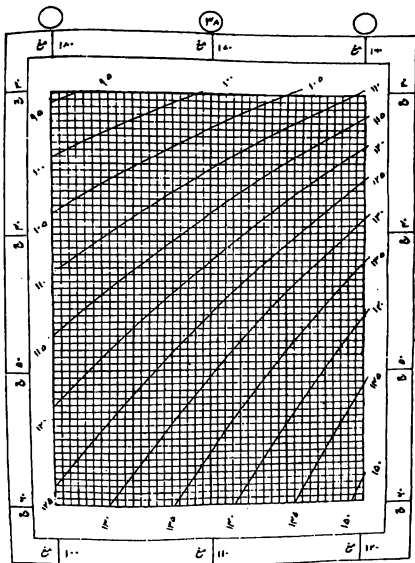

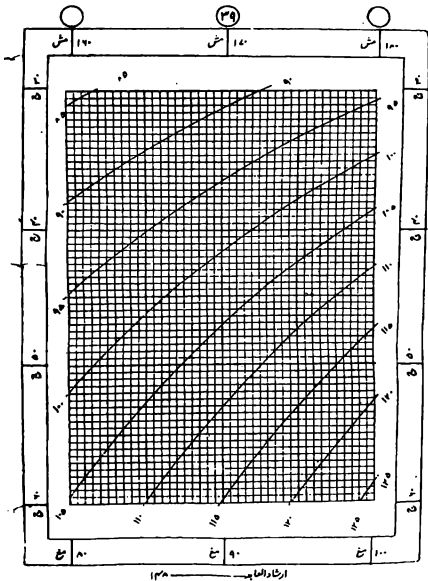

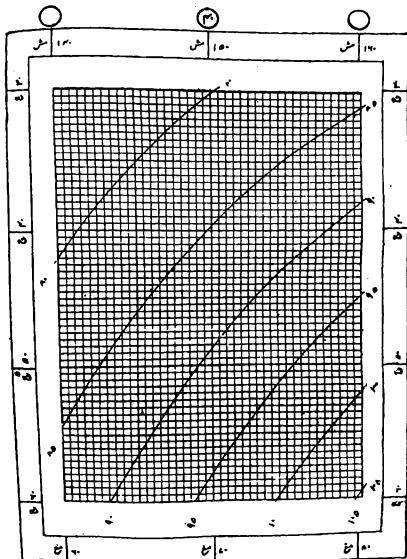

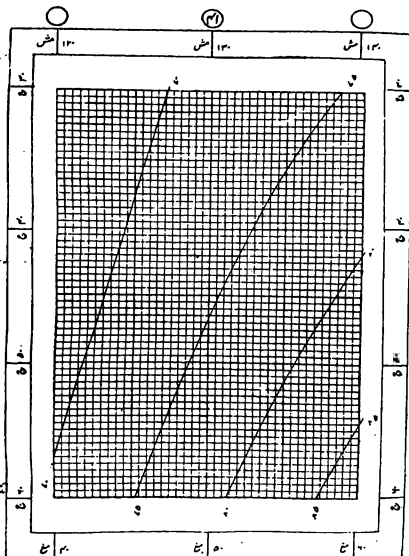
(۳۶)

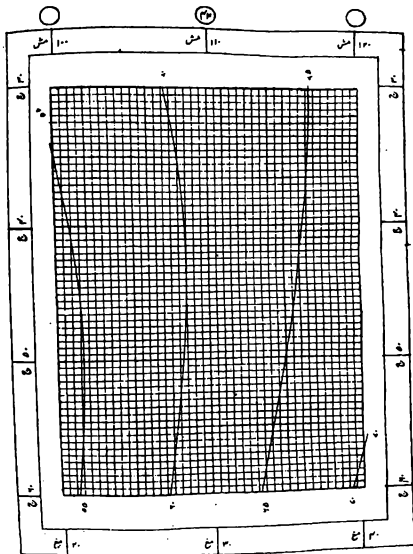

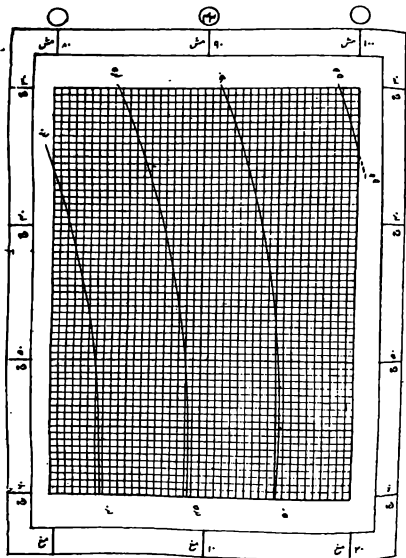

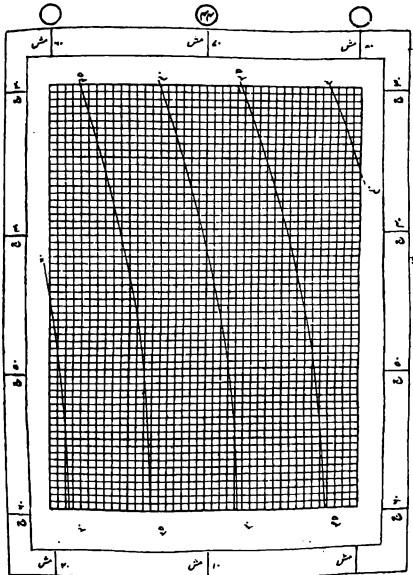

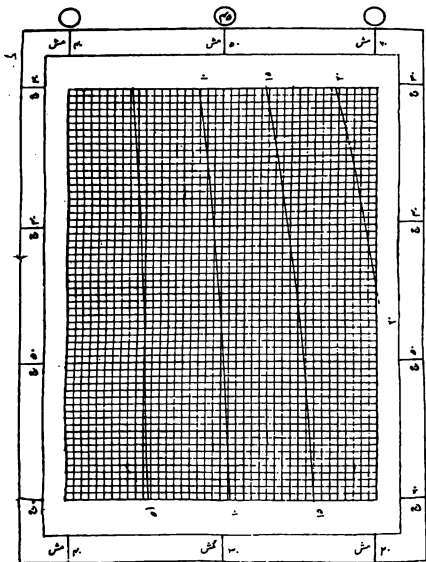

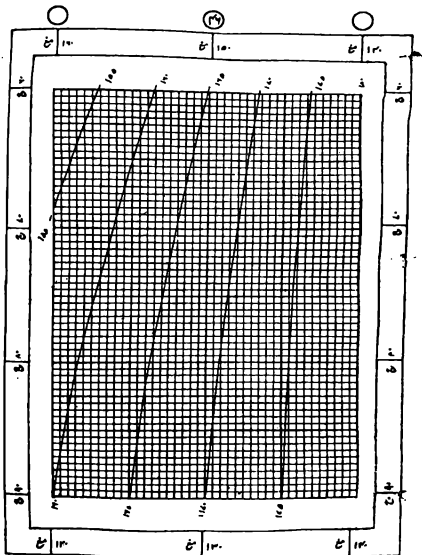

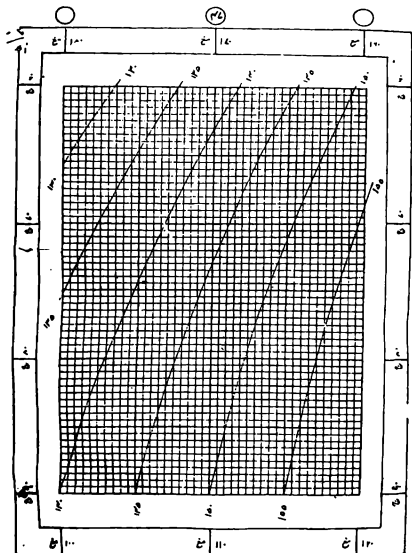

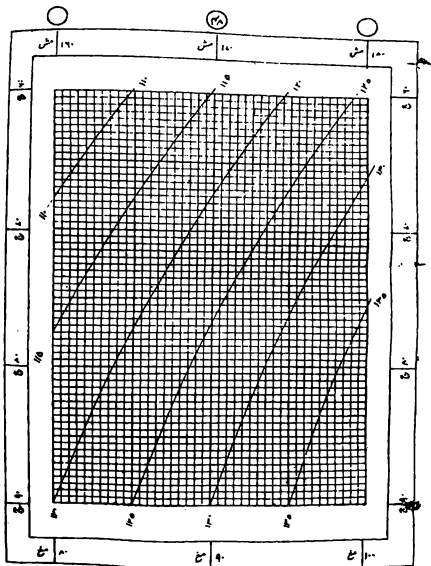

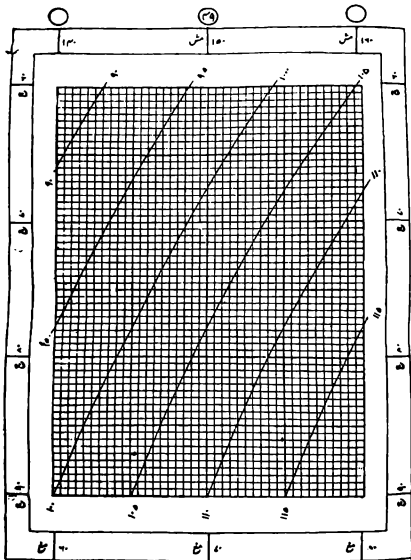

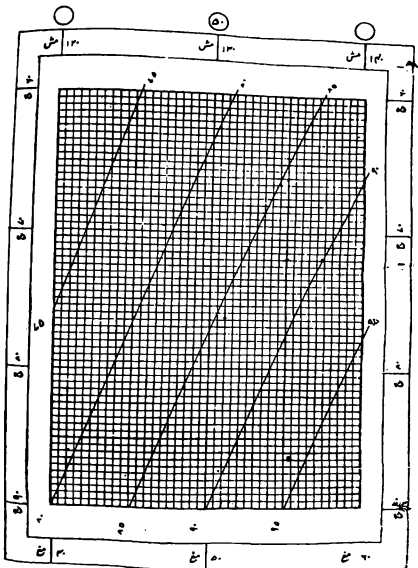

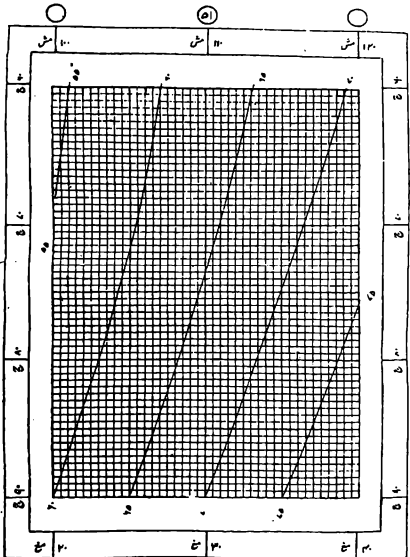

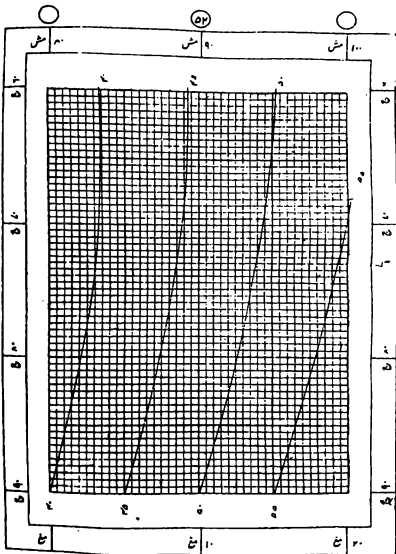

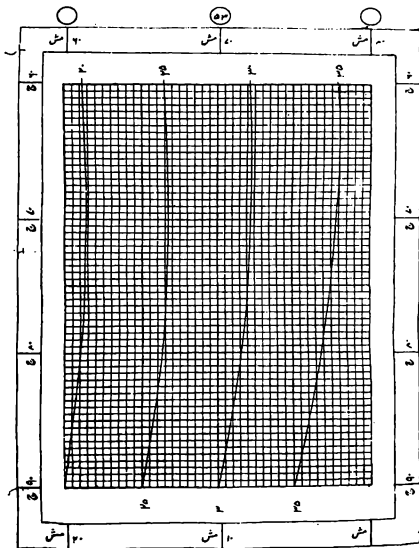

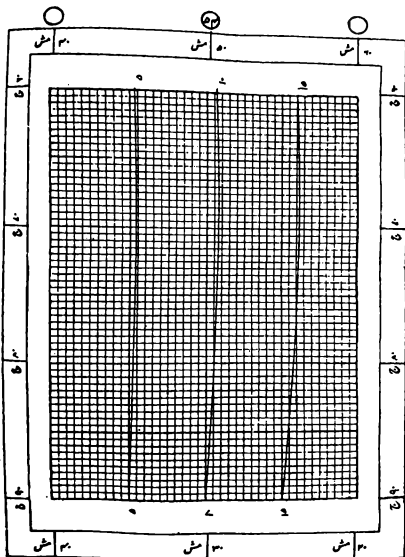

PRAYER SCHEDULE COMPARISON

[illegible]

Prayer Schedule Computation

```

FOR PERPETUAL CALENDAR, FEBRUARY 29 AND MARCH 1 HAVE SAME TIMES
N=1
IF (I.EY.60 .AND. YEAR .EQ.0) N=I-1
CALL HOUR(N,TIN(I,J),COALT(J))
COALT(J)=ATAN(TANR+TAN(COALT(J))
DO 10 J=1,6
IF (J.EQ.3) GC TC 10
TIMEB(N,COALT(J),TIMEB(J))
TIN(I,J)=T
TIMEB(J)=T
C IF TIME INDETERMINABLE, APPOX. TIMEB(J)=1,2,21,22,23 FOR J=1,2,4,5,6
IF (T.EY.24.0) TIMEB(J)=(J-1)/3*17+J
100 CONTINUE
105 CONTINUE
C CORRECT FOR DAYLIGHT SAVING TIME
IF (FINDST.EQ.0) GO TO 123
DO 110 I=BEIGST,FINDST
DO 110 J=1,6
110 TIN(I,J)=TIN(I,J)+1.0
C SCHEDULE COMPUTED. NOW PRINT IT OUT
120 NDAYS0=1
DO 300 N=1,6
C IF AFTERNOON PRINTED (IMPOSSIBLE TIME), NOTE1 WILL BE NONZERO
NOTE1=0
CALL TITLE(N,NAME,YEAR,ICST,DISEC)
DO 210 N=1,3
N=NDSETH(3+N-3+N)
NDAYS1=NDAYS0+1+ND
DO 220 L=NDAYS0,NDAYS1
DO 210 J=1,6
C TIME CONVERSION TO A.M. AND P.M. SCORS AND SCORED MINUTES
T=TIN(L,J)
HOUR=T
MINUT=60.0*(T-INT(T))+0.5
IF (MINUT.LT.60) GO TO 204
MINUT=5
HOUR=HOUR+.5
200 IF (HOUR.GT.12) HOUR=HOUR-12
210 CALL HMIN(HOUR,MINUT,CON(1,6*6-6*J,L+1-NDAYS0))
220 CONTINUE
NDAYS0=NDAYS1+1
IF (ND.EQ.31) GO TO 235
ND1=ND+1
DO 230 L=ND1,11
DO 230 J=1,6
C BLANK OUT TIME CY NOT-EXISTENT DATE
230 CALL HMIN(-1,0,HT(1,6*6-6*J,L))
235 CONTINUE
WRITE(4,340) (L,((HUR(N,J,L),N=1,6),J=1,6),L,((HUR(N,J,L),
1 N=1,6),J=7,12),L,((HUR(N,J,L),N=1,6),J=13,19),L=1,31)
240 FORMAT(3(HE,12,1E,12A1,1E,20A1))
IF (NOTE1.EQ.0) GC TC 300
WRITE(4,345)
245 FORMAT(2(1E,1),3E,*) TIME NOT COMPUTABLE. ON THIS DATE AT*,
1 THIS LOCATION, THE SUN DOES NOT 'JAH' ATTAIN THE ',
2 POSITION CONVENTIONALLY USED TO DEFINE THIS PRAYER TIME.
300 CONTINUE
C QIBLA INDICATOR CHART MAKING. STOP IF ONLY SCHEDULE DESIRED
320 IF (ISO.LE.1) GO TO 1
DO 400 I=-1,NDAYS
C FOR PERPETUAL QIBLA CHART, FEBRUARY 29 AND MARCH 1 HAVE SAME TIMES
N=1
IF (I.EY.60 .AND. YEAR .EQ.0) N=I-1
DO 350 J=1,6
TIN(I,J)=TANR+TANR+FX/4.0*(J-1))
350 CONTINUE
360 CONTINUE
CORRECT FOR DAYLIGHT SAVING TIME
IF (FINDST.EQ.0) GO TO 404

```

Prayer Schedule Computation

```

    ON 405 T=HOURST,PTMNT
    GO 405 J=1,9
    405 TIR(I,J)=TIR(I,J)+1.0
    408 CONTINUE
C QTLA CRASH COMPUTED. NOW PRINT IT OUT
    WRATE=1
    DO 100 I=1,6
    CALL TITL2(I,NAME,TIME,TEST,DIRC)
    DO 435 M=1,2
    M=MODNETH(2*M-2+M)
    MDATE1=MDATE30-1+M
    DO 420 L=MDATE1,MDATE1
    DO 410 J=1,8
    T=TIR(I,J)
    HOUR=T
    MINUT=40.0*(T-INT(T))+0.5
    IF (MINUT.LT.60) GO TO 409
    MINUT=0
    HOUR=HOUR+1
    409 CALL HRTIR(HOUR,MINUT,400(I,8*M-8+J,L+1-MDATE1))
    410 CONTINUE
    420 CONTINUE
    MDATE=MDATE1+1
    IF (MD,EO,31) GO TO 425
    M1=MD+1
    DO 430 L=MD1,31
    DO 430 J=1,8
C BLANK OUT TIME OF NON-EXISTENT DATES
    430 CALL HRTIR(-1,0,TUR(1,8*M-8+J,L))
    435 CONTINUE
    WRITE(6,440) (L,((TUR(X,J,L),X=1,6),J=1,8),L,((TUR(X,J,L),
    1 X=1,6),J=9,16),L=1,31)
    440 FORMAT(1X,4(1X,6A1),1X,9(1X,6A1))
    500 CONTINUE
    GO TO 1
    600 WRITE(6,610)
    610 FORMAT('1')
    STOP
    *END
C
C
    SUBROUTINE HRTIR(HOUR,MINUT,M)
C FOR STRING NUM,IS IN M PCH HOUR AND MIN
C IF HOUR TOO LARGE (IMPOSSIBLE TIME), MAKE STRING AN ASTERISK
C AND MAKE NOTE1 NON-ZERO TO MAKE THIS SITUATION
C IF HOUR IS NEGATIVE(NO SUCH DATE), THEN MAKE STRING BLANK
    (WRITE HOUR
    LOGICAL=1 M(6),SIG(10)/100,101,102,103,104,105,106,107,108,109/
    LOGICAL=1 BLANK/IN //,STAR/IN //,COLOR/IN //,
    COLOR //NOTE1/ NOTE1
    DO 5 I=1,6
    5 M(I)=BLANK
    IF (HOUR.LT.0) RETURN
    M(6)=STAR
    M=HOUR
    IF (M.LT.240) GO TO 7
    NOTE1=1
    RETURN
    7 L=M/100
    IF (L.NE.0) M(1)=SIG(L+1)
    M=MOD(M,100)
    IF (L.NE.0 .OR. M/10.NE.0) M(2)=SIG(M/10+1)
    M(7)=SIG(MOD(M,10)+1)
    M(6)=COLOR
    M(5)=7777777777777777
    M(4)=SIG(MOD(MINUT,10)+1)
    M(3)=SIG(MOD(MINUT,10)+1)
    RETURN
    END

```

* Prayer Schedule Computation *

```

SUBROUTINE 3074 (NDAY, TIME07, COALT)
  COMPUTE TIME OF DAY NO. NDAY IS THE CON. SUN'S COALTITUDE IN COALT
  FOR DAY NO. NDAY OF YEAR
  REAL LAT, LONG, LOCNT, LCRGN, LSTON
  COMMON /YATE/PI
  COMMON /AST/OSL, DRACHN, DRLCNG, ANCHO, SMLNGO, C1, C2, DELSID, SIGHTO
  COMMON /POS/LAT, LATD, LATN, LONG, LCGD, LONCH, LSTON
  SMLNGO = SUN'S REAR LONGITUDE, SLNGO = SUN'S TRUE LONGITUDE
  LOCNT = LOCAL MEAN TIME OF DAY
  LCRGN=LONG*12./PI
  DAYS=NDAY+(12.0*LONG)/24.
  ANCHLY=ANCHO+CHACHN*DAYS
  SMLNG=SMLENGO+DELONG*DAYS
  SLOWO=SMLNG+C1*SIN(180*LY)+C2*SIN(ANCHLY*2)
  PA=ATAN2(COS(ORL)*SIN(SLNG),COS(SLNG))=12./PI
  IF (PA.LT.0.) PA=PA+24.0
  DECL=ASIN(SIN(ORL)*SIN(SLNG))
  LOCNT=PA-DECLSID*DAYS-SIGHTO
  TIMEO7=LOCNT+LONG-LSTON
  IF (TIMEO7.LT.0.) TIMEO7=TIMEO7+24.0
  IF (TIMEO7.GT.24.0) TIMEO7=TIMEO7-24.0
  COALT=ABS(LAT-DECL)
  RETURN
END

C
C
  * SUBROUTINE TIME(NDAY, COALT, TIME0)
  RETURNS TIME OF DAY NO. NDAY OF YEAR WHEN SUN'S COALTITUDE IS COALT
  IF NO SUCH TIME, THEN RETURNS A LARGE NUMBER.
  TIME0 IS APPROXIMATE TIME OF PHERCHEN
  REAL LAT, LONG, LOCNT, LCRGN, LSTON
  COMMON /YATE/PI
  COMMON /AST/OSL, DRACHN, DRLCNG, ANCHO, SMLNGO, C1, C2, DELSID, SIGHTO
  COMMON /POS/LAT, LATD, LATN, LONG, LCGD, LONCH, LSTON
  SMLNG = SUN'S REAR LONGITUDE AT TIME0, SLNGO = TRUE LONGITUDE
  RA = SUN'S RIGHT ASCENSION, SINDCL = SIN(SUN'S DECLINATION)
  RA = SUN'S HOUR ANGLE WEST
  LOCNT = LOCAL MEAN TIME OF PHERCHEN
  TIME=1.0E7
  LCRGN=LONG*12./PI
  DAYS=NDAY+(TIME*LCRGN)/24.0
  ANCHLY=ANCHO+CHACHN*DAYS
  SMLNG=SMLENGO+DELONG*DAYS
  SLOWO=SMLNG+C1*SIN(ANCHLY)+C2*SIN(ANCHLY*2)
  PA=ATAN2(COS(ORL)*SIN(SLOWO),COS(SLOWO))=12.0/PI
  IF (PA.LT.0.) PA=PA+24.0
  SINDCL=SIN(ORL)*SIN(SLNGO)
  COSRA=(COS(COALT)-SINDCL*SIN(LAT))/(SIN(1.0-SINDCL**2)*COS(LAT))
  IF (COS(RA)>1. THEN TIME CANNOT BE EVALUATED
  IF (ABS(COSRA).GT.1.0) RETURN
  RA=ARCCOS(COSRA)*12.0/PI
  IF (TIME.LT.12.0) RA=24.0-RA
  LOCNT=PA+RA-DELSID*DAYS-SIGHTO
  TIME=LOCNT+LONG-LSTON
  IF (TIME.LT.0.) TIME=TIME+24.0
  IF (TIME.GT.24.0) TIME=TIME-24.0
  RETURN
END

C
C
  SUBROUTINE TITLE(N, NAME, YEAR, TEST, CIPFC)
  PRINT TITLE FOR SCHEDULE, DIRECTLY SECTION NO. N
  INDY = 1 IF ALLIGHT SAVING ADJUSTMENT ECH, 0 OTHERWISE
  DIRIC = DIRECTION OF CIPFC, EASTWARD FROM NORTH IS POSITIVE
  INTEGER YEAR, CIPFC, SMLNG, LOCALAT, SINDCL, ORL, QIBN
  REAL LAT, LONG
  LOGICAL LAT*Q, LCGD*Q, LSTON*Q, LSTON*Q
  DIRECTION NAME*17

```


PPRPR Schedule Computation

```

C C1,C2 = COEFFICIENTS IN EQUATION OF CENTER
DOUBLE PRECISION YMOD,DATAN
DOUBLE PRECISION T,OP1,DDEG,SEC,DRAD,DEGSE,ELONG,OPCLNG,DE
COMMON /ASTR/DEL, DRADOP, D41000, ANON0, S41000, C1,C2, DELSID, E10TH0
DRAD(DDEG*PI) = DRAD(DDEG*PI, 360.000) * CFI/180.000
S41000(1200,MIN,SEC) = DDEG*MIN/60.000 + SEC/3600.000
YMOD0(INCH0, YTH, SEC) = DDEG(INCH0, E10, 31C)
CFI = DATAN(1.300) * 4.000
PI = 3.141592653589793
UT=UTFI
YEATS=(MYEAR-1900) * 365 + (MYEAR-1901)/4
T=(YEATS-0.500)/36525.000
YBL=DRAD(DDEG(23,27,8.2600))-DDEG(0,0,46.84500)*T)
YHARGN=DRAD(DDEG(35999,2,59.1600)/36325.000)
Y41000=DRAD(DDEG(3600,46,8.1300)/36325.000)
DE=DRAD(DDEG(279,41,48.0400) + DDEG(0,C,1.04900)*T) +
1 DRAD(DDEG(15000,46,8.1300)*T)
Y41000=DRAD(DE,2.000*PI)
DE=DRAD(YMOD0(350,26,33.000) - DDEG(0,0,.5000)*T) +
1 DRAD(DDEG(35999,2,59.1600)*T)
ANON0=DDEG(DE,2.000*PI)
Y41000=DRAD(ANON0(2400,3,4.54200)/36325.000)
DE=DRAD(ANON0(4,38,45.81600) + DDEG(0,0,0.0000)*T,24.000)
S41000=DRAD(DE,24.000)
C1=DRAD(DDEG(1,55,10.0720) - DDEG(0,0,17.2420)*T -
1 DDEG(0,0,0.05200)*T)
C2=DRAD(DDEG(0,1,12.33900) - DDEG(0,0,0.36100)*T)
RETURN
END

C
C
SUBROUTINE DAYLIT(YEAR,LEAP,TEST,BEGIN,FINISH)
C FINDS WHETHER YEAR IS LEAP (LEAP = 1 IF YES, 0 IF NO).
C IF TEST IS NON-ZERO, THIS ALSO
C COMPUTES DAY NO. FOR DAYLIGHT SAVING TIME START AND END
C DAY NO. OF LAST SUNDAY OF APRIL (BEGIN) AND
C DAY NO. OF LAST SATURDAY OF OCTOBER
C INPUTS YEAR,BEGIN,FINISH,APR30,CCT31
LEAP=0
*4=MOD(YEAR,400)
*1=MOD(YEAR,100)
IF ((44-70.0 * C2. 81.0E.0 .AND. SEC(YEAR,4).EQ.0) LEAP=1
IF (TEST.NE.0) GO TO 5
C 40 ADJUSTMENT FOR DAYLIGHT SAVING TIME (YEAR ZERO FOR PERPETUAL)
BEGIN=367
FINISH=0
*70000
5 IF (YEAR.NE.0) GO TO 10
C DAYLIGHT SAVING TIME IS PERPETUAL CALENDAR. MAY 1 YEAR OCT 31
BEGIN=11+29+31+30+1
FINISH=DDEG(1+31+30+31+31+30+31)
RETURN
C 400-ZERO YEAR. FOR ANNUAL CALENDAR
JAP0,APR30,OCT31 = DAY OF WEEK ON THOSE DATES (PFI=0,BAT=1,SUN=2,...)
C 400+30,NOCT31 = NO. OF DAY IN YEAR ON THOSE DATES
10 JAP0=MOD(34/100+124+1+41+41+4-LEAP,7)
APR30=31+2+LEAP-31-30
OCT31=365+LEAP-31-30
APR30=MOD(APR30-JAP0,7)
OCT31=MOD(NOCT31-JAP0,7)
*70000
IF (BEGIN.GT.4APR30) BEGIN=BEGIN-7
FINISH=NOCT31+1-OCT31
IF (FINISH.GT.4OCT31) FINISH=FINISH-7
*70000
END

```

*0001000 QIBLA(7)

Prayer Schedule Computation

```

C RETURNS DIRECTION OF QIBLA I.E. SADIANS. EASTWARD FROM NORTH IS POS.
REAL LAT, LONG, LONGD, LATD
C LONGD, LATD ARE LONG AND LAT OF MECCA IN SADIANS
COMMON /DATE/ PI
COMMON /POSN/ LAT, LATD, LATN, LONG, LONGD, LONGN, LATD
DATA LONGD, LATD /-6437684, -3743731/
DIFLONG=LONG-LONGD
OTBLA=ATAN2(SIN(DIFLONG), COS(LAT)*TAN(LATD)-SIN(LAT)*COS(DIFLONG))
RETURN
END

C
C FUNCTION TSHAD(YEAY, DHAHQ)
C RETURNS TIME WHEN SHADOW HAS GIVEN INCREASING CLOCKWISE TO NORTH
C IF AT SUCH TIME, THEN RETURNS A LARGE NUMBER
REAL LAT, LONG, LONGD, LATD, LONGN, LATN
COMMON /DATE/ PI
COMMON /ASTR/ OBL, DNABO, DELSIG, ANCHO, SELWAO, C1, C2, DELSID, SINDRO
COMMON /POSN/ LAT, LATD, LATN, LONG, LONGD, LONGN, LATD
TSHAD=1.0E7
C FIRST CASE: SUN'S AZIMUTH BETWEEN 0 AND 360 DEGREES, THEN BETWEEN
-180 AND +180. IF AZIMUTH IS POSITIVE, TIME IS A.M., ELSE P.M.
C APPROXIMATE TIMES ARE 8 AM AND 4 PM.
AETHN=360(DHAHQ*3.0*PI, 2.0*PI)
TSHAD=0.0
IF (AETHN.LT.PI) GO TO 20
AETHN=2.0*PI-AETHN
TSHAD=18.0
20 LONGN=LONG+12./PI
DAYS=WDAY*(TSHAD+LONGN)/24.0
ANOHLY=ANOH+DAYS*ANON+DAYS
S1L40=S1LNO+9*LONG+DAYS
S10G=S1LNG+C1*SIN(AETHN)+C2*SIN(AETHN*2)
NA=ATAN2(COS(OBL)*SIN(S1L40), COS(S10G))+12.0/PI
IF (NA.LT.0.) NA=NA+24.0
SINDCL=NA*(OBL)*SIN(S10G)
DECL=ARCSIN(SINDCL)
THETA1=ATAN2(COS(LAT)*COS(AETHN), SIN(LAT))
THETA2=ARCCOS(SIN(DECL)*COS(THETA1)/SIN(LAT))
C GIVE POSITIVE TWO VALUES OF COALT. SELECT THE LARGER ONE SO
C THAT WE HAVE COALT <= 90.4) DEGREES (I.E. SUN ABOVE HORIZON)
COALT1=AMOD(2.0*PI+THETA1+THETA2, 2.0*PI)
COALT2=AMOD(9.0*PI+THETA1-THETA2, 2.0*PI)
IF (AMIN(COALT1, COALT2).GT.50.87/180.0*PI) RETURN
COALT=AMIN(COALT1, COALT2)
IF (COALT.GT.90.87/180.0*PI) COALT=ARCSIN(COALT1, COALT2)
COSNA=COS(COALT)-SIN(DECL)*SIN(LAT)/COS(DECL)/COS(LAT)
IF (ABS(COSNA).GT.1.0) RETURN
NA=ARCCOS(COSNA)+12.0/PI
IF (TSHAD.LT.12.0) NA=24.0-NA
LCHRT=NA+NA-DELSID*DATE-SINDRO
TSHAD=LOCNT+LCHRT-LATD
IF (TSHAD.LT.0.) TSHAD=TSHAD+24.0
IF (TSHAD.GT.24.0) TSHAD=TSHAD-24.0
RETURN
30 IF (N.VP.0) 4*TURN
P=1
SOL=PT-SCL
GO TO 40
P=2
C
C SUBROUTINE TITIE2(N, NAME, YEAR, IDST, DIREC)
C TITLES FOR QIBLA INDICATOR CHART
INTEGER YEAR, DIR(4), SCWING, SCW141, SCW142, QIBD, QIBN
REAL LAT, LONG
LOGICAL LATEY(6), LCHGD(6), QIIC(6)
DIMENSION NAME(7)
COMMON /DATE/ PI

```

Prayer Schedule Computation

9

```

COMMON/POSQ/LAT,LATQ,LATN,LOGQ,LOGQD,LOGND,LSTQN
DATA DIR/1N2,1N2,1N2,1N2,1N2/
DEGREE(X)=X*180.0/PI
CALL HRRIN(XAS(LATQ),LATN,LATDN)
SINLAT=DIB(3)
IF (LAT.LT.0.) SINLAT=DIB(4)
CALL HRRIN(IABS(LOQD),LQNGH,LOGND)
SQNLNG=DIR(2)
IF (LONG.LT.0.) SQNLNG=DIB(1)
ABSQI=ABS(DIRSC+190.0/PI)
QIBD=ABSQIB
QIBN=60.0*(ABSQIB-INT(ABSQIB))+0.5
IF (QIBN.LT.60) GO TO 35
QIBN=0
QIBD=QIBD+1
35 CALL HRRIN(QIBD,QIBN,QIBN)
SINQIB=DIB(1)
IF (DIRSC.LT.0.) SQQIB=DIB(2)
IF (YEAR.EQ.0) GO TO 40
WRITE(6,37) YEAR,DATE
37 FORMAT(1H// 1X/,40X,I4,' A.D. QIBLA INDICATOR FOR ',7A4)
GO TO 45
40 WRITE(6,42) NAME
42 FORMAT(1H// 1X/,40X,'PERPETUAL QIBLA INDICATOR FOR ',7A4)
45 WRITE(6,44) LATDN,SINLAT,LQNGH,SQNLNG,QIBN,SQQIB
48 FORMAT(1X/31X,'LATITUDE =',6A1,1X,A1,6X,'LONGITUDE =',
1 1X,6A1,1X,A1,6X,'QIBLA =',6A1,1X,A1,' (FROM N)')
WRITE(6,49)
49 FORMAT(2(1X/),37X,'TIME WHEN QIBLA IS AT GIVEN ANGLE TO SHADOW',
1 1 ' OF VERTICAL OBJECT'//40X,1X,'(0 INDICATES NO SUCH TIME OF ',
2 2 ' THAT DAY)')
GO TO (1,2,3,4,5,6),2
1 WRITE(6,21)
21 FORMAT(2(1X/),29X,'J A N U A R Y',51X,'F E B R U A R Y')
GO TO 100
2 IF (YEAR.EQ.0 .AND. IDST.NE.0) WRITE(6,51)
51 FORMAT(2(1X/),40X,'(IN APRIL, ADD ONE HOUR TO ALL TIMES',
1 1 ' AFTER LAST SATURDAY)')
WRITE(6,22)
22 FORMAT(2(1X/),31X,'M A R C H',56X,'A P R I L')
GO TO 100
3 WRITE(6,23)
23 FORMAT(2(1X/),31X,'M A Y',59X,'J U N E')
GO TO 100
4 WRITE(6,24)
24 FORMAT(2(1X/),32X,'J U L Y',56X,'A U G U S T')
GO TO 100
5 IF (YEAR.EQ.0 .AND. IDST.NE.0) WRITE(6,52)
52 FORMAT(2(1X/),35X,'(IN OCTOBER, SUBTRACT ONE HOUR FROM ALL',
1 1 ' TIMES AFTER LAST SATURDAY)')
WRITE(6,25)
25 FORMAT(2(1X/),27X,'S E P T E M B E R',50X,'O C T O B E R')
GO TO 100
6 WRITE(6,26)
26 FORMAT(2(1X/),26X,'N O V E M B E R',50X,'D E C E M B E R')
100 WRITE(6,120)
120 FORMAT(1X/6X,59(1H-),6X,59(1H-)/6X,
1 1 2(6X,'ANGLE (DEGREES) CLOCKWISE FROM SHADOW TO QIBLA',13X)/
2 2 2(6X,'DAY 0 45 90 135 180 225 270
3 315 ')/,6X,59(1H-),6X,59(1H-))
RETURN
END

```


Prediction of Crescent's Visibility

```

REAL LAT, LONG, LONGN, ISTCN
REAL QNMA, QNLA, QOCL, MAZIN, MALT, NAZIS1, NALT1
COMMON /NATH/ PI
COMMON /PCRN/ LA, LAO, LATY, LONG, LONGD, LONGN, LSTCN
COMMON /INTS/ MDAY, STSUS, UTICF, STIRN, STCVL, UTCVL
COMMON /COORD/ QOCL, QNLA, MAZIN, QNMA, QOCL, QNLA, MALT, NAZIS1,
1  NALT1
INTEGER DATE(3), MEVNUN(5), CONLAT, SORING, SCNDAY, SECDST, FIDST
INTEGER ST(6)/18, 18, 18, 18, 18, 18/
INTEGER MONTH(12)/JAN, FEB, MAR, APR, MAY, JUN, JUL
1  AUG, SEP, OCT, NOV, DEC /
REAL R POOR, POOR //, SOR, SCRE //,
1  HIGH, HIGH //, VSULTY
RADIAN(X) = X*PI/180.0
DEGREE(IDEG, MINUTE) = ISIGN(MINUTE, IDEG)/60.0 + IDEG
10 BEGIN 7
C READ DATE AND TIME OF ASTROCHEICAL "NEW MOON".
  READ (5, 20, END=260) MEVNUN
20 FORMAT(5I4)
C READ DATE FOR WHICH CRESCENT OBSERVATION DATA IS TO BE COMPUTED
100 READ (5, 105, END=260) IY, AR, INCHN, ICATE, NIJDAT
105 FORMAT(3I4, 2X, 5A4)
C TEST IF END OF SET OF DATES FOR WHICH PRESENT "NEW MOON" TIME
C IS APPLICABLE. END SENTINEL WAS YEAR = 0 IN DATE.
  IF (IYEAR.EQ.0) GO TO 10
C NOT A SENTINEL BUT A GOOD DATE. PRINT TABLE HEADING AND COMPUTE.
  WRITE (6, 106) NIJDAT, MONTH(INCHN), ICATE, IYEAR
106 FORMAT(14I, 40X, 'DATA FOR CRESCENT OBSERVATION'/,
1  140, 'END OF ', 5A4/1X, A3, I, ', ', I4)
  WRITE(6, 110)
110 FORMAT(140, 63X, 'MOON', 14X, 'S POSITION AT SUNSET', 4X,
1  '→ AT CIVIL TWILIGHT', 60X, 12(' '), 1X, 12(' ') / 24X, 'LAT', 5X,
2  'LONG', 2X, 'SUNSET', 1X, 'RCCSSET', 1X, 'CIVILT', 2X, 'AGE',
3  2X, 'AZINTN', 1X, 'HOP 30', 1X, 'ALTIT', 2X,
4  'ANGLE', 1X, 'AZINTN', 1X, 'ALTIT', 1X, 'VSULTY', 2X, 'CHIT'
5  1X, 'PLACE', 17X, 'DC 44', 3X, 'DN RM', 3X, 'NB RM', 3X, 'NB RM', 2X,
6  'HR 44', 2X, 'HOURS', 1X, 'FROM 4', 1X, 'FR SUN', 2X, 'DEG',
7  2X, 'FR SUN', 1X, 'HOP 30', 2X, 'DEG', 2X, 'CHABCS', 2X, 'JIFF'
8  /1X, 20(' ') , 2X, 6(' ') , 1X, 7(' ') , 1X, 6(' ') , 1X, 7(' ') ,
9  1X, 6(' ') , 1X, 5(' ') , 1X, 4(' ') , 1X, 6(' ') , 1X, 5(' ') ,
10 1X, 6(' ') , 1X, 5(' ') , 1X, 5(' ') , 1X, 7(' ') , 2X, 4(' ')
115 READ (7, 120, END=250) RALT, LATC, LATN, LONGD, LONGN, LSTD, LSTN, IDST
120 FORMAT(5A4/61X/4X, I4)
  CALL CRST(IYEAR)
  LAT=AR*PI/180.0
  LONG=QOCL+(DEGREE(LATD, LATN))
  LSTCN=DEGREE(LSTC, LSTN)/15.0
C FIND BEGINNING AND END OF DAYLIGHT SAVING PERIOD
  CALL DAYLT(IYEAR, LPAP, ICST, SECDST, FIDST)
C FIND DAY NUMBER ON GIVEN DATE.
  MDAY=CONLAT(IYEAR, IYCHN, IDATE, L1, ..)
C FIND SUNSET TIME, CIVIL TWILIGHT TIME, MOON'S POSITION AT
C SUNSET AND AT CIVIL TWILIGHT, AND RCCSSET TIME.
  CALL SUNSET
  CALL CIVIL
  CALL RPOSIT
  CALL RPOS1
  CALL RUSSET
C PREPARE FOR PRINTING THE OBSERVATIONAL DATA
  LATAR=IAR*(LATD)
  SOLAR=SYN(1)
  IF (LATD.LT.0) SOLAR=SYN(2)
  LATN1=LATN/10
  LATN2=MOD(LATN, 10)
  LONGAR=IAR*(LONGD)
  SOLNG=SYN(4)
  IF (LONGD.LT.0) SOLNG=SYN(3)
  LONGN1=LONGN/10

```

Prediction of Crescent's Visibility

```

1CNDONJ=NCND(LONGY,10)
C  P=POPN DATLTHI SAVING TIME ADJUSTMENT.
  IF (NDAY.LT.800000) .OR. VDAY.GE.FINDST) GO TO 223
  STON=STON+1.0
  STON=STON+1.3
  STCVL=STCVL+1.0
220 INRSUN=STON
C  COMPUTE TIME LXC A.M. OF F.M. NCPS ASD (RCONTC) MINUTES.
  NRSUN=(STON-INRSUN)*60.0+0.5
  IF (NRSUN.LT.60) GO TO 222
  NRSUN=0
222 INRSUN=INRSUN+1
  INRSUN=INRSUN-12
  NRSUN1=NRSUN/10
  NRSUN2=MOD(NRSUN,10)
  INRCVL=STCVL
  INRCVL=(STCVL-INRCVL)*60.0+0.5
  IF (INRCVL.LT.60) GO TO 223
  INRCVL=0
223 INRCVL=INRCVL+1
  INRCVL=INRCVL-12
  INRCVL1=INRCVL/10
  INRCVL2=MOD(INRCVL,10)
  INRSUN=STON
  INRSUN=(STON-INRSUN)*60.0+0.5
  IF (INRSUN.LT.60) GO TO 224
  INRSUN=0
224 INRSUN=INRSUN+1
  INRSUN=INRSUN-12
  IF (INRSUN.LT.12) GO TO 230
  APPN=STN(6)
  INRSUN=INRSUN-12
230 INRSUN1=INRSUN/10
  INRSUN2=MOD(INRSUN,10)
C  COMPUTE MOON'S AGE AT SUNSET
  AGE=UTLUN-(INRSUN(5)/60.0+INRSUN(4))
  1  (VDAY-PUNDT (NRSUN(1),NRSUN(2),NRSUN(3),LEA))=24.3
  DATES=AGE(DATE)
  SOWDAX=STN(1)
  IF (DATE.LT.5.0) SOWDAX=STN(2)
  THRCSN=(-0.97143Y-2*DATES-0.13714Z-1)*DATES+10.3743
  CIPPER=(HALT-THRCSN)/THPISH
  VSBLTY=SCSE
  IF (DIFFER.LT.-0.1) VSBLTY=POOR
  IF (CIPPER.GE.0.1) VSBLTY=HIGH
  WRITE (6,240) TYPE,LATAS,LATN1,LATN2,SOLAT,INCLPS,LONGN1,
  1  LONGN2,SGVLN,INCLN,INCLN1,INCLN2,INCLN3,INCLN4,INCLN5,
  2  ANFN,INRCVL,INRCVL1,INRCVL2,
  3  AGE,DATE,DATES,SCDAX,HALT,ARGOST,DATEIN,HALT1,VSBLTY
  4  ,DIFFER
240 FORMAT(1X,54X,2X,12,' ',2X,1A,1X,12,' ',2X,1A,1X,12,' ',2X,1,
  1  ' ',2X,12,' ',2X,1A,1X,12,' ',2X,1,' ',2X,1,' ',
  2  1X,P5-1,1X,P5-1,' ',1X,P5-1,A1,1X,P5-1,1X,
  3  P5-1,2X,P5-1,' ',1X,1X,P5-1,2X,A6,1X,P5-1)
  GO TO 115
250 REWIND 7
  GO TO 120
260 WRITE(6,270)
270 FORMAT(1H)
STOP
END
C
C
FUNCTION WDAY(Y,M,D,LEA)
C  RETURNS DAY NO. IN YEAR Y OF DATE D IN PCYR N
C  LEA=1 IF YEAR IS LEAP, 0 IF NON-LEAP
  INTCYR=Y,M,D,LEA
  WDAY=D+(M-1)*30+3*Y/4-(Y*7)/10+(2-17*Y)
  RETURN

```


Prediction of Crescent's Viability

6

```

DELTA = (ALMA1 - ALMA0) / DELTA
IF (DELTA.LT. -0.3) DELTA = DELTA + 2.0 * PI / CELMA
IF (DELTA.GT. +0.3) DELTA = DELTA - 2.0 * PI / CELMA
UTM0 = UT100 + DELT13
10 IF (DELTA.LT.0.005) GOTO 20
ALMA = ALMA1
CALL SHADCL(UT100+24.0)
ALMA = ALMA1
CELMA = (ALMA1 - ALMA0) / DELTA
IF (DELTA.LT.0.0) CELMA = DELMA + 2.0 * PI / CELTA
COSLMA = (0.0023) - SIN(LAT) * SIN(NDC1) / CCS(LAT) / COS(NDC1)
IF (ABS(COSLMA) .GT. 1.0) SETDEF
ALMA1 = ARCCOS(COSLMA)
DELTA = (ALMA1 - ALMA0) / DELMA
UTM0 = UTM0 + DELT13
GO TO 10
20 STUM = UTM0 + 24.0 - LSTDM
RETURN
END

C FINDS WHETHER YEAR IS LEAP (LEAP = 1 IF YES, 0 IF NO).
C IF IDST IS NON-ZERO, THEN ALSO
C COMPUTES DAY NOS. FOR DAYLIGHT SAVING TIME START AND END.
C DAY NO. OF LAST SUNDAY OF APRIL (BEGIN) AND
C DAY NO. OF LAST SUNDAY OF OCTOBER
C IF IDST IS ZERO (DAYLIGHT SAVING TIME NOT OBSERVED), THEN MAKES
C RANGE OF DAYLIGHT DAYS FIRST BY SETTING BEGIN, FINISH = 367, 0
INTEGER YEAR, BEGIN, FINISH, APR30, OCT31
IFMT=3
Y4=MOD(YEAR,400)
N1=MOD(YEAR,100)
IF (N1.EQ.0 .OR. N1.EQ.4 .AND. Y4.EQ.0) LEAP=1
IF (IDST.NE.0) GO TO 10
C DAYLIGHT SAVING TIME NOT OBSERVED. SET DAYLIGHT RANGE TO EMPTY
BEGIN=367
FINISH=0
RETURN

C JAN0, APR30, OCT31 = DAY OF WEEK ON THESE DATES (PRI=0, SAT=1, SUN=2,...)
C APR30, OCT31 = NO. OF DAY IN YEAR ON THESE DATES
10 JAN0=MOD(N1/100+12+1+N1*71/4-LEAP,7)
APR30=31+28*LEAP-31*30
OCT31=365+LEAP-31-30
APR30=MOD(APR30+JAN0,7)
OCT31=MOD(OCT31+JAN0,7)
BEGIN=APR30+2-APR30
IF (BEGIN.GT. APR30) BEGIN=BEGIN-7
FINISH=OCT31+1-OCT31
IF (FINISH.GT. OCT31) FINISH=FINISH-7
RETURN
END

C
C
C SUBROUTINE SHADCL(UT)
C COMPUTES MOON'S GHA AND DECL AT UNIV. TIME UT ON 4DAY
C USES SERIES VALID FOR PERIOD 1800-1900 APPROXIMATELY
C REFERENCE: ALMANAC FOR COMPUTERS, 1978. (WE HAVE TRUNCATED THE
C SERIES TO OBTAIN SUFFICIENT PRECISION FOR OUR PURPOSES)
REAL LAT, LONG, LONGN, LSTON, LYSUN
REAL GHA, SLN, NDC1, PAZIN, MALT, PAZIN1, MALT1
COMMON /N1N/ PI
COMMON /PCSN/ LAT, LATD, LATH, LONG, LONGE, LONGN, LSTON
COMMON /TIMES/ 4DAY, STSUN, UTSCN, STSUN, STCT1, UTCV1
COMMON /COORD/ SDC1, SLNA, SIZIN, NGBA, FECL, SLNA, YALT, PAZIN,
1 PAZIN, ANGST, PAZIN1, YALT1
DOUBLE PRECISION DNGD, SATAN
DOUBLE PRECISION T, EPI, DRAD, DEGRF, CREG, SEC, CX

```


Declination of Crescent's Visibility

```

C 37=31999.37288600/36525.000
C 38=38514.21181500/36525.000
C 39=36000.74992200/36525.000

C COMPUTE CONSTANTS OF SUN'S ECLIPSE FOR JAN 0 OF GIVEN YEAR
C
C NDATE = TIME FROM 12 HR (NOON), JAN 0, 1900 TO 0 HR, JAN 0 OF YEAR
C T = JAHN IN JULIAN CENTURIES (UNITS OF 36525 DAYS)
C OBL = OBLIQUITY OF ECLIPTIC
C DO, DOST, DELSID = DAILY MOTION (CHANGE) IN SUN'S ANOMALY,
C      SUN'S YEAR LONGITUDE, SIGNIFICANT TIME
C G, S4LONG, S10TH0 = SUN'S YEAR ANOMALY, SUN'S YEAR LONGITUDE,
C      SIDEREAL TIME, ALL AT 0 HR, JAN 0 OF YEAR YEAR
C C1, C2 = COEFFICIENTS IN EQUATIONS OF CENTER
C OBL = OBLAD (DDEG (2, 27, 8.2400) - DDEG (0, 0, 46.84500) * T)
C S4LONG = DNOG (1, 0, 30 - 4 * T * 279.6967820 + 36000.7689220 * T, 360.000)
C DELSID = DMOG (2400, 3, 4.54200) / 36525.000
C R1 = DMOG (6, 35, 45, 81600) + DMOG (DMOG (2400, 3, 4.54200) * T, 24.000)
C S10TH0 = DMOG (0, 1, 24.000)
C C1 = DNOG (DDEG (1, 35, 10, 05700) - DDEG (0, 0, 0.05200) * T * T -
C   1 DDEG (0, 0, 17.2400) * T)
C C2 = DNOG (DDEG (2, 1, 12, 33400) - DDEG (0, 0, 0.36100) * T)
C WRITE (6, CCONST)
C RETURN

ENTRY TWILIGHT
NDATE, LT, STST, LONG, LTST, NDATE, DAYS, JLCG, PA, STCL, SLWA, UTST,
1 NTSO
C S4LONG = SUN'S YEAR LONGITUDE AT TIME, S4LONG = TRUE LONGITUDE
C PA = SUN'S RIGHT ASCENSION, STCL = SUN'S DECLINATION
C SLWA = SUN'S LOCAL HOUR ANGLE WEST
C LTST, STST, UTST = LOCAL, STANDARD, UNIVERSAL TIME OF SUNSET
LONG = LONG * 12 / PI
LTST = 14.0
DO 10 I=1,2
DAYS = NDATE + (LTST + LONG) / 24.0
ANOMLY = DNOG (NO + DO * DAYS)
S4LONG = OBLAD (S4LONG + DOST * DAYS)
S10TH0 = S4LONG + C1 * SIN (ANOMLY) + C2 * SIN (ANOMLY * 2)
RA = ATAN2 (COS (OBL) * SIN (S4LONG), COS (STCL)) * 12.0 / PI
1* (RA - LT.0.) RA = RA + 24.0
STCL = ATAN2 (OBL) * SIN (S4LONG)
STCL = ATAN2 (STCL)
COSRA = (-0.018530 - STCL * SIN (LAT)) / (SST (1.0 - STCL * 2) * COS (LAT))
C IF COS (SLWA) > 1, THEN TIME CANNOT BE EVALUATED
IF (ABS (COSRA) .GT. 1.0) RETURN
SLWA = ARCCOS (COSRA) * 12.0 / PI
LTST = SLWA + RA - DELSID * DAYS - S10TH0
IF (LTST - LT.0.) LTST = LTST + 24.0
IF (LTST .GT. 24.0) LTST = LTST - 24.0
10 CONTINUE
UTST = LTST + LCMH
STST = UTST - LTST
WRITE (6, STST)
RETURN

ENTRY CIVIL
COMPUTE TIME OF END OF CIVIL TWILIGHT (SUN'S EXHAUST DIST = 96 DEG)
C THIS ROUTINE MUST BE CALLED AFTER CALLING SUNSET
C S4LONG, S10TH0, RA, STCL, SLWA AS ABOVE (FOR SUNSET ABOVE)
C LTST, STCL, UTST = LOCAL, STANDARD, UNIVERSAL TIME OF CIVIL TWILIGHT
COSRA = (-0.1045205 - STCL * SIN (LAT)) / (SST (1.0 - STCL * 2) * COS (LAT))
C IF COS (SLWA) > 1, THEN TIME CANNOT BE EVALUATED
IF (ABS (COSRA) .GT. 1.0) RETURN
LTST = ARCCOS (COSRA) * 12.0 / PI + RA - DELSID * DAYS - S10TH0
IF (LTST - LT.0.) LTST = LTST + 24.0
IF (LTST .GT. 24.0) LTST = LTST - 24.0
UTST = LTST + LCMH
STCL = UTST - LTST
WRITE (6, STCL)
RETURN
END

```

اجتماع شمس و قمر کا گزرتیخ ٹائم

سال	ہا	تاریخ	گھنٹہ	منٹ	سال	ہا	تاریخ	گھنٹہ	منٹ
۱۹۸۰	جنوری	۱۴	۲۱	۲۱	۱۹۸۱	اکتوبر	۲۴	۲۰	۱۳
	فروری	۱۶	۸	۵۱		نومبر	۲۶	۱۳	۳۹
	مارچ	۱۶	۱۸	۵۷		دسمبر	۲۶	۱۰	۱۱
	اپریل	۱۵	۳	۴۷	۱۹۸۲	جنوری	۲۵	۴	۵۷
	مئی	۱۳	۱۲	۱		فروری	۲۳	۲۱	۱۳
	جون	۱۲	۲۰	۳۹		مارچ	۲۵	۱۰	۱۸
	جولائی	۱۲	۶	۴۶		اپریل	۲۳	۲۰	۲۹
	اگست	۱۰	۱۹	۱۰		مئی	۲۳	۴	۳۱
	ستمبر	۹	۱۰	۱		جون	۲۱	۱۱	۵۳
	اکتوبر	۹	۲	۵۱		جولائی	۲۰	۱۸	۵۸
	نومبر	۷	۲۰	۴۳		اگست	۱۹	۲	۴۶
	دسمبر	۷	۱۳	۴۶		ستمبر	۱۷	۱۲	۱۰
۱۹۸۱	جنوری	۶	۷	۲۵		اکتوبر	۱۷	۰	۵
	فروری	۴	۲۲	۱۵		نومبر	۱۵	۱۵	۱۱
	مارچ	۶	۱۰	۳۶		دسمبر	۱۵	۹	۱۹
	اپریل	۴	۲۰	۲۰	۱۹۸۳	جنوری	۱۳	۵	۹
	مئی	۴	۴	۲۰		فروری	۱۳	۰	۳۶
	جون	۲	۱۱	۳۳		مارچ	۱۳	۱۷	۴۵
	جولائی	۱	۱۹	۴		اپریل	۱۳	۷	۵۹
	جولائی	۳۱	۳	۵۲		مئی	۱۲	۱۹	۲۶
	اگست	۲۹	۱۳	۴۵		جون	۱۱	۴	۳۸
	ستمبر	۲۸	۴	۸		جولائی	۱۰	۱۲	۱۹

اجتماع شمس و قمر کا گریخ ثانی

سال	ماہ	تاریخ	گھنٹہ	منٹ	سال	ماہ	تاریخ	گھنٹہ	منٹ
۱۹۸۳	اگست	۸	۱۹	۱۹	۱۹۸۵	مئی	۱۹	۳۱	۴۱
	ستمبر	۶	۲	۳۶		جون	۱۸	۱۱	۵۹
	اکتوبر	۶	۱۱	۱۴		جولائی	۱۴	۲۳	۵۸
	نومبر	۳	۲۲	۲۲		اگست	۱۶	۱۰	۷
	دسمبر	۳	۱۳	۲۴		ستمبر	۱۳	۱۹	۲۱
۱۹۸۴	جنوری	۳	۵	۱۶		اکتوبر	۱۳	۳	۳۲
	فروری	۱	۲۳	۴۷		نومبر	۱۲	۱۳	۲۱
	مارچ	۲	۱۸	۳۶		دسمبر	۱۲	۰	۵۵
	اپریل	۱	۱۲	۱۱	۱۹۸۶	جنوری	۱۰	۱۲	۲۳
	مئی	۱	۳	۴۶		فروری	۹	۰	۵۷
	مئی	۳۰	۱۶	۴۹		مارچ	۱۰	۱۳	۵۲
	جون	۲۹	۳	۲۰		اپریل	۹	۶	۹
	جولائی	۲۸	۱۱	۵۲		مئی	۸	۲۲	۱۰
	اگست	۲۶	۱۹	۲۶		جون	۷	۱۳	۱
	ستمبر	۲۵	۲	۱۲		جولائی	۷	۳	۵۶
	اکتوبر	۲۳	۱۲	۹		اگست	۵	۱۸	۳۶
	نومبر	۲۲	۲۲	۵۸		ستمبر	۳	۷	۱۱
	دسمبر	۲۲	۱۱	۴۸		اکتوبر	۳	۱۸	۵۵
۱۹۸۵	جنوری	۲۱	۲	۳۰		نومبر	۲	۷	۳
	فروری	۱۹	۱۸	۴۴		دسمبر	۱	۱۶	۴۴
	مارچ	۲۱	۱۱	۵۹		دسمبر	۳۱	۳	۱۱
	اپریل	۲۰	۵	۶۲	۱۹۸۷	جنوری	۲۹	۱۳	۴۶

اجتماع شمس و قمر کا گریخ ٹائم

سال	تاریخ	گھنٹہ	منٹ	سال	تاریخ	گھنٹہ	منٹ
۱۹۸۷	فروری	۲۸	۰	۱۹۸۸	دسمبر	۵۱	۳۷
	مارچ	۲۹	۱۲	۱۹۸۹	جنوری	۳۷	۱۲
	اپریل	۲۸	۱		فروری	۳۶	۱
	مئی	۲۷	۱۵		مارچ	۱۳	۱۵
	جون	۲۶	۵		اپریل	۳۷	۵
	جولائی	۲۵	۲۰		مئی	۳۸	۲۰
	اگست	۲۴	۱۲		جون	۰	۱۲
	ستمبر	۲۳	۳		جولائی	۹	۳
	اکتوبر	۲۲	۱۷		اگست	۲۹	۱۷
	نومبر	۲۱	۶		اگست	۳۳	۶
	دسمبر	۲۰	۱۸		ستمبر	۲۶	۱۸
۱۹۸۸	جنوری	۱۹	۵		اکتوبر	۲۷	۵
	فروری	۱۷	۱۵		نومبر	۵۶	۱۵
	مارچ	۱۸	۲		دسمبر	۳	۲
	اپریل	۱۶	۱۲	۱۹۹۰	جنوری	۱	۱۲
	مئی	۱۵	۲۲		فروری	۱۱	۲۲
	جون	۱۴	۹		مارچ	۱۵	۹
	جولائی	۱۳	۲۱		اپریل	۵۳	۲۱
	اگست	۱۲	۱۲		مئی	۳۲	۱۲
	ستمبر	۱۱	۳		جون	۵۱	۳
	اکتوبر	۱۰	۲۱		جولائی	۵۰	۲۱
	نومبر	۹	۱۳		اگست	۲۱	۱۳

اجتماع شمس و قمر کا گرتیج ٹائم

سال	ماہ	تاریخ	گمنہ	منٹ	سال	ماہ	تاریخ	گمنہ	منٹ
۱۹۹۰	ستمبر	۱۹	۰	۴۷	۱۹۹۱	جون	۳۰	۱۳	۱۹
	اکتوبر	۱۸	۱۵	۳۸		جولائی	۲۹	۱۹	۳۶
	نومبر	۱۷	۹	۵		اگست	۲۸	۲	۳۳
	دسمبر	۱۷	۳	۲۳		ستمبر	۲۶	۱۰	۴۱
۱۹۹۱	جنوری	۱۵	۲۳	۵۱		اکتوبر	۲۵	۲۰	۳۵
	فروری	۱۳	۱۷	۳۳		نومبر	۲۳	۹	۱۲
	مارچ	۱۶	۸	۱۱		دسمبر	۲۳	۰	۴۳
	اپریل	۱۳	۱۹	۳۸	۱۹۹۲	جنوری	۲۲	۱۸	۲۸
	مئی	۱۳	۳	۳۷		فروری	۲۱	۱۳	۶
	جون	۱۳	۱۳	۷		مارچ	۲۰	۷	۲۶
	جولائی	۱۱	۱۹	۷		اپریل	۲۱	۲۳	۴۹
	اگست	۱۰	۲	۲۸		مئی	۲۱	۱۳	۸
	ستمبر	۸	۱۱	۲		جون	۲۰	۱	۵۲
	اکتوبر	۷	۲۱	۳۹		جولائی	۱۹	۱۱	۲۵
	نومبر	۶	۱۱	۱۲		اگست	۱۷	۱۹	۲۹
	دسمبر	۶	۳	۵۷		ستمبر	۱۶	۳	۱۲
۱۹۹۲	جنوری	۳	۲۳	۱۱		اکتوبر	۱۵	۱۱	۳۷
	فروری	۳	۱۹	۰		نومبر	۱۳	۲۱	۳۵
	مارچ	۳	۱۳	۲۲		دسمبر	۱۳	۹	۲۸
	اپریل	۳	۵	۲	۱۹۹۳	جنوری	۱۱	۲۳	۱۱
	مئی	۲	۱۷	۴۶		فروری	۱۰	۱۳	۳۱
	جون	۱	۳	۵۷		مارچ	۱۲	۷	۶

اجتماع شمس و قمر کا گرینچ ٹائم

سال	ماہ	تاریخ	گھنٹہ	منٹ	سال	ماہ	تاریخ	گھنٹہ	منٹ
۱۹۹۳	اپریل	۱۱	۰	۱۸	۱۹۹۶	جنوری	۲۰	۱۲	۵۱
	مئی	۱۰	۱۴	۸		فروری	۱۸	۲۳	۳۱
	جون	۹	۸	۲۸		مارچ	۱۹	۱۰	۴۶
	جولائی	۸	۲۱	۳۹		اپریل	۱۴	۲۲	۵۰
	اگست	۷	۸	۴۶		مئی	۱۴	۱۱	۴۷
	ستمبر	۵	۱۸	۳۳		جون	۱۲	۱	۳۷
	اکتوبر	۵	۳	۵۲		جولائی	۱۵	۱۶	۱۶
	نومبر	۳	۱۳	۳۷		اگست	۱۳	۷	۳۵
	دسمبر	۲	۲۳	۵۵		ستمبر	۱۲	۲۳	۹
۱۹۹۵	جنوری	۱	۱۰	۵۷		اکتوبر	۱۲	۱۳	۱۶
	جنوری	۳۰	۲۲	۴۸		نومبر	۱۱	۳	۱۷
	مارچ	۱	۱۱	۴۹		دسمبر	۱۰	۱۶	۵۸
	مارچ	۳۱	۲	۹	۱۹۹۷	جنوری	۹	۳	۲۶
	اپریل	۲۹	۱۷	۳۷		فروری	۷	۱۵	۸
	مئی	۲۹	۹	۲۸		مارچ	۹	۱	۱۵
	جون	۲۸	۰	۵۱		اپریل	۷	۱۱	۳
	جولائی	۲۷	۱۵	۱۵		مئی	۶	۲۰	۴۸
	اگست	۲۶	۳	۳۳		جون	۵	۷	۵
	ستمبر	۲۳	۱۶	۵۶		جولائی	۳	۱۸	۴
	اکتوبر	۲۳	۳	۳۷		اگست	۳	۸	۱۵
	نومبر	۲۲	۱۵	۴۴		ستمبر	۱	۲۳	۵۳
	دسمبر	۲۲	۲	۲۴		اکتوبر	۱	۱۲	۵۳

اجتماع شمس و قمر کا گریخ نام

سال	ماہ	تاریخ	گھنٹہ	منٹ	سال	ماہ	تاریخ	گھنٹہ	منٹ
۱۹۹۷	اکتوبر	۳۱	۱۰	۲	۱۹۹۹	اگست	۱۱	۱۱	۹
	نومبر	۳۰	۲	۱۵		ستمبر	۹	۲۲	۳
	دسمبر	۲۹	۱۶	۵۸		اکتوبر	۹	۱۱	۳۶
۱۹۹۸	جنوری	۲۸	۶	۲		نومبر	۸	۳	۵۴
	فروری	۲۶	۱۷	۲۷		دسمبر	۷	۲۲	۳۲
	مارچ	۲۸	۳	۱۵	۲۰۰۰	جنوری	۶	۱۸	۱۴
	اپریل	۲۶	۱۱	۴۳		فروری	۵	۱۳	۴
	مئی	۲۵	۱۹	۳۴		مارچ	۶	۵	۱۸
	جون	۲۴	۳	۵۶		اپریل	۴	۱۸	۱۴
	جولائی	۲۳	۱۳	۴۵		مئی	۴	۴	۱۳
	اگست	۲۲	۲	۴		جون	۲	۱۲	۱۶
	ستمبر	۲۰	۱۷	۲		جولائی	۱	۱۹	۲۱
	اکتوبر	۲۰	۱۰	۱۰		جولائی	۳۱	۲	۲۶
	نومبر	۱۹	۴	۲۸		اگست	۲۹	۱۰	۲۰
	دسمبر	۱۸	۲۲	۴۴		ستمبر	۲۷	۱۹	۵۴
۱۹۹۹	جنوری	۱۷	۱۵	۴۷		اکتوبر	۲۷	۷	۵۹
	فروری	۱۶	۶	۴۰		نومبر	۲۵	۲۳	۱۳
	مارچ	۱۷	۱۸	۴۹		دسمبر	۲۵	۱۷	۲۲
	اپریل	۱۶	۴	۴۳	۲۰۰۱	جنوری	۲۴	۱۳	۸
	مئی	۱۵	۱۳	۶		فروری	۲۳	۸	۲۲
	جون	۱۳	۱۹	۴		مارچ	۲۵	۱	۲۲
	جولائی	۱۳	۲	۲۵		اپریل	۲۳	۱۵	۲۷

اجتماع شمس و قمر کا گریخ ٹائم

سال	ماہ	تاریخ	گھنٹہ	منٹ	سال	ماہ	تاریخ	گھنٹہ	منٹ
۲۰۰۱	مئی	۲۳	۴	۴۷	۲۰۰۲	ستمبر	۷	۳	۱۱
	جون	۲۱	۱۱	۵۹		اکتوبر	۶	۱۱	۱۹
	جولائی	۲۰	۱۹	۴۶		نومبر	۳	۲۰	۳۶
	اگست	۱۹	۲	۵۷		دسمبر	۳	۷	۳۵
	ستمبر	۱۷	۱۰	۲۸	۲۰۰۳	جنوری	۲	۲۰	۲۴
	اکتوبر	۱۶	۱۹	۲۴		فروری	۱	۱۰	۵۰
	نومبر	۱۵	۶	۴۱		مارچ	۳	۲	۳۶
	دسمبر	۱۴	۲۰	۴۸		اپریل	۱	۱۹	۱۹
۲۰۰۲	جنوری	۱۳	۱۳	۳۰		مئی	۱	۱۲	۱۵
	فروری	۱۲	۷	۴۱		جون	۳۱	۳	۲۰
	مارچ	۱۳	۲	۳		جولائی	۲۹	۱۸	۳۰
	اپریل	۱۲	۱۹	۲۲		اگست	۲۷	۶	۵۲
	مئی	۱۲	۱۰	۴۷		ستمبر	۲۶	۳	۶۷
	جون	۱۰	۲۳	۴۷		اکتوبر	۲۵	۱۳	۵۱
	جولائی	۱۰	۱۰	۲۷		نومبر	۲۳	۲۳	۱

۲۰۰۳ دسمبر ۲۳ ۹ ۳۵

LOGARITHMS OF NUMBERS

باب استقبال القبلة

x											J	ADD								
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9		1	2	3	4	5	6	7	8	9
10	-0008	0043	0086	0128	0170	0212	0253	0294	0334	0374	42	4	8	13	17	21	25	29	34	38
11	-0414	0453	0492	0531	0569	0607	0645	0683	0719	0755	40	4	9	12	16	20	24	28	32	36
12	-0752	0825	0864	0898	0934	0968	1004	1038	1072	1106	39	4	8	11	15	18	22	26	30	33
13	-1129	1173	1206	1238	1271	1303	1336	1367	1399	1430	38	4	7	11	14	18	21	25	28	32
14	-1461	1492	1523	1553	1584	1614	1644	1673	1703	1732	37	3	7	10	13	16	20	23	26	30
15	-1761	1790	1818	1847	1875	1903	1931	1958	1987	2014	36	3	6	9	11	14	17	20	22	25
16	-2041	2068	2095	2122	2148	2175	2201	2227	2253	2278	35	3	5	8	10	13	16	18	21	23
17	-2304	2330	2355	2380	2406	2432	2457	2480	2504	2529	34	2	5	7	10	12	15	17	20	22
18	-2553	2577	2601	2625	2648	2672	2695	2718	2742	2766	33	2	5	7	9	12	14	16	19	21
19	-2788	2810	2833	2856	2878	2900	2922	2945	2967	2989	32	2	4	7	9	11	13	15	18	20
20	-3010	3032	3054	3075	3096	3118	3139	3160	3181	3201	31	2	4	6	8	11	13	15	17	19
21	-3222	3243	3263	3284	3304	3324	3345	3365	3385	3404	30	2	4	6	8	10	12	14	16	18
22	-3424	3444	3464	3483	3502	3522	3541	3560	3579	3598	29	2	4	6	8	10	11	13	15	17
23	-3617	3636	3655	3674	3692	3711	3729	3747	3766	3784	28	2	4	6	7	9	11	13	15	17
24	-3802	3820	3838	3856	3874	3892	3909	3927	3945	3962	27	2	4	6	7	9	11	13	14	16
25	-3979	3997	4014	4031	4048	4065	4082	4099	4116	4133	26	1	3	5	7	9	10	12	14	15
26	-4150	4166	4183	4200	4216	4232	4249	4265	4281	4298	25	2	3	5	6	8	10	11	13	14
27	-4314	4330	4346	4362	4378	4393	4409	4425	4440	4456	24	1	3	5	6	8	9	11	12	14
28	-4472	4487	4502	4518	4533	4548	4564	4579	4594	4609	23	1	3	5	6	8	9	11	12	14
29	-4624	4639	4654	4669	4683	4698	4713	4728	4742	4757	22	1	3	4	6	7	9	10	12	13
30	-4771	4786	4800	4814	4829	4843	4857	4871	4886	4900	21	1	3	4	5	7	8	10	11	13
31	-4914	4928	4942	4956	4969	4983	4997	5011	5024	5038	20	1	3	4	5	7	8	10	11	12
32	-5051	5065	5079	5092	5106	5119	5132	5145	5159	5172	19	1	3	4	5	7	8	9	11	12
33	-5186	5199	5211	5224	5237	5250	5263	5276	5289	5302	18	1	3	4	5	7	8	9	10	12
34	-5315	5328	5340	5353	5366	5378	5391	5403	5416	5428	17	1	3	4	5	6	8	9	10	11
35	-5441	5453	5465	5478	5490	5502	5514	5527	5539	5551	16	1	2	4	5	6	7	8	10	11
36	-5563	5575	5587	5599	5611	5623	5635	5647	5659	5670	15	1	2	4	5	6	7	8	10	11
37	-5682	5694	5706	5717	5729	5740	5752	5763	5775	5786	14	1	2	3	5	6	7	8	9	10
38	-5798	5809	5821	5832	5843	5855	5866	5877	5888	5899	13	1	2	3	5	6	7	8	9	10
39	-5911	5922	5933	5944	5955	5966	5977	5988	5999	6010	12	1	2	3	4	6	7	8	9	10
40	-6021	6031	6042	6053	6064	6075	6085	6096	6107	6117	11	1	2	3	4	5	6	7	8	9
41	-6128	6138	6149	6160	6170	6180	6191	6201	6212	6222	10	1	2	3	4	5	6	7	8	9
42	-6233	6243	6253	6263	6274	6284	6294	6304	6314	6325	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
43	-6335	6345	6355	6365	6375	6385	6395	6405	6415	6425	10	1	2	3	4	5	6	7	8	9
44	-6435	6444	6454	6464	6474	6484	6493	6503	6513	6522	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
45	-6532	6542	6551	6561	6571	6580	6590	6599	6609	6618	8	1	2	3	4	5	6	7	8	9
46	-6628	6637	6646	6656	6665	6675	6684	6693	6702	6712	7	1	2	3	4	5	6	7	8	9
47	-6721	6730	6739	6748	6758	6767	6778	6785	6794	6803	6	1	2	3	4	5	6	7	8	9
48	-6812	6821	6830	6839	6848	6857	6866	6875	6884	6893	5	1	2	3	4	5	6	7	8	9
49	-6902	6911	6920	6929	6937	6946	6955	6964	6972	6981	4	1	2	3	4	5	6	7	8	9

USEFUL CONSTANTS WITH THEIR LOGARITHMS

No.	Log.	No.	Log.	No.	Log.
3.14159	0.4971	570.296	1.7581	2.71628	0.4343
0.3163	7.5029	1 radian	2.3263	M	0.4343
0.0000	0.9943	20000"	5.3046	1	2.3026
1.7725	0.2486	arc 1'	2.2499	M	0.3672
4.1888	0.6231	arc 1"	0.4027	log ₁₀	1
			0.4856	M	log ₁₀

LOGARITHMS OF NUMBERS

باب استقبال القبلة

x	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9									d	ADD								
											1	2	3	4	5	6	7	8	9
80	-8990	6998	7007	7016	7024	7033	7042	7050	7058	7067	1	2	3	4	5	6	7	8	9
81	-7078	7084	7093	7101	7110	7118	7126	7135	7143	7152	1	2	3	4	5	6	7	8	9
82	-7160	7168	7177	7185	7193	7202	7210	7218	7226	7235	1	2	3	4	5	6	7	8	9
83	-7243	7251	7259	7267	7275	7284	7292	7300	7308	7316	1	2	3	4	5	6	7	8	9
84	-7324	7332	7340	7348	7356	7364	7372	7380	7388	7396	1	2	3	4	5	6	7	8	9
85	-7404	7412	7419	7427	7435	7443	7451	7459	7466	7474	1	2	3	4	5	6	7	8	9
86	-7482	7490	7497	7505	7513	7520	7528	7536	7543	7551	1	2	3	4	5	6	7	8	9
87	-7559	7566	7574	7582	7589	7597	7604	7612	7619	7627	1	2	3	4	5	6	7	8	9
88	-7634	7642	7649	7657	7664	7672	7679	7686	7694	7701	1	2	3	4	5	6	7	8	9
89	-7703	7716	7723	7731	7738	7745	7752	7760	7767	7774	1	2	3	4	5	6	7	8	9
90	-7782	7789	7796	7803	7810	7818	7825	7832	7839	7846	7	1	2	3	4	5	6	7	8
91	-7853	7860	7868	7875	7882	7889	7896	7903	7910	7917	1	2	3	4	5	6	7	8	9
92	-7924	7931	7938	7945	7952	7959	7966	7973	7980	7987	1	2	3	4	5	6	7	8	9
93	-7993	8000	8007	8014	8021	8028	8035	8041	8048	8055	1	2	3	4	5	6	7	8	9
94	-8062	8069	8076	8082	8089	8096	8102	8109	8116	8122	1	2	3	4	5	6	7	8	9
95	-8129	8136	8142	8149	8156	8162	8169	8176	8182	8189	1	2	3	4	5	6	7	8	9
96	-8195	8202	8209	8215	8222	8228	8235	8241	8248	8254	1	2	3	4	5	6	7	8	9
97	-8261	8267	8274	8280	8287	8293	8299	8306	8312	8319	1	2	3	4	5	6	7	8	9
98	-8325	8331	8338	8344	8351	8357	8363	8370	8376	8382	1	2	3	4	5	6	7	8	9
99	-8388	8395	8401	8407	8414	8420	8426	8432	8439	8446	1	2	3	4	5	6	7	8	9
100	-8451	8457	8463	8470	8476	8482	8488	8494	8500	8506	6	1	2	3	4	5	6	7	8
71	-8513	8519	8525	8531	8537	8543	8549	8555	8561	8567	1	2	3	4	5	6	7	8	9
72	-8573	8579	8585	8591	8597	8603	8609	8615	8621	8627	1	2	3	4	5	6	7	8	9
73	-8633	8639	8645	8651	8657	8663	8669	8675	8681	8686	1	2	3	4	5	6	7	8	9
74	-8692	8698	8704	8710	8716	8722	8727	8733	8739	8745	1	2	3	4	5	6	7	8	9
75	-8751	8756	8762	8768	8774	8779	8785	8791	8797	8802	1	2	3	4	5	6	7	8	9
76	-8808	8814	8820	8825	8831	8837	8842	8848	8854	8859	1	2	3	4	5	6	7	8	9
77	-8865	8871	8877	8883	8887	8893	8899	8904	8910	8915	1	2	3	4	5	6	7	8	9
78	-8921	8927	8932	8938	8943	8949	8954	8960	8965	8971	1	2	3	4	5	6	7	8	9
79	-8976	8982	8987	8993	8998	9004	9009	9015	9020	9025	1	2	3	4	5	6	7	8	9
80	-9031	9038	9044	9047	9053	9058	9063	9069	9074	9079	1	2	3	4	5	6	7	8	9
81	-9085	9090	9096	9101	9106	9112	9117	9122	9128	9133	1	2	3	4	5	6	7	8	9
82	-9138	9143	9149	9154	9159	9165	9170	9175	9180	9186	1	2	3	4	5	6	7	8	9
83	-9191	9196	9201	9206	9212	9217	9222	9227	9232	9238	1	2	3	4	5	6	7	8	9
84	-9243	9248	9253	9258	9263	9269	9274	9279	9284	9289	1	2	3	4	5	6	7	8	9
85	-9294	9299	9304	9309	9315	9320	9325	9330	9335	9340	1	2	3	4	5	6	7	8	9
86	-9345	9350	9355	9360	9365	9370	9375	9380	9385	9390	1	2	3	4	5	6	7	8	9
87	-9396	9400	9405	9410	9415	9420	9425	9430	9435	9440	0	1	2	3	4	5	6	7	8
88	-9445	9450	9455	9460	9465	9469	9474	9479	9484	9489	0	1	2	3	4	5	6	7	8
89	-9494	9499	9504	9509	9513	9518	9523	9528	9533	9538	0	1	2	3	4	5	6	7	8
90	-9542	9547	9552	9557	9562	9566	9571	9576	9581	9586	0	1	2	3	4	5	6	7	8
91	-9590	9596	9600	9605	9609	9614	9619	9624	9629	9633	0	1	2	3	4	5	6	7	8
92	-9638	9643	9647	9652	9657	9661	9666	9671	9675	9680	0	1	2	3	4	5	6	7	8
93	-9685	9689	9694	9699	9703	9708	9713	9717	9722	9727	0	1	2	3	4	5	6	7	8
94	-9731	9736	9741	9745	9750	9754	9759	9763	9768	9773	0	1	2	3	4	5	6	7	8
95	-9777	9782	9786	9791	9795	9800	9805	9809	9814	9818	0	1	2	3	4	5	6	7	8
96	-9823	9827	9832	9836	9841	9845	9850	9854	9859	9863	0	1	2	3	4	5	6	7	8
97	-9868	9872	9877	9881	9886	9890	9894	9899	9903	9908	0	1	2	3	4	5	6	7	8
98	-9912	9917	9921	9926	9930	9934	9939	9943	9948	9952	0	1	2	3	4	5	6	7	8
99	-9956	9961	9965	9969	9974	9978	9983	9987	9991	9996	0	1	2	3	4	5	6	7	8

Only the decimal portion (underlined) of each logarithm is shown in this table
The integral portion (above the line) must be determined independently

4

ANTILOGARITHMS

x	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	i	ADD					
												1 2 3			4 5 6		
												1	2	3	4	5	6
-80	1000	1008	1006	1007	1009	1012	1014	1016	1019	1021	8	0 0 1	1 1 1	1 2 2	2 2 2	2 2 2	2 2 2
-81	1023	1026	1028	1030	1033	1036	1038	1040	1042	1046		0 0 1	1 1 1	1 2 2	2 2 2	2 2 2	2 2 2
-82	1047	1050	1052	1054	1057	1059	1062	1064	1067	1069		0 0 1	1 1 1	1 2 2	2 2 2	2 2 2	2 2 2
-83	1072	1074	1076	1079	1081	1084	1086	1089	1091	1094		0 0 1	1 1 1	1 2 2	2 2 2	2 2 2	2 2 2
-84	1096	1099	1102	1104	1107	1109	1112	1114	1117	1119		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-85	1122	1125	1127	1130	1132	1135	1138	1140	1143	1146		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-86	1148	1151	1153	1156	1159	1161	1164	1167	1169	1172		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-87	1175	1178	1180	1183	1186	1189	1191	1194	1197	1199		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-88	1202	1206	1208	1211	1213	1216	1219	1222	1225	1227		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-89	1230	1233	1236	1239	1242	1246	1247	1250	1253	1256		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-90	1259	1262	1266	1268	1271	1274	1276	1279	1282	1285		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-91	1288	1291	1294	1297	1300	1303	1306	1309	1312	1316	3	0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-92	1318	1321	1324	1327	1330	1334	1337	1340	1343	1346		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-93	1349	1352	1356	1358	1361	1366	1368	1371	1374	1377		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-94	1380	1384	1387	1390	1393	1396	1400	1403	1406	1409		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-95	1413	1416	1419	1422	1426	1428	1432	1435	1439	1442		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-96	1445	1449	1452	1456	1459	1462	1466	1469	1472	1476		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-97	1479	1483	1486	1489	1493	1496	1500	1503	1507	1510		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-98	1514	1517	1521	1524	1528	1531	1535	1538	1542	1545		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-99	1549	1552	1556	1560	1563	1567	1570	1574	1578	1581		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-20	1585	1589	1592	1596	1600	1603	1607	1611	1614	1618		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-21	1622	1626	1629	1633	1637	1641	1644	1648	1652	1656		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-22	1660	1663	1667	1671	1675	1679	1683	1687	1690	1694		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-23	1698	1702	1706	1710	1714	1718	1722	1726	1730	1734	4	0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-24	1738	1742	1746	1750	1754	1758	1762	1766	1770	1774		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-25	1778	1782	1786	1791	1795	1799	1803	1807	1811	1816		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-26	1820	1824	1828	1832	1837	1841	1846	1849	1854	1858		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-27	1862	1866	1871	1875	1879	1884	1888	1892	1897	1901		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-28	1905	1910	1914	1919	1923	1928	1932	1936	1941	1946		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-29	1950	1954	1959	1963	1968	1972	1977	1982	1986	1991		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-30	1995	2000	2004	2008	2014	2018	2023	2028	2032	2037		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-31	2042	2046	2051	2056	2061	2065	2070	2075	2080	2084		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-32	2089	2094	2099	2104	2109	2113	2118	2123	2128	2133		0 1 1	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-33	2138	2143	2148	2153	2158	2163	2168	2173	2178	2183	6	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-34	2188	2193	2198	2203	2208	2213	2218	2223	2228	2234		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-35	2239	2244	2249	2254	2259	2263	2268	2273	2278	2284		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-36	2291	2296	2301	2307	2312	2317	2322	2328	2333	2339		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-37	2344	2350	2355	2360	2366	2371	2377	2382	2388	2393		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-38	2399	2404	2410	2415	2421	2427	2432	2438	2443	2449		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-39	2455	2460	2466	2472	2477	2483	2489	2495	2500	2506		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-40	2512	2518	2523	2529	2535	2541	2547	2553	2559	2564		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-41	2570	2576	2582	2588	2594	2600	2606	2612	2618	2624		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-42	2630	2636	2642	2648	2655	2661	2667	2673	2679	2685		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-43	2692	2698	2704	2710	2716	2723	2729	2735	2742	2748		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-44	2754	2761	2767	2773	2780	2786	2793	2799	2805	2812		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-45	2818	2825	2831	2838	2844	2851	2858	2864	2871	2877		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-46	2884	2891	2897	2904	2911	2917	2924	2931	2938	2944		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-47	2951	2958	2965	2972	2979	2985	2992	2999	3006	3013		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-48	3020	3027	3034	3041	3048	3055	3062	3069	3076	3083	7	1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3
-49	3090	3097	3105	3112	3119	3126	3133	3141	3148	3155		1 1 2	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3	2 2 3

ANTILOGARITHMS

x	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Δ	ADD							
												1 2 3	4 5 6	7 8 9					
88	8162	8170	8177	8184	8192	8199	8206	8214	8221	8228		1 1 2	3 4 4	5 6 7					
89	8238	8243	8251	8258	8266	8273	8281	8289	8296	8304		1 2 2	3 4 5	6 6 7					
90	8311	8319	8327	8334	8342	8350	8357	8366	8373	8381		1 2 3	3 4 6	6 6 7					
91	8389	8396	8404	8412	8420	8428	8436	8443	8451	8459		1 2 2	3 4 6	6 6 7					
92	8467	8474	8482	8491	8499	8508	8516	8524	8532	8540	6	1 2 2	3 4 6	6 6 7					
93	8548	8556	8564	8572	8581	8589	8597	8606	8614	8622		1 2 2	3 4 6	6 7 7					
94	8631	8639	8648	8656	8664	8673	8681	8690	8698	8707		1 2 3	4 5 6	6 7 8					
95	8716	8724	8733	8741	8750	8758	8767	8776	8784	8793		1 2 3	4 5 6	6 7 8					
96	8802	8811	8819	8828	8837	8846	8855	8864	8873	8882		1 2 3	4 5 6	6 7 8					
97	8890	8899	8908	8917	8926	8935	8944	8954	8963	8972	8	1 2 3	4 5 6	6 7 8					
98	8981	8990	8999	9009	9018	9027	9036	9046	9055	9064		1 2 3	4 5 6	6 7 8					
99	9074	9083	9093	9102	9111	9121	9130	9140	9150	9159		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
100	9169	9178	9188	9198	9207	9217	9227	9236	9246	9256	10	1 2 3	4 5 6	7 8 9					
101	9266	9276	9286	9296	9305	9315	9325	9335	9345	9355		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
102	9365	9375	9385	9395	9405	9415	9425	9435	9445	9455		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
103	9465	9475	9485	9495	9505	9515	9525	9535	9545	9555		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
104	9565	9575	9585	9595	9605	9615	9625	9635	9645	9655		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
105	9665	9675	9685	9695	9705	9715	9725	9735	9745	9755		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
106	9765	9775	9785	9795	9805	9815	9825	9835	9845	9855		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
107	9865	9875	9885	9895	9905	9915	9925	9935	9945	9955		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
108	9965	9975	9985	9995	1000	1001	1002	1003	1004	1005		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
109	1006	1007	1008	1009	1010	1011	1012	1013	1014	1015		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
110	1016	1017	1018	1019	1020	1021	1022	1023	1024	1025		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
111	1026	1027	1028	1029	1030	1031	1032	1033	1034	1035		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
112	1036	1037	1038	1039	1040	1041	1042	1043	1044	1045		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
113	1046	1047	1048	1049	1050	1051	1052	1053	1054	1055		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
114	1056	1057	1058	1059	1060	1061	1062	1063	1064	1065		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
115	1066	1067	1068	1069	1070	1071	1072	1073	1074	1075		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
116	1076	1077	1078	1079	1080	1081	1082	1083	1084	1085		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
117	1086	1087	1088	1089	1090	1091	1092	1093	1094	1095		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
118	1096	1097	1098	1099	1100	1101	1102	1103	1104	1105		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
119	1106	1107	1108	1109	1110	1111	1112	1113	1114	1115		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
120	1116	1117	1118	1119	1120	1121	1122	1123	1124	1125		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
121	1126	1127	1128	1129	1130	1131	1132	1133	1134	1135		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
122	1136	1137	1138	1139	1140	1141	1142	1143	1144	1145		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
123	1146	1147	1148	1149	1150	1151	1152	1153	1154	1155		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
124	1156	1157	1158	1159	1160	1161	1162	1163	1164	1165		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
125	1166	1167	1168	1169	1170	1171	1172	1173	1174	1175		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
126	1176	1177	1178	1179	1180	1181	1182	1183	1184	1185		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
127	1186	1187	1188	1189	1190	1191	1192	1193	1194	1195		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
128	1196	1197	1198	1199	1200	1201	1202	1203	1204	1205		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
129	1206	1207	1208	1209	1210	1211	1212	1213	1214	1215		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
130	1216	1217	1218	1219	1220	1221	1222	1223	1224	1225		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
131	1226	1227	1228	1229	1230	1231	1232	1233	1234	1235		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
132	1236	1237	1238	1239	1240	1241	1242	1243	1244	1245		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
133	1246	1247	1248	1249	1250	1251	1252	1253	1254	1255		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
134	1256	1257	1258	1259	1260	1261	1262	1263	1264	1265		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
135	1266	1267	1268	1269	1270	1271	1272	1273	1274	1275		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
136	1276	1277	1278	1279	1280	1281	1282	1283	1284	1285		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
137	1286	1287	1288	1289	1290	1291	1292	1293	1294	1295		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
138	1296	1297	1298	1299	1300	1301	1302	1303	1304	1305		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
139	1306	1307	1308	1309	1310	1311	1312	1313	1314	1315		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
140	1316	1317	1318	1319	1320	1321	1322	1323	1324	1325		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
141	1326	1327	1328	1329	1330	1331	1332	1333	1334	1335		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
142	1336	1337	1338	1339	1340	1341	1342	1343	1344	1345		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
143	1346	1347	1348	1349	1350	1351	1352	1353	1354	1355		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
144	1356	1357	1358	1359	1360	1361	1362	1363	1364	1365		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
145	1366	1367	1368	1369	1370	1371	1372	1373	1374	1375		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
146	1376	1377	1378	1379	1380	1381	1382	1383	1384	1385		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
147	1386	1387	1388	1389	1390	1391	1392	1393	1394	1395		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
148	1396	1397	1398	1399	1400	1401	1402	1403	1404	1405		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
149	1406	1407	1408	1409	1410	1411	1412	1413	1414	1415		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
150	1416	1417	1418	1419	1420	1421	1422	1423	1424	1425		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
151	1426	1427	1428	1429	1430	1431	1432	1433	1434	1435		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
152	1436	1437	1438	1439	1440	1441	1442	1443	1444	1445		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
153	1446	1447	1448	1449	1450	1451	1452	1453	1454	1455		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
154	1456	1457	1458	1459	1460	1461	1462	1463	1464	1465		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
155	1466	1467	1468	1469	1470	1471	1472	1473	1474	1475		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
156	1476	1477	1478	1479	1480	1481	1482	1483	1484	1485		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
157	1486	1487	1488	1489	1490	1491	1492	1493	1494	1495		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
158	1496	1497	1498	1499	1500	1501	1502	1503	1504	1505		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
159	1506	1507	1508	1509	1510	1511	1512	1513	1514	1515		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
160	1516	1517	1518	1519	1520	1521	1522	1523	1524	1525		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
161	1526	1527	1528	1529	1530	1531	1532	1533	1534	1535		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
162	1536	1537	1538	1539	1540	1541	1542	1543	1544	1545		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
163	1546	1547	1548	1549	1550	1551	1552	1553	1554	1555		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
164	1556	1557	1558	1559	1560	1561	1562	1563	1564	1565		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
165	1566	1567	1568	1569	1570	1571	1572	1573	1574	1575		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
166	1576	1577	1578	1579	1580	1581	1582	1583	1584	1585		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
167	1586	1587	1588	1589	1590	1591	1592	1593	1594	1595		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
168	1596	1597	1598	1599	1600	1601	1602	1603	1604	1605		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
169	1606	1607	1608	1609	1610	1611	1612	1613	1614	1615		1 2 3	4 5 6	7 8 9					
170	1616	1617	1618	1619	1620	1621	1622	1623	1624	1625		1 2 3	4 5 6	7 8 9					

x	0°	1°	2°	3°	4°	5°	6°	7°	8°	9°	Δ	ADD				
	0°-0	0°-1	0°-2	0°-3	0°-4	0°-5	0°-6	0°-7	0°-8	0°-9		1°	2°	3°	4°	5°
00	-	3-248	3-248	3-719	3-844	3-841	3-020	3-087	3-145	3-198		Differences here very too rapidly for interpolation by P.P.s. See Table on page 10.				
1	3-2419	2832	3210	3548	3880	4170	4488	4723	4871	5208						
2	-8438	8860	8842	8038	8220	8487	8847	8721	8888	7041						
3	-7182	7330	7468	7802	7721	7857	7979	8098	8213	8328						
4	-8436	8843	8847	8748	8849	8946	9042	9138	9226	9315						
5	3-9403	8489	9573	9688	9738	9816	9894	9-9870	1-0048	1-0120						
6	-0192	0264	0334	0403	0472	0539	0606	0670	0734	0797						
7	-0888	0920	0981	1040	1099	1157	1214	1271	1326	1381						
8	-1438	1488	1542	1594	1646	1697	1747	1797	1847	1896	32	8	17	28	35	43
9	-1943	1991	2038	2086	2131	2176	2221	2266	2310	2353	40	8	16	26	33	41
10	1-2397	2439	2482	2524	2565	2606	2647	2687	2727	2767	47	8	16	23	31	39
11	-2806	2846	2883	2921	2969	2997	3034	3070	3107	3143	44	7	15	22	29	37
12	-3179	3214	3250	3284	3319	3353	3387	3421	3455	3488	42	7	14	21	28	35
13	-3521	3554	3586	3618	3650	3682	3713	3745	3776	3806	40	7	13	20	27	33
14	-3837	3867	3897	3927	3967	3996	4015	4044	4073	4102	38	6	12	17	23	29
15	1-4130	4158	4186	4214	4242	4269	4296	4323	4350	4377	36	6	11	17	23	28
16	-4403	4430	4458	4482	4508	4533	4559	4584	4609	4634	34	5	10	16	22	27
17	-4589	4614	4639	4664	4689	4711	4735	4757	4778	4798	32	5	9	15	21	26
18	-4800	4824	4848	4869	4892	4915	4937	4959	4982	5004	30	4	8	14	20	25
19	-5128	5148	5170	5192	5213	5235	5256	5276	5299	5320	28	4	7	13	19	24
20	1-5341	5361	5382	5402	5423	5443	5463	5484	5504	5523	27	3	7	13	19	24
21	-5543	5563	5583	5602	5621	5641	5660	5679	5698	5717	25	3	6	12	18	23
22	-5738	5754	5773	5792	5810	5828	5847	5865	5883	5901	24	3	5	11	17	22
23	-5919	5937	5954	5972	5990	6007	6024	6042	6059	6076	22	3	4	10	16	21
24	-6093	6110	6127	6144	6161	6177	6194	6210	6227	6243	20	3	3	9	15	20
25	1-6259	6276	6292	6308	6324	6340	6356	6371	6387	6403	18	3	2	8	14	19
26	-6418	6434	6449	6465	6480	6496	6510	6526	6541	6556	16	3	2	7	13	18
27	-6570	6585	6600	6615	6629	6644	6658	6673	6687	6702	15	2	2	7	12	17
28	-6716	6730	6744	6759	6772	6787	6801	6814	6828	6842	14	2	1	6	12	17
29	-6856	6869	6883	6896	6910	6923	6937	6950	6963	6977	12	2	1	5	11	16
30	1-6990	7003	7016	7029	7042	7055	7068	7080	7093	7106	11	2	1	4	10	15
31	-7118	7131	7144	7156	7168	7181	7193	7205	7218	7230	10	2	1	3	9	14
32	-7242	7254	7266	7278	7290	7302	7314	7326	7338	7349	9	2	0	3	8	13
33	-7361	7373	7384	7396	7407	7419	7430	7442	7453	7464	8	2	0	2	7	12
34	-7476	7487	7498	7509	7520	7531	7542	7553	7564	7575	7	2	0	1	6	11
35	1-7586	7597	7607	7618	7629	7640	7650	7661	7671	7682	6	2	0	0	5	10
36	-7692	7703	7713	7723	7734	7744	7754	7764	7774	7785	5	2	0	0	4	9
37	-7796	7806	7816	7826	7836	7846	7856	7866	7876	7886	4	2	0	0	3	8
38	-7896	7906	7916	7926	7936	7946	7956	7966	7976	7986	3	2	0	0	2	7
39	1-7996	8006	8016	8026	8036	8046	8056	8066	8076	8086	2	2	0	0	1	6
40	1-8096	8096	8096	8106	8117	8126	8134	8143	8152	8161	1	1	3	4	8	13
41	-8169	8178	8187	8196	8204	8213	8221	8230	8238	8247	0	1	3	3	7	12
42	-8255	8264	8272	8280	8289	8297	8305	8313	8322	8330	0	1	3	2	6	11
43	-8338	8346	8354	8362	8370	8378	8386	8394	8402	8410	0	1	3	1	5	10
44	-8418	8426	8433	8441	8449	8457	8464	8472	8480	8487	0	1	3	0	4	9

LOGARITHMS OF SINES

°	0'	8'	12'	18'	24'	30'	36'	42'	48'	54'	Δ	ADD				
	0° 0'	0° 1'	0° 2'	0° 3'	0° 4'	0° 5'	0° 6'	0° 7'	0° 8'	0° 9'		1'	2'	3'	4'	5'
46°	9.8486	8502	8510	8517	8525	8532	8540	8547	8555	8562	7	1	2	4	5	8
46	8569	8577	8584	8591	8598	8606	8613	8620	8627	8634		1	2	4	5	8
47	8641	8648	8655	8662	8669	8676	8683	8690	8697	8704		1	2	3	5	6
48	8711	8718	8724	8731	8738	8745	8751	8758	8765	8771		1	2	3	4	6
49	8778	8784	8791	8797	8804	8810	8817	8823	8830	8836		1	2	3	4	5
50	9.8843	8849	8855	8862	8868	8874	8880	8887	8893	8899	6	1	2	3	4	5
51	8905	8911	8917	8923	8929	8935	8941	8947	8953	8959		1	2	3	4	5
52	8965	8971	8977	8983	8989	8995	9000	9006	9012	9018		1	2	3	4	5
53	9023	9029	9035	9041	9046	9052	9057	9063	9069	9074		1	2	3	4	5
54	9080	9086	9091	9096	9101	9107	9112	9118	9123	9128		1	2	3	4	5
55	9.9134	9139	9144	9149	9155	9160	9165	9170	9175	9181	5	1	2	3	3	4
56	9186	9191	9196	9201	9206	9211	9216	9221	9226	9231		1	2	3	3	4
57	9236	9241	9246	9251	9256	9260	9265	9270	9275	9279		1	2	2	3	4
58	9284	9289	9294	9298	9303	9308	9312	9317	9322	9326		1	2	2	3	4
59	9331	9336	9340	9344	9349	9353	9358	9362	9367	9371		1	1	2	3	4
60	9.9378	9380	9384	9388	9393	9397	9401	9406	9410	9414	4	1	1	2	3	4
61	9418	9422	9427	9431	9435	9439	9443	9447	9451	9455		1	1	2	3	3
62	9459	9463	9467	9471	9475	9479	9483	9487	9491	9495		1	1	2	3	3
63	9499	9503	9506	9510	9514	9518	9522	9526	9529	9533		1	1	2	3	3
64	9537	9540	9544	9548	9551	9555	9558	9562	9566	9569		1	1	2	2	3
65	9.9573	9576	9580	9583	9587	9590	9594	9597	9601	9604	3	1	1	2	2	3
66	9607	9611	9614	9617	9621	9624	9627	9631	9634	9637		1	1	2	2	3
67	9640	9643	9647	9650	9653	9656	9659	9662	9666	9669		1	1	2	2	3
68	9672	9675	9678	9681	9684	9687	9690	9693	9696	9699		1	1	2	2	3
69	9702	9704	9707	9710	9713	9716	9719	9722	9724	9727		0	1	1	2	2
70	9.9730	9733	9736	9739	9741	9743	9746	9749	9751	9754	2	0	1	1	2	2
71	9757	9759	9762	9764	9767	9770	9772	9775	9777	9780		0	1	1	2	2
72	9782	9785	9787	9789	9792	9794	9797	9799	9801	9804		0	1	1	2	2
73	9806	9808	9811	9813	9815	9817	9820	9822	9824	9826		0	1	1	1	2
74	9828	9831	9833	9835	9837	9839	9841	9843	9845	9847		0	1	1	1	2
75	9.9849	9851	9853	9855	9857	9859	9861	9863	9865	9867	1	0	1	1	1	2
76	9869	9871	9873	9875	9876	9878	9880	9882	9884	9885		0	1	1	1	2
77	9887	9889	9891	9892	9894	9896	9897	9899	9901	9902		0	1	1	1	1
78	9904	9906	9907	9909	9910	9912	9913	9915	9916	9918		0	1	1	1	1
79	9919	9921	9922	9924	9925	9927	9928	9929	9931	9932		0	0	1	1	1
80	9.9934	9935	9936	9937	9939	9940	9941	9943	9944	9945	1	0	0	1	1	1
81	9946	9947	9948	9949	9951	9952	9953	9954	9955	9956		0	0	1	1	1
82	9958	9959	9960	9961	9962	9963	9964	9965	9966	9967		0	0	0	1	1
83	9968	9968	9969	9970	9971	9972	9973	9974	9975	9976		0	0	0	1	1
84	9978	9977	9978	9978	9979	9980	9981	9981	9982	9983		0	0	0	0	1
85	9.9983	9984	9985	9985	9986	9987	9987	9988	9988	9989	See Table below and on page 2.					
86	9989	9990	9990	9991	9991	9992	9992	9993	9993	9994						
87	9994	9994	9995	9995	9996	9996	9996	9997	9997	9997						
88	9997	9998	9998	9998	9999	9999	9999	9999	9999	9999						
89	9.9999	9999	0-000	0-000	0-000	0-000	0-000	0-000	0-000	0-000						
90	0-0000															

Log Sine of Angles near 90° and Log Cosine of Small Angles

[Continued on page 3]

Sin	85°40'	85°49'	85°59'	86°09'	86°19'	86°29'	86°39'	86°49'	86°59'	87°09'	87°19'	87°29'	87°39'	87°49'	87°59'	88°09'
Log	9.9984	9.9985	9.9986	9.9987	9.9988	9.9989	9.9990	9.9991	9.9992	9.9993	9.9994	9.9995	9.9996	9.9997	9.9998	9.9999
Cos	80°0'	4°51'	4°41'	4°31'	4°21'	4°11'	4°01'	3°51'	3°41'	3°31'	3°21'	3°11'	3°01'	2°51'	2°41'	2°31'

For tabulated angles read the log to the left; e.g., log sin 85°49' or log cos 4°11' 9.9988

احسن الفتاوى جلد

٥٢٤

باب استقبال القبلة

LOGARITHMS OF COSINES

x	0°	6°	12°	18°	24°	30°	36°	42°	48°	54°	د	SUBTRACT				
	00-0	00-1	00-2	00-3	00-4	00-5	00-6	00-7	00-8	00-9		1°	2°	3°	4°	5°
00	0-0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0-0000		See Table below and on page 7.				
1	0-0009	0009	0009	0009	0009	0009	0009	0009	0009	0009						
2	0-0017	0017	0017	0017	0017	0017	0017	0017	0017	0017						
3	0-0025	0025	0025	0025	0025	0025	0025	0025	0025	0025						
4	0-0033	0033	0033	0033	0033	0033	0033	0033	0033	0033		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
5	0-0041	0041	0041	0041	0041	0041	0041	0041	0041	0041		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
6	0-0049	0049	0049	0049	0049	0049	0049	0049	0049	0049		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
7	0-0057	0057	0057	0057	0057	0057	0057	0057	0057	0057		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
8	0-0065	0065	0065	0065	0065	0065	0065	0065	0065	0065		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
9	0-0073	0073	0073	0073	0073	0073	0073	0073	0073	0073		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
10	0-0081	0081	0081	0081	0081	0081	0081	0081	0081	0081		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
11	0-0089	0089	0089	0089	0089	0089	0089	0089	0089	0089		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
12	0-0097	0097	0097	0097	0097	0097	0097	0097	0097	0097		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
13	0-0105	0105	0105	0105	0105	0105	0105	0105	0105	0105		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
14	0-0113	0113	0113	0113	0113	0113	0113	0113	0113	0113		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
15	0-0121	0121	0121	0121	0121	0121	0121	0121	0121	0121		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
16	0-0129	0129	0129	0129	0129	0129	0129	0129	0129	0129		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
17	0-0137	0137	0137	0137	0137	0137	0137	0137	0137	0137		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
18	0-0145	0145	0145	0145	0145	0145	0145	0145	0145	0145		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
19	0-0153	0153	0153	0153	0153	0153	0153	0153	0153	0153		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
20	0-0161	0161	0161	0161	0161	0161	0161	0161	0161	0161		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
21	0-0169	0169	0169	0169	0169	0169	0169	0169	0169	0169		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
22	0-0177	0177	0177	0177	0177	0177	0177	0177	0177	0177		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
23	0-0185	0185	0185	0185	0185	0185	0185	0185	0185	0185		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
24	0-0193	0193	0193	0193	0193	0193	0193	0193	0193	0193		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
25	0-0201	0201	0201	0201	0201	0201	0201	0201	0201	0201		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
26	0-0209	0209	0209	0209	0209	0209	0209	0209	0209	0209		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
27	0-0217	0217	0217	0217	0217	0217	0217	0217	0217	0217		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
28	0-0225	0225	0225	0225	0225	0225	0225	0225	0225	0225		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
29	0-0233	0233	0233	0233	0233	0233	0233	0233	0233	0233		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
30	0-0241	0241	0241	0241	0241	0241	0241	0241	0241	0241		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
31	0-0249	0249	0249	0249	0249	0249	0249	0249	0249	0249		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
32	0-0257	0257	0257	0257	0257	0257	0257	0257	0257	0257		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
33	0-0265	0265	0265	0265	0265	0265	0265	0265	0265	0265		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
34	0-0273	0273	0273	0273	0273	0273	0273	0273	0273	0273		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
35	0-0281	0281	0281	0281	0281	0281	0281	0281	0281	0281		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
36	0-0289	0289	0289	0289	0289	0289	0289	0289	0289	0289		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
37	0-0297	0297	0297	0297	0297	0297	0297	0297	0297	0297		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
38	0-0305	0305	0305	0305	0305	0305	0305	0305	0305	0305		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
39	0-0313	0313	0313	0313	0313	0313	0313	0313	0313	0313		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
40	0-0321	0321	0321	0321	0321	0321	0321	0321	0321	0321		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
41	0-0329	0329	0329	0329	0329	0329	0329	0329	0329	0329		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
42	0-0337	0337	0337	0337	0337	0337	0337	0337	0337	0337		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
43	0-0345	0345	0345	0345	0345	0345	0345	0345	0345	0345		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1
44	0-0353	0353	0353	0353	0353	0353	0353	0353	0353	0353		0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1	0 0 0 0 1

Log Sine of Angles near 90° and Log Cosine of Small Angles

Continued from page 7

Log Sin	89°38'	89°51'	89°57'	89°59'	89°59'	89°59'	89°59'	89°59'	89°59'	89°59'
Log	0-9999	0-9999	0-9999	0-9999	0-9999	0-9999	0-9999	0-9999	0-9999	0-9999
Cos	0°22'	0°29'	0°33'	0°37'	0°41'	0°45'	0°49'	0°53'	0°57'	0°59'

For tabulated angles read the log to the left; e.g., log sin 89°43' or log cos 0°16' = 0-9999

LOGARITHMS OF COSINES

x	0°				24°			42°			Δ	SUBTRACT				
	00-0	00-1	00-2	00-3	00-4	00-5	00-6	00-7	00-8	00-9		1'	2'	3'	4'	5'
43°	7-8493	8487	8480	8472	8464	8457	8449	8441	8433	8425	8	1	2	3	4	5
44	-8418	8410	8402	8394	8386	8378	8370	8362	8354	8346		1	3	4	5	6
45	-8339	8330	8322	8313	8306	8297	8289	8280	8272	8264		1	3	4	5	6
46	-8253	8247	8238	8230	8221	8213	8204	8196	8187	8178		1	3	4	5	6
47	-8169	8161	8152	8143	8134	8126	8117	8108	8099	8090		1	3	4	5	6
48	7-8081	8072	8063	8053	8044	8035	8026	8017	8007	7998	9	2	3	5	6	8
49	-7989	7979	7970	7960	7951	7941	7932	7922	7913	7903		2	3	5	6	8
50	-7893	7884	7874	7864	7854	7844	7835	7825	7816	7806		2	3	5	6	8
51	-7785	7776	7767	7756	7747	7737	7727	7717	7708	7698		2	3	5	6	8
52	-7682	7682	7671	7661	7650	7640	7629	7618	7607	7597		2	4	5	7	9
53	7-7588	7576	7564	7553	7542	7531	7520	7509	7498	7487	11	2	4	6	7	9
54	-7478	7464	7453	7442	7430	7419	7407	7396	7384	7373		2	4	6	8	10
55	-7361	7349	7338	7326	7314	7302	7290	7278	7266	7254		2	4	6	8	10
56	-7242	7230	7218	7205	7193	7181	7168	7156	7144	7131		2	4	6	8	10
57	-7118	7106	7093	7080	7068	7055	7042	7030	7016	7003		2	4	6	9	11
58	7-6990	6977	6963	6950	6937	6923	6910	6896	6883	6869	14	2	4	7	9	11
59	-6856	6842	6828	6814	6801	6787	6773	6759	6744	6730		2	5	7	9	12
60	-6716	6702	6687	6673	6659	6644	6629	6615	6600	6585		2	5	7	10	12
61	-6570	6556	6541	6526	6510	6495	6480	6465	6449	6434		3	5	8	10	13
62	-6418	6403	6387	6371	6356	6340	6324	6309	6292	6276		3	5	8	11	13
63	7-6259	6243	6227	6210	6194	6177	6161	6144	6127	6110	17	3	5	8	11	14
64	-6093	6076	6059	6042	6024	6007	5990	5972	5954	5937		3	5	9	11	14
65	-5919	5901	5883	5865	5847	5828	5810	5792	5773	5754		3	5	9	12	15
66	-5736	5717	5698	5679	5660	5641	5621	5602	5583	5563		3	6	10	13	16
67	-5543	5523	5504	5484	5463	5443	5423	5402	5382	5361		3	7	10	13	17
68	7-5341	5320	5299	5278	5256	5235	5213	5192	5170	5148	21	4	7	11	14	18
69	-5126	5104	5082	5060	5037	5015	4992	4969	4946	4923		4	8	11	15	19
70	-4900	4876	4853	4829	4806	4781	4757	4733	4709	4684		4	8	12	16	20
71	-4659	4634	4609	4584	4559	4533	4508	4482	4456	4430		4	9	13	17	22
72	-4403	4377	4350	4323	4296	4269	4242	4214	4186	4158		5	9	14	18	23
73	7-4130	4102	4073	4044	4016	3986	3957	3927	3897	3867	29	5	10	15	19	24
74	-3837	3808	3778	3748	3713	3682	3650	3618	3586	3554		5	10	16	21	26
75	-3621	3589	3556	3521	3487	3453	3418	3384	3350	3314		5	11	16	21	27
76	-3179	3143	3107	3070	3034	2997	2959	2921	2883	2845		5	11	17	23	28
77	-2806	2767	2727	2687	2647	2606	2565	2524	2482	2439		5	12	17	23	29
78	7-2397	2353	2310	2266	2221	2176	2131	2086	2038	1991	44	7	16	22	29	37
79	-1943	1896	1847	1797	1747	1697	1646	1594	1543	1489		7	16	23	31	40
80	-1436	1381	1326	1271	1214	1157	1099	1040	981	920		7	16	25	32	41
81	-889	837	783	729	676	623	567	503	434	364		8	17	26	35	45
82	7-0197	0126	0046	0-9970	0-9894	0-9818	0-9738	0-9655	0-9573	0-9489		Differences here vary too rapidly for interpolation by F.P.S. See Table on page 10.				
83	0-9402	9315	9226	9135	9042	8948	8849	8749	8647	8543						
84	-8436	8326	8213	8098	7979	7857	7731	7602	7468	7330						
85	-7185	7041	6896	6731	6567	6397	6220	6035	5842	5640						
86	-5425	5266	5097	4923	4749	4579	4399	4218	4026	3823						
87	-3442	3186	2916	2637	2360	2084	1800	1518	1226	923						
88	-0-9000	0-8800	0-8596	0-8388	0-8176	0-7960	0-7741	0-7518	0-7291	0-7060						
89	0-6825	0-6596	0-6363	0-6125	0-5882	0-5635	0-5383	0-5126	0-4864	0-4597						
90	0-4328	0-4060	0-3788	0-3511	0-3229	0-2942	0-2650	0-2353	0-2051	0-1744						

٧٠

LOGARITHMS OF SINES, 0° to 90°

°	'	1'	2'	3'	4'	5'	6'	7'	8'	9'	10'	log
0 00		1-484	1-785	1-941	1-996	1-163	1-242	1-309	1-367	1-418	1-464	88 80
0 10	1-4637	1-5051	1-5489	1-5777	1-6099	1-6379	1-6578	1-6842	1-7100	1-7345	1-7548	88 90
0 20	1-7848	1-8089	1-8361	1-8555	1-8769	1-8981	1-9197	1-9408	1-9615	1-9818	1-9999	89 00
0 30	1-6486	1-6551	1-6608	1-6652	1-6693	1-6732	1-6769	1-6804	1-6838	1-6870	1-6900	89 10
0 40	1-6948	1-6978	1-6997	1-7015	1-7032	1-7048	1-7063	1-7077	1-7090	1-7103	1-7115	89 20
0 50	1-7127	1-7139	1-7150	1-7160	1-7170	1-7179	1-7188	1-7196	1-7204	1-7212	1-7219	89 30
1 00	1-7227	1-7234	1-7241	1-7247	1-7253	1-7259	1-7264	1-7269	1-7274	1-7279	1-7283	89 40
1 10	1-7288	1-7292	1-7296	1-7299	1-7302	1-7305	1-7308	1-7311	1-7314	1-7317	1-7319	89 50
1 20	1-7322	1-7324	1-7326	1-7328	1-7330	1-7332	1-7334	1-7336	1-7338	1-7339	1-7341	90 00
1 30	1-7343	1-7345	1-7346	1-7347	1-7348	1-7349	1-7350	1-7351	1-7352	1-7353	1-7354	90 10
1 40	1-7355	1-7356	1-7357	1-7358	1-7359	1-7360	1-7361	1-7362	1-7363	1-7364	1-7365	90 20
1 50	1-7366	1-7367	1-7368	1-7369	1-7370	1-7371	1-7372	1-7373	1-7374	1-7375	1-7376	90 30
2 00	1-7377	1-7378	1-7379	1-7380	1-7381	1-7382	1-7383	1-7384	1-7385	1-7386	1-7387	90 40
2 10	1-7388	1-7389	1-7390	1-7391	1-7392	1-7393	1-7394	1-7395	1-7396	1-7397	1-7398	90 50
2 20	1-7399	1-7400	1-7401	1-7402	1-7403	1-7404	1-7405	1-7406	1-7407	1-7408	1-7409	91 00
2 30	1-7410	1-7411	1-7412	1-7413	1-7414	1-7415	1-7416	1-7417	1-7418	1-7419	1-7420	91 10
2 40	1-7421	1-7422	1-7423	1-7424	1-7425	1-7426	1-7427	1-7428	1-7429	1-7430	1-7431	91 20
2 50	1-7432	1-7433	1-7434	1-7435	1-7436	1-7437	1-7438	1-7439	1-7440	1-7441	1-7442	91 30
3 00	1-7443	1-7444	1-7445	1-7446	1-7447	1-7448	1-7449	1-7450	1-7451	1-7452	1-7453	91 40
3 10	1-7454	1-7455	1-7456	1-7457	1-7458	1-7459	1-7460	1-7461	1-7462	1-7463	1-7464	91 50
3 20	1-7465	1-7466	1-7467	1-7468	1-7469	1-7470	1-7471	1-7472	1-7473	1-7474	1-7475	92 00
3 30	1-7476	1-7477	1-7478	1-7479	1-7480	1-7481	1-7482	1-7483	1-7484	1-7485	1-7486	92 10
3 40	1-7487	1-7488	1-7489	1-7490	1-7491	1-7492	1-7493	1-7494	1-7495	1-7496	1-7497	92 20
3 50	1-7498	1-7499	1-7500	1-7501	1-7502	1-7503	1-7504	1-7505	1-7506	1-7507	1-7508	92 30
4 00	1-7509	1-7510	1-7511	1-7512	1-7513	1-7514	1-7515	1-7516	1-7517	1-7518	1-7519	92 40
4 10	1-7520	1-7521	1-7522	1-7523	1-7524	1-7525	1-7526	1-7527	1-7528	1-7529	1-7530	92 50
4 20	1-7531	1-7532	1-7533	1-7534	1-7535	1-7536	1-7537	1-7538	1-7539	1-7540	1-7541	93 00
4 30	1-7542	1-7543	1-7544	1-7545	1-7546	1-7547	1-7548	1-7549	1-7550	1-7551	1-7552	93 10
4 40	1-7553	1-7554	1-7555	1-7556	1-7557	1-7558	1-7559	1-7560	1-7561	1-7562	1-7563	93 20
4 50	1-7564	1-7565	1-7566	1-7567	1-7568	1-7569	1-7570	1-7571	1-7572	1-7573	1-7574	93 30
5 00	1-7575	1-7576	1-7577	1-7578	1-7579	1-7580	1-7581	1-7582	1-7583	1-7584	1-7585	93 40
5 10	1-7586	1-7587	1-7588	1-7589	1-7590	1-7591	1-7592	1-7593	1-7594	1-7595	1-7596	93 50
5 20	1-7597	1-7598	1-7599	1-7600	1-7601	1-7602	1-7603	1-7604	1-7605	1-7606	1-7607	94 00
5 30	1-7608	1-7609	1-7610	1-7611	1-7612	1-7613	1-7614	1-7615	1-7616	1-7617	1-7618	94 10
5 40	1-7619	1-7620	1-7621	1-7622	1-7623	1-7624	1-7625	1-7626	1-7627	1-7628	1-7629	94 20
5 50	1-7630	1-7631	1-7632	1-7633	1-7634	1-7635	1-7636	1-7637	1-7638	1-7639	1-7640	94 30
6 00	1-7641	1-7642	1-7643	1-7644	1-7645	1-7646	1-7647	1-7648	1-7649	1-7650	1-7651	94 40
6 10	1-7652	1-7653	1-7654	1-7655	1-7656	1-7657	1-7658	1-7659	1-7660	1-7661	1-7662	94 50
6 20	1-7663	1-7664	1-7665	1-7666	1-7667	1-7668	1-7669	1-7670	1-7671	1-7672	1-7673	95 00
6 30	1-7674	1-7675	1-7676	1-7677	1-7678	1-7679	1-7680	1-7681	1-7682	1-7683	1-7684	95 10
6 40	1-7685	1-7686	1-7687	1-7688	1-7689	1-7690	1-7691	1-7692	1-7693	1-7694	1-7695	95 20
6 50	1-7696	1-7697	1-7698	1-7699	1-7700	1-7701	1-7702	1-7703	1-7704	1-7705	1-7706	95 30
7 00	1-7707	1-7708	1-7709	1-7710	1-7711	1-7712	1-7713	1-7714	1-7715	1-7716	1-7717	95 40
7 10	1-7718	1-7719	1-7720	1-7721	1-7722	1-7723	1-7724	1-7725	1-7726	1-7727	1-7728	95 50
7 20	1-7729	1-7730	1-7731	1-7732	1-7733	1-7734	1-7735	1-7736	1-7737	1-7738	1-7739	96 00
7 30	1-7740	1-7741	1-7742	1-7743	1-7744	1-7745	1-7746	1-7747	1-7748	1-7749	1-7750	96 10
7 40	1-7751	1-7752	1-7753	1-7754	1-7755	1-7756	1-7757	1-7758	1-7759	1-7760	1-7761	96 20
7 50	1-7762	1-7763	1-7764	1-7765	1-7766	1-7767	1-7768	1-7769	1-7770	1-7771	1-7772	96 30
8 00	1-7773	1-7774	1-7775	1-7776	1-7777	1-7778	1-7779	1-7780	1-7781	1-7782	1-7783	96 40
8 10	1-7784	1-7785	1-7786	1-7787	1-7788	1-7789	1-7790	1-7791	1-7792	1-7793	1-7794	96 50
8 20	1-7795	1-7796	1-7797	1-7798	1-7799	1-7800	1-7801	1-7802	1-7803	1-7804	1-7805	97 00
8 30	1-7806	1-7807	1-7808	1-7809	1-7810	1-7811	1-7812	1-7813	1-7814	1-7815	1-7816	97 10
8 40	1-7817	1-7818	1-7819	1-7820	1-7821	1-7822	1-7823	1-7824	1-7825	1-7826	1-7827	97 20
8 50	1-7828	1-7829	1-7830	1-7831	1-7832	1-7833	1-7834	1-7835	1-7836	1-7837	1-7838	97 30
9 00	1-7839	1-7840	1-7841	1-7842	1-7843	1-7844	1-7845	1-7846	1-7847	1-7848	1-7849	97 40
9 10	1-7850	1-7851	1-7852	1-7853	1-7854	1-7855	1-7856	1-7857	1-7858	1-7859	1-7860	97 50
9 20	1-7861	1-7862	1-7863	1-7864	1-7865	1-7866	1-7867	1-7868	1-7869	1-7870	1-7871	98 00
9 30	1-7872	1-7873	1-7874	1-7875	1-7876	1-7877	1-7878	1-7879	1-7880	1-7881	1-7882	98 10
9 40	1-7883	1-7884	1-7885	1-7886	1-7887	1-7888	1-7889	1-7890	1-7891	1-7892	1-7893	98 20
9 50	1-7894	1-7895	1-7896	1-7897	1-7898	1-7899	1-7900	1-7901	1-7902	1-7903	1-7904	98 30
10 00	1-7905	1-7906	1-7907	1-7908	1-7909	1-7910	1-7911	1-7912	1-7913	1-7914	1-7915	98 40
10 10	1-7916	1-7917	1-7918	1-7919	1-7920	1-7921	1-7922	1-7923	1-7924	1-7925	1-7926	98 50
10 20	1-7927	1-7928	1-7929	1-7930	1-7931	1-7932	1-7933	1-7934	1-7935	1-7936	1-7937	99 00
10 30	1-7938	1-7939	1-7940	1-7941	1-7942	1-7943	1-7944	1-7945	1-7946	1-7947	1-7948	99 10
10 40	1-7949	1-7950	1-7951	1-7952	1-7953	1-7954	1-7955	1-7956	1-7957	1-7958	1-7959	99 20
10 50	1-7960	1-7961	1-7962	1-7963	1-7964	1-7965	1-7966	1-7967	1-7968	1-7969	1-7970	99 30
11 00	1-7971	1-7972	1-7973	1-7974	1-7975	1-7976	1-7977	1-7978	1-7979	1-7980	1-7981	99 40
11 10	1-7982	1-7983	1-7984	1-7985	1-7986	1-7987	1-7988	1-7989	1-7990	1-7991	1-7992	99 50
11 20	1-7993	1-7994	1-7995	1-7996	1-7997	1-7998	1-7999	1-8000	1-8001	1-8002	1-8003	100 00

LOGARITHMS OF COSINES, 82° to 90°

(Read up and from right to left)

LOGARITHMS OF TANGENTS

x	°									Δ	ADD				
	0°-0	0°-1	0°-2	0°-3	0°-4	0°-5	0°-6	0°-7	0°-8	0°-9	1'	2'	3'	4'	5'
0°	---	3-842	3-843	3-718	3-844	3-841	3-020	3-027	3-148	3-198	Differences vary too rapidly for interpolation by P.P.s. See Table on page 11.				
1	3-8419	2833	3211	3889	3881	4181	4481	4725	4973	5208					
2	5-431	5843	5848	6038	6223	6401	6571	6738	6894	7048					
3	7-194	7337	7478	7609	7739	7866	7988	8107	8223	8336					
4	8-448	8884	8889	8762	8882	8990	9098	9180	9241	9321	53 9 18 27 35 44 50 8 17 25 33 42 48 8 16 24 32 40 45 8 15 23 30 38				
5	9-8420	9308	9581	9674	9758	9838	9918	9992	1-0068	1-0143					
6	1-0218	0289	0380	0430	0499	0567	0633	0699	0764	0828					
7	0-891	0964	1015	1076	1135	1194	1252	1310	1367	1423					
8	1-1478	1533	1587	1640	1693	1745	1797	1848	1898	1948	43 7 14 22 29 36 41 7 14 21 27 34 40 7 13 20 27 33 38 6 13 18 25 32 37 6 12 18 25 31 35 6 12 17 24 29 34 6 11 17 24 28 33 6 11 16 22 27 31 6 10 16 21 26				
9	1-997	2048	2094	2142	2189	2235	2282	2328	2374	2419					
10	2-8468	2907	2951	2984	2937	3080	2722	2784	2808	2848					
11	3-887	3927	3967	3006	3046	3086		3162	3200	3237	29 5 10 15 19 24 28 5 9 14 18 23 26 4 9 13 17 22 25 4 8 13 17 21 24 4 8 12 16 20				
12	3-275	3312	3348	3386	3422	3458		3529	3564	3599					
13	3-834	3668	3702	3736	3770	3804		3870	3903	3936					
14	3-988	4000	4032	4064	4095	4127	4158	4189	4220	4260					
15	4-281	4311	4341	4371	4400	4429	4459	4488	4517	4546	23 4 8 12 15 19 22 4 7 11 15 18 20 4 7 11 14 17 20 3 7 10 13 17				
16	4-875	4603	4632	4660	4688	4716	4744	4771	4798	4826					
17	4-883	4880	4907	4934	4961	4987	5014	5040	5066	5092					
18	5-116	5143	5169	5198	5220	5246	5270	5295	5320	5345					
19	5-370	5394	5419	5443	5467	5491	5515	5539	5563	5587	23 4 8 12 15 19 22 4 7 11 15 18 20 4 7 11 14 17 20 3 7 10 13 17				
20	5-811	5634	5658	5681	5704	5727	5750	5773	5796	5819					
21	5-848	5864	5887	5909	5932	5954	5976	5998	6020	6042					
22	6-094	6068	6108	6129	6151	6172	6194	6215	6238	6257	19 3 6 10 13 16 3 6 9 12 15 3 6 8 12 14 3 6 8 12 14				
23	6-279	6300	6321	6341	6362	6383	6404	6424	6445	6465					
24	6-496	6506	6527	6547	6567	6587	6607	6627	6647	6667					
25	6-687	6706	6726	6746	6765	6785	6804	6824	6843	6863	19 3 6 10 13 16 3 6 9 12 15 3 6 8 12 14 3 6 8 12 14				
26	6-882	6901	6920	6939	6958	6977	6996	7015	7034	7053					
27	7-072	7090	7109	7128	7146	7165	7183	7202	7220	7238					
28	7-267	7275	7293	7311	7330	7348	7366	7384	7402	7420					
29	7-438	7455	7473	7491	7509	7526	7544	7562	7579	7597	17 3 6 9 12 15 3 6 8 11 14 3 6 8 11 14 3 6 8 11 14				
30	7-714	7632	7649	7667	7684	7701	7719	7736	7753	7771					
31	7-778	7806	7823	7839	7856	7873	7890	7907	7924	7941					
32	7-968	7976	7992	8008	8025	8042	8058	8076	8092	8109					
33	8-128	8142	8158	8175	8191	8208	8224	8241	8257	8274	16 3 6 8 11 13 3 6 8 10 13 3 6 8 10 13 3 6 8 10 13				
34	8-290	8306	8323	8339	8355	8371	8388	8404	8420	8436					
35	8-432	8468	8484	8501	8517	8533	8549	8565	8581	8597					
36	8-613	8609	8624	8640	8656	8672	8688	8704	8720	8736					
37	8-771	8787	8803	8818	8834	8850	8865	8881	8897	8912	3 6 8 10 13 3 6 8 10 13 3 6 8 10 13 3 6 8 10 13				
38	8-928	8944	8959	8975	8990	9006	9022	9037	9053	9068					
39	9-084	9099	9115	9130	9146	9161	9176	9192	9207	9223					
40	9-239	9284	9299	9314	9330	9345	9360	9376	9391	9406	3 6 8 10 13 3 6 8 10 13 3 6 8 10 13 3 6 8 10 13				
41	9-392	9407	9422	9437	9453	9468	9483	9499	9514	9529					
42	9-544	9560	9575	9590	9605	9621	9636	9651	9666	9681					
43	9-697	9712	9727	9742	9757	9772	9787	9803	9818	9833					
44	9-848	9864	9879	9894	9909	9924	9939	9954	9970	9985					

LOGARITHMS OF TANGENTS

13

x	0'	6'	12'	18'	24'	30'	36'	42'	48'	54'	ADD
	0-0	0-1	0-2	0-3	0-4	0-5	0-6	0-7	0-8	0-9	
46°	0-0000	0015	0030	0045	0061	0076	0091	0106	0121	0136	15
46	-0152	0167	0182	0197	0212	0228	0243	0258	0273	0288	3
47	-0303	0319	0334	0349	0364	0379	0395	0410	0425	0440	5
48	-0436	0471	0486	0501	0517	0532	0547	0562	0578	0593	7
49	-0608	0624	0639	0654	0670	0685	0700	0716	0731	0746	9
50	0-0762	0777	0793	0808	0824	0839	0854	0870	0885	0901	11
51	-0916	0932	0947	0963	0978	0994	1010	1025	1041	1056	13
52	-1072	1088	1103	1119	1135	1150	1166	1181	1197	1213	15
53	-1229	1245	1260	1276	1292	1308	1324	1340	1356	1371	17
54	-1387	1403	1419	1435	1451	1467	1483	1499	1516	1532	19
55	0-1548	1564	1580	1596	1612	1628	1645	1661	1677	1694	21
56	-1710	1726	1743	1759	1776	1792	1809	1825	1842	1858	23
57	-1875	1891	1908	1925	1941	1958	1975	1992	2008	2025	25
58	-2042	2059	2076	2093	2110	2127	2144	2161	2178	2195	27
59	-2212	2229	2247	2264	2281	2299	2316	2333	2351	2368	29
60	0-2386	2403	2421	2438	2456	2474	2491	2509	2527	2545	31
61	-2562	2580	2598	2616	2634	2652	2670	2689	2707	2725	33
62	-2743	2762	2780	2798	2817	2835	2854	2873	2891	2910	35
63	-2928	2947	2966	2985	3004	3023	3042	3061	3080	3099	37
64	-3118	3137	3157	3176	3196	3215	3235	3254	3274	3294	39
65	0-3313	3333	3353	3373	3393	3413	3433	3453	3473	3494	41
66	-3514	3535	3556	3576	3596	3617	3638	3659	3679	3700	43
67	-3721	3743	3764	3785	3806	3828	3849	3871	3892	3914	45
68	-3936	3958	3980	4002	4024	4046	4068	4091	4113	4135	47
69	-4158	4181	4204	4227	4250	4273	4296	4319	4342	4366	49
70	0-4389	4413	4437	4461	4484	4508	4533	4557	4581	4606	51
71	-4630	4655	4680	4705	4730	4755	4780	4805	4831	4857	53
72	-4882	4908	4934	4960	4986	5013	5039	5066	5093	5120	55
73	-5147	5174	5201	5229	5256	5284	5312	5340	5368	5397	57
74	-5425	5454	5483	5512	5541	5570	5600	5629	5659	5689	59
75	0-5719	5750	5780	5811	5842	5873	5904	5935	5966	6000	61
76	-6032	6065	6097	6130	6163	6196	6230	6264	6298	6332	63
77	-6366	6401	6435	6471	6507	6542	6578	6613	6651	6685	65
78	-6724	6763	6800	6838	6877	6916	6954	6994	7033	7073	67
79	-7113	7154	7196	7236	7278	7320	7363	7406	7449	7493	69
80	0-7537	7581	7626	7672	7716	7764	7811	7858	7906	7954	71
81	-8003	8052	8102	8152	8203	8253	8307	8356	8413	8467	73
82	-8522	8577	8633	8690	8746	8804	8861	8918	8983	9046	75
83	-9108	9178	9236	9301	9367	9433	9501	9567	9640	9711	77
84	0-9784	9857	9932	1-0008	1-0085	1-0164	1-0244	1-0326	1-0409	1-0494	79
85	1-0580	0660	0759	0860	0964	1060	1158	1258	1351	1446	81
86	-1544	1644	1747	1853	1951	2051	2151	2251	2355	2463	83
87	-2566	2674	2786	2894	2999	3099	3177	3262	3355	3457	85
88	-3569	3679	3792	3907	4015	4119	4219	4318	4415	4517	87
89	-4624	4736	4851	4967	5085	5199	5319	5441	5569	5707	89
90	0-5828	5957	6087	6219	6353	6489	6627	6767	6909	7054	91

Differences here very too rapidly for interpolation by P.P.A. See note below.

For untabulated angles greater than 90° use Log Tan x = - Log Tan (90° - x). See table on page 11

Example. Log tan 86°13' = - log tan 4°47' = - (E-9226) = -1-0774

R	S'			S' 12' 18'			S' 24' 30' 36'			S' 48' 48' 54'			d	ADD				
	0-0	0-1	0-2	0-3	0-4	0-5	0-6	0-7	0-8	0-9	0-0	0-1		1'	2'	3'	4'	5'
00	0-0000	0017	0036	0055	0070	0087	0105	0122	0140	0157	18	3	0	0	12	10		
1	-0175	0193	0209	0227	0244	0262	0279	0297	0314	0332		3	0	0	12	10		
2	-0349	0366	0384	0401	0419	0438	0454	0471	0488	0506		3	0	0	12	10		
3	-0523	0541	0558	0576	0593	0610	0628	0645	0663	0680		3	0	0	12	10		
4	-0696	0715	0732	0750	0767	0785	0802	0819	0837	0854		3	0	0	12	14		
5	0-0872	0889	0906	0924	0941	0958	0976	0993	1011	1028		3	0	0	12	14		
6	-1045	1063	1080	1097	1115	1132	1149	1167	1184	1201		3	0	0	12	14		
7	-1219	1236	1253	1271	1288	1305	1323	1340	1357	1374		3	0	0	12	14		
8	-1392	1409	1426	1444	1461	1478	1495	1513	1530	1547		3	0	0	11	14		
9	-1564	1582	1599	1616	1633	1650	1668	1685	1702	1719		3	0	0	11	14		
10	0-1735	1754	1771	1788	1806	1822	1840	1857	1874	1891		3	0	0	11	14		
11	-1908	1925	1943	1959	1977	1994	2011	2028	2045	2062		3	0	0	11	14		
12	-2079	2096	2113	2130	2147	2164	2181	2198	2215	2232		3	0	0	11	14		
13	-2250	2267	2284	2300	2317	2334	2351	2368	2385	2402		3	0	0	11	14		
14	-2419	2436	2453	2470	2487	2504	2521	2538	2554	2571		3	0	0	11	14		
15	0-2588	2605	2622	2639	2656	2672	2689	2706	2723	2740		3	0	0	11	14		
16	-2756	2773	2790	2807	2823	2840	2857	2874	2890	2907		3	0	0	11	14		
17	-2924	2940	2957	2974	2990	3007	3024	3040	3057	3074		3	0	0	11	14		
18	-3090	3107	3123	3140	3156	3173	3190	3206	3223	3239		3	0	0	11	14		
19	-3256	3272	3289	3305	3322	3338	3355	3371	3387	3404		3	0	0	11	14		
20	0-3420	3437	3453	3469	3486	3502	3518	3535	3551	3567		3	0	0	11	14		
21	-3584	3600	3616	3633	3649	3665	3681	3697	3714	3730		3	0	0	11	14		
22	-3746	3762	3778	3795	3811	3827	3843	3859	3875	3891		3	0	0	11	13		
23	-3907	3923	3939	3955	3971	3987	4003	4019	4035	4051		3	0	0	11	13		
24	-4067	4083	4099	4115	4131	4147	4163	4179	4195	4210		3	0	0	11	13		
25	0-4226	4242	4258	4274	4290	4306	4321	4337	4353	4368		3	0	0	11	13		
26	-4384	4399	4416	4431	4448	4464	4479	4495	4509	4524		3	0	0	10	13		
27	-4540	4556	4571	4586	4602	4617	4633	4648	4664	4679		3	0	0	10	13		
28	-4695	4710	4726	4741	4756	4772	4787	4802	4818	4833		3	0	0	10	13		
29	-4848	4863	4879	4894	4909	4924	4939	4955	4970	4985		3	0	0	10	13		
30	0-5000	5015	5030	5045	5060	5075	5090	5105	5120	5135		3	0	0	10	13		
31	-5150	5165	5180	5195	5210	5225	5240	5255	5270	5284		3	0	0	10	13		
32	-5299	5314	5329	5344	5359	5373	5388	5402	5417	5432		3	0	0	10	13		
33	-5446	5461	5476	5490	5505	5519	5534	5548	5563	5577		3	0	0	10	13		
34	-5592	5606	5621	5635	5650	5664	5678	5693	5707	5721		3	0	0	10	13		
35	0-5738	5753	5768	5782	5797	5811	5825	5839	5853	5867		3	0	0	9	13		
36	-5882	5896	5910	5924	5938	5952	5966	5979	5993	6007		3	0	0	9	13		
37	-6021	6035	6049	6062	6076	6089	6102	6115	6129	6142		3	0	0	9	13		
38	-6157	6170	6184	6197	6211	6224	6237	6250	6263	6276		3	0	0	9	11		
39	-6293	6307	6320	6334	6347	6361	6374	6388	6401	6414		3	0	0	9	11		
40	0-6428	6441	6455	6468	6481	6494	6507	6521	6534	6547		3	0	0	9	11		
41	-6561	6574	6587	6600	6613	6626	6639	6652	6665	6678		3	0	0	9	11		
42	-6691	6704	6717	6730	6743	6756	6769	6782	6794	6807		3	0	0	9	11		
43	-6820	6833	6846	6858	6871	6884	6896	6909	6921	6934		3	0	0	8	11		
44	-6947	6959	6972	6984	6997	7009	7022	7034	7046	7059		3	0	0	8	10		
45	0-7071	7083	7096	7108	7120	7133	7145	7157	7169	7181		3	0	0	8	10		
46	-7193	7205	7218	7230	7242	7254	7266	7278	7290	7302		3	0	0	8	10		
47	-7314	7326	7337	7349	7361	7373	7385	7396	7408	7420		3	0	0	8	10		
48	-7431	7443	7455	7466	7478	7490	7501	7513	7524	7536		3	0	0	8	10		
49	0-7547	7559	7570	7581	7592	7604	7615	7627	7638	7649		3	0	0	8	9		

NATURAL SINES

١٥

°	0'				5'			10'			15'			20'			25'			30'			35'			40'			45'			50'			°	ADD				
	0-0				0-1			0-2			0-3			0-4			0-5			0-6			0-7			0-8			0-9			1'	2'	3'		4'	5'			
	0-0	0-1	0-2	0-3	0-4	0-5	0-6	0-7	0-8	0-9	0-0	0-1	0-2	0-3	0-4	0-5	0-6	0-7	0-8	0-9	0-0	0-1	0-2	0-3	0-4	0-5	0-6	0-7	0-8	0-9										
00	0-7660	7672	7683	7694	7705	7716	7727	7738	7749	7760	11		2	4	6	7	8																							
01	7771	7782	7793	7804	7815	7826	7837	7848	7859	7869			2	4	6	7	8																							
02	7880	7891	7902	7912	7923	7934	7944	7955	7966	7976			2	4	6	7	8																							
03	7986	7997	8007	8018	8028	8039	8049	8059	8070	8080			2	3	5	7	8																							
04	8090	8100	8111	8121	8131	8141	8151	8161	8171	8181	10		2	3	5	7	8																							
05	0-8192	8202	8211	8221	8231	8241	8251	8261	8271	8281			2	3	5	7	8																							
06	8290	8300	8310	8320	8329	8339	8348	8358	8368	8377			2	3	5	7	8																							
07	8387	8396	8406	8415	8425	8434	8443	8453	8462	8471			2	3	5	7	8																							
08	8480	8490	8499	8508	8517	8526	8535	8545	8554	8563	9		2	3	5	7	8																							
09	8572	8581	8590	8599	8607	8616	8625	8634	8643	8652			1	3	4	6	7																							
10	0-8660	8669	8678	8686	8695	8704	8712	8721	8729	8738			1	3	4	6	7																							
11	8746	8755	8763	8771	8780	8788	8796	8805	8813	8821			1	3	4	6	7																							
12	8829	8838	8846	8854	8862	8870	8878	8886	8894	8902	8		1	3	4	6	7																							
13	8910	8918	8926	8934	8942	8949	8957	8965	8973	8981			1	3	4	6	7																							
14	8988	8996	9003	9011	9018	9026	9033	9041	9048	9056			1	3	4	6	7																							
15	0-9063	9070	9078	9085	9092	9100	9107	9114	9121	9128			1	2	4	5	6																							
16	9135	9143	9150	9157	9164	9171	9178	9184	9191	9198	7		1	2	4	5	6																							
17	9206	9212	9219	9225	9232	9239	9246	9252	9259	9265			1	2	3	4	6																							
18	9272	9278	9285	9291	9298	9304	9311	9317	9323	9330			1	2	3	4	6																							
19	9336	9342	9348	9354	9361	9367	9373	9378	9385	9391			1	2	3	4	6																							
20	0-9397	9403	9409	9415	9421	9426	9432	9438	9444	9449	6		1	2	3	4	6																							
21	9455	9461	9466	9472	9478	9483	9489	9494	9500	9506			1	2	3	4	6																							
22	9511	9516	9521	9527	9532	9537	9542	9548	9553	9558			1	2	3	4	6																							
23	9563	9568	9573	9578	9583	9588	9593	9598	9603	9608			1	2	3	4	6																							
24	9613	9617	9622	9627	9632	9636	9641	9646	9650	9655	5		1	2	3	4	6																							
25	0-9659	9664	9668	9673	9677	9681	9686	9690	9694	9699			1	1	2	3	4																							
26	9703	9707	9711	9715	9720	9724	9728	9732	9736	9740			1	1	2	3	4																							
27	9744	9748	9751	9755	9759	9763	9767	9770	9774	9778			1	1	2	3	4																							
28	9781	9785	9789	9792	9796	9799	9803	9806	9810	9813	4		1	1	2	3	4																							
29	9816	9820	9823	9826	9829	9832	9836	9839	9842	9845			1	1	2	3	4																							
30	0-9848	9851	9854	9857	9860	9863	9866	9869	9871	9874			0	1	1	2	3																							
31	9877	9880	9882	9885	9888	9890	9893	9895	9898	9900			0	1	1	2	3																							
32	9903	9906	9907	9910	9912	9914	9917	9919	9921	9923	3		0	1	1	2	3																							
33	9925	9928	9930	9932	9934	9936	9938	9940	9942	9944			0	1	1	2	3																							
34	9946	9947	9949	9951	9952	9954	9956	9957	9959	9960			0	1	1	2	3																							
35	0-9962	9963	9964	9965	9966	9967	9968	9969	9971	9972			0	0	1	1	2																							
36	9973	9977	9978	9979	9980	9981	9982	9983	9984	9985	2		0	0	1	1	2																							
37	9986	9987	9988	9989	9990	9991	9992	9993	9994	9995			0	0	1	1	2																							
38	9996	9996	9996	9996	9996	9996	9997	9997	9997	9998			0	0	1	1	2																							
39	0-9998	9999	9999	9999	9999	1-0000	1-0000	1-0000	1-0000	1-0000			0	0	1	1	2																							
40	1-0000										1		0	0	1	1	2																							
41													0	0	1	1	2																							
42													0	0	1	1	2																							
43													0	0	1	1	2																							

See Table below.

Sines of Angles near 90°

°	90'	89'	88'	87'	86'	85'	84'	83'	82'	81'	80'
88 48	0-9998	9998	9997	9996	9995	9994	9993	9992	9991	9990	9989
88 54	0-9998	9998	9997	9996	9995	9994	9993	9992	9991	9990	9989
89 01	0-9998	9998	9997	9996	9995	9994	9993	9992	9991	9990	9989
89 08	0-9997	9997	9996	9995	9994	9993	9992	9991	9990	9989	9988
89 15	0-9998	9998	9997	9996	9995	9994	9993	9992	9991	9990	9989
89 22	0-9998	9998	9997	9996	9995	9994	9993	9992	9991	9990	9989
89 29	0-9998	9998	9997	9996	9995	9994	9993	9992	9991	9990	9989
89 36	0-9998	9998	9997	9996	9995	9994	9993	9992	9991	9990	9989
89 43	0-9998	9998	9997	9996	9995	9994	9993	9992	9991	9990	9989
89 50	0-9998	9998	9997	9996	9995	9994	9993	9992	9991	9990	9989
89 57	0-9998	9998	9997	9996	9995	9994	9993	9992	9991	9990	9989
90 00	0-9998	9998	9997	9996	9995	9994	9993	9992	9991	9990	9989

The values in the centre columns represent the sines for all angles lying between the successive ranges shown in the outer columns. Thus $\sin 87^\circ 20'$ is 0-9989. For inverse use, the best angle for a given sine is the one lying midway between the adjacent ranges; if the difference is odd, choose the angle nearer 90° . Thus if $\sin x = 0-9988$, $x = 87^\circ 12'$.

For tabulated angles read the sine value in the half-line above; e.g., $\sin 87^\circ 38' = 0-9991$.

16

NATURAL COSINES

°	0'	8'	12'	18'	24'	30'	36'	42'	48'	54'	J	SUBTRACT				
	0°-0	0°-1	0°-2	0°-3	0°-4	0°-5	0°-6	0°-7	0°-8	0°-9		1'	2'	3'	4'	5'
0°	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	0.9999	0.9999	0.9999	0.9999		See table at foot of page.				
1	0.9998	9998	9998	9997	9997	9997	9996	9996	9995	9995						
2	9994	9993	9993	9992	9991	9990	9990	9989	9988	9987						
3	9986	9985	9984	9983	9982	9981	9980	9979	9978	9977	1	0	0	1	1	1
4	9976	9974	9973	9972	9971	9969	9968	9966	9965	9963		0	0	1	1	1
5	0.9962	9960	9959	9957	9956	9954	9953	9951	9949	9947		0	1	1	1	1
6	9945	9943	9942	9940	9938	9936	9934	9932	9930	9928	2	0	1	1	1	2
7	9925	9923	9921	9919	9917	9914	9912	9910	9907	9905		0	1	1	1	2
8	9903	9900	9898	9895	9893	9890	9888	9885	9882	9881		0	1	1	2	2
9	9877	9874	9871	9869	9866	9863	9860	9857	9854	9851	J	0	1	1	2	2
10	0.9848	9845	9842	9839	9836	9833	9829	9826	9823	9820		1	1	2	2	3
11	9816	9813	9810	9806	9803	9799	9796	9792	9789	9785		1			2	3
12	9781	9778	9774	9770	9767	9763	9759	9755	9751	9748		1			2	3
13	9744	9740	9736	9732	9728	9724	9720	9715	9711	9707	4	1			3	3
14	9703	9699	9694	9690	9686	9681	9677	9673	9668	9664		1	1			4
15	0.9660	9655	9650	9646	9641	9636	9632	9627	9622	9617		1	2	2	3	4
16	9613	9608	9603	9598	9593	9588	9583	9578	9573	9568	5	1	2	2	3	4
17	9563	9558	9553	9548	9542	9537	9532	9527	9521	9516		1	2	3	3	4
18	9511	9505	9500	9494	9489	9483	9478	9473	9466	9461		1	2	3	4	5
19	9455	9449	9444	9438	9432	9426	9421	9416	9409	9403		1	2	3	4	5
20	0.9397	9391	9385	9379	9373	9367	9361	9354	9348	9342	6	1	2	3	4	5
21	9336	9330	9323	9317	9311	9304	9298	9291	9285	9278		1	2	3	4	5
22	9272	9266	9259	9252	9246	9239	9232	9226	9219	9212		1	2	3	4	6
23	9205	9198	9191	9184	9178	9171	9164	9157	9150	9143	7	1	2	4	6	6
24	9136	9128	9121	9114	9107	9100	9092	9085	9078	9070		1	2	4	6	6
25	0.9063	9056	9049	9041	9033	9026	9018	9011	9003	8996		1	3	4	6	6
26	8988	8980	8973	8965	8957	8949	8942	8934	8926	8918		1	3	4	6	6
27	8910	8902	8894	8886	8878	8870	8862	8854	8846	8838	8	1	3	4	6	7
28	8829	8821	8813	8805	8796	8788	8780	8771	8763	8755		1	3	4	6	7
29	8746	8738	8729	8721	8712	8704	8696	8688	8679	8670		1	3	4	6	7
30	0.8660	8652	8643	8634	8625	8616	8607	8598	8590	8581		1	3	4	6	7
31	8572	8563	8554	8545	8536	8526	8517	8508	8499	8490	9	2	3	5	6	8
32	8480	8471	8462	8453	8443	8434	8425	8415	8406	8396		2	3	5	6	8
33	8387	8377	8368	8358	8348	8339	8329	8320	8310	8300		2	3	5	6	8
34	8290	8281	8271	8261	8251	8241	8231	8221	8211	8202		2	3	5	7	8
35	0.8182	8171	8161	8151	8141	8131	8121	8111	8100		10	2	3	5	7	8
36	8089	8078	8068	8059	8049	8039	8028	8018	8007	7997		2	3	5	7	9
37	7985	7976	7965	7955	7944	7934	7923	7912	7902	7891		2	4	6	7	9
38	7880	7869	7859	7848	7837	7826	7815	7804	7793	7782	11	2	4	5	7	9
39	0.7771	7760	7749	7738	7727	7716	7705	7694	7683	7672		2	4	5	7	9

Cosines of Small Angles

cosine	°	cosine	°
0.9998	0-0	0.9998	2-21
0.9999	0-6	0.9999	2-36
0.9999	0-6	0.9999	2-49
0.9998	1-2	0.9999	2-53
0.9997	1-8	0.9998	2-54
0.9996	1-7	0.9998	2-56
0.9995	1-9	0.9997	2-57
0.9994	2-0	0.9996	2-58
0.9993	2-2	0.9995	2-59

This table is similar to that given for sines on page 15; thus

$$\cos 2^{\circ} 40' = 0.9998 \\ 0.9998 = \cos 1^{\circ} 2'$$

باب استقبال القبلة

NATURAL COSINES

°	0°-0	0°-1 0°-2 0°-3			0°-4 0°-5 0°-6			0°-7 0°-8 0°-9			°	SUBTRACT				
		0°-1	0°-2	0°-3	0°-4	0°-5	0°-6	0°-7	0°-8	0°-9		1°	2°	3°	4°	5°
40°	0-7860	7849	7838	7827	7816	7804	7793	7781	7770	7759	12	2	4	6	8	9
41	-7847	7836	7824	7813	7801	7790	7779	7766	7756	7743		2	4	6	8	10
42	-7831	7820	7808	7796	7784	7773	7761	7749	7737	7726		2	4	6	8	10
43	-7814	7802	7790	7778	7766	7754	7742	7730	7718	7706		2	4	6	8	10
44	-7793	7781	7769	7757	7745	7733	7720	7708	7696	7683	13	2	4	6	8	10
45	0-7771	7759	7746	7734	7722	7709	7697	7684	7672	7659		2	4	6	8	10
46	-6847	6834	6821	6809	6796	6784	6771	6758	6745	6733		2	4	6	8	11
47	-6820	6807	6794	6782	6769	6756	6743	6730	6717	6704		2	4	6	8	11
48	-6801	6788	6775	6762	6749	6736	6723	6710	6697	6684	14	2	4	7	9	11
49	-6861	6848	6834	6821	6808	6794	6781	6768	6755	6741		2	4	7	9	11
50	0-6828	6814	6801	6788	6774	6761	6747	6734	6720	6707		2	4	7	9	11
51	-6823	6809	6795	6782	6768	6754	6741	6727	6713	6700		2	4	7	9	11
52	-6157	6145	6132	6118	6105	6092	6078	6064	6050	6036	15	2	4	7	9	12
53	-5018	5004	4990	4976	4962	4948	4934	4920	4906	4892		2	4	7	9	12
54	-6878	6864	6850	6836	6822	6807	6793	6778	6764	6750		2	4	7	9	12
55	0-6738	6724	6709	6695	6681	6666	6652	6637	6623	6608		2	4	7	10	12
56	-6882	6867	6853	6838	6824	6809	6794	6779	6764	6750	16	2	4	7	10	12
57	-5446	5432	5417	5402	5388	5373	5358	5344	5329	5314		2	4	7	10	12
58	-6899	6884	6869	6854	6839	6824	6809	6794	6779	6764		2	4	7	10	12
59	-5150	5135	5120	5105	5090	5075	5060	5045	5030	5015		2	4	7	10	13
60	0-5000	4988	4975	4962	4949	4936	4923	4909	4896	4883	17	2	4	7	10	13
61	-4848	4833	4818	4802	4787	4772	4758	4741	4726	4710		2	4	7	10	13
62	-4896	4880	4864	4848	4833	4817	4802	4786	4771	4755		2	4	7	10	13
63	-4840	4824	4808	4793	4777	4762	4746	4731	4715	4699		2	4	7	10	13
64	-4364	4348	4332	4317	4301	4285	4269	4253	4237	4221	18	2	4	7	10	13
65	0-4226	4210	4195	4179	4163	4147	4131	4115	4099	4083		2	4	7	10	13
66	-4067	4051	4035	4019	4003	3987	3971	3955	3939	3923		2	4	7	10	13
67	-3907	3891	3875	3859	3843	3827	3811	3795	3779	3763		2	4	7	10	13
68	-3748	3732	3716	3699	3683	3667	3651	3635	3619	3603	19	2	4	7	10	14
69	-3584	3567	3551	3535	3518	3502	3486	3469	3453	3437		2	4	7	10	14
70	0-3480	3464	3447	3431	3415	3398	3382	3365	3349	3332		2	4	7	10	14
71	-3266	3250	3233	3216	3199	3183	3166	3150	3133	3117		2	4	7	10	14
72	-3090	3074	3057	3040	3024	3007	2990	2974	2957	2940	20	2	4	7	10	14
73	-2924	2907	2890	2874	2857	2840	2823	2807	2790	2773		2	4	7	10	14
74	-2766	2749	2732	2716	2699	2682	2665	2649	2632	2616		2	4	7	10	14
75	0-2658	2641	2624	2607	2591	2574	2557	2540	2524	2507		2	4	7	10	14
76	-2419	2402	2385	2368	2351	2334	2317	2300	2284	2267	21	2	4	7	10	14
77	-2250	2233	2216	2199	2182	2165	2148	2131	2114	2097		2	4	7	10	14
78	-2079	2062	2045	2028	2011	1994	1977	1960	1943	1926		2	4	7	10	14
79	-1908	1891	1874	1857	1840	1823	1806	1789	1772	1755		2	4	7	10	14
80	0-1738	1721	1704	1687	1670	1653	1636	1619	1602	1585	22	2	4	7	10	14
81	-1564	1547	1530	1513	1496	1479	1461	1444	1426	1409		2	4	7	10	14
82	-1382	1365	1347	1330	1313	1295	1278	1261	1243	1226		2	4	7	10	14
83	-1219	1201	1184	1167	1149	1132	1115	1097	1080	1063		2	4	7	10	14
84	-1046	1028	1011	993	976	958	941	924	906	889	23	2	4	7	10	14
85	0-0872	0854	0837	0819	0802	0785	0767	0750	0732	0715		2	4	7	10	14
86	-0698	0680	0663	0645	0628	0610	0593	0576	0558	0541		2	4	7	10	14
87	-0583	0565	0548	0530	0513	0495	0478	0461	0443	0426		2	4	7	10	14
88	-0348	0330	0312	0295	0277	0260	0242	0225	0207	0190	24	2	4	7	10	14
89	0-0176	0157	0140	0122	0105	0087	0070	0052	0035	0017		2	4	7	10	14
90	0-0000											2	4	7	10	14
91												2	4	7	10	14

باب استقبال القبلة

NATURAL TANGENTS

18

°	0'			1'			2'			3'			4'			5'			J	ADD				
	00-0	00-1	00-2	00-3	00-4	00-5	00-6	00-7	00-8	00-9	1'	2'	3'	4'	5'									
00	0-0000	0017	0035	0053	0070	0087	0106	0122	0140	0157	18	3	6	9	12	15								
01	0115	0132	0150	0227	0244	0262	0279	0297	0314	0332		3	6	9	12	15								
02	0349	0367	0384	0402	0419	0437	0454	0472	0489	0507		3	6	9	12	15								
03	0524	0542	0559	0577	0594	0612	0629	0647	0664	0682		3	6	9	12	15								
04	0699	0717	0734	0752	0769	0787	0806	0822	0840	0857	3	6	9	12	15									
05	0-0875	0892	0910	0928	0945	0963	0981	0998	1016	1033	19	3	6	9	12	15								
06	1051	1069	1086	1104	1122	1139	1157	1175	1192	1210		3	6	9	12	15								
07	1228	1246	1263	1281	1299	1317	1334	1352	1370	1388		3	6	9	12	15								
08	1406	1423	1441	1459	1477	1496	1512	1530	1548	1566		3	6	9	12	15								
09	1584	1602	1620	1638	1656	1673	1691	1709	1727	1746	3	6	9	12	15									
10	0-1768	1785	1799	1817	1835	1853	1871	1890	1908	1926	20	6	9	12	15									
11	1944	1962	1980	1998	2016	2033	2050	2071	2089	2107		6	9	12	15									
12	2125	2143	2161	2179	2197	2217	2235	2254	2272	2290		6	9	12	15									
13	2309	2327	2345	2364	2382	2401	2419	2438	2456	2475		6	9	12	15									
14	2493	2512	2530	2548	2566	2585	2603	2623	2642	2661	6	9	12	15										
15	0-2675	2693	2717	2735	2754	2773	2792	2811	2830	2849	21	3	6	9	13	16								
16	2867	2886	2905	2924	2943	2962	2981	3000	3019	3038		3	6	10	13	16								
17	3057	3076	3095	3115	3134	3153	3172	3191	3211	3230		3	6	10	13	16								
18	3249	3268	3287	3307	3327	3346	3365	3385	3404	3424		3	6	10	13	16								
19	3443	3463	3482	3502	3522	3541	3561	3581	3600	3620	3	7	10	13	16									
20	0-3540	3559	3579	3599	3619	3639	3659	3679	3699	3719	22	3	7	10	13	17								
21	3739	3759	3779	3799	3819	3839	3859	3879	4000	4020		3	7	10	13	17								
22	4040	4061	4081	4101	4122	4142	4163	4183	4204	4224		3	7	10	14	17								
23	4245	4265	4286	4307	4327	4348	4369	4390	4411	4431		3	7	10	14	17								
24	4452	4473	4494	4515	4536	4557	4578	4599	4621	4642	21	4	7	11	14	18								
25	0-4643	4664	4706	4727	4748	4770	4791	4813	4834	4856	22	4	7	11	14	18								
26	4877	4899	4921	4942	4964	4986	5008	5029	5051	5073		4	7	11	15	18								
27	5095	5117	5139	5161	5184	5206	5228	5250	5272	5295		4	7	11	15	18								
28	5317	5340	5362	5384	5407	5430	5452	5475	5498	5520		4	8	11	15	19								
29	5543	5566	5589	5611	5633	5656	5681	5704	5727	5750	23	4	8	12	15	19								
30	0-5774	5797	5820	5844	5867	5890	5914	5938	5961	5986	24	4	8	12	16	20								
31	5999	6023	6046	6069	6093	6116	6142	6176	6200	6224		4	8	12	16	20								
32	6248	6273	6297	6322	6346	6371	6396	6420	6445	6469		4	8	12	16	20								
33	6494	6519	6544	6569	6594	6619	6644	6669	6694	6720		4	8	13	17	21								
34	6746	6771	6796	6822	6847	6873	6898	6924	6950	6976	26	4	9	13	17	21								
35	0-7008	7034	7060	7086	7107	7133	7159	7186	7212	7238	26	4	9	13	17	22								
36	7265	7291	7317	7343	7370	7400	7427	7454	7481	7508		5	9	14	18	23								
37	7535	7563	7590	7618	7646	7673	7701	7729	7757	7785		5	9	14	18	23								
38	7813	7841	7869	7898	7926	7954	7983	8012	8040	8069		5	10	14	19	24								
39	8098	8127	8156	8186	8214	8243	8273	8302	8332	8361	29	5	10	15	19	24								
40	0-8391	8421	8451	8481	8511	8541	8571	8601	8632	8662	30	5	10	16	20	25								
41	8692	8724	8754	8785	8816	8847	8878	8910	8941	8972		5	10	16	21	26								
42	9004	9036	9067	9099	9131	9163	9195	9226	9258	9289		5	11	16	21	27								
43	9321	9353	9385	9417	9447	9480	9512	9544	9576	9608		5	11	17	22	26								
44	9647	9681	9715	9750	9783	9817	9851	9886	9920	9954	34	6	11	17	23	28								
45	1-0000	0035	0070	0105	0141	0176	0212	0247	0283	0319	35	6	12	18	24	30								
46	0355	0392	0428	0464	0501	0538	0575	0613	0650	0688		6	12	18	25	31								
47	0724	0761	0799	0837	0875	0913	0951	0990	1028	1067		6	12	19	25	32								
48	1-1106	1145	1184	1224	1263	1303	1343	1383	1423	1463		41	7	14	20	27	34							
49	1-1504	1544	1584	1624	1667	1708	1750	1792	1833	1875	42	7	14	21	28	35								

NATURAL TANGENTS

19

°	0'	1'	2'	3'	4'	5'	6'	7'	8'	9'	°	ADD				
	0.0	0.1	0.2	0.3	0.4	0.5	0.6	0.7	0.8	0.9		1'	2'	3'	4'	5'
60°	1.192	198	200	206	209	213	217	222	226	230	5	1	1	2	3	4
61	.235	239	244	248	253	257	262	266	271	275		1	2	2	3	4
62	.280	285	289	294	299	303	308	313	317	322		1	2	2	3	4
63	.327	332	337	342	347	351	356	361	366	371		1	2	2	3	4
64	.378	381	387	392	397	402	407	412	418	423	6	1	2	3	3	4
65	1.428	433	439	444	450	455	460	466	471	477		1	2	3	4	5
66	.483	488	494	499	505	511	517	522	528	534		1	2	3	4	5
67	.540	546	552	558	564	570	576	582	588	594	7	1	2	3	4	5
68	.600	607	613	619	625	632	638	645	651	658		1	2	3	4	5
69	.664	671	678	684	691	698	704	711	718	725		1	2	3	5	6
70	1.732	739	746	753	760	767	774	782	789	797	8	1	2	4	6	6
71	.804	811	819	827	834	842	849	857	865	873		1	3	4	6	7
72	.881	889	897	905	913	921	929	937	945	954	9	1	3	4	6	7
73	1.968	971	980	988	1.997	2.006	2.014	2.023	2.032	2.041		1	3	4	6	7
74	2.050	069	069	078	087	087	1.06	1.18	1.28	1.38	10	2	3	5	6	8
75	2.148	164	164	174	184	184	204	218	228	238		2	3	5	7	8
76	.248	257	267	278	289	300	311	322	333	344	11	2	4	6	7	9
77	.358	367	378	391	402	414	426	438	450	462	12	2	4	6	8	10
78	.478	488	500	513	526	539	552	566	578	592	13	2	4	6	9	11
79	.608	619	633	646	660	675	688	703	718	733	14	2	5	7	9	12
80	2.747	762	778	793	808	824	840	856	872	888	16	3	5	8	11	13
81	2.904	921	937	954	971	2.989	3.006	3.024	3.042	3.060	17	3	6	9	11	14
82	3.078	096	116	133	152	3.172					18	3	6	9	12	15
83	.271	291	312	333	354	376	398	420	442	466	20	3	7	10	13	16
84	.487	511	534	558	582	606	630	655	681	706	21	4	7	11	15	18
85											22	4	7	11	15	18
86											23	4	8	12	16	20
87											24	4	8	12	17	21
88	3.732	758	786	812	838	867	895	923	952	981	27	4	9	14	18	22
89	4.011	041	071	102	134	4.165					28	5	10	14	19	24
90											29	5	10	16	21	26
91	4.331	366	402	437	474	511	548	586	625	666	30	5	11	17	22	28
92	4.706	748	787	829	872	4.918					31	5	12	18	24	30
93	5.148	183	242	292	343	5.296					32	6	13	19	26	32
94											33	6	13	19	26	32
95											34	7	14	20	28	34
96											35	7	14	20	28	34
97											36	8	16	22	31	36
98											37	8	17	23	32	37
99											38	8	18	24	33	38
100											39	9	19	25	34	39
101	5.671	5.730	5.789	5.850	5.912	5.975	6.041	6.107	6.174	6.243		10	20	30	41	51
102	6.314	6.388	6.469	6.556	6.642	6.729	6.819	6.906	6.996	7.086		11	22	34	46	58
103	7.116	7.207	7.300	7.396	7.496	7.594	7.700	7.806	7.916	8.029		12	25	38	50	63
104	8.144	8.264	8.386	8.513	8.643	8.777	8.915	9.058	9.200	9.357		13	28	42	57	71
105	9.514	9.677	9.845	10.02	10.20	10.39	10.60	10.79	10.99	11.20		14	30	46	62	78
106	11.42	11.60	11.81	12.16	12.43	12.71	13.00	13.30	13.62	13.95						
107	14.29	14.57	15.06	15.48	15.89	16.36	16.83	17.24	17.69	18.16						
108	19.06	19.74	20.48	21.20	22.02	22.90	23.86	24.80	25.82	27.07						
109	29.84	30.14	31.32	32.69	34.10	35.18	36.92	38.07	40.74	43.08						
110	57.29	62.66	71.42	81.35	86.49	114.6	143.2	191.0	268.6	373.0						

Differences vary too rapidly for interpolation by P.P.s. See table on page 22.

P.P.s for differences exceeding 14, if not shown on this page, should be taken from the inside and cover of the book. For angles between 72° and 82° P.P.s based on actual differences should be used.

20

NATURAL COTANGENTS

°	0°	0° 1'	0° 2'	0° 3'	0° 4'	0° 5'	0° 6'	0° 7'	0° 8'	0° 9'	د	SUBTRACT				
	0° 0'	0° 1'	0° 2'	0° 3'	0° 4'	0° 5'	0° 6'	0° 7'	0° 8'	0° 9'		1'	2'	3'	4'	5'
0°	∞	873.0	296.5	191.0	143.2	114.6	95.49	81.85	71.62	63.66		Differences vary too rapidly for interpolation by P.P.s. See Table on page 22.				
1	87.29	58.08	47.74	44.07	40.92	38.19	35.80	33.69	31.82	30.14						
2	26.84	27.27	26.03	24.90	23.86	22.90	22.02	21.20	20.45	19.74						
3	19.08	18.46	17.88	17.34	16.83	16.35	15.89	15.46	15.06	14.67						
4	14.30	13.95	13.62	13.30	13.00	12.71	12.43	12.16	11.91	11.68		14.58	42	57	71	
5	11.43	11.20	10.99	10.78	10.58	10.39	10.20	10.02	9.845	9.677		13.28	38	50	62	
6	9.514	9.357	9.205	9.058	8.915	8.777	8.643	8.513	8.386	8.264		11.83	34	45	56	
7	8.144	8.028	7.916	7.806	7.700	7.596	7.496	7.396	7.300	7.207		10.20	30	41	51	
8	7.115	7.026	6.940	6.855	6.772	6.691	6.612	6.535	6.460	6.388		9.18	26	37	46	
9	6.314	6.243	6.174	6.107	6.041	5.976	5.912	5.850	5.789	5.730		8.17	23	33	42	
10	5.671	5.614	5.558	5.503	5.449	5.396	5.343	5.292	5.242	5.193	95	7.14	21	30	39	
11	5.146	5.097	5.049	5.002	4.956	4.911	4.867	4.824	4.782	4.740	48	6.13	18	26	35	
12	4.706	4.665	4.625	4.586	4.548	4.511	4.474	4.437	4.402	4.366	39	5.11	17	25	33	
13	4.331	4.297	4.264	4.230	4.198	4.166	4.134	4.102	4.071	4.041	31	4.10	15	23	31	
14	4.011	3.981	3.952	3.923	3.895	3.867	3.839	3.812	3.785	3.759	27	3.10	14	22	30	
15	3.732	3.706	3.681	3.655	3.630	3.606	3.582	3.559	3.534	3.511	25	2.13	13	21	29	
16	3.487	3.465	3.442	3.420	3.398	3.376	3.354	3.333	3.312	3.291	22	1.11	12	20	28	
17	3.271	3.251	3.230	3.211	3.191	3.172	3.152	3.133	3.115	3.096	21	1.10	11	19	27	
18	3.078	3.060	3.042	3.024	3.006	2.989	2.971	2.954	2.937	2.921	19	0.11	11	18	26	
19	2.904	2.888	2.872	2.856	2.840	2.824	2.808	2.793	2.778	2.762	17	0.11	10	17	25	
20	2.747	2.732	2.718	2.703	2.689	2.675	2.660	2.646	2.633	2.619	14	0.11	9	16	24	
21	2.605	2.592	2.578	2.565	2.552	2.539	2.526	2.513	2.500	2.488	13	0.11	9	16	24	
22	2.478	2.465	2.452	2.439	2.426	2.414	2.402	2.391	2.379	2.367	12	0.11	8	15	23	
23	2.366	2.354	2.342	2.330	2.318	2.306	2.294	2.282	2.270	2.257	11	0.11	8	15	23	
24	2.268	2.256	2.245	2.233	2.221	2.209	2.197	2.185	2.174	2.162	10	0.11	7	14	22	
25	2.185	2.173	2.161	2.149	2.137	2.125	2.113	2.101	2.089	2.077	9	0.11	7	14	22	
26	2.080	2.068	2.056	2.044	2.032	2.020	2.008	1.996	1.984	1.971	8	0.11	6	13	21	
27	1.983	1.971	1.959	1.947	1.935	1.923	1.911	1.900	1.887	1.875	7	0.11	6	13	21	
28	1.881	1.869	1.857	1.845	1.833	1.821	1.809	1.797	1.785	1.773	6	0.11	5	12	20	
29	1.804	1.792	1.780	1.768	1.756	1.744	1.732	1.720	1.708	1.696	5	0.11	5	12	20	
30	1.732	1.720	1.708	1.696	1.684	1.672	1.660	1.648	1.636	1.624	4	0.11	4	11	19	
31	1.664	1.652	1.640	1.628	1.616	1.604	1.592	1.580	1.568	1.556	3	0.11	4	11	19	
32	1.600	1.588	1.576	1.564	1.552	1.540	1.528	1.516	1.504	1.492	2	0.11	3	10	18	
33	1.540	1.528	1.516	1.504	1.492	1.480	1.468	1.456	1.444	1.432	1	0.11	3	10	18	
34	1.483	1.471	1.459	1.447	1.435	1.423	1.411	1.400	1.388	1.376	0	0.11	2	9	17	
35	1.428	1.416	1.404	1.392	1.380	1.368	1.356	1.344	1.332	1.320	0	0.11	2	9	17	
36	1.376	1.364	1.352	1.340	1.328	1.316	1.304	1.292	1.280	1.268	0	0.11	2	9	17	
37	1.327	1.315	1.303	1.291	1.279	1.267	1.255	1.243	1.231	1.219	0	0.11	2	9	17	
38	1.280	1.268	1.256	1.244	1.232	1.220	1.208	1.196	1.184	1.172	0	0.11	2	9	17	
39	1.235	1.223	1.211	1.199	1.187	1.175	1.163	1.151	1.139	1.127	0	0.11	2	9	17	

P.P.s for differences exceeding 14, if not shown on this page, should be taken from the inside and cover of the book. For angles between 72° and 82° P.P.s based on actual differences should be used.

20

NATURAL COTANGENTS

°	° 15' 16'				24' 25' 26'				42' 43' 44'				Δ	SUBTRACT				
	00-0	00-1	00-2	00-3	00-4	00-5	00-6	00-7	00-8	00-9	00-0	00-1		1'	2'	3'	4'	5'
0°	∞	872-0	868-6	191-0	143-2	114-6	96-48	81-28	71-82	63-86				Differences vary too rapidly for interpolation by P.P.s. See Table on page 22.				
1	87-29	86-08	84-74	44-07	40-32	38-19	35-80	33-08	31-82	30-14								
2	86-54	85-27	83-53	24-90	23-38	22-30	22-02	21-20	20-45	19-74								
3	19-08	18-48	17-89	17-34	16-83	16-38	15-89	15-48	15-06	14-67								
4	14-30	13-56	13-08	13-30	12-00	12-71	12-43	12-18	11-81	11-46								
5	11-43	11-20	10-59	10-78	10-58	10-38	10-20	10-02	9-845	9-677								
6	9-414	9-337	9-208	9-058	8-915	8-777	8-643	8-513	8-386	8-264								
7	8-144	8-028	7-918	7-806	7-700	7-596	7-495	7-396	7-300	7-207								
8	7-118	7-028	6-948	6-865	6-772	6-691												
9	6-314	6-243	6-174	6-107	6-041	5-975	5-912	5-850	5-789	5-730								
10	5-671	5-614	5-558	5-503	4-448	4-398	4-348	4-298	4-248	4-193								
11	5-148	5-097	5-050	5-006	4-959	4-915	4-872	4-829	4-787	4-746								
12	4-706	4-666	4-628	4-594	4-548	4-511	4-474	4-437	4-402	4-366								
13	4-321	4-297	4-264	4-230	4-198	4-165	4-134	4-102	4-071	4-041								
14	4-011	3-981	3-952	3-923	3-895	3-867	3-839	3-812	3-785	3-758								
15	3-722	3-696	3-661	3-626	3-590	3-555	3-520	3-485	3-450	3-415								
16	3-487	3-456	3-423	3-390	3-356	3-323	3-290	3-256	3-223	3-190								
17	3-271	3-239	3-206	3-173	3-140	3-107	3-074	3-041	3-008	2-975								
18	3-078	3-044	3-010	2-976	2-942	2-908	2-874	2-840	2-806	2-772								
19	2-904	2-869	2-834	2-800	2-765	2-730	2-695	2-660	2-625	2-590								
20	2-747	2-712	2-677	2-642	2-607	2-572	2-537	2-502	2-467	2-432								
21	2-506	2-471	2-436	2-401	2-366	2-331	2-296	2-261	2-226	2-191								
22	2-473	2-438	2-403	2-368	2-333	2-298	2-263	2-228	2-193	2-158								
23	2-354	2-319	2-284	2-249	2-214	2-179	2-144	2-109	2-074	2-039								
24	2-248	2-213	2-178	2-143	2-108	2-073	2-038	2-003	1-968	1-933								
25	2-148	2-113	2-078	2-043	2-008	1-973	1-938	1-903	1-868	1-833								
26	2-050	2-015	1-980	1-945	1-910	1-875	1-840	1-805	1-770	1-735								
27	1-963	1-928	1-893	1-858	1-823	1-788	1-753	1-718	1-683	1-648								
28	1-881	1-846	1-811	1-776	1-741	1-706	1-671	1-636	1-601	1-566								
29	1-804	1-769	1-734	1-699	1-664	1-629	1-594	1-559	1-524	1-489								
30	1-732	1-697	1-662	1-627	1-592	1-557	1-522	1-487	1-452	1-417								
31	1-664	1-629	1-594	1-559	1-524	1-489	1-454	1-419	1-384	1-349								
32	1-600	1-565	1-530	1-495	1-460	1-425	1-390	1-355	1-320	1-285								
33	1-540	1-505	1-470	1-435	1-400	1-365	1-330	1-295	1-260	1-225								
34	1-483	1-448	1-413	1-378	1-343	1-308	1-273	1-238	1-203	1-168								
35	1-429	1-394	1-359	1-324	1-289	1-254	1-219	1-184	1-149	1-114								
36	1-378	1-343	1-308	1-273	1-238	1-203	1-168	1-133	1-098	1-063								
37	1-327	1-292	1-257	1-222	1-187	1-152	1-117	1-082	1-047	1-012								
38	1-276	1-241	1-206	1-171	1-136	1-101	1-066	1-031	0-996	0-961								
39	1-225	1-190	1-155	1-120	1-085	1-050	1-015	0-980	0-945	0-910								

P.P.s for differences exceeding 14, if not shown on this page, should be taken from the inside and cover of the book. For angles between 72° and 82° P.P.s based on actual differences should be used.

NATURAL COTANGENTS

21

x	0°	1° 12' 18'			24' 30' 36'			42' 48' 54'			Δ	SUBTRACT				
		0°-1	0°-2	0°-3	0°-4	0°-5	0°-6	0°-7	0°-8	0°-9		1'	2'	3'	4'	5'
40°	1-1818	1675	1853	1768	1780	1708	1667	1626	1596	1564	41	7	14	21	28	34
41	-1804	1463	1483	1383	1343	1303	1263	1224	1184	1146	40	7	13	20	27	33
42	-1186	1067	1028	0990	0951	0912	0875	0837	0799	0761	39	6	12	19	25	32
43	-0724	0686	0648	0612	0576	0538	0501	0464	0428	0392	37	6	10	16	23	31
44	-0355	0319	0283	0247	0212	0176	0141	0106	0070	0035	36	6	10	16	24	30
45	1-0000	0-9962	9920	9886	9851	9827	9793	9759	9726	9691	34	6	11	17	23	29
46	0-9687	9623	9590	9556	9523	9490	9457	9424	9391	9358	33	6	11	17	23	29
47	-9328	9293	9260	9226	9193	9163	9131	9099	9067	9036	32	5	11	16	21	27
48	-9004	8972	8941	8910	8878	8847	8816	8785	8754	8724	31	5	10	16	21	26
49	-8693	8662	8632	8601	8571	8541	8511	8481	8451	8421	30	5	10	16	20	25
50	0-8391	8361	8332	8302	8273	8243	8214	8185	8156	8127	29	5	10	15	20	24
51	-8098	8069	8040	8012	7983	7954	7925	7896	7868	7841	28	5	10	14	19	24
52	-7813	7785	7757	7729	7701	7673	7645	7618	7590	7563	27	5	9	14	18	23
53	-7536	7508	7481	7454	7427	7400	7373	7346	7319	7292	26	5	9	14	18	22
54	-7268	7239	7212	7186	7159	7133	7107	7080	7054	7028	25	4	9	13	18	22
55	0-7002	6976	6950	6924	6899	6873	6847	6822	6796	6771	24	4	9	13	17	21
56	-6745	6720	6694	6669	6644	6619	6594	6569	6544	6519	23	4	8	13	17	21
57	-6484	6460	6436	6412	6388	6364	6340	6316	6292	6268	22	4	8	12	16	20
58	-6248	6224	6200	6176	6152	6128	6104	6080	6056	6032	21	4	8	12	16	20
59	-6013	5988	5964	5938	5914	5890	5867	5844	5820	5797	20	4	8	12	16	20
60	0-5774	5750	5727	5704	5681	5658	5635	5612	5589	5566	19	4	8	12	16	19
61	-5643	5620	5598	5576	5552	5530	5507	5484	5462	5440	18	4	8	11	16	19
62	-5317	5295	5272	5250	5228	5206	5184	5161	5139	5117	17	4	7	11	16	18
63	-5095	5073	5051	5029	5008	4986	4964	4942	4921	4899	16	4	7	11	16	18
64	-4877	4856	4834	4813	4791	4770	4748	4727	4706	4684	15	4	7	11	16	18
65	0-4663	4642	4621	4599	4578	4557	4536	4515	4494	4473	14	4	7	11	14	18
66	-4452	4431	4411	4390	4369	4348	4327	4307	4286	4265	13	3	7	10	14	17
67	-4245	4224	4204	4183	4163	4142	4122	4101	4081	4061	12	3	7	10	14	17
68	-4040	4020	4000	3979	3959	3939	3919	3899	3879	3859	11	3	7	10	13	17
69	-3839	3819	3799	3779	3759	3739	3719	3699	3679	3659	10	3	7	10	13	17
70	0-3640	3620	3600	3581	3561	3541	3522	3502	3482	3463	9	3	7	10	13	16
71	-3443	3424	3404	3385	3365	3346	3327	3307	3288	3269	8	3	6	10	13	16
72	-3248	3230	3211	3191	3172	3153	3134	3114	3096	3076	7	3	6	10	13	16
73	-3067	3048	3029	3009	2991	2972	2953	2934	2915	2896	6	3	6	10	13	16
74	-2867	2849	2830	2811	2792	2773	2754	2735	2717	2698	5	3	6	9	13	16
75	0-2679	2661	2642	2623	2605	2586	2568	2549	2530	2512	4	3	6	9	13	16
76	-2493	2475	2456	2438	2419	2401	2382	2364	2345	2327	3	3	6	9	13	16
77	-2309	2290	2272	2254	2235	2217	2199	2180	2162	2144	2	3	6	9	13	16
78	-2126	2107	2089	2071	2053	2034	2016	1998	1980	1962	1	3	6	9	13	16
79	-1944	1926	1908	1890	1871	1853	1835	1817	1799	1781	0	3	6	9	13	16
80	0-1763	1745	1727	1709	1691	1672	1655	1636	1618	1600	0	3	6	9	13	16
81	-1584	1566	1548	1530	1512	1495	1477	1459	1441	1423	0	3	6	9	13	16
82	-1406	1388	1370	1352	1334	1317	1299	1281	1263	1246	0	3	6	9	13	16
83	-1228	1210	1192	1175	1157	1139	1122	1104	1086	1069	0	3	6	9	13	16
84	-1051	1033	1016	0998	0981	0963	0946	0928	0910	0893	0	3	6	9	13	16
85	0-0876	0857	0840	0822	0805	0787	0769	0752	0734	0717	0	3	6	9	13	16
86	-0699	0682	0664	0647	0629	0612	0594	0577	0560	0542	0	3	6	9	13	16
87	-0624	0607	0589	0572	0554	0537	0519	0502	0484	0467	0	3	6	9	13	16
88	-0349	0332	0314	0297	0279	0262	0244	0227	0209	0192	0	3	6	9	13	16
89	-0172	0157	0140	0122	0106	0087	0070	0052	0035	0017	0	3	6	9	13	16
90	0-0000										0	3	6	9	13	16

NATURAL TANGENTS, 82° to 90°

°	0'	1'	2'	3'	4'	5'	6'	7'	8'	9'	10'
82 00	7-115	138	145	151	157	161	207	222	228	233	239
82 10	7-209	294	300	310	317	324	364	390	398	412	429
82 20	7-429	446	462	478	495	511	588	645	662	679	696
82 30	7-599	613	630	647	664	682	760	717	735	753	770
82 40	7-779	780	800	824	842	861	979	897	916	934	953
82 50	7-963	7-978	7-991	8-009	8-026	8-042	8-947	8-064	8-106	8-126	8-144
83 00	8-144	164	164	204	223	243	264	284	304	324	345
83 10	8-346	360	360	407	426	445	470	491	513	534	556
83 20	8-664	577	599	621	643	666	687	709	732	754	8-777
83 30	8-777	800	823	846	869	892	915	939	962	9-000	9-010
83 40	9-010	934	958	982	1006	1021	1046	1069	1092	1115	1138
83 50	9-253	991	1006	1032	1057	1082	1107	1132	1157	1182	1207
84 00	9-514	941	966	996	1022	1048	1077	1104	1132	1160	1188
84 10	9-788	916	945	973	1002	1031	1060	1089	1118	1147	1176
84 20	10-078	100	130	160	190	220	250	281	312	343	374
84 30	10-39	10-42	10-46	10-48	10-51	10-55	10-58	10-61	10-64	10-68	10-71
84 40	10-71	10-76	10-79	10-81	10-84	10-88	10-92	10-95	10-98	11-02	11-06
84 50	11-06	11-10	11-13	11-17	11-20	11-24	11-28	11-32	11-35	11-39	11-43
85 00	11-43	11-47	11-51	11-55	11-59	11-62	11-66	11-70	11-74	11-78	11-82
85 10	11-82	11-87	11-91	11-95	11-99	12-03	12-06	12-12	12-16	12-21	12-25
85 20	12-25	12-29	12-34	12-38	12-43	12-47	12-52	12-57	12-61	12-66	12-71
85 30	12-71	12-76	12-80	12-85	12-90	12-95	13-00	13-05	13-10	13-15	13-20
85 40	13-20	13-25	13-30	13-35	13-40	13-46	13-51	13-56	13-62	13-67	13-73
85 50	13-73	13-78	13-84	13-89	13-95	14-01	14-07	14-12	14-18	14-24	14-30
86 00	14-30	14-36	14-42	14-48	14-54	14-61	14-67	14-73	14-80	14-86	14-92
86 10	14-92	14-99	15-06	15-12	15-19	15-26	15-33	15-39	15-46	15-53	15-60
86 20	15-60	15-68	15-75	15-82	15-89	15-97	16-04	16-12	16-20	16-27	16-34
86 30	16-34	16-43	16-51	16-58	16-67	16-75	16-83	16-92	17-00	17-08	17-17
86 40	17-17	17-26	17-34	17-43	17-52	17-61	17-70	17-79	17-88	17-96	18-07
86 50	18-07	18-17	18-27	18-37	18-46	18-56	18-67	18-77	18-87	18-98	19-08
87 00	19-08	19-19	19-30	19-41	19-52	19-63	19-74	19-85	19-96	20-07	20-18
87 10	20-18	20-29	20-40	20-51	20-62	20-73	20-84	20-95	21-06	21-17	21-28
87 20	21-28	21-39	21-50	21-61	21-72	21-83	21-94	22-05	22-16	22-27	22-38
87 30	22-38	22-49	22-60	22-71	22-82	22-93	23-04	23-15	23-26	23-37	23-48
87 40	23-48	23-59	24-10	24-21	24-32	24-43	24-54	24-65	24-76	24-87	24-98
87 50	24-98	25-09	25-20	25-31	25-42	25-53	25-64	25-75	25-86	25-97	26-08
88 00	26-08	26-19	26-30	26-41	26-52	26-63	26-74	26-85	26-96	27-07	27-18
88 10	27-18	27-29	27-40	27-51	27-62	27-73	27-84	27-95	28-06	28-17	28-28
88 20	28-28	28-39	28-50	28-61	28-72	28-83	28-94	29-05	29-16	29-27	29-38
88 30	29-38	29-49	29-60	29-71	29-82	29-93	30-04	30-15	30-26	30-37	30-48
88 40	30-48	30-59	31-10	31-21	31-32	31-43	31-54	31-65	31-76	31-87	31-98
88 50	31-98	32-09	32-20	32-31	32-42	32-53	32-64	32-75	32-86	32-97	33-08
89 00	33-08	33-19	33-30	33-41	33-52	33-63	33-74	33-85	33-96	34-07	34-18
89 10	34-18	34-29	34-40	34-51	34-62	34-73	34-84	34-95	35-06	35-17	35-28
89 20	35-28	35-39	35-50	35-61	35-72	35-83	35-94	36-05	36-16	36-27	36-38
89 30	36-38	36-49	36-60	36-71	36-82	36-93	37-04	37-15	37-26	37-37	37-48
89 40	37-48	37-59	38-10	38-21	38-32	38-43	38-54	38-65	38-76	38-87	38-98
89 50	38-98	39-09	39-20	39-31	39-42	39-53	39-64	39-75	39-86	39-97	40-08
90 00	40-08	40-19	40-30	40-41	40-52	40-63	40-74	40-85	40-96	41-07	41-18
90 10	41-18	41-29	41-40	41-51	41-62	41-73	41-84	41-95	42-06	42-17	42-28
90 20	42-28	42-39	42-50	42-61	42-72	42-83	42-94	43-05	43-16	43-27	43-38
90 30	43-38	43-49	43-60	43-71	43-82	43-93	44-04	44-15	44-26	44-37	44-48
90 40	44-48	44-59	45-10	45-21	45-32	45-43	45-54	45-65	45-76	45-87	45-98
90 50	45-98	46-09	46-20	46-31	46-42	46-53	46-64	46-75	46-86	46-97	47-08
91 00	47-08	47-19	47-30	47-41	47-52	47-63	47-74	47-85	47-96	48-07	48-18
91 10	48-18	48-29	48-40	48-51	48-62	48-73	48-84	48-95	49-06	49-17	49-28
91 20	49-28	49-39	49-50	49-61	49-72	49-83	49-94	50-05	50-16	50-27	50-38
91 30	50-38	50-49	50-60	50-71	50-82	50-93	51-04	51-15	51-26	51-37	51-48
91 40	51-48	51-59	52-10	52-21	52-32	52-43	52-54	52-65	52-76	52-87	52-98
91 50	52-98	53-09	53-20	53-31	53-42	53-53	53-64	53-75	53-86	53-97	54-08
92 00	54-08	54-19	54-30	54-41	54-52	54-63	54-74	54-85	54-96	55-07	55-18
92 10	55-18	55-29	55-40	55-51	55-62	55-73	55-84	55-95	56-06	56-17	56-28
92 20	56-28	56-39	56-50	56-61	56-72	56-83	56-94	57-05	57-16	57-27	57-38
92 30	57-38	57-49	57-60	57-71	57-82	57-93	58-04	58-15	58-26	58-37	58-48
92 40	58-48	58-59	59-10	59-21	59-32	59-43	59-54	59-65	59-76	59-87	59-98
92 50	59-98	60-09	60-20	60-31	60-42	60-53	60-64	60-75	60-86	60-97	61-08
93 00	61-08	61-19	61-30	61-41	61-52	61-63	61-74	61-85	61-96	62-07	62-18
93 10	62-18	62-29	62-40	62-51	62-62	62-73	62-84	62-95	63-06	63-17	63-28
93 20	63-28	63-39	63-50	63-61	63-72	63-83	63-94	64-05	64-16	64-27	64-38
93 30	64-38	64-49	64-60	64-71	64-82	64-93	65-04	65-15	65-26	65-37	65-48
93 40	65-48	65-59	66-10	66-21	66-32	66-43	66-54	66-65	66-76	66-87	66-98
93 50	66-98	67-09	67-20	67-31	67-42	67-53	67-64	67-75	67-86	67-97	68-08
94 00	68-08	68-19	68-30	68-41	68-52	68-63	68-74	68-85	68-96	69-07	69-18
94 10	69-18	69-29	69-40	69-51	69-62	69-73	69-84	69-95	70-06	70-17	70-28
94 20	70-28	70-39	70-50	70-61	70-72	70-83	70-94	71-05	71-16	71-27	71-38
94 30	71-38	71-49	71-60	71-71	71-82	71-93	72-04	72-15	72-26	72-37	72-48
94 40	72-48	72-59	73-10	73-21	73-32	73-43	73-54	73-65	73-76	73-87	73-98
94 50	73-98	74-09	74-20	74-31	74-42	74-53	74-64	74-75	74-86	74-97	75-08
95 00	75-08	75-19	75-30	75-41	75-52	75-63	75-74	75-85	75-96	76-07	76-18
95 10	76-18	76-29	76-40	76-51	76-62	76-73	76-84	76-95	77-06	77-17	77-28
95 20	77-28	77-39	77-50	77-61	77-72	77-83	77-94	78-05	78-16	78-27	78-38
95 30	78-38	78-49	78-60	78-71	78-82	78-93	79-04	79-15	79-26	79-37	79-48
95 40	79-48	79-59	80-10	80-21	80-32	80-43	80-54	80-65	80-76	80-87	80-98
95 50	80-98	81-09	81-20	81-31	81-42	81-53	81-64	81-75	81-86	81-97	82-08
96 00	82-08	82-19	82-30	82-41	82-52	82-63	82-74	82-85	82-96	83-07	83-18
96 10	83-18	83-29	83-40	83-51	83-62	83-73	83-84	83-95	84-06	84-17	84-28
96 20	84-28	84-39	84-50	84-61	84-72	84-83	84-94	85-05	85-16	85-27	85-38
96 30	85-38	85-49	85-60	85-71	85-82	85-93	86-04	86-15	86-26	86-37	86-48
96 40	86-48	86-59	87-10	87-21	87-32	87-43	87-54	87-65	87-76	87-87	87-98
96 50	87-98	88-09	88-20	88-31	88-42	88-53	88-64	88-75	88-86	88-97	89-08
97 00	89-08	89-19	89-30	89-41	89-52	89-63	89-74	89-85	89-96	90-07	90-18
97 10	90-18	90-29	90-40	90-51	90-62	90-73	90-84	90-95	91-06	91-17	91-28
97 20	91-28	91-39	91-50	91-61	91-72	91-83	91-94	92-05	92-16	92-27	92-38
97 30	92-38	92-49	92-60	92-71	92-82	92-93	93-04	93-15	93-26	93-37	93-48
97 40	93-48	93-59	94-10	94-21	94-32	94-43	94-54	94-65	94-76	94-87	94-98
97 50	94-98	95-09	95-20	95-31	95-42	95-53	95-64	95-75	95-86	95-97	96-08
98 00	96-08	96-19	96-30	96-41	96-52	96-63	96-74	96-85	96-96	97-07	97-18
98 10	97-18	97-29	97-40	97-51	97-62	97-73					

NATURAL SECANTS. 82° to 90°

°	0'	1'	2'	3'	4'	5'	6'	7'	8'	9'	10'
82 00	7-186	200	215	230	245	260	276	291	306	322	337
82 10	7-227	252	268	284	299	315	331	347	363	380	396
82 20	7-266	312	328	344	361	378	394	411	428	446	461
82 30	7-301	378	395	412	430	447	464	482	500	518	535
82 40	7-334	452	470	488	506	524	542	560	579	598	616
82 50	8-018	534	553	572	591	609	628	648	667	686	705
83 00	8-206	626	645	664	684	704	724	744	764	784	804
83 10	8-405	725	744	764	784	804	824	844	864	884	904
83 20	8-614	825	845	865	885	905	925	945	965	985	1005
83 30	8-834	926	946	966	986	1006	1026	1046	1066	1086	1106
83 40	9-065	1029	1049	1069	1089	1109	1129	1149	1169	1189	1209
83 50	9-309	1174	1194	1214	1234	1254	1274	1294	1314	1334	1354
84 00	9-567	1320	1340	1360	1380	1400	1420	1440	1460	1480	1500
84 10	9-839	1489	1509	1529	1549	1569	1589	1609	1629	1649	1669
84 20	10-128	157	187	217	246	276	306	336	366	396	426
84 30	10-43	10-47	10-50	10-53	10-56	10-59	10-63	10-66	10-69	10-73	10-76
84 40	10-78	10-79	10-82	10-86	10-89	10-93	10-96	10-99	11-03	11-07	11-10
84 50	11-10	11-14	11-18	11-21	11-25	11-28	11-32	11-36	11-40	11-44	11-47
85 00	11-47	11-51	11-55	11-59	12-03	12-07	12-11	12-15	12-19	12-23	12-27
85 10	12-29	12-34	12-38	12-42	12-46	12-50	12-54	12-58	13-02	13-06	13-10
85 20	13-14	13-18	13-22	13-26	13-30	13-34	13-38	13-42	13-46	13-50	13-54
85 30	13-57	14-01	14-05	14-09	14-13	14-17	14-21	14-25	14-29	14-33	14-37
85 40	14-40	14-44	14-48	14-52	14-56	15-00	15-04	15-08	15-12	15-16	15-20
85 50	15-24	15-28	15-32	15-36	15-40	15-44	15-48	15-52	15-56	16-00	16-04
86 00	16-08	16-12	16-16	16-20	16-24	16-28	16-32	16-36	16-40	16-44	16-48
86 10	16-52	16-56	17-00	17-04	17-08	17-12	17-16	17-20	17-24	17-28	17-32
86 20	17-36	17-40	17-44	17-48	17-52	17-56	18-00	18-04	18-08	18-12	18-16
86 30	18-20	18-24	18-28	18-32	18-36	18-40	18-44	18-48	18-52	18-56	19-00
86 40	19-04	19-08	19-12	19-16	19-20	19-24	19-28	19-32	19-36	19-40	19-44
86 50	19-48	19-52	19-56	20-00	20-04	20-08	20-12	20-16	20-20	20-24	20-28
87 00	20-32	20-36	20-40	20-44	20-48	20-52	20-56	21-00	21-04	21-08	21-12
87 10	21-16	21-20	21-24	21-28	21-32	21-36	21-40	21-44	21-48	21-52	21-56
87 20	21-60	21-64	21-68	21-72	21-76	21-80	21-84	21-88	21-92	21-96	22-00
87 30	22-04	22-08	22-12	22-16	22-20	22-24	22-28	22-32	22-36	22-40	22-44
87 40	22-48	22-52	22-56	23-00	23-04	23-08	23-12	23-16	23-20	23-24	23-28
87 50	23-32	23-36	23-40	23-44	23-48	23-52	23-56	24-00	24-04	24-08	24-12
88 00	24-16	24-20	24-24	24-28	24-32	24-36	24-40	24-44	24-48	24-52	24-56
88 10	24-60	24-64	24-68	24-72	24-76	24-80	24-84	24-88	24-92	24-96	25-00
88 20	25-04	25-08	25-12	25-16	25-20	25-24	25-28	25-32	25-36	25-40	25-44
88 30	25-48	25-52	25-56	26-00	26-04	26-08	26-12	26-16	26-20	26-24	26-28
88 40	26-32	26-36	26-40	26-44	26-48	26-52	26-56	27-00	27-04	27-08	27-12
88 50	27-16	27-20	27-24	27-28	27-32	27-36	27-40	27-44	27-48	27-52	27-56
89 00	27-60	27-64	27-68	27-72	27-76	27-80	27-84	27-88	27-92	27-96	28-00
89 10	28-04	28-08	28-12	28-16	28-20	28-24	28-28	28-32	28-36	28-40	28-44
89 20	28-48	28-52	28-56	29-00	29-04	29-08	29-12	29-16	29-20	29-24	29-28
89 30	29-32	29-36	29-40	29-44	29-48	29-52	29-56	30-00	30-04	30-08	30-12
89 40	30-16	30-20	30-24	30-28	30-32	30-36	30-40	30-44	30-48	30-52	30-56
89 50	30-60	30-64	30-68	30-72	30-76	30-80	30-84	30-88	30-92	30-96	31-00
90 00	31-04	31-08	31-12	31-16	31-20	31-24	31-28	31-32	31-36	31-40	31-44
90 10	31-48	31-52	31-56	32-00	32-04	32-08	32-12	32-16	32-20	32-24	32-28
90 20	32-32	32-36	32-40	32-44	32-48	32-52	32-56	33-00	33-04	33-08	33-12
90 30	33-16	33-20	33-24	33-28	33-32	33-36	33-40	33-44	33-48	33-52	33-56
90 40	33-60	33-64	33-68	33-72	33-76	33-80	33-84	33-88	33-92	33-96	34-00
90 50	34-04	34-08	34-12	34-16	34-20	34-24	34-28	34-32	34-36	34-40	34-44
91 00	34-48	34-52	34-56	35-00	35-04	35-08	35-12	35-16	35-20	35-24	35-28
91 10	35-32	35-36	35-40	35-44	35-48	35-52	35-56	36-00	36-04	36-08	36-12
91 20	36-16	36-20	36-24	36-28	36-32	36-36	36-40	36-44	36-48	36-52	36-56
91 30	36-60	36-64	36-68	36-72	36-76	36-80	36-84	36-88	36-92	36-96	37-00
91 40	37-04	37-08	37-12	37-16	37-20	37-24	37-28	37-32	37-36	37-40	37-44
91 50	37-48	37-52	37-56	38-00	38-04	38-08	38-12	38-16	38-20	38-24	38-28
92 00	38-32	38-36	38-40	38-44	38-48	38-52	38-56	39-00	39-04	39-08	39-12
92 10	39-16	39-20	39-24	39-28	39-32	39-36	39-40	39-44	39-48	39-52	39-56
92 20	39-60	39-64	39-68	39-72	39-76	39-80	39-84	39-88	39-92	39-96	40-00
92 30	40-04	40-08	40-12	40-16	40-20	40-24	40-28	40-32	40-36	40-40	40-44
92 40	40-48	40-52	40-56	41-00	41-04	41-08	41-12	41-16	41-20	41-24	41-28
92 50	41-32	41-36	41-40	41-44	41-48	41-52	41-56	42-00	42-04	42-08	42-12
93 00	42-16	42-20	42-24	42-28	42-32	42-36	42-40	42-44	42-48	42-52	42-56
93 10	42-60	42-64	42-68	42-72	42-76	42-80	42-84	42-88	42-92	42-96	43-00
93 20	43-04	43-08	43-12	43-16	43-20	43-24	43-28	43-32	43-36	43-40	43-44
93 30	43-48	43-52	43-56	44-00	44-04	44-08	44-12	44-16	44-20	44-24	44-28
93 40	44-32	44-36	44-40	44-44	44-48	44-52	44-56	45-00	45-04	45-08	45-12
93 50	45-16	45-20	45-24	45-28	45-32	45-36	45-40	45-44	45-48	45-52	45-56
94 00	45-60	45-64	45-68	45-72	45-76	45-80	45-84	45-88	45-92	45-96	46-00
94 10	46-04	46-08	46-12	46-16	46-20	46-24	46-28	46-32	46-36	46-40	46-44
94 20	46-48	46-52	46-56	47-00	47-04	47-08	47-12	47-16	47-20	47-24	47-28
94 30	47-32	47-36	47-40	47-44	47-48	47-52	47-56	48-00	48-04	48-08	48-12
94 40	48-16	48-20	48-24	48-28	48-32	48-36	48-40	48-44	48-48	48-52	48-56
94 50	48-60	48-64	48-68	48-72	48-76	48-80	48-84	48-88	48-92	48-96	49-00
95 00	49-04	49-08	49-12	49-16	49-20	49-24	49-28	49-32	49-36	49-40	49-44
95 10	49-48	49-52	49-56	50-00	50-04	50-08	50-12	50-16	50-20	50-24	50-28
95 20	50-32	50-36	50-40	50-44	50-48	50-52	50-56	51-00	51-04	51-08	51-12
95 30	51-16	51-20	51-24	51-28	51-32	51-36	51-40	51-44	51-48	51-52	51-56
95 40	51-60	51-64	51-68	51-72	51-76	51-80	51-84	51-88	51-92	51-96	52-00
95 50	52-04	52-08	52-12	52-16	52-20	52-24	52-28	52-32	52-36	52-40	52-44
96 00	52-48	52-52	52-56	53-00	53-04	53-08	53-12	53-16	53-20	53-24	53-28
96 10	53-32	53-36	53-40	53-44	53-48	53-52	53-56	54-00	54-04	54-08	54-12
96 20	54-16	54-20	54-24	54-28	54-32	54-36	54-40	54-44	54-48	54-52	54-56
96 30	54-60	54-64	54-68	54-72	54-76	54-80	54-84	54-88	54-92	54-96	55-00
96 40	55-04	55-08	55-12	55-16	55-20	55-24	55-28	55-32	55-36	55-40	55-44
96 50	55-48	55-52	55-56	56-00	56-04	56-08	56-12	56-16	56-20	56-24	56-28
97 00	56-32	56-36	56-40	56-44	56-48	56-52	56-56	57-00	57-04	57-08	57-12
97 10	57-16	57-20	57-24	57-28	57-32	57-36	57-40	57-44	57-48	57-52	57-56
97 20	57-60	57-64	57-68	57-72	57-76	57-80	57-84	57-88	57-92	57-96	58-00
97 30	58-04	58-08	58-12	58-16	58-20	58-24	58-28	58-32	58-36	58-40	58-44
97 40	58-48	58-52	58-56	59-00	59-04	59-08	59-12	59-16	59-20	59-24	59-28
97 50	59-32	59-36	59-40	59-44	59-48	59-52	59-56	60-00	60-04	60-08	60-12
98 00	60-16	60-20	60-24	60-28	60-32	60-36	60-40	60-44	60-48	60-52	60-56
98 10	60-60	60-64	60-68	60-72	60-76	60-80	60-84	60-88	60-92	60-96	61-00
98 20	61-04	61-08	61-12	61-16	61-20	61-24	61-28	61-32	61-36	61-40	61-

24

NATURAL SECANTS

°	0'	12' 18'			24' 30' 36'			48' 48' 54'			Δ	ADD				
		00.0	00.1	00.2	00.3	00.4	00.5	00.6	00.7	00.8		1'	2'	3'	4'	5'
0°	1.0000	0000	0000	0000	0000	0000	0000	0001	0001	0001	1	See small Table p. 23, top right.				
1	-0002	0002	0002	0002	0003	0003	0004	0004	0004	0004						
2	-0006	0007	0007	0008	0009	0010	0010	0011	0011	0012						
3	-0014	0016	0016	0017	0018	0019	0020	0021	0021	0022						
4	-0024	0026	0027	0028	0030	0031	0032	0034	0035	0037	2	0	0	0	1	1
5	-0038	0040	0041	0043	0045	0046	0048	0050	0051	0053		0	0	1	1	1
6	-0055	0057	0059	0061	0063	0064	0067	0069	0071	0073		0	1	1	1	1
7	-0075	0077	0078	0082	0084	0086	0089	0091	0093	0096		0	1	1	2	2
8	-0088	0101	0103	0106	0108	0111	0114	0116	0119	0122	3	0	1	1	2	2
9	-0098	0127	0130	0133	0136	0139	0142	0146	0148	0151		0	1	1	2	2
10	1.0184	0187	0187	0184	0187	0170	0174	0177	0180	0184	4	1	1	2	2	3
11	-0187	0191	0194	0198	0201	0206	0209	0212	0216	0220		1	1	2	2	3
12	-0223	0227	0231	0235	0239	0243	0247	0251	0256	0259		1	1	2	3	3
13	-0263	0267	0271	0275	0280	0284	0288	0293	0297	0302		1	1	2	3	4
14	-0308	0311	0315	0320	0324	0329	0334	0338	0343	0348	5	1	2	2	3	4
15	1.0353	0356	0363	0367	0372	0377	0382	0386	0393	0398		1	2	3	4	4
16	-0403	0406	0413	0418	0424	0429	0435	0440	0446	0451		1	2	3	4	5
17	-0457	0463	0468	C 474	0480	0485	0491	0497	0503	0509		1	2	3	4	5
18	-0515	0521	0527	0533	0539	0545	0551	0557	0564	0570	6	2	3	4	5	6
19	-0576	0583	0589	0595	0602	0608	0615	0622	0628	0635		2	3	4	5	6
20	1.0642	0648	0655	0662	0669	0676	0683	0690	0697	0704	7	1	2	3	5	6
21	-0711	0719	0726	0733	0740	0748	0755	0763	0770	0778		1	2	4	6	8
22	-0765	0793	0801	0808	0816	0824	0832	0840	0848	0856		1	3	4	6	7
23	-0864	0872	0880	0888	0896	0904	0913	0921	0929	0938		1	3	4	6	7
24	-0948	0956	0963	0972	0981	0989	0998	1007	1016	1025	8	1	3	4	6	7
25	1.1034	1043	1052	1061	1070	1079	1089	1098	1107	1117		2	3	5	6	8
26	-1126	1136	1145	1155	1164	1174	1184	1194	1203	1213		2	3	5	6	8
27	-1223	1233	1243	1253	1264	1274	1284	1294	1305	1315		2	3	5	7	9
28	-1326	1336	1347	1357	1368	1379	1390	1401	1412	1423	9	2	4	6	7	9
29	-1434	1445	1456	1467	1478	1490	1501	1512	1524	1535		2	4	6	7	9
30	1.1647	1659	1670	1682	1694	1698	1618	1630	1642	1654	10	2	4	6	8	10
31	-1666	1679	1691	1703	1716	1728	1741	1753	1766	1779		2	4	6	8	10
32	-1788	1805	1818	1831	1844	1857	1870	1883	1897	1910		2	4	7	9	11
33	-1924	1937	1951	1964	1978	1992	2006	2020	2034	2048		2	5	7	9	12
34	-2062	2076	2091	2105	2120	2134	2149	2163	2178	2193	11	2	5	7	10	12
35	1.2206	2223	2238	2253	2268	2283	2299	2314	2329	2345		3	5	8	10	13
36	-2361	2376	2392	2408	2424	2440	2456	2472	2489	2505		3	5	8	11	13
37	-2521	2538	2554	2571	2588	2605	2622	2639	2656	2673		3	5	8	11	14
38	-2690	2708	2726	2742	2760	2778	2796	2813	2831	2849	12	3	6	9	12	16
39	-2868	2886	2904	2923	2941	2960	2978	2997	3016	3036		3	6	9	12	16
40	1.3064	3073	3093	3112	3131	3151	3171	3190	3210	3230		3	7	10	13	17
41	-3250	3270	3291	3311	3331	3352	3373	3393	3414	3435		3	7	10	14	17
42	-3456	3478	3499	3520	3542	3563	3585	3607	3629	3651	13	4	7	11	15	18
43	-3673	3696	3718	3741	3763	3786	3809	3832	3855	3878		4	8	11	15	19
44	-3902	3926	3949	3972	3996	4020	4044	4069	4093	4118		4	8	12	16	20
45	1.4149	4167	4186	4217	4242	4267	4293	4318	4344	4370		4	8	13	17	21
46	-4396	4422	4448	4474	4501	4527	4554	4581	4608	4635	14	5	9	13	18	22
47	-4663	4690	4718	4746	4774	4802	4830	4859	4887	4916		5	9	13	19	23
48	-4945	4974	5003	5032	5062	5092	5121	5151	5182	5212		5	10	14	20	24
49	1.5243	5273	5304	5335	5366	5398	5429	5461	5493	5525		5	10	16	21	26

NATURAL SECANTS

25

x	°									Δ	ADD				
	0-0	0-1	0-2	0-3	0-4	0-5	0-6	0-7	0-8	0-9	1'	2'	3'	4'	5'
50°	1-556	559	562	565	569	572	575	579	582	586	3	1	1	2	2
51	-155	562	565	569	573	576	580	583	587	591	4	1	1	2	2
52	-554	565	568	572	576	580	584	588	592	596	5	1	1	2	2
53	-553	568	571	575	579	583	587	591	595	599	6	1	1	2	2
54	-701	705	710	714	718	723	728	732	736	740	7	1	1	2	2
55	1-742	746	752	757	761	766	770	775	779	784	8	1	2	2	3
56	-742	752	758	763	767	772	776	781	785	790	9	1	2	2	3
57	-555	561	566	571	576	581	586	591	595	599	10	1	2	2	3
58	-557	562	567	572	577	582	587	592	596	600	11	1	2	2	3
59	-562	567	572	577	582	587	592	596	600	604	12	1	2	2	3
60	2-000	000	012	018	025	031	037	043	050	056	13	1	2	2	3
61	-000	000	012	018	025	031	037	043	050	056	14	1	2	2	3
62	-159	157	164	161	168	166	173	180	188	194	15	1	2	2	3
63	-000	010	018	026	033	041	049	057	065	073	16	1	2	2	3
64	-001	000	008	006	014	022	030	038	046	054	17	1	2	2	3
65	0-005	375	384	393	402	411	421	430	439	449	18	2	2	3	3
66	-005	400	410	420	430	440	450	460	470	480	19	2	2	3	3
67	-009	570	581	591	602	613	624	635	647	658	20	2	2	3	3
68	-009	601	609	618	628	638	648	658	668	678	21	2	2	3	3
69	-790	000	010	020	030	040	050	060	070	080	22	2	2	3	3
70	2-004	000	010	020	030	040	050	060	070	080	23	2	2	3	3
71	-0072	007	010	013	016	019	022	025	028	031	24	2	2	3	3
72	-008	204	071	220	307	326	344	363	382	401	25	2	2	3	3
73	-009	400	400	400	500	521	542	563	584	606	26	2	2	3	3
74	-009	000	073	085	718	742	766	790	814	839	27	2	2	3	3
75	2-004	000	010	041	067	3-004	4-021	4-049	4-077	4-106	28	2	2	3	3
76	4-104	100	100	322	293	4-284	4-284	347	379	412	29	2	2	3	3
77	4-405	479	514	540	584	4-620	620	657	694	732	30	2	2	3	3
78	4-810	000	000	021	4-073	5-018	5-018	103	148	194	31	2	2	3	3
79	5-041	200	207	206	436	487	540	583	647	702	32	2	2	3	3
80	5-750	5-016	5-075	5-095	5-096	6-060	6-060	6-123	6-188	6-255	33	2	2	3	3
81	6-302	6-464	6-537	6-611	6-687	6-765	6-765	6-827	7-011	7-097	34	2	2	3	3
82	7-155	7-076	7-068	7-063	7-061	7-061	7-061	7-070	7-079	7-091	35	2	2	3	3
83	8-096	8-334	8-446	8-571	8-700	8-834	8-971	9-113	9-259	9-411	36	2	2	3	3
84	9-567	9-728	9-806	10-07	10-25	10-43	10-63	10-83	11-03	11-25	37	2	2	3	3
85	11-47	11-71	11-96	12-20	12-47	12-76	13-03	13-34	13-65	13-99	38	2	2	3	3
86	14-24	14-70	15-08	15-50	15-93	16-38	16-98	17-37	17-91	18-49	39	2	2	3	3
87	19-11	19-77	20-47	21-23	22-04	22-93	23-88	24-92	26-05	27-29	40	2	2	3	3
88	29-54	30-16	31-34	32-71	33-01	34-20	40-93	44-08	47-75	52-09	41	2	2	3	3
89	57-30	62-44	71-42	81-35	85-49	114-8	143-2	191-0	258-5	373-0	42	2	2	3	3
90	∞										43	2	2	3	3

Differences vary too rapidly for interpolation by P.P.s. See Table on page 23.

P.P.s for differences exceeding 16, if not shown on this page, should be taken from the inside and cover of the book. For angles between 72° and 82° P.P.s based on actual differences should be used.

26

NATURAL COSECANTS

°	0°	1°	2°	3°	4°	5°	6°	7°	8°	9°	SUBTRACT
	0°-0	0°-1	0°-2	0°-3	0°-4	0°-5	0°-6	0°-7	0°-8	0°-9	
0°	∞	873-0	868-6	864-0	859-2	854-0	849-4	844-0	838-6	833-0	Differences vary too rapidly for interpolation by P.P.s. See Table on page 23.
1	87-30	82-09	47-78	44-08	40-53	38-20	35-81	33-37	31-84	30-16	
2	29-68	27-29	26-08	24-82	23-58	22-33	21-04	19-77	18-47	17-17	
3	19-11	18-49	17-91	17-37	16-86	16-38	15-93	15-50	15-09	14-70	
4	14-34	13-99	13-65	13-34	13-03	12-75	12-47	12-20	11-95	11-71	
5	11-47	11-25	11-03	10-83	10-63	10-43	10-25	10-07	9-895	9-728	
6	9-587	9-411	9-259	9-113	8-971	8-834	8-700	8-571	8-446	8-324	
7	8-206	8-091	7-979	7-870	7-764	7-661	7-561	7-463	7-368	7-276	
8	7-185	7-087	7-011	6-927	6-845	6-765	6-687	6-611	6-537	6-464	
9	6-382	6-323	6-265	6-188	6-123	6-059	5-996	5-935	5-875	5-816	
10	5-759	702	647	593	540	487	436	388	337	288	84
11	5-241	194	148	103	059	016	436	388	337	288	75
12	4-810	771	732	694	657	620	584	549	514	479	67
13	4-445	412	379	347	315	284	253	222	192	163	60
14	4-134	106	077	049	4-021	3-994	3-967	941	915	889	54
15	3-884	839	814	780	746	712	679	645	612	579	49
16	-628	608	584	563	542	521	500	480	460	440	45
17	-420	401	382	363	344	326	307	289	271	254	41
18	-236	219	202	185	168	152	135	119	103	087	38
19	3-072	098	041	026	3-011	2-996	2-981	2-967	2-952	2-938	32
20	2-924	910	896	882	869	855	842	829	816	803	30
21	-790	778	765	753	741	729	718	706	693	681	28
22	-689	658	647	636	624	613	602	591	581	570	26
23	-589	549	538	528	518	508	498	488	478	468	24
24	-459	449	439	430	421	411	402	393	384	375	22
25	2-386	397	349	340	331	323	314	306	298	289	20
26	-281	273	265	257	249	241	233	226	218	210	18
27	-203	195	188	180	173	166	158	151	144	137	16
28	-130	123	116	109	103	096	089	082	076	069	14
29	-063	056	050	043	037	031	025	018	012	006	12
30	2-000	1-994	1-988	1-982	1-976	1-970	1-964	1-958	1-953	1-947	10
31	1-942	936	930	925	919	914	908	903	898	892	8
32	-887	882	877	871	866	861	855	851	846	841	6
33	-836	831	826	821	817	812	807	802	798	793	5
34	-788	784	779	775	770	766	761	757	752	748	4
35	1-743	739	735	731	726	722	718	714	710	705	3
36	-701	697	693	689	685	681	677	673	669	664	2
37	-662	658	654	650	646	643	639	635	632	628	1
38	-624	621	617	613	610	606	603	599	596	592	0
39	1-589	586	582	578	575	572	569	566	562	559	

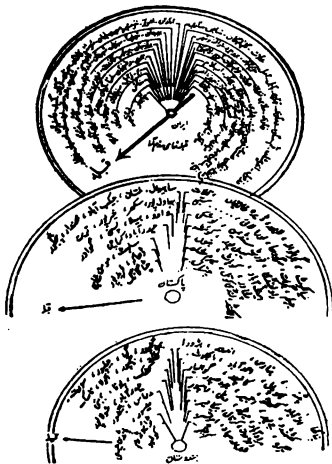
P.P.s for differences exceeding 16, if not shown on this page, should be taken from the inside end cover of the book. For angles between 20° and 180° P.P.s based on actual differences should be used.

NATURAL COSECANTS

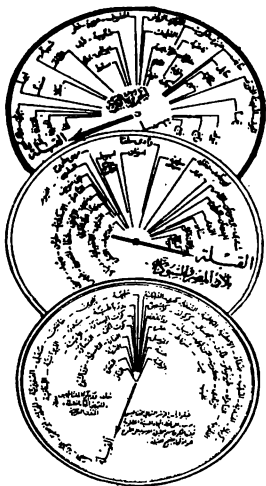
27

x	0°	8' 12' 16'	24' 30' 36'	42' 48' 54'	d	SUBTRACT			
	0°-0	0°-1 0°-2 0°-3	0°-4 0°-5 0°-6	0°-7 0°-8 0°-9		1' 2' 3' 4' 5'			
40°	1-8857	8525 8483 8451	8429 8398 8366	8338 8304 8273	31	5 15 18 21 24			
41	-8843	8413 8372 8341	8321 8292 8262	8232 8203 8174	30	5 14 17 20 23			
42	-8848	8418 8378 8348	8329 8299 8270	8240 8211 8182	29	5 14 17 20 23			
43	-8863	8433 8393 8363	8344 8315 8286	8256 8227 8198	28	5 14 17 20 23			
44	-8894	8470 8434 8408	8383 8357 8331	8306 8280 8254	27	4 13 16 19 22			
45	1-4142	4118 4092 4068	4044 4020 3996	3972 3948 3925	26	4 13 16 19 22			
46	-3908	3878 3866 3852	3839 3826 3813	3801 3788 3775	25	4 12 15 18 21			
47	-3873	3851 3839 3827	3815 3803 3791	3779 3767 3755	24	4 12 15 18 21			
48	-3856	3836 3824 3812	3800 3788 3776	3764 3752 3740	23	4 11 14 17 20			
49	-3260	3230 3210 3190	3171 3151 3131	3112 3093 3073	22	4 11 14 17 20			
50	1-3064	3035 3016 2997	2978 2960 2941	2923 2904 2886	21	3 10 13 16 19			
51	-2888	2849 2831 2813	2794 2776 2758	2742 2725 2708	20	3 10 13 16 19			
52	-2860	2873 2866 2859	2852 2845 2838	2831 2824 2817	19	3 9 12 15 18			
53	-2821	2806 2809 2812	2802 2805 2808	2801 2804 2807	18	3 9 12 15 18			
54	-2861	2845 2829 2814	2809 2803 2798	2793 2787 2782	17	3 8 11 14 17			
55	1-2208	2193 2178 2163	2149 2134 2120	2105 2091 2078	16	3 8 11 14 17			
56	-2062	2048 2034 2020	2006 1992 1978	1964 1951 1937	15	2 6 7 10 12			
57	-1924	1910 1897 1883	1870 1857 1844	1831 1818 1806	14	2 6 7 10 12			
58	-1792	1779 1766 1753	1741 1728 1716	1703 1691 1679	13	2 6 7 10 12			
59	-1666	1654 1642 1630	1618 1606 1594	1582 1570 1559	12	2 5 6 9 11			
60	1-1547	1535 1524 1512	1501 1490 1478	1467 1456 1445	11	2 5 6 9 11			
61	-1434	1423 1412 1401	1390 1379 1368	1357 1347 1336	10	2 4 5 7 9			
62	-1328	1315 1306 1294	1284 1274 1264	1253 1243 1233	9	2 4 5 7 9			
63	-1223	1213 1203 1194	1184 1174 1164	1155 1145 1136	8	2 3 5 6 8			
64	-1126	1117 1107 1098	1089 1079 1070	1061 1052 1043	7	2 3 5 6 8			
65	1-1034	1026 1016 1007	998 989 981	972 963 955	6	1 3 4 5 7			
66	-0946	0938 0929 0921	0913 0904 0896	0888 0880 0872	5	1 3 4 5 7			
67	-0864	0856 0848 0840	0832 0824 0816	0808 0801 0793	4	1 3 4 5 7			
68	-0783	0778 0770 0763	0755 0748 0740	0733 0726 0719	3	1 3 4 5 7			
69	-0711	0704 0697 0690	0683 0676 0669	0662 0655 0649	2	1 2 3 5 6			
70	1-0642	0635 0628 0622	0615 0608 0602	0595 0588 0583	1	1 2 3 4 5			
71	-0678	0670 0664 0657	0651 0645 0639	0633 0627 0621	0	1 2 3 4 5			
72	-0618	0609 0603 0597	0591 0585 0580	0574 0568 0563	0	1 2 3 4 5			
73	-0487	0481 0474 0468	0463 0457 0452	0449 0443 0438	0	1 2 3 4 5			
74	-0403	0398 0393 0388	0382 0377 0372	0367 0362 0358	0	1 2 3 4 5			
75	1-0353	0348 0343 0338	0334 0329 0324	0320 0316 0311	0	1 2 3 4 5			
76	-0306	0302 0297 0293	0288 0284 0280	0276 0271 0267	0	1 2 3 4 5			
77	-0263	0259 0255 0251	0247 0243 0239	0235 0231 0227	0	1 2 3 4 5			
78	-0222	0220 0218 0216	0219 0216 0213	0211 0208 0205	0	1 2 3 4 5			
79	-0187	0184 0180 0177	0174 0170 0167	0164 0161 0157	0	1 2 3 4 5			
80	1-0154	0151 0148 0145	0142 0139 0136	0133 0130 0127	0	0 1 1 2 2			
81	-0126	0122 0119 0116	0114 0111 0108	0106 0103 0101	0	0 1 1 2 2			
82	-0098	0095 0093 0091	0089 0086 0084	0082 0079 0077	0	0 1 1 2 2			
83	-0075	0073 0071 0069	0067 0065 0063	0061 0059 0057	0	0 1 1 2 2			
84	-0055	0053 0051 0050	0048 0046 0045	0043 0041 0040	0	0 1 1 2 2			
85	1-0038	0037 0036 0034	0032 0031 0030	0028 0027 0026	0	0 0 1 1 1			
86	-0024	0023 0022 0021	0020 0019 0018	0017 0016 0015	0	0 0 1 1 1			
87	-0014	0013 0012 0011	0010 0010 0009	0008 0007 0007	0	0 0 1 1 1			
88	-0006	0006 0006 0004	0004 0003 0003	0003 0002 0002	0	0 0 1 1 1			
89	-0002	0001 0001 0001	0001 0000 0000	0000 0000 0000	0	0 0 1 1 1			
90	1-0000								

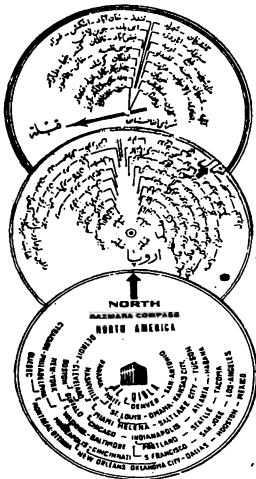
See small Table
p. 23, top right.

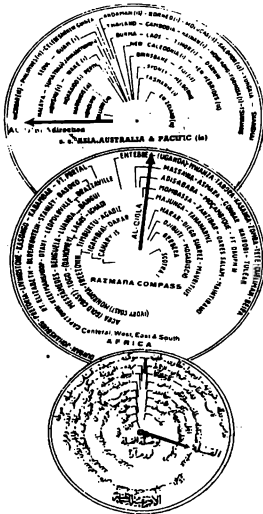
تقدیم مکاتیب شریک است ہر یک کے لئے یہ کو نشان سمت قبلہ پر ہوگا۔ جزائفاً قبلہ در متنہ طبعی قبلہ کا فرق ملحوظ رکھا گیا ہے۔

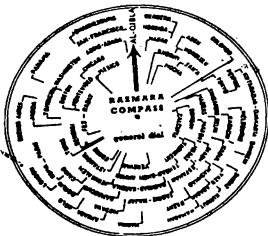
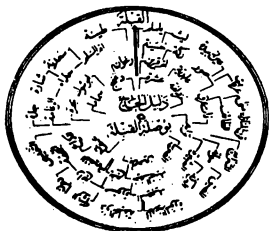
قلب غالباً سو فی شکر کہ سمت ہر گھنٹے سے تیرا نشان سمت قلب پر ہوگا۔ جزائاً فی قلب اور مقتضی قلب کا فرق ملحوظ رکھا گیا ہے۔

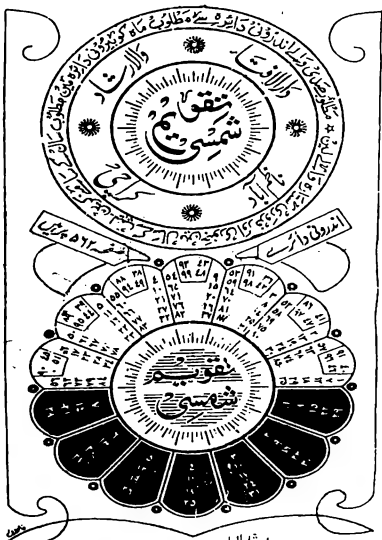
نقشہ میں آئینہ نما کی طرف نظر کر کے یہ نکالنا کہ سمت قدیم ہوگا۔ نقشہ یا ادھر سے قلب نما کی طرف نشان تیرا کہ جسے چھوڑے تیرا سمت قدیم ہوگا۔

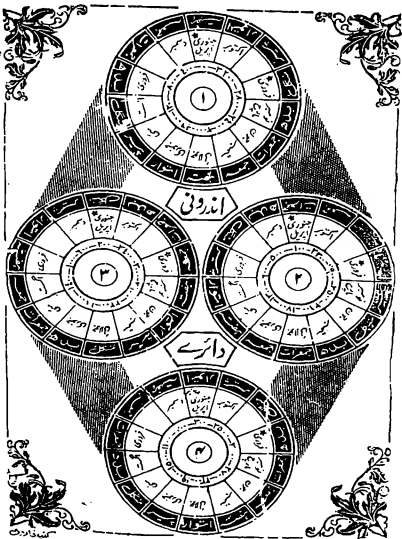

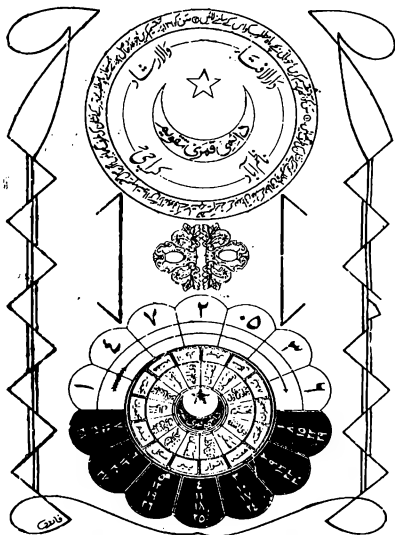
قطب نماں سوائے سمت پرستگ سے یہ نشان سمت قبلہ پر ہوگا۔ جزائریانی قطب در سمت قبلہ ایسی قطب کا از خود نمونہ کیا ہے۔

تقدیم نماں مومن کثیر سے کر کے سے تیرا نشان صحت: تقدیر ہوگا۔ جزائفاں قلب در معانی قلب لا فرق لموت کا حکم ہے۔

فهرست مضامین

صفحه	عنوان
۳	کتاب الطهارة
۳	بزبان نیت وضو کردن مستحب است
۳	به غسل کردن بدون نیت وضو میشود
۳	قبل از وضو اعوذ بالله خواندن
۳	در وضوء بر هر عضو بسم الله خواندن
۵	در خانه وضو کرده به مسجد آمدن افضل است
۶	تحقیق مسح کردن
۷	خلال انگشتان در وضو سنت مؤکده است
۷	ولاء و دعاء بر هر عضو وضوء
۸	یک وجب بودن مسواک مستحب است
۹	حکم شستن اعضاء وضوء زائد از سه بار
۹	ترکردن موی های ریش در وضوء
۱۰	بعد از وضو بسوی آسمان نظر کردن
۱۰	در حالت وضو بطرف قبله تف کردن
۱۱	کسیکه دستش قطع شده باشد چگونه وضو کند؟
۱۱	وضو کردن با آوند جرمانه
۱۱	برای نماز جنازه یا سجده تلاوت وضو کرد پس با آن وضو نماز گزاریده میتواند؟
۱۲	آیات قرآنی نوشته شده در اخبار را لمس کردن
۱۲	تیب (راديو) یا نوار قرآن را بی وضو دست زدن
۱۳	بی وضو صفحه خالی قرآن را دست زدن جائز نیست
۱۳	بغیر دور کردن روغن وضو نمیشود
۱۳	در شرمگاه به انگشت داخل کرده کشیدن وضو نمیشکند
۱۴	حکم آب زکام و زرد

۱۴ اصلاح مسئلہ بالا
۱۵ برآمدن کرم از مقام براز ناقض وضو است
۱۵ صورتهای ناقض وضو بودن نوم قاعد
۱۶ پیچکاری و ریدی ناقض وضو است
۱۷ بدوران وضو منکشف شدن زانو
۱۷ بہ دیدن ستر کسی وضو نمی شکند
۱۷ در نماز با آواز بلند خنده وضو می شکند
۱۸ بعد از وضو توسط روی پاک خشک کردن
۱۸ در فرج خارج انگشت زدن ناقض وضو نیست
۱۸ آب و خاک هردو نباشند پس چه باید کرد؟
۱۹ رنگ ناخن مانع وضو و غسل است
۲۰ کتب تفسیر و حدیث را بلا وضو سودن
۲۰ خون کشیدن ناقض وضو است
۲۰ تفصیل ناقض وضو بودن خون تراونده
۲۱ حکم آب گرمی دانه
۲۱ شک بعد از وضو غیر معتبر است
۲۲ حکم شک در شدن وضو
۲۳ باب الغسل
۲۳ بغیر غرغره آب نوشیدن جنب مکروه است
۲۳ در غسل غرغره ضروری نیست
۲۳ بہ پری دهن آب نوشید پس فرض آب گرفتن بہ دهن ادا شد؟
۲۴ در خلوت برهنه غسل کردن جائز است
۲۵ در حالت نفاس احتلام شود پس غسل فرض است
۲۵ حکم دندان مصنوعی در غسل
۲۵ در غسل آب گرفتن بہ دهن فراموش شد
۲۶ در حالت جنابت سلام گفتن جائز است
۲۶ منی را بدست بازداشت و بعد از ختم شدن شهوت برآمد

۲۷	بلاشہوت منی برآید پس غسل فرض نیست
۲۷	درحالت جنابت ازوضوچه فایده؟
۲۷	نشسته غسل کردن اولی است
۲۷	بغیرغسل باردوم جماع کردن
۲۸	حکم موی های زن درغسل
۲۸	درحالت جنابت کودک را شیردادن، نان و غذا پختن جائزاست
۲۸	دست زدن جنب درکتب تفسیروحدیث وترجمہ قرآن
۲۹	درغسل فرج خارج را شستن فرض است
۳۰	طریقہ دخول و خروج ودعاء درغسل خانہ
۳۰	قطع کردن موی و ناخن درحالت جنابت
۳۱	حکم ذکر وتلاوت درحالت جنابت
۳۱	حد آب رسانیدن داخل بینی درغسل
۳۲	باب المیاء
۳۲	درچاہ چیزنا پاک افتاد و کشیدہ نمیشد
۳۲	افتادن پس ماندہ درچاہ
۳۳	حکم آب مستعمل
۳۴	دست انداختن جنب درچنین آوندی کہ درآن آب نل ریختہ جاری باشد
۳۴	حکم قطرہ های آب غسل
۳۴	کودک درآب دست اندازد
۳۵	گوسفندرا از پاء زندہ کشیدہ شد
۳۵	حکم افتادن سرگین درچاہ
۳۶	پس ماندہ مرغ باز مکروہ است
۳۶	شرائط کراہت آب آفتاب
۳۷	درآب بوی رنگ آمد پس با آن وضو درست است
۳۷	بہ افتادن پشکل درآوند آب پلید میشود
۳۷	پیمانش حوض دہ در دہ
۳۸	داخل شدن انسان پاک درحوض کوچک

۳۹	از شبیعہ یا مرزانی آب گرفته وضو کردن
۳۹	حکم ماء المراحیض اذا تكرر وتحلل
۴۱	طریقہ پاک کردن حوض کوچک
۴۳	تطہیر نال دستی
۴۴	در آب ناپاک کلوہ آب پاک انداختہ ریزانده شود کوزہ پاک میشود
۴۴	قریب چاہ کھنہ چاہ حفر نمودن
۴۵	حکم پسمانده خر واسپ
۴۶	باب التیمم
۴۶	در صورت وجود آب بنا بر خوف فوت وقت تیمم جائز نیست
۴۶	در سردی اگر آب گرم کند پس وقت ختم میشود
۴۷	در قطار (رہیل) تیمم جائز است یا نہ؟
۴۸	تیمم غسل برای وضو نیز کافی است
۴۸	بر جنب اندیشہ مرض از سردی باشد پس تیمم جائز است
۴۸	بر دست ها زخم باشد پس تیمم کند
۴۹	بر کدام چیزها تیمم جائز است؟
۵۰	در تیمم خلال ریش سنت است
۵۰	بر اکثر اعضای وضو زخم باشد پس تیمم کند
۵۰	تیمم برای نماز جنازہ وسنت مؤکدہ
۵۱	برای تلاوت تیمم کرد پس با آن نماز گزار در درست نیست
۵۲	باب المسح علی الخفین والجبیرۃ
۵۲	شرائط صحت مسح بر موزہ ها
۵۲	احکام مسح بر موزہ ها
۵۴	بر پلستر مسح جائز است
۵۴	بعد از مسح بر عصابہ، عصابہ افتاد
۵۴	باسمان بالا بیفتد پس بر پائین آن اعادہ مسح واجب نیست
۵۵	حکم مسح بر پھیالہ
۵۵	برای زخم آب مضر باشد پس مسح کند

۵۵ مسح بر جرابهای منعل
۵۶ زیرموزه چرمی جراب باشد پس مسح جائز است
۵۶ برموزه پلاستیکی جراب باشد پس مسح جائز است
۵۷ باب الحيض
۵۷ ذکر در حالت حیض جائز است
۵۷ حکم تعلیم قرآن برای حائضه
۵۸ دم کردن بر حائضه
۵۸ آمدن خون بعد از ایام عادت
۵۸ قبل از ایام عادت خون بند شد
۵۹ چقدر بعد از بند شدن حیض همبستری جائز است؟
۵۹ تفصیل فرض گردیدن نماز و روزه بر بند شدن خون
۶۰ دیدن کتابهای دینی در حالت حیض
۶۱ خواندن آیه الكرسي در حالت حیض
۶۱ حکم خون آینده بعد از اسقاط
۶۱ حکم مستحاضه
۶۳ احکام المعذور
۶۳ قسمت داخلی پنبه گذاشته شده در سوراخ پیشاب ترشد پس وضو نشکست
۶۳ طریقه آسان گزاردن نماز برای مریض قطره
۶۴ حکم وضو معذور و طهارت جامه
۶۵ حکم جامه معذور
۶۵ برای مریض تبدیل نمودن جامه ناپاک مشکل باشد پس همچنان نماز بگذارد
۶۵ طریقه آسان معلوم نمودن دخول در حکم معذور
۶۸ معذوره وضو اشراق نماز ظهر را خوانده میتواند
۶۸ به خوابیدن مریض انفلات ریح وضو نمیشکند
۶۸ حکم لحوقی عذر بعد از دخول وقت
۶۹ تدبیر مفید حفاظت وضو در مرض سیلان
۷۰ به قعدہ و سجده وضو نمیشکست پس ایستاده به اشاره نماز بگذارد

۷۰	سوال مثل بالا
۷۱	باب الانجاس
۷۱	نماز گزاردن در لباس کهنہ انگریزان
۷۱	نمک ساخته شدہ از آب پلید حلال است
۷۱	برای تلاوت طہارت لباس ضروری نیست
۷۲	حکم شستشوی رخت شو (گازر)
۷۲	درانی کلین
۷۳	حکم فضلہ پرندگان
۷۳	تخم از بیرون پلید است
۷۵	رشاشہ های بدن سگ پاک است
۷۵	حکم پیشاب جانوران حلال
۷۶	طریقہ پاک کردن شیر
۷۶	نشخوار نجس است
۷۷	فرش خشک شود پاک میشود
۷۷	تحقیق قدر عفو نجاست غلیظہ
۷۸	حکم نوشانیدن شیر نجس را بہ جانوران
۷۸	سوال مثل بالا
۷۹	صابون بنا شدہ از چربی مردار پاک است
۸۰	طریقہ پاک کردن فرش و قالین
۸۰	در شیر پشکل بیفتد
۸۱	کلوخ استنجاہ بہ خشک شدن پاک نمیشود
۸۱	فضلہ طاؤس پلید است
۸۱	اگر بہ شستن اثر نجاست از جامہ نرود
۸۲	چوب رنگ کردہ شدہ با روغن پلید
۸۲	تیل خاک پاک است
۸۲	حکم اسپرت
۸۳	نجاست غلیظہ بقدر در ہم را شستن واجب نیست

۸۳ انداختن مرغ را در آب گرم برای کشیدن پوست
۸۴ با نوله آب انداخته شود پس برای طہارت عصر و ثلث شرط نیست
۸۵ نم جامہ پلید بر جامہ پاک رسید
۸۶ جامہ را شستہ بر ریسمان پلید انداخت پس پلید نمیشود
۸۶ بستر پلید از عرق ترشد
۸۷ نجاست بعد از اصابت منتشر شد
۸۷ نجاست خشک گردیدہ سبک شد
۸۷ طریقہ پاک کردن آوند پسخورده سگ
۸۸ بنگ پاک است
۸۸ برقالین تجس پای تر رسید
۸۸ حکم بدن رخت شو و جامہ ها
۸۹ تفصیل نجاست مانع صلوٰۃ
۹۰ لعاب شخص خوابیدہ پاک است
۹۱ فصل فی الاستنجاء
۹۱ طریقہ معہود استبراء
۹۳ فتویٰ حضرت شاہ عبدالعزیز رحمہ اللہ
۹۳ ملفوظ حکیم الامت حضرت تہانوی قدس سرہ
۹۴ دراستنجاء صرف بہ کلوخ اکتفاء نمودن
۹۵ بعد از وضو استنجاء کردن
۹۵ استنجاء کردن با کاغذ
۹۵ حکم شخص عاجز از استنجاء
۹۷ کتاب الصلوٰۃ
۹۷ تحقیق وقت مستحب عصر
۱۰۰ اوقات نماز و روزہ در مقامات طویل النہار
۱۰۲ تخریج اوقات و قواعد سمت قبلہ و اوقات قریب قطبین ضابطہ تعین نماز
۱۰۸ ضابطہ کہ در اوقات نماز و در پروگرام جدول قبلہ مستعمل شدہ اند
۱۱۴ وقات صبح صادق و مغرب در شکاگوین

۱۱۵	نقشہ اوقات نماز ہوستن
۱۱۶	اوقات صلوٰۃ برای شہر ہوستن، ٹیکساس (متحدہ امریکا)
۱۱۷	وقت صبح صادق در لاکانہ و مکہ مکرمہ
۱۱۷	وقت صبح صادق در لاهور
۱۱۸	قول شفق احمر مفتی بہ است
۱۱۸	بوقت طلوع نماز فجر درست نیست
۱۱۹	حکم طلوع و غروب در نماز فجر و عصر
۱۱۹	نماز فجر را تا ابتداء طلوع خواندہ میشود
۱۱۹	سجدہ تلاوت بوقت طلوع
۱۲۴	بعد از نماز عصر سجدہ تلاوت جائز است
۱۲۴	نماز جنازہ در اوقات مکروہہ
۱۲۵	شروع نصف النہار شرعی و عرفی و احکام آنها
۱۲۶	تاخیر کردن در نماز مغرب در رمضان
۱۲۷	بعد از نماز معلوم شد کہ وقت پر آمدہ است
۱۲۷	تعیین اوقات نماز بہ ساعت ہا ممکن نیست
۱۲۸	نقشہ اوقات نماز
۱۲۸	وقت مستحب نماز فجر
۱۲۹	مقدار اوقات مکروہہ بعد از طلوع و قبل از غروب
۱۳۲	تحقیق کراہت تا مثل ثانی در تاخیر ظہر
۱۳۴	جماعت عصر قبل از مثلین شود پس چہ باید کرد؟
۱۳۴	علامت غروب
۱۳۴	در میان مغرب و عشاء هیچ تحدید وقت نیست
۱۳۶	شرح الصدر فی الفرق بین صلوٰتی الفجر والعصر
۱۳۶	توجیہ عجیب احادیث متعلقہ اتمام یا فساد صلوٰۃ فجر بطلوع آفتاب
۱۴۵	صبح صادق
۱۴۵	و تقریباً نقشہ اوقات نماز تمام دنیا
۱۴۷	خلاصہ تحقیق

۱۴۹	مزید
۱۵۱	گزارش از حضرات شایع کنندہ نقشہ ہا وجنتری های اوقات نماز
۱۵۲	حوالجات - تحقیقات قدیمہ
۱۵۵	خلاصہ ترجمہ حوالجات تحقیقات قدیمہ
۱۵۶	تحقیقات جدیدہ
۱۵۷	مراسلہ دائر کترہائیدرو گرافی نیول ہید کو اترز حکومت پاکستان کراچی
۱۵۹	مراسلہ دائر کتر محکمہ موسمیات حکومت پاکستان بنام مولانا احتشام الحق تھانوی ...
۱۶۰	جواب خط از این ای قریشی دہتی دائر کتر محکمہ موسمیات حکومت پاکستان کراچی
۱۶۱	خلاصہ ترجمہ مراسلہ دائر کترہائید رو گرافی نیول ہید کو اترز حکومت پاکستان کراچی ...
۱۶۲	خلاصہ ترجمہ مراسلہ دائر کتر محکمہ محکمہ موسمیات حکومت پاکستان کراچی
۱۶۲	خلاصہ ترجمہ مراسلہ دہتی تائر کتر محکمہ موسمیات حکومت پاکستان کراچی
۱۶۲	حوالجات متعلقہ وقت عشاء
۱۶۴	مشاہدات جماعت علماء کرام بہ سرکردگی حضرت مفتی محمد شفیع صاحب
۱۶۵	نتائج
۱۶۶	فتویٰ حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب
۱۶۶	اقتباسات فیصلہ مجلس تحقیق
۱۶۷	اسباب غلط فہمی در مشاہدہ
۱۷۱	وجہ مغالطہ رابطہ بہ صبح صادق
۱۷۹	رجوع حضرت مفتی محمد شفیع و مولانا محمد یوسف بنوری
۱۸۰	تحریر حضرت مفتی محمد شفیع صاحب رحمہ اللہ
۱۸۱	تحریر مولانا محمد یوسف صاحب بنوری رحمہ اللہ
۱۸۱	قائل اول
۱۸۲	اعتراف حقیقت
۱۸۳	نقشہ اوقات نماز تا ۶۰ عرض البلد شمالی وجنوبی
۱۸۳	ہدایات
۲۱۶	در ممالک مختلف وقت معیاری مطابق طول البلد ذیل است
۲۲۱	وقت این مقام از روز یکشنبہ اخیر اپریل تا یکشنبہ اخیر اکتوبر یک ساعت بلند میشود

۲۲۲	وقت این مقام از یکشنبہء اخیر اپریل تا یکشنبہء اخیر اکتوبر یک ساعت بلند میشود
۲۲۳	وقت این مقام از یکشنبہء اخیر اپریل تا یکشنبہء اخیر اکتوبر یک ساعت بلند میشود
۲۲۴	نقشہ اوقات نماز شہرہای مختلف
۲۲۴	ہدایات
۲۲۴	نقشہ فرق وقت در طلوع وغروب از جهت بلندی
۲۶۴	باب الاذان والاقامۃ
۲۶۴	نشستہ اذان گفتن مکروہ تحریمی است
۲۶۴	بدون رضای مؤذن اقامت گفتن
۲۶۴	وقت اذان در گوش بچہ
۲۶۵	اقامت گفتن در گوش کودک
۲۶۵	فاصلہ میان اذان بلال وابن ام مکتوم
۲۶۶	دراذان نومولود نیز استقبال قبلہ والتفات راستا وچپا سنت است
۲۶۷	دراذان درود شریف بجای شہادت رسالت بعد از اذان بخواند
۲۶۷	در مسجد بعد از جماعت برای منفرد اقامت گفتن مکروہ است
۲۶۸	تفصیل مواقع اذان واقامت برای نماز
۲۷۰	جماعت کردن بدون اذان
۲۷۰	برای اذان واقامت هیچ جای متعین نیست
۲۷۱	زن بلا اقامت نماز بگذارد
۲۷۱	اذان وامامت با اجرت ثواب دارد یا نہ ؟
۲۷۱	بوقت اذان خاموش ماندن مستحب است
۲۷۱	در نگذاشتن انگشتان بہ گوشہا بوقت اذان باکی ندارد
۲۷۲	در کلمات اذان تقدیم وتأخیر شود پس از آنجا اعادہ کند
۲۷۳	کلمہ از اذان بماند پس اذان را اعادہ کردہ شود
۲۷۳	الصَّلٰوةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ را فراموش کرد
۲۷۴	در کلمات اذات توقف نکرد پس اعادہ مستحب است
۲۷۴	پیش از اذان اعوذ باللہ وبسم اللہ نخواند
۲۷۴	اذان واقامت فاسق مکروہ تحریمی است

۲۷۵	اذان واقامت کم کنندہ ریش مکروہ تحریمی است
۲۷۵	سود خور وریش تراش اذان دادہ نمیتواند
۲۷۶	بوقت اذان تلاوت را متوقف ساختن مستحب است
۲۷۶	اذان نابالغ خلاف اولی است
۲۷۷	اذان دادن یک شخص در دو مسجد
۲۷۷	در اذان لفظ «لا» را زیاد کشیدن غلط است
۲۷۷	اعادہ اذان قبل از وقت ضروری است
۲۷۸	اذان برای تہجد منسوخ است
۲۷۸	بعد از اذان از مسجد رفتن
۲۷۸	در صورت اذان های متعدد جواب کدام یکی را دادہ شود؟
۲۷۹	با اذان جواب نداد پس بعداً بدهد
۲۷۹	اقامت متنفل مکروہ است
۲۷۹	در اذان بلندگو نیز التفات بسوی راست و چپ سنت است
۲۸۰	التفات بسوی راست و چپ در اقامت نیز مسنون است
۲۸۰	اذان گفتن در قطار
۲۸۰	اذان دادن داخل مسجد
۲۸۲	طریقہ صحیح اذان واقامت
۲۸۳	در تکبیر اذان واقامت برراء پیش خواندن غلط است
۲۸۳	در وقت اقامت دست را بستن خلاف سنت است
۲۸۴	بعد از اذان در دعا دست برداشتن ثابت نیست
۲۸۶	ارشاد الانام بجواب ازالة الأوهام
۲۸۸	بحث بطریق عقل
۲۸۹	بحث بطریق حدیث
۲۹۱	بحث بطریق فقہ
۲۹۸	بابُ إستقبال القبلة
۲۹۸	حد الانحراف عن القبلة
۲۹۸	سمت قبلہ شکاگو

۲۹۹ سمت قبلہ ہوستن
۲۹۹ سمت قبلہ نیویارک
۳۰۰ سمت قبلہ جہلم
۳۰۰ سمت قبلہ جزیرہ تورنتو
۳۰۱ سمت قبلہ نیوجرسی
۳۰۱ سمت قبلہ لندن
۳۰۲ سمت قبلہ ونپیک (کنیڈا)
۳۰۳ بہ استقبال حطیم نماز نمیشود
۳۰۳ قبلہ معلوم نباشد چہ باید کرد؟
۳۰۴ حکم استقبال کعبہ درمکہ مکرمہ
۳۰۴ حکم برگرداندن سینہ از قبلہ داخل نماز
۳۰۶ المشرقی علی المشرقی
۳۰۷ عنایت اللہ مشرقی و سمت قبلہ
۳۱۳ چہل مرکب عجیب
۳۱۴ مستمر مشرقی و علم ریاضی
۳۲۷ معذرت
۳۲۷ مستمر مغرور و ملامسکین
۳۲۸ ارشاد العابد الی تخریج الاوقات و توجیہ المساجد
۳۳۰ مقدمہ
۳۳۱ طرق معرفۃ نصف النہار
۳۳۳ سہل ترین طریقہ
۳۳۸ طریقہ معلوم نمودن طول البلد
۳۳۸ طریقہ معلوم نمودن عرض البلد
۳۳۸ تخریج اوقات
۳۳۸ ہدایات
۳۳۹ قواعد تخریج اوقات
۳۴۲ نقشہ فرق وقت از جہت بلندی

۳۴۳	طرق تخریج سمت قبلہ
۳۴۳	طرق المثلث الکروی
۳۴۸	طریقہ معلوم نمودن فاصلہ مکہ مکرمہ
۳۴۸	قواعد معلوم نمودن درجات سمت قبلہ
۳۴۹	زاویہ اول را از جدول ذیل معلوم کنید
۳۴۹	صورت اول عام
۳۴۹	صورت دوم عرض البلد شمالی
۳۵۰	صورت سوم عرض البلد جنوبی
۳۵۰	قاعدہ معلوم نمودن مط و مقدار ما
۳۵۲	قاعدہ بسیار آسان
۳۵۲	قواعد قایم نمودن درجات بذریعہ پیمانش
۳۵۳	چند قواعد مفید
۳۵۳	قاعدہ روزتاریخ ما قمری را معلوم کردن
۳۵۵	تاریخ محسن اعظم محمد مصطفی ﷺ
۳۵۵	تاریخ وفات
۳۵۶	قاعدہ معلوم نمودن روزتاریخ ماہ شمسی
۳۵۷	بسیار قاعدہ آسان
۳۵۷	قاعدہ معلوم کردن سن عیسوی مطابق سنہ ہجری
۳۵۸	قاعدہ معلوم کردن سن ہجری مطابق سن عیسوی
۳۶۷	نقشہ اوقات معلوم کردن سمت قبلہ توسط سایہ
۴۳۸	گراف سمت قبلہ
۴۹۳	طبق پروگرام کمپیوتری اوقات نماز و سمت قبلہ
۵۰۲	پروگرام کمپیوتری برای رؤیت ہلال

پایان فہرست دوم

وصلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلقہ محمد وعلی آلہ واصحابہ وسلم اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین

